ئوستووڕەی یەکگرتن.. ئالان فەرمان

بەبڕوای(موراد فەرهاد پور)ئەم سەردەمە ئەگەرچی سەردەمی بانگەشەی لە(ئوستووڕە داماڵینە) بەڵام هێشتا لەناو ئوستوورەسازیدا دەژین. ئەو وا پێناسەی ئوستووڕە دەکات کە بریتین لە"کۆمەڵێک حیکایەتی گشتی ئامانجیان بەگشتیکردنەوەی ژیان و شتەکانە.وەزیفەی ئوستووڕەکان بریتیە لە پڕکردنەوەی درز و کەلێنەکان و شاردنەوەی ناکۆکیەکان". واتا ئوستووڕە هەمیشە خۆی لە نوقستانی و خەلەلە ئاڵۆزەکانی واقیع دەشارێتەوە تا وێنەیەکی کۆگیر و شمولی بە دیاردەکان درووستبکات. ئوستووڕە هەمیشە دەیەوێت وەڵامەکان تەرجەمە بکاتە سەر سادەیی و سەتیحیەت تا ئەو ئاڵۆزی و ناکۆکیە ناوەکیانەی دیاردەکان بسڕێتەوە. ئەگەر ئەو تەفسیرەی فەرهاد پور بە ئوستووڕە پەیوەست بکەین بە گوتاری کوردایەتی و یەکنەگرتن و پەرتەوزەییەوە واتا: هێزە کوردیە ئایدۆلۆژیستەکان لەبری گۆڕان بە ڕیشە مێژوویەکانی ئینشقاق و ترازانی کورد، پەنا دەبەنە بەر قیژە و هاشوهوشی یەکگرتن. لەپێناو بەدیهاتنی ئارەزووی یەکێتی کورد هەموو کارتەکەرە بونیادی و مێژوییەکانی یەکنەگرتن دەشارنەوە.
بەبڕوای من ئەوەی دەیەوێت یەکگرتنی رۆژاڤا و پارتە فاشیستەکانی ئێرە درووست بکات، خەریکی ئەو ئوستووڕە سازیەیە لەپێناو خۆدزینەوە لەوەڵامە سەخت و دژوارەکەی یەکنەگرتن. دەمامکێکی ئایدۆلۆژیە لەڕێگەی حیکایەتی خورافی و ختوکەدانی ناسیۆنالیستانە دەیەوێت نەخشەی کوردستان یەک بخات، بەبێ بینینی ناکۆکیە بونیادییەکانی ناو نەخشەکە.

من هەمیشە بەگومانەوە لەو هاوارە دەڕوانم کە دەڵێت کوالیسیۆن گرینگە, یەکگرتن و وەکیەکی هێزە کوردیەکان تاکە چارەسەرە. قیژەیەکی ئایدۆلۆژیستانە کە بەتەواوی لەسەر نەبینین و جەهل ئامادەکراوە، هاوار دەکات با ئەو پارت و تێڕوانینە لەگەڵ پارت و دونیابینیەکی تر یەک بگرن تا کارەساتەکان کەمێک بخەون. ئەو تێگەشتنە چەندە خەون و فەنتازیای هەزار ساڵەی میللەتەکە، هەندەش نەخۆشە بەدەست تەفسیرێکی ئایدۆلۆژیستیانەوە.
تێگەیشتنێکی ترانسدینس و خوڕافیە حیساب بە ئەو بەشە بچووک بچووکانە ناکات کە دواجار وێنە کۆگیر و گەورەکەمان بە نیگار دەکات. ئەو مەنتاڵێتیەتە حیساب بە ئەو توراسە مێژووییە ناکات کە

ئەو مۆدێلە لە ناکۆکی و جیاوازیانەی فابریکە کردووە، بۆکوو ڕاستەوخۆ بازیداوە بە سەر وەنە گەورە و زۆ بەلاحەکەی یەکگرتن.
کۆنفەاسی ڕۆژئاوای کوردستان لەدەرەوەی ئەو تیۆر و تەفسیرانەدا غەرق بووە. کیمیایەکە دەیەوێت دوو ماتەری جیاواز تێکەڵ بکات کە لەڕووی بونیادی و جیاوازی گوتارەوە بە ئەبەد ئاوێتە نابن. ڕۆژئاڤا ناتوانێت بە ئیحتوا کردنی ئەو هێزانەی کە دەستیان لەتیۆر و خیانەتی نیشتمانیدا هەبوو وەریانبگێڕێتە سەر پاڵەوان و قارەمانەتی. بۆکوو ئەوە دەمووچاوی ڕۆژاڤایە بە کارلێککردن لەگەڵ ئەو هێزانە دەبێتە بەزیو و قەرەقەز. ڕۆژاڤا بە ئاوێتەبوون لەگەڵ پارتی و هێزە فشەڵەکانی تر، تەنیا ستوونە ئینسانی و مەبدەئیەکەی توشی داگەڕان و هەرەس دەکات. لەدیدی سیاسیەکانی ڕۆژاڤادا ئەگەر پەرتەوازەبین ئەوا ڕۆژاڤا دەکەوێتە ناو زوڵمەتی هەرەس و کارەساتەکان. ئەگەرچی ئەو بانگەشەیە حەقیقەتێکی تێدایە، بەڵام بەبێ حیسابکردن بەکردەیی بوونی ئەو یەکێتیە لەسەر ئاستی تیۆری و زەمینی.
ئەوەی لەهەولێر پیادە دەکرێت مۆدێلی خیانەت و فاشیزمە، ئەوەی لەلایەن ڕۆژاڤاوە پیادە دەکرێت مۆدێلی ئینتیما و دیموکراسیەتە.
ئەو کۆنفەاسە بە ئیمتیاز یەکگرتنی فاشیزم و دیموکراسیەتە. هەر تێکەڵبوونێکی دیموکراسی لەگەڵ فاشیزم عافاقەی دیموکراسی مەنفیدەکات و ڕاستە و ڕاست دەبێتە دیموکرا-شیزم.
ئەمە چەندە لەبەردەم ئایندەی کارەساتدا وەستابین، هێشتا شایەنی ئەوە نییە دیموکراسیەت بخەینە خزمەتی فاشیزمەوە.

دەرەدا لە لەڕوودا و داهاتوو زۆر بەوردی دەربارەی ئەو خەتەفرەدانە دەدوێت. بەبڕوای دەرەدا کاتێک ئەمە توشی تیۆر دەبین نابێت لەپێناو نەهێشتنی تیۆردا دیموکراسیەت پێشێل بکەین. ئەو بەرگریە ناو دەنێت بەرگری دژە-خۆ "autoimmunity" لە بایەلۆژیادا هەندێک جار بەرگری لەش لەپێناو پاراستنی جەستە هێرش دەکاتە سەر جەستەکە خۆی. ئەو خەونەی دەیەوێت ڕۆژاڤا بەو یەکگرتنە بپارێزێت دیموکراسی پان دەکاتەوە. شێرپەنجەی یەکگرتن بەتەواوی لەناو ژینگەی ناسیۆنالیزمدا سەوز بووە. ناسیۆنالیزمی کوردی دەیەوێت بەهەر نرخێکبێت پارتی و ڕۆژاڤا یەک بگرن، ئەگەر چی ئەوەی پاندەکرێتەوە دیموکراسی بێت. نوکتەکەی ژیژەک کتومت ئەو پێگە ئایدەلۆژیەمان بۆ تەفسیردەکات کە لەسەر ستارباکس دەیگێڕێتەوە. ستار باکس بانگەشەی ئەوە دەکات ئەگەر بێت و قاوەیەک بەپارەیەکی کەمێک زیاتر لەقاوەکانی تر بکڕیت، ئەوا قازانجەکەی بە جوتیارانی قاوە و منداڵانی گواتیمالایەیە. بەپێی ژیژەک کڕیار بەسەرێک

سەرمایەداری دروست دەکات بەسەرکێش هاوسەزە بە هەژاریی! بەکورتی لەیەک کوپدا سەرمایەداری و کۆمۆنیزم بەکۆکتەلێک فەدەکات!
ئەوانەی دەیان بە ئەو یەکگرتنە لەدەدات لەیەک کوپدا هەم شەرافەت دەخەنەوە هەم خیانەت. پەردەیەکی ئوستوورەی و ئایدۆلۆژیان بەسەر ئەو نەگونجان و جیاوازیانە داداوە کە پارادۆکس و موستەحیلاتەکانی یەکگرتن کەشف دەکەن.
وەهای ئەوەی ئەو تۆلێرانسە قێزەونە سەر بە ڕەچەڵەکی گەمژەیە هاوکات نا ئەخلاقیشە. ئەو کۆنفراسە چەندە لەسەر ئوستوورە و ناواقعیەت ئاواکراوە، بەهەمان ڕاددەش لادانە لە مۆڕاڵی سیاسی. مەخسەرەکردنە بە خوێنی ئەو مرۆڤانەشی لەپێناو ئەو دیموکراسییەدا مردن. دیموکراسییەک وا خەریکە دەبێتە بەرای فاشییەت. ئەوە ئەو دەردەیە کە سیاسەت لەدونیای ئەمەدا دروستیبدەکات. تاعونی سیاسەت وای کردوە چیتر نەڵێین ئینسان حەیوانەکی سیاسیە، مرۆڤ لەگەڵ کەمەڵێک وەاغی سیاسی دەرگیر بووە. کە خیانەت و شەرافەت لەیەکتر موتوربە دەکات. عەفافە و جوانی دیموکراسیەت لەوەدایە وەرنەگەڕێتە سەر تیرۆر و فاشیەت، تەک□کردنی ئەو دوانە لەهەموو ئەو کارەساتانە گەورەترن کە بەیارن لەئایندەدا سەرمان لەبدەن! ئەو ئەقڵەی دەیەوەت ئەو کیمیایە دروست بکات چەندە منداڵی جەهل و گەمژەیی بەت هەندەش منداڵی ئینحراف و بە ئەخلاقیە!

ئالان فەرمان

دیدارێک لەگەڵ هونەرمەند ئامانج غازی.. ئامادەکردنی: کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند ئامانج غازی: ئەو میتەدانەی لە کۆلیژی هونەرە و لەپەیمانگەی هونەرجوانەکان دەخوێندرەن وەك پەویست نین
هونەرمەند ئامانج غازی: لە نەو دونیاری هونەر دا نووسین یەکەکە لە بوارە هەرە گرنگەکان
هونەرمەند د. ئامانج غازی شاکر ئاغا ناسراو بە (ئامانج

غازی)، یەکێکە لە هونەرمەندە ناسراوەکانی کوردستان لەسەر دەستی رابەری هونەر مامەسستا (زرار محەمەد مستەفا) فێری ژەنینی ئامێری عود بووە و بووەتە ئەندامی (تیپی مۆسیقای پاشای گەورە). لە ساڵی 1980 چۆتە پەیمانگەی هونەرجوانەکانی موسڵ لە ساڵی 1985 بە پلەی (یەکەم) تەواوکردوە.لە ساڵی (2005) کۆلیژی هونەرجوانەکانی زانکۆی سەڵاحەدینی بە پلەی(یەکەم) تەواوکرد. تائێستا (30) ئاوازی بۆ هونەرمەندانی کوردستان داناوە،لەگەڵ (9) کۆڕاڵی هونەریی موزیك و گۆرانیی.خاوەنی درێژترین میلۆدی گۆرانی کوردییە بە ناوی (کۆچ و باران).خاوەنی (8) کتێبە لەبواری میوزیك وە (6) کتێبیشی ئامادەیە بۆ چاپ.. بۆ ئاشنا بوون بە کارو چالاکییەکانی بەباشمان زانی لە نزیکەوە ئەم هەڤپیڤین لەگەڵیدا ساز بدەین.

هەڤپەیڤین – کامەران حاجی ئەلیاس

***کامەن ئەو هونەرمەندانە کە بەهرەی تۆیان دۆزییەوە؟**

- دۆزینەوەی بەهرەی ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کە لە ساڵی 1975 لە ئێران لە ئاوارەیی گەڕاینەوە رواندز، ئەوکاتەی قوتابی بووین لە قوتابخانەی پاشای گەورە لە قۆناغی چواری بنەڕەتی ،بەپێی ئەوەی دەنگمان باش بوو ئەندامی تیپی سروودی قوتابخانە بووین ئەویش لەرێگەی مامۆستای گەورە رابەری هونەر(زرار محەمەد مستەفا) ئەمەی هەڵبژارد بۆ ئەو تیپە لە نێوان ساڵانی 1975-1976 دوایی لەهاوینی ساڵی 1977 بانگێشت کراین بۆ دامەزراندنی تیپی موزیکی پاشای گەورە بەدیارکراوی لە 1/7/1977 ماوەی ساڵێك لە خوول ماینەوە من هەرلەسەرەتاوە حەزم لە ئامێری عود بوو وە دەست پەنجەکەم زیاتر بۆ ئەو ئامێرە دەشیا، دوای سێ مانگ لە خوولەکی چڕی هاوینە لەگەڵ کردنەوەی دەرگای قوتابخانەکان بە یەکەمینجار ئامێری عودمان لەباوەش گرت لە ئاهەنگێك چەندین سروودمان پێشکەش وەکو سروودی (تادەست لەمل هیوا نەکەم) دوایی چەندین قوتابی تر بوونە ئەندامی تیپی موزیکی پاشای گەورە هونەرمەندی گەورە زرارمحەمەد مستەفا بە مامۆستای خۆمان دەزانین ،لەدۆزینەوەی بەهرەوتوانستی ئەمە وە هەرلەسەرەتاوە بەشێوەیەکی ئەکادیمی پەروەردەکراین، فێری موزیك بووین واتە بەنۆتەی موزیکەوە فێری بابەتەکان بووین هەر ئەو نۆتە موزیکیانەش بوو ئەمەی گەیاندە ئەوەی لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی موسڵ وەربگیرین بە ئەوەی هیچ نۆتەیەکی بێگانە واتە عەرەبی یان فارسی یان تورکی ببینین یان گوێبیستیبین ئەمە توانیمان

هەموو راستەوخۆ نۆتەکان بخوێنینەوە و بیژەنینین بەیە ئەم نۆتە موزیکییە بۆ ئەمە دەروازەیەکی گرنگ بوو لەبەر ئەوە مامۆستا زرار دەروازەیەکی زۆر گەورە بوو بۆ ئەوەی بابەتەکان بۆ ئەمە فەراهەم بکات.

- **ئەوە سەرەتا بۆ ژەنینی ئامێری عود دەستان پێکرد دوای بەچەلە هەکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟**

-سەرەتای دەستپێکردنم بۆ ئامێری عود دەستم پێکرد هەروەك لەسەرەتا ئاماژەم پێکرد ،ساڵی 1980 لەگەڵ هونەرمەندان چەتە ساڵح و سەیدە ئەحمەد رواندزی لە تەمەنی 15 ساڵیدا بەرەو بەغدا بەرێکەوتین لەوێ لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکان لە بەشی موزیك چاوپێکەوتنمان ئەنجام بەپلەی زۆر باش وەرگیران بەڵام بۆ فەرمانێکی ئەوسا ئەوانەی دانیشتووی ناوچەی ئەتەنەمین دەبێ بگەڕێنەوە بچن لە پەیمانگەی موسڵ بخوێنن چونکە بۆ پێی بڕیارەکە ئەو پەیمانگایە بە پارێزگاکانی ئەتەنەمی تەرخان کرابوون بەیە ئەمەش گواستراینەوە ئەو پەیمانگایە ساڵی یەکەم و دووەم لە ئامێری عود بەردەوام بووم بەر ئەوەی مامۆستایەکی ئەوتەم نەبوو لەرووی ژەنینەوە تا لەگەڵم بەردەوام بێت من پێش بچمە پەیمانگا وەکو ژەنیارێکی باش دەرکەوتووبووم بەیە ساڵی یەکەم و دووەمی خوێندن لە هەموو وانەکان وەکو سۆلفێچ ،خوێندنەوە ، پراکتیك.. زۆرباش بووین ئەوەش ئاسانکاری زۆر گەورەی بۆ ئەمەمان کردبوو بەڵام لە ساڵی دووەم یەکێك لە ژنیارەکانی بەتواناکانی شاری موسڵ بەناوی (خالد محمەد عەلی) کە مامۆستاش نەبوو لە پەیمانگا هونەرمەنەکی ناودارە لە بواری ئامێری عود ئێستا دانیشتووی وەڵاتی ئیماراتە سوودێکی گەورەم لێبین ئەوسا لەبواری تەکنیك و ژەنینی پێیژەکان ..ئەو بابەتانەی پەیوەست بوون بەئامێری عودەوە دواتر مامۆستایەکی ترمان بۆهات کە خەڵکی وەڵاتی تونس بوو ناوی (محەمەد سادق) بوو خودا لێخۆشێ بێت ئێستا لەژیان نەماوە ئەویش هەندێك تەکنیکی لەسەر ئامێری عود پێدام،چونکە ئەوسات شەڕی عێراق و ئێران بوو دەرگا واڵابوو بۆ ئەو مامۆستایان لە میسر لە تونس .دەهات بۆ عێراق لەپەیمانگاکان و لە شوێنەکانی تریش وانەی موزیك و هونەریان دەگووتەوە ..بەڵام ئامێر گەرینم هەرچەندە ئامێر گەرنیش نەبوو بەڵکو لە تەك ئامێری عوددا راهێنانم لەسەرئامێرچەلۆش دەکر ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ مامۆستا زرار کاتێ لە ساڵی 1982 لەگەڵ کەمەڵێك لە هاورێکانی خەی گەشتێکیان کرد بۆ ئەورپای رۆژهەڵات (بولگایا و رۆمانیاو هەنگاریا)،لە وەڵاتی رۆمانیا

چەلەیەکی لەگەڵ خۆی هێنایەوە بۆ ئەوەی لە تیپی موزیکی پاشای گەورە بتوانێ ئەو ئامێرە بژەنێت واپێشنیارکرابوو هونەرمەند سیروان سیرینی ئەو ئامێرە بژەنێت ئەو چەلەیە زۆر بەبێ نازی لە ستۆدیۆکەمان کەوتووبوو بۆیە منیش پێشنیارێکم بۆ مامۆستا زرار کرد گووتم ئەو چەلەیە بەمن نەی بەم بۆ پەیمانگا بۆ ئەوەی لەوێ خۆم لەسەر ژەنینی فێربکەم دیاربوو زۆری پێخۆش بوو ئەمەش ئەوسا تازە مامۆستایەکمان بۆ هاتوو بوو دەرچووی پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی بەغدا بوو ئەندامی تیپی سەمفۆنای عێراق بوو ناوی(ئەدۆوەر کازم) بوو کە ئێستا بە ئەزبەر مولا ناسراوە وە ژنیاری تیپی موزیکی هونەرمەند کازم ساهیرە توانیم سوودێکی باشی لێوەرگرم لە بواری ژەنینی چەلە توانیم لە ماوەی شەش مانگ تا ساڵێك توانیم زۆر بەباش ئامێرەکە بژەنم ئەوا بوو سەرەتاکەم دوایش زۆر هۆگری ئەو ئامێرە بووم لەبەر ئەوە دەنگەوارێکی فراوانی هەیە بە فێربوون وەهەروەها دەتوانێ بەشایەکی گەورە لە لە بورای دەنگەکانی بایس واتا دەنگە گڕەکان لە نێو تیپەکان پڕبکاتەوە دواتریش لە تیپی ئۆرکسترای پاشای گەورە سوودێکی باشمان لێبینی ئێستاش هەردوو ئامێرەکە (عود و چەلە) لای من وەکویەك خۆشەویستن بەربەردەوامی لەگەڵیاندا خەریکم.

- **وەکو مامۆستایەك لە کۆلیژی هونەرە جوانەکان چۆن دەڕوانیتە میتۆدی خوێندن لە کۆلیژ و پەیمانگای هونەرجوانەکان لە کوردستان ؟**

-پرسیارەکە لەجێی خۆیەتی ،بەراستی ئەو میتۆدانەی لەبەردەست دانمان دان وەکو میتۆدێکی شیاو بۆ بابەتەکانی خوێندن بە بۆچوونی خۆم وەك پێویست نین لە پەیمانگەی هونەرجوانەکان تەنانەت لە کۆلیژی هونەرە جوانەکانیش کەلە هەولێر و سلێمانی ئێستا لە دهۆکیش دامەزراوە.. یەك نەخستنی ئەو وانەو دانانی یەك میتۆدی بابەتەکان لە بواری میتۆدی ئامێرەکان وەکو پراکیتیك وەکو ئامێرەکانی سۆلفێچ تیۆرەکانی موزیك و زانستی ئامێرەکان ..هەموو ئەوبابەتانە میتۆدێکی ئەوتۆمان نییە کە بتوانێت هاوتەریبی ئەو کۆلیژە پێشکەوتووەکانی جیهان دەخوێندرێت هەندێکیان لە دانانی خۆمانە واتا وەرگرتنی سەرچاوە ی جیاواز ئەمەخۆمان داڕشتووە بەسوود وەرگرتن لەوچەند سەرچاوەیەك بەڵام نەبوونی کۆنفراسێکی زانستی بۆ پەیمانگاکانی هونەرەجوانەکان لەوەزارەتی پەروەردە تەنانەت لە وەرزارەتی خورێدنی باڵاش ئەنجام نەدانی ئەم کۆنفراسانەکی زانستی لە نێوان کۆلیژی

هونەرجوانەكان بۆيەكخستی هەموو با بەتەكان، كەلێنێكی گەورەی دورست كردوە خۆشم رايەكی تايبەتم لەو بوارەدا هەيە ئەويش ئەوەيە ئێمە بتوانين لە بوارەكانی دانانی ميتۆد دا سوود لە با بەتەكانی كەلەپووری ميللی وفۆلكۆری هەروەها ئەو با بەتانەی تری خۆمانە وەربگرين و بتوانيی رەسەنيەتی خۆمان لەگەڵ هاوچەرخی و نوێگەرەيی دونيای ئێستادا لەبواری موزيك دا ئاوێتەو ئاوێزانی يەكتر بكەين بۆئەوەی ئێمە تايبەتمەندێكی تەواو بدەين بە با بەتەكانی خۆمان لە بوار موزيك دا وەكو چۆن ميللەتەكانی تر بۆ دانانی با بەتەكانی گرنگی خۆيان بۆ رێكخستنی تۆخمەكانی موزيك لەميلۆدی لە ريتم لە هاڕمۆنی لە مۆركی دەنگ واتا□ ئ□وان لەوبا بەتانە سوودێكی زۆريان بينيوە ئێمەش لە ئێستادا لە قۆناغی دانانی سەرەتاييەكی بتەوين بۆ ئەوبوارەنەدا دەبێ لەو با بەتانە دەست پێبكەين بەداخەوە تائێستا ئەو كەلێنە ماوە پڕنەكراوەتەوە ئومێدەخوازين لە ئاندێكی نزيكدا ئەو كۆنفراسانە ئەنجام بدرێت چ بۆ پەيمانگاكانی هونەرجوانەكان چ بۆ كۆليژی هونەرەجوانەكان بۆ رێكخستی هەموو ئەو ميتۆدانە دانانی ئەوبا بەتانە كەلەگەڵ دونيای سەردەم بگونجێت بۆ ئەوەی هەردوولايەنی رەسانەيەتی و هاوچەرخی بەيەكەوە ببستينەوە.

- **لە نێو ميوزيكی كوردی لە ئێستادا چەندين دەنگ و ئاواز دەبيسترێت كە چێژ بەخش نين ياخود كاتين بەبۆچوونی تۆ هۆكارەكەی بۆچی دەگەڕێتەوە؟**
- سەرەتا ئەگەر پێناسەيەك بۆ پرۆسەی چێژ بكەين ديارە چێژ بريتييە لە فراوان بوونی ئێمەيە بۆ جيهانێكی تازە يان بۆ با بەتێكی تازە كە بتوانين لەگەڵيدا هەڵ بكەين ئەو با بەتانەی ئەمڕۆ لەگەڵ دونيا مۆزيك دا يەك دەگرێتەوە بەتايبەتی لەناساندنی شوناسی با بەتەكان لە گۆرانی دانان يان لە ميلۆدی ئەوبا بەتانەی كە وەكو گۆارنی نوێ ئێمەسەيری دەكەين ياخود وەكو با بەتێك كەتێدا وەكو ميلۆدی هاوچەرخ كاتێ ئاوێزانی تێكستی شيعری دەبێت بەداخەوە هەندێ لە ئاوازەكان كرچ وكاڵن نەبوونی با بەتێكی زانستی لە ناوميلۆدي□كەدا نەبوونی پەيژەگۆركی لە نێو گۆرانييەكان ئەمەوای كردووە چێژ نەبەخشێت ياخود مامەڵەكردنی ئێمە لە كونسێرتی ئێمە لەگەڵ تێكستی شيعری و با بەتی ئەدەبييەوە مامەڵێكی زانستيمان لەگەڵ نەكردووە ياخود لايەنەكانی تۆماركردنی دەنگ بە هەند هەڵبگرين ياخود بيكينە پێوەرێكی

زۆر گرنگ بۆئەوەى ئەو دەنگانە هەڵبژرێن ئەمە لەلايەك لە لايەكى تريش دا نەشارەزابوونى گۆرانيبێژەكان لە چينە دەنگيى خۆيانە ئەكە كەلێنێكى گەورەى دروستكردوە هەوەها هەندێ لە ئاوازدانەريش سەليقەيكى ئەوتۆيان نييە بۆهەڵبژاردنى دەنگەكانيام بۆ ئاوازەكانيان بۆيە سەير دەكەين كە گۆرانييەكان تۆمار دەكرێن بەشێوەيەكى زانستى لەگەڵ دەنگ لەگەڵ تۆماركردن لەگەڵ بوارى ئامێرەكان واتە گونجاندنيان ئەوانەى رۆژهەڵاتين لەگەڵ ئەوانەى رۆژ ئاوايين هەروەها لە بوارى هارمۆنى بوارى چۆنيەتى رێكخستنى تيپ بۆ ئەوەى ئەو تيپە بەشێوەيەكى تۆكمە بابەتەكانى خۆى بگەيەنێتە ئامانجێكى مەبەست دار.

- **ميوزيكى كوردى خاوەن چەندين فۆرمى جياوازە، تاچەند سوديان لێوەرگيراوە بۆ ئەوەى موزيكى كوردى بگاتە ئاست ميوزيكى جيهانى؟**

-ئ□و باب□تان□ى ئ□م□ قس□ى ل□س□ر د□ك□ين ز□ر ه□ستيار و گرنگ□ ك□ ئ□م□ بتوانين مام□□□ ل□گ□□ ف□رمى چنين كوردى بكەين ئەوانەى دابەشبوونەسەرد□ ڤەرەكانى كوردستان لەباديانان لەسۆران لە گەرميان لە هەورامان و ناوچەكانى ترى كوردستان.. ئەو فۆرمانە بە بۆچوونى ئێمە بناغەيەكى بتەوەى دانانى ميلۆدى بابەتەكانى ترى ئەوانەى خاوەنى فۆرمى ئازادن كە دەچڕدڕێن بەڵام بۆ ئێمە زۆر زۆر گرنگە كە بتوانين ئەو بابەتانەى كەوا بەريتمێكا واتە كێش و خێرايى تێدا بەرجەستە بووە بتوانين سوودى لێوەرگرين بۆ ئەوەى لەو ميلۆديانەى كە لە فۆرمەكان دا ه□ي□ ب□گ□يەك ياخود شوناسێك و ناسنامەيەكى نەتەوەيى ببخشينە بابەتەكانى گۆرانييەكانى خۆمان بۆيە لەلاوك لە حەيەران لە قەتەرە لە ئەڵاوەيسى لە خاوكەر لەسياچەمانە لە هۆرە لە نيوەشەو لە ئاى ئاى لە سەفەر لە هەموو ئەو بابەتانەى پارچەكانى ترى كوردستان لە لاڤنێج لە مەقامى دەلال لەئايشائيبێ لە رۆژ ئاوا بەجۆرێك سوود لە هەموو ئەو بابەتانە وەرگرين بيانخەينە نێو پرۆگرامەكانى خوێندنى خۆشمانەوە ئێمە لەو بوارەدا كارمان كردووە دەستپێكى ئەو كارەمان ئەوە بوو كە توانيمان لە فۆرمەكانى چڕينى كورديدا لە باكور تارۆژهەڵات دواتريش لە باشوورەوە بۆ رۆژئاوا گەشتێكى زانستى لە نێوان ئەو فۆرمەنەدا بكەين بۆئەوەى بتوانيين ئەو فۆرمانەى كەوا هەندێكيان لە چڕيندا هاوبەشن بەڵام تەنها لە شێوازى ووتندا هەندێكيان بەكرمانجى سەروو هەندێكيان بە كرمانجى خواروو تەهان لە كۆنسێتى

ئەدەببیەوە هەندەك جیاوازیان هەیە ئەگینا لەرووی فەرمی چەینەوە لە رووی میلۆدی ئاوازەوە زۆر لەیەکترەوە نزیکن ئەو پردە هاوبەش لە نێوان ئەو بابەتانەوە بۆ من ئەوە دەردەخات کە یەك کلتوو یەك کەلەپووری زیندووی لەبواری گۆرانییەوە فۆلکلۆر مللیەوە دەتوانین هاوکارمان دەبێت بۆ دۆزینەوەی ئەو نهێنیانەی کە تائێستا ماونەتەوە لە نێوان ئەو فۆرمانەی دەتوانێت پێزگاریان لەبکرێت لەوەشەوە بتوانین شوناسی موزیکی کوردی دیاری بکەین .

- **وەکو ئەندامەکی کارای تیپی میوزیکی (پاشای گەورە)،لە ئێستادا ئەو تیپە بەرهەمی نییە هیچ پرۆژەیەك هەیە بۆ ئەوەی وەکو ساڵانی هەشتاکان بەرهەمی بەپێز پێشکەش بکات؟**

-سەبارەت بە تیپی میوزیکی پاشای گەورەوە هەر لەسەرەتای دامەزراندییەوە لە ساڵی 1877 تائەمڕۆ لە ماوەی (47) ساڵە بەردەوام بوونی بە خۆییەوە بینیوە بەڵام هەورازو نشێوی زۆری تێکەوتووە کە بەداخەوە هەندێ لە هۆکارەکان خۆمان لەی بەرپرسیارین هەندێکی تریش مێژووی دوای راپەرین و ئەو بابەتە هەندێ هۆکاربوونە بەربەستە لەوەی ئەوەی هەندێ کزی لە بەرهەمی نوێ بێتە ئارا بەڵام ئێستا ئەمەی هونەرمەندان کەوتوینەتە سەر رێگا راستەکەی پەیامە راستەکەی خۆمان یان ئەو وەفایەی بۆ رابەرای کەچکردومان هونەرمەند مامۆستا زرار محەمەد مستەفا دەربەیوە دووپات بکەینەوە بەوەی ئەو تیپەی ئەو دایمەزراندوە ئەمە درێژە پێدەری دەبن بەجۆرێك بەرهەمەکانی خۆمان لەوەدا چەکردەتەوە ساڵانە سێ تا چوار بەرهەمی ئەکادیمییە تۆمار بکەین بەڵام بەداخەوە تائێستا ئەو هاوکارییە پێویستییە نەکراوین تاوەکو بتوانیین ئەندامەکانمان کۆبکینەوە بۆ ئەوەی لە ستۆدیۆ بەرهەمەکان بە کوالێتەکی بەرز تۆمار بکەین هیوادارین لە داهاتوو ئەو بەرهەمانە تۆمار بکەین.

- **بەڕێزتان خاوەنی چەندین کتێبن لە بواری میوزیك ئەگەر باس لەو ئەزموونەی خۆت بکەیت؟**
- لە نێو دونیاری هونەر دا نووسین یەکێکە لە بوارەکانی هەرە گرنگەکان ئەگەر هونەرمەند بتوانێن لە تەك ژەنین دانانی ئاواز دا لەگەڵ فێرکردن وپەروەردە وخوێندنی باڵادا کاری نووسینش بکات بەڵام من هەرلە دەستپێکی فێربوونی بوارەکانی میوزیك خولیان نووسین و خوێندنەوەم هەبوو ئەمەش هۆکارێك بوو بەئەوەی درێژەری بابەتەکان بم خۆشبەختانە تائێستا (12) کتێبمان چاپ کردووە لە بوراەکانی هونەر لە بوراەکانی رێخنە

لە بوارەکانی سکۆری مۆزیك واتە نۆتەی مۆزیکی گۆرانییەکان وە هەروەها دانانی میتۆد بۆ ئامێری عود دانانی میتۆد بۆ وانەی سۆلفێج واتە پەروەردەی گوێچکە ئەو بابەتانە بۆ ئێمە زۆر زۆر گرنگن چونکە کەلێنێکی گەورە لە بواری زانیاری یاخود خوێندنەوەی میوزیکێکی ئەکادیمی کەمەی هونەرمەندی تری کە لەسەر موزیك دەنوسن ئەو بابەتەیان پڕکردۆتەوە ئێمەش دەبێت هاندەرێکی باش بین بۆ هونەرمەندان بۆ ئەوەی بتوانن خۆیان بنووسین یان وەرگێڕانی بۆ بکەن لە زمانەکانی تری بێگانە چ ئینگلیزی بێت یان عەرەبی بێت یان هەرزمانێکی تر بۆ ئێمە زۆر زۆر گرنگە..وە ئەو بورانانەی کە ئەستا ئێمە کاری لەسەر دەکەین بۆ ئەوەی لەتەك ئەوەی مۆزیکێکی ئەکادیمان هەبێت دەبێ کتێبخانەیەکی ئەکادیمی گەورەمان هەبێت لە بواری ئەو بابەتانەی پەیوەستن بە ڕۆشنبیریەتی موزیکەوە چ لەروی تیۆرییەوە چ لەرووی پراکتیەوە وەکو بابەتەکانی دانانی میتۆدەوە وەهەروەها ڕەخنەی مۆزیکیش یەکێکە لە هەرە بوارە گرنگەکان کە دەکرێت بنیادنانی موزیکێکی کوردی هاوچەرخ لەسەر بنیاد بنرێت ..لە بەر ئەوە زۆر زۆر پێویستە خوێندنەوە بۆ هونەرمەند لە تەك پارکتیزەیی ئامێرەکانی خۆی کە ڕۆژانەی کاری لەسەر دەکات ماوەی دوو تا چوار کاتژمێری لە هەمان کاتیشدا ڕۆژانە لایەنی کەمەوە کاتژمێرێك بۆ خوێندنەوە تەرخان بکات چونکە ئەو خوێندنەوە دیگەینێتە ئەو ئاستانەی کە بتوانێت لە نۆوکەمەنگایەکێدا بە سەلیقەیی بدوێت وە ئەو کارانەی بە پراکتیزەیی فێری بووە بە جوانترین شێوە بگەینێتە دەوروبەری خۆی تەنانەت بە کەمەنگاکانی تریش.

- **لەماوەی رابردوو بەوانامەی دکتۆرات هەر لە بواری موزیك بەدەست هێنا ئەگەر تیشك بخەیتە ناوەرۆکی تێزی دکتۆراکەت ؟**
- خۆشبەختانە بە هەوڵ و کۆششی هونەرمەندی ئاکادیمستی گەورە دکتۆر (محەمەد زازا) کە سەرپەرشتیارم بووە لەگەڵ بەڕێز پرۆفیسۆر دکتۆر(محەمەد کاکە سور)، توانیمان تێزی دکتۆراکەمان بە جوانترین شێوە پێشکەش بکەین بە پلەی نایاب لە کۆلێژی هونەرە جوانەکان دوای گفتوگۆیەکی تێر تەسەل لەلایەن مامۆستایانی پسپۆر لەو بوارانەدا، تێزەکە لەسەر خستنەکاری کەلەپوری گۆرانی بوو واتە گۆرانییەکانی کەلەپوری کوردی لە گۆرانی فۆلکلۆری و میللی چۆن بتوانین تەوزیفی کەین لە نەو مەزیکی هاوچەرخی کوردیدا لەگەڵ کەمەنەی بابەتی نموونەیی ئەو بابەتانەی کەوا لە سامپڵەکانی گۆرانی کوردی لە هەموو بوارەکانی هەڵمان بژارد بۆیە کات توانیمان تیشك

بخینە سەر دەوڵمەندی گۆرانی فۆلکلۆری میللی کوردی لە رووی میلۆدی رەسەنی خۆییەوە دواتر چۆن بکرێت ئێمە خستنە کاری گەورەی مۆزیکی بۆ بکەین چ لەلایەنی تیپێکی مۆزیکێکی هاوچەرخی کوردییدا کە ئامێرەکانی موزیکی کوردی دەگرێنە خۆی یاخود لە نێو گروپەکانی تر یاخودلە نێو ئۆرکرێسترای کوردی یاخود تیپێکی سەمفۆنایی کوردی خۆشبەختانە بۆیەکەمینجاربوو لە بوارەدا تێزێکی دکتۆرا ئاوابخرێتە روو خۆشبەختانە گەیشتنیە ئەو ئامانجانەی کەوا مەبەستمان بووە لەو بوارەدا بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین زەمینەیەکی لە بار بڕەخسێنین بۆ ئەوەی هونەرمەندان لە مەو دوا کە کاری ئەکادیمی دەکەن بتوانن بگەرێنەوە سەر ئەو با بەتانە وەکو سەرچاوەیەکی باوە□ پێکراو سوودی لێوەربگرن کۆمەڵی با بەتی نوێ و زیندوو و نێوگەریمان خست نێو ئەو بوارن□ی کە لەرووی زانستی و ئەکادیمی پەیرەو دەکرێن لەسەرئاتی ئەو با بەتانەی کەوا زۆر زیندوون لە کەلەپوور هەروەها لە کلتوری میللەتان دا رەنگدانەوەی هەبوو بۆیە ئێمەش وەکو کورد پێمان باش بوو ئەو ڕەنگدانەوانە بەوشێوەیە بەرجەستە بکەین مەبەستمان بووە لە و بوارانانەی کە کاری لەسەر بکەین.

هونەرمەند ئامانج غازی لە چەند دێرێك دا:

- لە 10/5/1965 لە شاری رواندز لە دایك خوێندنی بنەڕەتی لە شاری رواندز تەواو کردوە لەسەر دەستی رابەری هونەر مام□ستا(زرار محەمەد مستەفا) فێری ژەنینی ئامێری عود بووە و بووەتە ئەندامی (تیپی مۆسیقای پاشای گەورە).
- لە ساڵی 1980 چۆتە پەیمانگەی هونەرجوانەکانی موسڵ لە ساڵی 1985 بەپلەی (یەکەم) تەواوکردوە.لە ساڵی (2005) کۆلیژی هونەرجوانەکانی زانکۆی سەڵاحەدینی بەپلەی(یەکەم) تەواوکرد.

-ل□ سا□ی (2013) ب□وانام□ی ماست□ری ل□ بواری (موزیک□ل□ژی) ل□ پلەی نایاب ل□ زانکۆی سەڵاحەدین وەرگرتوو□.ل□ سا□ی (2023) بڕوانامەی دکتۆرای لە موزیکۆلۆژی) بەپلەی نایاب لەزانکۆی سەڵاحەدین وەرگرتووە.

ئەم هونەرمەندە یەکێکە بووە لە دەستەی دامەزراندنی هەریەك لە :

- تیپی مۆسیقای پاشای گەورە لە رواندز.

-پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی هەولێر.

- ئۆرکێسترای کورستان.
- گروپی ستران.

-ئۆرکێسترای زانکۆی سەڵاحەدین.
-لە ساڵی (2003-1992) مامۆستای بەشی موزیکی پەیمانگەی هونەرجوانەکانی هەولێر بووە.
-لە (2006-2004) لە وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێم بەرێوەبەری کەلپوری کورد بووە.
-لە (2008-2007) لە وەزرارەتی ڕۆشنبیری بەرێوەبەری بەرێوەبەرایەتیی هونەرجوانەکانی موزیك بووە.
-لە (2008) ەوە تائێستا مامۆستای بەشی موزیکی کۆلێژی هونەرجوانەکانی زانکۆی سەڵاحەدینە.

بەرهەمە ئەکادیمییەکانی:

-(8) توێژینەوەی ئەکادیمی لە گۆڤارە زانستییەکانی کوردستان و عێراق لە(2024-1014) بڵاوکردۆتەوە .
-(32) سیمناری زانستی لە کۆلیژی هونەرجوانەکان و زانکۆکانی کوردستان لە (2024-2014) پێشکەش کردوە.
-بە(3) توێژینەوە بەشداری (3) کۆنفراسی نێودەوڵەتی لە کوردستان و عێراق لە (2022- 2023) کردووە.
-ڕێکخەری یەکەمین سیمپۆزیەمی ماستەرە بەپلەی (نایاب) لە بواری(مۆزیکۆلۆژی) لە هەر چوار پارچەی کوردستان ، کە لە زانکۆکانی کوردستانەوە لە ساڵی (2023) تاوتوێکراوە.
-خاوەنی یەکەمین بڕوانامەی ماستەرە بە پلەی (نایاب) لە بواری (مۆزیکۆلۆژی) لە هەرچوار پارچەی کوردستان کە لە زانکۆکانی کوردستان تاوتوێکراوە لە ساڵی 2013.
-سەرپەرشتی (22) توێژینەوەی بە دەستهێنانی (بەکالۆریۆس)ی کردوە لە بەشی موزیك(2024-1014).

بەرهەمی هونەری

-(30) ئاوازی بۆ هونەرمەندانی کوردستان داناوە.
-(9) کۆڕاڵی هونەریی موزیك و گۆرانیی داناوە.
-موزیکی بۆ (8) شانۆگەریی کوری و و عەرەبی و ئینگلیزی داناوە.

- موزیکی بۆ (18) فیلمی کوردی داناوە.
- (8) خولی فێربوونی موزیکی کردووەتەوە.
- (26) کۆڕو سیمناری هونەریی لە بارەی موزیك و گۆرانی گێراوە.
- موزیکی بۆ تابلۆکانی هونەرمەندان(محەمەد عارف، نامیق عەلی، سەردار سنجاوی، ڕۆستم ئاغەلە) داناوە.

- خاوەنی درێژترین میلۆدی گۆرانی کوردییە بە ناوی (کەچ و باران).

-لە ساڵی (2005) لە(فەرنسا ،سویسرا، ئەڵمانیا) بەشداری موزیکی میللیی گەلانی کردوە.

کتێبە چاپکراوەکانی:

- خوێندنەوەیەکی هونەری بۆ موزیکی ئەکادیمی 2005.
- هارمۆنیای دەنگ و میلۆدی کوردی 2007.
- ژمارەیەکی تایبەتی گۆڤاری (چلاواز) ئاداری 2007.
- بەزم و ڕەزمی منداڵان، ئاواز بە زارۆکان 2008.
- ئەزموون لە ئامێری موزیکدا 2009.
- زایەڵەی خەرمەند(نۆتەی چەند شاکارێکی موزیکی ئۆرکسترالی کورد)2010.
- گۆرانی فۆلکلۆری :خاسیەت و تایبەتمەندییەکان 2012.
- خستنەکاری کەلەپوری گۆرانی لە موزیکی هاوچەرخی کوردیدا 2024.

چەند کتێبێکیشی ئامادەی بۆ چاپکردن کە بریتی لە:

- هارمۆنی (وەرگێڕان).
- فەرهەنگی موزیك (وەرگێڕان).
- میتۆدی فێربوونی عود بۆ پێشکەوتووان(دانان).
- خستنەکاری گۆرانیی کوردی لە وانەی سۆلفێج (ماستەرنامە).
- بەهای جوانیناسیی موزیك (دانان).
- میتۆدی سۆلفێجی گشتی بۆ کۆلێژی هونەر (دانان).

شاعیری تورك ئومیت یاشار لە شیعری (گریام)دا.. و: نەژاد عزیز سورم

شەو بوو
ئەستەرە لە دەریادا مەلەیان دەکرد
وناهی زەوی داپێشیبوو
چاومان
باوەشی بەیەکدا کرد
لەو مەیخانە دوورەدەستەدا
لەو،
لەو شارە دوورەدا

بادەی سووری تەزی
پـــیاڵەی تەژی کردین..
ماسی تازە لە سێنیدا
لە ناوەڕاستدا
هێلکەشەیتانۆکەیەکی گڕمۆڵەبوو..
کزەبای بۆنخۆش
سەوزایی نەرموونـــیان
خزمەتگوزارێکی ماندوو
خەریکە دەسووڕێتەوە..
کەڕەنای کەشتیـــیان
لە دوورەوە بانگیان دەکرد
ڕووناهی
هۆ ئەو چرایە فسفۆرییە
ناوە ناوە
لە سیمات دەسوا
چاوەکانت پڕشنگیان دەدان
ئەو شەوە هەمووی بۆ ئێمە،
بۆ هەردووکمان بوو..
بۆ یەکەمین جار
هەموو شتێك
بێ پسانەوە
بێ پرسیار
بێ درۆ
بۆ ئێمە هەردووکمان بوو..

جارێکی دی لەدایك بووینەوە
خۆشی لە ئازادی و سەربەخۆی ببینین
لەگەڵ هەر پـــیاڵەیەکدا دەڵێی:
(سڵاو…
سڵاو خۆشەویستم)
سەرم دەسووڕێ
ناکاو چاوم بە چاوت کەوت
پاشان،
دوای کاتێـکی زۆر
تێگەیشتم
تۆ
لە دەریای ڕاماندا

دوور ڕۆیشتووی..
وام بە بیردا هات
دەمرم و
بەجێت دێڵم
ئەو ڕۆژە ناخۆشەم بەبیر هاتەوە
ئەو ڕۆژە ژێراوژێرە ڕەشە
یەکسەر تێگەیشتم چی بوو
ڕەنگت
بە تەواوی زەردهەڵگەڕا
نیگات لێڵ بوو
موچڕکێکت بە لەشدا هات
دەستت کرد بە گریان..
من بۆ یەکەمین جار
گریانی مەزنی ژنێکم دی
دڵداری دەکا .
بۆ یەکەمین جار
نەمریی دڵداریم
لە تنۆکە فرمێسکێکتدا بینی.
دوایی تنۆکەکان
وەك خەونەکانمان
ئومێد و نوێژەکانمان
تێکەڵی یەکتر بوون.
ئەگەر ئەو شەوە بشمردبوومایە
گوێم لێ نەبوو
لەو شەوەدا کە دەگریای
من خۆشەویستیم بۆ تۆ
بوو بە چەند ئەوەندە..
لەو شەوەدا
لە پێناوی مندا گریای
کەواتە لە پێناوی منیشدا پێبکەنە!
قەت مەگری!
تێگەیشتم خۆشت دەوێم
بۆیە جارێ نامرم خۆشەویستم .

(*) لە (مختارات من الشعر الترکی المعاصر) وەرگێڕانی بۆ عەرەبی - فازڵ جتکەر-
بڵاوکردنەوەی وەزارەتی ڕۆشنبیری سووری 1995 وە کراوە بە کوردی.

رۆمانی: تابوتی پەیمانی خودا.. سەڵاح جەلال

[بۆ خوێند□ن□وەی ئەم رۆمانە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[SalahJalal_TabwtyDownload]

(ماڵئاوا زمان) ڤیتگنشتاین/ بیرکردنەوە.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

ڤیتگنشتاین/ بیرکردنەوە
عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

ئایا ڤیتگنشتاین هێشتا زمانە، یان زمان لەنێوان ڤیتگنشتاین و بیرکردنەوەدا، وێنەیە؟! لەو نووسینەدا هەردوو کاراکتەری (ڤیتگنشتاین) و (بیرکردنەوە) ڕۆڵی سەرەکی لە فیلمی درێژی (ماڵئاوا زمان)دا دەگێڕن. بەشێکی گەورەی سیناریۆی ماڵئاوایکردن لە زمان لە بیرکردنەوەی ڤیتگنشتایندا بە کامێرای (پییر بۆردیۆ) کێشراوە. بەڵام نەك قسەکردن لە فیلمی (ماڵئاوا زمان) قسەکردن بێ لە فێستیڤاڵی (کان)ی (٢٠١٤) و خاوەنی ئەسڵی فیلمەکە (ژان لوک گۆدار).. بەڵکوو هەوڵدەدەم لەژێر ئەو ناونیشانەدا کەمێك لە ڕێبازەکانی بیرکردنەوە ڤیتگنشتاین بە سیناریۆی بۆردیۆ بدوێم، یان نوێنەرایەتیکردنی ئەو وێنەیەی کە ڤیتگنشتاین لە جیهاندا بۆ ڕێبازەکانی بیرکردنەوەی زمانی کێشاوە.. ئەوەش بەو مانایە نییە، کە پرۆسەی دەروونی نوێنەرایەتی واقیعی زمان بکات، بەڵکە بەو مانای□، کە ڕێبازەکانی تەکنۆلۆژیا، کلیك لە تووانەوەی زمان بۆ وێنە دەکات و جیهان لە وێنە هەنووکەییەکانیدا دەخ□م□ن□. ب□□ام

ئایا ماڵئاواییکردن لە زمان دەتوانێ بوونی زمان تێپەڕێنێ؟ ئایا دیوەکەی دیکەی بوونی زمان وێنەیە؟!.
کاراکتەری ڤیتگنشتاین لە فیلمی (زمان)دا، سەرەتا لە یەک زمانی لۆژیکی بە پێوانی هەموو شتێک دەستپێدەکات و دواتر دەگاتە ئەوەی کە نەخێر، ئەمە یەک زمانمان نییە، بەڵکو کۆمەڵێ زمانمان هەیە، لە بەکارهێنان و سیاق و یاری جیادا، مانای جیا دەدەن. وەك زمانی یاسا و زمانی شیعر و زمانی ئەفسانە و زمانی زانست و زمانی ڕۆژانە.. پاشان فیلمەکە لە پرسی تووانەوەی زمان و وێنە و کلیك درێژ دەبێتەوە.

تیۆری پەتی و ڕێبازەکانی بیرکردنەوە

(ڤیتگنشتاینی فرە زمان) زۆربەی بەرهەمەکانی بە هەڵوەشانەوەی بنەما فەلسەفییەکان تەرخان کردووە و بڕوای بەوە نییە، کە بتوانین لە ڕێگای پرۆسەی دەروونی چەمکەکان ڕوونبکەینەوە، پێویستە بە ئاماژەکردن بە گرنگی ئەو پانتاییە کۆمەڵایەتیانەی، کە کردەی زمانەوانی تێدا ئەنجام دەدرێت، شتەکان دەگۆڕێن. بەو مانایەش دەبێ زمانەوانی لە ڕێگای بەستێنە کۆمەڵایەتییەکانەوە لێکبدرێتەوە، نەک کردارە دەروونییەکان، مانا بە دەربڕینەکان دیاری بکەن. زمان لە ڕێگای (کردەی بەکارهێنانی زمان) پەیوەندی بە کۆمەڵگاوە دەکات و ڕێکوپێکی خۆی بە تێپەڕبوونی کات دەپارێزێت. لەسەر بنەمای ڕەخنەگرتن لە تیۆری پەتی و عەقڵی سکۆلاستیکی، بە تایبەتی بە ڕوونکردنەوەی زمانی ئاسایی.. ڤیتگنشتاینی دووەم ئەو هەڵوێستەی ڕەتکردەوە کە زمان بە دابڕاو لە کردەی بەکارهێنان بژمێردرێت و چالاکییەکانی لێبسەنرێتەوە. چونکە زمان حاڵەتێکی دەروونی نییە، کە واقیع وێنا بکاتەوە، بۆیە ملکەچی هیچ یاسایەك نابێت، تەنها شێوازی بەکارهێنان نەبێت، شێوازی بەکارهێنانی زمان تەنها پێوەرێکە، کە وەک پێوەر بەکاری دەهێنێ. بە واتایەکی دیکە ڤیتگنشتاین لە باوەڕی کۆنکرێتی و بەکارهێنانی تایبەتی زمان دوور دەکەوێتەوە.
لەڕووە گرنگی کارەکانی ڤیتگنشتاین بە پڕۆژە کۆمەڵناسییەکانی بۆردیۆ لە چەمکی ڕەنگدانەوە و کردەی پەیڕەویکردندا دەبینرێت. بۆردیۆ وریایی ڤیتگنشتاینی دووەم لەبارەی ڕەخنەگرتن لە بیری پەتی و ڕێبازەکانی بیرکردنەوەدا جارێکی دیکە لە بواری کۆمەڵناسیدا دادەڕێژێتەوە. کەواتە وەك چۆن لە زماندا ڕاست و هەڵە ئەوەیە، کە خەڵک دەیڵێن؛ خەڵک بەو زمانەی کە بەکاری دەهێنن هاوڕان. بە هەمان شێوەش کۆدەنگی لە زماندا نییە، بەڵکو ئەو کۆدەنگییە لە شێوەی ژیاندایە، بۆیە هیچ بنەمایەکی زاڵ نییە، کە پراکتیکی زمانەوانی

کۆنتڕۆڵ بکات، وەك چۆن هیچ بنەمایەکی ڕەها نییە، بۆ ئەوەی چی دەکەین، یان چی دەڵێین. لەسەر ئەو بنەمایە بۆردیۆ هەموو بنەما ڕەهاکانی بۆ پراکتیزە کۆمەڵایەتییەکان ڕەتکردەوە. بەو مانایەش تیۆری کۆمەڵایەتی پێویست ناکات، بناغەی یەکەم بۆ پراکتیکە کۆمەڵایەتییەکان هەڵکەنێت، جا ئەم بنەمایە خواستی بەدەستهێنانی گەورەترین سوودی مومکین بێت، یان ڕەزامەندی تاکەکان.. کەواتە بۆردیۆ هیچ پاساوێک بۆ ڕوونکردنەوەی تیۆری کردارە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕێگای بیروباوەڕ و ئارەزووی تاکەکانەوە نابینێت..

بە دیوەکەی دیکە کاتێک فەلسەفەی کلاسیک بە شێوەیەکی پەتی بیر لە زمان دەکاتەوە، ئیتر دەکەوێتە دەرەوەی پانتایی بەکارهێنانە پراکتیکییەکانەوە.. ئەوەش هەمان ئەو هەڵەیەیە، کە تیۆری هەڵبژاردنی عەقڵانی ئەنجامی دەدات، کە پاڵنەری زۆرترین قازانج لەسەر بنەمای زانینی پێشوەختە ڕوون دەکاتەوە! کەواتە هەرگیز ناشێ عەقڵ ب□ پێی ڕوانگەی دیاریکراوەوە سنوودار بکرێت. وەك چۆن ناشێ پراکتیزە کۆمەڵایەتییەکان لە ڕێگای میکانیزمە دەروونییەکان ڕوونبکرێتەوە.

هاپیتۆس

لەنێوان پراکتیك و تیۆردا

هاپیتۆس لە بنەڕەتدا کۆمەڵێک خوو و هەڵوێست و بەها و مەیلە، کە تاکی نێو کۆمەڵگا لە پەروەردەی کۆمەڵایەتی و ئەزموونی ژیاندا بەدەستی دەهێنێت. ئەو چەمکە بۆردیۆییە، ڕەفتارێك نییە، کە لە ژینگەی دەرەکییەوە بەدەست هاتبێت، بەڵکوو جو□ر□کە لە (بەرنامەسازی ناوخۆیی) و پاڵنەرێکە بۆ تاک بۆ ئەوەی بە شێوەیەک مامەڵە بکات، کە لەگەڵ پانتایی کۆمەڵایەتییەکانیدا بگونجێت، وەك چۆن لەگەڵ نوێبوونەوە و ئاڵۆزی ئەزموونی تاکدا دەگۆڕێت و نوێ دەبێتەوە.
هاپیتۆس تەنها لە جەستە پێکنەهاتووە، بەڵکو لە گریمانە بنەڕەتییەکانیش پێکهاتووە، واتە لە هەموو شتە دەروونییە نامەبەست و نائاگاکان پێکهاتووە.. چەمکی هۆشیاری کە یەکێکە لە پێکهاتەکانی هابیتوس، هۆشیاری نائیرادییە و تایبەتمەندییەکەی ئەوەیە، کە ڕێگا بە سەرهەڵدانی جو□ر□ک لە ئازادی نائاگایی یان کەم هۆشیار، ناهۆشیار دەدات، کە سەرچاوەکەی نادیارە.. بۆردیۆ دەڵێت بڕیاری ئیمانهێنان تەنها کاتێک سەرکەوتوو دەبێت، کە بڕیاری لەبیرکردنی لەگەڵدا بێت!! بەو قسەیە هەوڵدەدات هەستی هاوبەشی مەبەستداری عەقڵانییەکان تێپەڕێنێت. بەو مانایە پراکتیك بە هیچ مەبەستێک یان عەقڵێکەوە تایبەت نییە، وەك چۆن لە بەرانبەر پراکتیکدا زمان

ملکەچی هیچ ڕەسا و یاسایەك نابێت. بەڵکە بریتییە لە تێگەیشتن لە لۆژیکی هەموو کردارە (مەعقولەکان) بەبێ ئەوەی بەرهەمی پلانێکی عەقڵانی دانەڕێژراو بێت.. کردارگەلێکە، کە بە جۆرێك لە جۆرەکان لە ئامانجێکی بابەتییدا دەردەکەوێت، بەبێ ئەوەی بەشێوەیەکی ئاگایانە پەیوەندی بە ئامانجێکی درووستکراوی ئاشکراوە بکات، بەبێ ئەوەی بە مەبەستی یەکگرتوویی، یان لە بڕیارێکی هۆشیارانەدا هەڵقوڵابێت. بە کورتی چەمکی هاپیتەس هیچ نییە، جگە لە (کردەیەکی تیۆری) کە ئامانجی زاڵبوونە بەسەر دژایەتی ساختە و بەنرخکردنی پراکتیك و تیۆری ئەنتەلەژی..

بەڵام زمان چۆن هاوسەنگی هێز دەپارێزێت؟ هۆکاری ئەو پرسیارە ئەوەیە، کە زمان زیاتر لە ئامرازێکی پەیوەندیکردنە.. (نۆرمان فێرکلیف) لە کتێبی (زمان و دەسەڵات)دا جەخت لەوە دەکاتەوە، کە زمان بێلایەن نییە، چونکە هەموو سیستەم و دامەزراوەکان بە ڕاییکردنی کارەکانیان پشت بە گوتاری زمانەوانی دەبەستن، بە نموونە شێوازی گەڕانەوەی یاساکان، یان هەواڵەکان.. بەڵام هەموو ئەوانە تەنها لە سیستەمی زماندا کورت نابنەوە، بەڵکوو بە بەرهەمهێنانی جیاوازی خزمەت بە بەرژەوەندیی (هەندێک لایەنی جیاواز) دەکەن!!. کەواتە زمان دەسەڵاتی جیاوازی لەناو کۆمەڵگادا دەچەسپێنێ.

لەنێوان سیستەم و جیاوازی، یاسا و پراکتیك، مەعقول و نامەعقول… ڕەخنەی بۆردیۆ لە زمانەوانیی چۆمسکی و سوسێر و … هەموو ئەوانەی کە لە پێکهاتەی (زمانەوانی نموونەیی) دەکۆڵنەوە، ئەوەیە، کە لە بارودۆخە کۆمەڵایەتییەکان دابڕاون! بۆ نموونە: سوسێر حەزی لە زمانە، قسەکردن فەرامۆش دەکات.. چۆمسکی گرنگی بە لێهاتوویی، یان توانا دەدات نەک دەستکەوت.. بە کورتی ئەوە پراکتیکی زمانەوانییە، پراکتیکی کۆمەڵایەتی بەرهەم دەهێنێت، نەك ئەو یاسا زاڵانەی کە توێژەر لە مێشکی خۆیدا دەیانخەمڵێنێ.. چونکە هیچ یاساک بە شێوەیەکی پێشوەختە و مەجازی بوونی نییە، بەڵکو لە پراکتیکدا بوونی خۆی دەدۆزێتەوە! بە پێچەوانەی گوتاری عەقیدەی یاسایی، کە بە مەبەست پەنا دەباتە بەر زاراوەی ناڕوون و ناڕوونی حوکمڕانی و ڕێزمان، بۆ ئەوەی ئەنجامێکی دیاریکراو بەرهەم بهێنێت.

ڤیتگنشتاین لە گوتارێکی ڕوون داڕێژراوەوە بەرەو پراکتیک دەڕوات. بەڵام بۆردیۆ جەخت لەسەر پێویستی دەستپێکردن لە پراکتیکەکانەوە بەرەو یاسا دەکاتەوە، واتە پێویستی لێکدانەوەی یاساکان لە ڕێگای پراکتیکەکانەوە، کە لە هەموو کارلێکێکی کۆمەڵایەتیدا هەست بە درووستکردن و نوێکردنەوەی ئەو یاسایانە دەکەن.

سەرمایەی زمانەوانی

سەرمایەی دیجیتاڵی

سەرمایەی زمانەوانی زاراوەیەکی کۆمەڵایەتی زمانەوانییە، کە لەلایەن بۆردیۆوە داڕێژراوە. بۆردیۆ بە کەڵەکەبوونی کارامەیی زمانەوانی و وەک جۆرێک لە سەرمایەی کلتووری وەسفی دەکات. سەرمایەی کلتووریش بریتییە لە کەڵەکەبوونی زانست و لێهاتوویی و دەستکەوتە کلتوورییەکان… بەڵام سەرمایەی دیجیتاڵی، تێڕوانینی بۆردیۆیە بۆ بۆشایی دیجیتاڵی و ئەو پانتاییە دەگرێتەوە، کە توانای ڕوونکردنەوەی جیاوازییەکان و بەرفراوانکردنی بەکارهێنانەکانی هەیە، تا بشێ بواری دیکەی کۆمەڵایەتی بگرێتەوە.

لە نێوان سەرمایەی زمانەوانی و دیجیتاڵییدا، فەزایەکی کراوە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بەڕێوە دەبات، بەڵام لەبری گوتاری زمانی خوێندراوە و بیستراو، پشت بە گوتاری وێنەی دیجیتاڵی دەبەستێت. کلتووری وێنەیی، خولیا و چەمکێکی نوێیە و سرووشتی پەیوەندییەکانی ڕاستەوخۆتر و خێراتر و پڕ زانیاریتر و ئەرێنیتر و پڕ چێژتر کردووە.. وەرگر دەتوانێ بە خێراییەکی لە سنووربەدەر لە هەموو شوێن و کاتێ پێیبگات و بیگەیەنێت.

زاراوەی کلتووری وێنە، پەیوەندی بە ڕەهەندە فرەجۆرەکانی وێنە و دەلالەت و مانا و کاریگەرییەکانیدایە، وەك چۆن پەیوەندی بە چۆنێتی تەماشاکردنی وەك ڕەمز و ئامرازی گواستنەوەی زانیارییەکان و چێژەوە هەیە، هەموو ئەو گۆڕانکارییانەش کلتووری وێنە و وێنەی دیجیتاڵی و شۆڕشی وێنە رابەرایەتییان دەکات، فیلمی درێژی (ماڵئاوا زمان) دەگێڕێتەوە… بەو مانایەش کلتووری وێنە وەك سیمای ئەو سەردەمە شوێنی زمانی گرتۆتەوە.. کلتووری وێنە ناسینەوە قبوڵ دەکات، بەڵام ئینکاری قبوڵ ناکات! هەموو کۆمەڵگایەک کلتوورێکی بینراوی هەیە و هەموو کلتوورێکی بینراویش لە شۆڕشە تەکنیکییەکان دابڕاو نییە..

ئەو سەردەمەی کە ئێستا تێیدا دەژین بە خێرایی بەرەو پێکهاتنی شارستانییەتی وێنەیی دەڕوات، ئەمەش وامان لێدەکات لەبری (کەسی زمانی) باسی (کەسی وێنەیی)، لە بری بابەتی (مێژووی ناوەڕۆک) باسی شاشەی (بینراوی چرکەساتی)، لەبری (ئەزموون) باسی (بەکارهێنان)، لەبری (زمان) باسی (کلیك).. بکەین، واتە لەبری گۆڕانەوەکان باسی زانیارییەکان و شۆڕشی خودی و گۆڕانکارییەکانی ئیگۆ بکەین.. هێزی وێنە وەك گوتارێکی کراوە بەڕووی هەموو زمانەکاندا، وادەکات بچێتە نێو خەیاڵی جیهانەوە و پەیامەکەی خۆی بە شێوەیەکی فرە ڕەهەندی ئاگایی و نائاگاییەوە بگەیەنێت، بەو مانایەش ئەرکی وێنە لە بینینەوە بۆ تێگەیشتن تێدەپەڕێت و ئیتر لە ڕەهەندی تایبەتی

ئایکەنی و پلاستیکییەکەیدا ناوەستێت، بەڵکوو لەوە زیاتر بۆ ڕەهەندی ناڕاستەوخۆ هەنگاو دەنێت.. جگە لە پەیامی بینراویش، پەیامێکی ڕێکخراوی هەیە، کە لە دەرەوەی سنووری فۆرمی وێنەکان دزە دەکات و هەڵگری کۆمەڵێک واتا و سرووشی جیاوازە.
وێنەی ئەمڕۆ، بەرهەمی کلتوور و بیرکردنەوە و ئابووری و تەکنەلۆژیایە.. بەو مانایەش هەر تەنها لە چێژوەرگرتن بۆ هەموو ماناکانییەوە کورت ناکرێتەوە، بەڵکە زمانێکی خێرای پڕ زانیاری و بینراوی مۆدێرنە، کە وشە و کردار تێیدا بۆ یەکدەنگ (یەك کلیك) نوێنەرایەتی حەقیقەت دەکەن. بۆ ئەوەی وێنەش ڕۆڵی پێویستی خۆی جێبەجێ بکات، هەر تەنها ڕەنگدانەوە نا، بەڵکوو دەبێ بینراوێکی درەوشاوە بێت، بە سەرکەوتنی بەکارهێنان و گۆڕانکاری و هاندانی جددی و بوونیادنانی درووستی مرۆق و گەردوون.

هەولێر 5/4/2025

کێبڕکێی سودانی و مالکی لە هەڵبژاردنی ٢٠٢٥ی عێراقدا.. عوسمانی حاجی مارف

ئایا ئێران دەستبەرداری مالیکی دەبێت و سودانی هەڵدەبژێرێت!؟
پەرلەمانی عێراق ڕۆژی ١١ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٥ی وەک وادەی ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پەرلەمان دیاریکرد. مانگی ڕابردوو کۆمسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەکانی عێراق، دەستپێکردنی پرۆسەی نوێکردنەوەی تۆماری دەنگدەرانی ڕاگەیاند و ئاماژەی بەوەدا کە پرۆسەکە یەک مانگ دەخایەنێت.
لەگەڵ دانانی وادەی فەرمی بۆ هەڵبژاردنەکان، ئێستا سەرنج دەچێتە سەر سروشتی ئەو هاوپەیمانیانەی کە پێکیدەهێنن و ڕادەی بەشداری جەماوەر لەم بۆنەیەدا کە وەک شتێکی سەرەکی بۆ داهاتووی پرۆسەی سیاسی لە عێراقدا سەیر دەکرێت، بەڵام ئەوەی پێشبینی دەکرێت ڕێژەی بەشداربوان زۆر کەم دەبێت.
سودانی، کاندیدبوونی خۆی بۆ هەڵبژاردنی داهاتووی پەرلەمانی عێراق

ڕاگەیاند، هەنگاوێک کە ڕەنگە لە بەرامبەر ویستی نوری مالیکیدا بوەستێتەوە، کە مالکی بەنیازە ببێتە کەسایەتی قۆناغی داهاتوو لە عێراق، لەڕێگەی ئەم هەڵبژاردنەوە جارێکیتر هەوڵی سەرکردایەتی بە ئایندەی عێراق و چوارچێوەی هەماهەنگی بەدەستەوە بگرێت، لەهەمانکاتدا پارێزگاری لە مانەوەی حەشدی شەعبی بکات، ئەم ئەجندایەش لە دۆخی ئێستای ململانەی نێوان ئەمریکاو ئێراندا بە مالکی کارساز نیە.

کاندیدبونی سودانی، خوازیاری بەردەوامی مانەوەیەتی لە چوارچێوەی گۆڕەپانی سیاسی و وەستانەوە بەرامبەر بە مالیکی، پێدەچێت لە لەواری درێژەدان بە پۆستی سەرۆک وەزیراندا سودانی ئەو فرسەتەی زیاتربێت، کە لە نێوان نەبوونی کەسایەتیە دیارەکانی شیعە و ناکۆکی بەردەوامی نێوان لایەنەکان ، هیچ کەسێکیان بوێری ئەوەیان نەبێت دواتر خۆیان کاندیدکەن بە سەرۆک وەزیران، لەهەمان کاتیشدا بزووتنەوەی سەدری و موقتەدا سەدر، جارێکی تر هەڵویستی بایکۆت وەردەگرنەوە لە هەڵبژاردنی داهاتوودا.

ئەوەی مالیکی نیگەران دەکات لە کێبڕکێی لە بەرامبەر سودانیدا ئەوەیە کە سەرۆکوەزیرانی ئێستا بەو ڕۆڵەی لەماوەی سەرۆکایەتیەکەیدا لە سەردانەکان و پەیوەندیەکانیدا دیویەتی چێژ لە قەبوڵکردنی ناوچەیی و نێودەوڵەتی وەردەگرێت، بە پێچەوانەی مالیکی کە بوونی تەنها بەستراوەتەوە بە پشتیوانی ئێران و حزبی دەعوە، لەهەمانکاتدا ئەرکی پاراستنی بەرژەوەندیەکانی بەستنەوەی عێراق بە کارنامەی ئێرانەوە، بەڵام دۆخەکە بەتەواوی گۆڕاوەو زیاتر بە زیانی مالکیەو خزمەت بە بەرژەوەندیەکانی سودانی دەکات، چونکە ئایندەی شێوەی دەستێوەردانی ئێران لە عێراقدا ئاڵوگۆڕی جدی بەخۆیەوە دەبینێت.

ئێران کە ئێستا نایەوێت ڕووبەڕووی ئەمریکیەکان ببێتەوە لە عێراقدا، ئەگەرچی بە ماوەیەکی کاتیش، دەتوانێت دەستبەرداری هاوپەیمانەکانی وەک مالیکی بێت و ڕەنگە زیاتر پشتگیری لە مانەوەی سودانی بکات بۆ ماوەیەکی تریش وەک سەرۆکوەزیران، تا ئەو کاتەی زریانەکە تێدەپەڕێت، چونکە لەم دۆخەدا سودانیان پێباشترە، باشترە لە کاندیدکردنی کەسایەتیەکی دیکە کە دوژمنایەتیان لەگەڵدا بکات، ئاشکرایە کە سودانی دەستبەرداری ئێران نەبووەو هەوڵی داوە هاوسەنگی نێوان [illegible] ئەمریکاو ئێران لە عێراق ڕاگرێت.

ئێران بە فشارخستنە سەر میلیشیاکانی ژێر چەتری حەشدی شەعبی، پاڵدەنێت بەئەوەی خۆیان هەڵبوەشێننەوە و چەکەکانیان تەسلیم بکەن و وەک تاک پەیوەندی بە دامەزراوە سەربازی و ئەمنییەکانەوە بکەن، ئەمەش وای لێدەکات گرنگی بە مالیکی نەدات و سودانی بەسەر ئەودا

هەڵبژێرێت. مالكی كاغەزێكی سووتاوە كە بوونی پەیوەستە بە غەرقبون لە گێژەنەیدا، بەڵام سودانی لە پەیوەند بە ڕێكەوتنی ئەمریكاو ئێرانەوە تا ڕادەیەك دەتوانێت یارمەتیدەربێت بۆ تێپەڕاندنی ئەو قۆناغە گرنگەی كە حەشدی شەعبی خۆیان هەڵبوەشێننەوە و چەكەكانیان تەسلیم بكەن و وەك تاك پەیوەندی بە دامەزراوە سەربازی و ئەمنییەكانەوە بكەن، ئەمەش وا لە ئێران دەكات پێگەی مالیكی بە هەند وەرنەگرێت و فەزڵی سودانی بەسەر ئەودا بە باشتر بزانێت.
كاندیدبونی سودانی، هەڵگری پەیامێكی ڕوونە كە بەردەوام دەبێت لە بنیاتنانی پەیوەندی هاوسەنگ بە عێراق لەگەڵ ژینگەی ناوچەیی و هاوبەشە نێودەوڵەتییەكانی بەتایبەت ئەمریكا. ئەمەش فاكتەرێكی بەرچاوە لە بەرژەوەندی سودانی، بە پێچەوانەی مالیكی كە بەهۆی خراپی پێشینەی لەگەڵ ڕەوتی سەدری و پەیوەندی ئاسایی لەگەڵ ڕەوتی حیكمە بە سەرۆكایەتی عەمار حەكیم و دابەزینی متمانەی لە نێو كورد و سوننە ڕووبەڕووی دژایەتی ناوخۆیی دەبێتەوە.
مالیكی نیگەرانی خۆی لە سەركەوتنی سودانی ناشارێتەوە لە كۆكردنەوەی پشتیوانی لە چوارچێوەی هەماهەنگی لە ماوەی سەرۆكایەتییەكەیدا، ئەمەش مەترسی لەسەر پێگەی ئەو وەك سەرۆكی باڵای چوارچێوەكە و كاندیدەكەی بۆ قۆناغی داهاتوو دروست دەكات.
هەروەها مالیكی ڕووبەڕووی ڕەتكردنەوەی دەرەكی دەبێتەوە، كە لە دەوڵەتانی ناوچەكەوە دەست پێدەكات، لە نێویاندا دەوڵەتانی كەنداو، بوونی مالكی بە مانای وەستانی وەبەرهێنان لە عێراق و ڕەتكردنەوەی هاوكاریكردنی دەبێت لەو قۆناغە سەختەی كە ئێستا بەسەریدا هاتووە.
ئه مه جگه له نادڵنیایی توركیا و ئەمریكا لەبەرامبەر مالكیدا.
سودانی لەمیانی بەشداریكردنی لە نۆیەمین كۆڕبەندی سلێمانی، نیازی خۆی بۆ كاندیدكردن بۆ هەڵبژاردنەكان ڕاگەیاند و جەختی لەوە كردوە كە “هەڵبژاردن دەرفەتێكە بۆ پاڵپشتیكردنی پڕۆژەیەكی چاكسازی بۆ عێراق”. جەختیشی كردوە كە “بەهای ڕاستەقینەی هەر چاكسازییەك گەیشتنە بە گروپە هەژار و پەراوێزخراوەكان و ڕزگاركردنیان لە چنگی هەژاری”.!
لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا لەلایەكی ترەوە ئەتوانین بڵێین خەریكە كە سودانی وەك مۆدێلێكی ئەفسانەیی و حاكمێكی بێ كەموكوڕی و پاڵەوانێكی بێ هەڵە دەخرێتەڕوو، یان سیاسەتەكانی وەك ئاماژەیەكی زیندو بۆ ئەگەری گێڕانەوەی دادپەروەری پێشكەش دەكرێن نەك موزایەدە، لەڕاستیدا، ئەو هاوسەنگی و میانڕەوییەی سودانی قسەی لەسەر دەكات، ناتوانێ لەناو دەریای جەنجاڵی و دۆخی نالەبارو ناجێگیری عێراقدا جێگای بێتەوە، كە سودانی بە خۆشی داینەناوە لەسەر ڕێڕەوی هەڵوەشانەوەی هێزەكانی حەشدی شەعبی هەنگاو بنێت،

ناتوانێت لە دۆخی ئێستای عێراقێکی دابەشبودا دەرگایەک بکاتەوە هێوای داهاتویەکی سەقامگیری لە عێراقدا وەک سەرۆک وەزیران بەدەست بهه□نێت.

پێگەی سودانی لەنێو جەنجاڵی زیادەڕۆیی و شەڕ و پێکدادانەکاندا ئەو پەنجەرەیە نیە کە گەشبینی پێشکەش بکات، سەروەری و سەربەخۆیی عێراق تەنیا دروشمێکە کە لە بەرامبەر ئەمریکاو ئێراندا و کێشمەکێشی باڵەکانی چوارچێوەی هەماهەنگیدا مامەڵەیەکی سادە نیەو بواری ساغبونەوەی زەحمەتە.

ئامادەکاری پێشوەختە بۆ هەڵبژاردنەکانی داهاتوو کە ب□ یارە لە ١١ی تشرینی دووەمی ئەمساڵ ئەنجام بدرێت، چاوەڕوان دەکرێت هاوپەیمانی نوێ لە غیابی ڕەوتی سەدریدا دروست بکرێت، ئەمەش ڕێگە خۆش دەکات بۆ هێزەکانی دیکە بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە.

پێشبینییەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە زۆرینەی دەنگەکانی سەدری بۆ هاوپەیمانی یان هێزە تازە پێگەیشتوەکانی سودانی دەچێت، کە هاوپەیمانی دەوڵەتی یاسای مالیکی لە دەستکەوتی بەرچاو لە کورسیەکانی پەرلەمان بێبەش دەکات و تەنانەت ڕەنگە هەڕەشە لە توانای مالیکی بکات بۆ پاراستنی قەبارەی ئێستای لە پەرلەمانی داهاتوودا.

کاندیدبونی سودانی بۆ هەڵبژاردنەکان شتێکی سەرسوڕهێنەر نەبوو، بەڵام کاتی خۆی و پەیامە سیاسیەکانی و ئەو هاوپەیمانیەی کە لە دەوروبەری پێکهاتوون، ئاماژەن بۆ شەڕێکی ئاڵۆزی هەڵبژاردن کە کراوەیە بۆ چەندین ئەگەر.

لە نێوان ئەم تەحەددایانەدا، سودانی هەوڵدەدات خۆی وەک "حکومەتێکی سەقامگیر" پیشان بدات، گوایە لەڕێگەی دەستکەوتەکانیەوە حکومەتەکەی بنیات دەنێت و گوتارێک پێشکەش دەکات کە ئەتوانێ هاوسەنگی دۆخەکە ڕاگرێت. بەڵام ئەوەی بەداوی سیاسەت و دەخالەتی ئەمریکا لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پێشهاتووە و پشتیوانی لە ئیسرائیل مەبنا بووە بۆ ئەمریکا، هەڕەشەکانی ترەمب لە سەر هەڵوەشانەوەی حەشدی شەعبی و ئایندەی ڕێکەوتنی ئەمریکاو ئێران، گومانی تیا نییە کە دۆخی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی عێراق بە نائارام دەبینرێت، لەهەمانکاتدا پێکهێنانی حکومەتی عێراق لەبەردەم قەیرانێکی هەمەلایەنەدا بەرەو ڕوو دەبێتەوە، جا پێکهێنانی حکومەت لە سایەی مالکی بێت یا سودانی ، دۆخەکە بە ئاسانی تێنا پەرێنرێت.

عوسمانی حاجی مارف

دانوسان و ململانێکانی ئەمریکا و ئێران و کاریگەریە ناوچەیی و جیهانیەکان!.. نوری بەشیر

دانوسانی نێوان ئەمریکاو ئێران لە دوو هەفتەی رابردوەوە جەنجاڵترین هەواڵی جیهانە، لە میدیاکانەوە زیاترین قسەوباس و لێکدانەوەی جۆراوجۆری لەگۆشەی جیاوازەوە لەسەر دەکرێت، وە بە یەکێک لە بابەتە گرنگەکان دادەنرێت لەو ڕووەوە کە لە ململانێی توندی نێوان ئەو دوو وڵاتەوە، کە بەردەوام ترسی روودانی توندوتیژی و پێکدادان باڵی کێشابوو بەسەر ناوچەکەداو لە ئەگەری روودانیدا کاریگەری زۆر گەورەو خراپی دەبوو لەسەر خەڵکی ناوچەکە، گۆڕا بۆ دانوسانێکی بەناو ناڕاستەوخۆ، کە زۆرترین وڵاتان و میدیاکانی جیهان و ل□ک□□ر□وەکان تا دەگاتە خودی سەرانی ئەمریکاو ئێران گەشبینن، بە ئایندەی دانوسان و گفتوگۆکان و لێک تێگەیشتنەکانیان.

سەرەتا دەکرێت بپرسین ئەم دانوسانە لە چ هەلومەرجێکی جیهانی و ناوچەییدا ئەنجامدەدرێت، وە جێگاو□گای ئەم دوو وڵاتە لە هاوکێشەی ئێستای جیهان و ناوچەکەدا لە کوێدا وەستاون، ئایا ئەو هەموو ململانێیە یان ناکۆکی□ زۆرەی نێوان ئەمریکاو ئێران کۆتایی پێدێنیت، وە بەرژەوەندیەکانی هەریەکەیان لەم دانوسانەدا لە چیدایە، وە کاریگەریەکانی لە ئاستی دنیادا چیە، ئایا بەرژەوەندی حکومەتانی سەرمایەداری یان بەرژوەندی جەماوەر لە رێکەوتنیاندایە یان لە شەڕیاندا؟

دەکرێت لەوێوە دەستپێبکەین، کە هەلومەجی جیهانی لەگەڵ ئەوەی قەیرانێکی گەورە کە لە ساڵی ۲۰۰۸ وە یەخەی سەرمایەداری جیهانی گرتووەو بەردەوامە، بەڵام دەورانێکی نوێی دەستپێکردوە ئەویش، دنیای تاک جەمسەری بەڕابەری ئەمریکا کۆتایی هاتووەو دنیای چەند جەمسەری خەریکی بەرجەستەبوونە، لەم دەورە نوێیەدا جێگاو□گایەک کە ئەمریکا هەیبوو چووەتە دواوەو ئەمریکا خۆیشی ئەمە باش دەزانێت، بەڵام ئەمریکا یەکێک لە کاراترین حکومەتانی سەرمایەداریە کە دەیەوێت جێگاو□گایەک لەم دەورە نوێیەی سیستەمی

دنیای چەند جەمسەریەی و قەیران گرتوەدا بگرێت، بە سەرلەونوێ سازدانەوەی جیهان و لەڕەوە زۆرترین دەوری هەبێت و سودمەندیش بێت لێی. هاتنە سەردەسەڵاتی ترەمپ لە ئەمریکا لەو پێداویستیانەوە بە بەرژەوەندیەکانی سەرمایەداری و بەتایبەت سەرمایەداری ئەمریکا هاتووە.

هەر لەم دەورە نوێیەدا جێگاوڕێگای هاوپەیمانی ئەمریکا و وڵاتان گۆڕانی بەسەردا هاتووەو وڵاتانی سەرمایەداری لە بەرژەوەندی ئێستا یانەوە دەستدەبەن بە هاوپەیمانی یان لایەنگری کە ئەمریکا نوێنەرایەتی ئەمە دەکات لەئێستادا، ئەوەتا ئەمریکا هاوپەیمانی لەگەڵ وڵاتانی یەکێتی ئەوروپا گۆڕانی بەسەردا هاتووە، کار لەسەر هەڵوەشانەوەی ناتۆ کردووەو دەکات لەبەرژەوەندی بلۆکبەندی و جەمسەرێکی نوێی ئەم دەوریە، بەپێی بەرژەوەندیەکانی خەریکی هاوپەیمانی نوێیە، پەیوەندی و نزیکبوونەوەکانی لە روسیا چ لەسەر ئاستی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەت سوریا، یان لەسەر حسابی ئۆکرانیاو خاک و سەروەت و سامانەکەی. هەوڵی زیادکردنی هاوپەیمانەکانی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و گێڕانەوەی نفوزو ئیعتباری لەم ناوچەیەداو راکێشانی ئێران بۆ ناوچەی نفوزی خۆی یان لانی کەم دژایەتی نەکردنی، کە ئێران یەکێک بوو لە رێگری سیاسەت و بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا لەناوچەکەدا، بۆیە دانوسانی لەگەڵ ئێراندا لەمەوەیە، بەڵام بەکێشەو دەردیسەری نیە!. لەولاوە جەمسەری روسیاو چین خەریکی خۆسازدانی ئابوری و سیاسی خۆیانن، بەجۆرێکی تر لەبەرامبەر جەمسەری ئەمریکادا کاردەکەن، بەتایبەت چین وەک بەشێک لەم جەمسەرە لەباری ئابوریەوە قورسایی لەسەر ئەمریکا داناوە.

یەکێک لە تایبەتمەندیاکانی هەلومەرجی ئەمڕۆ لاوازی و لەمەیداندا نەبوونی بەهێزی چینی کرێکاریی هوشیارو رێکخراو و حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریە، کە ئەمە ساڵانێکە فرسەتی هێرشی جۆراوجۆری ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی داوە بە حکومەتانی سەرمایەداری بە هێرش بەسەر چینی کرێکارو رادیکالیزمی کۆمەڵگاو لەسەندنەوەی دەستکەوتێک کە چینی کرێکارو ژنان و کۆمۆنیزم بەخەباتی خۆیان بەدەستیان هێنابوو، تا داسەپاندنی فەزای میلیشیایی و عەسکەرتاریزم و شەڕو کوشتارو کاولکاری و کۆمەڵکوژی و بەهێزی راسیزم و فاشیزم و نزیکبوونەو هاتنە سەر دەسەڵات، لە نموونەکانی وەکو؛ ترەمپ، ناتانیاهۆ، ئەردوگان، خامنەئی، پوتین و نایجل فاراج و جۆلانی…

واتە ئەمریکا لەو هەوڵ و پێشڕەویانەی بە ئەم دەورە نوێیەی کە دنیا بەسەری دەبات، لە کێشەکانی لەگەڵ جەمسەری روسیا و چین دا، لە دانانی باجی جیهانیدا، لە ساتوسەوداو کوشتار لە ئۆکرانیاو

غەززەدا، لە مەسەلەکانی جەزیرەی گرینلاند و کەنالەی پەنامادا، لە پەیوەندی بە کەنەداو وڵاتانی ئەوروپاوە، لە بەرامبەر سیاسەتی ناوخۆی ئەمریکاو ناڕەزایەتیەکان دا، ئەمریکا ئەگەرچی وادەردەکەوێت کە تەنیا هێزی گەورەی جیهانیەو بەم جێگایەوە لەدانوسان لەگەڵ ئێراندا دەردەکەوێت، وە قسە لەسەر ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەکات و داوای ئاشتی و خۆشی بە خەڵکی ئێران دەکات هەروەک خامنەئی کە هەمانشت بە خەڵکی ئێران دەڵێت لەلابردنی گەمارۆ لەسەر ئێران، بەڵام لە ڕاستیدا ئەمریکا ڕێگری و کێشەی زۆری لەبەردەمدایە، وە ململانێک لەگەڵ ئێران و هاوپەیمانەکانیدا هەیەتی بەرزو نزمی بەخۆوە دەبینێت و هەر لایەکیان بەشوێن بەرژەوەندیەکانی خۆیانەوە لە دانوسان و ناوەندگیریەکاندا کاردەکەن.

حکومەتی ئێرانیش لەم هاوکێشە نوێیەی جیهان و ناوچەکەدا، جێگاوپێگای جارانی نەماوە، کە پێلی دەکێشا بە دەخاڵەت لەهەلومەرجی جیهانی و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، تەنیا وڵات بوو لەناوچەکەدا گەورەترین ڕێگری لەبەردەم بەرژەوەندیەکانی ئەمریکادا دروستدەکرد، هێزو دەسەڵاتەکی بەرژوا ئیسلامی کە لەکوشتارو ئیعدام و برسیکردنی خەڵکی ئێراندا هیچکات دەستی نەپاراستووە، هەربۆیە نەدەکرا لە ناوچەکەدا حسابی لەسەر نەکرێت، یەکێک بوو لەو وڵاتانەی بە چەندین ساڵ ڕژێمی بەشار ئەسەدی ڕاگرت، دەخالەت و کاریگەریەکانی لە سەر لوبنان و فەلەستین و یەمەن و عێراق و تا دەگاتە کوردستانی عێراق و بڕیاردان لە بڕیارو کارەکانیاندا، زۆر بەرچاو بوو، بەڵام لە ڕێگای لێدان و پاشەکشەکردن بە لایەنگرانی کە بە پرۆکسیەکانی سەر بە ئێران دەناسرێن، گورزی گەورەی بەرکەوت بەتایبەت لە لوبنان، فەلەستین، سوریاو هەروەها ئەمانە وایانکردوە ڕۆژانە پاشەکشەی زیاتریش دەکات کە خەریکە لە یەمەن و عێراقدا بەسەریدا دەسەپێت، کە ئێران بەم جێگایەی ئەستایەوە لە دانوسانەدایە، لە خاڵەکانی دانوسان و قسەوباسی سەرانیادا بەتایبەت خامنەئی پێوەی دیارەو بەدەنگە.

دانوسانی ئەستای نێوان ئەمریکاو ئێران لەزەرورەتی جێگاوپێگای هەردوولاوەیە لەمەڕدا، ئەگەرچی تەوازنی نێوانیان یەکسان نیە، جێگای ئەمریکا لە سەروترو لەئاستی دنیادا سازدانەوەی دنیای ئەمڕۆی چەند جەمسەریە، لە ناوچەکەدا بە نەخشەی نوێیە لە ڕۆژهەڵاتێکی ناوەڕاستدا بەڕابەری خۆی و هاوپەیمانانی لە ئیسرائیل، سعودیە، قەتەرو وڵاتانێکی کەی وەک تورکیاو میسرو ئیمارات، وە بە چاوترسێنی ئێران؛ کەشتی جەنگی و فڕۆکەی ئێف بی ٥٢ و موشەکی پێشکەوتوی هێناوەتە ناوچەکەو مەترسی دوو مانگی داوەتە

ئێران و ترەمپ وتویەتی بودجەی جەنگی ئامادەیە. ئەوەی ئەگەر جەنگ رووبدات کاولکاری نەک تەنیا لە ئێران بەڵکو هەموو ناوچەکە دەگرێتەوەو سەد بەرابەری کۆمەڵکوژیەک لە لە غەززە ئەنجامی دەدەن دەبێت. جێگاو خواستەکانی حکومەتی ئێران لە دانوساندا بە مانەوەی دەسەڵاتی خۆیەتی وەک سەرەکیترین بابەت، بەڵام لەگەڵ ئەم لاوازیانەی ئێراندا هێشتا بەمانای ئەوە نیە کە بەرژەوەندی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی هەر لە شەڕدا بێت.

واتە بەهۆی تەوازنی لەسەرەوە بوونی ئەمریکا، لاوازی و پاشکشەی ئێران، ئەمریکاو زۆرێک لە وڵاتانی ئەوروپاو ناوچەکە دەیانەوێت پرۆسەی رێکەوتنی نێوانیان بە ئاشتی لەپێناو بەرژەوەندی کە وەگەڕخستنی سەرمایەو نەخشەی نوێی رۆژەڵاتی ناوەڕاستە لە کەشوهەوای ئاشتیدا بەواتە پێشەوە، ئەم هەنگاوە پێش هەموو شتێک لە بەرژەوەندی حکومەتی ئەمریکاو وڵاتانی سەرمایەداری هاوپەیمانیەتی وەک بلۆکێک لەناوچەکەدا کاری بۆ دەکەن، نەک لە بەرژوەندیەکانی خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتەوە، کە ئەمریکاو ئێرانیش باسی بەرژوەندیەکانی خەڵکی ئێران دەکەن، بەرژەوەندی خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتی کۆمەڵگە نە لەشەڕو نە لەئاشتی نێوان وڵاتانی سەرمایەداریدا نیە، بەڵام پرۆسەی ئاشتیەکەیان کەمتر زیان بە خەڵک دەگەیەنێت.

ئەم دانوسانە بەبێ گرفت و دەخالەتی وڵاتانێکی تر وەک نێوەندگیری ناچێتە پێشەوە، لەلای ئەمریکاوە جیا لە نێوەندگیریەکانی وڵاتی عومان و سعودیە، وڵاتانی ئەوروپاش هەیە وەک هاوپەیمانی پێشوو یان خۆ ئامادەکردن بۆ هاوپەیمانی نوێ. بۆ ئێرانیش ئامادەیی و نێوەندگیری روسیاو چین وەک هاوپەیمان و بوونی بەرژەوەندیان لەناوچەکەدا زۆر بەرچاوە، هەربۆیە سەردان و دانیشتنەکانی وەزیری دەرەوەی ئێران عەباس عەراقچی لەگەڵ هەریەکە لە وەزیرەکانی دەرەوەی روسیا سیرگی لافرۆف و لەگەڵ دینگ شیانگ، جێگری یەکەمی سەرۆکوەزیرانی چین و وانگ یی، وەزیری دەرەوەی چین کە بوویەوەو عەباس عەراقچی دەڵێ؛ “چین و رووسیا دوو دوو هاوپەیمانی ستراتیجی و گرنگن بۆ ئێمە، لە کاتە سەختەکاندا دەستی نزیکی ئێمەن، ئاسایە راوێژی بەردەواممان لە بوارە جیاوازەکاندا هەبێت، بەتایبەتی ئێستا کە گفتوگۆمان لەگەڵ ئەمریکا بەشێوەی ناڕاستەوخۆ لەسەر پرسی بەرنامەی ئەتۆمی هەیە”.

بێگومان چوونەپێشەوەو یەکلاکردنەوەی ململانێکانی نێوان ئەمریکاو ئێران لەڕوانگەی ئێمە کۆمۆنیستەکانەوە لە رێگای ئاشتی و دانوسانەوە بێت تا جەنگ، لەبەرژەوەندی خەڵکی ئێران و ناوچەکەدایە، هەربۆیە جێگای خۆیەتی کە دەبێت ئیشارە بەوە بدەین

کە کێشەکانی نێوان ئەمریکاو ئیسرائیل لەگەڵ ئێران بەشێوەی توندوتیژی و تیرۆرو موشەک بارانی یەکتر، لەدەورەی پێشوودا نوێنەرایەتی دوو بەرژەوەندی جیاوازی دەکرد، لەلایەک بەرژەوەندی حکومەتانی بەرژوازی و سەرمایەداری و نوستوو لەسەر پارەی کەڵەبووی نەوت و سامانی کۆمەڵگە، لەگەڵ برسیکردن و کوشتاری خەڵکی مەدەنی و بێتاوانی ئێران و ناوچەکەدا.
خاڵێک کە جێگای ئاماژەیە، دانوسان و رێکەوتنی ئاشتیانەو بەرژەوەندیخوازانەی ئەو دوولایەنەی دانوسکار، ئەمریکاو حکومەتانی هاوپەیمانی ناوچەکە بەڕابەری ئەمریکاو بەنەخشەی نوێی ناوچەکەوە بە کەڵەکەی سەرمایەو مانەوەی دەسەڵاتی سەرمایەداریانەیان و خواستی دەست نەگەیشتنی ئێران بە چەکی ئەتۆمی و کەمکردنەوەی پیتاندنی یۆرانیۆم لە ٦٠٪ وە بە ئاستی ٣.٦٧٪ کە ئەمانە وەک مەسەلەی بنچینەیی بە پاشەکشە بە ئێران، ئەگەر نا زۆر بابەتی تر هەیە ئەمە لەلایەک و بەرنامەی ئێران بۆ مانەوەی دەسەڵاتەکەی کە بەهەر شێوەیەک بێت لە خواستی لابردنی سزاکانی سەر ئێران و هەناردەی نەوت، گەڕاندنەوەی پارە بلۆککراوەکانی لە جیهانداو گەرەنتی رێکەوتنەکەو تەسلیمکردنی یۆرانیومی پیتێنراو بە روسیا یان چین کە ئەمە خاڵێکە بۆ گەرەنتی کە ئێران داوای دەکات، ئەمانە هەمووی لە بەرژەوەندی حکومەتی جمهوری ئیسلامی ئێرانەوەیە، بە مانەوەی خۆی، کە دەسەڵاتەکە هیچ چاوەڕوانیەکی لێناکرێت کە لە بەرژوەندی خەڵک هەنگاوێک هەڵبنێت، تەنها لەژێر فشاردا نەبێت، بەڵام لاچونی گەمارۆکان بەتایبەت ئابوری لەسەر ئێران کە قورسایی لەسەر خەڵك داناوە لە بەرژەوەندی خەڵکدایە کە هەم هەناسەیەک بدات و هەم رێگایەکە بۆ وشیاری و خۆ رێکخستن، کە جمهوری ئیسلامی ئێران درەنگ یان زوو دەبێت بڕوات.
بەڵام بەهەر شێوەیەک بێت، بەرژەوەندی خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتی کۆمەڵگەی ئێران و ناوچەکەو هەتا کۆمۆنیزمێکی رێکخراو لە ئاشتیدایە تا شەڕ، بەرژەوەندی خەڵکی ئێران لە نەبوونی گەمارۆی ئابوری و بوژاندنەوەی کەمێک زیاتری هەلومەرجی ژیان و گوزەرانیانە لەوەی ئێستا کەهەیە، خەڵک لە هەلومەرجی جەنگیدا ناتوانن زۆر بیربکەنەوەو خۆیان رێکخراو بکەن، لەچاو هەلومەرجێکی ئاسایی و لەباردا، کە هەلومەرجێکی نوێ لە ئێراندا فرسەتێکە بۆ رێکخراوبوونی زیاتری چینی کرێکارو کۆمۆنیزم لەکۆمەڵگەدا.

نوری بەشیر

ئەو هەر چـــاوەڕوانە.. نەوزاد بەندی

کاتێ هەمووان ئەڕۆنەوە،
دوای ئەوەی جەوری ڕۆژێکی
دوور و درێژیان چێشتووە ..
ئەو به تەنیا چاوەڕوانە..
کە هێشتا مانگ،
ئامانەتی زەوی نەداوەتە دەستی خۆر،
هێشتا تاریکە و
هەردووکیان ئاسمانیان بەجێهێشتووە،
ئەو بە تەنیا چاوەڕوانە..
کاتێ باران لەگەڵ خۆڵا
بەڵێننامەیەک مۆر ئەکەن،
ووڵات لە قوڕاو هەڵکێشن،
ئەو بە بێ چەتر و
زۆر بێ باک، چاوەڕوانە ..
کاتێ گریان و پێکەنین
فەرموو لە یەکتر ئەکەن و
نازانیت کامیان له پێشن..
کاتێ تۆزێکی کۆمەڵگا ڕائەبوێرن،
ئەوانی تر لەگەڵ گوزەران شەڕ ئەکەن،
پێی ناوێرن ..
ئەو بە تەنیا چاوەڕوانە ..
وەک بڵێی دیداری لەگەڵ شەمەندەفەرێکا هەبێ ..
یاخود لەگەڵ نەفەرێکا ..
وەک بڵێی پەیمانی لەگەڵ کەشتییەکا دانا بێ و
دەریا له پڕ وشک بووبێ ..
یان شاسوارێ لە ناکاو توشی شک بووبێ ..
وەکو بڵێی گەردەلولێ پێی وتبێ
چاوەڕێم کە
بۆ کوێت ئەوێ هەڵت ئەگرم ..

یان یادگارییەک پەیمانی پێدابێ بگەڕێتەوە،
ئەمیش پێی وتبێ حازرم ..

★ ★ ★

کات بە بێ باکیی ئەڕوات و
ئەو بە تەنیا چاوەڕوانە ..
ئەو ناپرسێ و
کەس ناپرسێ،
ئەو پەیکەرێ یان وەک هەمووان
دەنگدەرێکی پەشیمانە ..

نەوزاد بەندی

کـــــــــورتەچیرۆک: گۆلەکەم..
نووسینی: ئامانج شێروانی

ئەم خەڵکە وەکوو شارەمێروولە بەم ناوە بەناو ببوونەوە، ئەویان دارێک لە دەستی، ئەمیان بەردێک، کەس کەسی نەدەناسی، هەر هەموویان تووڕە و بێزار، هەر هەموویان دەیانقیژاند. «هەی بێئابڕوو»، «دەک داوەشێی لەگەر خۆت و جلکەکانت»، «بێ[illegible]اییە، بێ[illegible]ایی». هیچ کەسێکیان نەیان دەزانی بۆچی وا دەکەن، بەڵام هیچ گومانیشیان نەبوو کە ئەوەی دەیکەن مافی خۆیانە و کارێکی دروستە.
مێردمنداڵێک داچەماوە و بەردێکی زلی هەڵگرتەوە، پاڵێکی بەم وەنا، پاڵێکی تری بەوی تریانەوە وەنا و خۆی گەیاندە پێشی پێشەوە، تا هێزی تێدابوو ڕای وەشاند، شەپ بەر شانی لای ڕاستی کەوت، هاواری [illegible]ێک بەرز بووەوە. دەنگی ئەڵڵاهو ئەکبەر گوێیەکانی خوایە گەورەکەیانی کاس کرد.
پیرەمێردێک، وەک ئەوەی بیری چووبێتەوە کە تا چەند ساتێکیش پێش ئێستا خۆی بەسەر گۆچانەکەی دەستی چەماندبووەوە، گۆچانەکەی خۆی بەرزکردەوە و تا هێزی تێدابوو بەرەو لای هەڵدا و بە نەرمەغارێکەوە چەند هەنگاوێکی هەڵهێنا، پێش ئەوەی بیری بکەوێتەوە کە پیر و پەککەوتەیە و شەپ لە شوێنی خۆی بکەوێت.

ئەم دڵە ناسکەی وەکوو داری بیی ناو ئاو هەڵدەلەرزی، تاسا بوو، تۆقی بوو، ئەوە چ ڕۆژێکی ڕەشە بە سەریدا هاتووە. دەبێت چی قەوما بێت. ئاخۆ دەبێت ئاپۆڕەی ئەم خەڵکە لە چییەوە بێت! هەر دوێنێ بوو، بە هەمان تیشێرت، بە هەمان ت□نووڕە، لە هەمان شوێن، لە هەمان کات، هەر ڕێک بەم ڕێیەدا تێپەڕیبوو. ئاخۆ دەبێت جیاوازیی ئەمڕۆ لەگەڵ دوێنێ چی بێت!

ئاوڕێکی دواوەی داوە، سەلکە پیازێکی بینی، کە ڕێک وەک دەفرە فڕیوەکان بەرەو ڕووی دەهات، پێ ڕانەگەیشت خۆی لا بدات، سەلکە پیاز ڕێک بەر چەناگەی کەوت و ناو دەم و لووتی پڕ کرد لە خوێن، بۆڕە و هاواری گەیشتە کەلەکەی ئاسمانێ! لە بەختی ڕەشی وی، هیچ کەسێک نەبوو هاوارەکەی ببیستێ و شتێکی بۆ بکات! دار، بەرد، تەماتە، هێلکە، دەستکەللا، پێڵاو، کەوش، تف، بەڵغەم، کتومت وەکوو باران بەسەری دەبارین. ئای، ئەم ڕۆژە ڕەشە چەند درێژە!

پێلاقەیەک لەم لاوە، بەرپێنەیەک لەو لاوە، مســــتێک ل□ پشتەوە، هەر بایە و مستێک، شەقێک، پێلاقەیەکی دەخێوێنێتێ. خۆی پێ نەگیرا و کەوتە سەر زەوی□کە. مست و شەق و پێلاقە بەلێزمە دابارییە سەری. قیژەی ڕۆژە ڕێیەک بەرز بووەوە. ئاسمان چاوەکانی پڕ بوو لە گریان، باڵەخانەکــان هەترەشیــان چــوو، بال□نــدەکان ب□ تەوســەوە ســەیری ئەم دیمەنە خوێناوییەیان دەکرد و کەوتبوونە قاژەقاژ.

بەرچاوی بەرەبەرە تاریکتر دادەهات، دەنگی ئەو خەڵکە تا دەهات نزمتر دەبووەوە و دەنگی هەناسەشی بەرزتر، هەر قامچییەک، هەر پێلاقەیەک هەنگاوێک زیاتر بەرەو بوورا□ن□وەی دەبرد. هەستی دەکرد کە وەک بال□ند□کان وا بال□ د□گرێت، وەک باڵەخانەکان بە تاقی ئاسمانەوە هەڵدەفرێت، وەک خۆر ئاوا دەبێت. لەسەرەوە سەیری ئەم خەڵکەی دەکرد کە کەوتبوونە گیانی لاشە خوێناوییەکەی، ئای ئەوە چ ڕوودەدات.

ئاسمان تا دەهات تاریکتر دەبوو، خۆر پەیتا پەیتا بەرەو زەردەپەڕ هەنگــاوی دەنــا، ئەم خەڵکەش هەر مانــدوو نەدەبــوون، هەر وازیــان نەدەهــێنا. هاوار و قیژە نەما لە دەمی ئەم کچە دەرنەچێت، خوێن نەما لە لاشە بێگەردەکەی فیچقە نەکات! ئەوە چ دڕندەییەکە، ئەوە چ دواکەوتووییەکە!

لە گەرمەی ئەم گەلەکۆمەیەدا بــوون، کە دەنگــی ئەڵڵــاهوئەکبەر لە منارەی مزگەوتەکانەوە بەرز بووەوە، هەرە ڕیش سپییەکەیان، هەر ئەو کەسەی کە چەند ساتێک بەر لە ئێستا بەردێکی لە تەپڵی سەرکی دابوو، هــاواری لێ بڵنــد بــوو: «پەرتەی لێ بکەن دەی، بــا ڕۆژووەکەمــان بشکێنین و نوێژەکەمان نەچێت!»

سەبارەت بە کتێبی: ژیریی دەستکری سەرمایەداری، بەرەنگارییەکانی چەپ و بەدیلی گونجاو.. ڕزگار ئاکرەی

سەبارەت بەکتێبی: ژیریی دەستکردی سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو، تەکنەلۆژیا لە خزمەتی سەرمایە یان ئامرازێک بۆ ئازادی؟

ڕزگار ئاکرەی
چەپی سەربەخۆ، ئارەزوومەند بە چەپ و شۆڕشی تەکنەلۆژیا، شارەزا لە پەرەپێدانی سیستەم و حوکمڕانی ئەلیکترۆنی.
rezgar1@yahoo.com
www.rezgar.com

کتێبەکەم ” ژیریی دەستکردی سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو، تەکنەلۆژیا لە خزمەتی سەرمایە یان ئامرازێک بۆ ئازادی؟” بە عەرەبی، ئینگلیزی و کوردی بڵاوکراوەتەوە، هەروەها بۆچەندین زمانی جیهانی تر وەرگێڕدراوە.
ئەم کارە بەتایبەتی باسی کێشەی ژیریی دەستکرد و تەکنەلۆژیا بە گشتی دەکات، لە چوارچێوەی خەباتی چینایەتی لە سەردەمی دیجیتاڵدا.
کتێبەکە کاریگەرییەکانی ژیریی دەستکرد لەسەر بوارە جۆراوجۆرەکان، لە ئابوورییەوە بۆ سیاسەت، لە کولتوورەوە بۆ بیرکردنەوە، لە ژێر سیستەمی سەرمایەداری هاوچەرخدا تاوتوێ دەکات.
ئامانجی ئەم کتێبە پێشکەشکردنی شیکردنەوەیەکی چەپی ڕەخنەگرانەیە بۆ ژیریی دەستکرد وخستنەڕووی بەدیلی پێشکەوتووخوازیە بۆ بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا ، دوور لە هەژموونی سەرمایەداری کە بەکاری دەهێنێت بۆ زیادکردنی قازانج و بەهێزکردنی کۆنترۆڵ، لەسەر حسابی کرێکاران جا چ دەستی و چ فیکری بێت.

ناوەڕۆکی کتێبەکە ئەم خاڵانەی خوارەوە لەخۆدەگرێت:

1- دابەشبوونی دیجیتاڵی نێوان چەپ و سەرمایەداری

بەشایی دیجیتاڵی لەنێوان چەپ و سەرمایەداریدا تەحەدایەکی گەورە لە سەردەمی دیجیتاڵدا دروست دەکات، کە تێدا کۆمپانیا گەورەکانی تەکنەلۆژیا و وڵاتانی سەرمایەدارەوە باڵادەست دەبن لە بواری دیجیتاڵدا. لەکاتێکدا ئەم هێزانە توانای ماددی و تەکنیکیان هەیە بۆ ڕێنمایی کردن و شێوە پێدانی لایەنە جۆراوجۆرەکانی تەکنەلۆژیا و ژیریی دەستکرد، بەڵام چەپەکان، لە زۆربەی کاتەکاندا، لە دۆخێکی لاوازیدا دەمێننەوە، بەدەست دابەشبوونێکی دیجیتاڵی ڕوونەوە دەناڵێنن. لەم چوارچێوەیەدا، بارودۆخی ئێستای چەپ هاوشێوەی "ڕووبەڕووبوونەوەی مێرولەیە بە فیل"، کە ناتوانێت لەم بوارە زەبەلاح و خێراتردا لەگەڵ زلهێزە سەرمایەدارەکاندا بگونجێت.. ئەم بەشاییە دیجیتاڵییە بەتەنیا کورتنابێتەوە لەسەر نەبوونی ئامرازەکانی تەکنیکی، بەڵکو دەربڕینی لاوازییەکی نەخوازراوی تێڕوانینی سیاسی و ڕێکخراوەییە بۆ بەکارهێنانی ئەم ئامرازانە لە خزمەتی خەباتی چەپدا.

2- نەخوێندەواری دیجیتاڵی

نەخوێندەواری دیجیتاڵی تەنها نەتوانینی بەکارهێنانی ئامرازەکانی دیجیتاڵی ناگرێتەوە، بەڵکو نەتوانینی تێگەیشتن لەچۆنیەتی کارکردنی ئەم ئامرازانە و کاریگەرییان لەسەر ژیانی ڕۆژانە، تاک و جەماوەر دەگرێتەوە. بەشێوەیەکی گشتی، ڕێکخراوە چەپەکان زۆرجار ئامرازی تەکنیکی کەمیان هەیە یان بەکارهێنانیان تا ئێستا سنووردار و سەرەتاییە و توانایان بۆ کاریگەری لەسەر هۆشیاری گشتی سنووردارە.

خوێندەواری دیجیتاڵی لەناو ڕێکخراوە چەپەکاندا تەنها فێرکردنی ئەندامان نییە چۆن ئامێر و ئەپڵیکەیشنی دیجیتاڵی بەکاربهێنن، بەڵکو ڕاهێنانیان دەکات بۆ تێگەیشتن لە پێکهاتەی سیستەمە دیجیتاڵییەکان لەڕێگەی هۆشیارییەکی ڕەخنەگرانە لەو ئایدیۆلۆژیایانەی کۆنترۆڵیان دەکەن. ئەم پرۆگرامانە دەبێت جەخت لەسەر پێچەککردنی ئەندامان نەک تەنها بەئامرازی تەکنیکی، بەڵکو توانای تێگەیشتن لەبوارە سیاسی، ئابووری و تەکنەلۆژییەکان بکەن کە تەکنەلۆژیا پێکدەهێنن، یارمەتیدەر بن بۆ خزمەتکردنی ئامانجەکانی یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی. نەخوێندەواری دیجیتاڵی چەپ دەخاتە دۆخێکی لاوازەوە لەبەرامبەر ئەو تەحەدایانەی سەرمایەداری دیجیتاڵی دروستی دەکات و بەربەستێک پێکدەهێنێت لەبەردەم مانەوەی کاریگەری لەسەردەمی دیجیتاڵدا. بۆیە پێویستە تواناکانی ئەندامان و سەرکردەکان و ڕێکخەرانی ڕێکخراوە چەپ و جەماوەرییەکان لەئاستە جیاوازەکاندا لەسەر ئامرازەکانی سەردەمی

دیجیتاڵی مۆدێرن ڕابهێنرێن و پەرەیان پێبدرێت بۆ ئەوەی بتوانن ڕووبەڕووی هەژمموونی دیجیتاڵی ببنەوە.

3- پەرەپێدانی توانا و لێهاتوویی تەکنیکی چەپەکان وەک پێویستییەکی خەباتی ستراتیژی

پەرەپێدانی توانای چەپ ل□ بواری تەکنیکیدا بۆتە پێویستییەکی ستراتیجی هاوتەریب لەگەڵ پەرەپێدانی توانای سیاسی و ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی و میدیایی و جەماوەریدا. هەروەک چۆن هێزەکانی چەپ ناتوانن پشت بەمیدیای سەرمایەداری ببەستن و لەهەمان کاتدا هەوڵدەدەن میدیای سەربەخۆی خۆیان دابمەزرێنن، هەروەک چۆن بیروڕا و سیاسەت و ئامرازەکانی ڕێکخراوەیی خۆیان سەربەخۆ لەئامرازەکانی هەژمموونی بۆرژوازی پەرەپێدەدەن، هەروەها دەبێت درک بەوە بکەن کەشەڕی دژی سەرمایەداریی دیجیتاڵی بەئامرازەکانی نەیارەکەی ناکرێت. سەربەخۆی تەکنەلۆژیا بۆتە مەرجێکی بنچینەیی ک□ تەواوکەری سەربەخۆی فیکری و سیاسی و ڕێکخراوەیی دێت.

ناکرێت قسە لەسەر ئازادی ڕاستەقینە یان بنیاتنانی پڕۆژەیەکی سۆسیالیستی ڕادیکاڵ بکرێت، لەکاتێکدا ڕێکخراوە چەپەکان دەکەونە ژێر سانسۆری وورد و کۆنتڕۆڵەوە کە لەڕێگەی ئامرازەکانی ژیریی دەستکردی وڵاتە گەورەکان و کۆمپانیا سەرمایەداریییەکانەوە بۆ خزمەتی بەرژەوەندییەکانیان پەرەیان پێدراوە. چۆن بزووتنەوەیەکی بەرنامە دا□□□ژن ، خۆی ڕێکخراو دەکات، بنیاتی بەرنامە و ئامرازاەکانی دەکات، لەکاتێکدا بەشێوەیەکی ئەلگۆریتمي لەژێر چاودێری نزیک ئەو ڕێکخراوانەدان کەجەخت دەکەنەوە یان لانی کەم بۆ لەناوبردن و سنووردارکردنی گوتارەکەی و کەمکردنەوەی ب□ناوبوونەوە و کاریگەرییەکەی داڕێژراون؟

نەبوونی ئامرازی چەپی دیجیتاڵی سەربەخۆ مانای ئەوەیە کەچەپ لەحاڵەتی بەرگریدا دەمێنێتەوە و پێکهاتەی ڕێکخراوەیی ناشاراوە و ئاشکرای دەبێت، دەکەو□ت□یشە ژێر چاودێرکردن و سەرکوتکردنەوەوە و هەڵدەوەشێنێتەوە. ئایا ئەوانەی بۆ گۆڕانی سۆسیالیستی دیموکراتی دەجەنگ□ن دەتوانن ئەوە قبوڵ بکەن کە لێدوان و جوڵە و شیکردنەوەکانیان بۆ هۆشیاری جەماوەریان لە ژێر ڕەحمەتی ئەلگۆریتمەکاندا بێت کەخزمەت بەلۆژیکی بازاڕ دەکەن و هەژمموونی چینایەتی سەرمایەداری لەفۆرماتی دیجیتاڵی پێشکەوتوودا بەرهەمدەهێننەوە؟

4- ڕۆڵی گەنجان لەگواستنەوە و گەشەپێدانی دیجیتاڵی

گەنجان توخمێکی سەرەکین لەپێشخستنی گۆڕانکاری و گەشەپێدانی

دیجیتاڵی لەناو ڕێکخراوە چەپەکاندا، چونکە بە هێزێکی جوڵاو دادەنرێن کە دەتوانن ئامرازەکانی خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە سەردەمی دیجیتاڵدا نوێبکاتەوە. لەبەر ڕۆشنایی ئەو گۆڕانکارییە خێرایانەی لەجیهانی دیجیتاڵدا ڕوودەدەن، ڕۆڵی گەنجان لەکەمکردنەوەی نەخوێندەواری دیجیتاڵی لەناو پارتە چەپەکاندا گرنگ بووە. گەنجان بەبڕبڕەی پشتی هەر گۆڕانکاری و گەشەپێدانی دیجیتاڵی پێکدەهێنن کەبتوانێت لەنێو ڕێکخراوە چەپەکاندا ڕووبدات. زۆرێک لە گەنجانی ئەمڕۆ توانایەکی زۆریان هەیە لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئامراز و تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی خێراتر و کاریگەرتر لەنەوەکانی پێشوو گەشەی سەندووە.
بەهێزکردنی گەنجان لەنێو ڕێکخراوە چەپەکاندا پێشمەرجێکە بۆ گونجاندن لەگەڵ سەردەمی دیجیتاڵی و سوودوەرگرتن لە ئامرازە تەکنیکییەکان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەژموونی دیجیتاڵی سەرمایەداری، چونکە توانای پەرەپێدانی ئامرازی نوێی خەباتیان هەیە کەتوانای ڕێکخستن، بەگەڕخستن و کاریگەرییان لەسەر ڕای گشتی باشتر دەکات. هەروەها دەتوانن داهێنان بخەنە ناو میتۆدەکانی خەباتی چەپەوە. گەنجان دەتوانن چالاکانە بەشداریبکەن لەسەرکردایەتیکردنی ئەم گۆڕانکارییە دیجیتاڵییە لەناو پارتە چەپەکاندا، ئەوەش بەهۆی توانای بەرزیان لەبەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بۆ زاڵبوون بەسەر بەربەستەکانی سەرمایەداری دیجیتاڵدا. پێویستە کار بۆ لابردنی هەموو بەربەستە ڕێکخراوەیی و سیاسییەکان بکرێت کەڕێگرە لەچوونە ناو ڕێکخراوە چەپەکان و مانەوە لە ڕێکخراوە چەپەکاندا، دەبێت نەرمییەکی گەورە نیشان بدرێت لەگەڵیاندا، بەگوێرەی گەشەی مەعریفی و هۆشیاریی دێموکراسییان.

5- دیجیتاڵی چەپی نێودەوڵەتی

گرنگی بنیاتنانی نێودەوڵەتی چەپی دیجیتاڵی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەژموونی ژیریی دەستکرد و تەکنەلۆژیای دیجیتاڵی گشتی کۆمپانیا گەورەکانی تەکنەلۆژیا و وڵاتانی سەرمایەداریەوە. ئەم نێودەوڵەتییە دیجیتاڵیانە پێویستییەکی ستراتیژین بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەژموونی سەرمایەداری لە بۆشایی دیجیتاڵدا، چونکە ئەم هێزە گەورەیانە کۆنتڕۆڵی خۆیان بەسەر ئامرازەکانی تەکنەلۆژیا دەسەپێنن و چەوساندنەوە و خەباتی چینایەتی قووڵتر دەکەنەوە. ئینتەرناسیۆنالیزمی دیجیتاڵی لێرەدا بە واتای هاوپەیمانی چەپ و پێشکەوتووخوازی جیهانی، تێپەڕاندنی سنوورە جوگرافیەکان و دابەشکارییە ڕۆشنبیرییەکان. هەروەک چۆن چەپ و ئینتەرناسیۆنالی کرێکاری لەمێژوودا بە ڕووبەڕووبوونەوەی

سەرمایەداری پێویست بوون، ئێستا پێویستە هاوپەیمانی چەپی دیجیتاڵی دروست بکرێت کە جەخت لەسەر ڕووبەڕووبوونەوەی سەرمایەداری لە دەروازەی تەکنەلۆژیاوە بکات، کاریش بۆ یەکخستنی هەوڵەکانی چەپ لەڕێگەی ئامراز و پلاتفۆرمەکانی سەردەمی دیجیتاڵەوە بکات.
بەپەرەپێدانی هاوکاری نێوان ڕێکخراوە چەپەکان لەسەرانسەری جیهاندا، ئەم نێونەتەوەییانە بەشداری دەکەن لە پەرەپێدانی تەکنەلۆژیای جێگرەوەی بەشداربووان و سەرچاوە کراوەکان کە دڵنیایی دەدەن کە تەکنەلۆژیا لە خزمەتی کۆمەڵگادایە و بەرەو بەدیهێنانی دادپەروەری و یەکسانی کۆمەڵایەتی بڕوات. ئەم هاوپەیمانییە دیجیتاڵییە دەبێت جیاوازی ئایدیۆلۆژی نێوان ڕەوتە چەپە جیاوازەکان تێپەڕێنێت، بەتایبەتی لەم بوارەدا و جەخت لەسەر ئامانجی هاوبەش بکات: دەرهێنانی تەکنەلۆژیا لە چنگی سەرمایە و گۆڕینی بۆ ئامرازێک بۆ ئازادی بەکۆمەڵ.

6- ژیریی دەستکرد لە سێبەری سەرمایەداریدا

سەرەڕای توانا گەورەکانی ژیریی دەستکرد بۆ باشترکردنی ژیانی مرۆڤ، ئەمڕۆ بەشێوەیەک بەکاردەهێنرێت کە خزمەت بە کۆمپانیا گەورەکان و وڵاتانی سەرمایەداری دەکات و ئامرازێکی کاریگەرە لە سەرکوتکردن و کۆنترۆڵکردنی دیجیتاڵیدا بەکاردێت بۆ گۆڕینی ناڕاستەوخۆی هۆشیاری جەماوەری، لەڕێگەی ئەلگۆریتمێک کە تاکەکان لەسەر ئینتەرنێت کۆنترۆڵ دەکەن.
ئەم ئەلگۆریتمانە کاریگەری لەسەر هەڵبژاردن و ئاراستەی ڕۆشنبیری تاکەکان هەیە، وایان لێدەکات ئامرازێکی هەژموونی ڕۆشنبیری کە بیرۆکەی سەرمایەداری و ڕاستڕەو بەرز دەکاتەوە، و یارمەتیدەرە لە هەڵوەشاندنەوە و سنووردارکردنی بیری چەپ و پێشکەوتووخواز.
سەرەڕای ئەوەش، AI بەکاردەهێنرێت بۆ هاندانی جیاکاری بەهەموو شێوەکانی، هەم لە بازاڕی کار و هەم لە ژیانی ڕۆژانەدا، لەگەڵ بەهاکانی سەرمایەداریدا. هەروەها کاریگەری ژینگەیی خراپی هەیە، بە بەکارهێنانی تاوانکارانە بەکاردەهێنرێت، وەک پەرەپێدانی چەک و هەڵگیرسانی جەنگ.

7 – بەدیلی چەپ بۆ ژیریی دەستکرد

ئەو بەدیلانەی لەم کتێبەدا پێشکەش کراوە تێڕوانینێکی چەپی پێشکەوتووخوازە بۆ ژیریی دەستکرد، کەهەوڵ دەدات کۆنترۆڵی ئەم تەکنەلۆژیایە لە لایەن جەماوەرەوە بسەنێتەوە و ئاراستەی بکات بۆ خزمەتکردنی بەرژەوەندییەکانی کرێکاران، چ دەستی و چ فیکری بێت..
AI دەبێت نەک تەنها بۆ باشترکردنی ژیان بەکار بهێنرێت، بەڵکو بۆ

هەڵوەشاندنەوەی هەژموونی سەرمایەداری لەڕێگەی سەرچاوە کراوە و شەفافی چەپەکانەوە.

لەم ڕوانگەیەدا، تەکنەلۆژیا دەبێتە موڵکی کۆمەڵایەتی، لەژێر سەرپەرشتی دیموکراسییەکی جەماوەری، دەستەبەرکردنی بەکارهێنانی بۆ بەرژەوەندی کۆمەڵگا. AI دەتوانرێت بەکار بهێنرێت بۆ باشترکردنی کاری بەکۆمەڵ، بەرەوپێشبردنی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و یەکسانی، و چارەسەرکردنی کێشەکانی وەک هەژاری، پەروەردە، تەندروستی، و یەکسانی جێندەر، دوور لە لۆژیکی قازانج و چەوساندنەوە. AI دەبێت بەکار بهێنرێت بۆ بەدەستهێنانی دابەشکردنی دادپەروەرانەی سەرچاوەکان، دەستەبەرکردنی دەرفەتی کاری یەکسان بێ گوێدانە باکگراوندێکی کۆمەڵایەتی و ئابووری، و تەنانەت بەشداریکردن لە کەمکردنەوەی کاتژمێرەکانی کارکردن بەبێ کەمکردنەوەی کرێ. هەروەها دەتوانرێت ئامرازێکی کاریگەر بێت بۆ بەرەنگاربوونەوەی جیاکاری، چ جێندەر بێت یان نەژادی، لە ڕێگەی پەرەپێدانی سیستەمی هەڵسەنگاندن لەسەر بنەمای لەهاتوویی نەک لایەنگیری، و پشتیوانی لە پاراستنی ژینگە، پەرەپێدانی دیموکراسی و ڕێزگرتن لە مافەکانی مرۆڤ.

8- بەکارهێنانی وریا و بیرمەندانەی AI بەردەست

بەکارهێنانی AI ئێستا لەلایەن هێزە چەپەکانەوە دەبێت بەوریاییەوە و یان بە ئاگاهی بێت. هەرچەندە ئەم تەکنەلۆژیایە بەرهەمێکی سەرمایەداری بێلایەنە نییە، بەڵام توانایەکی گەورەی هەیە کە دەتوانرێت بۆ دادپەروەری کۆمەڵایەتی بەکار بهێنرێت، ئەگەر بە ئاگایی، ڕەخنەگرانە و بە شێوەیەکی ئامانجدار بەکار بهێنرێت. ئەمە پێویستی بە بیرکردنەوەیەکی زانستی کراوەیە، کە تەکنەلۆژیا وەک ئامرازێک دەبینێت کە دەتوانرێت سوودی لێوەربگیرێت بۆ پەرەپێدانی ململانێی سیاسی، گشتی، میدیایی و تەکنیکی. ئەمە دەبێت لەگەڵ دڵنیابوون لە شەفافییەت، پاراستنی تایبەتمەندی داتا، و سەپاندنی چاودێرییەکی توند مرۆڤ لەسەر بەکارهێنانی AI. هەر بەکارهێنانێکی چەپ لەم ئامرازانە دەبێت لە چوارچێوەی بەرەوپێشبردنی ئامانجە سۆسیالیستییەکان و پێشکەوتووخوازانە بێت، نەک جێگرەوەی کاری مەیدانی، بەڵکو پاڵپشتی و تەواوکەر بێت بۆ بنیاتنانی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی ڕادیکاڵ.

9- زمانی کتێب، بڵاوکردنەوەی ئەلیکترۆنی و مافی چاپ

زمانێکی سادە و ڕوون لە کتێبەکەدا بەکارهاتووە بۆ دڵنیابوون لەوەی ناوەڕۆکەکە بگاتە فراوانترین بەش لە خوێنەران، بە ئامانجی ئاسانکردنی بیرۆکە تەکنیکییەکان بۆ ئەوەی هەمووان بتوانن لێیان

تێبگەن، چ پسپۆڕی بێت یان ناپسپۆڕ. کتێبەکە لەڕێگەی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی جیهانی "ئەمازۆن" بڵاو دەکرێتەوە و هەروەها لە ئینتەرنێتدا بە خۆڕایی بەردەستە و بە ئەلیکترۆنی بڵاو دەکرێتەوە بە ئاسانکاری بۆ زۆرترین خوێنەر و بەبێ هیچ سنووردارییەک بۆ بەکارهێنانی. کتێبەکە بە هەمووان کراوەیە، دەقەکانی ڕێگەیان پێدراوە ئازادانە بەکار بهێنرێن، لەوانە بڵاوکردنەوە یان دووبارە بەکارهێنانەوەیان، لەگەڵ ئاماژەکردن بە سەرچاوەکە هەرکاتێک گونجاو بێت، بەڵام زۆرەملێ نییە.

10- دەرئەنجام

شۆڕشی دیجیتاڵی ئێستا، سەرەڕای توانا زۆرەکەی، لە بەرژەوەندی قازانج و هەژموونی سەرمایەداریدا ئەندازیاری کراوە. بەڵام شۆڕشەکە هێشتا بە تەواوی چارەسەر نەکراوە و سەرمایەداری جیهانیەکی تەواو داخراوی دروست نەکردووە. هێشتا بوار بۆ بەدیلی چەپ ماوە، بۆ مەرجێک کارەکە بە ئاگایی و پلانی درێژخایەن بۆ جەنگێکی زۆر سەخت و ئاڵۆز ئەنجام بدرێت. بەرگری لە سەرمایەداری، بەتایبەتی لە قۆناغی دیجیتاڵیدا، تەنها ململانێ نییە بۆ دەسەڵاتی ئابووری و سیاسی، بەڵکو بۆ خودی هۆشیاری مرۆڤ: لەسەر ئەوەی کێ کۆنترۆڵی لێشاوی زانیاری و زانیاری دەکات، و کێ هۆشیاری کۆمەڵایەتی بەرهەم دەهێنێتەوە.
لە کۆتاییدا بانگهێشتتان دەکەم بۆ بەشداریکردن لە بەرەوپێشبردنی ئەلتەرناتیڤی چەپ بۆ تەکنەلۆژیا و ژیریی دەستکرد لەڕێگەی دیالۆگ لەسەر مەسەلەکانی بەردەست، چونکە بیرەکە و پێشنیارەکانی ئەم کتێبە تەنیا خاڵێن بۆ دیالۆگی بەکۆمەڵ لە نێو هێزەکانی چەپدا.
پەرەپێدانی ئەلتەرناتیڤێکی پراکتیکی و کاریگەر پێویستی بە گفتوگۆی فراوان هەیە لە نێوان ڕێکخراوەکان و بزووتنەوەکان و کەسایەتییە چەپ و پێشکەوتووخوازەکان لە وڵاتانی جیاوازدا کە ببێتە هۆی داڕشتنی پلانێکی ڕوون و کارا. کاتێک ئەم بیرەکانە دەخەمە ڕوو، ئامانجم دابینکردنی چارەسەری ئامادە نییە، بەڵکو کردنەوەی گفتوگۆیەکی زیندووە سەبارەت بە پێشنیارەکان، گفتوگۆیەک کە دەبێت بگۆڕێت بۆ بانگەوازێکی کراوە بۆ بەشداریکردن لەگەڵ پێدانی دیدێکی چەپی دیجیتاڵی جێگرەوە، بۆ ژیریی دەستکرد بە تایبەتی، و بۆ تەکنەلۆژیا بە گشتی، لە ڕێگەی هەوڵێکی چەپی کۆمەڵ و هاوبەش، ڕێکخراو و سنوورتێپەڕ.

- کتێبەکە دەتوانرێت لە ڕێگەی ئەمانەوە بەدەست بهێنرێت:
  لینکی بەخۆڕایی بۆ کتێبەکە لە ماڵپەڕەکەم.

عەرەب
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=3
ئینگلیزی
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=4
کوردی
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=5

- لینکی کتێبەکە بە زۆر زمان (ئینگلیزی، ئەڵمانی، فەرەنسی، ئیسپانی، پورتوگالی، دەنمارکی، سویدی، نورویجی، هیندی)، لە ڕێگەی دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەمازۆنی جیهانیەوە، بە کەمترین نرخ بڵاوکراوەتەوە:
- https://www.amazon.com/stores/Rezgar-Akrawi/author/B0DY1BMMXW

ڕۆژی کتێب و کورد.. نەوزاد بەندی

لە ڕۆژی جیهانی کتێبدا، لای خۆمان کۆمەڵێ ووتار نوسران، تێکڕایان باس ل□ □□ □□ی کتێب و گرنگی کتێب دەکەن، داوا دەکەن وەزارەتی ڕۆشنبیری مکوڕیی بکات لەسەر بڵاوکردنەوەی کتێب و هۆشیارکردنەوەی خەڵک لەسەر خوێندنەوەی کتێب و نوسینی کتێب و ڕەخنە گرتنی جدیی لە میللەتی کورد کە بۆچی ناخوێننەوە.

لە ڕاستیدا پێوەری هەر دیارەیەک، پێویستی بە شەن و کەو کردنی بارودۆخەکەیە، خوێندنەوەی مرۆڤەکانە پێش چاپکردنی کتێبەکان. بۆ نموونە کاتێ مرۆڤێک نەخۆش ئەکەوێت، نابێ مامەڵەی کەسێکی تەندروستی لەگەڵدا بکەین، بەڵکو ئەبێ سەرەتا بزانین نەخۆشییەکەی چییە و هۆکاری نەخۆشییەکەی چییە و دەرمانی نەخۆشییەکەی چییە.

ئێمە لە بەردەم بارودۆخێکداین ڕۆژ بە ڕۆژ ڕێژەی نەخوێندەواریی و واز هێنان لە خوێندن لە هەڵکشانێکی خێرادان، زیاتر لە پانزە ساڵە هەڵگری بڕوانامەکانمان دامەزراندنیان لە قەدەغە کراوە، بەو جۆرە لە بەردەم زیاتر لە 120 هەزار گەنجی خاوەن بڕوانامەی بێ کار و بێ داهاتوودایین، زۆربەیان پەشیمانن لەو پڕۆسەی خوێندنەی زیاتر لە پانزە ساڵەی تەمەنیانی خوارد و دینارێکی نەخستە گیرفانیانەوە، بەرە بەرە ئینتیمایان بە خاک و نەتەوە و کولتوور کاڵ بۆوە و زۆربەیان بیرەکەی کۆچکردن لە ناخیاندا هات و چوو، تاراوگە بووە تەنها فریادڕەسیان، بە ئەوەی بە لایەنی کەمەوە لەو خاکە دوور بکەونەوە کە بووەتە گۆڕستانی خەون و هیوا و ئامانجەکانیان.

لێرەدا چۆن داوا لەو گەنجانە بکەین لە چاوەڕوانی کارێکدا پیر بوون، کتێب بخوێننەوە؟

بە چی قەناعەت بە دەیان هەزار کچ و کوڕی لاو دەکەیت کتێب بخوێننەوە، بە بڕوانامەیەکی گەورەوە لە فەرمانگەکاندا کار بە خۆڕایی ئەکەن و پێیان ئەووترێت: خۆ بەخش ؟ سامان و داهاتی کۆمەڵگایەک لەلایەن بەشێکی کەمی کۆمەڵگاوە قورخ کرابێ و زۆرینەی لێ بێبەش کرابێ، ئەبێ کتێب لە کوێدا جێی بێتەوە و کامیان بیخوێننەوە؟ ئاشکرایە جەردە کتێب ناخوێنێتەوە و ئەوەیشی ماڵ و ژیانی دزرا بێ نایپەرژێتە سەر کتێب خوێندنەوە. ئایا چ لۆژیکێکی تێدایە لەسەر خوانی نیشتمانیی، زۆرینە بەیان نەبێ بخۆن و پێشیان بڵێین بەچی کتێب نانوسن و کتێب ناخوێننەوە ؟ ئەوان بە پێش چاویانەوە خەڵکێک بە بێ ماندوو بوون ئەبێتە ملیاردێر، ئەمان بە ماندووبوونەوە نان نییە بیخۆن، کتێبی چی بخوێننەوە ؟ کەسێک قوڕقوڕاگەی توند شەتەک درابێ و پێی بووترێت بخوێنە و بنووسە، ئەبێ چی بخوێنێتەوەو چی بنوسێت لە کاتێکدا ئەو خەریکە ئەخنکێت.

ئێمە وەک ئەوە وایە بچینە گۆڕستانێک و داوا لە مردووەکانی بکەیت هەستنە سەر پێ و یارییەکی تەپی پێ ئەنجام بدەن،ڕاستە تەپی پێ وەرزشێکی جوان و کۆمەڵایەتییە، کولتوور و نەتەوەکان پێک ئەناسێنێ، بەڵام ئەم داواکارییە لە مردووەکان، نالۆژیکیی و گاڵتەجاڕییە، وەک ئەوە وایە بە کەسێکی برسی و تینوو بڵێیت با بڵێین گەشتێکی شاخەوانیی بکەین، بە نەخۆشێکی کوامای قاوشی چاودێری وورد بڵێیت هەستە گۆڕانییەکمان بۆ بڵێ.

چۆن داوای خوێندنەوەی کتێب لە میللەتێک ئەکەن، گەورەترین هیوا و خەون و ئامانجی هەڵگرێکی بڕوانامە ئەوەیە کارێکی دەست بکەوێت و چیدی دەست لە دایک و باوکی پان نەکاتەوە پارەی پۆشاکێک و جوتە پێڵاوی بدەنێ ؟ جێگای شەرمەزارییە داوای کتێب خوێندنەوە لە گەنجێک بکەین، دوانزه ساڵە خوێندنی تەواو کردووە هێشتا دانەمەزراوە و بێ کار ئەسوڕێتەوە و یەک دنیا گرێی دەروونیی بۆ دروست بووە، لە پێش چاویدا کۆشک و ئوتومبیلی گرانبەها بە دەست خەڵکی نەخوێندەوارەوەیە و ئەمیش خەو بە مافە سەرەتاییەکانەوە ئەبینێ، هاوسەرێک و دوو ژوور و کارێک ؟ ڕەنگە بوترێت بۆچی گەنجەکان ناچن لە کەرتی تایبەتدا کاربکەن؟ ئاگاداری کۆمپانیایەکی دەرمانم داوای چوار کەسیان کردووە بۆ دامەزراندن، 30هەزار داواکارییان بۆ هاتووە تیایاندایە 5 زمانی زیندووی جیهانیی ئەزانێ، هەڵگری بڕوانامەی پزیشکی دەست ودامانیان بووە وەک پاککەرەوە دایمەزرێنن، با دوور لە تانە و تەشەری دەست و دوژمن دوو دیناری لە کاری زەمین سەیندا دەست بکەوێ!

میللەتێک بانگهێشتی کتێبی چی دەکەیت گەورەترین کتێبی فەرمانبەرەکانی ئەوە بە هەواڵی موچەی مانگ بڵاوبکرێتەوە ؟

ئەمە لە بەردەم کۆمەڵگایەکداین، باری دەروونی و کۆمەڵایەتیی شێوێنراوە، تیۆرەکەی بافلۆفی لەسەر جێبەجێکراوە و بووە بە مرۆڤێکی تاک ڕەهەند، وەک چۆن کاتێ بافلۆف گڵۆپەکەی دادەگیرساند، لیک بە دەمی سەگەکەدا ئەهاتە خوارەوە، چینی خوێندەواری کوردیش تەنها خوێندنەوەی هەواڵەکانی موچە و دامەزراندن سەرقاڵی ئەکەن و کاری تێ ئەکەن، تامەزرۆیی و گوڕ و تینی تێدا دروست ئەکەن. ناکرێت بەو خەڵکە بڵێیت بۆچی ڕۆمان و شیعر و ووتار ناخوێننەوە ؟ چونکە هەر ئەم میللەتە بوو لە حەفتا و هەشتاکانی سەدەی ڕابوردوودا لای کتێبفرۆشەکان ناوی خۆیان تۆمار ئەکرد بۆ ئەوەی دانەیەکیان لە کتێبێک دەست بکەوێت کە لە ژێر چاپدا بوو، چونکە خەڵکەکە هەمووی خوێنەری جدیی بوون و کتێب بە خێرایی لە بازاڕدا نەدەما. میللەت هەر ئەو میللەتەیە کە 45 ساڵ پێش ئێستا لە هەمان ڕۆژدا کە گۆقاری نووسەری کورد و کاروان و بەیان و ڕۆشنبیریی نوێ دەردەچوون، یەک دانەی لە بازاڕدا نەدەمان. ئەی بۆچی ئێستا دوای ئەوەی هەزاران کتێبی دەزگاکان لە بازاڕدا تۆزیان لێ نیشت ، بە بارهەڵگری گەورە ڕەوانەی کوردستانی ئەودیو کران هەتا لە کۆمارەکەی قازی خوێنەریان بۆ پەیدا بکەن، شار بە شار گەڕایانن،چۆن بردیانن هەروا هێنایاننەوە، پێویستە پرسیار لە خۆمان بکەین ئەم میللەتە بۆچی بەو دەردە برا؟ ئەم خەڵکە بۆچی کرا بە دوژمنی کتێب؟ بۆچی نوسەر هێندە بێ نرخ و تەنیا و پەراوێز خرا، کە لە ڕووی نەیێت بڵێ من

نووسەرم؟
لە ڕاستیدا،کاتی سەدام حسێن وڵاتی کوێتی داگیرکرد و سزای ئابڵوقەی ئابووریی بەسەر عێراقدا سەپێنرا، واتا ساڵی 1991، کاتە نان چووە قوڵگی شەڕەوە، کاتێ نووسەران و خوێنەران، کتێبەکانیان هەرزانفرۆش کرد بە ئەوەی بە پارەکەی چەند کیلۆیەک ئارد بکڕن و نەهێڵن منداڵەکانیان لە برسا بمرن، کاتێ تەنانەت بیریارێکی گەورەی وەک دکتۆر عەلی وەردی، دەستنوسەکانی هێنایە سەر شەقامی موتەنەبی و هەرزانفرۆشی کردن بە ئەوەی نانە وشکەی دوا ڕۆژەکانی تەمەنی پێ دابین بکات، هەر لەو کاتەوە ئیتر کتێب ئەو بەهایەی نەما، چونکە مرۆڤێکی عێراقیی شێوێنراو هاتە گۆڕێ، مرۆڤێک کە هەوڵی یەکبینەی بە کۆکردنەوەی خواردن و پارە بوو، ئیتر گرنگ نییە چەندێک خواردن و پارەی هەیە، بەڵکو دۆخێکی دەروونیی بەکۆمەڵەی وای بۆ دروست بوو، کە پارە و خواردن ببێتە پیرۆزترین دەسکەوتی، خزمایەتیی و نیشتمانپەروەریی و ئایین و هەموو بەهاکان بوون بە قوربانی پارە و خواردن.
لەبەرئەوە ئەبێ لەلامان ئاسایی بێ لە جێی کتێبخانە فرۆشگای پیتزا و فەلافل دابنرێ، چونکە میللەتەکە ئەوەندە بە فلتەری برسێتیدا براوە، ئەو کاتەی کە تێرە لە هەموو کاتێ زیاتر برسییە. ئەبێ ئاسایی وەریبگرین کاتێ فرۆشگاکانی کتێب ئەبن بە فرۆشگای مۆبایل،چونکە مۆبایل بە لایەنی کەمەوە هەواڵی موچە و هەلی کار و پەیوەندیی لەگەڵ کەسانی دوورە وڵات و هەلی کۆچیان پێ ڕادەگەیەنێ.
ئەبێ لەلامان نورماڵ بێ کاتێ خەڵکێکی زۆر ئەگەڕێنەوە بەخواپەرستی و سەر دەکەنە سەرگەشتی حەج و عەمرە و قورئان لەبەرکردن،چونکە تەکەلایان لە دنیادا مایەپوچ کراون و هەوڵ بە ڕۆژی قیامەت دەدەن بەڵکو تیایدا بتوانن هاوسەرگیریی بکەن و ببنە خاوەن ماڵ و ژیانی تایبەتی خۆیان.
لە بەرامبەردا ئەبێ دان بەوەیشدا بنێین خوێنەرێکی زۆریشمان هەن، بەڵام خوێنەری چۆن؟ خوێنەری کتێبی نوشتە و نوکتە و لێکدانەوەی خەون و سیحر و سێکس و ئەو کتێبانەی کە دەڵێن چۆن ئەبیتە ملیۆنێر؟ چۆن بە پاسکیلسوارییە ئەگەیتە ئەوروپا ..ئەم خوێنەرانەیش خوێنەری تێکشکاو وخەمگینن، هەوڵ ئەدەن کتێبی ساختە بخوێننەوە دوای ئەوەی لە ژیانی ڕاستەقینەدا هەموو ڕێگاچارەیەکیان بە دەستەوە نەما،بەو جۆرە بە دوای موحاڵ وخەیاڵپڵاو و فەنتازیادا ئامادەن سەدان کتێبی بێ سود و بێ سەواد بخوێننەوە.
ماوەتەوە بڵێم، هەر لە ساڵانی نەوەدەکاندا، کاتێ کرێچی بووم و ماڵە و ماڵ کەل و پەلەکانم ئەگواستەوە، کرێکارێکی کۆڵهەڵگر کەل و پەلەکانمی ئەگواستەوە، پێی ووتم : مامۆستا! ئەم فەردانە بەستیان

لێ بڕیم، زۆر قورس، توخوا ئەوە چییان تێدایە ؟
ووتم : کتێب!
بڕێکی باش پێکەنی، ووتی : بریا لە جیاتی ئەو هەموو کتێبە دوو قەلەمونت ڕاگرتایە، من شانزە ساڵ خوێندوومە و ئێستا کۆڵهەڵگرم، وا دیارە تۆ هێشتا خ□ بەرت نەبۆتەوە!

نەوزاد بەندی

کچۆڵ□سانی ریتەر پیانۆژەنێکی جیهانییە.. رەزا شوان

پێانۆژەنی پەرجوو (موعجیزە) سانی ریتەر، لە تەمەنی دوو ساڵییەوە دەستی بە ژەنینی پیانۆ کرد و چێژێکی خۆشی لێوەردەگرد. لە ئێستادا کیژۆڵەیەکی شۆخ و شەنگە و یەکێکە لە پیانۆژەنە بەناوبانگەکانی جیهان و بە دیان کۆنسێرتی کردووە و لە چەندین فێستیڤاڵی نیۆدەوڵەتی بۆ موزیک، بە ژەنینی پیانۆ بەشداریی کردووە.
سانی ریتەر لە شاری (ڤێنا) ی پایتەختی نەمسا لەدایک بووە. لە تەمەنی (٦) ساڵیدا بەشداریی لە پێشب□ک□□ی موزیکی نێودەوڵەتی لە سەرانسەری ئەوروپادا کرد. سەرکەوتنێکی گەورە و خەڵاتی یەکەمی لە گروپی هاوتەمەنیدا بەدەستهێنا و مەدالیای زێڕی بردەوە. لە چەندین بەرنامەی تەلەفزیۆنیشدا دەرکەوت و پیانۆی ژەنی و بینەرانی سەرسام کرد و خەڵاتیان پێبەخشی. لەو تەمەنەوە پیانۆژەنین بووە بە بەشێک ل□ ژیانی رۆژانەی و بە دوای داهێنانەوەیە لە موزیکدا.
سانی ریتەر لە تەمەنی (١٠) ساڵیدا، لە موزیکدا، رۆڵی: (باخ، مۆزارت، شۆبێرت، سۆپین) ی گێڕا. پارچە موزیکییەکانی ئەم موزیک□ژ□نە جیهانییانەی بە ستایلێکی نوێ دەژەنی. لێرەوە ناوبانگێکی زۆری دەرکرد. بە منداڵێکی پەرجوو ناسرا.
سانی لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا، کۆنسێرتی تایبەتی لە ژەنینی پیانۆدا

پێشکەش کردووە.
سانی ریتەر، لە تەمەنی (١٤) ساڵیدا، خوێندنی ئامادەیی لە زانکۆی موزیک و هونەرە جوانەکان لە ڤێنا تەواوکرد. لە دوای وەرزێکی خوێندن لە زانکۆ، چووە پەیمانگای شاهانەی موزیک لە شاری تۆرینتۆ لە کەنەدا، لە پۆلی دکتۆر مایکل بیرکۆڤیسکی دا.
لە هەمان کاتدا، دەستی بە کاری رۆژنامەگەریی کرد.
سانی ریتەر، لە مانگی سێپتەمبەری ساڵی (٢٠١٩) دا، روویی بە کەنەدا ـ دایک و باوکی بە رەسەن کەندین ـ پەیوەندیی بە ستۆدیۆی مامۆستاکەی دکتۆر (مایکل بێرکۆڤسکی) لە ئاکادیمیای تایلەر، لە پەیمانگای شاهانەی موزیک کرد.

سانی بە هۆی پشتگیریی ئان کەانی، سکۆلەشیپێکی (خوێندن بەخشین لە زانکۆ) تەواوی ورگرت. لە ساڵی (٢٠٢١) دا لە زانکۆ مۆزارتیۆمی لە شاری سالزبۆرگ لە نەمسا، درێژەی بە خوێندن داوە. لە ساڵی (٢٠٢٣) دا، بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە موزیکدا بەدەست هێناوە.
سانی بە یەکەم جار لە ساڵی (٢٠٢٢) دا، وەک پیانۆژەنێکی پیشەیی ناسرا. لە پێشبڕکێی نێودەوڵەتی پیانۆی (میهایلا) لە رۆمانیا دەرکەوت. خەڵاتی وەرگرت.
پیانۆژەنی ئەفسانەیی وەک (ئەلفرید برێندێل) کاریگەرییەکی قووڵی لەسەر شێوازی بەرەپێدان و شارەزایی پیانۆژەن سانی رویتەر هەبووە.
سانی ریتەر لە (٣٠) پێشبڕکێی نێودەوڵەتی بە موزیک لەم دەوڵەتانەدا: کەنەدا، نەمسا، ئەڵمانیا، فەرەنسا، ئیتاڵیا، رووسیا، رۆمانیا، پۆڵەندا، ئیسپانیا، ئەمریکا بە ژەنینی پیانۆ بەشداریی کردووە، خەڵات و بڕوانامەیان پێشکەشی کردووە.
سانی ریتەر، لە شاری هامبۆرگی ئەڵمانی، لە پێشبڕکێی نێودەوڵەتی (ئەلشتاینوای) لەگەڵ کۆمەڵێک موزکژەنی بە تەمەن لە خۆی گەورەتر، بەشداری کرد و خەڵاتی یەکەمی بەدەستهێنا.
سانی ریتەر، براوەی پێشبڕکێی کۆنسێرتۆی لاوان بوو لە نیویۆرک ـ ئەمریکا.

لە پێشبڕکێی سالزبۆرگ بە موزیک ، سانی خەڵاتی مۆزارتیۆمی وەرگرت.
سانی لە ساڵی (٢٠٢٢) لە پێشبڕکێی موزیک لە پاریس خەڵاتی

یەکەمی وەرگرت.

سانی لە (٢٤/ ئادار/ ٢٠٢٥) لەسەر شانۆی گاریباڵدی لە پارلیمۆ، بە سپۆنسەری هاوڕێیانی موزیکی سیسیلی، کۆنسێرتێکی پیانۆژەنینی پێشکەش کرد.
سانی، کاتێک کە پیانۆ نەژەنێت، چێژ لە خلیسکان و لە مەلەکردن و لە فیلمسازی وەردەگرێت.
سانی، ژمارەی پێوانەیی (گلین گۆڵد) ی شکاند و خەڵاتی یەکەمی بەدەست هێنا.
سانی ریتەر، براوەی خەڵاتی (گۆڵدن نۆت) ە، وەک باشترین پیانۆژەن لە نەمسادا.
سانی ریتەر، تا ئێستا لە چەند فیلمێدا بەشداریی کردووە و ڕۆڵی نواندنی هەبووە. ، لە تەمەنی (١٣) ساڵیدا لە دوو فیلمدا بەشداری کرد. فیلمئ (پیانۆژەنی بەناوبانگ) و فیلمی (ئەستێرەکان و بەهرە) لە دەرهێنانی لیەنا کەینگ.

وەک باڵیۆزێکی تازە پێگەیشتووی کۆمپانیای میوزیک تراڤلەر، سانی دەرهێنەر و ڕۆڵی سەرەکیی لە فیلمی (سانی یاریی هۆکی دەکات) و لە فیلمی (هاوڕێگۆزبازان رووبەڕووی لەناوچوون دەبنەوە).

(*) بۆ ئەم نووسینە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی وەرگرتووە.
دوبەی: ٢٠٢٥

نامەیەك بۆ باوكم.. نوسینی: ئەشرەف شاهین.. و: ڕەوا حەمەجان

سوپاس . . باوکە

باوکی ئەزیز. . باوکی بەسۆز. . باوکی بەخشندە. .

سوپاس

تەنها ئەوەم هەیە پێت بڵێم سوپاس، بەڵام كام سوپاس شایەنی ئەوەیە كەتۆ بەمنت بەخشیوە . . م□ بەستم لە خواردنو خواردنەوە نیە . . بەڵكو م□ بەستم لەوەیە كە فێرت كردووم لە هزر . . لە پێشەنگی. لە پەروەردەكردن.

ئەی باوكو پێشەنگ و نموونەی گەورەی ژیانم . .

بڕوام پێ بكە لە بیرم نەكردووەو لە بیری ناكەم، بۆ هەمیشە لەیادمدایە . . بیرم نەچووە ئارامیەكانت لەسەر هەڵەكانمو ئامۆژگاریە جوانە لەسەرخۆكانت . . لە باوەش گرتنە گەرمەكانت هەرگیز لەیاد ناكەم . . هاندانەكانت هەرگیز لەیاد ناكەم . . دەست بەسەردا هێنانە جوانەكانت هەرگیز لە یاد ناكەم . . هەرگیز یاریكردنە بەردەوامەكانت لەگەڵمدا لەیاد ناكەم . . هەمیشە بڕوا بوونە زۆرەكەت پێم لە یاد ناكرێت.

باوكی ئازیزم:

بەڵێ من خۆشم دەوێت . . بەڵی خۆشم دەوێتو دەزانم خۆشەویستیم بۆتۆ یەكسان نیە لە گەڵ خۆشەویستی تۆ بۆ من . . كاتێك قسەم لە گەڵ دەكەیت هەست بەوە دەكەم خۆشت دەوێم . . بە دەمەوە پێدەكەنی. . دەست دەكەیتە ملم . . بەڵكو هەست بە خۆشەویستیت دەكەم باوكە كاتێك ئامۆژگاریم دەكەیت . . سەیرە تەنانەت ئەو كاتانەش كە سزام دەدەیت دیسان هەر هەست بە خۆشەویستیت دەكەم بۆم . . هەرگیز هەستم نەكردووە، كە سزام دەدەیت وەك تۆڵە كردنەوەیك لێم، یان وەك بەتاڵكردنەوەی توڕەیت بەرانبەرم، بەڵكو هەست دەكەم كاتێك سزام دەدەیت ئەوە لە قازانجی خۆمدایە . . بەڵێ لە قازانجمدایە.

باوك و پێشەنگ و نموونە و خۆشەویستم:

ئەو چەند چركەیەت لەبیرە، كە هەموو رۆژێك بۆ منت تەرخان كردبوو. . گوێت لێ دەگرتم . . پرسیارت لێدەكردم سەبارەت بە رۆژەكەم چی تێدا ڕوویداوە . . گفتوگۆت لەگەڵ دەكردم سەبارەت بە چارەسەركردنی گرفتەكانم . . پاشان بەجێت دەهێشتم و بزە ڕووتی دادەپۆشی . . ت□نازانی باوكە ئەو چەند چركەیە لەلام چەند بە نرخ بوون . . ئەو ساتانە چ ڕۆلێكیان هەبوو لە دروستكردنو پەروەردەكردنمدا . . هەستم بە خۆشەویستی و رێزدەكرد، سەرەڕای هیلاكیو ماندووبونت پارێزگاریت لەو چەند چركە گران بەهایە دەكرد . . بڕوام پێ بكە باوكە زۆر چاوەڕوانی ئەو رۆژە دەكەم، كە منیش منداا□م ببت و كاتێكی تایبەتیان پێ بدەم، هەروەك چۆن تۆ كاتی تایبەتت دابوو بە من . . كەوا بوو مژدە بێت باوكە كاریگەری پەروەردەكردنەكەی تۆ

دەگوازرێتەوە لە منداڵەکەتەوە بۆ نەوەکانت لە نەوەکانیشتەوە بۆ نەوەی نەوەکانت . . کاریگەری پەروەردەکردنەکەت درێژدەبێتەوە تاکو ئەو کاتەی کە خوای گەورە ویستی لەسەر درێژبوونەوەی ئەم خێزانەی تۆ هەبێت.

باوکی خۆشەویستم:
لە بیرتە هەموو هەفتەیەك یاری بەکسەنمان پێکەوە دەکرد. . . ئێستا هەست دەکەم ئێمە تەنها یاریمان نەدەکردو بەس . . بەڵکو ئێمە یاری خۆشەویستیمان دەکرد . . یاری سەزمان دەکرد . . یاری پەروەردەکردنمان دەکرد.

باوکی خۆشەویستم:
ڕۆژێکیان بێ بە ئەوەی بزانیت گوێم لەبوو، قسەت لە گەڵ مامۆستاکەم دەکرد و وپێداهەڵدانی لایەنی دەروونیمت دەکرد، لە گەڵ ئەو شتانەی کە منی پاراستووەو هانمیداوە . . ئەو ڕۆژ سەرم سوڕما لە ڕۆشنبیریەکەت ئەو ڕۆژ دڵخۆش بووم بەوەی کە بایەخم پێدەدەیت . . ئەو ڕۆژ دڵخۆش بووم بەوەی کە بەوات پێمە، هەرگیز گوێم لە وشەیەکی خراپ نەبووە کە پێم بڵێیت . . پێشتر و ئێستاش چ باوکێکی . . چ مامۆستایەکی باوکە . . چ پەروەردکارێکی باوکە . . خۆشم ئەوێیت باوکە . .
باوکی خۆشەویستم:
لە تۆوە فێربووم تووڕەیم بخەمەوەو جڵەوی خۆ بگرم، چۆن ئەوە فێر نەبم کە من لە یادمە باوکە کاتێك، کە تووڕەم دەکردی، ئەگەر چی نیشانەی تووڕەبوون لەسەر دەموچاوت دەبینرا، بەڵام تووڕەییت دەشاردەوەو گفتوگۆکردنت لەگەڵمدا دوادەخست بۆ ئەو کاتەی کە ئارام دەبوویتەوە . . هەرکاتێکیش گفتوگۆمان دەکردو منت لە هەموو کەس زیاتر رازیی دەکرد . . من لە هەموو کەس زیاتر هێمن دەبوومەوە . . من لە هەموو کەس زیاتر بە ئەدەب دەبووم . . هەروەها لە تۆوە فێری ئەوە بووم کە بەسەر تووڕەبووندا زاڵبم، لە تۆوە فێری ئەدەبی گفتوگۆبووم . . ئەمە هەرگیز لەبیر ناکەم.

باوکی خۆشەویستم:
ئەی ئەوکەسەی کە هەرگیز گوێم لە نەبووە جنێوو سوکایەتی کردن بەکار بهێنت، یان وشەی گاڵتە پێکردنو سووککردن بەکار بهێنیت . . خۆشم دەوێیت باوکە گیان . .

باوکی خۆشەویستم:
ئێستا ئەو شتانەم لەبیرە، کە لێم داوا دەکردیتو تۆش ڕێت

دەکردەوە بە ڕاستی هەندێجار توڕەدەبووم . . بەڵام ئێستا دەزانم تۆ چەند باش بوویت باوکە، کە هەندێك لە داواکانمت رەتدەکردەوە . . ئێستا دەزانم، کە ژیان هەرگیز هەموو ئەو شتانەمان پێنادات، کە ئارەزووی دەکەین . . بەڵام ک□ ئەمەم بۆ درکەوت تووشی خورپە نەبووم . چونکە لەکاتێکی زۆر لە پێشترەوە ئەمەم زانیبوو . . ئەمە لە کەسێکی گەورەوە فێربووم . . باوکە دەزانی ئەو کەسە گەورەیە کێیە . ئەو کەسە تۆیت . . بەڵێ ئەی گەورەترین باوك . . ئەی جوانترین باوك . . ئەی خۆشەویسترین باوك . .

باوکە . . خۆشم دەوێت.
(منداڵ و خزمەتکارت)

سەرچاوە: لە کتێبی (پەروەردەکردنی نموونەیی)

کانیاوی خۆشەویستیت.. کاوەی خەسرەوکاوانی

کە بەیانیان لەگەڵ گوڵدا
عەتری عیشقت بەسەرمن دا
دەباراندو دەبوویتە هاوڕێ ی جوانی…
هێشتا رۆحی خۆشەویستیم
زامدار نەکرا بوو بەچەقۆت، ناخ و گیانی…
ئەو ئێوارەی زۆر جار دەیویست
لە سوچێکی ئەم گەردوونە
بە ژووانێك شادمان بکات …
ئێستا ئەویش بێ ئۆقرەیەو
وا خەریکە هێواش هێواش
لە ناخدا لە یادمان بکات…
خۆشەویستی وەکو خەیاڵ
کەی خاوەنی سنوور بووە…
عیشقم لای تۆ رووناکی بوو
ئەی بۆ ئێستا چرایێکی

پەخامەشی بە نوور بووە…
هەنگاوەکان هەژیان تێ بووی
ئیستا جولەی رۆیشتنیان بیرچێتەوە…
لێوەکانم کانگای خەندەو پێکەنین بوون
هەرچی هەبوو هەمووت برد لەگەڵ خۆتەوە…
کانیاوی خۆشەویستیمان رژایە نێو
رووبارێکی پاش بارانی سەرشێتەوە…
من دڵنیام نەمن نەتۆ لەم گێژاوە رانەهاتووین
باجارێ تر لەگەڵ یەکەمین بارانا
لە نێو رۆحی کانیاوەکانا بێتەوە …
28/11/2010

ستانسلاڤسکی لە تازەترین پرۆژەی شانۆی ڕۆژدا.. نیهاد جامی

لەگەڵ سەرهەڵدانی جەنگی سارد لە ١٩٦٤ شانۆی ڕۆژ لەلایان ئاریانا منۆشکین دامەزرا، هەر لەو ساڵەدا شانۆگەری بۆرژوازی بچوکیان نمایش کرد، ئەو سەرەتایە دەرگای بۆ شانۆیەکی نوێ لێ کردنەوە کە لەڕێگەی ڕاگوزەرو چۆنیەتی کارکردنەوە لەدژی دامەزراوە سونەتیەکان دەست بەکاری شانۆیی بکەن، تا دەگات بە دوا نمایشیان کە ساڵی رابردوو نمایشکرا، چیرۆکی دامەزراندن و قسەکردن لەتەواوی نمایشەکانیان باتێکی سەربەخۆ دەبێت و لێرەدا ناکرێت قسەی لەبارەوە بکەین و بەناچاری هەڵیدەگرین بۆ دەرفەتی تر، ئەوەی مەبەستمانە لەم نووسینەدا لەسەر دواهەمین نمایشی ئەم شانۆیە قسە بکەین.

لەنامەیەکی شانۆی رۆژ ئاماژە بە ئەوە دەکرێت کەوا ساڵی ٢٠١٨ میوانداری دەرهێنەر ڕۆبێری لیپاچ کراوە، ئەمجارەشیان بانگهێشتی شانۆکارێکی تر کرا بۆ ئەوەی لەگەڵ شانۆی ڕۆژ کار بکات، بانگهێشتکردنی نوسەرو دەرهێنەرێکی ئەمریکی بۆ باسکردن لەشانۆی ستانسلاڤسکی بۆ خۆی پرسێکی گرنگی شانۆیە، کارێکە جێی هەڵوەستە و پرسیارکردنە، بەتایبەت ئەو کارە تەواو ئەو دیدە باوەی ڕابردووی

شانۆکە تێکدەشکێنێت لەڕووی راگوزەرێک لەناو تێکستدا کەوا لەسەرەتای کارکردنی شانۆی ڕۆژ دەردەکەوێت، هەلبەت ئەم شانۆیە بەپێی ساڵەکان کاری لەگەڵ دەرهێنەری جیاواز کردووەو دیدی بە شانۆ گەشەی کردووە، بەیێ نوسەر و دەرهێنەری ئەمریکی ڕیشارد نیلسەن (١) میوانداری کرا تا تازەترین کاری لەگەڵ ئەکتەرانی شانۆی ڕۆژ نمایش بکات، کارەکەش شانۆنامەیەک بوو لەژێرناونیشانی «ژیانی ئێمە لەهونەردا» (٢) لەچەندین ئاستی جیاواز جێی گرنگی و بایەخە، دەقەکە ئاریانا منوشکین وەریگێڕاوە بۆ سەر زمانی فەرەنسی و لەکتێبێکدا چاپکراوە (٣)

شانۆنامەکە باس لەگەشتە هونەرییەکەی شانۆی هونەری مۆسکۆ دەکات، کاتێک ساڵی ١٩٢٣ لەسالیادی بیست و پێنجەمینی تیپەکە سەفەر دەکەن بەرەو ئەمریکا، بەیێ کارەکتەرو ناوەکانی وەک خۆی لەشانۆنامەکەدا بەکار هێناوەتەوە، تەنانەت ستانسلاڤسکی وەک دەرهێنەر ئەویش لەناو ڕووداوەکاندایە، لەپاڵ ئەلگای خۆشەویست وهاوسەری چێخەف و کارەکتەرەکانیتر.

شانۆنامەکە بریتییە لە شەش دیمەن، دیمەنی سێیەم دوو بەشە، بەهۆی ئەوەی لەسەر دوو بیرەکە کار دەکات، دوو نامە هەیە بە سەرەتا و کۆتایی، کە زیاتر پەیامی ڕاستەوخۆیە بە بینەر بۆ تێگەیشتن لەبیرەکەی نمایش و ئەنجامی کارەکە.

رووداوەکان هەر هەموویان لەیەک شوێن ڕوو دەدەن، کە هۆڵەی ناخواردنە، لەدیمەنی یەکەمدا هاتنی تیپەکەیە بۆ ئەمریکا، ئەمە لەوەدا وێنەیەکی ڕوونمان بۆ شانۆنامەکە لا دروست دەبێت، باس لەگرفتە ئیداری و کولتورییەکانیان دەکەن لە ئەمریکا، هەندێک لە ئەکتەرەکان کێشەیان لەگەل خاوەنی مەیخانەی شانۆکە هەیە، دیمەنەکە خاڵی نییە لەکۆمیدیایەک کە لەشانۆنامەکانی چێخەف دەیبینین، ئەوەش گەڕانەوەی نووسەرە بۆ ئەو دنیایە، کە چۆن کارەکتەرەکانی چێخەف کاریگەرییەکی گرنگیان لەناو ژیاندا هەیە، ووشەکان چۆن بەناخیاندا ڕۆیشتووە. شوناسی ڕووسی بوون بۆ ئەوان هەمیشە لەدیالۆگەکاندا ڕەنگ دەداتەوە، ئەوەش جیاوازی کولتوری ئەو دوو کۆمەلگا جیاوازە نیشان دەدات، بەگشتی شانۆنامەکە دەیەوێت گەشتی شانۆی هونەری مۆسکۆ بگێڕێتەوە، لەڕێدا توێژینەوەیەکی ورد لەبارەی ئەو گەشتە دەخوێنینەوەو دەبینین، ئەوەی جیاوازی درووست دەکات ئەوە شێوازو زمانی کارەکەیە، ئەمە لەدەرەوەی توێژینەوەی نووسراو و سەپاندنی دۆکیۆمێنت لەناو ڕووداوەکانداین، وەک ئەوەی لەناو خودی ژیاندا بین و ڕووداوەکان وەک شانۆنامە لەگەڵماندا ڕێدەکەن، لەراستیدا بابەت گەشتەکی هونەری ئەم شانۆیە.

گفتوگۆکان چەندە قسە لەنان دروست کردن دەکەن، چاوەروانی کردن بە

نان خواردن، لە هەمان کاتدا گفتوگۆکان لەبارەی کارە شانۆییەکان و شانۆنامەکانی چێخۆف و باس لە ئەکتەرەکە کە لە تەمەنی هەشت سالی هاملێتی بینیووە، بەگشتی ژیانی ئەوان بەناو شانۆدا دەسوڕێتەوە.

قسەکردن لەکێشە ئیداری و هونەرییەکانی ئەم تیپە و تەنانەت سوور بوونی کەسێک لە ئەمریکا بۆ بینینی ستانسلاڤسکی، دەبێتە بابەتی گفتوگۆی تیپەکە، ئەکتەرەکان بەرچاو ڕوونییەکی تەواو دەخەنە ڕوو، بەوەی ئەمریکییەکان وا سەیری دەکەن کە ئەو دەرهێنەرێکی ڕووسیە و دەوڵەمەندە، ئەمە لەکۆتاییەکانی دیمەنی چوارەم کاتێک لەناو ئەو گفتوگۆیەدا ین، هەمیشە بەنهێنی نوێ ئاشنا دەبینین، لەگەشتی ئەو تیپە بۆ شیکاگۆی ئەمریکی.

ریشارد نیلسۆن کە کارەکتەرەکانی لە ئەندامانی تیپەکە وەرگرتووە لەسەر زاری خۆیان باس لەوردەکاری ئەو سەفەرە دەکەن، دەیەوێت شانۆنامەکە بکات بە ئارگۆمێنتی ئەو گەشتە هونەرییە، بەدوای سەد ساڵ تێپەڕیین بەسەر گەشتی ئەو تیپە، شانۆنامەیەک دەنووسێت لەبارەی سەفەری گرنگترین تیپی شانۆیی و دەرهێنەرێکی وەک ستانسلاڤسکی، کە لەم سەفەرەدا کێشە کولتوری و سیاسی و کەسێتییەکانیان چی بووە.

بەهەمان شێوەی ستانسلاڤسکی، چێخۆف کاریگەرییەکی دیاری لەناو شانۆنامەکەدا هەیە، بەڵام ئەو نابینین، بەڵکو قسەکردنەکان لەبارەی شانۆنامەکان و بەتایبەت شانۆنامەی سێ خوشکەکە، ئەوە سەرباری ئەوەی ئۆلگا بەوردی باس لەژیان و نوسینەکانی دەکات.

سەرباری ئەوەی هەندێک نهێنی چێخۆف لەڕووی پەیوەندی نێوان ژیانی خێزانی وساتەکانی نووسین دەخرێتە ڕوو، بەتایبەت لەباسکردنی خوشکەکەی چێخۆف کە بەلشەفیک بووە.

وەک پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد شانۆنامەکە بە نامەیەک دەست پێدەکات و بە نامەیەکیش کۆتایی دێت، نامەکەی کۆتایی کە ریشارد دەیخوێنێتەوە یانزە ساڵ بەسەر ڕووداوەکانی تێپەڕیووە، نامەیەکە بە ئیمزای ستانسلاڤسکی ستایشی شۆرشی کۆمۆنیستی ڕووسی و حکومەتەکەی دەکات، بەوەی ئەو نیشتمانپەروەرەو ولات و حکومەتەکەی خۆی خۆش دەوێت، لەگەڵ کۆتایی نامەکە ستانسلاڤسکی لێی نزیک دەبێتەوە، بەڵام ریشارد دەڵێت «ئەو ئەمەی نەنووسیوە، بەڵام ناچار بوو ئیمزا لەسەر ئەو نامەیە بکات» نامەکە دەپێچێتەوەو دەیخاتەوە گیرفانی خۆیەوە، دەچێتەوە لای ئەکتەرەکان، مۆسیقا و گۆرانی شانۆگەرییەکە دەست پێدەکاتەوە، شانۆنامەکەش کۆتایی دێت.

ئەو کۆتاییە وەک پاکانەیەک بۆ سەفەرەکەی ئەمریکاو گەشتی شانۆکەی دەرکەوتووە، بۆ ئەوەی کۆتایی بەهەموو گومان و پرسیارێک بهێنێت کە شانۆگەری سێ خوشک لە شیکاگۆی ئەمریکی درووستی کرد، ئەو کاریگەرییە گرنگەی شانۆگەرییەکە حکومەتی شورەویی ستانسلاڤسکی ناچار بەوە

دەكات، نامەیەكی ئامادەكراو لەلایان حكومەتەوە ئیمزا بكات كە ئەو نووسیویەتی، ڕەنگە ئەو پرسە گرنگی تایبەتی خۆی هەبێت لەقسەكردن و گفتوگۆكانی ناو شانۆنامەكە و پارتی بەلشەفیك كە لەم شانۆنامەیەدا ئەكتەرەكان گفتوگۆی لەبارەوە دەكەن و ئاماژەكان دەبەستنەوە بە خوشكەكەی چێخۆف، (٤) بەڵام چونكە لەنمایشەكەی شیكاگۆ، ستانسلاڤسكی توانیەتی ئەوە لەكردەی دەرهێنان ڕوون بكاتەوە بەپێی ئەو ژینگە ئەمریكییە دوور لەدەسەڵاتی ڕووسی ئەو كات، بۆیە تەمەتەكە دەخرێتە سەر ئەو، چێخۆف وەك بێگوناه دەردەكەوێت، بەڵام لەلای ریشارد نیلسۆن هۆكارەكە بۆ دۆخی خێزانی چێخۆف خۆی دەگەڕێندرێتەوە.

لێرەوە گرنگی ئەم شانۆنامەیە لەچەندین ئاستی جیاواز دەردەكەوێت، كە دیارە ئەوە یەكەم كاری نووسەرە بە فەڕەنسی نمایش بكرێت، كارەكە لەبنەڕەتدا بە ئینگلیزیی نووسراوە، كاتێك لەگەڵ منێشكین باسی كارەكە دەكات، ڕەزامەندی لەسەر ئەوە نیشان دەدات كە میوانداری بكەن تا بێت لەشانۆی ڕۆژ لەگەڵ ئەوان كاری تیا بكات، (٥) هەڵبەت كارەكە هاوكاتی سەد ساڵەی گەشتی شانۆی هونەری مۆسكۆیە بۆ ئەمریكا.

گەڕانەوەی شانۆی ڕۆژ بۆ ستانسلاڤسكی، نیشاندانی پاشگەزبوونەوەی شانۆی ڕۆژ نییە بە ئەزموونەكانی، هێندەی گەڕانەوەیە بۆ گرنگی ستانسلاڤسكی لەهونەری شانۆدا، بەتایبەت كە لەم شانۆنامەیەدا دیدی ئەو دەرهێنەرە لەگەڵ ئەكتەرەكانی بە تیۆری دەرهێنان و شیكردنەوەی تێكست باس دەكرێت، لەم ڕێگایەوە ئەو ڕاستییەمان بۆ نیشان دەدات كە گەڕانەوەكەی ئەو گەڕانەوەیە بۆ ناو بنەما زانستییەكانی شانۆ و لەهەمان كاتدا سەرباری هەموو شتێك، ناكرێ شانۆ ڕۆڵی گرنگی ستانسلاڤسكی فەرامۆش بكات.

هاودەنگی نێوان نیلسۆن و شانۆی ڕۆژ كۆبونەوەیە لەسەر خوانی شانۆنامەكە، گرنگی ستانسلاڤسكی لەو كۆبونەوەیەدا زیاتر لە دیمەنی سێیەمدا دەبینین، كاتێك باسی ژنێك دەكەن و هەمویان لەدیالۆگەكەدا بەشدارن، شێوازێكە بۆ شیكردنەوەی كارەكتەر، لەم دیمەنەوە تێدەگەیت ستانسلاڤسكی لەڕێی شانۆیەكەیەوە دەیەوێت توێژینەوە لەبارەی ژیانەوە بكات، لێرەدا گەر خاڵێك شانۆی ڕۆژ بەدرێژایی ئەزموونی كاركردنی لەڕێی فۆرمی جیاوازەوە ئەو كارە بەئەنجام بگەیەنێت، سەرەنجام بۆ شیكردنەوەی كارەكتەر دەگەڕێتەوە بۆ ستانسلاڤسكی لەڕێی ئەم شانۆنامەیەوە.

لێرەدا دوو خاڵی گرنگ لەپشت نووسینی ئەم شانۆنامەیە بۆ نووسەر وەستاوە، یەكەمیان كاردانەوەیەكی ئەخلاقییە بەرامبەر بەو تیپە شانۆییە كە سەد ساڵ پێشتر چوونەتە وڵاتەكەی، بەپێی دۆكیۆمێنتەكان كە لەوتارێكدا بەدوای شانۆنامەكە نووسیویەتی و لەكتێبەكە لەگەڵ

وتارەکی منەشکین و گفتوگۆیەکی هەردووکیان بڵاوکراوەتەوە، ئاماژە بە ئەوە دەکات کە چۆن بینەران بە ورووژم بەرەو هۆڵی شانۆگەرییەکە هاتونەتە تا کارەکەی شانۆکارانی ڕووسی ببینن.
خاڵی دووەمیش وابەستەی ئەو ململانێ سیاسییەی ئەو دوو بلۆکی سۆسیالیستی و سەرمایەدارییەی ئەو ڕۆژگارە بووە، کە دواتر ئیمزا لەسەر نامەیەک بۆ ستانسلاڤسکی دەکەن، لەکاتێکدا نمایشەکەی وەک دەسەلاتێکی هونەری سەربەخۆ دیدی ئەوی بەرجەستە کردووە، بەڵام وەک نیلسۆن لەو گفتوگۆیەکەی وێب سایتی «کتێب و فیکرەکان» بەناوی «سەدەی ستانسلاڤسکی» بە زمانی ئینگلیزیی بڵاو بۆتەوە، ئاماژە بە ئەوە دەکات کە شانۆ و سیاسەت لەیەکتر دانەبڕاون، دیارە ئەو ڕوانینەی نیلسۆن بۆ ستانسلاڤسکیش هەر ڕاستە، بەڵام پرسەکە ئەوەیە دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریا بەدوای کۆتایی هاتنی، ناتوانێت ستەمی سەپێنراوی تا کۆتایی حاقیقەت بشارێتەوە، حەقیقەت لەکاری هونەریە، ئەو دێت بەدوای مەرگی بلۆکی سۆسیالیستی لەم شانۆنامەیەدا بوونی خۆی دوای سەدەیەک نیشان دەداتەوە.

نیهاد جامی-فەڕەنسا

پەراوێز و سەرچاوەکان:

(١) ریتشارد نیلسۆن شانۆنوس و دەرهێنەرێکی ئەمریکییە لە دایکبوی ١٩٥٠، وەک نووسەری شانۆیی بیست و چوار خەلاتی وەرگرتووە، پێنجا و دوو شانۆنامەی نووسیوە، هەندێکیان لە تێکستی ترەوە وەرگیراون، بەتایبەت دوو کاری لە دوو شانۆنامەی چێخۆف وەرگرتووە، پێنج شانۆنامەی بۆ ڕادیۆ نووسیوە، سیناریۆی بۆ پێنج فیلمیش نووسیوە، دواهەمین بەرهەمی سالی ٢٠٢٤ نووسیوە لەژێر ناوی «ڕۆژانەی جەنگ و شانۆ»

(٢) Notre vie dans l’art /Richard Nelson, l’avant-scène théâtre 2023

(٣) یەکەم نمایشی شانۆنامەکە لە ڕۆژی ٦ ی دیسەمبەری ٢٠٢٣، چوارچێوەی فێستڤالی پایزدا نمایش کرا.

(٤) بەبڕوای ئێمە ئەو پرسە تا ئێستا لەنووسینی کوردیی لەبارەی سێ خوشکەکەی چێخۆف باسی نەکراوە، بۆیە هەر وتارێک لەبارەی ئەم شانۆنامەیە نووسرابێت تەنیا هەولدراوە، باس لەوە بکرێت کە نووسراوە، بەواتای توانای ئەوە نەبووە کە نهێنی نووسین ئاشکرا بکات.

(٥) Stanislavski’s century, an interview with Richard Nelson,

کاریگەرییەکانی شانۆ لەنێو کۆمەڵگادا.. کامەران حاجی ئەلیاس

ئەگەر ئاوڕێك لە ڕەوڕەوەی ژیان لە رابردوو و لە ئێستاش دا بدەینەوە هونەری شانۆ هەمیشە فاکتەرێك بووە بۆ رۆشنبیرو هۆشیارکردنەوەی جەماوەر،زمانێك بووە بۆ گوزراشتکردن لە هەست و سۆز وچێژ بەخشین و ستایکا و داهێنان… شانۆ هەردەم ئاوێنەی گەل بووە گوزارشتی لە ناسۆرییەکانی کردوە لەرێگەی تیشك خستنە سەر لایەنەکانی ژیانی نێو کۆمەڵگا زۆرجاریش چارەسەری بۆکێشەکان دۆزیوەتەوە بۆتە هۆی هۆشیاری و هەستانەوەی کۆمەڵگا.. هونەرو ئەدەب ب□پی َی قۆناغەکانی ژیان کاریگەری خۆی هەبووە لە ئاراستە کردنی کۆمەڵگا لەنێو هەمووشیان هونەری شانۆ چونکە هونەری شانۆ بەهۆی ئەوەی زۆربەی رەگەزەکانی ئەدەب و هونەر لە خۆدەگرێت لەهەمان کات دا راستەوخۆ رووبەرووی بینەران دەبێتەوەو هەڵسوکەوت لەگەڵ کۆمەڵگا دەکات کاریگەری زیاترە لە هونەرەکانی تر هەربۆیە شانۆ لە هەموو سەردەمەکانی ئامادەیی هەبووە کەئامانجی لێی تەنیا کات بەسەربردن نییە وەکو هەندێ کەس وای بۆ دەچن بەڵکو هەمیشە ئامانجی سەرەکی بریتی بووە لە هۆشارکردنەوەی کۆمەڵگا لە هەموو بوارەکانی ژیانی مرۆڤ و مرۆڤایەتی وەکو رۆشنبیری، ئایینی، ئابووری ،رامیاری … لەم ورانگەوە دەرهێنەری ئەڵمانی بەرتۆڵد بریشت دەڵێت " بینەر گرنگنترین و سەرەکیترین توخمی پێکهاتەی نمایشە شانۆییەکانە تێکستە شانۆییەکان بۆ ئەو نووسراون ،بۆئەوەی بیر بکاتەو تێرامانەکانی لە واقع بکات هەڵوێستی وە هەبێت لەسەر کۆی کارە شانۆییەکان دا". شانۆ دەتوانێن تۆوی مرۆڤایەتی نیشتیمان پەروەری لە نێو نەوەکان دا چەگەر بکات سەردەمەکانی رابردووش ئەمەی بۆ سەلماندووین هەر بەهۆی ئەو کاریگەرییەی شانۆدا هەیەتی لەسەر کۆمەڵگا زۆرێك لە دەسەڵاتداران لە سەردەمی کۆن و لە سەردەمی ئێستاش دا هەوڵیان داوە شانۆکاران بۆلای خۆیان رابکێشن

بۆئەوەی لەرێگەی ئەوان جەماوەر بکەنە بەلایەنگرانی خۆیان و لەبەرژەوەندی خۆیان بەکار بهێنن، بەڵام هەردەم بەشی زۆری هونەرمەندانی شانۆ ل□ بەرەی گەل بوونە بگرە زۆرجار بوونەتە قوربانی زۆریان لە پێناو ئەو هونەرە داوە.

بەهۆی ئەوەی هونەری شانۆ لایەنێکی سەرەکییە بۆ بنیاد نانی تاك ل□ بەرئەوە تایبەت نەبووە بە چینێك یان تەمەنێکی دیارکراوی نێو کۆمەڵگا تا ئەو رادەیەی لە بواری پەروەردەش رۆڵی کاریگەری خۆی هەبووە بەتایبەتیش لەرێگەی شانۆی منداڵ وشانۆیی قوتابخانە و شانۆی زانکۆ..

پەیامی شانۆ هەمیشە پەیامی لێبوووردەیی و خۆشەویستی بووە بۆیە دەبێ گرنگی زۆری پێبدرێت لەو کاتەی ئەم هونەرە رۆڵێکی کاریگەری هەیە لە پێگەیاندنی تاك لە نێو هەر کۆمەڵگایەك دا… مێژووی شانۆی کورد لە سەدەیەك زیاترە، بەڵام بەداخەوە ئێمەی شانۆکار تائێستا نەمان توانیوە رێبازی□ك یاخود رێچەکەیەکی تایبەت بەشانۆی کوردیمان هەبێت هۆکاریش زۆرن..لەسەری هەمووشیان ن□بوونی سەنتەرێکی کۆکەرەوەی شانۆکاران بۆ ئەوەی سەرجەم شانۆکاران لەهەر چوار پارچەی کوردستان بیروڕاکان ئاڵوگۆر بکەن بۆ ئەوەی ئەو پارتەوازەی شانۆکاران ک□ بکاتەوە .

بەهۆی پێشکەوتنی تەکەنەلۆژیا و سەرقاڵ بوونی خەڵك لێرەولەوێ گۆرانکاری بەسەردا هاتووە بە واتایەکی تر تووشی قەیران بووە بەتایبەتی لە کوردستان بەڵام شانۆ هەمیشە ئامادەبوون و کاریگەری خۆی لە دەست نەداوە خۆئەگەر لە ئێسادا سەیری ئاستی شانۆ لە وڵاتانی ئەوروپی و دەوروبەری دەرەوەی کوردستان بکەین رۆژانە چەندین نمایشی شانۆیی پێشکەش دەکرێن بگرە دەبێ بینەر چەند رۆژێك نۆرە بۆ نمایشەکان بگرێت لە هەمان کاتیشدا سەرجەم نمایشەکان بە پلیت بگرە نرخی پلیتەکانیش زۆر گرانن ..بەهیواییەی لە داهاتوودا بەرپرسان ئاوڕێکی جدی لەو پرسە بدەنەوە شانۆی کوردیش بگاتە ئاست□ شانۆیی جیهانی .

کتێب\ ژیریی دەستکردی

سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو.. رزگار ئاکرەیی

“ژیریی دەستکردی سەرمایەداری، بەرەنگاری چەپ و بەدیلی گونجاو” بە زمانی کوردی بڵاو کرایەوە. کتێبەکە بەخۆڕایی بەردەستە و وەڵامی پرسیارێکی بنەڕەتی دەداتەوە: ئایا تەکنەلۆژیا لە خزمەتی سەرمایەیە یان ئامرازێکە بۆ ئازادی؟

دابەزاندنی ڕاستەوخۆ:
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=5
[بۆ خوێندنەوەی کتێبەکە کلیکی ئێرە بکە..](https://rezgar.com/books/i.asp?bid=5)

RezgarAkrawi_AI_KurdiDownload

کولتوری سەقەت.. نەوزاد بەندی

سیستمی فەرمانڕەوایی عێراق هەتاکو کۆتایی فەرمانڕەوایی ئەحمەد حەسەن بەکر ساڵی 1979 سیستمێکی شارستانیی مۆدێرن بوو، دوور لە دەسەڵاتی خێزان و تیرە و خێڵ، بۆ نمونە کوڕ و کچ و برا و خوشک و ئامۆزا و زاوا و خاڵۆزا و مام و خاڵەکانی عەبدولکەریم قاسم و ئەحمەد حەسەن بەکر، کەس نەیئەناسین و دیار نەبوون، هیچ دەسەڵات و پۆست و پلە و پایەیەکی فەرمانڕەواییان لە وڵاتدا نەبوو، واتا وەک هەر سەرۆک کۆمارێکی شارستانیی مۆدێرن، کەسانێکی ئاسایی بوون، بەڵام کاتێک سەدام حسێن هاتە سەر کورسی دەسەڵات، یەکسەر خەزوور و ژن و کوڕ و کچ و زاوا و ژنبرا و خاڵ و مام و ئامۆزا و خاڵۆزا و پاسەوانە تایبەتەکانی سەدام لە شانەی سیاسەتا قوت بوونەوە، هەر یەکێکیان پلە و پۆست و دەسەڵاتی خۆی وەرگرت، ئیدی کوڕی بکژ و ببڕ، ئامۆزای سەرسەریی و خەزووری چەقۆکێش و جەرەها دەندە و تاوانباری بنەماڵەی سەدام وەک گورگ بەربونە گیانی میللەتانی عێراق، یاسا و دەستوور کەوتە ژێر پێڵاوەکانیان، بە جۆرێک هاووڵاتیانی عێراقیان وەک مەش و مەگەز تەماشا ئەکرد و بە ئارەزووی خۆیان ئەیانکوشتن و زیندان و ئەشکەنجە و بزریان ئەکردن. داهاتی ووڵات وەک میراتیی بنەماڵەکەیانی لێهات و بە بێ سنوور

تەخشان و پەخشانیان دەکرد بۆ نمونە کۆمپانیای تایبەت بە پەیکەر و وێنە ز□ بەلاحەکانی سەرۆک و خزمەکانی لە ووڵاتی ئیتاڵیای سەنتەری پەیکەرتاشیی جیهان، دامەزرێنرابوو، ئەوە لە کاتێکدا سەربازێکی سوپاکەی بە مانگانەی تەنها 21 دینار، پەلکێشی بەرەکانی جەنگە گاڵتەجاڕییەکانی ئەکرا و ڕۆحی ئەکێشرا.
لە دوای ڕوخانی ئەو ڕژێمە ترسناکە گاڵتەجاڕە، گەلانی عێراق بە تەمای سیستمێکی فەرمانڕەوایی مۆدێرن و تێکنۆکرات بوون، بەڵام جێگای پێکەنینه کە نەک هەر ئەو کولتوورە سەقەتەی سەدام قەڵاچۆ نەکرا، بەڵکو بە زیادەڕەوییەوە پەیڕەویی لێکرایەوە، بە جۆرێک ئەگەر سەدام سەد□ یەک عێراقی دواخستبێ، ئەوانەی دوای خۆی هەزاران ساڵ عێراقیان بە قوڕدا برد، ئەوەتا بەچاوی سەر ئەبینین لە سەرتاسەری عێراقدا، کوڕ و کچ و خزم و یار و یاوەری سەرۆک و سەرۆک حیزب و بنەماڵە و تیرە و هۆزەکان، هەموویان بڕیار بە دەست و بکوژ و ببڕن، شازادە و ملیاردێرن، بێ باکانە سامانی سەر زەوی و ژێر زەوی نیشتمان بە هەدەر دەدەن، نەخوێندەوار و گەمژە و هەوەسباز و ملهوڕ، هەموو ڕێز و شەرم و شکۆیەکیان لێ هەڵگیراوە، ڕۆژانە دەیان جار یاسا و دەستووری ووڵات وەک جووتێ پێڵاو لە پێ دەکەن، هەرچییەکیان ب□و□ت، بە چەقەنەیەک دەستیان ئەکەوێت تەنانەت بڕوانامەی دکتۆرا و سەرۆکایەتیی زانکۆ، لە هەموو بەها ڕەوشتی و ئاینیی و مرۆڤایەتییەکان داشۆراونەتەوە، هیچ حیسابێک بۆ عەقڵ و لۆژیک و مێژوو ناکەن، ڕۆژنامە و بیریار و نووسەری ئۆپۆزیسیۆن وەک گیزەی مێشولە تەماشا ئەکەن و هەر کاتێک گیزەکە بێزاری کردن، بە سپرایەکی پف پاف لەناویان ئەبەن.
ئەم کولتوورە سەقەتەی سەدام بووه□ت□ مەزهەب و ئاینی هەموو کاربەدەستانی عێراق، لە بەڕێوەبەری دەزگایەکی بچووکەوە، هەتا ئەگات بە سەرۆکەکانی ووڵات.واتا ئەگەر جاران یەک سەدام هەبووبێ ، ئێستا دەیان هەزار سەدام لە ووڵات بەلەسە بوون و سمکۆڵ ئەکەن و جووتە ئەوەشێنن، جوگرافیا و ئابووری و کۆمەڵایەتیی و زانست و هونەر و ئەدەب و مێژوو و ڕەوشت و هەموو بەهاکانی مرۆڤ ئەشێوێنن و باکیان نییە، لەناو غەریزە و حەزە حەیوانییەکانیاندا نوقوم بوون و بۆ یەک چرکەیش، بچوکترین ڕەخنە له خۆیان ناگرن. جارێکیان پیاوێکی کوێر خۆی ئەگەیەنێتە سەدام پێی ئەڵێ : گەورەم ! بەڕێوەبەرایەتیی هات و چۆ مۆڵەتی شۆفێریم نادەنێ، ئەڵێن کوێریت.
سەدام حسێن یاسا و لۆژیکی لە پێ کردبوو، لە لوتکەی بەلەسە بوون و خۆ بە خوا زانیندا، بە کوێرەکەی ووت : س□ب□ینێ بڕۆ بۆ بەڕێوەبەرایەتیی هات و چۆ پێیان بڵێ : سەدام حسێن ئەڵێ مۆڵەتی شوفێریی بدەنێ !!..

ئەمە دوای تێپەڕبوونی زیاتر لە 20 ساڵ بەسەر لە سەدارەدانی سەدامدا، برادەرێک ووتی : ئوتومبیلەکم لە بەرپرسێک کڕی، تابلۆکەی هی بەڕێوەبەرایەتیی هات و چۆی هەولێر بوو، پێم وت میرم بڕۆم بۆ هەولێر بۆ ئەوەی سامانەکەی بخەمە سەرخۆم ؟
بەرپرسەکە پێی وتبوو : هەولێری ناوێ، بە هات و چۆی سلێمانی بەو هی فڵانە، تابلۆکەت بۆ دەگۆڕن بۆ سلێمانی!
جێی پێکەنینە سەیرێک خۆشی وای تێدایە تابلۆی کەمێکێک لە ئوتومبیلەکانی هەمان ژمارەن.. هههههه..یان تابلۆیان هەر نییە، کوێی بەر پرس هەیە کەسەکی بە بە تاوان کوشتوە، فەخامەتی باوکی نەیهێشتووە کوڕی پیاو کوژەکەی تەنانەت یەک شەویش لە زیندان بێ، بە بەڕێوەبەری زیندانی وتووە : من لەم شارەدا نوێنەری یاسام، واتا نوێنەری یاسا هاتووە ئەم کوڕە لە زیندان بهێنێتە دەرەوە ..ههههههه .. ئەمە چەند گالتەجاڕە و لە هەمان کاتدا خەمگینیشە ..چەند نمونەیەکی خێرام هێنایەوە تاکو حوکمی خۆت و لەپێکردنی یاسا لە سەردەمی سەدامەوە هەتا ئەمڕۆ، ڕوونتر بکەینەوە.
گەلێک کولتووری سەقەتی تر هەیە کە بە ئاگادارییی و بە ئاگاداریی، دەسەڵات و میللەت پێکەوە پەیڕەوی لە دەکەن، بووە بە داب و نەریت، ناتوانن لەی لا بدەن. بە نمونە لە سەردەمی سەدامی سەرەکخۆدا، لە شارەکانی کوردستاندا لە ئێوارەوە خەڵکەکە دوکان و بازاڕیان چۆڵ ئەکرد و لە ماڵەکانیاندا جێگیر دەبوون، چونکە شەوان لە زۆربەی شارۆچکە و شارەکانی کوردستاندا قەدەغەی هات و چۆ بوو، بۆ نمونە خۆم زیاتر لە جارێک کاتێ ئاڕاستەم لە کەرکوکەوە ه بۆ سلێمانی بووە، سەعات 5 ی ئێوارە، لە بازگەکە، ڕێگایان نەداوم و گەڕێنراومەتەوە بۆ کەرکوک.
ئێستا ئەم کولتوورە سەقەتە هەشتا لەلای زۆرینەی خەڵکی کوردستان بە توندیی پەیڕەو ئەکرێت، واتا ئێواران هەمووان بە ماڵەکانیان ئەگەڕێنەوە، شەقامەکان قەڵەباڵغییەکی زۆر بە خۆیانەوە ئەبینن، بە بە ئەوەی شەوان قەدەغەی هات و چۆ بێ، تەنها وەک کلتورێکی سەقەت چووەتە ناو خانە و کەسەمەمی خەڵکەکەوە، بە بە ئاگاداریی خۆیان بەردەوامیی بەو ترسەی سەردەمی سەدامی سەرەکهەز ئەدەن و پەیڕەویی لێدەکەن، زۆرینەی خەڵکەکە لەگەڵ ئێوارەدا وەک کۆترو بەرەو ماڵەکانیان، بە خێراییو پەله پەوسکە، ڕائەکەنەوە بە ماڵەکانیان.
کولتورێکی تری سەردەمی سەدامی سەرەکخۆ، بازگەی نێوان شار و شارۆچکەکان بوو، لە سلێمانی هەتا کەرکوک بۆ نمونە، لە باخی بەختیارییەوە بازگەکانی سەدام دەستیان پێدەکرد، هەتا ئەگەیشتیتە کەرکوک دە دوانزە بازگە ئوتومبیلی خەڵکیان ڕائەوەستاند و داوای ناسنامەیان لەسەر نشینەکان ئەکرد و دایانئەبەزاندن و جانتاکانیان

ئەپشکنین، وەک کەمەڵێک بوونەوەری ئەستیرەیەکی تر لە سەرنشینەکان وورد ئەبوونەوە، لە تاوانبارێکی وەهمیی ئەگەڕان، زۆرجار سەرنشینەکیان لە بازگەکە ڕادەگرت و بە ئوتومبیلەکەیان ئەوت بڕۆ، هەندێک جار ئەو سەرنشینە فەرخوازی زانکۆ و پەیمانگا بوو، لە ڕێی گەڕانەوەیدا بۆ زانکۆکەی لە موسڵ یان بەغداد، لە بازگەی قەرەهەنجیر بۆ نمونە، دابەزێنرابوو، ڕاگیرا بوو، وەک دوژمنی گەل و نەتەوە و ئاڵا زیندان کرابوو ..!!
ئێستایش ئەم کولتوورە سەقەتەی سەدامی خێڵخواز درێژەی هەیە و پەیڕەویی لێدەکرێ، لە نێوان شار و شارۆچکەکانی عێراقدا بە کوردستانیشەوە، چەندین بازگەی چەکداریی دەسەڵاتەکان ئەبینین، لە هەندێکیاندا تانک و زرێپۆش وەستاون، چەندین تاسەی بەرز و ناقۆڵا و ڕاگری کۆنکرێتی بەهێز دانراون، هەتا ئەو تاوانبارە وەهمییانە نەتوانن بە ئاسانیی بۆی دەرچن و لە سزای گەل و نیشتمان قوتار بن!
بە ڕاستی ئەمە کولتورێکە لە یەک کاتدا جێگای شەرم و پێکەنینیشە، بۆ نمونە بڕۆ بۆ وڵاتێکی وەک ئێران یان تورکیا. لەسەر سنور یەک پۆلیس پاسپۆرتەکەت مۆر ئەکا، ئیتر لە باشماخەوە هەتا ئەگەیتە دەریای خەزەر کە زیاتر لە 10 سەعات شۆفێرییە بە خێرایی سەروو 120کیلۆمەتر لە سەعاتێکدا، یەک بازگە نابینیت یان لە شاری سیلۆپییەوە هەتا ئەگەیتە شاری ئەنکەرای پایتەخت، زیاتر لە 17 سەعات ڕێ بە ئوتومبیل، یەک بازگە نایەتە ڕێت، پۆلیسێک نابینیت مۆڵەت لێ بکا و داوای ناسنامەت لێبکا، به ڕوخسارتا بگەڕێ بەڵکو ئەو تاوانبارە وەهمییە له تۆدا بدۆزێتەوە و قۆڵبەستت بکا !
چ نەخۆشییەکی سەختە ئەم بازگە و تاسە و کۆنکرێت و تەرتیباتە.
کولتوری وێنەی سەرۆک کە پێدەکەنێ، و کەسیش ناپرسێ بۆچی پێدەکەنێ، سڵاو دەکا و ڕوونیش نییە سڵاو لە کێ دەکا، وێنەی سەرۆک شتێک ئەخوێنێتەوە یان ئەینوسێ، پەنجە ڕائەوەشێنێ و تووڕەیە، سەرۆک لە کاتی ووتارێکی مێژوویی ناسکدا، لە ساتەوەختی بڕیارێکی چارەنوسسازیی گرنگ و بێ وێنەدا، هەموو ئەو وێنانە، کولتوری سەقەتی سەدامی تیرۆگەر بوون و لە دوای خۆی شین بوونەتەوە و بە چەندین جۆر پێوەن و موتوربە کراونەتەوە.
کولتوری قات و بۆینباخ پۆشین بە چلەی هاویندا لە لایەن بچوکترین بەڕێوەبەر هەتا سەرۆکەکان خۆیان، کولتوری سەدان پاسەوانی کەڵەگەت و چوارشانە و شارەزا لە فەلاقە کردنی مرۆڤدا، کولتوری کۆشکی گەورە و ناوازە، کولتوری کەناڵی تایبەت بە جوانکردنی سەرۆک و کارەکانی، پڕۆژەکانی، پیاوەتیی و ئازایەتیی و سەرکەوتنەکانی، زیرەکیی و جوانیی و بنەچە پیرۆز و بێوێنەکەی، کلتوری گۆرانی وتن بە قەد و باڵایدا لەلایەن گۆرانیبێژه هەلپەرست و پارە پەرستەکانەوە، شیعر

نوسین بەسەر دەسکەوت و ئامانجە مەزنەکانیدا لەلایەن شاعیرە شیعرفرۆشەکانەوە، پڕ کردنەوەی ڕۆژنامەکان بە ووشەی سواو و بێ تام و بێ بۆ بەسەر حوسن و جەمال و دەلال و شەهامەت و سەخاوەتی سەرۆکدا لەلایەن قڕپۆقەکانی ڕۆژنامەوە کە لەسەر پارەی مفت و بێ عەرەق ئەژین،وەک حەربا بە ناو حیزب و مەزهەبەکاندا بۆی ئەخشێن و ڕەنگیان ئەگۆڕن و زمانیان بۆ ناو گیرفانە هەڵئاوساوەکان درێژ ئەکەنەوە و پارەی پێ ئەگرن، دەرئەنجامەکەیشی ئەوەیه ، بڕۆ ڕۆژنامەی حیزبەکان کلیۆ و نیوێکت بۆ ئەکێشن بە هەزار دینار وەک سفرەی نانخوارن و بۆ ناو قەفەزی کەناری و شوشە سڕین بەکارئەهێنرێن نەک بۆ خوێندنەوە.
لە ڕاستیدا مانەوە و پەیڕەوکردن و جوینەوە و کۆپی و پێستکردنەوەی کولتوری سەقەتی سەدامی سەرۆکعێل، دەسەڵات و میلەتێکی کەمئەندام پێشکەش ئەکا، کۆمەڵگایەکی نەبەکام، ئیفلیج دێنێتە بەرهەم، ووڵاتێکی زیندان ،کە تێکڕای دانیشتووانەکەی بە بێ ئاگاداریی خۆیان حەز ئەکەن لێی هەڵبێن، ئەگەر بە سەرهـەڵگرتنی یەکجارەکیی بێ بۆ ئەوروپا، یان بە گەشتی دینی و گەشتیاریی، بۆ ئەوەی ئەو کۆمەڵگایانە ببینن کە کولتووری سەقەت بێزاری نەکردوون، جا کە ئەگەڕێنەوە بۆ زێدی کولتوورە سەقەتەکەی خۆیان، یەکەم قسەیان ئەوەیە کە لەو گەشتەیاندا مێشکیان فۆرمات بۆتەوە، یان ئەپدەیت یان شەحن بۆتەوە، ئیتر نازانن چۆن و بە چی ؟چونکە لەو زبڵخانە کولتوورییە سەقەتەی خۆیان بێ ئاگان ..یان ڕاستر ئەوەندە تیایدا ڕۆچوون و دووبارەیان کردۆتەوە، لایان وایه بەشێکە لە نیشتمانپەروەریی و ئاین و ڕەوشتی بەرزی نیشتمانیی

دوو شیعری شاعیری ناسراو(فازڵ عەززاوی).. و: نـەژاد عزیز سورمێ

(1) کەژاوەی بێدەنگ

دەستەکانم لە گیرفانی کون کونمدا ناوە ،

بە شەقامدا ڕادەبوورم
بینیمن
بە دزیەوە ،
لەو دیو مینای چایـخانە و مغـازان
سەیرم دەکەن..
پاشان بە پەلەپرووزێ دێنەدەرێ و دوام دەکەون..

بەئەنقەست وەستام جگەرەیەک دابگیرسێنم
ئاوڕم لە دواوە دایەوە
وەک کەسێ بە پشتی
خۆی لە با دەپارێزی..
نیگایـێکم بۆ کەژاوەی بێدەنگ هاوێت:
دز ، پاشا ، بـکوژ ، پەیامبەر و شاعیر
لە هەموو شوێنێکەوە باز دەدەن و
بەدوامەوەن ،
چاوەڕێی ئاماژەیـێکی منن..
بە سەرسڕمانەوە سەرم بادایەوە
ڕێگەم گرت□ بەر ،
فیکەشم لێ دەدا
ئاوازی گۆرانییەکی باو
خۆم وانیشان دەدا
دەور لە فلیمێکدا دەبینم
هەموو ئەوەی لەسەرمە بیکەم
تا کۆتاییە تاڵەکە ، هەمیشە بەرەوپێش بڕۆم.

(2) لە پەنجەرەیەکی کراوەوە
بەسەر شەقامێکی تاریکدا

لە کاتێکدا چاوم لە پەنجەرە بڕیوە
گوێم بۆ ژاوەژاوی داگیرکاران لە شەقامدا هەڵخستبوو ،
پەیتوونەکانیان لە تاریکیدا لێ دەخوڕی..
کوڕوکاڵیان بەدواوە بوو دەفیان لێ دەدا
کۆیلەی دیلیش زنجیربەند..
مۆتەکە پەنا بۆ من دێنن
لە دەرگای ماڵەکەم دەدەن:
جەللاد و قوربانییەکەی
پاشاو گاڵتەجار و
نهێنیپارێزی…

جەللاد دە دەستی بەخوێنی
لەبەر لوولەی ئاوی مندا بشوا
قوربانیی دە
پیاڵەیەک فرمێسکی سوێری
پێشکەش دەکا..
پاشا دە عەرشی خۆی
لە باخچەی مندا هەڵدەدا
گاڵتەجاڕ دە یارییەکانیم پێشان دەدا
نهێنیپارێز نهێنی خۆیم بۆ دەدرکێنێ..

دوا مەمم پێ دەکەم
شەو لەبەر پەنجەرە دەوەستم
زۆرن ئەوانەی پێش بەیانیدان
لە دەرگام دەدەن.

• له کۆشیعری (صاعدا حتی الینبوع) شاعیر- بڵاوکردنەوەی دەزگای (المدی)
چاپی دووەم 2003 وه کراون به کوردی.

کـــــارل ڕۆجەرز، تیۆر و دیدگاکانی.. جوتیار

پێشەکی..

کارل ڕۆجەرز کێیە:
کارل ڕۆجەرز (١٩٠٢-١٩٨٧) دەروونناسێکی گرنگ و چارەسەرکاری دەروونی ئەمریکی بوو. ئەو بە یەکێک لە دامەزرێنەرانی (دەروونناسی مرۆیی) هیومانیستی دادەنرێت، کە بە "هێزی سێیەم" لە دەروونناسیدا ناسراوە. ڕۆجەرز لە شاری ئۆک پارک لە ویلایەتی ئیلینۆیس لەدایکبووە و بۆ یەکەمجار پێش ئەوەی ڕوو لە دەروونناسی بکات، کشتوکاڵی خوێندووە. ئەو چارەسەری (کەسی- سەنتەر) بۆ نەخۆشەکانی پەرەپێدا، کە تیایدا گرنگی بە پەیوەندیی پێزانین و هاوسۆزی نێوان چارەسەرکەرو کەسی نەخۆش دەدرێت. کارەکانی جێختیان لەسەر گرنگی

خۆوەدیهێنان و گەشەکردنی کەسی کردەوە. تیۆرییەکانی ڕۆجەرز کاریگەری□کی بەرچاویان لەسەر چارەسەری د□روونی و پێداگۆگی(پەروەردە) و ئامۆژگاری هەبوو. هەروەها مامۆستای زانکۆی شیکاگۆ و زانکۆی ویسکۆنسێن بووە.
کارل ڕۆجەرز یەکێک بوو لە دەروونناسە کاریگەرەکانی سەدەی بیستەم و پێشەنگێکی دەروونناسی مرۆڤدۆستی بوو. کارەکانی لە بنەڕەتدا شێوازی تێگەیشتنمانی لە ڕەفتاری مرۆڤ و تەندروستی دەروونی گ□□ی□و□. لەم بابەتەدا بەدواداچوون بۆهەندێک لە چەمکە سەرەکییەکانی تیۆرییەکانی دەکەین بە شێوەیەکی کورت و تیشک دەخەینە سەر گرنگییەکانیان بۆ دەروونناسی مۆدێرن.

چارەسەری کەسی- سەنتەر

ڕۆجەرز بە پەرەپێدانی چارەسەری (کەسی – سەنتەر) ناسراوە، کە بە چارەسەری کەسی- سەنتەر بۆ نەخۆشەکان ناسراوە. ئەم شێوازە چارەسەرییە بۆ نەخۆشەکانی لە ناوەندی پرۆسەی چارەسەرکردندا دادەنێت. بە پێچەوانەی ئەو ڕێبازی باوانەی کە چارەسەرکەر وەک شارەزایەک مامەڵە دەکات، چارەسەری (کەسی سەنتەر)ی نەخۆش وەک شارەزا لە ژیانی خۆیدا دەبینێت.

بنەما سەرەکییەکانی چارەسەری کەسی – سەنتەر

قەدرپێدانی ئەرێنی بێ مەرج: چارەسەرکەر بەبێ حوکمدان یان مەرجەکان نەخۆشەکە قبوڵدەکات. ئەم قبوڵکردنە ژینگەیەکی تەندروست بنیاد دەنێت کە تێیدا کەسی نەخۆش بتوانێت بە ئازادی خۆی دەرب□□□ت و قسە لەسەر گرفتەکانی خۆی بکات.
هاوسۆزی: چارەسەرکەر هەوڵدەدات بە قووڵی لە هەست و دیدگای کەسەکە تێبگات. ئەم هەڵوێستە هاوسۆزییە متمانە و کراوەیی لە پرۆسەی چارەسەرکردندا بەرەو پێش دەبات.
یەکدەنگی / ڕەسەنایەتی : ڕەسەنایەتی لەلایەن چارەسەرکەرەوە زۆر گرنگە. چارەسەرکەری هاوسەنگ لە کارلێکەکانی لەگەڵ نەخۆشەکانی ڕاستگۆ و شەفافە.

چەمکی خود و خ□ بەدیهێنان

توخمێکی سێنتراڵی تیۆری ڕۆجەرز چەمکی خودە. ئەو پێیوابوو کە هەموو مرۆڤێک پێویستییەکی زگماکی هەیە بۆ خۆڕاستکردنەوە، ئارەزووی گەیشتن بە توانا تەواوەکانی. چەمکی خود پێکدێت لە خودی ڕاستقینە (چۆن لە ڕاستیدا خۆمان دەبینین) و خودی ئایدیاڵ (پێمان خۆشە چۆن بین). ناتەبایی نێوان ئەم دووانە دەتوانێت ببێتە هۆی

ناڕازیبوون و کێشەی دەروونی.

گرنگی ئەزموونەکان

ڕۆجەرز جەختی لە گرنگی ئەزموونە کەسییەکان کردەوە لە پرۆسەی گەشەکردنی تاکدا. ئەو ئاماژەی بەوەدا کە مرۆڤەکان دەتوانن لە ڕێگەی ئەزموونە ڕاستەوخۆکانەوە فێربن و گەشە بکەن کاتێک لە ژینگەیەکی پشتیوانیکەردان و هەلیان بۆ دەڕەخسێندرێت.

کاریگەری لەسەر پەروەردە و بوارەکانی تر

جگە لە چارەسەری دەروونی، کارەکانی ڕۆجەرز کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر بوارەکانی دیکەی وەک پەروەردە و چارەسەرکردنی ناکۆکی هەبووە. لە بواری پەروەردەدا داکۆکی لە ژینگەیەکی (فێرکردنی – سەنتەر) کرد کە تێیدا خوێندکاران چالاکانە بەشداری پرۆسەی فێربوونیان بکەن.

ڕەخنە لە تیۆرییەکانی ڕۆجەرز

هەرچەندە ڕێبازەکانی ڕۆجەرز تارادەیەکی زۆر بە شێوەیەکی ئەرێنی وەرگیراون، بەڵام هەندێک خاڵی ڕەخنەییش هەن لەسەر بۆچوونەکانی. هەندێک لە ڕەخنەگران دەڵێن کە شێوازەکانی زۆر بە پێکهاتەن یان بە شێوەیەکی گونجاو چارەسەری نەخۆشییە دەروونییە قورسەکان ناکەن.

ئەنجامگیری

کارل ڕۆجەرز کاریگەرییەکی درێژخایەنی بەجێهێشتووە بە ڕێبازە مرۆڤدۆستانەکەی لە دەروونناسیدا. جەختکردنەوەکانی لەسەر هاوسۆزی و قبوڵکردن و ڕەسەنایەتی نەک هەر شۆڕشێکی لە پراکتیکی چارەسەری دەروونیدا کرد بەڵکو تێگەیشتنمانی فراوانتر کرد کە مرۆڤبوون لە پەیوەست بە بەرخوردکردن لەگەڵ کەسی نەخۆش یان چارەسەروەرگرمانای چییە.

تیۆر و دیدگاکانی کارل ڕۆجەرز کاریگەرییەکی درێژخایەنیان لەسەر دەروونناسی وپەروەردەو دیسیپلینەکانی پەیوەندیدار هەبووە. چارەسەری سەنتەری – کەس، پچڕانێکی ڕیشەیی بوو لەگەڵ ڕێبازە باوەکانی ئەوکاتە و زۆرجار تاکڕەوانەی شیکاری دەروونی و ڕەفتارگەرایی. بەڵکو ڕۆجەرز سەرنجی لەسەر تاک و ئەزموونەکانی و بەدواداچوونی گەشەکردنی کەسی بوو. ئەو بڕوای تەواوی بەو شتە هەبوو کە هەموو کەسێک توانای چاکبوونەوە و پەرەپێدانی خۆی هەیە، بە مەرجێک ژینگەیەکی پشتیوان و پێزان بدۆزێتەوە.

جەختکردنەوەی ڕۆجەرز لەسەر هاوسۆزی، ڕەچاوکردنی ئەرێنی بێ مەرج و یەکگرتوویی نەک هەر شۆڕشێکی لە پەیوەندییە چارەسەرییەکاندا کرد بەڵکو تێگەیشتنمان لە پەیوەندییە نێوان کەسییەکان بە گشتی قووڵتر

کردەوە. ئەم بنەمایانە ئێستا تەنها لە چارەسەری دەروونیدا ستاندارد نین، بەڵکو لە بواری پەروەردە و کاری کۆمەڵایەتی و ڕاوێژکاری و تەنانەت بەڕێوەبردنیشدا بەکاردەهێنرێن. ئەو بیرۆکەیەی کە (مرۆڤەکان کاتێک هەست بە قبوڵکردن و تێگەیشتن دەکەن، باشترین فێربوون و گەشەکردنە)، بووەتە بنەمایەکی ڕێنماییکەری چەمکە پەروەردەیی و سەرکردایەتییە مۆدێرنەکان.
بەشدارییەکی گرنگی دیکەی ڕۆجەرز چەمکی خۆڕاستکردنەوەیەتی. لە سەردەمێکدا کە زۆرجار تەندروستی دەروونی لە نەبوونی نەخۆشیدا کورت دەکرایەوە، جەختی لەسەر توانای هەر تاکێک دەکردەوە بۆ پەرەپێدانی خودێکی ڕەسەن. ئەم بەدواداچوونە بۆ ڕەسەنایەتی و گەشەپێدانی کەسی ئەمڕۆ لە جاران زیاتر پەیوەندیدارە، بە تایبەت لە ژێر ڕۆشنایی تەحەددای کۆمەڵایەتی وەک فشار بۆ ئەنجامدان، پرسەکانی ئایدینتیتەت و گۆشەگیری کۆمەڵایەتی.
بێگومان دەبێت سنوورداربوونی ڕێبازەکانیشی لەبەرچاو بگیرێت. ڕەخنەگران ناوبەناو گلەیی لە نەبوونی پێکهاتەی شێوازەکانی یان کاریگەری سنووردارکردنەکانی دەکەن لە ڕەوشی تێکچوونی دەروونی توندا. سەرەڕای ئەوەش، هێشتا جێگەی مشتومڕ نییە. ڕۆجەرز بە ڕێبازە مرۆڤدۆستەکەی دەستی بە گۆڕینی پارادایم کرد. ئەو نیشانی داوە کە گۆڕانکاری ڕاستەقینە لە پەیوەندییەکی ڕێزدارەوە سەرچاوە دەگرێت، پەیوەندییەک کە تێیدا مرۆڤەکان هەست بە پارێزراوی دەکەن بۆ دەربڕینی هەستی ڕاستەقینەی خۆیان.
لە کۆتاییدا، میراتی کارل ڕۆجەرز بەردەوامە لە هەموو دانیشتنێکی چارەسەرییدا، لە هەموو گفتوگۆیەکی هاوسۆزیدا، و لە هەر شوێنێکدا خەڵک بە کراوەیی و پێزانینەوە یەکتر ببینن. دیدگای ئەو بۆ دەروونناسییەکی مرۆییتر ئەوەمان بیردەخاتەوە کە چاکبوونەوە و گەشەکردن هەمیشە لەو شوێنە دەست پێدەکات کە ڕاستگۆیی خۆمان و ئەوانی دیکە بەیەکەوە گرێمان دەدات.

جوتیار

تورکیا و بێدەنگی ئەوروپا..

شورش عزیز سورمێ

دەستگیرکردنی ئەکرەم ئیمام ئۆغڵو، سەرۆکی شارەوانی ئەستەنبوڵ و هێمای بەهارێکی دیموکراسی لە وڵاتێکدا کە تادێت لەلایەن گاگەکی تاکڕەوییەوە چەوساوەتەوە، نوێنەرایەتی لاپەڕەیەکی نائارامکەر دەکات لە مێژووی ئەم دواییەی تورکیادا. لە کاتێکدا سێبەری سەرکوتکردن بەسەر وڵاتەکدا دەسوڕێتەوە کە لە ئەستاوە بەهۆی دە ساڵێک لە پەرەسەندنی لێبوردەییەکانەوە ماندوو بووە، وێنەی سەدان ئەفسەری پۆلیس کە دەوروبەری شوێنی نیشتەجێبوونی سەرۆکی شارەوانی توانیویانە، وەک لە ئاوێنەدا، ئەو شکاوییە کۆمەڵایەتی و سیاسییە قووڵە بگرن کە ئەم دەستگیرکردنە ئاشکرای دەکات. ئیمامئۆغڵو، کە لە ساڵی ٢٠١٩ دەستبەکاربووە، نەک تەنها نوێنەرایەتی خەبات دژی دەسەڵاتی چەسپاو بەڵکوو هیوای ملیۆنان تورکی بێزار لە حوکمڕانییەکی ئارەزوومەندانە و ستەمکارانە. ناوبراو لە پەیامە ڤیدیۆییەکەیدا وتی: ئەمە ستەمکارییە، تیشکی خستە سەر ئازایەتی خۆی لە بەرامبەر ئەو هێزانەی خراپەکاریدا کە بۆ وتەی خۆی دامەزراوەکانی دەوڵەت بەکاردەهێنن بۆ چەقاندنی ئیرادەی گەل. ئیرادەی ئەو بۆ وازنەهێنان، تەنانەت لە بەرامبەر دڕندەیی سەرکوتی سیستماتیکیشدا، وەک بانگەوازێک بۆ بەرخۆدان بە هەموو ئەوانەی بەدوای داهاتوویەکی باشتردا دەگەڕێن بۆ تورکیا دەنگ دەداتەوە. چوارچێوەی ئەم گرتنە گۆشەگیر نییە. بەشێکە لە ستراتیژێکی فراوانتر، کە تەواوی نەوەیەکی نەیاران دەکاتە ئامانج، لەوانە ڕۆژنامەنووسان و خاوەنکارەکان، بە تۆمەتەکانی لە گەندەڵییەوە تا تیرۆر. زۆرجار لە پشت ئەم ناوە قورسانەدا یارییەکی دەسەڵات هەیە کە ئامانجی بێدەنگکردنی هەر ناڕەزایەتییەک و پاراستنی کۆنترۆڵی توند بەسەر گێڕانەوەی گشتیدایە. بڕیاری ئەم دواییەی پارێزگای ئیستەنبوڵ بۆ قەدەغەکردنی هەموو خۆپیشاندانە سیاسییەکان بۆ چەند ڕۆژێک، هێمای کەشوهەوای ترس و سەرکوتکردنە: پەیامێکی ڕوون کە ناڕەزایەتی تەحەمول ناکرێ. کاردانەوەکانی ئۆپۆزسیۆن کە بە ئاشکرا باس لە “کودەتا” دەکات دژی داهاتووی دیموکراسی تورکیا، نابێت بە کەم سەیر بکرێت. لەگەڵ ئەوەی کە ئیمامئۆغڵو وەک نەیارێکی ئەگەری ڕەجەب تەیب ئەردۆغان لە هەڵبژاردنەکانی داهاتووی سەرۆکایەتی لە ساڵی ٢٠٢٨دا دەبینرێت، دەستگیرکردنی ئەو تایبەتمەندی ئۆپەراسیۆنی ڕاگرتن وەردەگرێت: نەک تەنها دژی ئەو، بەڵکو دژی هەموو ئەو

کەسانەی خەون بە بەدیلێکەوە بە ڕژێمی ئێستا دەبینن. سێشەممەی ڕابردوو، بەیاننامەیەکی تونسەر باکرهان، سەرۆکی پارتی دیموکراتی لایەنگری کورد، جەختی لەوە کردەوە کە دەستگیرکردنەکە “هێرشە بۆ سەر دیموکراسی و ئیرادەی گەل”، بە ڕوونی هەستی بەپەلەیی ئەو کەسانەی کە دژایەتی ئەم دەسەڵاتە ستەمکارە دەکەن، هەستی پێدەکەن. لە کاتێکدا تورکیا بەرەو توندکردنەوەی زیاتری گاگەکە دەڕوات، پێدەچێت داهاتووی دیموکراسییەکی گەشەسەندوو خەریکە دەخلیسکێت. لەم سیناریۆ تاریکەدا فیگەری ئەکرەم ئیمامئۆغڵو وەک چرایەک بۆ زۆر کەس دەدرەوشێتەوە و ئارەزووی ئازادی و دادپەروەری بەرجەستە دەکات. چیرۆکەکەی نەک هەر چیرۆکی سەرۆک شارەوانییەکی دەستگیرکراو بێت، بەڵکو هێمای کۆمەڵگەیەک بێت کە ڕەتیدەکاتەوە بێدەنگ بێت و ملکەچ بێت. جەوهەرییە کە جیهان ڕووناکی دەنگی خۆی نەکوژێنێتەوە، بەڵکو گەورەتری بکات، بۆ ئەوەی تورکیا و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بیربخاتەوە کە ئازادی نەک ستەمکاری، دەبێت ئەو پەیوەندییە بێت کە هەموو نەتەوەیەکی پێشکەوتنخواز یەکدەخات. لەم ساتەوەختە چارەنووسسازەدا، زۆر گرنگە نەک تەنها بۆ ئەو پارچەی دەلەڵێ ئازادکردنی ئیمامئۆغڵو، بەڵکو بۆ بەرگریکردن لە بەها دیموکراسیەکانیش کە ئەگەر نەپارێزرێن، مەترسی کەوتنە ناو لەبیرچوونەوەیان لەسەرە، کەبکرێنەوە. خەبات بۆ دیموکراسی بەردەوامە و داهاتووی تورکیا پەیوەستە بەوەی کە هەریەکێک لە ئێمە دەنگی خۆمان بەرز بکەینەوە لە دژی نادادپەروەری.

شورش عزیز سورمێ

رابیا رۆگێ یەکەم ژنی ئەڵمانی کەشتیوانی ئاسمانییە.. رەزا شوان

زانا و ئەندازیاری ئەلیکترۆنی بەناوبانگ و پسپۆری بواری ڕۆبۆتی زیرەک، خاتوو (رابیا پاتریشیا رۆگێ) بوو بە یەکەم ژنی کەشتیوانی ئەڵمانی، کە لە ڕۆژی هەینی (٤/ نیسان/٢٠٢٥)

لەگەڵ سێ کەشتیوانی تردا، کە رابیا سەرکردەی تیمەکەی دەکرد. بۆ ماوەی (٤) رۆژ، بە کەشتی (فرام – ٢) چوونە بەشایی ئاسمان و لە بەرزی (٤٢٥ – ٤٥٠) کیلۆمەتر بە خولگەی زەویدا، بەسەر جەمسەری باکوور و جەمسەری باشووری زەویدا سووڕانەوە. چەندین تاقیکردنەوەیان ئەنجامدا. بێ زیان گەڕانەوە سەر زەوی.

رابیا، لە ساڵی (١٩٩٦) لە شۆنبێرگ لە (بەرلین) ی پایتەختی ئەڵمانیا لەدایکبووە. لە ئێستادا تەمەنی (٢٩) ساڵە. رابیا منداڵێکی زیرەک بوو. یەکەم کچە لە ئەڵمانیادا، کە لە تەمەنی (١٣) ساڵیدا، بوو بە خوێندکاری زانکۆ. لە قۆناغی یەکەمدا بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە زانکۆی تەکنیکی سروشتی، لە شاری (ترۆندهایم) لە نەرویج بەدەستهێنا و بوو بە ئەندازیارێکی تەکنیکەکانی کارەبا. لە پەیمانگای بەرلین، بڕوانامەی لە تەکنیکەکای کارەبای وەگرت. بڕوانامەی ماستەری لە تەکنیکەکانی کارەبا و لە زانیاری و لە پسپۆریی لە رۆبۆتی زیرەک، لە زانکۆی زۆریخ لە سویسرا بەدەستهێناوە. لە کالیفۆرنیا – لە ئەمریکا دا، مەشقی فڕینی کردووە. بە دەربردنیش لە دۆخە سەختەکاندا، لە ئالاسکا، و لە دوورگەی سڤالباردی نەرویجی راهێنانی کردووە.

هەر لەم دوورگەیەی نەرویجدا، چاوی بە پلاندارێژەری گەشتە ئاسمانییەکە، جۆن وانگ کەوت. جۆن رابیای بۆ ئەو گەشتە بانگهێشت کرد.

گەشتە لەسەر راسپاردن و بە سپۆنسەری ملیاردەری ماڵتی – چینی (جۆن وانگ)ەوە رێکخرا. ئامادە نەبوو کە ئاشکرای بکات، بۆ ئەم گەشتە چەند پارەی داوە.

رابیا ڕێگە سەرکردەی تیمی گەشتەکە بوو. بێجگە لە خۆی سێ کەسی ک□□ش هاوبەشبوون لەگەڵیدا، کە ئەمانە بوون: دەرهێنەری فیلمی سینەمایی نەرویجی خاتوو (یانتک میکەلسن) و رێبەری جەمسەریی ئوسترالی (ئێریک فیلیپس) و ملیاردەری چینی (جۆن یانگ). کە لە رۆژی هەینی (٤/ ٤/ ٢٠٢٥) چوونە ناو کەپسوولی دراگۆن، کە لەلایەن کۆمپانیای (سپەیس ئێکسی ئیلۆن ماسک) ەوە دروستکراوە. بە هۆی رۆکێتی سپیس ئێکس (فالکۆن ٩) بۆ گۆشەی (٩٠) پلە، بەرەو ئاسمان بوونەوە. ئەرکەش بە ناوی (فرام ٢) ناونرا. فرام ناوی کەشتییەکی چارۆگەداری بەناوبانگی نەرویجی بوو، کە زیاتر لە سەدەیەک پێش ئێستا، لە نێوان ساڵانی (١٨٩٣) و (١٩١٢) دا، تیمێک لە زانایانی و توێژەنەرانی نەرویجی، بۆ دوزینەوەی نوێ و بۆ توێژینەوە، گەشتێکیان پێی کرد، بۆ جەمسەری باکوور و جەمسەری

باشووری زەوی. وەک رێزلێنان و بەرزڕاگرتنی یادی ئەو کەشتییە و ئەو تیمە توێژەنەرە نەرویجییە، ئەم گەشتە ئاسمانییەیان ناویان نا (فرام ٢).

ئەم گەشتە مێژووییە بۆ بەشایی ئاسمان، لە ماوەی چوار رۆژ لە خولگەی زەویەدا، بەسەر جەمسەری باکوور و جەمسەری باشووری زەویدا سووڕانەوە. (٢٢) تاقیکردنەوەی زانستییان ئەنجامدا. ئەم تاقیکردنەوانە بریتیبوون، لە لێکۆڵینەوە پێشەنگییەکان لەسەر کاریگەرییەکانی نەبوونی کێش، لەسەر جەستەی مرۆڤ، کەشەکردنی قارچکی شیاوی خواردن لە بەشایی ئاسمان، گرتنی یەکەم وێنەی تیشکی ئێکس لە بەشایی ئاسمانەوە.

لە دوای چوار رۆژ سووڕانەوە بە دەوری جەمسەرەکانی زەویدا، کەپسوولی دراگۆنی هەڵگری چوار کەشتیوانەکان، بەبێ زیان، بە نەرمی بە پەڕەشووت، لە رۆژئاوای ئەمریکادا، لە زەریای هێمن، لە کەناری کالیفۆرنیادا نیشتەوە.

رابیا پێش دەستپێکردنی گەشتەکەیان، بە ئاژانسی راگەیاندنی ئەڵمانی (دی پی ئەی) رایگەیاند: ئامانجمان تەنها بەزاندنی سنوورەکان نییە، بەڵکو رەخساندنی دەرفەتی نوێیە بۆ گەشتکردن بۆ بەشایی ئاسمان، بە فراوانکردنی ئاسۆی گەڕان لە بەشایی ئاسمانی تایبەت و لێکۆڵینەوەی زانستی، بۆ ئیلهام بەخشینە بە لاوان بۆ ئەوەی هیوا و خەونەکانیان بەدیبهێنن.

رابیا رێگە، ئەندامی دەستپێشخەری توێژینەوەی ئەکادیمی ئەماتۆرەکی ناوازەیە.

بە گوێرەی ناوەندی ئەڵمانی بۆ زانستی ئاسمانی (دی ئێڵ ئاڕ). رابیا رێگە لە ئێستادا پەیوەندی بە لیستی نوخبەی ئەڵمانییەوە کرد. کە تا ئێستا تەنها (١٣) ئەڵمانی، گەشتیان بۆ ئاسمان کردووە. رابیا رێگە شانازی بە ئەوەوە دەکات، کە یەکەم ژنە لە نێوانیاندا.

دوبەی : ٢.٢٥

زیو□ بارانێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

تۆ سەرلە نوێ
وون ئ□ بیتەوە
پەڕەسێلکەکانی
نێو زیوە بارانێ
دەخولێنەوە
سۆراخی دیدەنیت ئەکەن

....

لە سۆراخدام، بە دوای
وونبوونی قەشەنگی تۆ
لە نێو کەرنەڤاڵی
ئەو گەڵاڕێزانە پەمەیی.. و
پرتەقاڵیە رەوشەنا نەی
مەستی زیوە بارانێکن

....

شەوان سەرھەڵگرتن
نیشتمانمە، بە دڵم ئەڵێم
بۆ لەودیو چیاکانی خەفەت
پشویەک نەدەین!..تا
سەرل□ ب□ یانیەکی
تامخۆش و بەچێژ! وەک شلیکی
دەستی یارێکی نادیار

....

مەیخانەی ڕۆحمەستبوون
لەوێندەرێیە، ھاوڕێ
کە زەردەپەڕ، کانیەکی ھێندە دوور
شەرابی ئەرخەوانی لێئەڕژێ ، ژێێ گیتاری
گیا تەڕەکانی ژێر پەلکەزێڕینەیەکی
قژ تێکەڵ بە سەرابی ئاسمانێکی

چین بە چین بە هەوری گڕکانئاسا
وەک بەندەرێکی جەنجاڵ
پڕاوپڕن لە کەشتی شێتانەی گڕین

....

لە تەنیایا، وونبوون
دڵڕفێنە، مەست وبێهەودا بدرەوشێیتەوە
خۆت بدەیتە شنەیەکی میهرەبان
لە ئەڤینێکی لەدەستچوو
بەخۆت نەزانیبێ
لە ژێر زیوەبارانێ
هەر وا هەوانتە خەوت لێکەوتبێ
نەزانی لە کوێی،
ڕوخسارت پڕ لە تەم بێ
کەس سۆراخت نەزانێ، بتبا
هەنگاوەو بێ ئارامەکان، لەوێیەک
لە هەژماردن نایەن
تۆپەڵە گوڵی سپی
لە دەشتایی کاکی بە کاکی
تابلۆی نەخشێنراوی بەفری هاوینەی وێناکردوە

....

چی پێویستە چیتر پەنجەکان
ووشەت بۆ بنوسن، نابینی
هەر لیوێکی پڕ خوێنی
گوڵە لەیلەکی نێو زەلکاوی
خەوتووی ئێوارەی ڕەوشەن
هەنگوینی ئەڤینێکی وونی تۆی لێ ئەچۆڕێ

تێبینی/ وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئینگلیزی
Kend alf

بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەگیراوە

دوا لێكۆڵينەوە.. شيعر\ نەوزاد بەندى

بە باخچەكاندا گەڕام ،
نەك له باخێ ڕوا بى ..
كە پاييز هات دێمەوە ،
نەك له بەهار تۆرا بى !

★ ★ ★

خۆ ئەزانم هەندێ جار ،
خۆت ديل ئەكەى لە خۆتا
وەك جۆرێك لە خۆكوژيى ،
وەك كۆچێكى بێ كۆتا ..

★ ★ ★

تەنها من بۆت ئەگەڕێم ،
بێ شوێن پێ ..بێ ناونيشان
نە جارێكيش بينيومى !
بۆ سۆراخت ، پەرێشان ..

★ ★ ★

ئەڵێن چۆن نەتبينيوە و
بە دوايشيدا ئەگەڕێى ؟
ئەى كێ ئەدۆزيتەوە ،
ناياسى و نازانێ كێى ؟!

★ ★ ★

ئەڵێم بينين ، تاوێكە ،
زۆر زوو كاڵ ئەبێتەوە ..
وێنە دێ و وێنە ئەڕوا ،
يەك جێى ئەو ئەگرێتەوە ..

★ ★ ★

بەڵام بە چرپەی خەیاڵ ،
لە باڵکونی هۆنراوە ..
ئاڵودەی خەونێ ئەبی ،
کە هێشتا نەبینراوە ..

★ ★ ★

لە هەواڵت ئەپرسێ ،
وەک گوڵ کە دێ بە باوە ..
دەستت ئەبا بۆ قەڵەم
وەک هەوێنی هۆنراوە ..

★ ★ ★

هەموو ساتێ لە گەڵتە ،
ئەچێتە جێی ترپەی دڵ ..
گەر پاییزە و گەر زستان ،
ئەو داتئەپۆشێ بە گوڵ ..

★ ★ ★

خەمت ئەخوا ، بۆت ئەگری ،
وەکو عەشقی مانگ و خۆر ..
بێ ئەوەی یەک ببینن ،
دوو تەن ، یەک ڕوناکی زۆر

★ ★ ★

ڕوبارەکان ئەگەڕێم ،
بن بەرد ، ناو پونگی کەنار
بەناو ئەو شەپۆلانەی ،
لە شاخەوە دێنە خوار ..

★ ★ ★

ئەڕۆمە ناو ئەشکەوتێ ،
دەفتەری تاریکایی ..
پەڕە پەڕە ئەگەڕێم ،
بە ووردیی ، بە ئاسپایی

★ ★ ★

ئەچمە ناو کزەی باوە،
بە بای وەشتا ئەگەڕێم ..
ئەتوت ئەچمە ناو شەماڵ،
کە لە هاوین ئەتۆرێم ..

★ ★ ★

ئەچمە کافێیەکی مات ،
پڕ لە دڵی شکاوە ..
هەواڵی تۆ ئەپرسم ،
لە تاڵاوی دوو قاوە ..

★ ★ ★

ئەڕۆم بۆ ماڵێکی کۆن ،
شێ وەختە بیڕوخێنێ ..
ئاخر جارێکیان ووتت ؛
ئارامیم تیا ئەڕوێنێ ..

★ ★ ★

گەلەری□کان ئەگەڕێم ،
پشت تابلۆ و پەیکەرەکان..
ناو ڕێبەری پێشانگا و
پاستیل و سێبەرەکان ..

★ ★ ★

ئەچمە فڕۆکەخانە ،
ئاخۆ هەورێکی ڕوون ڕوون
بە پاسپۆرتی سان کیتس ،
ئەمڕۆ سەردانی کردوون ؟

★ ★ ★

هیچم لێ حاڵیی نابێ ،
بێ تۆ ئەگەڕێمەو ە ..
نازانم بڕۆم بۆ کوێ ،

بێ ئامانج ئەخولێمەوە ..

★ ★ ★

دنیایەکی بێ وەفا ،
پڕە لە وون و مردوو ..
دەبەنگ بووین کەوتینە دوای
کڵاوێکی با بردوو ..

★ ★ ★

نالی ئەو هەموو جەورەی
بۆ دوو چاوی خێل کێشا ..
تا لە دنیا دا بڕا ..
تا تەواو دڵی ئێشا ..

★ ★ ★

چۆڵی کرد خاک و خۆڵ و
میرنشینەکەی بابان ..
ڕاژەی مەرگی گواستەوە
بۆ هەواری غەریبان

مشەخۆر.. شیعـــر\ نەوشیـــروان ئازاد

گەرای کرم و زیندۆچکەکان هەروا فێرن …
لەسەرجەستەی ،
خانەخوێیان..
سەردەمانێک ،
یان هەتاهەن مفتەخۆرن…
بەڵام مشەخۆر ی ئێمە…
گەلێ سپڵەو پێنەزانن…
هەتا سڕن ..،

کپن ، متن ،
بەبێ گیانن ..
کەگەورە بون و گەرم بون …
دەبن بە تەوقی گەردەمل ،
وەکو ماری شەخ ئەمەڕن…
بێ ئامانن

8/12/2024

ژن لەشەوانی شانۆی فەڕەنسیدا..
نیهاد جامی

رەنگە سەرەتا ئەم ناونیشانە کەمێک بەلای مەیلی سێزداریدا بچێت، بەڵام لەڕاستیدا ناوەرۆکی نووسینەکە تەواو جیاوازە، هەندەی قسەکردنە لەپەیوەندیی نێوان ژن و شەو لەشانۆدا، چارەسەری ئەو پەیوەندییە لەڕێگەی شانۆنامەکانی ئەمڕۆی شانۆی فەرەنسی، گەڕانەوەیە بۆ یەکێک لەتازەترین کتێبە شانۆییەکان.
فێستقالی ژن لەپاریس خولی دوانزەهەمینی ئەمساڵ بانگهێشتی نە نوسەری کرد کە هەریەکەی کورتە شانۆنامەیەک بنووسێت لەبارەی شەو، تەواوی شانۆنامەکانی لەکتێبێکدا چاپکرد بە ناوی «شەو، نە شانۆنامەی کورت» (١) کە وێنەیەکی راستەقینەو زیندووی ئێستای شانۆ و کێشەی ژن نیشان دەدات، دەکرێت قسە لەناوەرۆکی شانۆنامەکان بکرێت بە سوود وەرگرتن لەئێستای گوتاری شانۆ، کە بەداخەوە هەمیشە قسەکردنی ئێمە لەشانۆی خۆرئاوا قسەکردن بووە لەرابردووی ئەو شانۆیە و نەک ئێستای گوتارە شانۆییەکەی، بۆیە مەعریفەی ئێمە بە شانۆی خۆرئاوا وابەستەی پەنجا سالی رابردویەتی، مەگەر چەند کورتە نوسینێک هەبووبن باسیان لەو ئێستایە کردبێت، پێشەکی کتێبەکەش ئەویش وەک سیناریۆیەکی شانۆیی نووسراوە لەژێرناونیشانی «شەوی ئێمە» ی ئاکسێل ژا نیکەی (٢)
پەیوەندی نێوان نوسەرە لەگەڵ کۆمەڵێک کارەکتەردا، گەڕانەوەیەکی درامیە لەدەرەوەی دیالۆگدا، سەفەرێکی هەمیشەیی مێژوویی ژنە لەرێگەی سەمایەکی ڕەگەزی کە گوزارشت لەخەون و شادی و ساتە

جیاوازەکانی ژیانی بکات ، خۆی بەدوور دەگرێت لەهەر پرۆسەیەکی ناونان بە فۆڕمێکی شانۆیی، سیناریۆیەکی شانۆیی دەگێڕێتەوە لەپەیوەندیی نێوان ژن و شوودا .

ئەو پێشەکییە ئەگەرچی وەک سیناریۆیەکی شانۆیی خۆی دەنوێنێت، بەلام وەک نووسینێک بە دەستپێکی ئەو نۆ کورتە شانۆنامەیە نووسراوە، هەرچەندە بە بڕوای ئێمە، لەئاستی بەشێک لەشانۆنامەکانیتردایە، گرنگییەکەی کەمتر نییە لەهەندێک لەو شانۆنامانەی ناو کتێبەکە.

شانۆنامەی “شەوەکان لەگەڵ باوکم” ی ماریا لا ڕۆیا (٣) گێڕانەوەیەکی نۆستالێژی ژنێکە لەرێی مەنەلۆژێکەوە، دەگێڕێتەوە بۆ مناڵی، بە شێوانێک کە ئەو ناتوانێت بخەوێت، باوک ترسی لە مردنی هەیە، وەک پزیشکەکە دەلێت ئاخۆ کە ئێمە باش نەخەوین دەمرین؟ ئەو ترسە لەمناڵە، هەمان نیگەرانی ئەوی مناڵە لەباوک لەخواردنەوەو جگەرە کێشان، تا دەگات بەڕێچوونە ناو ساڵەکانی مناڵی و هەرزەیی،گومانکردن لەوەی ئەوی مناڵ تەمەنی پێنج ساڵ بوو یان سەد ساڵ، دەستەواژەیەکە بە هەستکردن بەپیریی لەمناڵیدا، وێناکردنەکە بە ترس وەک داکۆکیکردن لەخۆشەویستی وترس لەتەنیابون و لەدەستچوون، مەنەلۆژەکە لەڕێی ئەکتەرەکەوە.

شانۆنامەی “دەروازە” ی کولۆمب شنێک (٤) ژنێک لەتەمەنی پەنجا ساڵیدا وەک گێڕەرەوە دەردەکەوێت، لەپاڵیدا منالێکی یانزە یاخود دوانزە ساڵان، کە لەو ناوەدا یاری بە بووکەشووشە نەخۆشەکەی دەکات، ڕووداوەکان لەژووری ماڵێکدا ڕوو دەدەن، گێڕەرەوە چیرۆکی شەوێک دەگێڕێتەوە، گێڕانەوە لەدەرەوەی زەمەنی گێڕەرەوە نییە، بەڵکو گێڕەرەوە بەشێکە لەناو گێڕانەوە، چونکە چیرۆکێک دەگێڕێتەوە کە خۆی تیایدا بەشدارە، چیرۆکی کەسێکی نادیار لەشەودا، ئەوەش گێرەرەوە وەک بەشداربوویەکی ناو ڕووداوە، کاتێک گێڕەرەوە بەلایەن نییە لەگێڕانەوەی چیرۆک، بەڵکو خۆی بەشێکە لەناو ڕووداو، ئەو کاتە پەیوەندی ئەو لەتەک گێڕانەوە ئامادەبوونی بەشێکی خۆیەتی.

شانۆنامەی “بەیار” ی کلێر شەزال (٥) ژن و پیاوێک چیرۆکێک دەگێڕنەوە، ئەوان نوێنەرایەتی کەی ڕووداوەکان دەکەن، دیمەنەکان وەک گەڵچنی تەقلیدی شانۆنامە پەیوەندیان نییە بەیەکەوە، بەڵام لەڕووی کێشەکانی مرۆقی هاوچەرخ لەبێزاری و تەنیایی و بێ ئامانجی ژیان و بێهودەیی، ئەو ئەستایەی تیایدایە، ئەو هێلە گشتیانەن کە ڕووداوەکان بەیەکترەوە دەبەستێتەوە، کات وەک جێگۆڕەکە ڕووداوەکان بەڕێوە دەبات، سەرەتا ڕووداوەکان لە مالێکدا ڕوو دەدەن، پیاوێک لەدەرگای مالی ژنێک دەدات، لەدیالۆگی نێوانیان تێدەگەین، پیاوەکە ئەمشەو لای ژنەکە دەمێنێتەوە خۆشحاڵی هەردووکیان بەدیارەکە بەتایبەت کاتێک پیاوەکە دەزانێت مێردی ژنەکە ئەمشەو ناگەرێتەوە،

کەواتە دەتوانێت لەلای بمێنێتەوە.
دیمەنی دواتر دوو کاتژمێر دواتر ڕوو دەدات، ژن و پیاوێک ئەویندار‌ی یەکترین، پیاوەکە لە چێشتخانەیەک چاوەڕوانی ژنەکە دەکات، ژنە لەهاتنی داوای لێبوردن دەکات کە دوا کەوتووە.
خولەکێک دواتر چیرۆکی سێیەم دەست پێدەکات، لە مەیخانەیەکدا پیاوێک دانیشتووە وژنەی خزمەتکاری مەیخانەکە دێت و دواتر لەگەلیدا دادەنیشێت، چونکە هەردووکیان تەنیان و کاتیان هەیە بەیەکەوە بەڕێی بکەن، لە قسەکردنەکاندا دەردەکەوێت کچەکە ڕۆژنامەنووسە و دلخۆشیشە بەکاری ڕۆژنامەوانی، لەدیالۆگەکاندا ڕەنگە جوانترین دەستەواژە ئەوە بێت کاتێک پیاوەکە دەلێت “ئەمە بەردەوام کاتمان نیە بۆ قسەکردن لە مردن” ڕەنگە ئەو دیالۆگە ڕێک مانای ترسی چیرۆکەکانی ناو شانۆنامەکە بخاتە ڕوو، بەوەی ئێستای تێکست کە ئێستای قسەکردنی نووسینە، کاتێکی گونجاو بێت بۆ گەڕان، تاوەکو قسە لەمردن بکرێت، قسەکردنێک ناڕاستەوخۆ دەیانەوێت لەناو چیرۆکەکان مرۆڤەکان لەیادی بکەن کەچی سەرەنجام بە ناچاری دەگەڕێنەوە ناوی، بۆیە پیاوەکە داوا لەژنەکە دەکات کە لەگەڵێی بڕوات، بەڵام ئاخۆ شتێک هەیە ببێتە بەربەست لەبەردەم ئەم کارە؟ ژنە بە ڕادەیەک تەنیا و بێباکە، دوا دیالۆگی خۆی بەوە کورت دەکاتەوە بەوەی کەس چاوەڕێی ئەو ناکات.
پێنج کاتژمێر دواتر لەنەخۆشخانەدا، ژن و پیاوێک گفتوگۆ دەکەن، تەنیایی بەجۆرێکیتر رووبەرێکی خولقاندووە، کە مرۆڤ ناچاری قسەکردن دەکات، لەبارەی ئەوەی تیایدان، قسەکردن لۆژیکێکی لەپشتەوە نیە، هەندەی هەولەکە بۆ ناسینی ئەویترو قسەکردنی مرۆڤ، لەبارەی فیلم و ژەنینی پیانۆ لەنەخۆشخانە، پرسیارەکە ئەوەیە ئاخۆ سەرگەردانی مرۆڤی هاوچەرخ وابەستەی ئازادی مرۆڤە لە کات و بەندەکانی، کە بەرەو پانتاییەکی نادیار هەنگاو دەنێت؟ ئەوە قسەکردنە لەنادیار، تێگەیشتنە لەودیوی ناخی یەکتری، تا ئیتر پرسیار لەماهیەتی خود بگەڕێتە سەر پرسیارکردن لەنادیاری ئەویتردا.
“ئەم ئێوارەیە شتێکی تر هەیە” دەستەواژەیەک مرۆڤەکان لەنەخۆشخانە بەدەوریدا دەسوڕێنەوە، بەڵام کەی چیرۆکە پچڕاوەکان، تەنیایی مرۆڤەکان نیشان دەدات، ئامادەیە لەکرانەوەی دیالۆگ لەگەڵ ئەویتردا ڕێبکات و بەردەوام بێت لەژیاندا.
دیالۆگ لەم شانۆنامەیەدا سەرباری ئەوەی نوسەری شانۆنامەکە ڕۆژنامەنووسە و شانۆنووس نیە، بەڵام شانۆنامەکە لەئاستێکی بەرزی زمان و پەیوەندی ڕۆژانەی مرۆڤی هاوچەرخدایە، نووسەر وەک بەشێکی نوسەرانی ئەو کتێبە هەوڵی نەداوە لەڕێگەی تاکە ئەکتەرێک یاخود

مەنەلۆژی درێژەوە ڕووداوەکان بگێڕێتەوە و بگەرێتەوە ناو کردەی نەستی کارەکتەر، بەلکو ویستویەتی لەرێی دیالۆگی کەسێتیەکانەوە شانۆنامەکەی بنووسێت، ئەوەش وایکردووە ڕووداوەکان ڕوونتر خۆیان بخەنە ڕوو، سەرباری ئاست باڵایی بیرۆکە و بابەت لەشانۆنامەکەدا.
شانۆنامەی "سەمای دوکەڵ" ی عالیە عەتایی(٦)، ڕووداوەکانی لەسنوری نێوان ئەفگانستان و ئێران ڕوو دەدەن، پیاوێک بەخۆی و هاوسەرەکەی و خوشکەکەی خۆیان دەخالەتی مالێک دەکەن، ئەوان لە دەسەلاتی تالیبان ڕایانکردووە، گوڵشا ئەو کچە ڕاکردوەی خانەوادەکەیەتی گۆرانیبێژە، نوروئەللا خودان ماڵ دەکەوێتە ئەوینیەوە، تاکە شەوێک بەسە بۆ ئەوەی تراژیدیاکی گەورە چاوەروانی خانمی گۆرانیبێژ بکات، کە لەنێوان پیاوانی تالیبان و پیاوانی خودان ماڵ، تەنیا یەک دید هەیە بۆ ڕوانین لە ژنەکان، سەرەنجام بە خۆسوتاندنی گۆرانیبێژەکە شانۆنامەکە دەگاتە کۆتایی مەرگەساتی ڕووداوەکان.
ئەو بیرۆکەیەی شانۆنامەکەی عالیە عەتایی، وێنەیەکی ڕوونی کۆمەلگای خۆرهەڵاتی بۆ ژن دەخاتە ڕوو، لەنێوان لاقەکردنی لەلایان پیاو و خۆکوشتنی ژن، دوانەیەک پێکدێنن بۆ مەرگەساتێکی ژنانە لەم کۆمەلگایانەدا، نووسەر توانیویەتی چیرۆکێک بگێڕێتەوە کە زادەی ژیانی ڕاستی□قینەی ژن بێت، بەلام گێڕانەوە لەئاستی ڕەگەزی چیرۆکدا دەردەکەوێت، گێڕانەوە وابەستەی زمانی شانۆنامە نیە، هێندەی گێڕەرەوە بریتیە لە گێڕانەوەی نوسەر بۆ چیرۆکێک تا لەکۆتاییدا ژیانی خۆی و ژنانی ئەفگانستان بەو کۆتاییە وێنا دەکات، بۆیە ئێمە پێویستمان بەوە نیە پرسیار لەوە بکەین گێڕەرەوە کێیە؟ چونکە دەنگی نووسەر لەکۆتایی تێکستەکەدا گوڵشا و خۆی وەک نوسەر وەک یەک وێنا دەکات، بەوەی ئەوان لەوێ ئەوە چارەنوسیانە، کردەی دراما تۆرگی لەناو شانۆنامەکەدا وونە و دەبێت دراما تۆرگێک سەر لەنوێ بەپێی ئاستی گێڕانەوە بیگۆڕێتە سەر رەگەزی شانۆنامە، لەو کاتەدا ئاسانترین فۆڕم گواستنەوەی گێڕانەوەیە بۆ ناو شانۆی تاکئەکتەری، دەکرێت بەهەمان شێوە کەسێتی ناو ڕووداوەکان دابەش بکرێنە ناو دیمەنە شانۆییەکان.
شانۆنامەی "ئەدێل" ی کلۆی مونس، (٧) بابەتێکە ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە دوو فۆڕمی ژیانی ژنی فەرەنسیەوە، بۆ ئەوەش نووسەر دوو ژنە هاورێ هەلدەبژێرێت، ئەوان رۆژگارێکی زۆرە هاوڕێن، بەهۆی کارو سەرقاڵی ژیانەوە ماوەیەکی زۆر ناتوانن یەکتر ببینن، تا سەرەنجام زاڵ دەبن بەسەر کاتەکان و یەکتری دەبینن، دیدارەکانیان وەک پێشوو درێژە پێدەدەن، ئەدێل کارمەندی پێشوازی ناو فرۆکەیە، دەیالۆگەکانی بەهۆی پیشەکەیەوە تێکەڵەیەکە لە فەرەنسی و ئینگلیزیی، ماریان لەگەلەری هونەری کار دەکات، ماریان

خۆشەویستەکی هەیە و ژیانی ئاسایی ڕەدەکەن، کە سەردانی ماڵی یەکتری دەکەن، ئەو لەگەڵ خۆشەویستەکەی پێکەوە سەرجێی دەکەن و دەخەون، وەک بەشێکی سرووشتی ناو ژیان، بەڵام ئەدێل تەواو جیاوازە بەهۆی گەشتەکانییەوە، پیاو گەلێکی بێشوومار دەناسێت لە ژاپۆنی و ئینگلیزی و ئوسترالی و فەڕەنسی، وەک خۆی دەڵێت ناتوانێت لەگەڵ کەسێکدا جێگیر بێت، چیرۆکی ناسینی ئەو کوڕە منالکارە دەگێڕێتەوە کە لەئاهەنگی لەدایکبوونی ئامۆزاکەی ناسیویەتی، ئەو ناسینە ناو دەبات بەوەی دەیویست پەتێک بێنێت و خۆی پێ بخنکێنێت، سەرکێشی سێکسی ئەو هەموو سنورێک تێدەپەڕێنێت، کاتێک بەهۆی کارەکەیەوە کە لەئوتێل دەمێنێتەوە، تەلەفۆن بۆ دەستەکانی دەکات، لەو ڕێگەیەوە سێکسیان لەگەڵ دەکات، راقی کارەکتەرێکیتری ناو شانۆنامەکەیە، ئەو کوڕە وەک دەستی ئەدێل دەناسین، پەیوەندی پێوە دەکات کە لە ئوتێل دابەزیووەو ئەدێل دەڕواتە لای، وەک هەر دەستەکیتری سێکس دەکەن، دواتر نایەوێت شەو دوای کارەکەی لەگەڵ راقی بێت، ئەوەش ڕوویەکی ناسینی کارەکتەرە، بەوەی دەیەوێت داکۆکی لەئازادی خۆی بکات و لەگەڵ کەس نەمێنێتەوە، بەتایبەت کاتێک باسی ساتی خەوتن دەکات کە نایەوێت کەس بێزاری بکات بە پرخەو جولە.

تەواوی چیرۆکی خۆی لەگەڵ راقی بۆ ماریان دەگێڕێتەوە، ماریان وەک هەمیشە سەرسوارمانی خۆی بۆ هاوڕێکەی نیشان دەدات، لەبونی چیرۆکی سێکسی لەگەڵ پیاوەکان، تا ئەو ڕادەی ئەدێل دلخۆشی خۆی دەباتە سەر شێخی بەوەی ئەو حەیوانە و وەک پشیلە وایە، دیمەنی حەوتەمی شانۆنامەکە کە کۆتا دیمەنە نووسەر هەوڵ دەدات لەم دیمەنەدا سیماکانی کارەکتەرە ئاڵۆزەکەمان بۆ تەواوی ڕوون بێتەوە، ئەدێل نەک لەبەر ئەوەی بڕوای بە فرە سێکسیە کارەکتەرێکی ئاڵۆزە، بەڵکو ئەو پەیوەندیە مرۆییەی لەنێوان دوو کەسدایە بە ئەو وەک زیندان دەیبینێت، ئەگەر لەشوێنێکدا بۆ شێخی وەک حەیوان خۆی ببینێت، بەلام کاتێک ڕاقی نامەیەکی دەنگی سەر تەلەفۆنی بۆ جێدەلێت، بەر لەوەی داوای بینینی بکات، باس لەوە دەکات کە باڵندەیەک هەیە ۲۰۰ ڕۆژ بە ئاسمانەوەیە بەبێ ئەوەی بنیشێتەوە، هەڵبەت بەو پێیەی ئەو باڵندە ناسێکی هندیە، زانیاری تەواوی لەو بارەیەوە هەیەو توێژینەوە دەکات، بۆیە ئەدێل بەو باڵندە ئازادە ناو دەبات، بە باڵندە ناوبردنی ئەدێل، ئەو کارەکتەرە وەک بوونێکی ئازادی فەڕەنسی دەبینێت، کە خودەکە بەرهەمی ئازادی خۆیەتی، نایەوێت وەک زیندان پەیوەندی بیخنکێنێت، ئەگەر ئەو دیدگایە نەک بۆ مرۆقی خۆرهەلاتی، تەنانەت گەر بەشێکی خۆرئاوایش قبوڵی نەبێت و بڕوای پێنەهێنێت، سەرەنجام ئەو خودەکە ئازادی لەدەرەوەی وابەستەبوونی مرۆڤەکان بە یەکترییەوە دەبینێت، بەوەی ئەو پەیوەندیە ئازاد وکراوانە دەتوانن

ئەو نەخنکێنن و پەتی سێدارەی بە ئامادە نەکەن، وەک خۆی لە دیمەنی یەکەمدا ئاماژەی بۆ دەکات.

بۆیە شێوە کە مانای ئازادیی بە کارەکتەرەکەمان لەهەمان کاتدا پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی هەیە بە عەشقەوە، بەوەی عەشق و ئازادی وابەستەی یەکترین، ئەو دەمەی لەگەڵ دەنگەکە قسە دەکات، پیاوە هندییەکە هاوڕایە لەگەڵ ئەوەی هەرچەندە ئەو بە کچی ڕۆژ ناو دەبرێت نەک کچی شەو، بەڵام ئەدەل ئەوەش زیاد دەکات؛ گەر ڕۆژێک کەوتە خۆشەویستی کەسەکەوە بەدلنیاییەوە لەشەویشدا دەردەکەوێت، ئەوە لە کاتێکدا ئەو دەمەی لەگەڵ دەنگی تارماییەکە قسە دەکات کاتژمێر نۆی شەوە، مانگ بە ئاسمانەوەیە و لەماڵەکە دەچێتە دەرەوە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئاخۆ ئەوە مانای کەوتنە ناو عەشقی پیاوە هندییەکە نییە کە لەشەودا بەرەو ئوتێلەکە بۆی دەڕوات؟ ئەی تارماییەکە کێیە؟ چونکە هاوشێوەی ئەو بیر دەکاتەوە، ئاخۆ تارماییەکە خودی ئازادییە؟ لێرەدا هەوڵ دەدەین بە دەرگا داخستن لەسەر ئەم شانۆنامەیە لەسەر ئەم دوو پرسیارە کەمێک بووەستین.

ئێمە لێرەدا بەجێهێشتنی ئەدەل تێدەگەین ئەو دەرچوونە، ماڵ وەک گۆڕانێک بەسەر خۆی دەبینین، ئەو کە لەشەودا دەرناچێت بە لای کەس، تەنیا کاتێک لەشەودا دەمێنێتەوە، ئەو دەمەی کەوتە خۆشەویستییەوە، کەواتە دەرچوونی لەماڵ وەک دەرچوونی (نورا) بوو لە “ماڵی بووکە شووشە”ی ئیپسن کە ویستی دنیای ناو ماڵ بگۆڕێت، ئەو وەکچوونە بەمەبەستی تێگەیشتنە لەوەی کەوتە خۆشەویستی ڕاقی، چونکە ئەو پیاوە هندیە تاکە مرۆڤێک بوو لەمانای ئازادبوونی ئەو تێگەیشت، ئەوینی فڕینی بە باڵندەکان، وایکردبوو ئەویش وەک باڵندە ببینێت، ئیدی چۆن نەکەوێتە خۆشەویستی ئەو پیاوەی وەک باڵندەی ئازاد سەیری دەکات، لە پێش ئەو بریارەش ئەو گفتوگۆ لەگەڵ تارمایی دەکات، کاتێک تارمایی ئەو گۆڕانکارییەی ئەدەل باسی دەکات لە کەوتنە خۆشەویستییەوە، لەشەودا جەستەی بە پیاوێک دەسپێرێت، تارمایی پێی دەڵێت “بەڕێز ئەزانم ئەدەل، من ئەزانم، بەڵام ئەوە سەختە بە بەڕێزتان، وەک چۆن بە منیش، پێشتریش ڕوویداوە، من ئەمزانی ڕۆژێک دێت دەگۆڕێیتەوە، تۆ ناتوانیت بە هەمیشە لەگەڵ تارماییەکدا بمێنیتەوە کە دژ بە ژیان بێت، من بە جارێک خەمبار و دلخۆشم، خەمبارم چونکە ژوانەکانمان لەدەست دەدەم، بەختەوەریشم بەهۆی ئەوەی هەموو شەو و ڕۆژێک بەختەوەریت دەدرەوشێتەوە” (٨)

ئەم دیالۆگە وێنایەکی ڕوونی دەنگی تارمایی دەخاتە ڕوو، بەوەی خودی ئازادییە، کە خۆی وەک خۆی بە سەختی دەبینێت، بەڵام دلنیاش بووە ڕۆژێک ئەم لەگەڵ ئەم مرۆڤە دەگۆڕێتەوە، بۆیە مرۆڤ کە گەیشت بە ئازادی پێویست ناکات هەمیشە لەگەڵ تارماییەکەی بدوێت، چونکە بە

خود دەبێت بە خودێکی ئازاد، ئەوسا ئازادی نەدۆزیبۆوە دەیویست لە عەشقدا بیدۆزێتەوە، بۆیە تارمایی ئازادی چەندە خەمبارە بۆ لەدەست دانی ئەدێل، هێندەش دڵخۆشە بەوەی کارەکتەرەکەمان ئیتر پێویستی بە تارمایی نیە و خودێکی ئازادە، بەڵام ئاخۆ ئازادی لە عەشقدا ساتەوەختێکی ئەبەدیە و خودی ئازاد ناگەڕێتەوە بۆ لای تارمایی ئازادی؟ ئەوە چەندە پرسیارە، گومانێکی قوڵە، کاتێک دیالۆگی کۆتایی نمایشەکە ئەدێل دەلێت من دەرۆم، کەوایە دواتر دەتبینمەوە، تارمایی دەڵێت بەڵێ دواتر، دواتر بینینەوە، لەدەستدانی ئازادی و عەشقە بەیەکەوە، کەواتە پێویستە ئەو پرسیارە ئاراستەی خۆمان بکەین، کە ئازادی وەدەستیش بێت لەدەستی بدەین، ئیتر بۆچی سەرزەنشتی ئەدێل بکەین لەو ژیانەی کە هەڵیبژاردووە؟

شانۆنامەی “پۆدکاست”. ل□ نووسینی ئەدۆلین دیۆدۆنێ (٩) بەهاوکاری ڤیکتوار توایۆن (١٠) هەڵدانەوەی دۆسیەی کوشتنە، دیمەن دوو ژن لەسەر شانۆ دەردەکەون بۆ بەرنامەیەکی ڕادیۆیی، بەدرێژایی شانۆنامەکە ئەوان ل□ بەرنامەکەدان, چیرۆکی کوشتن دەگێڕنەوە, کە ئەو ژنە ڤێرژینی نامەیەک بۆ ژنەکەیتر دەنێرێت بەناوی ڤیکتوار ئاگاداری دەکاتەوە لەماوەی پێنج سالدا دوانزە کەسی کوشتوە، دوای رێکەوتن لەگەل رۆژنامەنوسەکە دوای ئەو بەرنامەیە دەیەوێت خۆی ڕادەستی پۆلیس بکات، کچەکەی و نەوەکەی بەدەستی زاواکەی کوژراون، بۆیە رۆژنامەنوسەکە لەمیانی پرسیارێکدا دەیەوێت لەوە تێبگات ئەم رووداوە پەیوەندیان بە یەکتریەوە هەیە؟ساتی گێڕانەوەی چیرۆک، ئەو وەک بکوژێک بۆ تاوانەکانی قسە ناکات، هێندەی وەک سەپاندنی دادوەری، وەک لەگێڕانەوەی کوژرانی کچەکەی و نەوەکەی ئاماژەی بۆ دەکات، بەوەی دوورکەوتنەوەی زاواکەی بەبێ توندوتیژی دەیتوانی کۆی روداوەکە بە ئاقارێکیتر بەرێت. بۆیە پاساوێکی مر□یانە دەدۆزێتەوە بۆ تاوان، کە دەزانێت پۆلیس شتێک ناکات بۆ وەستاندنی توندوتیژی, باوکێک لەبەردەم مناڵەکەیدا، کوشتن وەک ڕزگارکردنی مندالێک و دایکێک دەخاتە ڕوو، لێرەدا لەبەشێکی کوشتنەکان ئێمە دایک و منال وەک قوربانی دەبینین، کە بکوژ لەڕێی کوشتنی پیاو ئەوانیتر لە توندوتیژی ڕزگار دەکات، بۆیە لەگەڕانەوەی چیرۆکی کوشتنی یەکەم پیاو ، گەر بەراوردی بکەین بە چیرۆکی کوشتنی کچەکەی, دەتوانین ئەو وێنەیە بخەینە ڕوو، کە نەبوونی دادوەری لەپشت کۆی رووداوەکانە و هەموویان لەیەکتر دەچن.

شانۆنامەی “ئازیزە بچکۆلانەکانم” ی ژوفرین دونادیو (١١) مۆنۆلۆژێکی شانۆییە وەک شانۆیەکی مۆنۆدرامی بەو پێیەی ژنێک کە دۆخی دەروونی تەواو نیە و دیالۆگ لەتەک چەندین پیاو دەکات، سەرەتا گوێی لەدەنگی دەرگا دەبێت، لێرەوە بوونی پیاوەکان لە

دنیای دەرەوەی مانە، پەیوەندی بە دنیای ئەو درووست دەکەن، وەک چۆن ئاوێنە دەبنەوە بەشێکیتر بە بینینی خۆی و دنیای دەرەوەی مانە، بەدلنیایی ئەو شانۆنامەیە شانۆیەکی مەنۆدرامیە نەک شانۆی تاکئەکتەر، بەهۆی دۆخی دەروونی کارەکتەر، ئەکتەر دەتوانێت نواندن بکات لەگەڕانەوەدا، چونکە پێویستە ئەو دوو شێوازە لەیەکتر جیا بکەینەوە، شانۆی تاکئەکتەر جیاوازە لەشانۆی مەنۆدرامی بەو پێیەی لەوەی یەکەمیان لاسایی کردنەوەی گەڕانەوە نیە، بەلام لەشانۆی مەنۆدرامی کارەکتەر کە پیشەی ئەکتەریە یاخود دۆخی دەروونی تەواو نیە، دەتوانێت لاسایی ڕۆلەکانی تر بکاتەوە.
گەڕانەوە دەگەڕێتەوە ناو یادەوەری، بە پەیوەندی جەستەی گێڕەرەوە بە پیاوەکەوە لەگەرمی جەستە و سەکسکردندا، خەون بینین بە منالێکی مەزن کە تەمەنی هاوشێوەی تەمەنی فریشتەیەک دەبینێت، ئەو گەڕانەوەیە تا ئاستێکی زۆر شوناسی کارەکتەرەکەمان بە ئاشکرا دەکات، بەوەی ئەوەی کەوتۆتە پشت ئەو دۆخە دەرونیەی تێیکەوتووە، وابەستەی شکستی خەونی ئیرۆتیکیانەیەتی لەگەڵ پیاوێک، کە یادەوەری و داهاتووی لەسەر بەند بووە، بۆیە ئێستا وەستانە لەنێوان ئەو دوو زەمەنە، کە دەیەوێت دوو زەمەن بەیەک بگەیەنێت، زەمەنێک کە یادەوەریە و پیاوێک لەژیانی ئەودا هەیە، زەمەنی ئایندە زەمەنێکی نادیارە کە ئاخۆ یادەوەری دەگەڕێتەوە، ئەو عەقڵەی وە دەست دەنێتەوە؟ بە ئەوەی ئەو ئێستایە بتوانێت کۆی زەمەنەکان بەیەکترەوە ببەستێتەوە؟
ئەو پرسیارە بەتەنیا توانای ئەوەی هەیە کۆی ڕووداوەکانمان بۆ بگەڕێتەوە، شوێنێک هەیە بۆ کۆتایی چیرۆک، کە کۆتایی شانۆنامەکەیە، بەڵام دەرچوونی لەشوێن گەڕانەوەیە بە ناو هەمان دنیای خەونی بوونە دایکایەتی، بە ناو هەلی لەدایکبوونی نەخشانەی لەدایکبوون، سەرەنجام گەڕانەوە لەشەودا قسەکردنەوەیە لە خەمی ڕەگەزی، خەمێک سەرەنجام بوونی ئەو پێکدەنێت، لەدەرەوەی ئەو بوونە خۆی لەپەراوێزدا دەبینێت، ئەوەش تەواو جیاوازە لەو دیدە فێمێنسیەی فێمێنستێکی وەک سیمۆن دو بۆڤوار دایکایەتی وەک جۆرێک لە کۆیلایەتی دەبینی، ئەگەرچی فێمێنیستەکانی دواتری فەرەنسی بەدژی ئەو دیدگایە کاریان کردووە، بەڵام لەکۆتاییدا زمان بازنەیەک بەناو ڕووداو درووست دەکات، کە وابەستەی ئارەزووی دایکایەتیە، کە خالی نیە لەخۆشەویستی بە پیاوێک کە دایکایەتی بەرەنجامی ئەو پەیوەندیە سەکسیەتی، بەلام هەمیشە ئەو دەور دراوە بە تارمایی پیاوەکان و کێشەکانیان.
شانۆنامەی "ئایندە" ی ئەڤا یەنسکە (١٢) ڕووداوەکان لە ئوتێلێکدا ڕوو دەدەن کە ناونیشانی شانۆنامەکەش هەڵگری ناوی ئوتێلەکەیە،

ئەمە سەرەتا دوو ژن دەبینین، وەک ئەوانیتر لەشەودا ئازار دەچێژن، وەک ئەوەی شەو بە ژنی فەرەنسی ئارامگەی خستنەڕووی ئازار بێت، هەڵبەت دنیابینی جیاواز، بەڵام تەوەرێک ڕاماندەگرێت ئەویش تەنیایی ئەو مرۆڤەیە، ئەمە ڕووبەرووی ئەو پرسیارە دەبینەوە: خەون بە ئازادی تاکەوە ببینین؟ یان سەرەنجام ئەو ئازادیە لە کۆتاییدا دەمانخاتە ناو چوارچێوەی تەنیایی مرۆڤ لەژیاندا؟

ئەوە پرسیارێک نیە بە تەنیا لەو تێکستەدا ڕووبەرووی ببینەوە، بەڵکو لەکۆی شانۆنامەکاندا دەیبینین و هەستی پێدەکەین، لەدەرەوەی ئەزموونکردنی ئەم ژیانەوە سەختە بتوانین وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە، بەتایبەت لەخەسڵەتی جیاوازی کولتووری هەر وەڵامدانەوەیەک بە ئەو پرسیارە بە خۆی دەرەنجامی جیاوازی لێدەکەوێتەوە، کە وابەستەی ئامادەبوونی منە لەناو کولتوردا.

لەسەرەتادا دوو ژن لەژووری نوستنی ئەم ئوتێلە دەبینین، ماری تەمەن ٣٠ ساڵە لەگەڵ پالەما ٢٥ سالان، پالەما خۆشەویستی خۆی بە هاوڕێکەی نیشان دەدات لەهەمان کاتدا بێزاربوونیشی لەم ئوتێلە نیشان دەدات، بەهۆی ئەوەی وەک خۆی دەڵێت ئەوان تەنیا قسە دەکەن، بەڵێ دەیەوێت لەو شوێنە بڕوات، ماری داوای لێدەکات ماچی بکات، ئەوە وەک ئاماژەیەک بە هەستکردن بە تەنیایی و لەگەڵیدا دەگەڕێتەوە ناو یادەوەری خۆی و ڕابردووی بە کارەکتەری فیلمێکی هۆلیۆد دەشوبهێنێت، گوێ لەڕادیۆ ڕادەگرن، دنیای دەرەوە خراپتر لەدەروونی ئەوان شێواوە، ڕووداوە ڕۆژانەییەکان دەریدەخات هیچ شوێنێک ئارام نیە، نە دەروونی مرۆڤ و نەدنیای دەرەوەی مرۆڤەکان، بەڵام پرسەکە ئەوەیە ئاخۆ ناونیشانی شانۆنامەکە ئاگادارکردنەوەیەکە بۆ بەردەوام پێمانبڵێت ئایندە ناوی ئوتێلەکە نیە، بەڵکو زەمەنی هەنوکەیی مرۆڤی هاوچەرخە؟

بۆ ئەوەی بە وەڵامی ئەو پرسیارە بگەین، پێویستە لەکۆی ڕووداوەکان بە ئاگا بین، پالەما باس لەوە دەکات گەر پۆلیس دەستگیری بکات بەتاوانی نەبڕینی پلیتی میترۆ، بەڵام ماری ئەوە وەک گاڵتەیەک دەبینێت، چونکە لەبنەڕەتدا ئەو پۆلیس بە گاڵتەجار دەبینێت، ئەگەر قسەکردن وەک کاریکاتێرێک بە ئەو ڕووداوانە ببینن کە بەرەو روویان دێت، بەڵام خۆ لەوە کۆتایی نایەت، بەتایبەت کاتێک لەدەرگا دەدرێت و ژنێک دێت بەناوی بریگیت، کە بەوان خۆی بە هاوڕێی ژوستین دەناسێنێت، بەهۆی ژوستین وتویەتی بێتە ئێرە، چونکە دواتر ئەویش دێتە ئەوێ، ئەو ژنە بەدوای مێردەکەیدا دەگەڕێت، ئەوان وەک شێت دەبینین، بەڵام وەک ماری بە بریگێت دەڵێت من تێت ئەگەم، بەڵێ ئەوان تەنیا خۆیان لەئازاری خۆیان تێدەگەن، مەگەر هەر ئەو بیرۆکەیەش نەبێت، ئەو کتێبە کۆی شانۆنامەکانی تەواوی نووسەرەکانی

ژن بن و ئەوان گوزارشت لە ئازاری خۆیان بکەن لەشێودا.
ئەو دیمەنە بەجۆرێک لە نائومێدی کۆتایی دێت کاتێک جولەکان تەواو گوزارشت لەسیمای کارەکتەرەکان دەکات بەوەی بریگیت زنجیرە زێڕینەکەی هاوسەرەکەی دەفەوتێنێت، تا بە دەوری زنجیرەکەی خۆیدا هەڵیبواسێت، دواتر کاتژمێرەکەی دادەکەنێت و جزدانەکەی دەگرێت، ماری خەریکی خواردنەوە دەبێت، گڵ گرتنی کوپێکی کاغەز و گوێبیست بوونی دەنگی ئۆتۆمبیلێک هەموو ئەمانە وەک مۆتیڤێکی دۆزەخی ناو دەبرێت.
دیمەنی دووەم و کۆتایی، لەکەنار دەریادایە، بەواتای پەیوەندی نیە بە شوێنی یەکەمەوە، ئەوەش بە خۆی وەڵامی بەشێک لە پرسیارەکانی ئێمە دەداتەوە، بەتایبەت لەبوونی مرۆڤ وەک تاکێک لەدەرەوەی ژیانی هاوبەش، ئەوان ئەو سێ ژنە لەئاوەکە دەردەچن و لەکەنار دەریاکەدا پاڵدەکەون، لێرەدا پاکبونەوەیە لە پەیوەندیکردن بە ژیانی هاوبەش، بە خەمێک کە پیاوەکان ئەوان گیرەدە دەکەن و دەیانەوێت لەم ڕێگەیەوە سەر لەنوێ پاکژ ببنەوە، بگەڕێنەوە بۆ ناو تاکایەتی خۆیان، زەمەن دیسان شەوە، بەواتای زەمەن ناگۆڕێت، ئەوەی دەگۆڕێت بیرکردنەوەیە.
وەک بانگەشە بۆ مانیفێستی ژیان بە ئەوانیتر قسە دەکەن، جۆرەکە لەگاڵتەکردن بەو ڕووداوانەی ڕوو دەدەن، بەڵام سەرەنجام ئەو رووداوە دەبێتەوە پەیوەندی کردن بە ژیانی ئەوان، ئەو ئۆتۆمبیلەی ڕووداوی هاتوچۆ ئەنجام دەدات، پیاوێکی گەنجە لەوە دەردەکەوێت، ناوی (یانە)، ماری و پالۆما (یان) بە هاوڕێکەیان جێدەڵن بەوەی ئەوە بە ئەوە، ئەویش هەوڵ دەدات لەڕێی عەترەوە سارێژی برینەکەی بکات، دوو کچەکەیتریش دواتر دێن و جێی ناهێڵن، تاوەکو سارێژی برینەکەی بکەن، لەگەڵیدا بەرەو ئۆتۆمبیلەکەی یان دەڕۆن، کە رووداوەکەی ئەنجامداوە، وەک ئەوەی پێمان بڵێت کێشەو ئازارو ئازادی مرۆڤ، پەیوەستە بە خودی مرۆڤەوە نەوەک تەنیا بە ئاستی ڕەگەزی، ئەو کۆتاییەش تا ئاستێکی زۆر ئەم شانۆنامەیە لەوانیتر جیا دەکاتەوە و ناچێتە سەر هەمان هێڵی فەمەنیستی.
ئێمە ئێستا دەتوانین لەسەر پرسیارەکانمان لەو تێکستە بووەستین و لەبارەیەوە بدوێین، بەوەی مرۆڤ دوای پەیوەندی سەر لەنوێ دەگەڕێتەوە ناو ئازادی خۆیەوە، بەڵام بە ڕوانینێکیترەوە، بەوەی ناکرێت ڕەگەز ببێتەوە جۆرێکیتر لەجیاوازبوون، بۆیە ناچێتەوە ناو تەنیایی مرۆڤ لەژیاندا، لەکۆتایی تێکستەکەدا دەتوانین گرنگی ناونیشانمان بۆ دەربکەوێت، کە سەرەتا تەنیا وەک گومان و بێبەهایی ناونان سەیرمان دەکرد، بەتەنیا ناوی ئوتێلێک نیە، هەرچەندە ئەو گریمانەیە بە ناونان وەک گەمەیەک دەبینین، بەڵام لەکۆتاییدا

دیدەکیتری ئایندەخوازیە بە ئایندەی تاک، بە زەمەنێک کە ئەو مرۆڤانە دەبەت بەسەر وێرانەکانی یەکتریدا بڕۆن، کەمێکی هاوبەش بەیەکتری بکەن بە پارێزگاری کردن لەئازادیە تاکخوازەکانی هەر یەکێکیاندا.

دواهەمین شانۆنامەی ناو ئەو کتێبە کە دەمانەوێت لەسەری بووەستین، شانۆنامەی «هێزی کەمتر» ی ئوریلی ساد (١٣) ڕووداوەکان گوزارشت لەپەیوەندی هاوسەری ژن و مێردێک دەکەن، کاتێک پیاوەکە لەشەودا دەگەڕێتەوە ماڵەوە کە لەشارێکی تر کار دەکات، هەست بە تووڕەیی و ماندوو بون دەکات، ژنە چەند هەوڵ دەدات هێمنی بکاتەوە، بەڵام بیانوی پیاوەکە سەرەتا ئەوەیە کە ئەو لەگەشت نەبووە و لەکارکردن بووە، تا دەگاتە ئەوەی بە ژنەکەی دەڵێت چیتر بەرگەی تۆ ناگرم و ئیتر خۆشم ناوێت. شەڕەکە بە بەردەوامی درێژە دەکێشێت، هەریەکەی بەدوای شوێنێک دەگەڕێت بە سەنگەر، پیاو هێرش دەکات و ژنەش لەداکۆکیکردنە لەدژی هێرشەکاندا، بەڵام پیاوەکە دەیەوێت دەمامکی نهێنی پەیوەندییەکی درێینە هەڵبماڵێت، کە زۆرجار مرۆڤ لەژیانی هاوسەری بەدەنگی لەو دەمامکە دەکات، کاتێک ژنە دەیەوێت ئەوە بخاتە ڕوو کە تەلەفۆن دەکات ئاخۆ ئەو لەگەڵ هاوڕێکەی لەسەر کار بووە یان لەشوێنێکی تر بووە، ئەوەش ڕاستەوخۆ هەڵدانەوەی نهێنی شاراوەی پەیوەندییەکە هەر یەکە لەویتر گومانەکانی دەتەقێنێتەوە، بۆیە پیاوەکە وەک ئەوەی ئەویش بزانێت ژنەکەی خیانەتی لێ کردووە، بۆیە ڕاستەوخۆ پێی دەڵێت «تۆش هەروەها چاوەکانت بکەرەوە، ئێمە بەختەوەر نین، ئێمە تەواو جیاوازین، لەخۆتدا بگەڕێ کە جوو بیت، وەک تۆ پارێزەر ، دکتۆر دەتبات بە لیبیس» (١٤) لێرەدا دەردەکەوێت پیاوەکە هەموو نهێنی ژنەکەی دەزانێت، بۆیە ژنە بە دژە تارمایی ناوی دەبات، بەدرێژایی ئەم شەڕە ناونیشانی شانۆنامەکە بەشدارە لەڕێگەی گەمەی زمانەوانی ژن و مێرد کە دەستەواژەی هێز و هێزی کەمتر دەخەنە ڕوو، ژنە لەو ساتە کە پیاوەکەی وا قسەی لەگەڵ دەکات ئیتر ئەویش ڕاستەوخۆ نەفرەتی لێ دەکات، لەکاتێکدا پیاوەکەش بەدرێژایی ئەو هەموو ساڵە، ئەو لەگەڵ خۆشەویستی یاری کردووە (١٥) بەوەی ئیتر هەست بە هیچ خەونبینێکی هاوبەش ناکات لەگەڵ ژنەکەی.

بۆیە کاتێک پیاوەکە دەیەوێت ماڵەکە بەجێبهێڵێت، ژنە هیچ سنورێکی ناپاکی کردنی ژیانی هاوسەری ناهێڵێتەوە، بەشێوەی مێردەکەی تۆمەتەکان دەهێنێتەوە، بەوەی ئاخۆ ئەو هۆکاری ئەوەیە پیاوەکەی بڕوات، یاخود کەسێکیترە کە لەناو کۆمپیوتەرو ئیمەیڵەکانیدایە، کەسێک لەشوێنی ئەو لەدڵیدایە، ئاخو وەک ژنە دەڵێت ئەو قەحپەیە کێیە؟ چاوەڕێی ئەوە ناکات پیاوەکە وەڵامی پرسیار و قسەکەی بداتەوە، چونکە ئەوەندە بەسە وتنی هەموو ئەو شتانە بەڕووی

مێردەکەی دەرخەری ئەوەن گەر ئەو دەزانێت ژنەکەی لەگەڵ دکتۆرێک پەیوەندی هەیە، ئەوا ژنەش دەزانێت ئیمێلەکانی مێردەکانی لەناو کۆمپیوتەرو تەلەفۆنەکە پڕیەتی لەنامەی ژنێکیتر.

تا ئاستی ئەوەی پەردە لەڕووی ئەو درۆ ئاکاریە هەڵدەداتەوە، کە چۆن پێشتر لە سۆسیال میدیا بانگەشەی بۆ خۆشەویستی ئەو کردووە کەچی ئێستا دەڕوات و لەگەڵ کەسێکی تردایە.

کەچی کاتێک دڵنیا دەبێت کە مێردەکەی دەڕوات، ئیدی ڕیتمی قسەکردنی دەگۆڕێت، بەوەی پەیوەندی هاوسەریان جوانی و خۆشەویستی گرتەتە خۆی و یەکتریان خۆش دەوێت و بۆ یەکتری گرنگن، بە پێچەوانەی ئەو کچەی ئێستا مێردەکەی دەیەوێت بچێت لەگەڵی بژیەت، تەنیا ئەوەیە کچێکی گەنج ومناڵکارە، ئەوە هەوڵێکە بۆ مانەوەی مێرد لەماڵ و دەرنەچوونی، بەڵام هەمیشە دەبێت ئەوەمان بیر بێت کەی گفتوگۆو شەڕەکان بەدەوری «هێزی کەمتر »خۆی دەخواتەوە، چ لە تەنی دیالۆگ و کاردانەوەکانی کارەکتەر یاخود دەربڕینی ڕاستەوخۆی ئەو دەستەواژەیە.

پیاوەکە تێدەگات لەوەی ژنەکە ئەو درێژەدانەی بۆ ئەوەیە لەم شەوەدا مناڵەکانی بە ئاگا بێنێتەوە لەوەی باوکیان ماڵەکە بەجێدەهێڵێت، بەڵام سووربوونی مێرد بۆ ڕۆیشتن بە ڕادەیەکە، هیچ گومان لای ژنەکەی ناهێڵێتەوە کە مێردەکەی عاشق بووەو دەڕوات، بەڵام پیاوەکە ئاماژە بە ئەو ترسە دەکات کە لەهاوسەرەکەی هەیەتی و سووربونی خۆی لەو ڕۆیشتنە نیشان دەدات، چونکە ئیتر ناتوانێت لەگەڵی بژیەت، بەهۆی ئەوەی بەختەوەر نیە لەو پەیوەندییەی ناو ماڵە، هەست بە خنکان دەکات. بەدرێژایی ئەو دۆخە تەلەفۆنەکە بەردەوام لە دەدات، ئەوەش ئاماژەیەکی ڕوونی دنیای دەرەوەی ماڵە، بەوەی کەسێک چاوەڕوانە و ئەوەی لەماڵەکە ماوەتەوە دواکەوتووە، ژنەکە پەلاماری تەلەفۆنەکە دەدات و پیاوەکە هەوڵ دەدات لەدەستی دەریبێنێت، چونکە خۆی دلنیایە ئەوەی لەم کاتەدا تەلەفۆن دەکات کێیە، لەو ساتە دەستەکان لەجەنگێکی بێدەنگدان بۆ تەلەفۆنەکە، سەرەنجام پیاوەکە مشتێک لەزەوی دەدات، بەڵام هیچ لەوە خەمناکتر نیە، کاتێک توڕەیی پیاو بەسەر زەویەکە دەتەقێتەوە، ژنەکە دەلێت بمکوژە، بەواتای جێهێشتنی بۆ خۆی مردنە، ئیتر با بیکوژێت ئەو ساتە ماڵەکەی بە بەجێبهێڵێت، بەوەی وەک دەلێت ناتوانێت بەبێ ئەو بژیەت، لەکاتێکدا ئەو قسانە هیچ کاریگەرییەک لای مێردەکەی درووست ناکەن، بەقەد ئەوەی داوای لێ دەکات بێدەنگ بێت و نایەوێت گوێی لەو قسانەی بێت و ئیتر قسەی لەگەڵ بکات، لەگەڵ ئەوەشدا ڕووداوەکان کۆتاییان نایەت، چونکە هەردووکیان لەسەر قەنەفەکە دادەنیشن، بۆیە ململانێکە بەردەوامی دەبێت، بە ئاستێک بەدرێژایی شانۆنامەکە پیاوەکە

دەیەوێت بڕوات و ژنەکەش دەیەوێت بمێنێتەوە، لەکاتێکەدا هەر یەک لەوان نهێنی پەیوەندییە شاراوەکانی یەکتریان ئاشکرا کردووە، لەگەڵ ئەوەشدا ژنەکە هەر دەیەوێت بمێنێتەوەو ماڵەکە بەجێ نەیەلێت بەسەر خۆی و مناڵەکانی(١٦)، تەنانەت بەشێوەیەک قسە دەکات کە دەیەوێت بچێت بخەوێت، بەیانی دەبێت بچێت بۆ سەر کارەکەی و پێویستە بیریان نەچێت ئەوان خێزانیان هەیە، بەلام مێردەکەی لە کێشەکی هێمن کەچی لەسەر هەمان بۆچوونی خۆی قسە دەکات، بەوەی ئەو ناتوانێت بمێنێتەوە، دەبێت بڕوات، نایەوێت باوکێکی خراپ بێت، دواتر ئەوەشی بۆ زیاد دەکات بەوەی ئیتر هەر نایەوێت باوک بێت.
ململانێی ئەو دوو کارەکتەرە لەبەرزی و نزمیدا وەک تەونی جانجالۆکەیەک وایە کە چۆن بۆ درووست کردنی تەونەکە هەر یەکەیان بە ئاستێکی دژ بەیەکتر تێ دەپەڕن، دراماکەش وەک ئەو تەونە خۆی بەرەو پێش دەبات، بۆیە ژنەکە باسی ئەو هەموو پشتگیرییە دەکات کە پێشکەشی ئەوی کردووە بۆ کارکردن.
ژن لە لوتکەی ململانێکەدا هەڵگری خەسڵەتی کارەکتەرێکی ڕۆمانسییە لەدەربڕینەکانیدا دەیەوێت ماچی بکات و سێکس بکەن، بەلام پیاوەکە ڕایدەگرێت و تکای لێدەکات بوەستێک لە دەربڕینی ئەو هەستانەی، کەچی ژن جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەو ژنیەتی دایکی کچەکانیەتی، بەوەی ناتوانێت خۆی لەو وێنە خانەوادییە بهێنێتە دەرەوە، لەو ساتەی کە ژنە جەخت لەو پەیوەندییە خێزانییە دەکاتەوە، سەر لەنوێ زەنگی تەلەفۆنەکە لێ دەداتەوە، ئەوەش وەک بیرهاتنەوەی دنیای دەرەوەی خێزانە، کە هێشتا پەیوەندییەکە کۆتایی نەهاتووەو کەسێک هەیە دەیەوێت بزانێت کەی پەیوەندییە کۆتایی دێت، ژیان لەگەڵ ئەو دەست پێدەکات.
پرسیارەکە لەئێستادا ئەوەیە: هەر بەڕاست ئەوە ژنی ناو کۆمپیوتەرەکەیە کە ئیمێل بۆ هاوسەرەکەی دەنێرێت؟ ئەو دڵنیاییە چیە ژنە تەلەفۆنە هەیەتی؟ ئەی بۆچی پیاوەکە سەرەتا ترسی لە زەنگەکە هەبوو، بەڵام ئەمجارە نکوڵی لێدەکات، بەوەی کەس نییە؟
لێرەدا لەناو شانۆنامەکەدا ئەمە وەڵامی پرسیارەکان راستەوخۆ وەرناگرینەوە، بۆیە دەتوانین لەشوێنی هەر یەکێکیان وەک خوێنەری بۆ لایەنی تێکست قسە بکەین، خوێنەر لەو ساتەدا کەسی سێیەمی ناو ململانێیەکەیە، لەململانێ ئەو دوو کارەکتەرە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، گومانەکانی ژنە لەشوێنی خۆیەتی، نکوڵی کردنی پیاوەکەش خاڵی نییە لەترسی سەرەتای زەنگەکە، تەنانەت ئەو سووربونەی پیاو بۆ ڕۆیشتن بە خۆی وەڵام بە هەموو پرسیارەکان دەداتەوە، بەبێ ئەوەی وەڵامی تەلەفۆنەکە بدرێتەوە، لەکاتێکدا هەموو هەوڵی ژنەکە بۆ مانەوەی هاوسەرەکەیەتی لەماڵەکەدا، داوای هیچ شتێکی لێ ناکات،

تەنیا خوازیارە مەردەکەی بمێنێتەوە و جێی نەهێلێت، دەیەوێت تا کۆتایی ژنی ئەو بێت، بەڵام پیاوەکە هەر لەو ساتەی هاتەوە ماڵ بریاری کۆتایی خۆی دابوو، تەنانەت کاتێک ژنەکەی باس لەوەش دەکات سبەینێ دایک و باوکی دێن بۆ سەردانیان، دەبێت ئەو نەگریێت و شتەکان بشارێتەوە، بەڵام چونکە مەردەکەی دڵنیایە لەکۆتایی هەموو شتەکان داوای لێ دەکات هیچ نەشارێتەوە و تەنانەت کەی ڕووداوەکان بە گەرانی بۆیان بگێڕێتەوە، گێڕانەوە لەڕۆڵی گێڕانی، بەواتای دانیشتن و سەردانەکە نەشێوێت، وەک ئەوەی ئەمشەوە چیرۆکێک بێت و بووبێت بە ڕابردوو.

نیهاد جامی- فەڕەنسا

پەراوێزەکان:

La Nuit neuf pièces courtes, L’avant-scène théâtre-janvier 2024 (١)

(٢) ئاکسەل ژا نیکەی لەدایکبوی ١٩٧٢ ژنە نوسەرێکی فەرەنسی بە نەژاد کامیرۆنیە، سەرەتا وەک فۆتۆگرافەر ماوەی پانزە ساڵ کاری کردووە، دواتر ڕوو دەکاتە نووسین و گۆشەی رۆژنامەوانی، دوای ئەوەش وێب سایتێکی تایبەت بە پەیوەندی سۆزداری ژنانی ڕەش پێست داناوە، هەورەها چەندین پۆدکاستی کردووە، لەبارەی توندوتیژی دژی ژنانی ڕەشپێست و توندوتیژی سێکسی دژی منالانی ڕەش پێست لەماڵەکاندا، هەروەها بەیەکەم کتێبی لەژێر ناوی “رۆژمێری ژنانەی رەشپێشت” خۆی وەک نوسەرێک ناوبانگی دەرکرد.

(٣) ماریا لا ڕەیا، لەدایکبوی ١٩٧٩ ی شاری بلباوی ئیسپانیایە، لە فەرەنسا ژیاوەو کارەکانی لەپاریس ئەنجام دەدات، نوسەرو سینارێست و دەرهێنەرە، سالی ٢٠٢٢ بە یەکەم رۆمانی خەلاتێکی ئەدەبی وەردەگرێت، وەک رۆمانوسێک دەبێتە جێگای سەرنجی ڕەخنەگران، لە ٢٠٠٤ تا ٢٠١٥ پێنج کورتە فیلمی درووست کردووە، ئەو شانۆنامەیە تازەترین بەرهەمی ئەدەبیەتی.

(٤) کۆلۆمب شنەک، لەدایکبووی ١٩٦٦ ی شاری پاریسە، رۆمانووس و رۆژنامەنووس و دەرهێنەری دۆکۆمێنتاریە، خاوەنی چوار خەڵاتە.

(٥) کلێر شەزال، لەدایکبوی 1956 فەرەنسایە، رۆژنامەنووسێکی ناسراوی فەڕەنسیە، لەبواری تەلەفزیۆن و رۆژنامە و رادیۆ ناسراوە، لەزۆربەی ئەو فیلمە سینەمایانەی وەک ئەکتەر بەشداری کردووە ڕۆڵی بێژەری تەلەڤزیۆنی پێدراوە، خاوەنی دوو رۆمان و یادداشتێکی چاپکراوە، هەروەها کتێبی دەنگیشی هەیە، لەئێستاشدا هەموو ئێوارەیەکی سێ شەممان لەکاتژمێر حەوتی ئێوارە بەکاتی پاریس لەسەر

شانۆی پاریس تێکستی "جەم بهەلە" ی مارسێل سوقەژو دەخوێنێتەوە، پێشتریش ئەزمونێکیتری لەو بارەیە هەبوو، کاتێک لەنێوان شوبات و نیسانی ٢٠٠٨ تێکستی " رۆژنامەی هێلین" دەخوێندەوە.

(٦) عالیە عەتایی رۆمانوسێکی ئێرانی- ئەفگانیە (1980) سیناریۆی فیلم و کورتە چیرۆکیش دەنووسێت، چەندین خەڵاتی ئەدەبی وەرگرتووە، لەئێراندا بەزمانی فارسی پێنج کتێبی چاپکردووە، ئەم شانۆنامەیەی یەکەم کاریەتی بە زمانی فەرەنسی، کە پێشوازیەکی باشی لێکراو کارەکەی خراوەتە سەر شانۆش

(٧) کلەی مونس، گۆرانی بێژ و ئەکتەرە، لەدایکبوی شاری لیلی فەڕەنسایە لە ١٩٧٢، خاوەنی دە ئەلبومی گۆرانیە، لە ١٩٩٩ بەرەو دنیای سینەما رۆیشتووە و دواتر ڕووی کردۆتە شانۆش، لەگەڵ دەرهێنەر ئالان کلینگلەر دەستی بەکاری شانۆیی کردووە، سەرەتا لە ٢٠١٦ وەک لەنمایشێکی شانۆیی میوزیکال بەشداری کردووە بەناوی "هیچ شتێکم نیە دژی شەوی سەری ساڵ" لە ٢٠١٩ لەگەڵ هەمان دەرهێنەر سەر لەنوێ لەشانۆدا بەشداری دەکات بە نمایشی "من نەرگسی نیم" کە لەچوارچێوەی فێستڤال ئەڤینیۆنی شانۆیی پێشکەش دەکرێت، لە سالی ٢٠٢٣ هەمان نمایش بۆ ماوەی پێنج هەفتە لەسەر شانۆ بەردەوام بوو.

(٨) La Nuit neuf pièces courtes, L’avant-scène théâtre-janvier 2024, page 92.

(٩) ئەدەلین دیەدەنە، لەدایکبوی 1982 بەلژیکا، نوسەر و ئەکتەرە، براوەی خەڵاتی فیدراسیۆنی والۆنیایە لە بەلژیکا بۆ کورتە چیرۆکێک، یەکەم کتێبی چاپکراوی نامیلکەیەک بوو بەناونیشانی "تەنیا لەتاریکیدا" ، لەسالی ٢٠١٧ یەکەم شانۆنامەی خۆی بلاو کردەوە، سالی دواتر رۆمانێکی نووسی و خەڵاتی پێ وەرگرت، دووەم رۆمانیشی لە ٢٠٢١ بلاو کردۆتەوە.

(١٠) ڤیکتوار توایەن، لەدایکبوی 1989 ی پاریسە، نوسەر و رۆژنامەنووسە, دوو کتێبی چاپکراوی هەیە، لەدووتوێی بەرنامەکانی ڕادیۆ و کارە رۆژنامەوانیەکانی بەوە ناسراوە رەخنە لەبیرکردنەوەی پیاوبوون دەگرێت، بەر لەوەی ئیمتیازات بێت، بریتیە لە بنیاتنان، لەدیدی فێمێنیستیەوە ڕەخنە ئاراستەی توندوتیژی پیاو دەگرێت.

(١١) ژوفرین دونادیو، لەدایکبوی ١٩٩٠ فەرەنسا، نووسەرە، سالی ٢٠١٩ یەکەم رۆمانی خۆی نووسی بەناوی "چیرۆکی فەرەنسا" کە دەزگای گالیمار چاپی کرد باس لە ونبونی منداڵێک دەکات، لە رۆمانی دووەمیدا بەناوی "سەگ و گورگ" ساڵی ٢٠٢٢ لەلایان دەزگای گالیمار چاپکراوە، منداڵە ونبووەکەی ڕۆمانی یەکەم، لەم رۆمانەی دووەمدا دەدۆزرێتەوە، خاوەنی خەڵاتی فلۆرایە لە ٢٠٢٢.

(١٢) ئێڤا یۆنسکۆ، لەدایکبوی ١٩٦٥ ی پاریسە، بە ڕەچەڵەک ڕۆمانیە،

ئەو بە خۆی لەشانۆدا زیاتر وەک ئەکتەر دەرکەوتووە، بەڵام لەسینەمادا سەرباری کاری نواندن وەک سیناریست و دەرهێنەری سینەمایی ناسراوە، دایکی هونەرمەندێکی بواری فۆتۆگراف بووە، بەو هۆیەوە لەمنداڵیدا ڕاکێشراوەتە ناو کارە فۆتۆیەکانی دایکی و چەند فۆتۆگرافەرێکەوە، ئەو منالی و هەرزەکاری ئاسایی تێنەپەڕیووە لەلایەک لەهەندێک وێنەی فۆتۆگرافی جەستەی ڕووتی نیشان دەدرێت، تا لەسەرەتای هەرزەکاریدا وێنەی ڕووتی وەک نمایشکار لەسەر بەرگی گۆڤارو ڕۆژنامە بلاو دەبێتەوە، سەرباری دوبارەکردنەوەی ئەو دیمەنانە لە چەندین فیلمدا، ئەوەش دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە هاورێکانی تا ڕادەیەکی زۆری خۆیانی لێ بەدوور بگرن، سەرباری ئەوەی ئالۆدەی ماددەی بەهۆشبەر دەبێت و بەو هۆیەوە لە دایکی دوور دەخرێتەوە، سەرەتای راستەقینەی کاری هونەری ئەو بە سالی ١٩٨٧ دەگەڕێتەوە، ئەو کاتەی پەیوەندی دەکات بە تیپێکی شانۆیی، لە ٢٠١١ وەکو دەرهێنەر یەکەم فیلمی سینەمایی خۆی درووست دەکات، لە ٢٠١٧ ڕۆمانی پاکیزەیی دەنووسێت کە پشتی بەستووە بە تەواوی ژیاننامەی خۆی، لە ٢٠١٩ دووەم فیلمیش درووست دەکات.

(١٣) ئوریلی سادە، لەدایکبوونی ١٩٧٨ ی پاریس، ئەکتەر و دەرهێنەرە، لەپاڵ ئەوەشدا گۆرانی بێژەو تێکستی زۆربەی گۆرانییەکانیشی خۆی دەینووسێت، لە سالی ١٩٩٥ دەستی کرد بە کارکردن لەسینەمادا، تاوەکو ساڵی ٢٠٠٨ بەردەوام بووەو لەو ماوەیەدا لە هەشت فیلمی سینەمایی بەشداری کردووە، لە شەش بەرهەمی تەلەفزیۆنیش بەشداری کردووە، لە ٢٠٢٤ لەشانۆگەرییەک وەک ئەکتەر کاری کردووە.

(١٤) La Nuit neuf pièces courtes, L’avant-scène théâtre- janvier 2024, page 99

(١٥) دەستەواژەی یاریکردن لە ئەدەبی شانۆنامەی فەڕەنسیدا، وەک دەرکردن لە پەیوەندی خۆشەویستی دێت، ئەگەر بە هەڵەدا نەچین دەتوانین ئەوە بگەڕێنینەوە بۆ ناونیشانی شانۆنامەکەی شانۆنوسی فەڕەنسی ئەلفرێد دو موسیە لەژێر ناوی «ئەمە یاری لەگەڵ خۆشەویستی ناکەین” کە سالی ١٨٣٤ نووسیویەتی.

(١٦) لێرەدا کارەکتەری ژنەکە ڕێک تەواو پێچەوانەی کارەکتەری نورای «ماڵی بووکە شووشە» ی ئیپسنە، نورا یاخی دەبێت و مندال و مێرد لەماڵ بەجێ دەهێڵێت، بەڵام کارەکتەری شانۆنامەکەی ئوریلی تەواو بە پێچەوانەوە نایەوێت مێرد بڕوات و لەگەڵ مناڵەکان بە تەنیا لەماڵ بمێننەوە

ئەسپێکە مردار بوو گوێرەکەکەش تۆپی!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

کاری ڕۆژنامەنووسی، وەك هەر بوارێکی دیکەی پیشەیی و فەرهەنگی، کە دەچنە نێو شوناسی کولتووریی و فەرهەنگییەوە، کارێکی پیشەمەند و گرنگە، چونکە گەر ڕۆژنامەنووس وەك بکەرێکی ئەکتیڤی نێو ڕووداوەکانی ژیان نەبێت، بێگومان شتێك بە نێوی ڕووماڵکردنی هەواڵ، ڕووداو و کارەساتەکان نابێت، بۆیە ڕۆژنامەنووسی لەو پیشە هەستیار و تایبەتمەندانەیە، کە وەك هەر ژانرێکی دیکەی فەرهەنگی، جۆرێك لەخاسیەتمەندی خۆی هەیە، بەو مانایەی وەك چۆن ناشێ هەموو کەس ڕۆمانووس، شاعیر، وەرگێڕ بێت، بەو شێوەیەش ناشێ هەموو کەس بکرێتە ڕۆژنامەنووس و هەڵگەی ئەو شوناسە پیشەییە بێت.

لە هەرێمی کوردستاندا، بە هەزاران ڕۆژنامەنوس، دەزگای ڕاگەیاندن، مینبەری چاپ و بڵاوکردنەوە هەن، کە ڕۆژانە بە شێوەیەکی بەردەوام ڕووماڵی هەواڵ و بەدواداچوون و ڕووداوەکانی کۆمەڵگە دەکەن، بەڵام گەر لە ڕووی تایبەتمەندیی و پیشەییەوە بڕوانینە ئەو هەموو کەناڵ و ڕۆژنامەنووسانە، ئەوا جۆرێك لە بێ بەهاکردنی کاری ڕۆژنامەنووسی لێ کەوتۆتەوە، بە جۆرێك کە مایك بەدەست و ڕۆژنامەنووسی پرۆفیشنال و خاوەن ئیتیك تێکەڵبوونە. ئەم بەگشتیکردن و بە میللیکردنەی کاری ڕۆژنامەنووسی لە هەرێمی کوردستاندا، بە پلەی یەکەم سەندیکای ڕۆژنامەنووسان لێی بەرپرسیارە، ئەویش لە ڕێگەی ئەو یاسایەی دایناوە کە شوناسی ڕۆژنامەنووسی بە جۆرێك بە هەبوونی هیچ مەرجێك دیاریکردووە، کە بشێ هەموو کەسێك بە نەخوێندەوارەکانیشەوە ببنە ڕۆژنامەنووس. ئەم جۆرە لە بە عەوامکردنەی کاری ڕۆژنامەنووسی، زەمینەیەکی هێناوەتە ئاراوە، کە ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا، خەڵکی بە خۆشی و توانجەوە بە ڕۆژنامەنووسان دەڵێن مایك بەدەست! بێگومان وەك چۆن مرۆڤ بە ئەزموونێکی درێژی خوێنەوە و هەبوونی باکگراوەندێکی گەورەی ڕۆشنبیریی ناتوانێت بنووسێت، بەو شێوەیە دەبێ ڕۆژنامەنووسیش زادەی ڕۆشنبیرییەکی گەورە و زمانزانییەکی ورد و کەسێکی شارەزا بێت لە هەموو بوارێك بۆ ئەوەی بشێ وەك ڕۆژنامەنووس کار بکات و ئیدی بزانێت کامە گیانەوەرە (مردار دەبێتەوە کامەشیانە دەتۆپێت) کە بەداخەوە دەیان جار لە میانەی

ڕوومـــالکردنی هەواڵ و ڕاپۆرتـــی ڕۆژنامەنووســـیدا، ئەم هەڵەیەم خوێندەتەوە و کەوتەتە بەرچاو. بگرە ڕۆژنامەنووس هەیە جیاوازی لە نێوان (تشرینی یەکەم) و (تشرینی دووەم) لە ڕووی ژمارەیەوە ناکـات ! جیـاوازی لە نێـوان وڵاتـانی (نەیجەر) و (نەیجیریـا) نەکـردووە و وادەزانـێت هەردووکیـان یەکـن ! دەیـان جـار کەوتەتە بەرچاوم کە نووسیوانە وڵاتی ئەفەریقای باشوور لە کاتێکدا وڵاتێك بەو ناوەوە نییە، بەڵکو ئەوەی هەیە وڵاتی (باشووری ئەفەریقیایە). ماڵپەڕێ هەیە دەنووسێت:_(بەفر بارین لە گەرمیان مسۆگەر بووە) وەك ئەوەی ئەوان لای خوداوە هاتبن، یان لە پێشبینییەکانی گەردوونی و کەش و هەوا، زانامەندترو زانستیتر بن؟ ئاخر لە کوێ بەفر بارین گرەنتی هەیە، چ جای ئەوەی ئەو شوێنە گەرمیانیش بێت؟ دەزگای ڕاگەیاندن هەیە، جیاوازی لە نێوان سەرەکی (باشووری سودان) و وەزیری دەرەوەی (چاد) نەکـردووە و وێنەی سلفاکێر میاردێتیان داناوە، کە گوایا وێنەی وەزیری دەرەوەی چادە. بریا ئەو هەواڵانەم دیکۆمێنت دەکرد. ڕۆژنامەنووس هەیە، نازانێ سەروبنی هەواڵ، زمان، داڕشتنی هەواڵ چییەو چۆنە، کەچی هەر ڕۆژە بە پارەی زیاتر لە کەناڵێکە. ئەگەر تا دوێنێ، سیاسییەکان نموونەی ناشیرینی سەنگەر گۆڕین و هەڵوێست فرۆشی و بیرو باوەڕ فرشی بووبن لە پێناو پارەدا، ئەوا ئەمـڕۆ ئەوان تەز لە دوو ڕۆژنامەنووسـان نـاکەن! مەگەر ڕۆژ هەیە ڕۆژنامەنووسێك نەچێتە ئەو کەناڵانەی بە پارەی خەیاڵی نەوتی ئەم میللەتە پەخشی بەرنامەکانیان دەکەن؟ سەرنج بدەن، ئێن ئارتی دەیان ڕۆژنامەنووسی نەناسراوی پێ گەیاند و دروست کردو فێری کردن هەواڵ و ڕۆژنامە و بەرنامە و کاری ڕۆژنامەنووسی چییە، کەچی دواتر ئەوانە چیان کـرد؟ مەگەر خۆیـان نەفـرۆشتە کەناڵەکـانی سـەر بە دەسەڵات؟ ئەم بێ بەهاییبوونەی کاری ڕۆژنامەنووسی لە نێو ئەمەدا، بەرهەمـی ئەو هەزاران بە نـاو ڕۆژنامەنووسـەیە، کە گوایا خـاوەن ئیـتیك و پیشەمەند و کاری ڕۆژنامەنووسی پرۆفیشناڵانەن، لە کاتێکدا جگە لە مایك بەدەستێك کە هەر ڕۆژە بە پارە لە شوێنێکن، هیچی تر نیـن . ئەمە وێـرای سـەدان هەڵەی دیکەی زەق کە نیشانەی نەبـوونی هوشیاری و ڕۆشنبیرییە لای بە شێکی زۆری ڕۆژنامەنووسان. کورد وتەنی لەو خۆڵە، هەر ئەو قوڕە دروست دەبێت !

هونەرمەند “ئەحمەد سالار “ئەستێرەیەکی درەوشاوەی نێو هونەر و ئەدەبی کوردی.. ن- کامەران حاجی ئەلیاس

هەرکاتێ باس لە پێشرەوانی شانۆی کوردی و عێراقی دەکرێت یەکێك لەو هونەرمەندانەی کە لە ریزی پێشەوە ناوی دەهێنرێت هونەرمەند و نووسەری دیاری کورد مامۆستا (ئەحمەد سالار)-ە بەڵێ بەتایبەتی لە نێو هونەر و ئەدەبیاتی کوردی ،لەو کاتەی باس لە دراما وشانۆی کوردی دەکەین یاخود باس لە تێکستی شانۆیی کوردی دەکەین ناکرێت باس لە هونەرمەند و زمان پاراو و داهێنەری کورد، نووسەر ئەحمەد سالار نەکەین ئەو لەرێگەی نواندنەکەی لەرێگەی شاکارە مەزنەکانی هەمیشە بوونی خۆی سەلماندووە یەکێکە لەو هونەرمەندانەی کە خاوەنی داهێنانی رێبازی(شانۆی ئاهەنگ سازی) یە ئەگەرچی ئەو رێبازە شانۆییە بۆ دەرهێنەری مەغریبی (عەبدولکەریم بەرشیت) دەگرێنەوە بەڵام بۆ راستی و دورستی ئەمە دەڵێم لەو کاتەی هونەرمەندی گەورەی مەغربی داهێنەری شانۆی ئاهەنگ سازی (عەبدولکریم بەرشیت) ئامادەی پێنجەمین فیستیڤاڵی هەولێر بۆ شانۆ بوو، کەلە10 تاوەکو 2018-12-14 لەشاری هەولێر بەرێوە چوو،لە لێدوانێکی تایبەت دا عەبدولکەریم بەرشیت دەڵێت” شێوازە ئاهەنگ سازییەکەی مامۆستا ئەحمەد سالار لە شێوازەکەی من زۆر جیاوازە” بۆیە دەڵیم هونەرمەند ئەحمەد سالار خاوەن و داهێنەری شانۆی ئاهەنگ سازییە.. من بۆخۆم تاوەکو ئێستا نەمبیستووە شانۆکارێکی توانای داهێنانێکی لەو شێوەی مامۆستا ئەحمەد سالار لە نێو شانۆی کوریدا بوونی هەبێت هەرچەندە لێرەولەوێ هەوڵ و کۆشش هەبووە وەکو پرۆژەکەی خاتوونی شانۆکار د.نیگار حەسیب قەرداغی (لابۆری شانۆی لالش) وەکو پرۆژەی شانۆی (سات) لەلایەن هونەرمەند سەدیق حسێن وە هەوڵەکانی (کۆری شانۆی با)ی هونەرمەند هۆرێن غەریب و هاورێکانی بەم دوایانەش (رێچکەی شانۆی سناپ)، لەلایەن هونەرمەندی شانۆکار گۆران سەرگەڵوویی بەڵام ئەم ئەزموونانە تا ئێستا وەکو ئەزموونێکی شانۆیی سەیر دەکرێن لەوانەیە چەندین هونەرمەندی تریش هەوڵ و کۆششیان هەبێت لە من ئاگاردار نەبم..

هونەرمەند ئەحمەد سالار جگە لە تێکستە شانۆییەکانی کە زۆربەیان

باس لە مەژووی و داب و نەریتی کوردی دەکات.. خاوەنی چەندین کتێبە لە بواری شانۆ و دراماییە بەجۆرێك خزمەتێکی زۆری کتێبخانەی کوردی کردووە بوونەتە سەرچاوە بۆ زۆرێك لە شانۆکاران سوودیان لێوەرگرتوون لە هەمان کات هەندێ لە کتێبەکانی وەکو میتۆد لە نێو پەیمانگای هونەرجوانەکانی هەرێمی کوردستان دەخوێندرێت بەتایبەت بە وانەکانی (مەژووی شانۆ) و(دەنگ و دەموودوو).

ئەحمەد سالار و نواندن

من لەم نووسینەم دا هەوڵ دەدەم تیشك بخەمە سەر نواندن لەلای هونەرمەند ئەحمەد سالار دا..

سەرەتا یەکێك لە بنەما سەرەکییەکانی پێکهاتەی نواندن بەهەر ئەکتەرێك دەنگە کە بە داینەمەی نواندن دادەنرێت لە هەمان کات دا یەکێکە لە پێداویستییە سەرەکییەکانی هەموو ئەکتەرێك جگە لە نواندنی پانتۆمایم نەبێت، کە زیاتر پشت بە جوڵە و هێما وئاماژە دەبەستێت مامۆستا ئەحمەد سالار خاوەن دەنگێکی تەواوی شانۆییە کەدەتوانی هەموو چینە دەنگەکانی دەنگ بە هەر نواندێك بەرجەستە بکات بەشێوە یەك دەتوانی دەنگی خۆی لەگەڵ هەموو شێوازەکانی نواندن چ لە بواری مەرگەسات یاخود بەزمەسات بەرجەستە بکات وەکو زانراوە ئەکتەر پێویستی بە توانستێکی رەهای دەنگ هەیە بۆ ئەوەی لەکاتی رۆڵ بینین سەرکەوتووبێت بۆ ئەوەی بەرەنگاری هەموو ئەو ئاڵنگارە ببێتەوە کە لەکاتی نواندن لەسەر تەختەی شانۆ رووبەری دەبێتەوە بە بەدەست هێنانی ئەمەش جگە لە بوونی دەنگێکی گونجاو باوەڕ بەخۆ بوون خاڵێکی سەرەکییە بۆ هەر ئەکتەرێك هونەرمەند ئەحمەد سالار بە هۆی ئەوەی خاوەن دەنگێکی شانۆییە لەهەمان کات دا خاوەن هەناسەیەکی قوڵی شانۆییە دەزانێت لەکاتی نواندن چۆن دابەشی سەر دیالۆژەکانی بکات کەس بەقەد ئەو لە کاتی نواندندا ماف بە وشەو پیتەکانی ناو دیالۆژەکان نادات ئەو زۆر بەووردی رەچاوی دەربینی وشەکان بە تایبەتی لە کاتی دەموو دووی ڕستەو و وشە و پیتەکان دا ئەوەش زیاتر بە راهێنانی بەردەوام بوون و ئەزموونێکی زۆر ئەو هونەرمەندە دەگەڕێتەوە بە تایبەتی لەرووی بەکارهێنانی تەکنیکی دەنگ چەنیەتی کۆنترۆڵ کردن و دابەش کردنی هەناسەدان و هەناسەوەرگرتنەوە کە بەداخەوە بەشێك لە ئەکتەران لەکاتی نواندن دا لەسەر تەختەی شانۆدا وشە و دەموودووەکانیان زۆر خراپە بەتایبەتی لەدانان بە پیت و وشەکانی کۆتایی زۆرجاریش وشەکانیان لە کۆتایی دیالۆژەکانیان یاخود ئەو وشەو دیالۆژانەی کە بە چرپە دەموو دوو دەکرێن ون دەبن و ناگاتە بینەران بەتایبەتی لەو کاتەی هەندێك لە وشەکان مانا کرۆك و فلسەفەی ڕستەکەن یان بابەتەکانن بە داخەوە ئەویش ناگاتە بینەر ئەوەش بە هۆی دابەش نەکردن و نەبوونی

کۆنترۆڵ لە سەر کۆئەندامی هەناسە دان و هەناسە وەرگرتنی ئەکتەر دەگەڕێتەوە. هەر لەم ڕوانگەوە دەرهێنەری ناوداری جیهانی ستانسلافسکی دەڵێت" لە گۆرانیبێژێکی ئۆپێرا فێری نهێنییەکی ڕاهێنانی دەنگ بووم،ئەویش ئەوەیە کە کاتێك لە کاتی گۆرانی وتن دا هەناسە دەدەینەوە پێویستە هەست بە دوو سیستەمی هەوا بکەین کە دێتە دەرەوەن، یەکیان لە دەمەوە ئەویتریان لە لووتەوە". هەر لەسەر گرنگی دەنگ بۆ ئەکتەر کاتێ لە دەرهێنەر ئیتاڵی (تۆماس سالڤینی)ی پرسی ئەکتەر لە کاتی نواندن لە مەرگەسات دا چی زۆر پێویستە لە وەڵام دا دەڵێت "دەنگ، دەنگ ،دووبارە دەنگ". بۆیە ئەتوانم بڵێم دەنگی هونەرمەند ئەحمەد سالار هەموو ئەوسیفاتە لە خۆدەگرێت کەوبلیمەتانەی شانۆ باسی لێوەدەکەن بەجۆرێك دەنگەکە لە هی کەس ناچێت توانستی وای هەیە لە هەموو ئەو ڕۆڵانەی بەرجەستەی کردووە هەست دەکەین بە تەواوەتی لە چێتە نێو قالبی کەسایتییەکە نموونەش زۆرن کە لێرەدا دەرفەتی ئەوە نییە ئاماژەیان پێبدەین.

خاڵێکی تریش لە نواندن کە پێویستە هەموو ئەکتەرێك هەبێت بریتییە لە جەستەی ئەکتەرە ئەویش بنەماییەکی گرنگ وسەرەکییە لەسەر شانۆدا بێت یاخود لەسەر شاشەدا بێت جەستە کاریگەری راستەو خۆی لەسەر بینەر دەبێت بۆ ئەوەی لەگەڵ هەموو حاڵەتەکانی بژیت چونکە زمانی جەستە واتە وەرگێڕانی دەقێکی نووسراوە بۆ گوزراشتەکانی هێما و ئاماژە ..لەبەر ئەوە بۆ ئەکتەر تەنیا دەنگ گرنگ نییە لەم روانگەوە ئەگەر بەووردی سەیری نواندنەکانی مامۆستا ئەحمەد سالار بکەین درك بەوە دەکەین گرنگی زۆر بە هەموو وردەکانی نواندن هەر لە گوزارشتەکانی لە رووی زردەخە، پێکەنین، توڕە بوون، خەمبار …بەبێ دیالۆژەکانی ئەو گوزراشتانە دەگاتە وەرگر .

لایەنێکی تری گرنگی نواندن بۆ ئەکتەر بریتییە لە جوڵەی شانۆیی یاخود چۆنیەتی جوڵەی جەستە لەسەر تەختەی شانۆ کەپێویستە بە بەرجەستەکردنی هەر کارکتەرێك ئەویش لە ڕێگەی بوونی کەشێکی گونجاوە بۆ هەر ئەکتەرێك بەئەوەی بتوانێت لە ئامادە باشی دا بێت بە هەموو کردار و جوڵەیەك لەسەر تەختەی شانۆ بۆیە دەبێت ئەکتەر توانستێکی باشی جوڵەی هەبێت بێت لە هەمان کاتدا زۆرجار جۆری جوڵەی ئەکتەر هاوکار و یارمەتیدەر دەبێت بۆ ناسینەوەی کارکتەر بەپێی تەمەن و ڕەگەز و کەسایەتی بێگومان جلوبەرگیش تارادەیەکی زۆر هاوکارە بۆ بنیادنانی کارەکتەر بەتایبەتیش لە نواندنی (بێدەنگ) دا .هونەرمەند ئەحمەد سالار لەو نمایشانەی کە بینومانن هەمیشە جوڵەکانی لەکاتی نواندن بە تایبەتی لەسەر تەختەی شانۆدا جیاواز دەرکەوتوو بەدورست کردنی هەر کارەکتەرێك سەرکەوتووبووە هۆکارەکەیش بۆ خوێندنەوەو لێکدانەوەی ووردی بۆ هەر جوڵەیەك کردووە

تەنانەت زۆر بەووردی جوڵەکانی جەستەی ئەنجام دەدا ئەوەش بەهۆی خوێندنەوی ووردی بۆ ئەوکەسایەتییەی کە بەرجەستەی کردوون بەجۆرێك وا دەكات لەرێگەی ئاماژ و هێماكانی سەرنجی بینەر بەهەموو جوڵەیەکی رابکێشێت تەنانەت هەست و سۆزو کرداری ناوەکی و دەرکی بۆ نموونە کرداری دەراوکێ کەلەیەك کاتدا هەردوو کردارەکە هەر لە رێگەی جوڵە شانۆییەکانی بەبێ دیالۆژ زیرەکانە دەگەیەنێتە بینەر بەهەمان شێوەش لە نواندنی لە دراما و تەلەفزیۆندا جوڵەکانی لەرێگەی گوزارشتەکانی وەکو جوڵەی شەر جوڵەی سۆزو خۆشەویستی..دەگاتە وەرگر هەندێك جاریش تەنیا لە شێوەیەکی دیارکراوی وەستانی بەبێ هیچ دیالۆژێك لەسەرتەختەی شانۆ چەندین ماناو مەدلولی بەخشیوە ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ شێوەی وەستان هێما و گوزراشتەکانی ئەو دەزانێت چۆن دەست و تەنانەت پەنجەکانی لە خزمەت رۆڵەی بە کار بهێنیت بە داخەوە زۆر جار هەندێ لە ئەکتەران دەستەکانیان لێ دەبێتە بەڵا نازانن چۆن هەڵسوکەوتی لەگەڵ دا بکەن..

بێگومان زۆر لایەنی تری گرنگی تری هونەرمەند نووسەری دیاری کورد مامۆستا ئەحمەد سالار هەن کە دەتوانرێت تیشکی بخینەسەری بگرێ چەندین لێکۆڵینەوەو توێژینەوەی لەسەر ئەزموونەکانی ئەو کەڵە هونەرمەندە بکرێت وە چەندین تێزی و نامەی ماستەر و دکتۆرا لەسەر هونەرکەی بەدەست بهێنرێت ..لە هەموو گرنگتریش ئەو هونەرمەندە خاوەن رۆشنفکری زۆری مەعریفییە..لێرەدا هیوای تەمەن درێژی بۆ دەخوازم..دەست خۆشیش لە دەستەی نووسەرانی ئەم گۆڤارە دەکەم بۆ تەرخاندنی بەشێکی گۆڤارەکە بۆ ئەزموونی ئەم هونەرمەندە مەزنە هەرهە بن.

ن- کامەران حاجی ئەلیاس

خوێندنەوەیەکی جیاواز بۆ چەند چەمکێك.. زاهیر باهیر

1 ئیمپریالیزم باڵاترین پلەی سەرمایەدارییە

ئەم چەمکە لە لایەن لینینەوە هاتە ناوەوە. لە ساڵی 1916 دا لە

سەردەمی جەنگی جیهانی یەکەمدا کاتێک کە لە سویسرا بووە بە ساڵێک پێش شۆڕشی ئۆکتۆبەری 1917 ئەم کتێبەی نوسیوە. لینین لە نوسینی ئەم کتێبەدا سوودێکی زۆری لە شیکردنەوە ئابوورییەکانی مارکس بینیوە.

ئەو تێڕوانینەی کە لینین کردونی و لە دووتوێی ئەم کتێبەدا ئامادەی کردوە بنەماکەی چەند خاڵ و ڕوداوێکی گەورە بووە لە قۆناخەکانی ئیمپریالیزم کە لای ئابووریناسان و مێژوو نوسەکان تایبەتی جیا جیای پێدراوە. بە گوێرەی پێناسەکانی ئەوان نەتەوەیەکی بەهێز یا ڕاستتر دەوڵەتێکی بەهێز لە ڕێگەی کۆنترۆڵی سیاسیی، ئابووریی، یان سەربازییەوە کاریگەری خۆی بەسەر ولاتانی یا ناوچە لاوازەکاندا درێژدەکاتەوە، کە زۆرجار بریتییە لە کۆلۆنیکردن و بەکارهێنان و تاڵانکردنی سەرچاوەکان و باڵادەستیی بەسەر دانیشتوانی ناوخۆییدا.

ئیمپریالیزم لە مێژوویەکی درێژدا بە شێوەی جۆراوجۆر بوونی هەبووە، بەڵام ئەو زاراوەیە زۆرترین پەیوەندی بە قۆناغی سەدەی پازدە تا بیستەمەوە هەیە. لەوانەش ئیمپراتۆریەتەکانی سەرەتایی وەک ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی و فارس و چین بۆ داگیرکردنی خاکەکان فراوانتر بوون.

لای لینین ئەم وشەیە فراوانتر بووەوە مەبەست لێی ڕوونکردنەوەی هۆکارە ئابووری و سیاسییەکانی ئیمپریالیزم بوو و چۆن بووە هۆی ململانێ جیهانییەکانی وەک جەنگی جیهانی یەکەم. لینین دەیگوت ئیمپریالیزم پەرەسەندنێکی سروشتی سەرمایەدارییە، کە قەرزکاری و سەرمایەی دارایی زاڵ بوون و لە ڕێگەی فراوانبوونی کۆلۆنیالیزمەوە بەدوای بازاڕی نوێدا دەگەڕان.

لینین ئیمپریالیزم بە “قۆناغی قەرزکاری سەرمایەداری” پێناسە دەکات، کە بازرگانی و بانکە گەورەکان زاڵن بەسەر ئابوورییەکاندا و بەدوای بازاڕ و سەرچاوەی نوێدا لە دەرەوەی وڵات دەگەڕێن.

لینین پێنج تایبەتمەندی سەرەکی ئیمپریالیزم دەستنیشان دەکات:

یەک : کاپیتاڵیزم چڕبوونەوەی بەرهەمهێنان و سەرمایەی قەرزکاری دروست دەکات کە کۆنترۆڵی تەواوی پیشەسازییەکان دەکات.

دوو: یەکگرتنی سەرمایەی بانکی و پیشەسازیی دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی ئۆلیگارشییە داراییەکان.

سێ: هەناردەکردنی سەرمایە (وەبەرهێنان لە بازاڕەکانی دەرەوە) گرنگتر دەبێت لە هەناردەکردنی کاڵاکان.

چوار: پێکهێنانی قەرزکاریی سەرمایەداریی نێودەوڵەتی کە جیهان لە نێوان خۆیاندا دابەش دەکەن.

پێنج: دابەشبوونی خاکی جیهان لە نێوان زلهێزە ئیمپریالیستەکاندا

تەواو دەبێت و ناکۆکی بەدوای خۆیدا دەهێنێت.
لینین لەو سەردەمەدا بە هاوکاری نوسینەکانی مارکس لەسەر پرسی ئابووریی، دەرکی بەوە کردووە کە سەرمایەداریی بەرەو مۆنۆپۆلی دەچێت و بزنسە بچوکەکان لە لایەن کۆمپانیا گەورەکانەوە لووش دەدرێن، پرسی دراو و دەزگە دراوییەکان دەبێتە کاردانەوەیەکی حەتمی دیاردەی کاپیتاڵیزم. جەوهەری کاپیتاڵیزم بەیەکادان و ململانەی نێوانی کۆمپانیاکان و خاوەن سامانەکانە و ئەمەش بەرەو خولقاندنی چەوساندنەوە و جەنگی گەورەی دەبات. لینین جەنگی جیهانی یەکەمی بە بەرەنجامی ڕاستەوخۆی ململانەی ئیمپریالیزم لەسەر کۆڵۆنییەکان و سەرچاوەی کەرەسەی خاو و بازاڕ زانیوە.
ئەوانەی سەرەوە کورتەیەکن لەوەی کە لینین پێناسەی ‘ ئیپمریالیزم بالاترین قۆناخی سەرمایەدارییە’ بەسەر کاپیتاڵیزم دا بڕیوە، پێشبینی ئەوەشی کردووە کە ئەمە کۆتا قۆناخی ئابووری کاپیاڵیزمە و هەرەس دەهێنێت و سۆشیالیزم دروست دەبیت. بە کورتی تێبینییەکەی لینین ڕەخنەیە لە ئیمپریالیزمی سەرمایەداریی، کە نیشانی دەدات چۆن قۆرخکارییە ئابوورییەکان دەبێتە هۆی هەژموونی جیهانی و چەوساندنەوەی بێ ڕەحمانە و شەڕ. بەم شێوەیە بیرۆکەکانی لینین کاریگەرییان لەسەر بزووتنەوە دژە کۆلۆنیالیزمەکان و شۆڕشە سۆسیالیستییەکان لە سەرانسەری جیهاندا هەبوو.
بێگومان ئەوەی کە لینین لێرەدا وتویەتی تێبینی و پێشنیارکردن بووە بۆ ساڵانی ئایندەی پاش سەردەمی خۆی هەر وەك چۆن ئەمە دەتوانین هەندێك پێشبینی گەر چی وەکو خۆشی دەقاو دەق دەرنەچیت بۆ ئایندە دەکەین.

ئایا ئەو چەمکەی لینین دروست بووە؟

پێش ئەوەی بێمە سەر وەڵامی پرسیارەکە دەبێت ئەوە بڵێم مارکسییەکان وەکو دینییەکان ئایدۆلۆجین ئەوەی کە وتراوە بە سەردەمێکی پێشوو لە قۆناخێکی تایبەتی کۆمەڵدا پاش ئەم هەموو ساڵانە، ئەوان هەر ئەوانە دەڵێنەوە و باوەڕیان وایە کە ئستاش ئەو پێناسەیە بۆ کاپیتاڵیزمی سەردەم هەر دروستە. گرفتی گەورە لای ئەوان وەکو دینییەکان شرۆڤە، قسە و چەمك هەموی لە زەمان و لە شوێن و واقیعی خۆی دادەبڕن.
گەر تەماشای واقیع و کاپیتاڵیزمی سەردەم و ئەو پێشەوەچون و گۆڕانکارییەی کە بە خۆیەوە بینیوە بکەین، هەڵەی ئەو چەمکەی دەرخستووە و لە ئێستادا کردویەتییە چەمکێکی مردوو. هەڵوەشاندنەوەی ئەم چەمکە لە هەنووکەدا گران نییە چونکە ئەو پاسا

و بەهانانە بۆ سەلماندنی چەمکەکەی، ئێستا دەتوانرێت وەکو راستییەك یاخود هەڵەیەك بزانرێت .

لەوانە لینین باوەڕەی وابووە کە سەرمایەداریی هەرەس دەهێنێت و سۆشیالیزم دێتە کایەوە هەر بۆیە دوای ئیمپریالیزم قۆناخێك یاخود هەنگاوێکی دیکە نییە تاکو سەرمایەداری بینێت، بەڵام ئەوە دەبینین کە سەرمایەداریی بە کردنی چەند ریفۆرمیکی وەکو گرتنەبەری سیاسەتی خزمەتگوزاری و جیهانگیریی و نوێکردنەوەی تەکنیکی نوێ، دروستکردنی تەکنەلۆجیای نوێ تا ڕادەیەکی زۆر لەبری هەرەسهێنانی، خۆی زیاتر بینا کردووە .

پاساوێکی دیکەی لینین ئەوە بوو کە سەرمایەداریی قۆرخکردنە، بەڵام هاتنی سیاسەتی نیولیبرالیزم و گڵۆبای بازرگانی و مامەڵە و ئابوری دیجیتاڵی و دروستکردنی جۆرەها جەنگی کورت و درێژخایەن، نەك هەر ئەوەش بەڵکو توانی خۆی مۆدێرنایز بکات و نەك هەر سیاسەتی قۆرخکردن بگرێتە بەر بەڵکو کۆمپانیا گەورەکانیش لە ململانێیەکی زۆر گەورەدا بن تاکو بازاڕی نوێ دروست بکەن و بازارە کۆنەکانیش ئەوەی کە سوودی بمێنێت مۆدێرنایزی بکەن .

بنەمایەکی دیکەی لینین بە چەمکەکەی وەبەرهێنانی بەیانە و فراوانبوونی بوو کە هەندێك جار بە زۆر و لە ڕێگەی داگیرکردنەوە بووە، بەڵام لە ئێستادا دەیبینین کە هەندێك لەو مامەڵە و بازرگانیانە خۆبەخشانەیە و کە جاری وا هەیە کە دەوڵەتەکان لەژێر فشاری یەکدیدا ئەوە ناکەن هەر وەکو چۆن لە ئێستادا چەندەها مامەڵەی بازرگانی و گرێبەستی پیشەسازی لە نێوانی هەندێك لە دەوڵەتەکاندا هەن و بەردەوامیش ئەوە ڕوودەدات. جگە لەمانەش دەوڵەتەکان بە بەکارهێنانی کۆمەڵێك فۆرمیلەی وەکو بەرزکردنەوە و دابەزینی ڕێژەی سوو و هەڵئاوسانی پارە و هەروەها دانانی گومرگ (تاریف) ئەمانەش ڕۆڵی خۆیان هەیە لە لایەك لەسەر بەهای دراویان و لە لایەکی دیکە لەسەر پرسی بەرهەمهێنا و مامەڵەی بازرگانیی.

خاڵێکی دیکەش هەیە کە ڕەچاوکردنی زۆر گرنگە لەگەڵ بوونی چەوساندنەوە و دەستی هەرزانی هێزی کار، ئەویش ئەوەیە کە ئێستا زۆربەی وەبەرهێنانەکان و دروستکردنی پرۆژە جیاوازەکان لە ڕێگای گرێبەستی کۆمپانیا زەبەلاحەکانەوە لەگەڵ دەوڵەتانی کە پرۆژەکانیان دەوێت، یاخود لە نێوانی خودی دەوڵەتەکاندا هەن. ئەمەش هیچ وڵاتێك ناتوانێت سەراپای پرۆژەکانی بە کۆمپانیاکانی خۆی یاخود خودی دەوڵەتەکەیەوە بکات و بکرێت، بەڵکو پەنا بە کۆمپانیا گەورەکان یاخود دەوڵەتەکانی دیکە دەبات تاکو ئەو پرۆژانە جێبەجێبکرێن. بە نموونە گەلێك لە دەوڵەتەکانی ئەفریقا لە ڕێگای چین و کۆمپانیا

چینییەکانەوە پرۆژەکانی وەکو ڕێگا و بان و پرۆژەی سەد و خزمەتگوزارییە جیاوازەکان و پرۆژەی گەورەتری دیکە دەکەن. ئەمە جگە لەوەی کە خودی دەوڵەتەکان لە ڕێگای قەرزی صندوقی دراوی نێودەوڵەتی و بانقی نێو دەوڵەتییەوە گەرچی گرێبەستەکانی نیوانیان زۆر سەخت و قورسە ئەمە دەکەن. ڕاستە کردنی هەندێك پرۆژە یاخود قەرزکردن ناچارییە و دەبێت بکرێت بەڵام تا رادەیەکی زۆریش خۆبەخشانەیە نەك بەزۆر پێیان بکرێت و دەوڵەتێك بێت داگیریان بکات سەروەت و سامانیان بەتاڵان ببات و ئەم پرۆژانەیان بە ئەنجام بدات .

لە کۆتاییدا دەتوانم بڵێم ئەوەی لینین وتونی هەندێك ڕاستیان تێدایە وەکو مانەوەی هەژموونی وڵاتە زلهێزەکان و جەنگ و چەوساندنەوە و کە تا ئێستاش ئەوانە هەر بەردەوامن لەگەڵ ئەوەشدا سەرمایەداریی خۆی گونجاندووە و گەشەی زیاتر و زۆری کردووە، سەلماندوویەتی کە خۆڕاگرترە لەوەی لینین پێشبینی دەکرد. لە کاتێکیشدا کە هەژموونی ئابووریی هەشتا بوونی هەیە، بەڵام ئاڵۆزترە و بەهێزترە لەوەی کە لینین پێشنیاری کردووە.
بەڕای من ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناخی سەرمایەداریی نییە ، سەرمایەداریی ئەو قۆناخەی تێپەڕاند و گەیشتە قۆناخی جیهانگیریی. جیهانگیریی و ئیمپریالیزم دوو قۆناخی زۆر لە یەکدی جیاوازن و پێناسەشیان زۆر جیاوازە هەر وەکو چۆن ڕێڕەوی گەشەکردنیشیان جیاوازە. ئیمپریالیزم قۆناخێك بووە بەڵام قۆناخی باڵاترین نەبوو، کاتێك کە ئیمپریالیزم هەبوو عەولەمە نەبوو ، کە عەولەمەش هات ئیتر ئیمپریالیزم وجودی نەما

2 تیۆری سێ جیهانەکە

بەرای من ئەم تیورە بە تەواوی بەوەی سەرەوە پەیوەست دەبێتەوە، واتە بە پرسی ئیمپریالیزمەوە، گەر چی ساڵانێکی زۆر بەینیان بووە، چونکە بە بڕوای لینین نەك ئیمپریالیزم دوژمنی سەرەکی چینی کرێکارانە، بەڵکو دوژمنی سەرسەختی گەلانی کۆڵۆنایزکراویشە بەوەی کە داگیری کردون و ڕەنج و سامانی سروشتی و ناسروشتیانی بە تاڵان بردووە، ڕێگەی هەموو جۆرە سەربەخۆییەك و پێشکەوتنێکیان لێ دەگرت. وەڕای ئەوەی کە لینین چەمکی جیهانی سێی بەکارنەهێناوە بەڵام خودی تیۆرەکە هەر ئەو ناوچە و وڵاتەن دەگرێتەوە کە کاتی خۆی بەشی زۆریان لە لایەن وڵاتە ئیمپریالیزمەکانەوە داگرکراون و چەوساونەتەوە و لە جەوهەریشدا بناخەی تیۆری سێ جیهانەکەیە.
لەم بارەشدا لینین باوەڕی ئاوا بووە کە دەبێت خەباتی ڕزگاری

نەتەوەیی دەستبەکار بێت ئەو خەباتەش سەرومە بێت و کرێکارانی خودی وڵاتیش دەبێت پایەی گەورەی ئەو خەباتە بن شانبەشانی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی. بە ئەمەش لینین چەند تەکست و باسی گرنگی نوسیوە لەوانە”‘ مافی چارەنووسی گەلان (1914–)” ئەو لەوێدا دەڵێت گەلانی ستەملێکراو مافی جیابوونەوە و پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆیان هەیە جەختیش لەوە دەکاتەوە کە مارکسیستەکان پێویستە پشتگیری ئەم مافە بکەن لە هەمان کاتدا بانگەشە بۆ یەکێتی پرۆلیتاریا بکەن. ئەو جەختی لەسەر گرنگی پرسی نەتەوە چەوساوەکان کردووەتەوە، لەوانە گەلانی ئاسیا بووە بە بەدەستهێنانی سەربەخۆیی لە زلهێزە ئیمپریالیستەکان.
لینین جارێکی تر لە نوسینی ” شۆڕشی سۆسیالیستی و مافی چارەی خۆنووسینی گەلان (1916)”‘ – لێرەدا زیاتر پەیوەندی نێوان شۆڕشی سۆسیالیستی و خەبات بۆ ڕزگاری نەتەوەیی ڕوون دەکاتەوە، جەخت لەوە دەکاتەوە کە بژاردەی مافی چارەنووسی مافێکی دیموکراسییە کە یارمەتی یەکخستنی کرێکاران دەدات لە سەرانسەری گەلاندا. ئەمەی لە مانگی دووی ئەو ساڵەدا نوسی . لینین لەو نوسینانەدابە شێوەیەکی زۆر بەرفراوان لەسەر بزووتنەوە ڕزگارییە نەتەوەییەکان، دژە ئیمپریالیزم و ڕۆڵی گەلانی ستەملێکراو لە خەباتی شۆڕشگێڕانەی جیهانیدا نووسیوە، لەو گەلانەش کە بەرهەمەکانی لینین باسی لێ خەباتی ڕزگاری خەباتی ڕزگاریخوازییانی کردووە گەلانی ئاسیا و ئەفریقا و گەلانی دیکەی کۆلۆنایز کراو بوون.

کاتێکیش کە کتێبی ‘ ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناخی سەرمایەدارییە 1917’ نووسی، دووبارە باسی ڕۆڵی بزووتنەوە شۆڕشگێڕییەکانی لە ئاسیادا کردەوە. ئەم بۆچوونەی لینین و بانگەشەکردنی بۆ ڕزگاری نەتەوەیی و چارەنووسی نەتەوەیی لەگەڵ زۆرێك لە بزووتنەوە دژە کۆلۆنایزکردنی ئاسیادا هاتەوە.
دواتر لە ساڵی 1920 دا لینین جارێکی دیکە گەڕایەوە سەر ئەم باسە و لە “تێزەکان لەسەر پرسیارە نیشتمانی و کۆلۆنیالیزمەکان” کە لە کۆنگرەی دووەمی نێونەتەوەیی کۆمۆنیستدا پێشکەش کران. لێرەدا دووبارە تێڕوانینی لینینیان خستەوەڕوو کە کۆمۆنیستەکان دەبێ پشتگیری لە بزووتنەوەکانی دژە کۆلۆنیالیزم و ڕزگاریخوازی نەتەوەیی بکەن.

ئەوانەی سەرەوە کەمێکە نوسینێک بوون کە لینین لەسەر بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی نوسیوەتی، بەڵام لەگەڵ ئەو هەموو نوسینانەشدا لەو بارەوە، کەچی هێشتا ئایدیای تیۆری ‘ سێ

جیهانەکە' لە سەردەمی خۆیدا ئەو گەشەیەی نەکرد بە ئەوەی ببێتە تیۆرێکی تا ڕادەیەك جیهانیی، بەڵام بناغەی بەهێزی بۆ ئەو تیۆرە دانا، تیۆرەکەش بە قۆناخ و هەوڵی جیا جیادا تێپەڕی و گەشەی کرد بە تیۆری سێ جیهانەکە.

تیۆری سێ جیهانەکە دواتر وەکو چەمکێکی سیاسی و ئابووریی لە سەردەمی پێش و دوای جەنگی سارددا سەریهەڵدا، سەرەتا لە ساڵانی 1950 و 1960 سەری هەڵدا. تیۆرەکە سەبارەت بەو وڵاتانە بوو کە نە لەگەڵ بلۆکی ڕۆژئاوایی (ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی سەرکردایەتی ناتۆ) هاوتەریب بوون و نە لەگەڵ بلۆکی ڕۆژهەڵاتیی (یەکێتی سۆڤیەتی جاران و هاوپەیمانەکانی) نەبوون، بەڵکو ئەم گەلانە زۆرتر کۆلۆنییەکانی پێشوو بوون لە ئەفریقا، ئاسیا، ئەمریکای لاتین و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەوڵیان دەدا ڕێڕەوی سیاسی و ئابووری سەربەخۆی خۆیان دروست بکەن.
چەمك یا زاراوەی “جیهانی سێیەم” بۆ یەکەمجار لەلایەن ئەلفرێد سۆڤی، دیمۆگرافیای فەرەنسی، لە ساڵی 1952دا هاتە ناوەوە. ئەو جیهانی سێیەمی بە ‘ئیستەیتی سێ’ (Third Estate) بەراورد کردوو.
ئەم زاروەش لە فەرەنسای چەرخی نۆزدە و پێش شۆڕش بە مانای خەڵکانی کەمەن، نەرمەڵە ، ئاسایی یاخود ‘خەڵکی باو’ وتراوە، ئەم وڵاتانەی بە ئیستەیتی سێ بەراورد کرد کە خراونەتە پەراویزەوە و چەوسێنراونەتەوە پەیوەستیان بە ڕاپەڕین هەیە.
پاشان گەشەسەندنی سیاسی و ئایدیۆلۆژی تیۆری جیهانی سێیەم کەوتە قۆناخێکی دیکەوە کە بە نزیکییەوە پەیوەستە بە سەرکردە و بیرمەندانی بزووتنەوەی بێ لایەنەکان ‘ ‘Non-Aligned Movement(NAM) و خەباتەکانی دژە ئیمپریالیزم. بەم مەبەستەش سەرکردەکانی ئاسیا و ئەفریقا لە ساڵی 1955 لە کۆنفرانسێك لە ئەندەنوسیا بە پێشکەوتن و هاوکاری و دژایەتیکردنی کۆلۆنیالیزم کۆبوونەوە. لە ساڵی 1961دا بزووتنەوەی بێ لایەنەکان (NAM) بە فەرمی لە شاری بەلگراد لە یوگۆسلاڤیا دامەزرا. بەم شێوەیە جیهانی سێیەم بوو بە هێمای بەرخۆدان و دژە ئیمپریالیزم و خواستی نەزمێکی نوێی جیهانی.

ڕۆڵی دروستبوونی حیزبی شیوعی چینی و بزوتنەوەکەیان بە ڕابەرایەتی ماوتسی تۆنگ و سەرکەوتنیان لە ساڵی 1949 دا ناکرێت لێرەدا فەرامۆش بکرێت چونکە ڕۆڵی خۆی هەبوو لەسەر پەیوەستبوونەوەی تیۆرەکانی ماوتسی تۆنگ بە بیرۆکەی نەتەوایەتی دژایەتیکردنی ئیمپریالیزم بە تێزەکانی لینینەوە. لێرەدا ئەم تیۆرە هاندەری گەورەی بزووتنەوە نیشتمانی و نەتەوەییەکانی دیکە و گەشەپێدانی

تیۆری سێ جیهانییەکە و کەوتنە قۆناخێکی نوێوە، بووش بە مانیفێستی ئەو بزوتنەوانەی کە لە ساڵانی حەفتاکانی چەرخی ڕابوردووەوە پەیڕەوی لێکرا .

کرۆکی تیۆری سێ جیهانەکە

لەو کاتەوە واتە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا تیۆری سێ جیهانی لە فۆرم و ناوەڕۆکدا مانایەکی گەورەی پیدرا و زۆرێك لە پارتە کۆمۆنیستەکان و ئەوانەشی کە لەژێر ناوی دیکەدا بوون بەڵام هەر کۆمۆنیست بوون بەم شێوەیە گوزارشتیان لە جیهان دەکردو هەر لەسەر ئەو ڕێڕەوە تاکتیك و ئامانجی خۆیان و بزوتنەوەکەیان دیاری دەکرد. دیدی ئەمان بە جیهان مەبەستێکی دیکەی دیاریکرد و پێناسەیەکی نوێی بە جیهان کرد. جیهانی یەکەم: زلهێزەکان (ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت) کە تیۆرەکە بە دوو ئیمپریالیزمی جیهانی ناساندنی. جیهانی دووەم: وڵاتانی گەشەکردوی پیشەسازیی کە وڵاتانی ئەوروپا و گەلێك لە وڵاتانی دیکە دەگرێتەوە، واتە وڵاتانێك لە نێوانی ئەو زلهێز و وڵاتانی پیشەسازیی دواکەوتوو وەك وڵاتانی ئاسیا و ئەفریقا و ئەمریکای لاتینی کە بە وڵاتانی جیهانی سێیەم درانە قەڵەم.

بە گوێرەی ئەم تیۆرە ناکۆکی سەرەکی لای ئەو حیزبانە بە چەپ و کۆمۆنیستەکانەوە ناکۆکی نێوانی وڵاتەکەیانە لەگەڵ ئەو دوو وڵاتە ئیمپریالیزمەدا بەسەرەکی دەزانی. ئا لەم بارەشدا پێیان وابوو کە جیهانی سێیەم هێزی سەرەتایی گۆڕانکاری شۆڕشگێڕانەیە.

فراوانبوونی تیۆرەکە و زیانی ئەو تیۆرە گەیشتە ئەو رادەیەی کە بووە پێوەرێك بۆ پێناسەکردنی بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانە، کە هەر لایەك دژ بە ئیمپریالیزم خەباتی بکردایە ئەوە شۆڕشگێڕ بوو لەمەش خراپتر لەم تیۆرە خەفەکردن و لێگەڕان لە بۆرژوازی و دەسەڵاتی بەناو نیشتمانی بوو، گرنگی نەدان بەو ململانێیەی کە هەبووە یاخود هەیە لە نێوانی بورژوازی و سەرمایەدارانی ناوخۆی وڵاتدا، کە گوایە ئەوانە سەرمایەداری خۆماڵیین پشتگیریکردنیان یانی گەشەکردنی ئابوری نیشتمان لە ڕوی پیشەسازییەوە ئەمەش بە واتەی گرنگبوون و زۆربوونی ژمارەی کرێکاران و وڵاتبردنە بەرەو سەرمایەدارییە کە قۆناخێك بە گوێرەی ئەو تیۆرە نزیکترمان دەکاتەوە لە شۆڕشی سۆشیالیستیی.

دوو لایەنی هەر زۆر خراپی ئەم تیۆرە ئەوەیە کە لە هەندێك وڵاتدا حیزبە کۆمۆنیستە پرۆ ڕوسیەکان پشتگیری دەسەڵاتدارانی وڵاتەکەی خۆیان دەکرد بە هۆی نزیکییانەوە لە ڕوسیا و لەو لاشەوە کە ئەمان

وڵات بەرەو سەرمایەداری دەبەن یا لە هەندێك وڵاتی وەکو عێراق دا وایان لە جەماوەرەکەیان و خەڵکی دەگەیاند کە وڵات دەتوانێت لە ڕێگای دەوڵەتی دیمۆکراسی یا گەلیی یاخود دیمۆکراتی گەلیی، لە ڕێگەی گەشەکردنی ناسەرمایەدارییەوە بگاتە سۆشیالیزم .

لایەنێکی دیکەی خراپی ئەم تیۆرە ئەوەیە کە تا ئێستاش لەناو چەپ و سۆشیالدیمۆکرات و حیزبەکانی دیکەی وەکو ‘سۆشیالیست وۆرکەر پارتی’ کاتێک کە شەڕی نێوانی دوو دەوڵەتی وەکو عێراق و ئێرانی هەشتاکانی چەرخی ڕابوردوو هەبوو، ئەمان لایەنگری ئێران بوون بە پاساوی ئەوەی گوایە ئەمەریکا ئیمپریالیزمە و ئێران بەرگریی لە خۆیی و نیشتمانی دەکات، ئەمان پشتگیری ئێرانیان دەکرد . ئەم هەڵوێستە بە ئاشکرا لە ‘ سۆشیالیست وۆرکەر پارتی’ ئەو کاتەی بریتانیادا دەبینرا.
لەم شەڕانەی ئیستاشدا وەکو شەڕی نێوانی ڕوسیا و ئۆکرانیا ، ئەم چەپانە پشتگیریی دەوڵەتی ئۆکرانیا دەکەن لەبەر ئەوەی کە ڕوسیا ناکۆکی سەرەکییە و ئیمپریالیزمە . هەروەها لە شەڕی حیزبوڵا و حەماس و گروپەکانی دیکە دژ بە ئیسرائیل، چەپەکان هەمان هەڵوێستیان هەیە و لەگەڵ ئەو ڕێکخراوانەدان و دژ بە ئیسرائیلن، لەبەر ئەوەی پایە و بنکەیەکی گەورەی سەربازیی ئەمریکایە.
هاوکاتیش هەر بە گوێرەی ئەو تیۆرە ‘ تیۆری سێ جیهانییەکە’ ئەمان پشتگیری وڵاتانی وەکو ڤەنزیلا و کوبا و هەندێکی دیکە لەوڵاتانی ئەمەریکای لایتن دەکەن کە لەژێر دەسەڵاتی حیزبە چەپەکاندان کە ئەمەریکا دژایەتییان دەکات .

بەم شێوەیە تیۆری سێ جیهانەکە بووەتە پێوەرێک لای ئەم چەپانە لە بوونی جەنگی نێوان دەسەڵاتەکاندا هەڵوێستیان ئاوایە کە کامیان لەگەڵ ئەمەریکادایە ، یاخود نزیکە لە ئەمەریکاوە.

بەڕێکردنی ئەم تیۆرە لە هەر بوارێکدا لەوانەی سەرەوە کە باسم کردن تییۆرەکە لە خزمەتی سیستەمی سەرمایەداریدایە، دابەشکردنی کرێکاران و کردن بە دوژمنی یەکدییە و لەتکردنی تێکۆشان و خەباتیانە. سەرەڕای ئەمەش هەر بەکارهێنانی چەمکی ئیمپریالیزم لە ئێستادا هەڵەیە و زەربەیەکی گەورە دەدات بە بزوتنەوەی کرێکاران و جەماوەر .
لە ئێستادا هەموو جیهان سەرمایەدارییە گەرچی دابەشبوون بەسەر وڵاتانی پیشەسازی گەشەکردوو وڵاتانی ناگەشەکردوی پیشەسازیی ، شەڕی نێوانی دەوڵەتەکانیشیان شەڕی پاوانەکردن و لێدانە لە بزوتنەوەی کرێکاران، بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، لێدانە لە

بزوتنەوەی سۆشیالیستی ئیتر گرنگ نییە ئەو دەوڵەتانە لە ژێر هەر ناوێکدا بن و هەر حیزبێك حوکمیان بکات و ئیدیعای چی دەکەن. پاساوی پەلینەکردنی سەرمایەدارییە بە ئیمپریالیزم و سەرمایەداریی ، کە دەکرێت لێرەدا ئەو شرۆڤەیەی بۆ بکەین کە بەشەکەی سەرمایەداری کە ناوی ئیمپیریالیزمە بەشە خراپەکەیەتی و ئەوانی دیکەیان بەشە باشەکەیەتی.

لە ڕاستیدا خەباتی هەمووان دەبێت لێدان بێت لە سەرمایەداران و دەسەڵاتدارانی ناوخۆ، خەباتە دژ بە قەڵا پۆڵاینەکەی سیستەمەکە کە ئەوە تاکە ڕێگەیە بۆ هەرەسهێنانی خودی سیستەمەکە، نەك پشتگیریکردنی دەوڵەت لە شەڕەکانیدا بەڵکو یاخیبوونە بە هەر شێوەیەك کە خەڵکی لەسەر ئاستی تاك و کۆمەڵ دەتوانێت بیکات. پرسی تەواوی خەباتیش یەکلاکردنەوەی کێشەی نیوانی دەوڵەتی سەرمایەداری و کرێکاران و چەوساوەکانی دیکەیە، لابەلاکردنەوەی کێشەی کاری کرێگرتەیە و تێشکانی پایە هەرە گەورەکەی سەرمایەدارییە کە دەوڵەتە .
بەداخەوە کە ماکی تیۆری سێ جیهانی تا ئەمڕۆش هەر ماوە و ڕۆڵی گەورەی خۆی دەبینێت لە دابەشکردن و هەڵخەڵەتاندنمان بە متمانەبوون بە ڕژێمی نیشتمانی و شەڕی ڕەوا و دژ بە ئیمپریالیزم و قەڵا گەورەکەی سەرمایەداریی .

بەڕای من چەمکی ئیمپریالیزم کە هەندێك لە ئەنارکیستەکانیش بەکاری دەهێنن هەڵەیە. ئەوە دابەشکردنی سەرمایەداری و دەوڵەتانی سەرمایەدارییە وەکو وتم بەسەر باش و خراپدا، کەرتکردنی چینی کرێکار و جەماوەر و بزوتنەوەکانیانە، شێواندنی دروستی ئەو بیرەکەیە کە ناسینی کاپیتالیزمە وەکو سیستەمێکی جیهانیی و بزوتنەوە دژەکەشی هەر جیهانییە. گەڕانەوەیە بۆ تیۆری سێ جیهانەکە و بەکارهێنانیشی بەرگریکردنە لە جەنگی نێوانی دەوڵەتانی سەرمایەداریی بە ڕەوایەتیدانە بە یەکێکیان و بە شەیتانکردنی ئەوی تریان. کردنی ئەمەش گەر بە هۆشیارییەوە بێت یا ناهۆشیاریی زەرەرێکی زۆر دەگەیەنێت بە بزوتنەوەکەمان هەر وەکو گەیاندویەتی .

3 دەوڵەت-نەتەوە

پێناسەی باوی دەوڵەت-نەتەوە وا هاتووە کە زۆرینەی دانیشتووان هاوبەشی زمان، کولتوور، ئیتنیکین، یان پاشخانێکی مێژوویی هاوبەشیان هەیە. خاکێك و ناوچەیەکی جوغرافی هەیە کە سنورەکانی دانی پێدا نراوە لەگەڵ حکومەتێك کە سەروەری (کۆنترۆڵ)ی بەسەر ئەو

خاكێ و خەڵكى ناوەوەيدا هەبێت. دەسەڵاتێكى ناوەندى هەيە كە ياساكان جێبەجێ دەكات و وەكو دەڵێن ڕێكوپێكى و ئاسايش دەپارێزێت. هەروەها دانپێدانان لەلايەن دەوڵەتانى ترەوە وەك قەوارەيەكى سەربەخۆ لەلايەن و ڕێكخراوە نێودەوڵەتييەكانەوە و بوونى نێردە و ديپلۆماسى.

سەرەڕاى ئەوانەى سەرەوە گوايە ئەم دەوڵەت-نەتەوەيە كۆنترۆڵى تەواوى كاروبارى ناوخۆ و دەرەوەى خۆى دەكات و لەو بارەوە سەربەخۆيە. هەر ئاواش ئاونوس كراوە كە دەوڵەت-نەتەوە سەركەوتنێكى نەتەوەيى و قەوارەيەكى سياسى بە هاوبەشى خەڵكەكەى هەيە لە شوناسى كولتوورى، زمانەوانيى، يان نەتەوەيى.

لەمانەى سەرەوەش زياتر لەسەر دەوڵەت-نەتەوە دەوترێت كە هاووڵاتيانى لە هۆكارەكانى وەك زمان يان ڕەچەڵەكى هاوبەشدا تارادەيەك يەكسانن. بيرۆكەكە ئەوەيە كە سنوورە سياسييەكانى دەوڵەت لەگەڵ سنوورە كولتوورييەكانى نەتەوەدا يەكدەگرنەوە. گوايە هەست بە خاوەندارێتى لە وڵات و حوكمڕانيدا دەكات، دەتوانێت سەقامگيرى و يەكێتى نيشتمانى و يەكگرتوويى كۆمەڵايەتى بپارێزێت.

بەڵام ئايە وايە؟

ئەمە لە واقيعدا لە هەر دەوڵەت- نەتەوەيەك لە جيهاندا بڕوانين، پرسيارى ئەوەمان لا دروست دەكات كە ئايا ئەم چەمكە كە لە لايەن دەسەڵاتداران و پارتە نەتەوەيى و نيشتمانى و سۆشيالديمۆكراتييەكانەوە تەنانەت لە لايەن هەندێك لە چەپەكانيشەوە بەكاردەهێنرێت ڕاستە؟ ئايا دەوڵەتێك هەيە لەژێر ناوى دەوڵەتى نەتەوەدا؟ تا كەى ئەم بيرۆكەيە سێبەرى خۆى بەسەرماندا دەكێشێت تەنها لەبەر ئەوەى لاى ئەكاديميان و ئابووريناسان و ڕۆشنبيران كە لە خزمەتى سيستەمەكەدان باشترين بژاردەيە؟

بەڕاى من زۆر بەڵگە هەن كە ئەو زاراوەيە، زاروەيەكى نادروستە بەڵام من لێرەدا پەنا بۆ سێ خاڵى گرنگ دەبەم كە بەڵگەن بۆ ناردروستى ئەو چەمكە.

يەك: هيچ دەوڵەتێك و هيچ وڵاتێك لەم سەردەمەى ئێستەدا سەربەخۆ نييە وەكو سەربەخۆيى ئابوورى كە سەربەخۆيى سياسيش دروست دەكات. تەنانەت دەوڵەتێكى گەورەى وەك ئەمەريكا و يابان و ئەڵمانيا و بريتانيا و هەموو ئەوانى ديكە هەر هەموويان بە جۆرێك لە جۆرەكان، زۆر يا كەم پاشكۆى ئەوانى ديكەن لە ڕوى ئابوورى و تەنانەت هەندێكيان لە ڕوى سياسيشەوە.

لەم بارەدا پێویست ناکات پەنا بەرم بۆ ئامار چونکە ئەوە ئاشکرایە کە بازرگانی نێوانیان و بەشداریکردنیان لە ڕێکخراوە بازرگانی و گرێبەستە ئابووری و پیشەسازییەکان ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە. هەر کەسێك کە پێویتسی بە کاڵایەك هەبێت کە دەچێتە بازاڕ یاخود بە گەڕانێك لە ئینتەرنێت بۆی دەردەکەوێت کە چەندەها جۆر لە هەمان کاڵا هەن و لە وڵاتانی دیکە هێنراون بۆ وڵاتەکەی ئەو.
کەواتە نە دەوڵەت و وڵاتان سەربەخۆن و نە دەشتوانن بە سەربەخۆیی بمێننەوە، ئەمە خەسڵەت و تایبەتمەندی پێشەوچوونی سەرمایەداری و گڵۆباڵایزەیشنە، ئەگەر هەر دەوڵەتێکی سەردەم و هەر وڵاتێك گەر بیانەوێت لەو بازنەیە بێنە دەرەوە ئەوە گەر هەرەسیش نەهێنن وردە وردە دەپوکێنەوە.

دوو: دەوڵەت-نەتەوە کە بەشی گرنگ و پایەکەی کە حکومەتەکەیە چیانیەتییە، کەواتە نوێنەرایەتی چینێك و توێژاڵێکی تایبەتی دەکات کە لە زۆربەی ئەو دەوڵەت و وڵاتانەشدا نوێنەرایەتی کەمینەیەکی زۆر کەم لە دانیشتوان دەکەن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەوە دانیشتوان و هاووڵاتیانە مەرج نییە کە بە پێناسەیی نەتەوەیی، لە نەتەوە ئەسڵییەکەی خودی وڵاتەکە بن. لێرەشدا دەبینین کە دەوڵەت-نەتەوە پارێزگاری لە بەرژەوەند و قازانجی کۆمپانیا زەبەلاح و سەرمایەدار و ساماندارە گەورەکان دەکات بە جیاوازی بوونی ڕەگەزیی و جێندەیی، نەك پارێزگاری زۆرینەی کۆمەڵگە کە کرێکاران و زەحمەتکێشان و چەوساوەکانن.
بە گوێرەی ئەوەی سەپاندنی زاراوەی دەولەت-نەتەوە بەسەر دەوڵەتەکاندا هەر بە هۆی ئەوەی کە زمانی فەرمی زمانی نەتەوە سەرەکییەکەیە هەڵەیە. دوای ئەوەش ئەمڕۆ بە هۆی گڵۆباڵایزەیشنەوە کولتوری ڕەسەنی نەتەوەکان تا ڕادەیەك بەرەو لاوازی و لەناوچوون ڕۆیشتون و دەڕۆن.

سێ: ئەوەی کە لە پێناسەی دەوڵەت-نەتەوەدا کراوە کە خاوەنی کولتور و ڕۆشنبیری زمانی هاوبەشن، ڕاستی تێدا نییە. هەموو ئەو دەوڵەتانە بێ لە نەتەوە سەرەکییەکەی وڵاتەکە، ئەوانەی کە لە ئەسڵدا لەوێ بوون، کەمایەتی نەتەوەیی یاخود ئیتنیکی لێیە و لە هەندێکیاندا لەو کاتەوەی کە لەو وڵاتە گیرساونەتەوە چەند وەچەیەکیان خستۆتەوە. ئەم کەمایەتییەیانە خاوەن کولتور و نەریت و ڕۆشنبیری و دین و ئاینی خۆیان و نە لەگەڵ نەتەوەی سەردەستدا نە لەگەڵ کەمایەتییەکانی دیکەدا شەیر ناکرێن، ڕەنگە ڕێز لە هی یەکدی بگرن بەڵام شەیر ناکرێن.

لەگەڵ وتنی ئەوەی سەرەوەشدا، نکوڵی لەوە ناکرێت کە بریتانیا زمانی فەرمی ئینگلیزییە و لە ئەڵمانیا ئەڵمانی، هەر ئاوا لە وڵاتەکانی دیکەشدا کە هاوبەشەو هەمووان بەکاریدەهێنن، بەڵام ئەم زمانە خەڵکانی نائینگلیز بە ویست و ئارەزووی خۆیان فێرنەبوون و یا وەریان نەگرتووە، بەڵکو ناچارییە و سەپێنراوە بەسەریاندا کە دەبێت ئەو زمانە بزانن. خوێندن و نوسین و قسەکردن و کارکردن و شانۆ و مامەڵەی بازاڕ بە زمانە فەرمییەکەیە نەك خودی زمانی زکماکی کەمەنەتییە نائینگلیزەکان.

ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە لە زۆرێك لە دەوڵەت نەتەوەییەکاندا وەکو ئێران و عێراق و هیدستان و سریلانکە و تورکیا و چین و ڕواندا و کۆنگۆ و زۆری تر توێژاڵی حوکمڕانی سەرەکی نەتەوەی سەردەست سیاسەتی هەڵاواردی و سەرکوتکردنی ئەوانی دیکە بە کوشتن و گرتن و ڕاونان و دوورخستنەوەیان و یاساخکردنی زمان و کولتور و دینیان بەکاردەهێنێت.

ئا لێرەدا ئەوە ڕوونە کە دەوڵەت- نەتەوە شێیری بنەما سەرەکییەکان ناکات و ئەو چەمکانەی سەرەوە بەی پێناسە کراوە، بەسەریدا جێ بەجێ نابێت. لێرەدا دەردەکەوێت کە چەمکی دەوڵەت-نەتەوە هەر وەکو ناوێکی بێ ناوەرۆك یا ناوێکی هەڵخەڵەتێنەرە نە حەقیقەتێك. سەرمایەداری بە مەبەست ئەم چەمکەی بەسەر ئەو دەوڵەتانەدا دابەزیوە، لە ژێر ڕووشەوە سوودمەند بووە لەوە و هاوکاتیش کردوێتییە ویردی سەرزمانی چەپەکان و بزوتنەوە نەتەوەییەکان کە لەژێر ئەو دروشمەدا بە ئەو مەبەستە خەباتی ئاشتیانە و چەکدارانە بکەن، کە لە بوونی بزوتنەوەی چەکداریشدا هەر خودی سیستەمەکە براوە و سوودمەندی یەکەم بووە. کەواتە لە بەکارهێنانی ئەو دەستەواژەیەدا سەرمایەداریی لە هەموو ڕوویەکەوە قازانجی کردووە.

4 پیاوی سپی/ پیاوی سپی پێست

چەمکی پیاوی سپی لەدیدی ڕەگەز و کولتور و پەیوەندی کەمەنایەتییەوە وەکو زۆرێك لە چەمك و دیاردەکانی دیکە بە تێپەڕینی زەمەن و قۆناخی مێژوویەکانی مرۆڤایەتی ئەویش گۆڕانکاری تا ڕادەیەك بەسەردا هاتووە.
شارستانییە کۆنەکان (وەک یۆنانییەکان و ڕۆمانییەکان) مرۆڤەکانیان بەپێی “ڕەگەز” بە مانای مۆدێرن پۆلێن نەدەکرد. ئەوان زیاتر مرۆڤیان بە کولتوور و زمان و جوگرافیا جیا دەکردەوە. لەگەڵ ئەوەشدا دان نراوە بە جیاوازییە جەستەییەکان وەك ڕەنگی پێست،

هاوکاتیش ئەمە لای ئەوان بە مانای پلەبەندی کۆمەڵایەتی و سیستمیی نەبوو، وەکو چۆن دواتر بەو واتایە بەکارهێنرا.

ئەوەی کە زانراوە زاراوەی "پیاوی سپی پێست" بە گشتی ئاماژە بووە بۆ پیاوێك کە پۆلێن دەکرێت وەک سەر بە گروپی ڕەگەزی سپی پێست بێت. ئەم چەمکە زۆرجار پەیوەندی بە کەسانی بە ڕەچەڵەك ئەوروپیەوە هەیە. بە تێڕواننی مێژویی بۆمان دەردەکەوێت کە ماناکە تەنیا بایۆلۆژی نییە چونکە لە ڕێڕەوە مێژووییەکەیدا پەیوەست بووە یاخود پەیوەستە بە پلە و پایەی کەسەکە لەو چوارچێوە کۆمەڵایەتییەدا کە تێیدایە.
وەکو پرسی ڕەگەزیی، ئەم چەمکەش لە قۆناخەکانی ژیاندا مۆدێرین و گونجاو کراوە تاکو ڕەنگدانەوەی تەواوی هەبێت لەسەر پلە و پایە کۆمەڵایەتییەکە. بۆ نمونە ئەمە لە سەردەمی کۆڵۆنایزکردنی و□لاتان و گەلاندا و کردنی بازرگانی کۆیلە لە سەدەکانی 17 و 18 دا بیرۆکەی ' ڕەگەز' دەستی پێکردووە و پەرەی سەندووە بۆ پاساوهێنانەوە بۆ کۆیلەکردنی ئەفریقییەکان و ئاوارەبوونی گەلانی ئەسڵی " ڕەسەن " و□لاتەکە . لەگەڵ وتنی ئەوەشدا کەچی هێشتا کۆچبەرانی ئێرلەندی و ئیتال□ی و ئەوروپای ڕۆژهەڵات لە سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە ئەمریکادا بە تەواوی بە "سپیپێست" نەدەزانران و ئەو تایتڵەیان پێنەدەدرا.
زۆرجار کۆلۆنی ڤێرجینیا (لە ئێستادا ئەمریکا) وەك یەکێك لە یەکەم شوێنەکان ناودەبرێت کە لە کۆتای□کانی ساڵانی 1600 دا "سپیپێستی" بە شێوەیەکی یاسایی بەکارهێنرا بۆ دروستکردنی دابەشبوون لە نێوان ئەوروپییە هەژارەکان و ئەفریقییە کۆیلەکراوەکان.
بێ گومان یاسا هەمیشە ئامرازێکی کاریگەر بووە گەلان و چین و توێژاڵی باڵادەست توانیویانە بەکاریبهێنن بۆ ئەوەی کە ویستویانە، هەموو زوڵم زۆر و سەرکوتکردن و کۆیلایەتی و تەنانەت لە ئێستاشدا بەکەمگرتنی ژنان لە زۆر و□لاتاندا بۆ بەرژەوند و سوودی ئەو توێژاڵ و چینانە بە یاسایی کراون. لە کۆنیشدا یاسا و سیاسەتەکان لە شوێنەکانی وەک ئەمریکا و کۆلۆنیەکانی ئەوروپا، ئیمتیازاتی یاسایی بۆ خەڵکی "سپیپێست" بۆ مافەکانیان دروست کردوەو لە بەرانبەر دوورخستنەوەی ئەوانی دیکەدا. لێرەدا بە گوێرەی ئەو یاسا و سیاسەتانە پلەبەندیی ڕەگەزیی بۆ پاراستنی دەسەڵات و ڕەوایەتیدان بە نایەکسانی برەوی پێدرا.

بە کورتی دەکرێت ب□□□م زاراوەی مرۆڤی " سپی پێست" لە بەستنەوەیدا بە پرسی ڕەگەزییەوە بە پلەی یەکەم لە کاتی کۆلۆنیالیزم و

کۆیلایەتیدا داهێنراوە. یارمەتی جێبەجێکردنی سیستەمی ئیمتیاز و دەسەڵاتی بە ئەورووپییەکان و نەوەکانیان دا. ڕەگەز لە ڕوی کۆمەڵایەتییەوە بەو شێوەیەی کە بەکارهێنراوە لەلایەن کۆمەڵگاکانەوە، دروستکراوە و لەسەر بنەمای بایۆلۆژیانە نییە.

لەبەر ڕۆشنایی ئەوانەی سەرەوەدا، ئایا دەکرێت ئێمە لە ئێستادا بیرۆکەی سپیپێستیی یاخود چەمکی پیاوی سپی بەکاربهێنین؟

لە کاتێکدا لەو کۆمەڵگایانەی کە ئەو چەمکە بەکارهێنراوە پەیوەست بووە بە ئیمتیاز و پلە و پایەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییەوە بەکارهێنانی ' چەمکی پیاوی سپی/ سپیپێست ' لای من هەڵەیە هەر هیچ نەبێت لەبەر دوو هۆکار:

یەك: لەناو ئەو کۆمەڵانەی زۆرینەی ' پیاوی سپی یا ژنی سپی / سپی پێست بە ملیۆنەها لە ژنان و پیاوانی 'سپی ' ، سپی پێست، هەن کە بارودۆخی ژیان و پلە و پایەی کۆمەڵایەتییان لە کەسانی ڕەشپێست و ڕەنگی پێستەکانی دیکە باشتر نییە . ئەوانیش وەکو زۆرێکی کۆمەڵ بەدەر لە پێست و نەتەوە و هاووڵاتیبونیانەوە چەوساوە و ستەملێکرا و پەراوێزخراون، بە ڕادەیەك کە بەرژەوەندی سیاسی و ئابوورییان لەگەڵ ئەوانەی دیکە کە سپی یاخود سپیپێستن لە لایەن هەمان سیستمی ئابووری و سیاسییەوە دەچەوسێنرێنەوە خەباتیان یەکیان دەخات دژ بە چەوسێنەران و دەوڵەتەکەیان و یاسای دەوڵەتەکەیان.

دوو: لە ئێستادا زۆرێك لەوانەی کە ڕەشپێستن پلە و پایەی بەرزی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییان هەیە و هەبووە، هەر بۆ نموونە ڕوشی سوناك سەرۆکوەزیرانی بریتانیا بووە کە خۆی بە ڕەگەز هیندییە، یاخود یەکەم وەزیری سکۆتلەند هەمزە یوسف کە بە ڕەگەز پاکستانییە، سەرۆکی حیزبی تۆری ئێستا (موحافیزینی) بریتانیا ڕەشپێستە، نەدیم زەهاوی کە کوردی عێراقە ماوەیەك وەزیری دارایی بریتانیا بووە. ئەمە جگە لەوەی بە دەیەها ئەندام پەرلەمان لە پەرلەمانی وەست منستەر و سکۆتلەندە و وێڵس دا کە سپیپێست نین هەن دەسەڵاتی سیاسییان هەیە و خاوەن دەنگ و ڕەنگن لە وێنەکێشانی سیاسەتی حیزب و وڵاتەکەیاندا .

بێ گومان ئەمەی کە وتم نەك هەر بە بریتانیا بەڵکو بە سەراپای وڵاتانی ئەورووپا و ئەمریکا و وڵاتانی سکەندناڤیش ڕاستە.

کەواتە لێرەدا پرسی ڕەگەزی و ڕەچەڵەکیی ناکرێت وەکو دیاردەیەکی بایۆلۆجی تەماشای بکەین بەڵکو دەبێت وەکو پرسێکی باڵادەستی و بوونی پلە و پایەی سیاسی و ئابوریی ببینین تەنانەت دەکرێت بڵێین ئەوانە نە ڕەگەزیان هەیەو نە نەتەوە و نە وڵات، پاسپۆرتی ئەوان

سەروەت و سامانەکەیانە کە ئەو پێگە کۆمەڵایەتییەی بە دروست کردون. ئەم چەمکە بە تەواوی ڕەتدەکرێتەوە بە تایبەت کاتێک دەتوانێت قورسایی مێژوویی هەڵبگرێت، کاتێک لە چوارچێوەی دینامیکی دەسەڵات، یان چەشنە چەقبەستووەکاندا بەکاردەهێنرێت.
لەگەڵ وتنی ئەوانەی سەرەوەشدا ناتوانرێت نکولی ئەوە بکرێت کە ڕەگەز پەرستی و گرفتی ڕایسیزم هێشتا گرفتێکی گەورەی کۆمەڵگەی ئەم وڵاتانە نییە کە لە راستیدا مانەوەی و بەهێزبوونی هۆکاری سیاسی و یاسایی و ئابووری خۆی هەیە کە دەوڵەت بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ گەشەی پێدەدات بە دابەشکردنی خودی هاووڵاتیان و خەڵکەکەی لە پێناوی بەرژەوەندی خۆیدا.

5 شەڕی چینایەتی یاخودی شەڕی دەسەڵات

پێش سەدەی نۆزدەهەم بە شێوەیەکی بەرفراوان زاراوەی “جەنگی چینایەتی” بەکارنەدەهێنرا، بەڵام بیرۆکەی ململانێی نێوان چینە کۆمەڵایەتییەکان چەند سەدەیەك بوو بوونی هەبووە. بۆ نموونە لە ئەوروپای سەدەی ناوەڕاستدا ڕاپەڕینەکانی جووتیاران، وەك ڕاپەڕینی جووتیارانی ئینگلیز لە ساڵی 1381 و شەڕی جووتیارانی ئەڵمانیا (1524- 1525)، وەک ململانێی نێوان چینە کۆمەڵایەتییەکان لە چوارچێوەیەکدا نیشان دراوە گەر چی زمان و چەمکی “جەنگی چینایەتی” بە ڕوونی بەکارنەهێنراوە.
لە فەڕەنسەشدا لە سەردەمی شۆڕشی (1789 –1799)، بیرمەندان و شۆڕشگێڕانی ئەو سەردەمە زاراوەیەکیان بەکاردەهێنا کە نزیك بوو لە چەمکی “جەنگی چینایەتی” .

زاراوەی “جەنگی چینایەتی” بە شێوەیەکی بەرچاو لەلایەن پیێر جۆزێف پرۆدۆنی ئەنارکست و بیرمەندی سۆسیالیستی فەڕەنسی لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەهەمدا بەکارهێنرا. ئەو یەکێك بوو لە یەکەم کەسەکان کە بە ڕوونی باسی شەڕی نێوان چینەکانی کرد نەک تەنها “خەباتی چینایەتی”. پرۆدۆن کە لەسەر بیرۆکەی شەڕی نێوان چینەکان نووسیویەتی، ململانێ ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی نێوان کرێکاران و سەرمایەدارەکان بە جۆرێك لە شەڕ وەسف دەکات.
بەڵام بیرۆکەی “شەڕی چینایەتی” وەک چەمکێکی ئاشکرای ململانێی توندوتیژ، یاخود شۆڕشگێڕانەی نێوان چینەکان دواتر لەلایەن مارکسیستەکان و سۆسیالیستییەکانی دیکەوە بە تایبەتی لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا فراوانتر کرا و قسەی زیاتری لەسەر کرا ، ئیتر بە ئاشکرا دەرکەوت کە شەڕی چینایەتی بە بیرۆکەی دەسەڵاتخوازی و دەسەڵاتدارێتی دەبینرێت.

کارل مارکس و فریدریك ئەنگەلس بە پلەی یەکەم دەستەواژەی "خەباتی چینایەتی" کلاسنکامپف بە زمانی ئەڵمانی (Klassenkampf) بەکارهێناوە نەك جەنگی چینایەتی، بەڵام لە کاتی باسکردنی ڕووبەڕووبوونەوەی شۆڕشگێڕانەشدا ئاماژەیان بە شەڕی چینایەتی کردووە. ئەو زمانەش لە سەرەتادا لە کتێبی مانیفێستی کۆمۆنیست (1848)دا، دەرکەوتووە و نووسیویانە مێژووی هەموو کۆمەڵگە "مێژووی خەباتی چینایەتییە" و ئەم خەباتە دواجار دەبێتە هۆی ڕووخاندنی بۆرژوازی لەلایەن پرۆلیتاریا. خودی ئەنگەلس لە هەندێک نامە و وتاردا لە کاتی باسکردنی شۆڕشدا، لەوێدا ڕوونتر ئاماژەی بە "شەڕی چینایەتی" داوە.

میخائیل باکونین-ش ، ئەنارکیستی ڕووسی، زۆرجار بیرۆکەی شەڕی چینایەتی بۆ وەسفکردنی کردەوەی شۆڕشگێڕانەی توندوتیژانە دژی دەوڵەت و سەرمایەدارەکان بەکاردەهێنا. لە سەروبەری کۆمونەی پاریس (1871) و پاش کۆمونە ئیتر بە ڕوونی و دیاریکراوی دوای ئەو ڕووداوە بەکارهێنانی زمانی "جەنگی چینایەتی" لە نێو شۆڕشگێڕاندا چەسپاند، ئەمەش دوای ئەوەی دەسەڵاتداری فەرەنسا بە شێوەیەکی دڕندانە ڕاپەڕینەکەی کۆمونەی پاریسی سەرکوت کرد.

مارکس و ئەنگلس هەروەها بیرمەندە مارکسییەکانی دواشیان شەڕی چینایەتییان وەکو دیاردەیەکی ڕاستەقینە کە بارودۆخی ماددی دەجوڵێنێت دەبینی . هەموو ئەوان بە خودی مارکس و ئەنگلسیشەوە هاوڕا بوون لەسەر ئەوەی کە بۆرژوازی (چینی سەرمایەداریی) و پرۆلیتاریا لە بنەڕەتدا بەرژەوەندی دژ بەیەکیان هەیە و ئەوەش پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ناکۆکی نێوانیانی زەق کردۆتەوە.
هەموو ئەوان ئامانجی پرۆلیتاریان بەستۆتەوە بە دەسەڵاتگرتنە دەستی سوڕتە بە بنەبڕکردنی جیاوازییە چینایەتییەکان و هەڵوەشاندنەوەی خودی چینەکانیش.

لە زۆر حاڵەتدا تیۆری شەڕی چینایەتی بە کۆکردنەوەی جەماوەر، جەماوەریبوون، بەکاردەهێنرا، بەڵام زۆرجار دەرئەنجامەکەی دروستکردنی دەسەڵاتێکی نوێ بوو نەک هەڵوەشاندنەوەی ڕاستەقینەی چینایەتی بوو. زۆرجار سەرکردە شۆڕشگێڕەکان پێویستیان بە پشتیوانی جەماوەریی هەبووە، بۆیە پاساودانی شەڕی چینایەتییان بەکارهێنا بە ئیلهامبەخشین بە کرێکاران و جوتیاران.
بەڕای من پێناسەکردنی شۆڕشەکانی کە لە مێژوودا ڕویداوە بە شەڕی چینایەتی، شەڕی چینایەتی نەبوون بەڵکو شەڕی دەسەڵات و دەسەڵاتگرتنەدەست بوون بەڵام هەمیشە بەرگێکیان لەو بەرگانە

یاخود نایەکسانی ئابووری و چەوساندنەوە کراوە بە بەردا و هێزی بزوێنەر بوون تاکو شەڕەکان جەماوەریی بکرێن. ئەوە ڕاستییە زۆر کەس بەشداری ئەم شەڕانەیان کردووە نەك هەر ئازاریان چێشتووە و کەمئەندام بوون بەڵکو قوربانییان بە گیانی خۆشیان و خێزانیشیان داوە، بەڵام شەڕەکە لە جەوهەردا ململانێی دەسەڵات دەرئەنجامەکەی لە قاڵب دا، خەبات و ڕاپەڕین و شۆڕشەکان دەستەبژێری نوێیان بەرهەمهێناوە نەك کۆمەڵگەی بێ چینایەتی ڕاستەقینە. هەر لەبەر ئەوە کاتێك دەسەڵاتیان گرتۆتە دەست، پاراستنی دەسەڵاتی خۆیان لە پێشینەی کارەکانیانەوە بووە لەبری بەدەستهێنانی یەکسانی ڕاستەقینەی چینایەتی.

ئەو شەڕ و جەنگانەی کە بەرگی دیکەی بەبەردا کراوە، زۆر جار بە جەنگی چینایەتی ناوی براوە وەکو شۆڕشی فەرەنسا (1789-1799) کە جاکۆبینەکان ئەرستۆکراسیان ڕووخاند بەڵام لە کۆتاییدا نوخبەیەکی نوێیان دامەزراند، دواتریش ناپلیۆن دەسەڵاتی وەرگرت.
شۆڕشی ڕووسیا (1917)ی بەلشەفییەکان نموونەیەکی دیکەیە لەو شەڕانەی دەسەڵاتە پاش موتربەکردنی بە پرس و خەباتی چینایەتی، ئەوە بوو لە سەرەتا وەک شۆڕشێکی چینایەتی درایە قەڵەم، بەڵام لە ڕاستیدا شەڕی دەسەڵات بوو. بازنەی ئەو شەڕەی دەسەڵاتە لە دواییدا ئەوەندە تەسك بووەوە دەسەڵاتی حیزبیشی لەوە تێپەڕان و بووە تەنها دەسەڵاتی ناوەندی حیزبی بەلشەفی. دواتریش شۆڕشەکەی حیزبی کۆمۆنیستی چینیی، بەسەرۆکایەتی ماوتسیتۆنگ – کە لە سالی 1949 سەرکەوت ململانێ و خەباتی دەستبەرکردنی خودی دەسەڵات بوو.

دەتوانین ئاماژە بە نموونەی کۆن لەم بارەیەوە بکەین وەکو شەڕی نێوانی ئیمپراتۆرییەتی صەفەوی و عوسمانیی، شەڕەکانی هەندێك لە وڵاتانی عەرەبی لەگەڵ ئیسرائیل دا ، 1967 و 1973، شەڕەکانی خواروی ڕۆژهەڵاتی ئاسیا، شەڕی فۆکلەند، شەڕی ئێران و عێراق ، هەردوو شەڕەکەی کەنداو و تەنانەت شەڕی ئیستای حەماس و حیزبوڵا لەگەل ئیسرائیل داو شەڕی ڕوسیا و ئۆکرانیاش. ئەوە ئاشکرایە کە هەموو شەڕە چینایەتییەکان، دینییەکان، قەومییەکان، شەڕی دەسەلات بوون تەنانەت شەڕی بەرگریکردن لە خۆ جەنگی دەسەڵاتە چونکە ڕێگە نەدراوە کە دەسەڵاتی دەرەکی جێگای دەسەڵاتە ناوخۆییەکە یا خۆماڵییەکە بگرێتەوە.

ناکرێت هیچ کام لەم جەنگانە بە جەنگی چینایەتی دابنرێن بەڵکو جەنگی دەسەڵات و دەسەڵاتوەرگرتن بوون، ئیدی ئەوە گرنگ نییە لایەك هێرشی کردۆتە سەر لاکەی دیکە و لاکەی دیکە بەرگری لە خۆی کردووە،

تەنانەت بەرگریکردن لە خۆ بۆ مانەوەی ئەو دەسەڵاتە بووە کە هەبووە .

وەکو لە سەرەتای ئەم خاڵەدا وتم پرۆدۆن و باکۆنین-یش لەسەر شەڕی چینایەتی یا خەباتی چینایەتی یاخود توندوتیژی چینایەتی قسەیان کردوە بەڵام هەرگیز قسەی ئەوان لەسەر جەنگی دەسەڵاتخوازیی نەبووە. هەر ئاواش کە ئەنارکستەکان گەرچی باوەڕیان بە خەبات و جەنگی چینایەتی هەیە بەڵام لە پێناوی گرتنە دەستی دەسەڵاتی سیاسیدا نەبووە و نییە. لای ئەوان خەباتی سیاسی نە وەسیلەیەکە و نە پردێکە بۆ دەسەڵاتی سیاسی، یاخود بۆ باڵادەستی چینێك لە چینەکان، بەڵکو پرد و وەسیلەیەکە بۆ لەناوبردنی باڵادەستی هەموو چینەکان، لە ڕیشە هەڵکێشانی هەموو جۆرە دەسەڵاتێکی سیاسی. کەواتە دەکرێت بڵێین لە هەردوو مەیدانەکەدا، لە مەیدانی تیۆری و مەیدانی پراکتیکی تەنها ئەوان بوون و ئەوانن کە خەباتی چینایەتی و جەنگی چینایەتییان بۆ دەسەڵات بەکارنەهێناوە و نەویستووە.

بە پرسیارێك کۆتایی بە ئەم خاڵە دەهێنم و دەپرسم ئەگەر سەراپای شەڕەکان شەڕی چینایەتی بووە نەك دەسەڵات، دەی بۆچی هیچ کام لەو شەڕانە جیاوازی چینایەتی و دەسەڵاتی لەناو نەبردووە ؟ بۆچی پرسی چینایەتی قوڵتر و دەسەڵاتیشی وەکو دەوڵەت بەهێز و بەهیزتر کردووە ؟

Zaherbaher.com
Zaher Baher
نیسانی 2025

ئەردۆغان و دووفاقێتی لە سیاسەتدا.. حەسەن ڕازانی

ئەردۆغان سیاسەتمەدارێکی مونافیقە چونکە خۆی بە موسڵمان دەزانێ و فرمێسکی تیمساحیی بۆ فەلەستینیەکان دەڕێژێت و لە ژێرەوەش لە گەڵ ئیسڕائیلدایە!

من نە یەکەم کەسم کە ئەو قسەیە بە سەرۆک ئەردۆغان دەڵێم و نە بوختانیشی بۆ هەڵدەبەستم، بەڵکو و زۆرلە پێش مندا سیاسەتمەدارانی تورک لە نێوخۆی تورکیادا لە پارتە بەرهەڵستکارەکانی ناوتورکیا و بە تایبەتیش بەرپرسە باڵاکانی سەر بە پارتی جەهەپە چەندین جار لە بەکارهێنانی وشەی مونافیق واوەتر ڕۆیشتوون! هەندێک لەو سیاسەتمەدارانە بە بەڵگە سەلماندوویانە کە ئەردۆغان درۆ لەگەڵ تەواوی موسڵمانانی جیهان بە گشتی و بە تایبەتیش لە گەڵ فەلەستینییەکان دەکا! جا لە نێو فەلەستینییەکانیشدا خۆڵ دەکاتە چاوی خەڵکی فەلەستین بە گشتی و حەمساویەکان بە تایبەتی.

ئەردۆغان لە لایەکەوە بە ڕواڵەت و لە بەردەی موسڵمانانی جیهان بە گشتی و ناوخۆی تورکیا بە تایبەتی فرمێسک بۆ منداڵانی غەزەو بۆ خەڵکی فەلەستین دەڕێژێ وهەمیشە لە بەردەم مایکڕۆفونەکانی دەزگا ڕاگەیاندنەکاندا بە حەماسیانە دەکەوێتە هات و هاوارو لە دژی ئیسڕائیل وتاری ئاگرینیی دەدا، بەڵام لە ژێرەوەش هیچ سەروک و سیاسەتمەدارێکی موسڵمان بە قەدەر ئەردۆغان لە ئیسڕائیل نزیک نییە!

ئەمە ئەگەر نیفاقی سیاسیی نەبێ دەبێ چی ناولێبنرێت؟

ئەو بەڵگانەی کە دەیسەلمێنن ئەردۆغان درۆ لە گەڵ موسڵمانانی جیهاندا دەکات!

بۆ نموونە: تورکیا یەکەم وڵاتی موسڵمانە کە ئەندامی ناتۆیە؛ لە تورکیادا ٢٦ بنکەی سەربازی ئەمریکاو ناتۆ هەیە؛ تورکیا یەکەم وڵاتی موسڵمان بوو کە دانی نا بە دەوڵەتی تازە درووست بووی ئیسڕائیلدا لە ساڵی ١٩٤٨؛ لە تورکیادا دوو بنکەی سەربازیی ئیسڕائیل هەیە یەکێکیان دەکەوێتە شاری کۆنیاو ئەوی تریان دەکەوێتە شاری ئەزمیرەوە؛ بە پێی ڕێکەوتنی ناتۆ ئیسڕائیل دەتوانێ سوود لە بنکەی سەربازیی ئینجەرلیک کە بنکەیەکی سەربازی ئەمریکایە وەربگرێت؛ ساڵانە پێنج سەد هەزار گەیشتیاری ئیسڕائیلی سەفەر دەکەن بۆ تورکیا؛ تورکیا یەکەم وڵاتی موسڵمانانە کە هاوسەرگیری هاوڕەگەزبازیی بە یاسایی بکات؛ تورکیا تاکە وڵاتی موسڵمانە کە سەیرانگای بە لەشڕووتەکان هەیە؛ لە تورکیادا نزیکەی ٢٦٥ مەیخانە هەیە.

هەروەها ئەوەتە زۆر بە ڕوونی و بە دەنگێکی بوێرانە سیاسەتمەداری ناسراوی بەریتانیی جۆرج غالاوی لە بەردەم میدیاکانی بەریتانیادا بە گاڵتەجارییەکی تاڵەوە دەڵێ:

“ڕەنگە ئەردۆغان لە دەربەدەریدا کاتێک کە دەری دەپەڕێنن ڕێک پەیوەندی بە بەشار ئەسەدەوە بکات لە مۆسکۆ! بەڵام واقیعی ئێستا ئەوەمان بۆ دەردەخات کە دەرپەڕاندن و دەربەدەریی سرووشتیی ئەردۆغان بەرەو تەلئەبیب یان بەرەو دۆحە نزیکترە! چونکە ئەوان

هەمیشە دەرگاکانیان بەڕووی هاوپەیمانە ڕاستەقینەکانیاندا کراوەن. ئەردۆغان سەرکردەیەکی موسڵمان نیە، بەڵکو درێژترین تۆماری پەیوەندیەکانی لەگەڵ قەوارەی زایۆنیدا هەیە.

ئەوە دیقەت بدەن و بە وردی لە کارەکان و سیاسەتەکانی ئەردۆغان بڕوانن کە چ دەکا. بۆ نموونە :

ئەردۆغان تاکە سەرۆک کۆماری موسڵمانە کە مەدالیای"ئازایەتیی جولەکەکان"ی لە لۆبی زایۆنیستی وەرگرت.

ئەردۆغان تاکە کەسە کە پەنج جار سەردانی ئیسرائیلی کردووەو لەسەر گۆڕی هەرترل، دامەزرێنەری زایۆنیزم، وەستاوە بۆ ئەوەی بیر لە دەستکەوت بکاتەوە!

کۆماری تورکیا لە سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەردۆغان دا ٦٠ شەست ڕێکەوتنی لەگەڵ ئیسرائیل واژو کردووەو قەبارەی بازرگانیی لەگەڵ ئیسرائیل گەیاندۆتە زیاتر لە ٩ نۆ ملیار دۆلار لە ساڵێکدا!

کەسێکی ئیسرائیلیی بێ بە ڤیزا دەچێتە ناو تورکیا، لە کاتێکدا فەلەستینیەکان لە بەردەم دەرگای کونسوڵخانەکاندا زەلیل و زەبوون دەکرێن و لە چاوەڕوانیدا ڕادەگیرێن!

دووەم گەورەترین کارگەی چەکی ئیسرائیل لە جیهاندا لە تورکیادایەو سەرەڕای هەموو ناڕەزایەتیەکانی ئەردۆغان بە ڕواڵەت سەبارەت بە غەزە کە هەشتا بە یەک لەحزەش ئەو کارگە چەکە دانەخراوە!

لە کاتێکدا وڵاتانی عەرەبی بەندەرەکانیان بەڕووی کەشتیەکانی ئیسرائیلدا داخستن، بەڵام تورکیا لە ڕێگەی دەریاوە پێداویستیەکانی ئیسرائیل دابین دەکاو دەیان نەرەت و تا نەو ئیسرائیل بەندیان ناکات!

ئەدی ناوخۆی تورکیا بۆ باس ناکەن؟ ئەدی ٢٠ بیست هەزار خانوی قەحبەخانەی یاسایی لەشفرۆشیی، لەو قاحبەخانانەدا زیاتر لە سەسەد هەزار ژنی تورک کاریان تێدا دەکات. داهاتی ساڵانەی ئەو لەشفرۆشیە نزیکەی ٤چوار ملیار دۆلارە بۆ دەبێ باس نەکرێت؟

هەموو ئەو شتانە لە ژێر یاساو لە بەردەمی خەلافەتی ئیسلامیدایە!

ئەمە تورکیایەو لە ژێر دەسەڵاتی گەورەترین مونافیقدایە!

بەیە هەرکەسێک بە بیانووی دین و ئیسلامەتیەوە چەپڵە بۆ ئەردۆغان لێبدات، دیارە چاوەکانی لە دەست داون و نابینێت!

تێبینی: بە نووسینی ئەو زانیاریانە سوودم لە: فەیسبووکی ئەناز کیانپوور و وتارەکانی جەرج غالاوی وەرگرتووە.

INTERNATIONAL UNION FOR MUSLIM SCHOLARS

الاتحاد العالمي لعلماء المسلمين

الدوحة: ٦ شعبان ١٤٤٣هـ
الموافق: ٩ مارس ٢٠٢٢ م

بسم الله الرحمن الرحيم

الموضوع: بيان الترحيب بتطوير العلاقات التركية الإسرائيلية

يرحب الإتحاد العالمي لعلماء المسلمين بالسياسات الحكيمة لفخامة رئيس الجمهورية التركية السيد رجب طيب اردوغان الرامية لتطوير العلاقات بين الجمهورية التركية ودولة إسرائيل، مما يخدم مصالح البلدين، ومصالح الشعب الفلسطيني في الأراضي المحتلة.
ونشيد بالزيارة التي قام بها رئيس الوزراء الإسرائيلي السيد نفتالي بينيت للجمهورية التركية مؤخراً والمبادرات التي قدمها لتطوير التعاون بين بلديهما وتعزيز الأمن الإقليمي والعالمي في مثل هذه الاوقات العصيبه التي يمر بها العالم اليوم.
متمنين لهما التوفيق والسداد ولبلديهما مزيداً من التقدم والامان ولكافة شعوب المنطقة.

الشيخ الدكتور
يوسف عبدالله القرضاوي

أ.د. علي محيي الدين القرة داغي
الأمين العام

حەسەن ڕازانی

زەلکاوی ترامپیزم و ئاسۆی سۆشیالیزم.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی لە فارسییەوە بە کوردی: هیوا ئەحمەد

چۆن دەتوانرێت ترامپیزم ڕۆشنبکرێتەوە؟ سیاسەتەکانی ترامپ هەموو یاساو پێوەرە باوەکانی جیهانی سەرمایەداری تێکشکاند، و بەشێکی زۆری بابەت و سیاسەتەکانی ترامپ، بەتایبەتی سیاسەتە ئابورییەکانی ئەو، بەڕوونی دژایەتی هەیە لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی چینی سەرمایەداری، تەنانەت لە خودی ئەمریکاشدا. بەڵام سەرەڕای ئەوە، ئیدارەی ترامپ جەخت لەسەر بردنەپێشەوە و جێبەجێکردنی ئەو سیاسەتانە دەکاتەوە. بۆچی؟ هۆکار و زەمینەکانی سەرهەڵدان و بەدەسەڵاتگەیشتنی ترامپ چین؟ ئایا جیهان ڕوبەڕووی سەرەکێکی

ناعەقڵانی و شێت بۆتەوە؟ ئایا ترامپ تەنها پاشکۆیەکی ب□□ک□وتی جیهانی سەرمایەدارییە؟ بەبۆچونی من بەوشێوەیە نییە. ترامپیگەری لە قەیران و دژایەتی(تناقضات) و بنەبەستەکانی سەرمایەداری سەدەی بیست و یەکەوە سەریهەڵداوە. ئەگەر ناعەقڵانیەت و شێتیەک هەبێت، ئەوە پەیوەستە بە سیست□م□کەوە کە چیتر ناتوانێت بە سیاسەتە هەمیشەیی و باوەکانی درێژە بە مانەوەی خۆی بدات و خەریکە جیهان لەگەڵ خۆیدا بەرەو لەناوچون ڕادەکیشێت.

پرۆژەی ٢٠٢٥ قەپاغێک بە باڵای ترامپ

خاڵی یەکەم ئەوەیە کە سیاسەتەکانی ترامپ لەم قۆناغەدا سەرەتا خودبەخود و جێگیر نین. لە مانگی نیسانی ٢٠٢٣ دا پلانێکی گشتگیر لە لایەن ڕاستڕەوترین تیۆریسەنەکانی دامەزراوەی “هێرت□ج” ب□ ناوی “پڕۆژەی ٢٠٢٥” بڵاو کرایەوە. ئەم پلانە کە پێکهاتبوو لە ٩٠٠ لاپەڕە، لە گۆشەنیگای سەرکەوتنی ترامپ لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠٢٤ و نەخشەڕێگای ئیدارەی داهاتوی ئەودا نوسرابوو. سیاسەتەکانی ئێستای ترامپ، وەک دەرکردنی بەلێشاوی کارمەندانی حکومەت و شوێنگرتنەوەیان بە کەسانی“دڵسۆزی” سەرۆک کۆمار، باڵادەستی ڕەهای سەرۆک بەسەر دەسەڵاتی جێبەجێکردن و کۆنترۆڵکردنی دەسەڵاتی دادوەری و دەسەڵاتی یاسادانان، هەڵوەشاندنەوەی وەزارەتی پەروەردە، بڕینی بودجەی توێژینەوەکانی سەبارەت بە کەش و هەواو و گەرمبونی گۆی زەوی، چاندن و پەلکێشکردنی بەها مەسیحیەکان بۆ ناو حکومەت وکۆمەڵگا، قەدەغەکردنی مافی لەبار بردنی منداڵ، ڕەتکردنەوەی شوناسی کۆمەڵگەی پەلکەزێڕینە، کەمکردنەوەی بودجەی خزمەتگوزاریە تەندروستی و دەرمانیەکان(مێدیکیر و مێدیکید)، بە تاوان لەقەڵمدانی فرۆشتن و بەکارهێنانی ئامڕازەکانی ڕیگریکردن لە دووگیانی، بەدواداچونی “ڕەگەزپەرستانی دژە سپی پێست”، دیپۆرتکردنەوەی پەنابەرانی”نایاسایی” بەهاوکاری هێزی سەربازی و هێشتنەوەیان لە کەمپەکانی دەستبەسەرکردندا، پارێزبەندی ئابوری(پڕۆتیکشنیزم)، هەمویان لەسەر بنەما و بەپێی ئەم پڕۆژەیەن.

ترامپ لەسەر ئاستی جیهانی، وازهێنان و دەستشۆردنی خۆی لە دیموکرراسی لیبڕالی، بە بەرامبەرکێ لەگەڵ ئەوروپا و هاوپەیمانە باوەکانی تری ئەمریکا، کشانەوە لە رێکەوتنامەی پاریس و ڕەتکردنەوەی بەرزبونەوەی پلەی گەرمای گۆی ز□وی، هاتنەدەرەوە لە ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی و ئەنجومەنی مافی مر□قی سەربە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان، بایکۆتی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی

(دادگای لاهای)، بانگەشەی دەستبەسەرداگرتنی دورگەی گرینلەند، لکاندنی کەندا بە ئەمریکاوە بە ناونیشانی ویلایەتی ٥١مین، پلانی دەرکردنی فەلەستینیەکان لە کەرتی غەزە و کردنی بە کۆمەڵگەیەکی گەشتیاری، ڕاگەیاندنی تاریفە گومرگیەکان و باجدانان لەسەر هاوردەکردنی نزیکەی هەموو وڵاتانی جیهان و هتد، تەواوکرد. ترامپ لە کەمپینی هەڵبژاردنەکانی خۆیدا لەژێر فشاری ڕەخنەگران و شارەزایاندا، وە تەنانەت کۆنەپاریزەکانیشدا، کە پێیانوابوو پڕۆژەکە پێچەوانەیە لەگەڵ "سەروەری یاسا، و جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان، و جیایی دین لە دەوڵەت، و ئازادیە مەدەنیەکان، و لە نێویاندا مافی مەدەنی ژنان، و ڕەنگ پێستەکان و کۆمەڵگەی ئێڵ جی بی تی کیو، ووتی کە لایەنگری ئەو پڕۆژەیە نییە، بەڵام دوای هەڵبژاردنی بە کردەوە هەموو ڕاسپاردەکانی ئەوانی خستە دەستوری کاری کابینەی حکومەتەکەیەوە. یەکێ لە دیزاینەرانی سەرەکی ئەم پڕۆژەیە "ڕوسێڵ ڤۆت" ە کە مەسیحیەکی موتەدەینە و خۆی وەک ناسیونالیستێکی – مەسیحی پێناسە دەکات، بەرپرسێکی سەرەکییە لە کابینەی پێشوو و ئێستای ترامپ و یەکێکە لە ڕاوێژکارە سەرەکیەکانی.

بەمشێوەیە ڕۆشنە ئەو مەیل و ڕەوتەی کە ترامپ بەشوێنیەوەیەتی ئاڕاستەیەکی بیرلێکراوە و کاربۆکراوە نەک دێوانەیی و شێتیەکی تاکەکەسی. لە هەمانکاتدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە پڕۆژەی ٢٠٢٥ پڕۆژەیەکە ڕێک بە باڵای ترامپ دوریویانە. سەرکەوتنی چاوەڕوانەکراوی ترامپ لە خولی یەکەمی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتیدا، ڕاستڕەوترین باڵ و تیوریسێنەکانی نوخبەی دەسەڵاتداری ئەمریکای هاندا بە داڕشتنی پڕۆژەیەکی لەم شێوەیە. بەڵام هێشتا ئەم نەخشەسازیەی ترامپیزم وەڵامی پرسیارە سەرەکیەکەمان ناداتەوە. هۆکاری ترامپیسم و پڕۆژە سوپەر ڕاستڕەویەکەی چییە؟ زەمینەی سەرهەڵدان و بەدەسەڵاتگەیشتنی ترامپ چین؟ سەرەک کەمارەک کە هەموو شارەزا و خاوەنبۆچونەکان و حکومەتەکان پێیانوایە سیاسەتەکانی بە زیانی سەرمایەداری جیهانییە.

لە تاتچەریزمەوە تا ترامپیزم

ترامپیزم دەرئەنجامی ڕەوەندێکی پاشەکشەیە کە لەدوای ڕوخانی سۆڤیەتەوە دەستیپێکرد. لە ڕوی سیاسیەوە، لە دوو دەیەی کۆتایی سەدەی ڕابردودا، دەستبەرداربونی تەواوەتی لە بەرپرسیاریەتی حکومەت لەبەرامبەر کۆمەڵگا و وڵاتی خۆشگوزەران و خزمەتگوزاریە کۆمەڵایەتیەکان، کە بەهۆی کاریگەری پێشڕەویەکانی بزوتنەوەی

کرێکاریی و بزوتنەوە مافخوازەکانی دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە جیهاندا بەدەستهاتبوو، بوو بە مەیل و خواستی سەرەکی بۆرژوازی جیهانی. سۆشیال دیموکراسی جۆری ئەسکەندەنافیایی و پارتە سۆسیالیستەکانی ئەڵمانیا و فەڕەنسا بەرەو پەراوێز بران و ڕاستڕەوترین باڵەکانی بۆرژوازی لە ڕۆژئاوا و هەموو جیهاندا مەیدانەکەیان بەدەستەوەگرت. سەرهەڵدانی تاتچەریزم و ڕێگانیزم لە کۆتایی ساڵەکانی پێش هەڵوەشانەوەی سۆڤیەت زەمینەی بۆ ئەم ئاڕاستەیە خۆشکرد.(دامەزراوەی هێرتج لەسەردەمی ڕیگاندا دامەزرا).
سەربەرزکردنەوەی ئیسلامی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرئەنجام و ئاکامی ئەم وەرچەرخانەی ڕۆژئاوا بوو بەرەو ڕاست. لە ڕاستیدا تاتچەر و ڕیگان ئاڵاهەڵگری فەلسەفە و دیکترینێکی سیاسی بوون کە لەژێر ناوی نیولیبرالیزم و نیوکۆنسەرڤەتیڤدا، هەموو جیهانی سەرمایەداری دوای سۆڤیەتی لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتدا گرتەوە. لە ڕوانگەی ئابوریشەوە، "فریدمانیزم" قوتابخانەی ئەم مەیل و ڕەوتە بوو.
ئەمڕۆ ئەم ڕەوتە لە درێژەی ڕەوەندی لۆژیکی خۆیدا گەیشتووە بە نکۆڵیکردنی تەواوەتی لە لیبراڵ دیموکرراسی. مایەپوچی و شکستی "فریدمانیزم" تەوەری سەرەکی ئەم ڕەوەندەیە کە لە ساڵی ٢٠٠٨ دا بناغەکانی جیهانی "سەرمایەداری بازاڕی ئازاد" و دکترینەکانی کە لەسەر ئەو بنەمایە بنیاتنرابون هەژاند. کاپیتالیزمی دوای ٢٠٠٨ سیستەمێکە کە لە ڕووی تیۆرییەوە دکترین و ئاسۆی سیاسی خۆی لەدەستداوە. تەواوی ئازادی و دیموکراسی و مافی مرۆڤەکەی بۆرژوازی لە نەوچون و نەمان، بە چینی سەرمایەداری جگە لە پیرۆزکردنی سود و قازانجی ژمارەیەکی کەم کە هەموو ڕۆژێک سەروەت و سامانەکەیان لە زیادبوندایە و ژمارەیان کەمتر دەبێتەوە، شتێکیتر نەماوەتەوە.
نەزمی نوێی دوای سۆڤیەت، هەژمونخوازی میلیتاریستی ئەمریکا، پیاهەڵدان بە موعجیزەکانی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد زۆر پێش قەیرانی ٢٠٠٨ کۆتایی پێهاتبوو. بۆشیزم(ڕێبازی جۆرج بۆش) و ئۆپراسیۆنی "شۆک و تۆقاندن" شکستی هێنابوو، وە ئۆباما ناچار بوو لە ڕابەرایەتیکردنی سەرمایەداری بازاری ئازادەوە بە کورسی دواوە و "بەرەو شوێنی دروستی مێژوویی خۆی" پاشەکشە بکات. ئەم دەورەیە بەرزەخێک بوو کە خاوەنبۆچون و بڵاوکراوە ستراتیژیەکانی جیهانی سەرمایەداری هاوشێوەی "ئیکۆنۆمیست" بە "بیماری دیموکراسی" ناویان دەبرد و بەشوێن ڕێگاچارەوە بون بۆ تیمارکردنی. ئەمڕۆ ئەم بیمارە مردوە و ترامپیزم سەرقاڵی بەڕێوەبردنی مەراسیمی کفن و دفنیەتی.
لە دوای بەخاکسپاردنی لیبرالیزم لە ڕێگەی نیولیبرالیزمەوە ئێستا کاتی بەخاکسپاردنی نیولیبرالیزمە لە ڕێگەی فاشیزمەوە. تەواوی

جومگەکانی دیموکراسی لیبراڵی لە جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان وە بگرە تا بازرگانی ئازاد، لە ئازادی ژنانەوە بگرە تا مافی مرۆڤ بە فۆرمی و بە ئاشکرا ڕەتدەکرێتەوە تا سیستمی سەرمایەداری درێژە بە مانەوەی خۆی بدات.

ئابوری سەردەمی گوزار بە فاشیزم

ترامپیزم بە پێچەوانەی فاشیزمی هیتلەری و تاتچەریزم ڕێگەچارەیەکی نییە بۆ دەرچوون لە قەیرانی هەمەلایەنەی چینەکەی خۆی. هیتلەر توانی ئابوری داڕوخاوی ئەڵمانیا دوای جەنگی جیهانی یەکەم زیندوبکاتە، و تاتچەر و ڕیگان جێبەجێکارانی “فریدمینیزم” بوون یەعنی تیوریەک کە وەڵامی بە پێداویستیەکانی سەرمایەی دارایی دوای سەردەمی جەنگی سارد دەدایەوە. بەڵام پارێزبەندی ئابوری(پڕۆتیکشنیزم) ترامپ، نەک هەر وەڵام بە پێداویستیەکانی سەرمایەداری سەدەی ٢١ ناداتەوە، بەڵکو بەتەواوەتی لە دژایەتیدایە(تناقض) لەگەڵیدا. سەرمایەداری سەردەمی ئەمڕۆ ناتوانێت بە چوارچێوەی بازاڕی ناوخۆ بگەڕێتەوە. جیهانگیری “گلۆبالیزم”، بە پێچەوانەی “فریدمینیزم” یەک تیۆری یان دکترینی ئابوری نییە بەڵکو پێداویستیەکی کارکردنی کاپیتالیزمە کە مەیدانی چالاکیەکەی هەموو جیهانە. تەنانەت سەرمایەداری تازە پێگەیشتوی ئەوروپا لە سەدەی ١٧ دا کە دامەزرێنەری دەوڵەتە – نەتەوەییەکان بوو لەسەر بنەمای بازرگانی جیهانی و دۆزینەوە جیهانیەکان کە بوو بەهۆی دۆزینەوەی ئەمریکا و ئوسترالیا و نیوزلەند، بەدەسەڵات گەیشت. کۆلۆنیالیزم، و زاڵبون بەسەر زەوی و سەرچاوەی تری سامانی وڵاتەکان و هەناردەکردنی کاڵا و سەرمایە بە هەموو گۆشەیەکی جیهان، بنەما و دوانەی گەشەی سەرمایەداری جیهانی ڕۆژئاوا بووە. ئەمڕۆ ئەم ڕەوەندە گەیشتووە بە کاردابەشکردنەکی جیهانی سەرمایەداری. سەرمایە چەند میللیەتە مالیەکان قازانجی خەیاڵی خۆیان، لەسەر بنەمای دەستی کاری هەرزانی کرێکاری چین و بەنگلادش و هیندستان، بە ناونیشانی بەرهەمهێنەرانی کاڵا وپێداویستیەکانی بەکاربردنی کرێکاران و جەماوەری خەڵک لە هەموو وڵاتەکاندا، گەشەی فەلەکی لە بەرهەمهێنانی هێزی کاردا بەهۆی بەکۆمپیتەریکردنی بەرهەمهێنان و شۆڕشی پیشەسازی چوارەم لەسەراسەری جیهاندا، دەسەڵاتی دامەزراوە جیهانیەکانی وەک بانکی جیهانی و سندوقی دراوی نێودەوڵەتی لەسەر کارکرد و پەیوەندی سەرمایەکان لەهەر چوار گۆشەی جیهاندا فەراهەمدەکات. سەرمایەداری سەدەی بیست و یەکەم هیچ سنورێکی نییە، و ئەگەر ڕوبەڕوی قەیرانێکی درێژخایەن بێتەوە بەهۆی گلۆبالیزمەوە نییە بەڵکو بەهۆی

قەیرانەکەوەیە کە تەنها بە تێپەڕین لە گلۆبالیزم و دابەشکردنی کاری جیهانی سەرمایە دەتوانرێت چارەسەر بکرێت. وە ئەم تێپەڕاندنەش تەنها بە گوزار لە پەیوەندیە سەرمایەداریەکان دەبێت.
لە دەرەکی ئاوهادا بانگەوازی ترامپیزم بۆ سنوورەکان و دروشمی"گەڕاندنەوەی گەورەیی ئەمریکا" ڕێگەچارەی ئابوری نییە بەڵکو هەوڵدانەکە لە پێناو هاوئاهەنگکردنی سەرخانی سیاسی ئەمریکا لەگەڵ هێزی ئابوری چەند مەیتی ملیاردێرێکی ئەمریکا.

شۆک و تۆقاندن" بەشێوازی ترەمپ"

سەرهەڵدانی ترامپیزم و بە دەسەڵاتگەیشتنی ترامپ لە ڕوانگەی پێکهاتەی حکومەتەوە، گۆڕینی سیاسەتمەدارانی چینی سەرمایەدارە بە خودی سەرمایەداران خۆیان. لۆژیکێکی نەگوتراو ئەمەیە کە: ئەگەر ٣ ملیاردێر لە ئەمریکا کە بە ئەندازەی پەنجا لەسەدی کۆمەڵگە سەروەت و سامانیان هەیە کەواتە بۆچی خۆیان یان سیاسەتمەدارانی هاوفکر و هاوشێوەی خۆیان کە هەڵنەبژێردراون، بەڵکو کڕدراون، نەبنە نوێنەری سیاسی کۆمەڵگە؟ دە لە ملیاردێرە یەکەمەکانی ئەمریکا کە لە ڕوی داراییەوە پشتیوانی کەمپینی بانگەشەی هەڵبژاردنی ترامپیان کرد، بە هەڵبژاردنی ترامپ ٦٤ ملیار دۆلار قازانجیانکرد. تەنها ئیلۆن مەسک کە ٢٩٠ ملیۆن دۆلاری بەخشی بە کەمپینی بانگەشەی هەڵبژاردنی ترامپ، لە دوای هەڵبژاردنی ئەو ٣٠ ملیار دۆلار چوتە سەر سەروەت و سامانەکەی. مامەڵەیەکی خراپ نییە! وە بێگومان ئەم مامەڵە شیرینە تەنها بە ئەمە کۆتایی نایەت، ئەمە وەبەرهێنانێکی درێژماوەیە لە حکومەتێکدا کە کڕدراوە، تا لانی کەم بۆ ماوەی چوار ساڵ ڕاستەوخۆ لە خزمەتی یەک لەسەدی کۆمەڵگەدا دەبێت.
تەواوی ئەم بازرگانی هەڵبژاردنە بە بەرچاوی خەڵکی ناڕازی لە دۆخی ئێستا بەڕێوەدەچێت. مەیتی ملیاردێرەکان کە خۆیان دەستیان بەسەر کاروبارەکاندا گرتووە، سیاسەتمەدارە باوەکان(تەقلیدی) بەوەی تۆمەتباردەکەن کە بەرپرسیارن لە کێشە وگرفتەکانیان، هەربۆیە هەکارە دەنگی جەماوەری خەڵک کە بە دەست نائارامی ئابوری و بارودۆخی سەختی ژیانەوە دەناڵێنن و لە سیاسەتمەدارانی پارتە باوەکانی چەپ و ڕاست بێئومێد بوون، بەخۆیان ڕادەکێشن و … ئیتر بەمە حکومەتی خۆیان دەهێننە سەرکار!
ئیدارەی ترامپ حکومەتی پارت و سیاسەتمەدارە تەقلیدی و ئاسایی و ناسراوەکانی ئەمریکا نییە، بەڵکو حکومەتی خودی سەرمایەدارە ملیاردێرەکانە. ئێستا دیموکراتەکان سەرقاڵی شیکردنەوەی هەڵەکانیانن و کۆنسەرڤەتیڤەکانیش کە زۆرینەی کورسیەکانی

ئەنجومەنی پیران و نوێنەرانیان بەدەستەوەیە، وەک ئەو ڕەعیەتانەیان لێھاتوە کە ئاغاکەیان بەدەسەڵات گەیشتوە، و سەریان کزکردوە و نەخشی مۆرێکی پلاستیکی دەبینن لەسەر بڕیارە کارگێڕییەکانی ترامپ.
بەڵام ترامپیزم نەک ھەر وازی لە سیاسەتمەدارانی تەقلیدی و باو ھێناوە، بەڵکو پێکھاتەی تەقلیدی حکومەتیشی خستەتە لاوە. ترامپ خۆی بە پاشا ناودەبات و وێنەی تاج لەسەری خۆی بڵاودەکاتەوە. سوڵتانێک کە لە بەردەم کامێراکاندا بەدەرکردنی فەرمانی جێبەجێکردن، بەڕێوەبەرییەکانی کە کاریان باشترکردن و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی خەڵکە ھەر لە فێربوون و پەروەردەوە تا خزمەتگوزاری تەندروستی و بیمە کۆمەڵایەتییەکان سنورداردەکات یان دایاندەخات، لە پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان دەکشێتەوە، داب ونەریت ویاساکان پێشێل دەکات و ھەموو بەھا و داواکاریەکان تەنھا بەیەک دروشم دەگۆڕێت"زیندوکردنەوی گەورەیی ئەمریکا"! بزوتنەوەی ماگا "MAGA" لە ڕاستیدا بزوتنەوەیەکە دژی ھەموو بەھا و سیاسەتێکە کە بەنی بەرپرسیاریەتی لە بەرامبەر کۆمەڵگا و جەماوەری خەڵکدا لەبەت."ئەمریکا" لە دروشمی "زیندوکردنەوەی گەورەیی ئەمریکا" دا تەنھا ناوەکی ڕەمزی ملیاردێرەکانی ئەو وڵاتەیە. بەڵام ئایا سیاسەتی پارێزبەندی(پڕۆتیکشنیزم) ئابوری بە زیانی ئەم مەڵەتی ملیاردەرانە نییە؟
ھەموو حکومەتەکان و شارەزایانی ئابوری جیھانی ھاوڕان لەسەر ئەوەی کە باج و تاریفە گومرگیەکانی ترامپ جیھان بەرەوو پاشەکشەیەکی ئابوری دەبات. لە بەرامبەردا، ترامپ بانگەشەی ئەوە دەکات کە تاریفە گومرگیەکان وەبەرھێنەران و سەرمایگوزاران ناچاردەکات کە بێن لە ئەمریکا وەبەرھێنان بکەن، بەڵام ئەمە جگەلە بانگەشەیەکی پوچ ھیچیتر نییە، چونکە ھۆکارە ئابوریەکان مەیدان و بواری وەبەرھێنان دیاریدەکەن نەک ئیرادەی حکومەتەکان. مایکرۆسۆفت و ئەپڵ و جەنەراڵ مۆتۆرز و فۆرد و پیشەسازی ئەلیکترۆنی و دەیان کەرتی تری بەرھەمھێنان و خزمەتگوزاری دەچن لە وڵاتانی تردا وەبەرھێنان دەکەن چونکە بەدوای قازانجی زیاتردا دەگەڕێن. ئەگەر بتەوێ ئەو سەرمایەی کە بە دەرەوەی ئەمریکا کۆچیانکردوە بگەڕێنیتەوە، ئەوا قازانجەکانیان و سەرئەنجام توانای مانەوەیان لە بازاڕی کێبەرکێی جیھانیدا دەخەیتە مەترسییەوە. ئەمە ڕێگایە نەک ھەر نابێتە ھۆی گەورەیی ئەمریکا، بەڵکو بە لاوازی زیاتری ئەمریکا کۆتایدێت. لە ئێستادا بازاڕی بۆرسەی ئەمریکا تەنھا لە ماوەی دوو ڕۆژدا دوای ڕاگەیاندنی تاریفە گومرگیەکان ٦.٦ ترلیۆن دۆلار بەھای خۆی لەدەستداوە.

ترامپ لە وەڵام بە ڕەخنەگرانیدا دەڵێت ئەم دۆخە کاتی□ و بە
زوویی ئابوری ئەمریکا گەشە دەکات. بەڵام لێرەشدا مەبەست لە
ئەمریکا بەواتای م□□□تی ملیاردێرەکانە؛ ژمارەیەک کەسی کەم کە
ئامادەن ئاگر لە جیهان بەردەن تا بەرژەوەندیەکانی خۆیان بپارێزن.
مەبەستی ترامپ لە “چاوەڕوانبن دۆخەکە باش دەبێ” ئەوەیە، ئەگەر چی
جیهان لە ئاگری قەیران و پاشەکشەدا بسوتێ، بەڵام سەرئەنجام م□□□تی
ملیاردێرەکانی وەک ئیلۆن مەسک و تەواوی هەرەمی دارایی ئەمریکا
لەم شەڕە ڕزگاریان دەبێت و دەوڵەمەنتر و قەڵەوتر دەبن.
بەڵام لایەنی گرنگتری پارێزبەندی ئابوری(پڕۆتیکشنیزم) ترامپ،
کاربردی سیاسیەتی. ئەوە بەدور دەزانرێت کە ترامپ و داڕێژەرانی
پڕۆژەی ٢٠٢٥ بە دژایەتی نێوان پلانی ئابوری خۆیان و کارکردی
جیهانی سەرمایە نەزانن، بەڵام بەردەوام جەخت لەسەر پارێزبەندی
ئابوری و تاریفە گومرگیەکان و هتد دەکەنەوە چونکە ئەمە کاربرد و
بەکارهێنانێکی سیاسی دیاریکراوی بۆ ئەوان هەیە. ئەمە جۆرێکە لە
“شۆک و تۆقاندن”ی ئابوری. بۆشیزم(ڕێبازی جۆرج بۆش) بە هێرشی
سەربازی بۆسەر عێراق و ئەفغانستان دەیویست جیهان بخاتە ژێر ڕکێف
و دەسەڵاتی ئەمریکاوە، ترامپیش بە هێرش بۆسەر ئابوری جیهان
دەیەوێت بەهەمان ئامانج بگات، بەڵام ئەو کلیلە بۆ ئەم قفڵە
نابێت.کێشەی ترامپییەکان ئەوەیە کە دەتوانرێت سەدام حوسێن
لەناوببرێت بەڵام ناتوانرێت گڵۆبالیزم لەناوببرێت.”شۆک و
تۆقاندن” ێک کە ترامپ باسی دەکات تەنانەت لە بۆشیزم بێهودەتر و
ناکامتر دەبێت.
بەمشێوەیە ئەم سیاسەتانە کە تەنانەت بۆ خودی چینی سەرمایەداریش
هیچ ل□ژیکێکی ئابوریان نییە، بەشێکە لە خۆبەزلزانی و زۆرداری
سەرمایەدارانی□ک کە دەیانەوێت دەسەڵاتی ئابوری خۆیان وەک
ئامڕازێکی هەژمونی سیاسی بەکاربهێنن. ئەمریکا خاوەنی بەهێزترین
ئابوری جیهانە و ترامپ دەیەوێت ئەم کاریگەری و هەژمونە بخاتە
خزمەت یەک هەرەمی م□□□تی ملیاردێر لە پێناو سەپاندنی سیاسەتەکانی
بەسەر جیهان و کۆمەڵگاکەی خۆیدا. شا ترەمپ، نەک بەگوێرەی
پێویستیەکانی ئابوری سەرمایەداری جیهانی و شانبەشانی
هاوپەیمانەکانی، بەڵکو بەدژایەتیکردن و سەرەڕای ئەوان، دەیەوێت
قسەکانی خۆی بسەپێنێت، ئەمەش بەمانای چەسپاندنی هەژمون و هێزی
ئەمریکا کە بۆشیزم بەشوێنیەوە بوو بەڵام بەشوێنێک نەگەیشت.
هەروەها لێرەشدا، تاکتیکی بەسەریەکداڕماندنی سیستمی ئابوری
بۆرژوا لیبراڵی لە خزمەت ئیستراتیژی بەهێزترکردنی م□□□تی
ملیاردێرەکاندا دەبێت. بەو ئومێدەی تەنانەت ئەگەر ئابوری جیهانیش
داڕوخا، ئەوا چەند ملیاردێرێکی کەم کە لە پاشماوەی پاشەکشەی

جیهان سەربەرزدەکەنەوە، دەبنە دەسەڵاتدارانی ئایندەی جیهان.
بریارە پرۆتیکشنیزمی(پارێزبەندی ئابوری) ترامپ نەک گەشەی سەرمایەداری ئەمریکا، بەڵکو دەسەڵاتی بێڕکابەری مۆڵەتی ملیاردێرەکان کە تەنها لە سەدا یەکی هەموو جیهان پێکدەهێنن، مسۆگەر بکات. ئەمە ئاسۆی ترامپ-پڕۆژەی ٢٠٢٥ یە بۆ ئایندە. وەکو ئەو قەشانەی کە چاوەڕوانی گەیشتنی ڕۆژی قیامەتن تا خۆیان ڕزگار ببن، ترامپ ئاگر لە جیهان بەردەدات تا ملیاردێرەکانی جیهان ببنە ملیاردێرتر.
ئەم سەرمایەدارییە بەجۆرێک گەندەڵ بووە و بە بنبەست گەیشتووە کە تەنانەت ناتوانێت بەرگەی سەرەتایترین مافی خەڵک بگرێت و سەری بە دەر ودیواردا دەکێشێت تا دەرچەیەک ڕوو بە پێشەوە بدۆزێتەوە. بەڵام جیهانی شارستانی لە بەرامبەر ئەم کارەساتەدا، ئەم سەرمایەی ئاخر زەمانەدا، ئاسۆیەکیتر دەخاتەڕوو.

ئاسۆی سۆشیالیزم

ترامپیزم، تەنانەت بەرگریکردن لە بنەڕەتیترین و سەرەتایترین داواکاریەکان و مافی خەڵک بە ئەرکی چەپ دەزانێت. وەختێک ترامپ و شاگردەکانی، جۆ بایدن و کامیلا هاریس بە کۆمۆنیست ناودەبەن، ئەوا دوژمنایەتی خۆیان تەنانەت لە بەرامبەر میانەڕەوترین ئەحزاب و مەیلە لیبراڵیەکاندا دەردەبڕن. بۆرژوازی هەرچی زیاتر بەرەو ڕاست وەربچەرخێت، تێگەیشتنی کۆمەڵایەتی و مەیدانی چالاکی چەپ بەرفراوانتر دەبێت. بە تێڕوانینی شا ترامپ تەنانەت بەرگری لە دەستوری بنەڕەتی ئەمریکا چەپڕەوییە. بەرگری لە ئازادی حەبی ڕێگریکردن لە دووگیانبون، بەرگریکردن لە جیاکردنەوەی دەسەڵاتەکان، بەرگریکردن لە ئازادی ڕۆژنامەگەری، بەرگری لە هەرشێوەیەکی دەسەڵاتداریەتی دەستە جەمعی، چەپڕەوییە. ئەمڕۆ کۆمۆنیزم دەبێت نوێنەرایەتی ئەم چەپڕەوییە بێت. جیهانی شارستانی پێویستە بە بەرگری لە ئازادی و مرۆڤایەتی و مەدەنیەت بێتە مەیدان، وە ئەم جوڵانەوەیە هەر ئێستا دەستیپێکردوە. ڕۆژی پێشتر خەڵکی ئەمریکا لە سەدان شار زیاتر لە ١٢٠٠ خۆپیشاندان و کۆبونەوە لەسەر شەقامەکانیان دژ بە حکومەتەکەی ترامپ و سیاسەتەکانی ئەنجامدا، و ئەم خۆپیشاندانانەش زیاتر ڕوو لە فراوانبونە.
وتارەکانی “بێرنی ساندرز” و” ئەلیکساندریا ئوکاسیو کورتیز” لە شارە جیاوازەکانی ئەمریکا هەموو ڕۆژێک دژ بە هەرەمی ترامپیزم خەڵکی زۆرتر دەهێنێتە سەر شەقامەکان. هەوڵەکانی ئیلۆن مەسک کە بە خەرجکردنی بودجەیەکی ٢٠ ملیۆن دۆلاری دەیویست زەمینە خۆشبکات بە

هەڵبژاردنی لایەنگرەکی ترامپ بە ناونیشانی دادوەری دادگای باڵای ولایەتی ویسکانسین شکستیخوارد. ئەگەرێکی زۆرە کە کۆمارییەکانی لایەنگری ترامپ لە هەڵبژاردنەکانی نیوەی دووەمدا زۆرینەی هەردوو ئەنجومەنی کۆنگرێسی ئەمریکا لە دەستبدەن، بەڵام تەنها ئەمانە بەس نیین. پاشەکشەی دەستەی دەسەڵاتداریەتی بەهێزترین هێزی ئابوری و سەربازی جیهان لە دیموکراسی لیبراڵی ناتوانرێت بە ئاسۆی دیموکراسی وەڵامبدرێتەوە. گەڕانەوە بە سیاسەتمەدارە باو و تەقلیدیەکان ڕێگاچارە نییە؛ ئەگەر ببوایە، دیاردەیەکی وەک ترامپیزم هەر لە بنەڕەتەوە جێگایەکی بە گەشەکردن پەیدا نەدەکرد.
ئەمریکا و جیهانی سەرمایەداری دوای سەردەمی ترامپ لە هەموو کات زیاتر ڕووبەڕووی دژایەتیەکی(تناقضات) زۆر پایەییتر و بەربڵاوتر دەبێتەوە. دژایەتییەک کە لە هەموو کات زیاتر و ئاشکراتر بێتوانایی دەسەڵاتی لەسەدا یەکەکان دەردەخات لە بەدیهێنانی تەنانەت سەرەتاییترین مافەکانی لە سەدا نەوەت و نۆی خەڵک وکۆمەڵگە.
جیهانی شارستانی دەبێت دەست بە ڕیشە بەرێت، ڕیشەش هەمان سیستمی سەرمایەدارییە کە لە پەنا و مانەوەی خۆیدا پێویستی بە دیماگۆجیەتێکی خۆسەپێنی وەک ترامپ هەیە. وەڵام بە گەڕانەوەی سەرمایەداری بە دەسەڵاتی هەرەمی و دەسەڵاتی ڕێهای کەسانی وەک ترەمپ و پۆتین، تەنها دەتوانێت ڕێکردنەوەی دەسەڵات و حکومەتی سەرووخەڵکی بێت. وەڵامی ئەم بارودۆخە تەنها بە بەشداریکردنی هەموو هاوڵاتیان لە بەڕێوەبردنی کاروبارەکانی کۆمەڵگا و ڕێکخستنی بەرهەمهێنان بەجۆرێک کە بە دابینکردنی خۆشگوزەرانی هەموان بێت نەک تەنها بە قازانجی کەمایەتیەکی موفتەخۆر.
پەیوەستە لەبەرامبەر پاشەکشەی دیموکراسی لیبرالیدا تێپەڕین بێت بەرەو دیموکراسی ڕاستەوخۆی خەڵک، لە بەرامبەر نکۆڵیکردنی ئازادییە سیاسی ومەدەنیەکان هەڵوەشاندنەوەی زۆرەملەی ئابوری و ئازادی و ڕزگاری ڕاستەقینەی هەموو مرۆڤەکان بێت لە کۆیلایەتی بەکرێگرتن. لە بەرامبەر سنوورداركردنی دەسەڵات و بڕیارەکان لە دەستی یەک کەسدا، پەیوەستە پەرچەمی گەڕانەوەی بڕیار و دەسەڵات بە مرۆڤەکان و لە بەرامبەر کۆمەڵگەی مەدەنیدا کۆمەڵگەی ئینسانی بەرزبکەینەوە. هیزی بەرهەمهێنانی مرۆیی بە پاڵپشتی شۆڕشی پیشەسازی چوارەم و توانایی پەیوەندیگرتنی ڕاستەوخۆی خەڵکی جیهان لەگەڵ یەکتر لە ڕێگەی ئەنتەرنێتەوە، لە هەرکاتێک زیاتر زەمینە ماددیەکانی جێبەجێکردنی سۆشیالیزمی فەراهەمکردوە. زۆلکاوی ترامپیزم پەیوەستە و دەتوانرێت بە هیرشی سۆشیالیستی وەڵام بدرێتەوە.

٦/٤/٢٠٢٥

وەرگێڕانی لە فارسییەوە بۆ کوردی: هیوا ئەحمەد

قەشەنگترین نەفرەت.. شیعر/کاوە عوسمان عومەر

سوتان بە حەزی عیشقەکەوە و بە دەنگ بیت لەی
چی تراژیدیایەکی مەزنە بەسەر خەمانا دەنین
گارسیا لۆرکا

ئای لەو ڕۆژەی
دەستبەرداری گزنگ و
عیشق و زەریا بووم
ئیتر ئەی وەرزە
تەپۆڵیوەکانی تەمەن
بەباکم لە گریانی بە هەودای
هەورەکانی پایز، لە سوتانی
دارستانە تەنیاکانی هاوین
لە خوێڵی مەرگە سەوزەکانی بەهار
لە تەزینی پەنجە
نازدارو ناسکەکانی
قەدو پەلی ئەو دارانەی
وەک کریستاڵ
بەسەر چڵگە بەستوەکانی ڕۆژەکانما
شۆڕبونەتەوە
دەزانم
دەکرا ڕۆژگارەکانم
قەشەنگ تر بونایە
لە خاچدام
لە بەردەم میحرابی بەزەیی
خانمێک لە گۆو کەپە
بە بەزەییانە تر بوایە

لازوردی دڵ پەمەیی ترو
زایەڵەی گیتاری ڕۆحم
سازگار تر بوایە
ئای !دەروازە ڕەوشەنکراوەکانی
ئەو ئێوارا نەی
بە ن□و □□□و□ بەردە مەڕمەڕیەکان
بە چرایەکەوە
بەرەو کەنارە تەمهەڵگرتوەکان ڕێگەم ئەگرت
شەوان وەک سۆفیەکی سپیپۆشی
ڕوخسار پڕ لە نوری عیشقی پیرۆز
ئارامم ئەگرت
بە دوای سۆراخی تارمایی
شازادەیەک
لە نێوان ڕاستی و ناڕاستی
نیوە شەوێکی زومردی دەر ئەکەوت
ئای لەو ڕۆژانەی
کە ئارەزووی ئەبەدیەت
لام وابوو
وەک کانیەکی بە خوڕ
لە ناخما ووشک ناکات
گەرچی هیچ گوڵێک
وەفای بۆ چنگێ خۆڵی عاشق نەبووە
هیچ ئەفسوونێکی هەڵهاتن
بەرەو شاڕێیەک
لە شادومانی ڕەها
تا سەر نەبوو، ئەفسووس
لە تێکڕای هەموو ئەو پەلکەزێڕینە بەهەشتیانەی
بزە و خەندەکانی ئەوی ئەهێنا
کوا ئاسەواری
خەڵو□ تە غەمگینەکان
لە بەردەم نووری هەموو ئەو مانگە شەوانە
ڕوخساری خەمناکمی تارا پۆش ئەکرد
جوانی مەلەکانی سەرگوزشتەی ژوانێکی
نێو گێژەنەو سەرابی سەفەرێکی دوریش
تابلۆیەکی بێهودە بوو
چەند گەمژەیی بوو
واتێبگەیت

یاری شیعر
و حیکایەتە بە چێژەکانی منداڵی
لە نێو گژو گیای ناسکی
ژێر زیوە بارانێ
تا هەتا هەتا بمێنێ
ببینە ئەی بەخشندەیی
جێپێی پڕهەورازی نێو ئاگری بریسکاوی
چیای تەنیاییم گرتوە
ئەم بەندەرە ئەرخەوانیە
دوا مەنزڵگەی وونبوونمە...و
دوا مەشخەڵی زەرد□ پەڕێکی دڵپڕ
بە کۆچی نەورەسە عاشقەکانم هەڵگرتوە
دەزانم ژیان جارێکی تر
هەلێکی تری وونبوون و
سەرەڕۆییەکی ترم ناداتێ
منیش بێباکم
بە کاتژمێر□ ل□مینەکەی تەمەنی وەریوم
ئەوەتا، لە بەندەری تەمهەڵچنی ئەمشەوی سەفەرا
ستایشی یەک بە یەک
لە بیرەوەریە فرمێسکاویەکان ئەکەم
دەزانم لە بێ سۆراخی ئەوێک
لە تەم وخەیاڵ و سەراب
سەرهەلگرتن
مەسترین وونبوون..و
قەشەنگرین نەفرەتە

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەر بەریتانی
Lee Watts – Lees Design
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگێراوە

شیعر/کاوە عوسمان عومەر

نێرینەیی لە کۆمەڵگای کوردیدا.. نووسینی: بەکر ئەحمەد

پێشەکییەکی کورت:
ئەم نووسینەی بەردەستتان، وەڵامدانەوەی منە بۆ ڕۆژنامەی "ڕەوت" لە بەرانبەر ئەو پرسیارەدا کە بۆ منییان ناردبوو کە تەوەرێکی تایبەت بوو لەسەر: " ئایا ئەدەبی کوردی توانیویەتی هەژموونی زمانی نێرسالاری لە نووسینی دەق تێپەڕێنێت؟ هۆکارە بنەڕەتییەکانی هەژموونی زمانی نێرسالاری لە ئەدەبی کوردیدا چین؟ بە بڕوای تۆ چی بکرێت بۆ ئەوەی دەسەڵاتی هەژموونی ئەو زمانە تێکبشکێنرێت؟

بە بڕوای من وەڵامی ئەم پرسیارە هەروا سانا نییە. خودی زمان کایەیەکی فراوانە کە تیایدا وشە، دەستەواژە و ئاماژەکان ڕەنگڕێژدەکرێن بەو بەها و پێوەرە کولتوری و ئایدیۆلۆژیانەی زمان خۆی تیا دەبینێتەوە.
لە زمانی چینەکدا، یەکێک لە زمانەکانی باکوری خۆرئاوای باکوری ئەمریکادا دەربڕینێکی لە چەشنی
“ئەو پیاوە هارە، مناڵە فەقیرەکەی کوشت."، دەبێتە : " هارەتی پیاوەکە فەقیری مناڵەی کوشت". لێرەدا وشەی فەقیر ئاماژە نییە بۆ دۆخێکی ئابووری کە نەبوونی ئیمکاناتە مادیی و مەعنەوییەکان دروستی دەکات. بەڵکو فەقیری بەمانای ئەو دەربڕینەی کە لە زمانی کوردیدا بۆ وەسفکردنی کەسێک کە سالارە و بێدەنگە و تەواو بارگاوییە بە هەموو مانا پۆزەتیڤەکان. "بە ڕاستی باوکی فڵانە کەس پیاوێکی فەقیرە." ئەوەی کە وشەگەلێکی وەک " هار، هارەتی، فەقیر و فەقیری" مانا و دەلالەتی جیاواز لەم دوو دەستەواژەیەدا دەداتەدەست، لە جیاوازبوونی ماناکانی هارو هارەتی، فەقیر و فەقیریدا نییە لە پلەی یەکەمدا، بەڵکو لە بەکارهێنانی کۆمەڵایەتی ئەو وشانەدا هەیە لە ناو کەش و هەوای ئەو کولتورە جیاوازانەدا کە بەهای کۆمەڵایەتی جیاواز لەسەر هار، هارەتی، فەقیر و فەقیریدا دادەنێت. بەڵام ئەم نێرسالارییەی کە لە زمانی کوردیدا باسیلێدەکرێت، کەمتر تیشکی خراوەتەسەر و زیاتر سیمای پیاوەکی دەندەی هەیە وەک لەوەی سیستەمێک بێت کە مێیتی و نێریتی لەناو تۆڕێکی بەرینی کۆمەڵایەتیدا بەرهەمدەهێنێتەوە. بۆیە وەڵامی من بەرلەوەی لە زمانەوە دەستپێبکات، ناچارم دەکات لە خودی نێرسالارییەوە دەستپێبکەم و

دواتر بگەڕێمەوە ناو کایەکانی دیکەی ئەدەب، هونەر، ریکلام و گۆرانی.
بەڵام هەرچەندێک بمەوێ دەستپێبکەم، ناتوانم "کتێبی ملوانکە"ی شیرکۆ بێکەس فەرامۆش بکەم کە ڕێنیشاندەرێکی گەورەی ئەم باسەیە لە کۆنتێکستە کوردییەکەیدا.

کتێبی ملوانکە، پرۆژەیەکی کامڵی شاعیرێکە کە دەیەوێ پرسی یەکسانی لە پرۆژەیەکی سەرتاپاگیردا و لە نیشتیمانێکی دروستکراوی دیکەدا بسازێنێتەوە کە سنووری نیوان ڕەگەزەکان جێگایەکی ئەوتۆ لە ژیانی ڕۆژانەیادا داگیرنەکات و ئینسانبوون پێوەرو شوناسی ئەوان بێت ، نەک نێر یاخود مێ بوون.
ئەگەر شێرکۆ لە قەسیدەی "ئەستا کچێک نیشتیمانمە" بە شوێن نیشتیمانێکی ترەوەیە بۆ ژیانی ئینسانەکان کە دوورە لە پێناسە ناسیونالیستییەکان ، ئەوا لە "کتێبی ملوانکە"دا، کچەکانی نیشتیمان دەخاتەوە ئەو شوێنەی کە نیشتیمانی تازە دەخوازێ چۆن بن.
شێرکۆ بەم هەنگاوەی گورزێکی کوشندە لەو درۆ گەورەیە دەدات کە لەناو بزووتنەوە ناسیونالیستییەکانی دنیادا ڕەواجیپێدەدرێ کە گوایە: تا نیشتیمان ڕزگار نەبێت، رزگارکردنی ژنان مەحاڵە. کتێبی ملوانکە چەند ساڵێک بەر لە نووسینی "ئەستا کچێک نیشتیمانمە" نووسراوە و پەیامی دەر بە دەری حیکایەتی ملوانکەکان هیچ شتێک نییە جگە لە دەستکاریکردنێکی رادیکالانەی شیعری بە پەیوەندی نیوان یەکسانی و رزگاری ژنان لەگەڵ رزگارکردنی نیشتیماندا.
سەیرێکی ئەم نەخشە ڕەنگڕێژکراوەی شیرکۆ بکەن بۆ خوێندنەوەی ئەو سیستەمی جێندەرەی لە کوردستاندا کاردەکات.

"لێرە. لێرە. لێرە، شت ومەک بێ و کەل و پەل بێ و هەرچییەک بێ کە بینیمن من دەزانم نێرن یان مێ: دیوار نێرە، شەقام نێرە، درەخت مێیە و کۆلانی تەنگ و باریکیش زۆربەیان مێ. بەهار و هاوین نێرینەن. پاییز و زستان مێینەن. ڕۆژ نێرە و شەو مێ. ئاگر نێرە و خۆڵەمێش مێ. نهۆمەکانی سەرەوە نێر و ژێرزەمینیش زۆربەیان مێ. شاخ نێرە و دۆڵەکان مێ. لێرە. لێرە. لێرە: ئاو مێیە و بەربەست نێرە. هەڵم مێیە. ماسی مێیە و چەشەیش نێرە. باران مێیە. باخچەکان مێن. سپی مێیە و سووریش نێرە. سروودەکان هەموو نێر و بەستەکانیش زۆربەیان مێ. دوولەسەر سەی ئازارەکان مێینەن و حەرام مێیە و حەڵالیش نێر. بەشی زۆری سێبەرەکان مێینەن و بەشی زۆری فەرمانەکان نێر. خودا نێرە و عەرشەکەی مێ. هەموو مافوورەکان مێن و هەموو کورسییەکان نێر. هەموو تەنافەکان مێن و هەموو گیرەکان نێر. بەفر

مێیە و ڕەشەبا نێر. دووکەڵکێشەکان زۆربەیان مێن و نێڵەنێڵی ئاگری توونییش زۆربەیان نێر. جگەرە نێرە و تەپلەکی جگەرە مێ. لێرە. لێرە. لێرە، بەرگی پێشەوەی هەموو کتێبەکان نێرن و بەرگی دواوەیش مێ. گڵۆپی ترافیکەکان هەموویان نێرن و خەتی پەڕینەوەی سەر شەقامەکانیش هەموویین مێن.

وشە مێیەو تەباشیر مێیەو لاستیکی خەتکوژانەوە و تەختەسڕ نێر. لێرە هەموو مەتنەکان نێرن و هەموو پەراوێزەکان مێ. تەلەفیزیۆن نێرە و مێزەکەی ژیریشی مێ. لێفە نێرە و دۆشەک مێ. پەنجەرەکان مێن و پەردەکانیان نێر. هەموو ماشێنەکان نێرن و هەموو پارکەکان مێ. چادرەکان نێرن و پەردە و کولەکان مێ. تابلۆکان مێن و چوارچێوەکان نێر. دەسکەوان دەسکەکەی نێرە و خۆیشی مێ. دەرزی نێرە و دەزوو مێ. شیعر مێیە و سانسۆر نێرە. گێژاو نێرە و بواری هێوریش مێ. لافاو نێرە و داروپەردووی سەرئاوکەوتوویش مێ. بوومەلەرزە نێرە و وێرانەیش مێ. بزە مێیە و مۆڕەیش نێرە. لێرە. لێرە: ژیان نێرە و مردن مێ. “

بە بروای من، شیرکۆ بێکەس لەم ئاماژە درێژەی مندا، بەشوێن ڕیزکردنی نێرو مێ بوونی شتەکانەوە نییە کە لە زمانەکانی دیکەی دنیادا بوونی هەیە، بەلکو نەخشەیەکی جەندەریش دەکیشیت بۆ نێرێتی و مێیتیەک لە کۆمەلگای کوردستاندا کە دەکرێ لە زۆر جومگەکانیدا، لەناو نەخشە جەندەری□کانی دیکەی دنیادا تەواو پێچەوانەیەی ئەو مانایانە بێت کە لای ئێمە هەیە.

لەسەر ئەم نەخشە جەندەری□ی شێرکۆوەیە، دەمەوێ بگەڕێمەوە بۆ ئەو نێرسالاری□ی کە بڕیارە تەوەری وەلامەکانی من بێت. بەڵام بەر لە بەکارھێنانی دەستەواژەی نێرسالاری، پێویستمە سەرنجێک لەو مۆدێلی نێرینەیی یان پیاوێتیە بدەم کە لە کوردستاندا ئامادەیی هەیە. بۆ ئەم مەبەستەش، تێگەیشتن لە چەمکی نێرینەیی “کۆنێل”، کۆمەکێکی زیاتر دەکات بە تێگەیشتن لەم چەمکی نێرسالاری□ی کە لە زۆر شوێندا بەکاردەهێنرێت، بێ ئەوەی سیماکانی دیاربن. پرسیارێک کە تا ئێستا، لە زمانی کوردیدا لەسەرڕاوەستانێکی قووڵی بۆ نەکراوە. بۆ ئەم مەبەستە، لێکۆڵینەوەکانی سۆسیۆلۆگی ئوسترال□ی Raywen Conell و شیکردنەوەکانی ئەو لەسەر چەمکی جۆرەکانی نێرینەیی یان پیاوێتی لە کۆمەلگادا، ناکرێ سەرەتای دەستپێکی باسەکە نەبێت.

ئەم جۆرە لە لێکۆڵینەوە، بە لێکۆڵینەوەکان لەسەر پیاو ناسراوە و لە ناو زانستەکانی فێمێنیزمدا جێگای تایبەتی هەیە لە پەیوەند بە پرسیارەکانی یەکسانیدا. ئاخر قسەیەک هەیە دەلێ: فێمێنیزم هێندە لە ژن ورد□بێتەوە تا وای لێدێ پیاو نەبێنێت. لێکۆڵینەوەکان لە پیاو، کۆششێکە بۆ فراوانکردنەوەی تێگەیشتن لە پرسیارەکانی

یەکسانی.
ئەم پەتای نەبینینی پیاوە هەر بزووتنەوەی یەکسانیخوازەکانی ئەورووپای نەگرتبووەوە، بەڵکو لە کوردستانی عێراقدا کە ژنکوژی لە نەوەدەکانەوە بە جینۆسایدەکی ڕەگەزیی نزیکدەبێتەوە، نەرینەیی ئینسانی کورد ناخاتەتە ناو هاوکیشەکانی یەکسانییەوە و هیچ خوێندنەوەیەک بۆ تایبەتمەندییەکانی ئەم نەرە ژنکوژە ناکات و وەلامی ئەو پرسیارە نادرێتەوە کە نەرینەیی لە کۆمەلگای کوردستان چۆن دروستکراوە و چۆنیش بەرهەمدەهێنرێتەوە. بۆیەش لەم دۆزەخەدا کە پیاو بۆ ژنانی دروستکردووە، پیاو لە ئەدەبیات و لێکۆڵینەوەی یەکسانیخوازیدا، بە تەواوەتی ونە.
بەگوومان پرسیاری من لەسەر تاوانبارکردنی پیاو نییە وەک کەسەک و دانانی نەرینەیی پیاوی کورد نییە لە قەفەسی تاوانباریدا، بەڵکو ئەم جۆرە لە نەرینەییی، زادەی ڕژێمەکی جەندەری کۆمەلگای کوردییە کە لە ناو دامەزراوە و سترەکچەرە بەناو یەکسانەکانیشدا توانای دووبارە بەرهەمهێنانەوەی خۆی هەیە و بە جیا لەم روخسارە ژنکوژەی ، خاوەنی دەیەها دەمووچاوی دیکەیە کە کاریگەرییەکانی کەمتر خوێناوی نییە. بەڵکوو کێشەکە بە بینینی ئەو کائینەی کە بەشێکی گرنگی پرسیارەکانی کۆمەلگای لەسەر شانەو ناکرێ بخرێتە دەرەوەی بازنەکانی ئەم هاوکێشەیەوە.

جۆرەکانی نەرینەیی یان پیاوەتی لای کۆنێل

کۆنێل قسە لەسەر ماسکۆلێنیتی و فێمینیتی دەکات کە وەرگێرانی بە زمانی کوردی کارێکی ئاسان نییە. لە قامووسی عەرەبیدا ماسکۆلێنیتی بە الذکورە وەرگێردراوە. لە فارسیدا بە نرینگی. لە سویدیدا، هەم نەرینەیی و هەم پیاوەتی بەکارهێنراوە.
بۆیە منیش لەم سەرەگێژییەی وەرگێران و هەژاری زمانە زانستییەکان لە زمانی کوردیدا، یان لە بێ توانایی خۆم بۆ خۆماندووکردنێکی زیاتر بۆ ئەوەی بابەتێکی سەرکەوتووانەتر پیشکەش بکەم، ناچارم دەست بە داوێنی نەرینەیی یان پیاوەتییەوە بگرم بۆ وەرگێرانی چەمکی ماسکۆلێنیتی.
بۆ کۆنێل کە تێروانینێکی کۆنسترەکتیڤیستی هەیە لە لێکۆڵینەوەکانیدا، “نەرینەیی و مێینەیی لە پەیوەندییەکی پێکەوەییدا و لە ناو سترەکچەری ڕژێمی جەندەری کۆمەلگادا مانا پەیدا دەکەن”. واتا ناکرێ بە جیا سەرنج لە هیچ کامێکیان بدەیت و ئەوان لە بەرانبەر یەکدا و لە پەیوەندییەکی پێکەوەییدا دەخوێنرێنەوە. هاوکات کۆنێل پێیوایە کە ڕژێمی جەندەری خۆرئاوا، لەسەر پەیوەندییەکی دەسەلات ڕاگیراوە کە سەردەستەیی پیاو و

ژێردەستەیی ژن بناغەکەیەتی. واتا سەردەستەیی و ژێردەستەیی ئەو نایەکسانییەی دەسەلاتە لە نێوان رەگەزەکاندا. کۆنێل پێیوایە کە رژیمی جەندەر هاوئاهەنگی دەکات لەگەڵ سترکچەرەکانی دیکەی وەک چین و ئەتنیەت و سێکسوالێتیتدا. بۆ نموونە ژنبوونی کارەکەرێکی ئەسیوپی ه□زار کە پێستی ڕەشە، لە ناو رژێمی جەندەری کوردیدا، هێندەی دی ژێردەستەیی ئەو قوڵتردەکاتەوە ل□ بەرانبەر هەمان ژنی ژێردەستەی کورددا چەند پلەیەک لە خوارترەوەیە. بۆیەش ناکرێ قسە لە جۆرێک لە مێینەیی یان ژنێتی بکرێت لە کۆمەلگای کوردستاندا.
ئەم تێروانینە بە هەمان شێوە دروستە لە پەیوەند بەو هەمەڕەنگییەی کە نێرینەیی هەیەتی لە کۆمەلگادا. بۆیە کۆنێل قسە لەسەر جۆرەکانی نێرینەیی دەکات لە کۆمەلگادا.
لای کۆنێڵ باشترە ئینسان لە جیاوازییەکانی نێوان نێرینییەکان یان پیاوێتییەکان وردنەبێتەوە بەڵکو سەرنجی بچێتە سەر پەیوەندییەکانی نێوانیان.
لە دەرئەنجامدا کۆنێل ئاماژە بە کۆمەلێک پەیوەندی نێوان نێرینەییەکان دەکات کە بریتین لە: نێرینەییەکی هەژموونندار، نێرینەییەکی ژێردەستە، نێرینەییەکی بەشداریکەر و لە کۆتاییشدا، نێرینەییەکی لەپەڕاوێزخراو.
ئەم پەیوەندییە جۆراوجۆرانەی نێرینەیی، ڕژێمی جەندەری خۆرئاوا پێکدەهێنێ. من پێموایە، لە رژیمە جەندەرەکانی خۆرهەلاتیشدا، جیاوازییەکی زۆر بنەڕەتی لەگەڵ ئەم پەیوەندییانەی نێوان جۆرەکانی نێرینەییدا نییە و دەکرێ لە هەندێک پراکتیکی بچووکدا لەیەک دووربکەو نەوە.
با سەرنجێکی کورت لەو دابەشکرنەی نێرینەیی بدەین کە لای کۆنێل لە ناو رژێمی جەندەری خۆرئاوادا دەبینرێت.
نیرینەیی هەژموونندار.
کۆنێل چەمکی هیگێمۆنی لە گرامشییەوە وەردەگرێت و بە هەمان مانا بەکاریدەهێنێت. ئەو پێیوایە کە نێرینەیی لە دەوری چەمکی هێگێمۆنی یان کە لە زمانی کوردیدا کەڵک لە فارسییەکەی وەرگیراوە و وەک هەژموونی وەرگێردراوە، دروستکراوە. نێرینەیی هەژموونندار بە کۆمەڵێک بەها و تایبەتمەندێتی سروشتی و سادە و پۆزەتیڤ نەخشێنراوە کە جێگایەکی بای□ی دەداتێ و دەبێتە ئامانجێک کە نێرینە دەبێ پێیبگات. بەڵام ئەم نێرینەییە هەژمووندارە لە هەموو ئان و زەمانێکدا دەستنیشانکەری ئەوە نییە کە نیرێنەیی دەبێ چۆن بێت. بەلکوو ئەم جۆرە لە نێرینەیی بە پێی شوێن و ژینگە کولتوریی و کۆمەلایەتییەکەی دەگۆڕدرێت. ئەم جۆرە لە نیرێنەیی هەمیشە بارگاویکراوە بە کۆمەڵێک بەهای بەرز و پۆزەتیف ک□ وا دەکات وەک

ئایدیالێک بمێنێتەوە کە نێرینەکان چاویلێبکەن ئەگەر نەشتوانن واهی بن. بۆیە هەژموونی لای کۆنێل بە گەڕانەوە بۆ گرامشی: واتا ئاماژەدان بەو دینامیکە کولتوورییەی کە وا دەکات گروپێک جیگاو ڕێگایەکی لە پێشەوەیی و رابەری لە ژیانی کۆمەڵگادا داگیربکات.
لە باری کولتوورییەوە و لە زەمەنێکی دیاریکراودا، جۆرێک لە جۆرەکانی نێرینەیی بالادەست دەردەکەوێت لە چاو ئەوانی دیکەدا. ڕەنگە وێنەی مامۆستا لە کۆمەڵگای کوردیدا، نیشاندەری ئەم جۆرە لە نێرینەیی بووبێت لە ڕۆژگارێکدا. دواتر پێشمەرگە جێیدەگرێتەوە و هەتا دوایی. بە زمانی کۆنێل: نێرینەیی هەژموندار تێکەڵێک لە پراکتیکی جێندەرییە کە ناوەڕۆکەکەی وەڵامدەرەوەی پرسیاری شەرعییەتی سیستەمی پاتریارکە. بە کوردییەکەی: کاتێک فێمینیزم دەیەوێت لە نێرینەیی بالادەست حەکایەتێکی دیکە دروست بکات و ئایدیالێکی دیکەی لەبێنێتە دەر لە سویددا، بە نموونە نیرینەییەکی ئایدیالە بە فێمێنیزمی سوید کەسێکە کە ڕۆژەکانی مۆرەخەسی دایکانە بە قەد دایک وەردەگرێت و لە هەموو ئەو پراکتیکانەدا کە بە پراکتیکی مێیانەوە لەقەڵەمدەدرێت چالاکانە کاردەکات. ئەم پراکتیکە جێندەرییەی کە فێمێنیزم دەیەویت لە دەوری نیرینەییەکی ئەلتەرناتیڤ دروستی بکات، دەبێ هەمیشە بکەوێتەوە بەر پەلاماری ئەو نێرینەییەی کە شەرعییەتی پاتریارک ڕادەگرێت و دەیخاتەوە شوێنی خۆی. یانی باوکێک کە مۆرەخەسی دایکانە دەداتەوە دەستی دایک و پێیوایە کە وەزیفەی دایکانە لای منداڵ بمێننەوە وبەرپرسیاری یەکەم ئەوە. بە کورتییەکەی جێهێشتنی کاری ناو ماڵ و چاودیریکردنی پەروەردەی منداڵان بە ژن.
سەرنجڕاکێش ئەوەیە هەمیشە ئەو کەسانەی کە هەڵگری پەیامی نێرینەییەکی هەژمووندارن و بەرهەمهێنەرەوەی ئەم پەیامەن، مەرج نییە خۆیان خاوەن دەسەڵاتە گەورەکانی کۆمەڵگا بن و مەقاماتی بەرزییان هەبێت.
بەڵام هەژموونیش تەنها کاتێک دەخوڵقێنرێت کە: پەیوەندییەک هەبێ لە نێوان ئایدیالێکی کولتووری و دەسەڵاتێکی ئەنستیۆتیتدا. قارەمانەتی ژنان و کچانی کورد لە کۆبانی و شوێنەکانی دیکەی ڕۆژئاڤا، وێنەی ئایدیالەی نیرینەیی پیاوی کورد دەخاتە ژێر پرسیار. بە تایبەت لە جومگەکانی ئازایەتی و کونلەجەرگدانەبوونی نیرینەی ئینسانی کورددا و ئازایەتی مێیینەی کورد دەخاتە شوینە. بەڵام هێشتاش لە بارە گرنگەکەی دەسەڵاتی سەربازیدا، تەواوی جومگەکانی سەربازی کوردی، هەر نیرانەیە.

نێرینەییەکی بەشدار

ئەم جۆرە لە نێرینەیی، ئەو لەشکرە گەورە لە پیاوانی چالاک و کارا دەگرێتەوە کە ناتوانێت وەک نێرینەییەکی ه□ژmووندار بژی و هەموو تایبەتمەندییەکانی ئەو لە خۆیدا بدۆزێتەوە، بەڵام ئەجێندای نێرینەیی ه□ژmوونیداری پێ قبووڵە و لە هێشتنەوەی نۆرم و بەهاکانی نێرینەییەکی ه□ژmووندااردا چالاکانە لە بەرهه□مهانانەوەی سەردەستەیی پیاو و ژێردەستەیی ژندا کاردەکات.

بە پێی دابه□شکردنەکەی کۆنێل، زۆربەی پیاوان دەکەونە ناو سنوورەکانی ئەم بازنەیەوە. کەسێک کە دیفاعکەرێکی سەرسەختی یەکسانی نێوان رەگەزەکانیشە، دەکرێ قازانج ل□وە بەرێت کە کرێی کار لە نێوان ژن و پیاودا جیاوازە و ئەوی پیاو ، سوودمەندی ئەم نایەکسانییەی کرێیە کە سیستەمی جەندەری کۆمەلگا بە پێی بەرژەوەندییە جیاوازەکانی بازاڕ بەرهه□می دەهێنێتەوە.

ئەم جۆرە لە نێرینەیی، بەشداربوویەکی پاسیڤی هێشتنەوەی نۆرم و بەهاکانی نێرینەییەکی ه□ژmووندارە کە بێئەوەی بەرژەوەندی خۆی بخاتە مەترسییەوە، لە راگرتنی سیستەمدا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە.

ئەگەرپاراستنی بەهاکانی نێرینەییەکی ه□ژmووندااری کۆمەلگا لە هێشتنەوەی تەڵاق لە دەستی پیاودا شەو و ڕۆژ خەریکی بانگەوازی ئاینی و قانونی خۆیەتی، ئەوا لەشکری بێدەنگی پیاوانی زۆری کۆمەلگا لە بەرانبەر ئەم پرسیارەدا، ئەوان دەکاتە شەریکێکی گەورەی هێشتنەوەی ئەم مافە لە دەستی پیاودا و خۆیشیان دەبنە قازانجکەرێکی باشی ئەم دۆخە چونکە پایە کولتورییەکانی نێرینەییەکی ه□ژmوونداارانە وەک خۆی دەهێڵێتەوە.

نێرینەییەکی ژێردەستە

وەک لە پێناسەکەی پێشەوە لەسەر ه□ژmوونی ئاماژەی پێدرا، ه□ژmوونی بە مانای سەردەستەیی کولتورییە لە کۆمەلگادا بە گشتی. لە ناو ئەم چوارچێوە کولتورییەدا، یاسا و رێسای جەندەری هەیە کە لەسەر چەمکەکانی سەردەستەیی و ژێردەستەی راگیراوە.

لە ناو کولتوری خۆرئاوادا، ئەم سەردەستەیە کولتورییەی نێرینەیی ه□ژmووندار، لەسەر بالادەستی نۆرمی هیترۆسێکسوالێتی پیاو و ژێردەستەی پیاوانی هۆمۆسێکسوال ڕاگیراوە.

ئەو نێرینەییە ه□ژmووندارەی کە لە کۆمەلگادا وەک نۆرمێک و ئایدیالێک سەرنجی ل□د□ر□ت، هەمیشە پیاویکی هێترۆسیکسوێلە. لە بەرانبەردا، هەمیشە دژە وێنەیەک ئامادەیی هەیە کە تەواوی ئەو خەسڵەتانەی لە خۆدا کۆکردۆتەوە کە لە ئایدیاکنای نێرینەییەکی ه□ژmووندااردا بوونی نییە. هۆمۆسیکسوێل هەلگری جۆرێک لە نێرینەییە کە لە پلەو پایەیەکی زۆر لە خوارترەوەی پەیوەندییەکانی

نەرینەییدا قەراردەگرێت. ئەگەر زەربەیەک بەر پەیکەری نەرینەییەکی هەژموونداری کەوتبێت و نەرم و بەها کولتورییەکانی ئەو خرابێتە ژێر پرسیار، ئەوا لە بزووتنەوەی هۆمۆسیکسوالەکانی کۆمەلگاوە لێیدراوە. ئەوە بزووتنەوەی هۆمۆسیکسوالەکانە کە بە وەزارەتی بەرگری ئەمریکا و پێنتاگۆن فەرزدەکات کە ئینسان ئەگەر هۆمۆش بێت دەکرێ سەربازێک و جەنگاوەرێکی ئازا بێت لە جەنگدا. ئەو ڕێگرییە کولتوری و یاساییانەی لە بەرانبەر هۆمۆکاندا دادەنرێن تا لە مەقامە بالاکانی سەربازیدا وەرنەگیرێن و وردە وردە خەریکە سامیان دەڕەوێتەوە، بەشێکی گرنگی بەهۆی سەرسەختی خەبات و لەسەرپێڕاوەستاوی بزووتنەوەی هۆمۆکانەوەیە کە مانایەکی دیکە بە نەرینەیی دەدات و لەو چەمکە هەژمووندارەی نەرینەیی، هەژموونداری دەستەنێتەوە و مانایەکی دیکەی ئینسانی پێدەبەخشێت. پیاو دەکرێ جەنگاوەرێکی ئازا بێت و بە ئەوەی سەرنج بچێتە سەر ئەوەی کە ئارەزووی سیکسی ئەو بە چ ئاراستەیەکدا دەڕوا، ڕووی لە پیاوە یان لە ژن، یان لە هەردووکیان. لە کۆمەلگای کوردستاندا، دەرگای بە پێشمەرگە بوون لە بەرانبەر زۆرێک لە گەنجانی کوردا دادەخرێت کاتێک بە منداڵی لاقەکراون و وەک "حیزە" ناسراوەکانی گەرەک چاویان لێکراوە. ئاخر ئەوانەک کە قونی خۆیان پێنەپارێزراوە، ناتوانن پارێزەری شەرەفی دایکی نیشتیمان بن. ئەگەر بەهاو نەرمەکانی نەرینەییەکی هەژمووندار ئەلتەرناتیڤێکی دیکەی نەرینەیی لە بەرانبەردا قووتدەکرێتەوە، ئەوا لە بزووتنەوەی هۆمۆسێکسوالەکانەوە دێت و وەک ئۆپۆزسیۆنێکی ئەم نەرم و بەها کولتوریانەی نەرینەیی هەژمووندار خۆی فەرزدەکات.

بەلام ئەوە تەنها هۆمۆکان نین کە لە پلەیەکی زۆرخوارەوەی دەسەلاتدا لە بەرانبەرپێوەرەکانی نەرینەیی هەژموونداردا قەراریان گرتوەوە، بەلکە جۆرەها ناو و ڕوخساری دیکەی نەرینەیی هەیە کە هەمان چارەنووسی هۆمۆکانی کۆمەلگایان هەیە و لە خوارەوەی پەیژەی نەرینەیی کۆمەلگادان. پیاوانی ترسنۆک، پیاوانی دەنگناسک، بەچکە دەوڵەمەندی بە نەستەلە بەخێوکراو، پیاوانی لووسکەلە، پیاوانی زیرەک کە بەس خوێندن دەزانن و هیچی دی، پیاوانێک کە گرفتی ئەندامناکارایان هەیە، ئەوەی کە لە زمانی کوردیدا بە کەمئەندام دەناسێنرێن، هەر هەموو ئەم کاتیگۆرییە جۆراوجۆرانەیش کە نێرن و بەلام دەکرێنە دەرەوەی نەرینەییەکی هەژمووندار. ئەوان لەوەن تا نەرینەیی هەژمووندار ڕەوایەت بە حەکایەتی بالادەستی خۆی بدات و خۆی بەرهەمبێنێتەوە. ئەم کاتیگۆریانەی سەرەوە، دەخرێنە دەرەوەی نەرینەی هەژمووندار، چونکە لە بەشێکی زۆری ئەو پێوەر و بەها کولتوریانەی کە وەک ئایدیایەکی خۆناسینەوە بە نێربوون لە

کۆمەلگادا سەرنجی دراوەتە، بەبەشن.

نەرینەیی لەپەڕاوێزداخراو

کۆنەل باس لە پەیوەندییە ناوخۆیی و دەروونییەکانی ناو سیستەمی جەندەری خەرئاوا دەکات و نەرینەیی هەژموونداری، بەشدار و ژێردەستە لە پەیوەندییەکی چالاکانەی پێکەوەییدا دەبینێت، بەلام سیستەمەکانی دیکەی کۆمەلگا لە گەڵ سیستەمی جەندەردا لە کار و کاردانەوەیەکی هەمیشەییدان و یەکتر ڕەنگڕێژدەکەن.

هەر بۆیەش پەیوەندی نێوان سیستەمی جەندەر و سیکسوالێتی ئینسانەکان، ، ئینتیمای چینایەتی، جۆرێکی دیکە لە پەیوەندی نیرینەیی دەخوڵقێنێ کە بە نیرینەیی لەپەڕاوێزداخراو دەناسرێت.

لە وڵاتێکی وەک ئەمریکادا، نەرینەییەکی هەژموونداری، ڕەنگێکی هەیە کە نەرینەییەکی سپییە. بۆیە نەرینەییەکی ڕەش هەمیشە لە پەراوێزی نەرینەیی هەژمووندارداییە و هەموو ئەو تایبەتمەندییانە وەردەگرێت، کە دژە وێنەی نیرینەیی هەژموونداران. کاتێکیش نەرینەیی ڕەشپێستێکی ئەمریکی کە وەک قارەمانێکی وەرزشی دەکەوێتە سەرەوەی نەرینەییەکان، ئەوا ئەم جۆرە لە نموونەی نەرینەییەکی ڕەشی سەرکەوتوو، بەهایەکی زیاتر دەخاتە سەر بەها نەرینەییەکانی سپی وەک جەربەزەیی و تواناییەکی فیزیکی بەرز کە نموونەی نەرینەیی خۆی پێدەباتە سەر. کەچی هاوکات پیاوانی ڕەش دەکاتە هێمای لاقەکردن و لە سیاسەتی سیکسوالێتی کۆمەلگادا کەلکی لێوەردەگرێت.

لە کۆنتێکستە کوردییەکەیدا، نەرینەییەک کە کرێکارێکی بەنگلادیشی و شەبەک و کرێکارێکی عەرەب نوێنەرایەتی دەکەن، نموونەی زیندووی ئەو نەرینەییە لە پەڕاوێزخراوەیە کە هاوشانی نەرینەی ڕەشپێشتەکانە لە مەملەکەتی سپییەکاندا.

کۆمەلگای کوردستان و مۆدێلی کۆنەل

بە بڕوای من، ئەگەرچی هەر کۆمەلگایەک سیستەمی جەندەری خۆی هەیە، بەلام هێشتاش ڕژێمێکی جەندەری جیهانی هەیە کە تەواوی ئەم سیستەمە جەندەرییانەی لە خۆیدا هەلگرتووە. کاپیتالیزمێکی خۆرهەلاتی، ئەگەر چەمکێکی واهی بوونی هەبێت، تەنها بەبوونی کاردابەشکردنی کاپیتالیستییانەی جیهانییەوە دەکرێ بوونی هەبێ. بۆیەش لە پاڵ هەر جوداییەک و لێکنەچوونێکی کە دەکرێ لە نێوان سیستەمی جەندەری خەرئاوا و خۆرهەلاتدا هەبیت، هیشتاش پەیوەندییە جەندەرییەکانی کە پەیوەندی نەرینەییەکان ڕێکدەخات، بەهەمان ناوەرۆکی خۆیەوە لە خۆرهەلاتدا کاردەکات. بەبوونی کۆمەڵێک جوداییەوە کە دەکرێ ئاماژەی پێبدرێت.

ئەو سیستەمە جێندەرییەی کە نێرینەیی کوردی لەناو خۆیدا لەقاڵبداوە، نەکەوتووەتە بەر پەلامارێکی توندی بزووتنەوەی یەکسانیخوازانەی کۆمەڵگاوە. تا بەمڕۆژەوە حسابکرێت، شەڕی بزووتنەوەی یەکسانیخوازی لە کوردستاندا، شەڕە بۆ مانەوەی مێینەی کورد، نەک بۆ فراونکردنی مافەکانی. بە کوردییەکەی شەڕە لەسەر مافی ژیان نەک ئەوەی ژیان خۆی دەبێ چۆن بێت. تا ئێستاش بێ جیا لە کۆمەڵێك دەستکەوتی کەمی شەرمئاوەر لە باری قانوونییەوە کە زیندانیکردنی پیاوی بکوژی ناموسییە، هیچ شتێک بەدەستنەهاتووە.

بزووتنەوەی فێمینیزمی خۆرئاوا شەڕی مان و نەمانی ژن ناکات، بەڵکو شەڕی دووبارە بەدەستهێنانەوەی ئەو ڕووبەرانەن کە سیستەمی جێندەری نێرپارێز داگیریکردوون و وردەوردە دەیداتەوە دەستی ژن و پراکتیکی یەکسانیخوازانە دەخاتە جێگای. ئەم بزووتنەوەیە تەنانەت لە دەستکاریکردنێکی بەئاگاهانەی بەشێکی زۆری ئەو بەهایانەدایە کە نێرینەییەکی هەژموونداری دەیەوێت پیاوانە پێناسەیان بکات و فێمینیزمیش دەیەوێت مانایەکی دیکەی یەکسانیخوازانەی پێببەخشێت.

لە مێژە لە خۆرئاوادا بزووتنەوەیەکی ڕەخنەگرانەی پیاوان لە کاردایە بۆ دووبارە پێناسەکردنەوەی پیاوبوون و نێرینەیی لە کۆمەڵگادا کە لە کۆمەڵگای کوردستاندا بەتەواوەتی ونە.

لەپاڵ بزووتنەوەی یەکسانیخوازانەی ژناندا لە خۆرئاوادا، بزووتنەوەی هۆمۆسیکسواڵەکان لە خستنەژێرپرسیاری نێرینەیی و پیاوبوون و بەشێکی زۆری جومگە گرنگەکانی نێرینەیی هەژموونداری، کاریگەرییەکی گەورەیان داناوە و پرسیاری یەکسانییان بۆ ئاستێکی دیکە گەیاندووە. بەڵام زۆربەیەکی گەورەشیان لەو ئایدیالە ڕەسمی و نۆرمدارەی نێرینەیی کۆمەڵگا داوە و کەلێنی گەورەیان تێخستووە و ئەلتەرناتیڤێکی دیکەی پیاوبوون و نێربوونیان پێشکەشکردووە.

لە کاتێکدا هۆمۆسێکسواڵبوون لە کۆمەڵگای ئێمەدا نەک هەر پرسیاری بزووتنەوەی یەکسانیخوازی کۆمەڵگا نییە، بەڵکو ئەم پرسیارە لە جێی نەبووانە.

ئەو هەمەیانەی کە تا ئێستا لە کۆمەڵگای کوردستاندا خاوەنی دەمووچاوی خۆیان بوون و هەموو شار و خەڵک زانیوویانە کە فلانە کەس هۆمۆیە، تەنها وەک فیگەرێک کە شایەنی نووکتەلەسەرکردن، توانیویانە درێژە بە ژیانی خۆیان بدەن و کاریگەرییەکی ئەوتۆیان لەسەر گۆڕینی ستراکتەری نێرینەیی کۆمەڵگا نەبووە. کەریمە زلە و عەباسی خانەقین و ڕەحیمی فلانە شاری کوردستان، لەسەر زاری خەڵکن و یەک جومگەی بچووکی سیستەمی جێندەری کۆمەڵگایان نەگۆڕیوە. نەک لەبەر ئەوەی نەیانویستووە، بەڵکو خودی سیستەمی جێندەری کۆمەڵگاش هێندە ڕێی بۆ کردوونەتەوە کە بە نووکتە بکرێن تا هەڕەشەیەک لەسەر

سیستەم پێکنەهێنن.
بەڵام ئایا هیچ ئاڵوگۆڕێک لە نەرینەیی هەژموونداری کۆمەڵگای کوردستاندا ڕووی نەداوە.
بە بروای من لە ئاستێکی ڕووکەشدا سەفەری پیاوی ئێمە لە خاوەنسمێڵێکی گەورەوە کە بە "ئەبوشوارب "دەستپێدەکات و بە "نادر ئاوەنە"دا تێدەپەڕێت و دەگات بە "واحیدی عەلینەژاد"، خۆ گۆڕین و خۆ ساف و لووسکردن بەو شێوازەی کە ئێمەیە پیاوی کورد خۆی تێدا دەبەنەتەوە و بە ئایدلبوونی بەشێکی زۆر لە گۆرانیبێژانی لاوی کورد ئەگەرچی موونەرمن و وەک پیاوی ڕەسمی کۆنی کورد مووڕەق نین، دەرکەوتنی دەموچاوی دیکەی پیاوانە کە دەکرێ لە روخساری ڕەسمی پیاوی کورددا جێینە بێتەوە، ئاماژەی ئاڵوگۆڕێکی هەتا بڵێی کولتووری تازەن کە سیستەمی دیجیتالی کۆمەڵگای نوێ فەراهەمی کردووە نەک پراکتیکێکی بە ئاگاهانەی یەکسانیخوازانە. بەڵام هەشتاش ئەڵتەرناتیڤێکی کارا و جیاوازتر لە پێناسەکردنی چۆنێتی نیربوون لە کۆمەڵگای ئێمەدا، خەریکی دەمکردنەوەیە ئەگەرچی لەڕێی سووکایەتیی و گاڵتەپێکردنەوە پڕی، نێت و یوتوب و فەیسبووکیان کردەتە شوێنی ئەم لەشکرکێشییە کولتۆرییە لە بەرانبەریدا.
لە پاش ئەم ڕوونکردنەوە کورتە، با بگەڕێینەوە بۆ پرسیارە سەرەکییەکە: ئایا ئەدەبی کوردی توانیویەتی هەژموونی زمانی نێرسالاری لە نووسینی دەق تێپەڕێنێت؟
بە بڕوای من، زمانێکی نێرسالارانە، یان دیدو بۆچونێک کە نەرینەیی لە کۆمەڵگای کوردستاندا لە ناو چوارچێوەکانی نەرینەییەکی هەژموندارانەدا بەرهەمدەهێنێتەوە، ئاسان لە ناو تێکستی ئەدەبی و تابلۆ ولەسەرشانۆ و لە ناو گۆرانییەکاندا نمایشی خۆیدەکات و بەدەنگ تێدەپەڕێت بە بێ کاردانەوەیەکی ڕەخنەگرانە.
من بڕیارێکی ڕەها نادەم و دەکرێ لێرە و لەوە کەسانێکی دیکە هەبن کە مەراقی یەکسانی نێوان ڕەگەزەکان، چاویلکەیەکی جەندەریان دەکاتە چاو و توانای بینینی ئەو ڕووبەرە کۆمەلایەتییە جیاوازانە دەبەتە شوێنی نیگای ڕەخنەگرانەیان تا مەملەکەتەکانی نایەکسانی پێبدۆزنەوە.
بەلام ئەم نیگایە، خود بەخود لە ئینساندا دروستنابێت و ئەوە هەموو ئەندامەکانی کۆمەلگا نین کە سوودمەندی خوڵقاندنی دنیایەکی یەکسانیخوازانەی نێوان ڕەگەزەکانن. کەسێک دەتوانێت ئەم ڕێگایە بگرێتە بەر کە پیی وا بێت پرسی نایەکسانی ڕەگەزی بەرانبەر، بە تەنها گرفتی ئەوی دی بەرانبەر نییە وتێیەکیش کە ئەم نایەکسانییە نەیگرتوویتەوە، بە جۆرێک دەکەویتە ناو داوەکانی کۆیلەبوونی ئەوی دیکەوە. پرسیاری یەکسانی بەرلەوەی خەبات بێت بە ڕزگارکرنی ئەوی

نایەکسانی بەرانبەر، خەباتە بۆ رزگارکردنی خۆ لەو هەموو پێوەر و بەها و ستراکتەرانەی کە تۆ دەکاتە سەرەککێڵەی ڕاگرتنی ئەم سیستەمی کۆیلەدارییە.

بە بڕوای من، تێکشکاندنی ئەو زمانەی نێرسالاری بەرهەمدەهێنێتەوە، بە تەنیا کارێک نییە کە لە بواری ئەدەبدا دەکرێ بەشوێن تەنگپێهەڵچنینییەوە بێت. نایەکسانی نێوان ڕەگەزەکان لە هەوادا ڕوونادات و بەشکیکی دانەبڕاوی ئەو نابەرابەرییە پەرگیر و هەمەلایەنەیە کە سیستەمی ئابووری کۆمەڵگا دووبارە بەرهەمیدەهێنێتەوە. تۆ بۆ ئەوەی قازانجێکی زیاتر بکەیت، دەبێت کرێیەکی کەمی مەمرە و مژی بدەیتە کیژۆڵەیەکی بەنگلادیشی وپاساو بۆ ئەم کۆیلەدارییە لەوەدا بدۆزیتەوە کە ئەو کرێکارێکی بیانییە و ئەو کرێیەی لێرە وەریدەگرێت، کەشە خۆزانی لە بەنگلادیش پێبەخۆودەکرێت. کەمە بەئینسافتریش بێت، ڕەشبوونی ڕەنگی ئەو دەکرێ ببێتە پاساوێکی دیکەی هەرزان.

نایەکسانی نێوان ڕەگەزەکان، لە ناو سیستەمەکی چێ و پێی کۆمەلایەتیدا کاردەکات کە سەرتاپای ئەو شوینانەی پەیوەندی نێوان ئینسانەکانی تیدایە دەگرێتەوە. لە ئامۆژگارییەکانی ڕۆژنامەی هاولاتیدایە لە بەشی گۆشەی خانماندا کاتێک دەنووسێ: ” ڕێنمایی بۆ ڕێکخستنی ژوری منداڵی دوو نەفەری، چۆن دیکۆری بەلەکە نەکەت دەکەیت.”. لە تیکستی گۆرانی بەیتبێژەکانی گەعدەی ئەو هەرزەکارانەدایە کە بێوەژن و بە گەڵەمارۆکردنیان لە پیاوێک، لە مکەبەرەکانیانەوە گوێچکە کەڕدەکات. لە ڕیپۆرتاژی تەلەفیزیۆنی ڕووداوی “شاهە ئەمین”دایە لەسەر ئەو گەنجانەی لە شاری جوانڕۆی کوردستانی ئێران کاتێک دەرەلنگی شەڕواڵەکانییان تەسککردۆتەوە و بەمەش حەیای جلی پیاوانەی کوردییان بردووە و دەبێ نەفرەت بکرێن. لە سەربەزی ئەو مەلایەدایە کە پێیوایە لە پاسدا دانیشتن لە تەنیشتی کچێکەوە، ئەگەر عەورەتبەرزبوونەوی لێنەکەوتەوە، بڕە حسابێک بۆ ناپیاوبوونی خۆت بکە. لە تیکستی ئەو داخوازینامانەی کاردایە کە مەرجی وەرگرتن تیایدا لە پرسگەی ئۆفیسێکی بچکۆلەیشدا، دەبێ تەمەنت لە خوار 25 بێت و وکچ بێت. لە ریکلامەکانی برنجی مەحموودداییە.

بە ڕاوەستانەوە لەبەرانبەر ئەم هەڕەشە سیستماتێک و هەمیشە ئامادەیە، سیاسەت و ستراتیژی دەوڵەتی دەوڵەت کە یەکسانی لە باخچەی ساوایانەوە بۆ پەروەردە وبازاڕی کار و کەرتی نیشتەجێبوون هەموو جومگەکانی دیکەی کۆمەڵگا دەگرێتەوە. دانانی پلانی یەکسانی گەرەکە کە دەبێ دەوڵەت بچێتە ژیر بوودجەکەی. ئاخر دەمەکە ئەوە وتراوە کە یەکسانی پارەی تێدەچێت. لەم گۆشەنیگایەوە سەیری پرسیارەکەی ئەوە

بکرێت، هەستدەکرێت تێکشکاندنی هەژموونی ئەم زمانە نەرسالارییە، سەدەها جۆری زمانی دیکەی دەوێ کە لە بەرانبەر نایەکسانی و دەرکەوتە جۆراوجۆرەکانیدا، هەژموونی بە زمانەکانی خۆی بدات.

دراما.. لە ژێر فشاری بەرهەم هێنەرو بە دەسەڵاتی دەرهێنەر.. حه یده رعه بدولر ِه حمان

زۆر جاران کە هەندێ بەرهەمی دراما شکست دەهێنێ، دەرحاز ئەباتەکەی دەخەینە ئەستۆی دەرهێنەرەکان و ئەوان بەگوناهبار دەزانین لەو شکستە، چونکە هەموومان ئەو ڕاستییە دەزانین کە دەرهێنەرەکان سەروەری بەرهەمەکانیانن، ئەوان ڕەوتی ئەنجامدانی بەرهەمەکانیان بەدەستەوە بەرپرسن لە چارەنووسی ئەو بەرهەمانە.
بەڵام کەم لەئەمە ئاگامان لەوە هەیە، کە هەموو کارە درامییەکان بەهۆزی پارە ئەنجام دەدرێن و پارەکانیش لەدەست لایەنێکن کە پارەکە بە تەوزیف کردنی بەرهەمەکە دەخاتە کارو بەرهەمەکەش بە بەر ژەوەندی بەرهەم هێنەر.
لەو حاڵەتەدا بەرهەم هێنەر خاوەنی قسەی یەکەمەو دەرهێنەر دەبێتە تەنیا ئامرازێکی جێ بە جێ کار بۆ خواستی بەرهەم هێنەر..
بێ شك هەموو دەرهێنەرێك پێویستی بەپشتگیرییەکی دارایی هەیە بۆ بەرهەمهێنانی دراما،
زۆر سەرچاوە هەن لەکوردستاندا دەبنە سەرچاوەی فەراهەم بوونی ئەو پشتگیرییە،لەوانە:

1.لایەنی حکومەت – کە سەرچاوەکەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوانە، پشتگیری لە بەرهەمی نیشتمانی دراما دەکات لە هەموو کوردستان – ئەو سەرچاوەیە نزیکە لە کوێر بوونەوە، بەهۆی لاوازی باری ئابووری حکومەت.
2.حزبەکان و دەسەڵاتە حزبییەکان .
ئەوان بە دەسەڵاتترین سەرچاوەن ، سالانە پارەیەکی زۆر بۆ بەرهەمهێنانی ئەو درامایانە تەرخان دەکەن کە خزمەت بە مێژوو

ئایدیۆلۆژیاو خەباتی حزبەکانیان دەکەن.

3.کەرتی تایبەتی

ئامانجی سەرەکی قازانجە، بێ ئەوەی گرنگی بەلایەنی کولتووری نەتەوەیی یا نیشتمانی بدات، بەرهەمهێنەرەکانی دەکەونە ڕکابەری لەگەڵ ئەوانی تر بەمەبەستی بەدەست هێنانی دەسکەوت.

4. دامەزراوە کولتوورییە سەربەخۆکان .

دەسەڵاتێکی دیاری کراویان هەیە لە پشتگیری کردن، بۆیە ڕۆڵێکی دیاریان نیە لە بەرهەمهێنانی دراما.

لەدەست دانی سەربەخۆ بوونی دەرهێنەر

کاتێ دراما سەربەخۆیی خۆی لەدەست دەدات و دەبێتە ئامرازێك بەدەست لایەنێك، یا بەدەست بەرهەمهێنەرو لە ژێر فشاری دارایی هەموو دەسەڵات و خواستێك لە ژێر دەسەڵاتی دەرهێنەرێك دەردەنێ بە بەرژەوەندی خۆی، لەو کاتەدا، دراما لە قاوغی کارێکی درامی هونەری، دەبێتە ئامرازێکی پرۆپاگەندە کردن و خیتابی لایەنێك.

هەندێ جار ئەو درامایانە، لە شێوەدا تەکنیك و تەکنەلۆژیای پێشکەوتووی بە بەکار دەهێندرێ، بەڵام لە ناوەرۆکدا روخاون.

کە هیچ خزمەت بەهزرو ئامانجەکانی بینەر ناکات، جگە لە هەوڵدان نەبێت بۆ چەواشە کردنی.

دەرهێنەر لەو نێوەندەدا دەکەوێتە ناو جەرگەی هاوکێشە هونەریەکەو ئەو دەبێت پردی نێوان دەق و بینەر و بەرپرسی یەکەمە لەگێڕینی وشە بۆ وێنە.

بۆیە دەرهێنەر دەبێتە ئامانجی سەرەکی بەرهەمهێنەرو خواستەکانی، ئینجا ئەو بەرهەمهێنەرە دەسەڵاتێکی سیاسی بێت ، یا بازرگانی.

لەو حاڵەتەدا دەرهێنەر دەکەوێتە ژێر کاریگەری سێ بژاردە:

5. ڕەتکردنەوەی ساختەکاری و پارێزگاری کردن لە تێڕوانینی هونەری خۆی و بڕوای تایبەتی خۆی، کە ئەمە سەختترین حاڵەتە دەرهێنەرێك دژی بەرژەوەندیەکانی خۆی بوەستێ و پێی وابێ دەبێت دراما ئاوێنەی ڕاستیەکان بێت،رنەك ئامرازێك بێت بۆ بەرجەستە کردنی خواستە ساختەکاریەکانی بەرهەم هێنەر.

بۆیە ئامادەن بەتوانای دارایی کەم، بەرهەمێك ئەنجام بدەن، لە یادگەی بینەرانیاندا بمێنێتەوە.

6. مل کەچ کردنی تەواو بە خواستەکانی بەرهەمهێنەر.

ئەو جۆرە دەرهێنەرانە ئامادەن بەبێ مەرج کار بکەن و ببن

بەكۆيليەيەك لەژێر دەستی بەرهەهێنەرەكانيان و بەدرێژايی كار كردنيان هيچ پرسيارێكيان نابێت، جگە لەبەجێ گەياندنی فەرمان، بەپاساوی (شەڕ لەدەست بەتاڵی باشترە) ياخود تيۆری (هەلێك كە ڕەخسا دووبارە نابي□ت□وە) بەڵام لەگەڵ تێپەڕبوونی كات دەبن بەئامرازێكی سووك و هەرزان بە دەست بەرهەمهێنەرەكان .

3.گەمە لەسەر دوو پەت (چارەی ناوەندی)

هەندێ دەرهێنەری تر هەوڵ دەدەن لەسەر دوو پەت ياری بكەن، بەشێوەيەك هەم بەرهەمهێنەرەكانيان ڕازی بكەن ، هەم پەيامی هونەری خۆشيان بەزيرەكانە و لەپەنای كاری هێمادار كارەكانيان ئەنجام بدەن، بێ ئەوەی تووشی ڕِوو بەڕِوو بوونەوە ببن لەگەڵ بەرهەمهێنەر.

دووەميان : مل كەچ كردن بۆ خواستەكانی بەرهەمهێنەر.
لە دەستپێكدا ئەو فشارانەی بەرهەم هێن لە سەرخۆو هێمن دەبێت، لە شێوەی پێشنيار، بەڵام دواتر دەبێتە فەرمانێكی يەكلا كەرەوە.
لەو فەرمانەدا دەرهێنەر ناچار دەكرێت ، بە پەردە پۆش كردنی ڕاستييەكان.

ئەو دەرهێنەرانە هەر ناچار ناكرێن بە دەست تێوەردان لە ناوەرۆكی بەرهەم ، بگرە ناچاريش دەكرێن بە سەپاندنی رۆڵ بەخشين بە هەندێ ئەكتەرو هونەر كار.
لەپەنای هەموو ئەو دەست تێوەردانانە، دەرهێنەر كۆنترۆلی كار كردنی بەرهەمى لەدەست دەدات و لە ئەنجامدا بە شێوەيەك كۆنترۆلی لەدەست دەردەچێت نازانێ چۆن چارەسەر بۆ هەموو ئەو ئاڵۆزيان بدۆزێتەوە، ئيدی لە كۆتاييدا نازنێ چۆن بەرهەمەكەی ڕادەست بكات.

دامەزراند نەوەی دەسەڵاتی بێئيرادەكردنی خەڵك لە

سوریا!.. عوسمانی حاجی مارف

کاتێک باسی هەیئەی تەحریر شام یان بە ناو "سوپای نیشتمانی سوریا" دەکرێت، باس لە پێکهاتە سەربازییە ئایدۆلۆژییە ئیسلامییە توندڕەوەکان دەکرێت کە لە شوێنە جیاوازەکانەوە پەیوەستبون بە سوپاوە. ئەم گروپانە ئەگەر بەبێ پشتیوانی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی تورکیا نەبوایە نەدەگەیشتنە ئەم ئاستەی ڕاگەیاندنی "سوپای نیشتمانی" کە بریتییە لە چەکدارکردنیان و دابینکردنی بەرگێکی سیاسی بۆیان، لە هەمانکاتدا بەکارهێنانیان وەک ئامرازێک بۆ سەپاندنی نفوزی ئەحمەد شەرع و هەیئەی تەحریر بەسەر باکووری ڕۆژئاوای سوریادا.
ئەم گروپانە کە بریتین لە حەمزات و عەمشات، میلیشیای بە ناو "سوڵتانەکان"، نەک دواجار کۆنترۆڵی دەسەڵاتیان کرد لە دیمەشق، بەڵکو لە عەفرین و گرێ سپی و سەرێ کانیێ، دەندێیەکی تەواویان بەرامبەر خەڵکی سفیل ئەنجامدا. هەروەها بەشداریان لە کۆمەڵکوژیە تائیفیەکان لە کەناراوەکانی سوریادا کردووە، بەتایبەتی دژی عەلەویەکان کە تائێستا ئەحمەد شەرع لە بەدەنگیەکی گوماناویدایە، هەتا حکومەتەکەی نەیویستوە بە ڕاگەیاندنێک ئەو تاوانانە ئیدانە بکات، یان داوای لێپرسینەوە لە ئەنجامدەرەکانیان بکات.
دوای ئەو کارە دڕندانەیەو لەم هاوکێشە ناڕۆشن و ناجۆرەی دۆخی ئێستای سوریاو بەردەوامی لە پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتی سوریا، شەرع و حکومەتەکەی بژاردەیەکی تریان نەبوو جگە لەوەی لە ناچاریدا ڕوو بکەنە تاکە هێزێکی دیسپلینکراوی وەک هەسەدە، کە خاوەنی پاڵپشتیەکی نێودەوڵەتیە. ئەمەش تەنیا لەبەرئەوە نیە کە ئەم هێزانە خاوەنی توانای پاراستنی ئاسایشن، بەڵکو لەبەرئەوەیە کە بەهرەمەندن لە پاڵپشتی نێودەوڵەتی و لەڕێگەی ئەزموونی سیاسی خۆیانەوە، نوێنەرایەتی جۆرێک لە دەسەڵاتی دیموکراسی نیشان ئەدەن کە لەئێستادا زلهێزەکان پشتیوانیان لێدەکەن.
تێوەگلانی هەسەدە لەم پەیوەندیە و تێکەڵکردنی لە بەشداریکردن و بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەت و وەرگرتنی بەرپرسیارێتی سیاسی و ئەمنی، بۆ حکومەتی شەرع ئەو سودەی دەبێت کە ڕووخسارێکی دیموکراسی بەخۆی ببەخشێت! تا بەمشێوەیە تۆمەتی لایەنگری یان هاوکاری لەگەڵ گروپە توندڕەوەکان لەخۆی دوورخاتەوە و وەک بەرپرسێکی جددی دەربکەوێت کە دەیەوێت سوریا دامەزراو بکات، هەر بەمشێوەیەش ڕێگری لە دابەشبوونی سوریا بکات!؟.
بەڵام ئەو سوریایەی کە لە هەموو لایەکەوە خوێنی لێدەڕژێت، لە ڕێگەی دەخاڵەتکردنی ووڵاتانی زلهیزی دنیا و ووڵاتانی ناوچەکەوە،

بە پڕۆژەکانی ئیسلامی سیاسی و ململانێ و ناکۆکیەکانیان، ڕژاندنی ئەو خوێنە نەک ناگیرسێنێتەوە، بگرە خاکی سوریا سورتر دەکات، کاتێ حکومەتێکی ئینتقالی، پارێزەرو بارمتەی میلیشیاکان بێت، هەڵبەتە گومانی تیانیە کە ئەمە نائارامی زیاتر پێکدەهێنێت و مەترسیدارتریش دەبێت.

گومانی تیانیە کە سوریا بە پڕۆژەیەکی تۆکمەی دەخالەتی ڕاستەوخۆی خەڵک لەدەسەڵاتی سیاسیدا، دەتوانێ ئارام بێتەوەو ڕزگاری بێت، بەومەرجەی کە بەدوربێت لە هەر کاریگەریەکی ئیسلامی و تائیفی و نەتەو□ پەرستی، هیچ ووڵاتێک لەسەر وێرانەی مەزهەبەکان و ئایدۆلۆژیای کۆنەپەرستی و دژی ئینسانی ناتوانێ بە سەقامگیری و دوور لە گێژاوی سیاسی دامەزرێت.

ئایندەیەکی گەش بۆ سوریا نا بێت ئەگەر لەسەر بنەمای هاووڵاتیبوون حکومەت ڕانەگەیەنن، نەک تەنها لەسەر کاغەز، بەڵکو لەسەر زەوی، لە دەق، لە دەسەڵات و لە سیمبولەکاندا، زەمانەتی ئەمەش دەورو دەخالەتی ڕاستەوخۆی خەڵکە لەدەسەڵاتی سیاسیدا، نەک دانوسان و گفتوگۆو ڕێکەوتنی نێوان ئەو هێزانەی لە سەروو ئێرادەو خواستی خەڵکەوەن، ئەوجۆرە ڕێکەوتن و ئاشتیانە لە هەر توندپێچ و ئاڵوگۆڕێک لە هاوسەنگی هێزەکاندا، ئەگەری ئەوە هەیە وێرانکاری زیاتر بەدوای خۆیدابهێنێت.

ئەوکاتە سوریا دەتوانێت لە تونێلی ئاژاوە دەربچێت کە ئەو گروپانەی بەناوی مەزهەبەوە دەکوژن و بەردەوامن لە سەربڕینی بەرامبەرەکانیان، دەبێت دەستیان ببەسترێت و بەریان پێبگیرێت و وەک تاوانبار دادگایی بکرێن، دەنا سوریا لەنێوان هەرەشەی ستەمکاری و پیرۆزیەکاندا وێراندب□ت و لەنێوان ترسی تیرۆر و وەسوس□ی هەژموونیدا دەمێنێتەوە! بەمجۆرەش پڕۆژەی شارستانیەت و ئاشتی لە سوریا دەبێتە وەهمێکی سادە، بە خۆڵەمێشی دەبێت و خوێنی بێتاوانەکان پەرش و بڵاو دەبێتەوە.

ئەوەی ڕاستی بێت پێویستە بڵێین لەنێو ئەم جەنجاڵی و وێرانکاریەدا کە زۆربەی گرووپە ئۆپۆزسیۆنەکانی سووریا لەئاستی ناوخۆیی و نێودەوڵەتیدا داڕماون، ئەوە هەسەدەیە کە وەک هێزێک و ئەزمونێک لەدەسەڵات، لە چەند ساڵی ڕابردوودا سەلماندی کە تاکە پڕۆژەی سیاسیە هاوسەنگی خۆی پاراستووە و مۆدێلێکی سەقامگیری بۆ حوکمڕانی و ئیدارەی خۆجێیی دابینکردووە، کە پڕۆژەی ئیدارەی خۆسەری باکور و ڕۆژهەڵاتی سوریایە، لەم دۆخەشدا تا ئێستا توانیویەتی لە بەرامبەر دڕندەکاندا خۆی ڕاگرێت.!

ڕێککەوتنی نێوان مەزلوم عەبدی و ئەحمەد شەرع، بەوشێوەیەی کە دەستوور نەبۆتە بەڵگەنامەیەکی نێوان هەردوولایان، دۆخەکە بە

هەڵواسراوی و ئایندەکی ناڕۆشن بۆ سوریا دەهێڵێتەوەو ڕادەگرێت، دەچێتە ئەو ئاستەی وەک ئاگربەستێک ببینرێت، لەهەمانکاتدا درێژەپێدەری پرۆسەیەکە کە سوریای کردە گۆڕەپانێک بۆ ململانێیەکی بێکۆتایی.
ناساندنی ئەم دەستورەی ئێستا بە “کۆماری عەرەبی سوریا” و بە ئیسلامیکردنی سوریا تەنها دەربڕینێکی فەرمی نییە، بەڵکو سەپاندن و پیرۆزکردنی ڕێبازێکی کەمینەی ئیسلامیە بەسەر زۆرینەی دانیشتوانی سوریادا.
ئەوەی ئەمڕۆ لەڕێگەی دەسەڵاتی شەرع و دەخالەتی تورکیاوە دەگوزەرێت، تەنها گۆڕانکاریەکی سیاسی نییە، بەڵکو توانەوەی زۆرەملەی گەلی سوریایە بۆ قاڵبێکی نوێی پاوانخوازی مەترسیدار، کە دڕندەتر دەردەکەوێت لە هەموو شتێک کە پێشتر هاتبێت. بۆیە پرسیارێک کە پێویستە بکرێت تەنیا ئەوە نییە کە “حوکمڕانی داهاتووی سووریا چۆن دەبێت؟” ئاخۆ چەند کارەسات و چەند جەستە و دەروونی تر وێراندەکرێت پێشئەوەی ئەم پاوانخوازیە بوەستێت؟.
لە دوای ڕووخانی ڕژێمی سوریا، ئەحمەد شەرع، خۆی لە دۆخێکی بێوێنەدا بینیەوە، لەناکاو بوو بە حاکمی دیفاکتۆی وڵاتێک، بەرپرسیارێتی بنیاتنانی دەوڵەتێکی لەنێوان ئاڵۆزیە ناوخۆیی و ناوچەیی و نێودەوڵەتیەکانی لە ئەستۆ گرت. بەڵام شەرع کە لەناو سنگی ئایدیۆلۆژیای جیهادیەکی توندڕەودا گەورە بووە، ئەمڕۆ خۆی دەبینێتەوە لەنێوان چەقەی میراتی توندڕەویەکەی و پەیوەندی ئایدیۆلۆژی خۆی بە قاعیدە و سەنگەری واقیعێکی نوێ لە سوریادا، کە هەوڵدەدات وەها نیشان بدات خەریکە ببێتە دەوڵەتێکی “فرەیی، مەدەنی، دیموکراسی”!

شەرع هەوڵ دەدات وەک سەرکردەیەکی سیاسی لەدوای ڕووخانی ئەسەد لە بەڕێوەبردنی سوریا خۆی نیشان بدات، بە تێگەیشتنی ئەوەی جیهان دەوڵەتێکی ئیسلامی ڕادیکاڵ لەدڵی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست قبوڵ ناکات. بەم شێوەیە دەستی کرد بە سەوداومامەڵەی وێنەیەکی جیاواز لە خۆی، وێنەیەک کە دوورە لە ڕابردووی جیهادی خۆی، هەوڵ ئەدات هەم ئامادەبوانی ناوخۆیی و هەم بینەرانی نێودەوڵەتی قەناعەت پێبکات کە دەوڵەتێکی فرەیی و مەدەنی بنیات بنێت کە ڕێز لە مافەکان و یاسا بگرێت، ئەمەش لە سەردانە بەردەوامەکانی وەزیری دەرەوە بۆ چەندین وڵاتی عەرەبی و ووڵاتانی تر، بە دڵنیاکردنەوەی کۆمەڵگەی عەرەبی و نێودەوڵەتیەکان، بەڵام لە هەمانکاتدا شەرع ناتوانێت بە ئاسانی خۆی لە ڕەنگ و ڕیشەی فیکریی خۆی جیابکاتەوە، لەو ژینگە جیهادیەی کە بۆ ماوەی دە ساڵێکی تەواو لە باوەشیدا بووەو

نەوەیەکی دەندەی تیا پێگەیاندووە.
شەرع ڕووبەڕووی ئاستەنگی گەورە دەبێتەوە، لەلایەکەوە توێژێ بەرفراوانەکانی دانیشتوانی سوریا کە زۆر ماندوو بوون، داوای دەوڵەتێکی مەدەنی و دیموکراسی و ئازادیخوازی دەکەن کە ستەمی ئایینی ڕەت دەکەنەوە، لە لایەکی دیکەوە شەرع پشت بە هاوپەیمانێتیی نێوخۆیەکانی جیهادیەکان و سەرکردە سەربازیە توندڕەوەکان دەبەستێت، کە هەر جۆرە کرانەوەیەک بەڕووی ئازادی و دیموکراسیدا وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر پڕۆژە ئیسلامیەکەی خۆیان دەزانن.
لەسەر ئاستی ناوچەیی، یادەوەری ئازاربەخشی ئەزموونەکانی دەسەڵاتی توندڕەوی ئیسلامی لە ئەفغانستان، ئێران، یان نمونەی داعش و شەڕی تائفی لە عێراق دێننەوە یاد، کە بە ئاسانی مۆدێلێکی هاوشێوە لەم حوکمڕانیانە لە سوریا قبوڵ ناکرێت.
ئێستا، لە بواری پەروەردەدا، زانکۆ و قوتابخانەکان دەستیان کردووە بە گرتنەبەری شێواز و ئامرازی توندی ئایینی، هەروەها داوا دەکەن ژنان جلوبەرگی ئیسلامی لەبەر بکەن و لە شوێنە گشتیەکاندا پیاوان لە ژنان جیابکەنەوە.
لەکایەی گشتیدا، شارەکانی سوریا کە لەلایەن هەیئەی تەحریر شامەوە کۆنترۆڵکراون، ڕێساکانی جلوبەرگی گشتی توندترکراونەتەوە، سنووردارکردن بۆ بۆنە کەلتووری و هونەریەکان دانراون و فەزای گشتی بۆ داکۆکیکردن لە ئایین دیاریکراوە. ئێستا بازنەی بانگەوازی ئیسلامی و وتاری ئیسلامی لە گۆڕەپان و شەقامە گشتیەکاندا بڵاوبووەتەوە، کەشێکی گشتی دروست دەکات کە وا لە هاوڵاتیان دەکات هەست بکەن کە دەوڵەت گۆڕاوە بۆ قەوارەیەکی ئایینی، ئەو سیاسەتانەی هەیئەی تەحریری شام پەیڕەوی لێدەکەن، ڕەنگدانەوەی ڕەوتێکە بەرەو گۆڕینی سوریا بۆ دەوڵەتێکی ئاینی توندڕەو نەك دەوڵەتێکی مەدەنی!
ئەم دووفاقیە لە واقیعیەتی دەسەڵاتی شەرعدا، دەیخاتە دۆخێکی سەختەوە، چونکە خۆی دەبینێتەوە لەنێوان بەرداشێکدا کە لە شوێنێکی سەختدا گیری خواردووە. ئەگەر هەوڵی ئیمتیازاتی ڕاستەقینە بدات بەرامبەر بە مۆدێلی دەوڵەتی مەدەنی، ئەوا ڕووبەڕووی یاخیبوونی ناوخۆیی دەبێتەوە لەلایەن کەسانی توندڕەوی ناو ڕێکخراوەکەیەوە، کە ئەمە وەک خیانەتێک لە پڕۆژەی جیهادیدا حسابی لەسەر دەکرێت، ئەگەر بەردەوام بێت لە پەیڕەوکردنی دیدگای توندڕەوی ئیسلامیەکەی، ڕووبەڕووی دابڕانی نێودەوڵەتی و ئەگەری دەستێوەردانی دەرەکی دەبێتەوە بۆ ڕێگرتن لە بوونی سوریا بە دەوڵەتێکی ئایینی سەلەفی توندڕەو.

هۆڵۆکۆستی کورد.. نووسینی: عەلوان حوسەین.. وەرگێڕانی: رەزا شوان

ئەو کوشتارەی کە نازییەکانی بەڕلین لە جوولەکەکانیان کرد، ئەگەر ئەو هەموو کتێب و فیلمە سینەماییە زۆرانە نەبوونایە، کە باسی دۆزەخی جوولەکەکان و نەهامەتییەکانیان دەکەن، خەریکبوو لە بیری مرۆڤدا بچنەوە. ئەوەبوو ئەو هەموو تاوان و کردارانەی کە نازییەکان ئەنجامیان دابوون،ە ەموو بە ئەرشیف کران و خرانە بەردەمی هەموو جیهان. لیرەوە دەبینین کە گەلانی جیهان بەزەیی و سۆزێکی گەورە و تایبەتیان بۆ کێشەی جوولەکەکان هەیە و وەکو کۆمەڵ و کەسانێک کە بوونە قوربانیی ستەملێکردن و کوشتنی بە کۆمەڵ. هۆلیۆد و دەزگاکانی ڕاگەیاندن و سەرمایەی دارایی جوولکەکان ڕۆڵێکی زۆر ئەکتیڤ و گەورەیان گێڕا، بۆ بە بیرەێنانەوەی ڕای گشتی جیهانی بۆ دۆزی جوولەکەکان و پێشاندانیان، وەک گەلێکی بە قوربانیکراو و ستەملێکراو.
ئەگەر بێینە سەر گەلی کورد و ئەوەی لەسەر دەستی نازییە بەعسییەکانی عێراقی و لە لایەن فەرمانڕەواکانی پێشوتری عێراقەوە، بەسەر کوریان هێنا. بە سەدان چیرۆکی مرۆڤایەتی دەخەنەڕوو، کە کارەساتەکان هێندە قووڵ و قێزەوەنن، ئادەمیزاد شەرمەزار دەکەن. ئەم تاوانانە هیچ جیاوازییەکیان نییە، لەگەڵ ئەوانەی کە لە لایەن سەربازەکانی هیتلەری مامۆستای یەکەمی سەدام حوسەین ئەنجامدراون. بەڵکو ئەم بوو بە مامۆستای ئەو لە کوشتنی بێوێنەی کوردی بێتاوان، کە هیچ گوناهێکیان نییە، تەنها لەبەر ئەوەی کە سەر بە نەتەوەیەکی ترن.
دەبێ ڕاستیش بوترێت، کە شەڕکردن لە دژی کورد، لە سییەکانی سەدەی ڕابردوودا و لە سەردەمی مەلیک غازی دا دەستی پێکرد. لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسم دا هێوربووەوە، بەڵام لە لایەن عەبدولسەلام عارف، سەرۆکی پاراو بە بیری شۆڤێنی و دڵڕەق بەرانبەر بە کورد، شەرەکە گەڕایەوە ‌و هێڕشی بە زۆر

ڕاگواستنەوەی کورد دەستی پێکرد. بە نیازی گۆڕینی باری دیموگرافیای ئەو ناوچانەی کە زۆرینەیان کورد رەس□ن، وەک دێیەکانی جەلەولا و دیالە و پارێزگای کەرکوکیش کە لە بنەڕەتەوە کوردییە. کە بەعسییەکان هاتن، کێشەکەیان قووڵتر کردەوە و دەستیان بە زۆر کۆچپێکردنی کورد و چۆڵکردنی دێیەکانیان کرد و دستیانکرد بە هاوردن و نیشتەجێکردنی عەرەبی خوارووی عێراق و دەمچەورکردنیان بە پارە، کە هەر عەرەبێکی هاوردەی خوارووی عێراق بەخۆڕایی پارچەیەک زەوی و دە هەزار دیناری عێراقییان دەدایی، لەو کاتەدا پارەیەکی زۆر بوو – دوایی بە هەر عەرەبێکی هاوردە سی هەزار دیناری وەردەگرت، کورد بە عەرەبە دە هەزارییەکان ناویانیان دەبرد.

دوای ئەوەش ئەو هێڕشانە دەستیانپێکرد کە بە (ئەنفال) ناوبران. دێیە کوردییەکان لەگەڵ زەویدا تەختکەران و سڕانەوە. بەشێکی زۆریشی دانیشتووانەکانی بۆ بیابانەکانی خوارووی عێراق بەە زۆر گوێزرانەوە. بە هەزاراران کوردیان بە بەرچا و گۆی جیهانەوە، لە گۆڕی بە کۆمەڵدا زیندەبەچاڵ کردن. قێزەوەنترین تاوانیش کە دەرهەق بە کورد کردیان، ئەوەبوو کە تاوانبارعەلی حەسەن مەجید – عەلئ کیمیاوی – بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری خودی سەدام حوسەین، شاری هەڵەبجە و چەندین ناوچەی تری کوردستان بە چەکی کیمیاوی ژەهراوی بۆردوومان کرد. قڕکردنی کورد بەپێی پیلانێکی کوشندەی داڕێژرا و دەستی پێکرد. ڕەشەکوژی و بە کۆمەڵکوشتن، نەک هەربە تەنها پیاوو ئافرەت و منداڵانی کردن بە قوربانی، بەڵکو ئەم کوشتن و بڕینە ئاژەڵ و دار و هەواشی گرتەوە، نە دار نە چۆلەکە نە پەپوولە، تا دەگاتە شنە باش، بە ژەهری کیمیاوی تووشبوون.

ئایا دەبێ چەندین چیرۆک و ڕۆمان و فیلمی بوێت، بۆ ئەوەی بە سەدان چیرۆکی جەرگبڕ تۆمار بکرێن؟ تا جیهان و نەوەی داتوو لەوەی بەسەر کوردیان هێنا لە یادی نەکەن. ئێستا دەپرسین، ئەی جیاوازی چییە لەنێوان هۆڵۆکۆستی جوولەکەکان و هۆڵۆکۆستی کورد ددا؟ بۆچی هەموو جیهان لایەنگری کێشەی جوولەکەکان بوون. کەچی لە ئاستی کێشەی کورد دا، خۆیان گێل کرد؟

کاتی ئەوە هاتووەکە ویژدانی مرۆڤایەتی بە ئاگابێتەوە و لایەنگری بەڕاستیی دۆزی ڕەوای کوردبن و پاڵپشتی ئەم گەلە ڕەوشت بەرزە بن، کە لەسەر دەستی نازییە بەعسییەکانی

عێراقدا، دووچاری ئەوپەڕی قێزەوەنترین چەوسانەوە و کوشتن و بڕین بوون. هۆڵۆکۆستی کورد لەیاد کراوە، لەوانەیە لە بیری مرۆڤایەتیدا سڕابێتەوە. کەچی هێشتا برینەکان تەڕن و ساڕێژ نەبوونە و نەک هەر تەنها خوێنیان لێدەچۆڕێتەوە، بەڵکو هەست بە ئازار و مەخابین دەکەن لەم هەڵوێستە دووڕوویەدا.

بۆ ئەوەی ئەم تاوانانە لەسەر کورد و خەڵکی تریشدا دووبارە نەبنەوە، پێویستە ئەم درامایە مرۆڤایەتییە تەوزیف بکرێت و بکرێتە چەندین فیلمی سینەمایی ناوخۆیی یا ئەگەر کرا لە هۆلیۆدیش بێت. من پێشنیاری ئەوەش دەکەم کە تایبەت بەم بابەتەوە، پێشبڕکێیەکی ئەدەبی، لە بواری ڕۆمان و چیرۆک و شانۆ و شیعردا سازبکرێت و خەڵاتی بە نرخی بۆ تەرخان بکرێت. کە بەبێ جیاوازی هانی نووسەرانی کورد و عەرەب و تورکمان بدرێن، بۆ ئەوەی چیرۆکی ئەو کەسانە تۆماربکەن، کە لەو کوشتن وبڕینە ڕزگاریان بووە و لە ژیاندا ماون، تا لەبیرکردنەوە ڕاماڵی نەکردوون.

بۆ ئەم مەبەستەش پێویستە هەموو توانایەکی داهێنان بخرێنە گەڕ و لیژنەیەک لە نووسەرانی کورد و عەرەب و تورکمان و لە کەسانێکی تر پێکبهێنرێت، لەو کەسانەی کە خاوەنی هەڵوێستی پاکن و مێژوویەکی بێگەردیان هەیە. بە بۆچوونی من بێگومان هێنانەدیی ئەم کارە ئاسان نییە، بەڵام ئەگەر دڵسۆزی هەبێت و هەوڵبدرێت کارێکی مەحاڵیش نییە. لەسەر حکومەتی ئەمڕۆی عێراقیش وەکو چەشنێک لە پۆزشهێنانەوە بۆ گەلی کورد. لەسەر هەر بەرمیلێکی نەوت یەک دۆلار باج دابنێ و بەو پارەیە بەرهەمێکی سینەمایی گەورە بەرهەمبهێنرێت. هەروەها بۆ هاندانی چاپکردنی ئەو بابەتە ئەدەبییە تایبەتییانەی دەربارەی هۆڵۆکۆستی کورد دەنووسرێن و گوزارشت لە هاوکاری و لێ هەستی قووڵی مرۆڤایەتیمان و سەرکۆنەی ستەم و توندوتیژیی دەکەن.

تێبینی: دەقی ئەم نووسینە، لە نووسینی نووسەر و شاعیری عەرەبی عێراقی «عەلوان حوسەین»ە، کە بەزمانی عەرەبی، ڕۆژی دوو شەممە «٢٠١٠\٩\٦» لە ماڵپەڕی (کتابات) دا بڵاوی کردۆتەوە. منیش وەرمگێڕایە سەر زمانی کوردی. هەر لەو ڕۆژ و لەو ساڵەدا، لە چەند سایتێکدا بڵاوم کردۆوە. وا دووبارەی بۆ هەڵی یادی شاڵاوەکانی ئەنفالی بەدناو و قێزەوەنەوە، بڵاوی

دەکەمەوە. ئەوەش بزانن کە هەموو عەرەبێک بەعسی و شۆڤێنی نییە.
رەزا شوان
نەرویج: ٦/ ٩ / ٢٠١٠

بوکەڵە.. نەوزاد بەندی

بوکەڵە بریتییە لە لەیستک□کی نایلۆن یان پەڕۆ، مناڵان یاری پێ ئەکەن .
بەڵام مرۆڤ ، گۆڕانکاریی لە بوکەڵەدا کرد وەک هەموو شتەکانی تر بە تێپەڕبوونی کات، گۆڕان و پێشکەوتنی تێدا ئەنجامدا، واتا لە شێوە و لە پێکهاتە و لە قەوارەدا، هەروەها لە زیادکردنی توانای جوڵە و قسەکردن، کار گەیشتە ئەوەی هەندێ کەس ل□ و□□اتانی ئەوروپا، هاوسەرگیرییان لەگەڵ بوکەڵەدا ئەنجام دا.
لەم دواییەدا زیرەکی دەستکرد چووە ناو بوکەڵەکانەوە، بە جۆرێک بوکەڵە بوو ب□ ب□□ژ□ر، خو□ند□ن□وەی هەواڵەکان و هەموو زانیارییەکانی تری کەوتە ئەستۆ.
بەڵام بوکەڵە هەر بوکەڵەیە، واتا ئەو بوکەڵە نایلۆنەی کە پەنجا ساڵ پێش ئێستا به درهه□مێک بۆ کچۆڵەیەکی شەش ساڵان ئەکڕرا، لە پڕنسیپدا هەر هەمان بوکەڵەی ئەمڕۆیە کە نرخەکەی هەزاران و دەیان هەزار دۆلارە، بێ گیانە و بێ بیرکردنەوەیە، ئەبێ لە ڕێی پاتری و بازنەی کارەبایی لاواز بیجوڵێنیتەوە و بەرنامەی کار و جوڵەی بۆ دابنێیت، ئەگینا خۆی نە مێشکی هەیه و نە دڕکە پەتکی هەیە و نە ئێسک و نە ماسولکە و نە کۆئەندامی دەماری سەمپەساوی و پارا سەمپەساویی. پێویستە دەنگی مرۆڤێکی لەسەر تۆمار بکەیت، ئەگینا خۆی نە قوڕگی هەیە و نە قوڕقوڕاگە و نە ژێ دەنگییەکان.
واتا بوکەڵە لە بنچینەدا هەر بوکەڵەیە، هەتا به کۆنتڕۆڵ و بە پێی بەرنامەیەک ئاڕاستەی نەکەیت، ناتوانێ هیچ کارێکت بۆ بکات، ناتوانێ هیچ هەست و سۆز و بەرپرسیارێتییەک نیشان بدات و بگرێتە ئەستۆ، بۆ نمونە سەد بوکەڵە لە ماڵێکدا دابنێ، ناتوانن سەربەخۆ چایەکی دیزل□مەت بۆ دەم بکەن، ناتوانن ماڵەکەت بۆ پاک بکەنەوە، ناتوانن بڕیار بدەن کە هاتیتەوە پێت بڵێن بەخێربێیتەوە ئازیزم.
ئەمەیش هیچ عەیبێک نییە بوکەڵەکانی پێ عەیبدار بکەین، چونکە لە

هەموو گەردوونەدا تەنها مرۆڤ توانای بڕیاردان و هەڵوێست و داهێنانی پێدراوە، نەک هەر بوکەڵە، تەنانەت گیاندارە زەبەلاح و دڕندەکانی وەک نەهەنگی شین و فیل و شێر و پڵنگ، هەر لە ئەزەلەوە تا ئێستایش یەک ستایلی ژیانیان هەیە، دوای هەزار ساڵی تریش، فیلێک ناتوانێ بڵێت ئیتر من گەڵا ناخۆم و ئەبێ بیکەم بە یاپراخ یان شێرێک بڕیار بدات چیدی لە دارستانە چڕەکاندا نەژی و بڕوات تاوەرێک دروست بکا و شوقەیەکی هەزار مەتری نهۆمی 54 بکاتە مەنزڵگای خۆی. هەرگیز نەهەنگێکی شین نابینیت واز لە خواردنی پلانگتۆن بهێنێت و سەر بکاتە سەر پیتزا و فینگەر و ئایسکرێم.

واتا بوکەڵەکان و هەموو گیانداران و بێگیانانی ئەم گەردوونە بێجگە لە مرۆڤ، تەنها یەک ستایلی ژیانیان هەیە و پێش ناکەون، یان گۆڕانکاریی ناکەن، ڕاستتر توانای گۆڕانکاریی و پێشکەوتنیان پێ نەدراوە، بەڵام مرۆڤ هەموو توانایەکی بڕیاردان و گۆڕانکاریی ئەرێنی و نەرێنیی پێدراوە، بۆ نمونە کەسایەتییەکی وەک جاک شیراک لە قاپشۆرێکی چێشتخانەی ناو پاپۆڕەکانەوە ئەبێتە سەرۆکی فەڕەنسا یان پیاوێکی قەڵەوی بێکار و هەژار و تەمەڵی وەک ئەنتۆنی ڕابینز، لە ناکاو بڕیار ئەدا ببێتە خاوەنی تاوەرە هەوربڕەکان، ئەیشبێ، سەرەتا بە فڕێدانی کێشی زیادەی لەشی، پاشان بە دانانی کۆمەڵێ کتێبی ناوازە لە زانستی کۆمەڵناسی و سیاسەت و ئەنسرۆپۆلۆجیدا وەک کتێبی unlimited power (هێزە بێ سنوورەکە) بەو جۆرە ئەبێتە کەسێکی دەوڵەمەند و بەناوبانگی وا، وانەی سیاسەت و کۆمەڵایەتیی تایبەت بە سەرۆک کۆمار و کەسایەتییە ناودارەکانی جیهان ئەڵێتەوە.

بە دیوە نێگەتیڤەکەیشیدا، مرۆڤ و مرۆڤگەلێک هەن کە بڕیار ئەدەن وەک بوکەڵە بژین، واتا توانای مرۆڤ بێ سنوورە بە هەردوو دیوەکەیدا ، ئەتوانێ بگەڕێتەوە ناو ئەشکەوت و شەڕی بەرد بکات، یان ببێتە سوپەرمان و بڕواتە سەر ئەستێرەکانی تر، بە هەرشتێکی بەرز یان نزم، بنیاتنان یان تێکدان سەرپشکە و ئەتوانێت پێی بگات..

ئیدی لە کۆمەڵگا نێگەتیڤەکاندا سەرکردەی بوکەڵە و میللەتی بوکەڵە سەرهەڵدەدەن.

میللەتی بوکەڵە، کۆمەڵگایەکە لە هەموو هەست و سۆزێکی مرۆڤی داهێنەر خۆیان بێ بەش و نەبان کردووە، هەموو جۆرە بیرکردنەوە و گۆڕانکاریی و شۆڕش و چاکسازیی و پێشکەوتن و بەرهەمهێنانێکیان لە خۆیان یاساغ کردووە، وەک کۆمەڵێک بوکەڵە چاوەڕێی ئەوەن کەسێک بێت هەڵیانپێچێنێ، بیانخاتە گۆرانی، بە کەمێ برسیان بکا، بە کەمێ تێریان بکا، چەکداریان بکا، زیندانیان بکا، لە هەموو مافێک دایانبڕێ،لە پێ بیانکاتە کۆیلە، کۆمەڵکوژیان بکا، هەرچی ئەیەوێ

پێیان بکا، ئەوان تازه بوکەڵەن و بە هەموو چاکە و خراپەیەک ڕەزامەندن، هیچ کاردانەوە و لێکدانەوە و بەگژداچوونەوەیەکیان تێدا نامێنێ، بۆ نمونە عێراقییەکی لای خۆمان پێش چل ساڵ کە بە ماوەی دە ساڵ برسی کرا، هیچ پرسیارێکی لەلا دروست نەبوو، بە گژ ئەو سزا نالۆژیکییەدا نەچۆوە، هەستا لە جیاتی گەنم، بەڕووی هاڕی، مرەر و کەتەرە گسکی هاڕی و نانی تاڵی خوارد، نەیپرسی بۆچی من لەسەر دەریایەک نەوت، جلەکانم شڕ و وڕ بن، دوای ئەوە هەمان عێراقیی کە بێ بە کار و بەرهەم پارەی بەسەردا ڕژێنرا و بووە خاوەنی کۆشک و ئوتومبیلی دوا مۆدێل، هەر هەمان عێراقیی بیرکەڵە بوو، نەیتوانی وەک میللەتانی تر کارخانە و داهێنان دروست بکا، تەکنەلۆژیا ئامدیو بکا، وەک مێگەل شوێن شەقی مەزهەبی و حیزبیی و فەرهەنگیی ڕاگەیاند و ملیۆنانیان لە نێوان کوژراو و بریندار و ئاوارە و گۆڕبزردا، وێران بوون..تریلیۆنەها دۆلاریان بەهەدەر دا.
ئەم دۆخە سەیر و سەمەرەیە، بڕیارێکی میللەتە بوکەڵەکە خۆیەتی، کاتێ چاوەڕوان ئەکا بارودۆخەکە خۆی چاک بێ، باوەڕدارەکانی چاوەڕوانن خوا فریشتەکانیان بۆ بنێرێ شەقامەکانیان بۆ پاک بکاتەوە و مافه خوراوەکانیان بۆ بسێنێتەوە، دیکتاتۆرەکانیان بۆ بکوژێ و داگیرکەرەکانیان بۆ قڕ بکا، کارگەکانیان بۆ دروست بکا و وڵاتەکەیان بۆ پڕ بکا لە بەرهەمی ناوخۆ و دادپەروەریی و یەکسانیی. بێ باوەڕەکانیش چاوەڕوانن سەرکردەیەکی تەکنەکراتی هاوشێوەی ئەوروپییەکان لە خاکەکەیاندا وەک دومەڵان هەڵتۆقێ و وڵاتەکەیان بۆ بکا بە وڵاتێکی وەک سویسرا، بۆ نمونە جارێکیان لەگەڵ هونەرمەندێکی ئەتایستی خۆماندا قسەم کرد، پێی ووتم : بار و دۆخی ئەم وڵاتە بە یەک شت چاک ئەبێ، ئەگەر چەند کریستیانێک بێن و دەسەڵات بگرنە دەست و ئەم موسوڵمانانە لە هەموو بەرپرسیارێتییەک دوور بخەنەوە!
ئەمە فەلسەفەی کۆمەڵگای بوکەڵەیە یان ڕاستتر کۆمەڵگایەک کە بڕیاریانداوە بوکەڵە بن، فەلسەفەیەکی گاڵتەجاڕە ؛ ڕوودانی مەحاڵ، لە ناکاو وڵاتەکە ببێتە پێشکەوتووترین وڵات، دادپەروەرترین دەسەڵات.
سەرکردەی بوکەڵەیش ئەو سەرکردانەن کە ناگۆڕێن، خۆیان بڕیاریان داوە نەگۆڕێن یان بریکاری دەسەڵاتگەلێکی داگیرکەری جیهانین، یەک بەرنامەیان تێدا جێگیرکردوون، بۆیان نییە به مو لەو بەرنامەیه لابدەن، بۆ نمونە لەم ڕۆژانەدا لە سەردانێکیدا بۆ وڵاتی میسر، ماکرۆنی سەرۆکی فەڕەنسا لەگەڵ سیسی سەرۆکی میسردا، سەردانی بریندارێکی شەڕی فەلەستینیان کرد له یەکێک لە نەخۆشخانەکانی قاهیرەدا، ژنەکە ڕووی کردە سەرۆکی میسر و پێی ووت : سەرۆک بە

خاتری خوا، سەرۆک فریای خەڵکی فەڵەستین بکەوە.
سیسی بە ژنەکەی ووت : ئەوە سەرۆکی فەڕەنسایە، بەو بڵێ!
ئەمە سادەترین پێناسەیە سەرۆکێکی بوکەڵە کردبێتی بۆ خۆی، واتا من سەرۆکێکی بوکەڵەم و هیچ دەسەڵاتێکم نییە و ناتوانم هیچتان بۆ بکەم، بەڵام سەرۆکی فەڕەنسا، سەرۆکێکی ڕاستەقینەیە و توانای گۆڕانکاریی و کار و بڕیار و کاردانەوەی هەیە، لەبەر ئەوە هەرچییەکت ئەوێ، بەو بڵێ، هیچ شتێک بە من مەڵێ!
کەواتای س□رۆکی بوکەڵە ئەو سەرۆکەیە بە جل و بەرگ و کۆشک و ئوتومبیل و سەعاتی مەچەک و عەتری گرانبەها، هیچ شتێکی لە سەرۆکی ڕاستەقینە کەمتر نییە، تەنانەت لە نرخی کۆشک و ئوتومبیل و ڕابواردنەکانیدا، زۆر لە سەرۆکە ڕاستەقینەکان کەشخەتر و زیادەڕەوترن، بۆ نمونە سەعاتی مەچەکی سەرۆکی پێشووتری ئەمەریکا، جۆرج واڵکەر بوش، سەعاتێکی سادەی مارکەی تایمێکس بوو، نرخەکەی تەنها 20 دۆلارە، بەڵام سەعاتی مەچەکی سەرۆکێکی بوکەڵە سەردەکێشێت بۆ ملیۆن دۆلار و زیاتریش، ئەوەیش وا دەکات ئەم سەرۆکە بوکەڵانە زۆر لە میللەتە بوکەڵەکانیان دوور بکەونەوە، هەتا ماوەی نێوانیان زیاتر بێ، ئەوان زیاتر هەست بە شکۆمەندیی و نەمریی خۆیان دەکەن، هەمان کات میللەتە کۆیلەکانیش زیاتر هەست بە کۆیلایەتیی و مێگەلایەتیی و ڕیسوایی و سەرشۆڕیی خۆیان ئەکەن و ئەگەنە ئاستێک سەرۆکە بوکەڵەکانیان بپەرستن و نوێژیان بۆ بکەن وەک لە سەردەمی کۆنی فیرعەونی بێ ڕکابەری میسر و سەردەمی نوێی کیم ئۆن جون ی سەرۆکی بێ ڕکابەری کۆریای باکوردا بە ئاشکرا دیارە و ئەیبینین.
سەرۆکە بوکەڵەکان وڵات پڕ دەکەن له وێنە و پەیکەری خۆیان، بۆ ئەوەی یەکەمجار بۆ خۆیان و دواتر بۆ میللەتەکانیان بسەلمێنن کە ئەوان سەرۆکی ڕاستەقینە و هەتاهەتایی و لە بن نەهاتوون، سەرۆکن و کۆتاییان نایەت، پیرۆزن و نابڕێنەوە و مەشخەڵەکانیان ناکوژێتەوە، سەرۆکن و ئەولاتریش.
بەو جۆرە سەرۆکگەلێکی بوکەڵە و نەزان و ترسنۆک و شێت و دڕندە و گ□م□ژ□ و لە خۆبایی و نەخوێندەوار و بێ هونەر ئەبینیت، میللەتەکانیان بوونەتە کێڵگەی مریشک و گەنمیشیان نادرنێ، ڕۆژ بە ڕۆژ ناتەبایی و نایەکسانیی و نەخوێندەواریی و زوڵم و زیندان و ئەشکەنجە ڕوو لە هەڵکشان ئ□ب□ن، بە بێ ئەوەی هیچ گۆڕانکاریی و چارەسەرییەک بۆ ئەو دەرد کوشندانە، لە ئاسۆی دوور و نزیکدا دیار ب□ن، چونکە کاتێ میللەتی بوکەڵە و سەرکردەی بوکەڵە ئ□ب□ن□ تەواوکەری یەکتریی، هەموو بەها و دیدگا مرۆڤایەتییەکان ئ□ب□ن بە هەڵم و نامێنن.
لێرەدا پرسیارێک یەخەمان ئەگرێ، ئایا سەرۆکی بوکەڵە میللەتی

بوکەڵە دروست ئەکات یان میللەتی بوکەڵە سەرۆکی بوکەڵە دروست ئەکەن یاخود هەردووکیان پێکەوە بەرە بەرە یەکتری دروست ئەکەن ؟ وەڵامی ئەو پرسیارە نازانم.

شۆڕشەکان بۆ سەردەمی ئێستا چیمان پێدەڵێن؟.. نەجمەدین فارس حەسەن

چەمک و مەهامی شۆڕش، بەپێی ڕەوتی مێژوو، جگە لەوەی تێگەشتن وخواستی جیاوازی بەپێی سەردەمەکانی دیاریکراوە ،خواست و وویستی گۆڕانی جیاوازیشی لە خۆگرتووە.یان سپاردویەتیە دەست گروپێکی تر ، هەمان هەستی چینایەتی وبەرژەوەندخوازی و خۆپەرستی ڕابردوویان هەبووە. سەرەتای دروست بوونی ناڕەزایەتی و شۆڕش، بۆ سەرەتای دروست بونی فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی چینایەتی دەگەڕێتەوە . لەبەر ئەوەی هەموو کردارێکی بە ئازارو نایەکسان، پەرچەکردارێکی دژوو پێچەوانەی هەبووە و هەیە. ئەمەش گۆڕانی لەڕووی چینایەتی و چەندایەتییەوە بەدوای خۆیدا هێناوە. سەردەمی کۆنی گۆڕیوە بۆ سەردەمی نوێ،وپەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری نوێی بەرهەم هانیووە. گۆڕانی ماددیی مێژوو ، چەند فرماسیۆنێکی ئابووری کۆمەڵایەتی جیاوازی بەرهەم هێناوە، تا گەشتووەتە ئێستای سەرمایەداری . کرداری چەوساوەکان و ململانێی چینایەتی لە ناو پرۆسەی بەرهەم هێنان و شۆڕشەوە کارەکتەری دروست بوونی هەلومەرجی نوێیە، بەردەوامیش دەبێت تا سیستەمی جیاوازی چینایەتی کۆتایی د□ت.

هۆکاری جیاواز جیاواز ئاگری شۆڕشیان هەڵگیرساندووە لە مێژوودا،هۆکارەکانیش بەپێی سەردەمە جیاوازەکان دەگۆڕێت، بەڵام داخوازی بۆ یەکسانی وماف و ئازادیەکان ،خاڵی هاوبەشی هەموو شۆڕشەکان بووە. بەپێی بڕواو بۆچونی زۆرێک ل□ بیرمەندانی مێژووە جیاوازەکان و بەپێی سەردەمەکانیان ،ڕوودانی شۆڕش بۆ چەند هۆکارێک دەستنیشان دەکەن،ولێکدانەوەی جیاوازیان بۆکردووە.

بیروبڕواجیاوازەکان لەمێژوودا لە بارەی ڕودانی شۆڕشەوە:

ئەفلاتون ٤٠٠ساڵ پێش زایین، بڕوای وایە، کاتێک مرۆڤ ڕووبەڕووی چەوسانەوە وئازاری برسێتی وسەرماو چەندین جۆری ئازاردان دەبێتەوە، ئەگەرسزایەکی ڕەوابوو ،ئەوا بەڕووی دەسەڵاتدا شۆڕش بەرپاناکات ،بەڵام ئەگەر زانی قوربانی دەستی زۆردارییە، ئەوا بەتووڕەییەکی پڕاوپڕ لە هەڵچون وداچون شۆڕش بەرپادەکات، تێدەکۆشێت لە پێناوی ئەوەی خۆی پێی دادپەروەرانەیە. هەموو ناڕەحەتییەکان تەحەمول دەکات تا سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت.........

بەپێی بڕوای ئەرستۆ کە خوێندکاری ئەفلاتون بووە، لە هەموو جۆرەکانی حکومەت ودەسەڵاتەکاندا(ئۆلیگارشی ،دیموکراسی ، ئەرستۆکراسی ،....) ، مرۆڤەکان شۆڕش بەرپا ئەکەن لەپێناوی بەدەستهێنانی یەکسانیدا. لەیۆنانی کۆندا بەرزکردنەوەی پەرچەمی ئازادی و یەکسانی داخوازی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگای یۆنانییەکان بووە.

لەدوای ئەو سەردەمە سەردەمی ئیسلام دێت، بڕوابۆچونەکان لە ئیسلامدا لەمەڕ شۆڕش ، هەر هاتنە دەرەوەیەک لەماڵ ،خۆپیشاندان و ڕژانە سەر شەقامەکان و مەیدانەکانی شار، بەمانای دەربڕینی توڕەیی ونەمانی سەبروپشودرێژی و بەرگەگرتن دێت. بەڵام لەبەرئەوەی ئاینی ئیسلام خۆی بەکۆتا ئاینی ئاسمانی دەزانێت، هەر هەڵسوکەوتێک کە دژ بە حوکم ودەسەڵاتی خەلیفەی مسوڵمانان بکرێت بە ناشەرعی و بەدژی ڕاسپاردەکانی خوای لەقەڵەم دەدەن، و دژی دەوەستنەوەو وەڵامی داخوازییەکانی خەڵک نادەنەوە، وەکو ئەوەی لەمێژووی ئەودەسەڵاتانەی خەلافەتەکانی ئیسلامدا ڕوویان داوە.

بیریارانی سەدەی حەڤدەو سەدەکانی دواتر تێڕوانینەکانیان جۆراو جۆرن. بۆ نمونە ،لەلای جۆن لۆک، مافی بەرەنگاری و شۆڕش، بۆ ئەوە دەگەڕێنێتەوە ، کە دەسەڵاتدار بەشێوەیەکی ناشەرعی بڕیاری مانەوەی دەدات و جێبەجێ دەکات . واتە ئەگەر دەسەڵات شەرعیەتی هەبوو ، پێویست ناکات شۆڕش بەڕویاندا بەرپابکرێت هەتا ئەگەر دڕندەش بێت. شەرعیەت پێدان بەهۆی دەنگی خەڵکەوە دروست دەبێت، وە مەرج نیە هەموو شەرعیەت پێدانێک ڕاست و دروستی و عەدالەتی دەسەڵات پێشان بدات .

باکۆنین ،بڕوای وایە ،کۆتایهێنان بە داگیرکاری وکۆمەڵگای چەوسێنەر، لەڕێگەی تێکۆشانی شۆڕشگێڕانەوە دەبێت،وە کۆتایی نایەت ئەگەر هەموو سەرکردایەتییەکان لە ناوەندەکاندا هەڵنەوەشێتەوە. شۆڕش ،هاندانی هەموو شارێک و هەموو گوندێک و هەموو کۆمۆنەکانە ، بۆ بەرپاکردنی جەنگەتایبەتییەکانی خۆیان. لەسەر مرۆڤەکان پێویستە ،کە بەجگەلە بەرەنگاریکردنی سوپا کە خاوەنی یەک

سەرکردایەتییە،شۆڕش بە هەڵچونە سۆزداریە شۆڕشگێڕانەکە ئەبێتە سەرکەوتنێکی چەسپاوو بێگوومان کردن. ئەم بۆچونەی باکۆنین ، پشت نابەستێت بە کردەیەکی دیاری کراوی سازدراوی ئامانج ڕوون. کاری خودبەخودی وبەرھەمێکی نادیارو بێ ئامانجی گۆڕینی کۆمەڵگای سەرمایەداریە بەپەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی نادیار، ئەمەش بیروکرداری ئانارکیستەکانە، لەھەر کوێیەک بن.

بەبڕوای مارکس ، جیاواز لە بۆچونەکانی پێشتر، کاتێک شۆڕش وادەی ھات، چینی کرێکار شۆڕش بەرپادەکات، بەرژەوەندی کۆمەڵگای شۆڕشگێڕ(بەمانای ئەرک و ئامانجی ڕەوتی ماددی مێژوویی چینی کرێکاربۆ گۆڕانی مێژوویی کۆمەڵگای سەرمایەداری بۆ سۆسیالیزمی زانستی) ئەکات بەسەرچاوەی خۆی لەوکاتانەدا، ھەموو ئەو پێوویستیە ماددیانە بەرجەستەو دابین دەکات ، کە لە پێناوی چالاکی شۆڕشدایە، بۆلە ناوبردنی دوژمنەکانی، وە ھەموو ئەو سازاندن وپێویستیانە ل□ بەرچاو دەگرێت،کە پێوویستیەکانی ئەو تێکۆشانە پڕدەکاتەوە، بەرەنجامی کارەکانی پاڵی پێوەدەنێت بۆ بەکارھێنانی دوورترین و ووردترین بیرووبۆچونی خزمەتکار بەشۆڕش، وەئەمەش ناچێتە سەر با بەتی توێژینەوەیەکی تێووری لە ھەمان کاتدا.

دروستترین بۆچوون بۆ بە ئەنجام گەیاندنی شۆڕش لەم سەردەمەی ئێستادا،بۆچوونی مارکسە ،لەبەر ئەوەی وەڵامدەرەوەیەکی گشتگیری بۆ سەرکەوتنی شۆڕش بەئاڕاستەی ڕەوتی ماددی مێژوویی بەرجەستەدەکات لە کۆمەڵگاکاندا، ئالیەتی سەرکەوتنی بەڕوونی پێشانداوە ، دژبوونی خۆی بۆ کاری خۆبەخۆی و بێ بەرنامەی لە سەرکەوتنی شۆڕشدا پێشانداوە. سەرکەوتنی شۆڕشەکان بەندە بە سازاندن وبەرجەستەکردنی پێویستیەکانی ھەڵسوڕانی و ئامانجی ڕوون ، بەرجەستەکردنی گۆڕانکاریە لە سیستەمی چەوس□□ن□رانەی پەیوەندی کارو سەرمایە،وپەیوەندی کۆمەڵایەتی و سیاسی سیستەمی سەرمایەداری . گۆڕانی دەمووچاوێک بەدەمووچاوێکی تر لە ھەمان سیستەمدا،شۆڕش نیە، واتای بەرپاکردنی شۆڕش لە سیستەمی سەرمایەداریدا، بەرجەستەکردنی گۆڕانی پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی چینایەتیە ،بەکۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێ چین و توێژە کۆمەڵایەتیەکان .

شۆڕشەجیاوازەکان وئەنجامەکانیان لەمێژوودا: ئەوانەی لەڕابردوودا بەشۆڕش ناویان ھاتووە، ھەندێکیان شۆڕشن بەواتای گۆڕانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی ئابووری، ھەندێکیشیان ماک و ناوەڕۆکی شۆڕشیان پێوە نیە، لەبەرئەوەی گۆڕانی بنەمای ئابووری کۆمەڵایەتی تیایدا ڕونەداوە.

یەکێک لەو جوڵانەوانە، ڕوداوی سال□ی ١٢١٥زی ئینگلترایە،

ناڕەزایەتی و جوڵانەوەی ئەرستۆکراتەکان بوو دژی مەلیک جۆن. داوایان دەکرد پاشا دان بنێت بە مافی خەڵکیشدا، مەبەستیش لێی زیاتر فراوانکردنی دەسەڵاتی ئەرستۆکراتەکان بوو،وە ئەنجامیشیاندا. واتا سیستەم نەگۆڕا ، بەرژەوەندی چینێک سەنتەری جوڵانەوەکە بوو لەناو هەمان فرماسیۆنی سیاسی ئابووری کۆمەڵایەتیدا، ئەمەش گۆڕانی شۆڕشی کۆمەڵایەتی ئابووری نیە.
لەمێژوودا چەندین شۆڕشی زانستی هەیە، توانیویانە سەرجەمی تێڕوانینەکانی ڕابردوو بەباری ڕووی ڕاستی خۆیدا بگۆڕن. یەکێک لەو شۆڕشە گرنگانە ،شۆڕشی کۆپەرنیکۆس(١٤٧٣-١٥٤٣)زی بوو، بەوەی کە هێنانەخوارەوەی ووتەکان بوو لە ئاسمانەوە بۆ سەر زەوی، ئەوەش بەدەرخستنی ئەو زانستەی کە خۆر بریتیە لە سەنتەر و ناوەندی کۆمەڵەی خۆر، زەوی ئەو ناوەندە نیە، ئەو تیۆوریە گەورەترین شۆڕش بوو لە مێژووی زانست و فەلەک ناسیدا.
جووڵانەوەکانی کرۆمۆیڵ١٦٦٦ز ،دوای لە ناوبردنی پەرلەمان، لە ئینگلترادا دەسەڵاتێکی دیکتاتۆریانەی دامەزراند، پێچەوانەی گەڕانەوەی پاشایەتی و لەناوبردن و دەرکردنی خێزانی ستیوارت و گوێزانەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی بۆ ولیام و ماری ساڵی ١٦٨٨ز. ئەم جۆرەش لە جوڵانەوانە، نەیتوانیوە پەیوەندی ئابووری سیاسی کۆمەڵایەتی بگۆڕێت،ئەم جوڵانەوانەو گۆڕانی سەروچاو، ناچێتە خانەی شۆڕشەوە هەرچەندە لە مێژوودا بەشۆڕش ناوی هاتبێت.
جۆرێکی تری ناونانی جوڵانەوەکان بەشۆڕش، ناوزەدکردنی شۆڕشی ١٧٧٦زی ئەمریکایە. ئەم جوڵانەوەیەی خاوەن سەرمایەو زەویوو زارو کۆیلەکان بوو ،دژی هەمان چین بوو لە ناو دەسەڵات ودەوڵەتی پاشایەتی ئینگلترادا .ئەم جوڵانەوەیە نەیتوانی باری گرانی ژیانی کۆیلەداری کۆیلەکان لە ئەمریکادا بگۆڕێت. ئەو جوڵانەوەیە نەبووە هۆکاری گۆڕینی فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی ، بۆ فرماسیۆنێکی تر. بەڵکو کۆیلەداری بەردەوام بوو هەتا هەمواری سیازدەی دەستووری ئەمریکا لە ساڵی ١٨٦٥ز. ئەمەش نەیتوانی لەسەر ئەرزی واقع کۆتایی بە کۆیلەیەتی بهێنێت، تەنها مرەکەبی سەرکاغەز بوو. ئەم جووڵانەوەیە ناتوانیت بەشۆڕشی کۆمەڵایەتی بیچوێنی، تەنها وەکو ڕزگاری نیشتمانی چاولێدەکرێت، واتا تەنها ڕزگاری خاوەن زەوی و سەرمایەکان بوو لەژێر چنگی باج و خەراجی دەوڵەتی پاشایەتی ئینگلیز ، هەتا لە دواتریشدا دەوڵەتی کۆماریانیش دامەزراندبێت.
لەو شۆڕشانەی کە فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی گۆڕی، شۆڕشی ساڵی ١٧٨٩زی فەرەنسی بوو، شۆڕشی بۆرژوازی بوو،وەهەڵگری گۆڕانی فکری وئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی بوو. گۆڕانی بنەڕەتی دروستکرد لە پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی وسیاسی ، پەیوەندیەکی نوێی چینایەتی

سەرمايەداريانەى هێنايە ئاراوە، سەركەوتنى چينى ناوەند بوو بەسەر پاشاو ئەرستۆكراتەكاندا، كۆتايان بەكۆيلەى كشتوكال□يدا هێنا، سيستەمى سياسى و ئابوورى وكۆمەڵايەتى سەرمايەدارانەى چەسپاند ،هەروەها بەشۆڕشى نيشتمانى و دێموكراسى ديارى دەكرێت. بەڵام شۆڕشى ١٨٤٨زى فەڕەنسا، بەشدارى پرۆليتاريا بوو ، ئەمەش سەرەتاى دەستپێكى ڕووبەڕووب□ونەوەى سەرمايەداران و پرۆليتاريا بوو، شێوەيەكى شۆڕشى كۆمەڵايەتى لە خۆگرتبوو ،هەرچەند پرۆليتاريا سەركەوتنى يەكجارەكى بەدەست نەهێنا،و كۆمارى دووەمى بۆرژوازى فەڕەنساى بەرجەستە كرد، بەڵام بوو بە چاوگێك بۆ شۆڕشەكانى ترى ئەورووپا ، وبەرجەستەكردنى بەشێك لە مافەكانى مرۆڤى بە شێوەيەكى ڕێكوپێكتر بەيان كردوو شيعارى ئازادى وبرايەتى و دادوەرى بەيان دەكرد . ئەم شۆڕشەش زۆرتر لايەندارى مرۆڤانەو كۆمەڵايەتيانەى پێشان دەدات.شۆڕشى ١٧٨٩زى شكڵى شۆڕشێكى گەليانەى لەخۆگرتبوو بەكاريگەرى وهاندانى بيرى بۆرژوازيانەى بۆرژوازى.بەڵام ئەوەى ١٨٤٨زى ململانێيەكى چينايەتيانەى لەخۆگرتبوو.

بەڵام جياواز لە شۆڕشەكانى تر، لەسەردەمى هاتنە ئاراى سەرمايەدارى شۆڕشێكى چينايەتى پرۆليتارياى فەڕەنسى ساڵى ١٨٧١زى بوو، بەكۆمۆنەى پاريس ناسراوە ، تەمەنى لە نێوان ١٨ئازار بۆ ٢٨ئايار ى ١٨٧١زى درێژەى كێشا، يەكەم حكومەتى شۆڕشگێڕى چينى كرێكار بوو. لەوكاتەدا ئەم شۆڕشەش نەبووە گۆڕانكارى و گوێزانەوەى سيستەمى سەرمايەدارى بۆ سۆسياليزم و كۆمۆنيزم، ئەگەر ئەمەش بەهۆكارى كەمى تەمەنى و فرەيى لە ڕاوبۆچونى جياوازى ناو كۆمۆنارەكان ، ولەلايەكى تريش گەمارۆو پيلان گێڕانى دەوڵەتانى ئەوروپا دژى كۆمۆنەى پاريس لەترسى لەدەستدانى دەسەڵاتى خۆيان، تەمەنێكى كورتى بەڕێكرد. بەڵام وەرچەرخانێكى گەورەى لەسەر ئاستى ئەوروپاو جيهان خوڵقاند، بووە هۆكارى ئەوەى وڵاتانى ئەوروپا باشتر مامەڵە لەگەڵ كرێكاراندا بكەن ل□□□ووى ماف وكرێكانيانەوە.

شۆڕشى ئ□كت□ب□رى ١٩١٧زى ڕوسيا ،ئەميش بەيەكێك لەو شۆڕسانە هەژماردەكرێت،دوا سەنگەرى دەرەبەگايەتى و كۆيلەى كشتوكاڵى لە ئەوروپادا تێكشكاند و لە جێگەى سيستەمى پاترياركى وكشتوكاڵى ،سيستەمى سەرمايەدارى دەوڵەتى دامەزراند، ئابوريەكى پيشەسازى و كشتوكاڵى و سەربازى پێشكەوتووى خستە جێگەى ئابوورى كشتووكاڵى وسيستەمى پاترياركى ڕابردوو. ئەم شۆڕشە لەگەڵ ئەوەى بە شۆڕشى سۆسياليستى ناويان دەبرد، بەڵام هيچ بنەمايەكى ئابوورى كۆمەڵايەتى سۆسياليستى پێوە ديارنەبوو ودانەمەزراند. دەسەڵاتى پاترياركى كشتوكاڵى گۆڕى بۆ دەسەڵاتى گروپێكى حيزبى وسەربازى

بەدسپلین و ڕێکخراو. هەرچیەک بوو بێت ، تەنها سۆسیالیزم نەبووە ،و ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی دەوڵەت کەوتووەتە چنگی گروپێکی سیاسی و سەربازی حیزبیەوە.لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شۆڕشە بە پاڵنەری ئەوەی شۆڕشێکی سۆسیالیستی بووە ،کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر شۆڕشەکانی ئەوروپا وئەوروپای ڕۆژهەڵات و ئاسیاو ئەمریکای لاتیندا هەبووە ، لە بەشێکی بیرکردنەوەی سیاسی و دامەزراندنی سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی چین و کوبادا ڕەنگیداوەتەوە بەشێوەیەکی بەرچاو.

شۆڕشی ساڵی ۱۹٥٤زی چین،گۆڕانی کۆمەڵگایەکی دابەشبووی چەند چین وتوێژێکی کۆمەڵایەتی وئابووری دواکەوتوو بووبوو.ئەوانەش خاوەندارانی زەوی وزار،و چینێکی کۆمپرادۆر لە دێهاتەکان کە وابەستەی سەرمایەی بێگانەی دەرەوەی ،و ووردب□رژوازی کە نوێنەرایەتی خاوەن زەوی□ کشتوکاڵیەکان ،وپیشەسازییە دەستیەکان و توێژێکی بچوکی ڕۆشنبیرو خوێندەوارەکانی دەکرد ،ئەمەش توێژێکی گەورەی کۆمەڵگای پێکدەهانی . وە شەریحەیەکی تری کۆمەڵگای چین بریتی بوون لە چەشنەکانی پرۆلیتاریا، کە پێکدەهاتن لە زۆرینەیەکی جوتیارانی کشتوکاڵی خاوەنانی زەوی□ بچوکەکان ،وجوتیارە هەژارەکان، وخاوەنانی پیشەسازی دەستی و،کرێکارانی شوێنە پیشەسازییەکان ،وفرۆشیارە گەڕۆکەکان. چینی پرۆلیتاری پیشەسازیش ب□ پێی کۆمەڵگای چین ژمارەکەیان کەمترە. شۆڕشی چین ئەم پەیوەندیە ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسیەی گۆڕی بە کۆمەڵگایەک کە سەرچاوە ئابووریەکانی خستە دەستی دەوڵەتەوەو ، سەرکردەکانی دەوڵەتیش ،ئەوانەبوون کە ئەندامانی حیزبی شوعی چین بوون ،وەکو یەکێتی س□قی□ت. هەروەها شۆڕشی ۱۹٥۹زی کوباش ،وەکو چین پێکهاتەی کۆمەڵایەتیان بریتی بوون لە خاوەن زەویەکان ،و بۆرژوازی کۆمپرادۆری وابەستە بە سەرمایەی ئەمریکیەوە، ئەمانە دەسەڵاتیان بەدەستەوە بوو. شۆڕشی کوباش وەکو شۆڕشەکانی چین و ڕوسیا، نەیانتوانی کۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێ چین وتوێژەکۆمەڵایەتیەکان دامەزرێنن. هەرسێ شۆڕشەکەو ئەوانەی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا، گۆڕانی سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری سیاسی سەرمایەداری ،نەگۆڕی بە سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێ چین و □وسانەوە. تەنها گۆڕینی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد بوو بە سەرمایەداری دەوڵەتی، شۆڕشی سۆسیالیستی نەبوو وەکو هەندێک لە بیریارانی بۆرژوازی ولیبراڵی بەیانیان دەکرد.

بەپێی بڕوای هەندێک لە نووسەرە بۆرژوازی و نیشتمانییەکان، کودەتاکانی کە ڕوویانداوە لە کیشوەرەکانی ئاسیاو ئەفریقیا دا ،بە شۆڕش ناویان بردوون. وەکو کودەتای ۲۳یولیو۱۹٥۲زی میسر دژی

پاشایەتی. هەروەها کودەتای ١٤تەموز١٩٥٨زی عێراق دژی پاشایەتی . وەکودەتای بەعسیەکانی سوریا لە ساڵی ١٩٦٣زی دژی دەرەبەگایەتی. هەروەها کودەتای ١٧-٣٠تەموزی ١٩٦٨زی بەعسیەکانی عێراق، دژی سیستەمی کۆماری عبدلڕەحمان عارف. هەموو ئەم کودەتایانەو ئەوانەشی کە ناومان نەبردوون، نەیان توانیووە سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری بگۆڕن، بەسیستەمێکی بێ چین و چەوسانەوەو بێ کاری بەکرێ.لەسەردەمی سەرمایەداریدا شۆڕش کاتێک پایەو مانای دەبێت کە گۆڕانی بنەڕەتی بکات لە پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵایەتی چینایەتی بۆ کۆمەڵگایەکی بێ چین و چەوسانەوە، بەداخەوە ئەمەش هەتا ئێستا ڕوینەداوە.
ناونانی جوڵانەوە و خۆپیشاندانەکانی باکوری کیشوەری ئەفریقا ، بەشێوەی بەهاری عەرەبی ، ناوو ناونیشانێکی هەڵەیە و ماکی گۆڕانی ڕیشەیی پەیوەندیەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی هەڵنەگرتبوو وە بەرجەستەی نەکرد لە کۆمەڵگاکانیاندا. بنەڕەتی ناوی بەهاری عەرەبی دەگەڕێتەوە و ئیلهامی لە شۆڕشەکانی بەهاری ١٨٤٨زی ئەوروپاوە وەرگرتبوو،یان پێیان بەیبوو. ئەمانەش نەیان توانی سیستەمی سەرمایەداری بگۆڕن بۆ سیستەمێکی شایستە بەژیانێکی سەردەمیانەی ، بێ چەوسانەوەو کاری بەکرێ بۆ مرۆڤەکان. هەر جووڵانەوەیەک و خۆپیشاندانێک، گۆڕینی دەمووچاوو مانەوەی هەمان سیستەمی ڕابردوو لە خۆبگرێت،لە ئێستای سیستەمی سەرمایەداری، مانا و دەلالەتی ڕوودانی شۆڕش لەدەست دەدات.

خۆپیشاندانەکانی ئێران لەبەر ڕۆشنایی شۆڕشەکانی ڕابردودا:
لە ڕوانگەی ئەو شۆڕشانەی لە ڕابردوودا ڕویانداوە، باسێکی کوورت لە ناوەڕۆکی جوڵانەوەو خۆپیشاندانەکانی ئێران دەکەین. ئەوەی دەگەڕێتەوە سەر جوڵانەوەکان و خۆپیشاندانەکانی ئێران و پلاتفۆڕمی (ژن- ژیان- ئازادی) ، پەرچەمێکی ڕیفۆرمیستی و فمینیستانەی ناگشتگیرە، نەیتوانیووە دەربڕی ناوەڕۆکی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی گشتگیری هەمەلایەن بێت ولەخۆبگرێت ، هەرچەندە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگای ئێران بەشداری تێدابکەن. هێزەکانی خەڵک لە دەرەوەو ناوەوەی ئێران ،هێشتا نازانن بەڕوونی چیان دەوێت و لەدواتردا چی دادەمەزرێنن، پەیوەندیە کۆمەڵایەتی وئابووریەکان چی بەسەردێنن. لەئێستای سەرمایەداریدا، هەر گۆڕانێک کە سیستەم لە بنەڕەتەوە هەڵنەتەکێنێت، و سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بەچین دانەمەزرێت لە جێگایدا،ناچێتە خانەی شۆڕش و شۆڕشگێڕیەوە. لەخۆوە هەر جوڵانەوەیەک و خۆپیشاندانێک بە شۆڕش بزانرێت دەکەوینە هەڵەیەکی گەورەوە، هەروەکو ئەوەی بانگەوازدەکرێت بۆ پشتیوانی کردن ولەگۆڕەمان بن لەشۆڕشی ئێراندا، بەواش بۆ ڕێکخراوی چینایەتی

نەبێت ، بانەکە ودووهەوا. لەگەڵ بوون واتای ڕێکخراوبوونە ،کەبوونەوەیە لە چوارچێوەی ئامانجێکدا . بیرکردنەوەو گرنگیدان بە کاری خودبەخود، هەمان ئەو بیرکردنەوەیە کە بۆ خۆپیشاندانەکانی ئێران بیردەکرێتەوە،هەمان بیرووبۆچونە کە هەیەجانی سۆزوعاتیفە ئەکاتە ئامانجی سەرکەوتنی شۆڕش ، هەمان بۆچوونی ئانارکیانەی باکۆنینیان هەیە. ئەمەش سەرکەوتنی شۆڕش بە خوا ئەسپێرێت. لەلایەکی تر کۆمەڵێک لە بێ ئامانجی و ناڕوونی خۆپیشاندانەکانی ئێران ، بەرگی کوردایەتی دەکات بەبەردا، لەبەرئەوەی ئاگری ئەو خۆپیشاندانانە، بە پریشکی گیان لەدەستدانی کچێکی کورد خۆش بوو.لەلایەکی تر کۆمەڵێک ئاڵای شاهنشاهی ڕابردووی ئێران بەرزدەکەنەوە. ئەم ڕاکێشانە، بەڵگەی ئەوەیە کە یەکگرتوویەکی کۆمەڵایەتی چینایەتی لەسەر ئاستی کۆمەڵگای ئێران بوونی نیە ،خۆپیشاندانەکان ئامانجی ڕوونی سەرتاسەری شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی ئابوورییان نیە. ئەو بۆچوونەی کە لەپێشتردا بەیانمان کرد بۆ سەرکەوتنی شۆڕش گرنگی گەورەو گەرەنتی سەرکەوتن دەکات. لەبەر ئەوەی خۆپیشاندەرانی ئێران لاشەیەکی بێ سەرە ، لەهەرکاتێکدا بێت دەکەوێتە چاڵەکەوەو سەردەنێتەوە. لەبەرئەوە لەسەر کۆمۆنیستە زانستیەکان پێویستە پەرە نەدەن بەکاری خودبەخودیانە و دابەدەی سەرزاریانەیان بۆ هیچ خۆپیشاندان و جوڵانەوەیەک بەوای پێنەهێنن و نەبێت، هەرجوڵانەوەو خۆپیشاندانێک ئامانجدار بکەن بەئاڕاستەی هەڵوەشانەوەی سیستەمی سەرمایەداری و دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی بێچین و چەوسانەوەی مرۆڤ لەبەرچاوبگرن ئامانجمان بێت .لاشەیەک چاوی نەبێت ومێشکی نەبێت ناتوانێت بەئاڕاستەی دروست ڕێبکات. مارکس دەڵێت،تێکۆشان دژی سەرمایەداری، بەشێوەیەکی سەردەمیانەو لە سنورێکی باڵاترداو بەبایەخێکی ترەوە، تێکۆشانی کرێکاری کرێگرتەیە دژی سیستەمی بۆرژوازی(سیستەمی سەرمایەداری لیبرالی)،ئاوات وئارەزوی شۆڕشی سۆسیالیستی نوێ(زانستی) بریتیە لەسەرکەوتنی پرۆلیتاریا بەسەر بۆرژوازیدا.ڕێکخستنی کۆمەڵگایە بەشێوەیەک کە هەموو جیاوازیە چینایەتیەکان لەناوببات. وەکو ئەوانەی کە لە ڕابردوودا بە شۆڕش ناویان بردوو ئەوئەرکەشی جێبەجێنەکرد. ئەوەی ئێستا لە ئێران دەگوزەرێت ، خۆپیشاندەران هەڵگری شیعاری بۆرژوازین کە خۆی لە ناو (ژن – ژیان – ئازادی) مەڵاسداوە. ئازادی فەرمی بیرکردنەوەی شۆڕشی بۆرژوازی فەڕەنسی بوو، وە بیریارانی لیبرالەی دایان ڕشتووەو پەیدەناسرێتەوە، ئازادی لە لای لیبرالیزم ،هەڵسوکەوتی ئازادانەی مرۆڤە بۆ بەهاکانی بۆرژوازی و سەرمایەداریەوەو ، خۆی لەئازادی خاوەندارێتیدا دەبینێتەوە.

ئەو وتەیەی مارکس دەکەم بەکەتا تێڕوانین لە بارەی شۆڕش لە سەردەمی سەرمایەداریدا، دەڵێت: کۆمۆنیزم لە هەموو بزووتنەوەکانی ڕابردوو هەتا ئێستا جیاوازترە، ئەوەیە کە هەموو پەیوەندییەکانی بەرهەم هێنان وهەڵسووکەوتەکانی ڕابردوو ژێرەوژوور دەکات، هەموو مەڵوومەرجە مەرجدارە سروشتییەکانی ڕابردوو، کە بەرهەم هاتووی ڕابردووی مرۆڤن هەتا ئێستا، داماڵراوە لە شێوە سروشتییەکەی و خراوەتە ژێرچنگی دەسەڵاتداران، بەهوشیارییەوە چارەسەری دەکات.

نەجمەدین فارس حەسەن
١٩کانونی یەکەم٢٠٢٢

سەرچاوەکان:

١-افلاطون :جمهورية،دار الوفاء لدنيا لطباعة والنشر.
٢-ارسطو :السياسة ،منشورات الجمل.
٣-آنجلس: آلباكونينية فى آلعمل،دار الفارابى.
٤-جون لوك:فى الحكم المدنى،اللجنة الدولية لترجمة الروائع.
٥-حنە ارنيدت:رآى فى الثورات،الهيئة العامة لقصور الثقافة.
٦-عبدالرضا الطعان:مفهوم الثورة،دار المعرفة.
٧-ماركس،آنجلس: الايديولوجية الالمانية،دار دمشق.
٨-ماركس:النظال الطبقى فى فرنسا من ١٨٤٨الى ١٨٥٠،دارالتقدم.
٩-ماركس: الحرب الاهلية فى فرنسا، دارالتقدم.
١٠-الموسوعة السياسية، مفهوم الثورة،

گێژاوە و نەخۆشییەکانی نووسەرانی کورد.. ڕەسووڵ بەختیار

نووسەرانی کورد، بەدەست خۆیان نییە، خۆیان خستۆتە نێو گێژاوەیەک، ئەوان لە نووسینەکانیان فەرمان دەکەن، لە هەموو بابەتەکدا وشەی ((دەبێ)) ((پێویستە)) بەکار دەهێنن، کەچی لە دواتردا دەنووسن، ئەمە تەنیا پێشنیارەکە، چەندین شیکاری سیاسی دەکەن، یەکەک دەبێنە لووتکە، ئەوی دیکە بەنزمی سەیر دەکەن، گرنگ ئەوەیە بنووسن،

نووسینەکانیان ئامانجەکی کەسی و خودی بپێکێ، خۆیان وەک پاڵەوان دەتە پێشچاو، سەیرە پاڵەوانییەتییان تەنیا لەچەند مەترەکی دەوروبەریان تێناپەڕێ، ئەوە گە لەوەی کۆمەڵە هەرزە نووسەری دیکە پەیدابوونە هەموو شتێک ڕەت دەکەنەوە، ڕێزیان لێ دەگیرێ، بەڵام خۆیان ڕێز لەخۆیان ناگرن، هەندێکیان هەن، لەهەموو کۆڕ و کۆبوونەوە قسان دەکەن بەبێ ئەوەی کتێبەکانیان خوێندبێتەوە، ئەوە وەک ئەو ڕۆژنامەنووسە هەرزانە وان بەبێ شتێک دەربارەی کێشەکان بزانن، بەخۆیان مایکەکانیان هەڵدەکەوتنە سەر کەسانی نێو رووداوەکان، لەنێوەندی کێشە ناخۆشەکان بەقوربانی دەلێن هەستت چۆنە، ئایا بیر لەوە ناکەیەوە تۆڵە بکەیتەوە، قوربانی هاندەدا تاوانێک بکات، دیارە ئەوانەش سەر بەقوتابخانەی ئەو نووسەرانەن دەبێ و پەیوستە بەکاردەهێنن، زۆربەی نووسەرانی دوێنێ گفتوگۆیکی قووەت لەگەڵێدا سازدەکا، بەبۆچوونە تێکشکاوەکانی خۆی جەخت لەبەردەوامبوون دەکاتەوە، کەچی لەبنەڕەتدا تەنیا بەرگی دواوەی کتێبەکانی خوێندۆتەوە، کە زۆر جاران تەنیا بە پێناسەی کتێبەکان دانراوە، کاتێکیش بەبۆچوونی خۆت دەڕێی گوێگرێکی باشن، کەچی لەنووسینەکدا بەناوی خۆی ئەو بابەتە بڵاودەکاتەوە، دەستی خۆشبێ هەرچی بۆچوونی جوانە گواستەوە.

پێشەکی هەر کتێبەکی نووسەری کورد بخوێننەوە باس لەپێشکەوتن و گەشەسەندنی کۆمەڵگە دەکات، بە ئەوەی بزانە بنەماکانی پێشکەوتن و گەشەسەندن بەپێی شوێن و سەردەم چۆنە، چەند لاپەڕەیەک بەو باسە ڕەشدەکاتەوە، وەک ئەوەی ئەو لەگەڵ ئەمەدا نەبێ و لەفەزایەکی دیکەدا هاتبێ و دەیەوێ بەپێی داڕشتنە سەقەتەکانی کۆمەڵە پێش بخا، لەو لاوەش لەگفتوگۆ لابەلاکانی نێو یانە و چایخانەکان کەسانی دیکە بەنەزان سەیر دەکا، لەمێژوودا دەستێکی باڵای هەیە، لەوەی کەسایەتییەکان بەگومڕا و ناپاک لەقەڵەم بدات، ئەگەر نووسەرەکەش ئینتمای بە حزبێک هەبێ، ئەوا لایەنگر و هەوادارانی حزبەکەی بەرامبەریان بەنەزان دەژمێرن.

سەیرە وەک ئەوەیە نووسەرانی کورد (لەم هەرێمە) کتێب نەخوێننەوە، وەک کەسانی ئاسایی تەنیا سەیری تکتۆک و فەیسبووک بکەن، خۆشیان وەک قارەمانێکی نێو ئەو دوو تۆڕە بزانن، بەئیمەجی و دەستخۆشییەکانیان بەرامبەر هاوڕێ لەیەکچووەکانیان، وەک ئەوەی گوێ لەهیچ گۆرانییەک نەگرن دەن باس لەگەورەیی هونەری بێگانە بکەن، کەچی کاتێک گوێ لەگۆرانییە دەگری، بە ژیری دەستکرد دروستکراوە.

دەبێ و پەیوستە بەشێوەیەک دونیا و مێشکی ئەوانی داگیرکردووە، دەیانەوێ دەستکاری هونەر و ئەدەبیاتی گەلانی دیکە بکەن، بەبێ ئەوەی زمانەکەیان بەتەواوی بزانن، ئەمجۆرە گێژاوەیە جگە لە نەخۆشی

دەروونی هیچ شتێکی دیکەی پێ ناڵێن، چارەسەرشی تەنیا بەخوداچوونەوەیە بۆ خویندنەوەی زیاتر، تا بزانن ئەوان لەچ گێژاوەیەک دان و دونیاش لەچ ئاستێکدا هەنگاو دەنێ، رەخنە لە ئەفڵاتوون و هیگڵ و دانتی دەگرن، بەجۆرێک هەموو کتێبەکانیان خوێندبێتەوە، دواتر دەردەکەوێ، تەنیا چەند وتەیەکیان لەنێوەندی واڵی فەیسبووکی یەکێک لەهاوڕێیەکانیان بینووە، کەچی لەبنەڕەتدا کابرای نووسەری فەیسبووکەوان وتە و قسەی خۆیەتی و بەناوی ئەفڵاتوون و تۆلستۆ و حەمزاتۆف کردووە.
گێژاوەیەکی دیکە و نەخۆشییەکی دیکەی نووسەرانی کوردی (ئەم هەرێمە) بەهیچ شێوەیەک بەرامبەرەکانیان ناخوێننەوە، ئەوە جگە لەوەی لەسەرە و لەوەدا بەشێوەیەکی ناڕێک باسی لەبەرهەمی نووسەرەکانی دیکە دەکەن، وا دەزانێ ئەگەر ئەو شتێکی جوانی نووسی بێ، ئەوا ئەو نزم دەبێتەوە، لەکۆڕ و سمینارەکاندا زۆر بەجوانی دانیشتووە و خۆی وەک میوانی شەڕەف دەبینێ، کەچی کە دێتە دووان، هیچ رەشنبیرییەک لەوتەکانی نابیندرێ، بەشێوەیەک ئەو جلوبەرگەی لەبەریدایە لێی خەسارە، ئەوە جگە لەوەی نووسەرانی کورد لەوڵاتانی ئەورووپا و دەرەوەدا بەجۆرێکی دیکە سەیر دەکەن، بەو بیانووەی نووسەرانی ئەو هەرێم نەگۆڕاون و دونیایان نەبینووە، کەچی کاتێک خۆی دێتە دووان، هیچ رەشنبیری و کلتوورێکی جوانی ئەو ئەورووپایە لێی نابیندرێ. بۆیە چارەسەری ئەم نەخۆشییە تەنیا بەتێڕوانین و خوێندنەوەی کتێب و گەڕان و سووڕان بەنێو ئاستی پێشکەتووی ئەدەبیانی گەلانی دیکە چاسەر دەبێ، ئەو کات بێ باس لە پێشکەوتنی کەمەگە بکات.

ئیڤەلیوشنی کتێب.. نەوزاد بەندی

هەڵبەت جاران ، واتا پەنجا شەست ساڵ پێش ئێستا، خەڵک لە مەرکانەدا ئاوی ئەخواردەوە، لە زۆربەی ماڵ و بەردەم مزگەوت و شوێنە گشتییەکاندا مەرکانەیەک دانرا بوو ، جامێکی فافۆنی بە لاستیکێکی تا ڕادەیەک درێژەوە بەستراوی لەسەر دانرا بوو ، هەتا ئاوی پێ بخۆنەوە .. دوای ئەوە تەرمەزەی ئاو پەیدا بوو ، مەرکانە

نەما ، ئینجا بە تێپەڕ بوونی ساڵان، ساردکەرەوەی ئاو هاتە ناو ناوانەوە، ئەمەش خەڵک ئاوی فلتەر و دەبەی ئاوی سەرمەر ئەخەنەوە، ئەمە ئیڤۆلیوشنی ئاوخواردنەوەیە، واتا پێشکەوتنی هۆکارەکانی ئاو خواردنەوە ، ناکرێ بڵێین لە بەرئەوەی مەرکانە نەماوە، ئیتر خەڵک ئاو ناخۆنەوە، یان مادام تەرمەزەی ئاو کەم بۆتەوە، کەواتە مرۆڤەکان تینوویانە و پێویستە بە زووترین کات کارخانەکان تەرمەزە دروست بکەنەوە.

کارەبایش بە هەمان شێوە، قوتیلەی ڕۆن، قوتیلەی نەوت، چرای نەوت، لۆکز، گڵۆپی سەدیی زەرد، نیۆن، لید.. ئەمانە کۆمەڵێ قۆناغی پێشکەوتنی ڕوناککەرەوەن لە مرۆڤایەتیدا، شتێکی نائاساییە خەم دامانبگرێ لەوەی خەڵکەکە وازیان لە قوتیلە هێناوە ، ناتوانین بڵێین ئەو خەڵکە چۆن لە تاریکیدا ئەژین لە کاتێکدا لۆکزی غاز و نەوت بە تەواوەتیی پشتگوێخراون.

بە هەمان شێوە زۆرینەی ڕۆشنبیران ئێستا، ڕەخنە لە خەڵک ئەگرن کە بۆچی بڵاوکراوەی کاغەز ناخوێننەوە، بۆچی ماڵەکان کتێبخانەیان تێدا کەمبۆتەوە؟ بۆچی ڕۆشنبیران لە بازاڕەکاندا کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤاریان بۆ دەستەوە نییە؟ ئەم دۆخە بۆ ئەوە ئەگەڕێننەوە کە کۆمەڵگا بە لاڕێدا براوە و ڕۆشنبیریی پوکاوەتەوە و کتێب کارکەنار کراوە. ئەیگەڕێننەوە بۆ ئەوەی میللەت گەمژە بووە و سەرقاڵی غەریزە جەستەییەکانێتی، هەندێکی تریان دۆخەکە بۆ دەسەڵاتداران ئەگەڕێننەوە کە بەهایان لە کتێب و ڕۆشنبیریی سەندۆتەوە و کاریان بە خەڵکی جاهیل و نەخوێندەوار ئەڕوات، ئەڵێن بۆیە کتێبی کاغەز پەراوێز کەوتووە، چونکە دەفتەرە دۆلار جێگای گرتۆتەوە و دەسەڵاتداران بانگەشە بۆ نەخوێندەواریی و گەمژەیی دەکەن، بەڵام ئەوە باس ناکەن پێش دوو سەد ساڵ ڕۆمانێک دوو سێ هەزار لاپەڕەیی بوو، دوایی ئەوە ڕۆمانی نوێ بە دوو سەد لاپەڕەدا ئەنوسرا ، بە نمونە ڕۆمانی پیرەمەرد و زەریای ئەرنست هەمنگوای ناگاتە دووسەد لاپەڕە لە شەستەکانی سەدەی ڕابوردوودا خەڵاتی نۆبڵی بردەوە، لە کاتێکدا ڕۆمانوسە کۆنەکانی وەک مارسیل پرۆست و هێرمان مێلڤیل و تۆڵستۆی ڕۆمانێکیان بە چەند هەزار لاپەڕەیی ئەنوسی ، ئە هۆکارەکەی ئیڤۆلیوشن بوو له ووردەکاریی زۆر بۆ چڕبوونەوەی کورت. جاران لە کوردستانی باشوردا یەک زانکۆ هەبوو، ئێستا سەدان زانکۆ و پەیمانگای میریی و پریڤەیت هەیە، جاران لە هەموو کوردستاندا یەک کەناڵیی تەلەفزیۆنی تایبەت بە سەرۆکی فەرماندە و چەند پەخشێکی ڕادیۆیی و چەند ڕۆژنامە و گۆڤارێک هەبوون کە زیاتر باسی سەرۆکی فەرماندەیان ئەکرد، ئێستا هەزارەها کەناڵی بینراو و بیستراو و نوسراو و پێگەی هونەریی و کولتووری و ڕۆشنبیریی ئەنتەرنێت هەیە، ئە ئەمە

ئیڤۆلیوشنە، پێویست ناکا بە شتێکی نامۆ تەماشای بکەین.
لە ڕاستیدا وەک چۆن ئاو لە مەرکانەوە ئیڤۆلیوشنی کرد بۆ پەرداخی سەرمۆر و فلتەری تایبەت، بە هەمان شێوە بڵاوکراوەی سەرکاغەز، ئیڤۆلیوشنی کرد بۆ سکرینی کۆمپیوتەر و پاد و مۆبایلی زیرەک، من سەدان قەڵەمی تایبەتم هەبوو، ئێستا هەموویان لە کار کەوتوون، چونکە قەڵەم ئیڤۆلیوشنی کرد بۆ کیبۆرد، ناکرێ مادام من بە قەڵەم نانووسم، بە خۆم بڵێم نەخوێندەوار، ناکرێ لەبەرئەوەی من کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤاری کاغەز ناکڕم، گومان لە ڕۆشنبیریم بکرێ، چونکە من ئەم□□ ل□ □□□ی کەناڵەکانی یوتیوبەوە گوێ لە کتێب ئەگرم کە بە زمانێکی پاراو و خێرا بۆم ئەخوێنێتەوە، تەنانەت لە گەشته دوورەکانمدا ڕەنگە بڵێم گوێ لە چەند کتێبێک بگرم لە کاتێکدا پێشچ□ل سا□ ل□و م□اوەیەدا پەنجا لاپەڕەی کاغەزم بۆ نەدەخوێنرایەوە. ئەو ڕۆمانانەی جاران لەبەردەم عەلادینە نەوتەکەدا بە چەندەها شەو دانەیەکیانم بۆ تەواو ئەکرا، ئەمڕۆ لە ڕێی کەناڵەکانی سینەماوە، بە بەرزترین کولێتی 4k و 8k لە چەند سەعاتێکدا تەماشایان ئەکەم.
40ساڵ پێش ئێستا، کاتێ خەڵکەکە سەرقاڵی کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤاری کاغەز بوون، خەڵک لە کامێرا و سەر ستەیج ئەترسان، ڕەنگیان سوور ئەبۆوە و دەمیان تەتەڵەی ئەکرد و هەناسەیان سوار ئەبوو، یان ڕایاندەکرد وەک لە دڕندەیەک ڕابکەن، بەڵام ئەمڕۆ گەنجێک، مناڵێک، پیرێک لەبەردەم کامێرا و مایکی کەناڵەکاندا ئامادەیە وەڵامی پرسیارەکان بداتەوە و ڕای خۆی دەردەبڕێ و ڕەخنەی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی دەگرێت، لە دۆزەکاندا قسەی هەیە.
کەواتە هەڵەیەکی کوشندە ئەکەین کە ئیڤۆلیوشنی کاغەز بۆ کیبۆرد، کۆبوونەوەی کۆڕ و بۆنە ئەدەبییەکان، بۆ تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و پێگە ئەلیکترۆنییەکان، بە زەبری کاریگەر له ڕۆشنبیریی پێناسه بکەین. کەوتووینەتە کۆنەپەرستیی و نوستالیژیاوە ئەگەر ڕقمان لە کیبۆرد بێت و گۆرانیی بۆ کاغەز بڵێین، چونکە وەک چۆن عەرەبانەی تریشقە و دوو ئەسپیی ئیڤۆلیوشنیان کرد بۆ ئوتومبیلی کارەبایی ، بە هەمان شێوەیش قەڵەمی پارکەر و شیڤەر ئیڤۆلیوشنیان کرد بۆ کیبۆردی ئایفۆن و سامسۆنگ.
پێم سەیرە ڕۆشنبیرێک بڵێت ئێوە کتێبی کاغەزتان بەدەستەوە نییە، کەواتە ئێوە نەخوێندەوار و بەربادن، بڵێ مادام کتێبە کاغەزەکان تۆزیان لێ نیشتووە و فرۆشگاکانی کتێب دایدمخەن و لە جێیاندا فرۆشگای مۆبایل و کۆمپیوتەر دەکرێنەوە، کەواتە میللەت ڕێگای نەزانیی و گ□مڕ□یی هەڵبژاردووە!! به پێچەوانەوە ئەو ئاوە پاکەی ئێستا ئەخورێتەوە زۆر لەو ئاوە بۆنخنکاوە قەوزەگرتووەی مەرکانەی

جاران، پاکتر و سازگارتر و تەندروستترە، ئەمڕۆ خەڵک تێکڕایان ڕۆژانە دەیان لاپەڕه لەسەر ئەنتەرنێت ئەخوێننەوە، لە کاتێکدا جاران خوێندەواریی و ڕۆشنبیریی تایبەت بوو بە چینێک کە لە زانکۆوە دەستی پێدەکرد و ..لە دوای زانکۆ زۆرینەیان وازیان لە خوێندنەوە ئەهێنا و ئەیانووت ئیتر نۆرەی ژیانی کردارییە، واتا خوێندنەوە لەو سەردەمەدا، جۆرێ بوو لە ڕۆمانسیەت و خەون و خەیاڵ، وەک چۆن لە ئەوروپای کۆندا خوێندنەوەی ڕۆمان و شانۆ، زیاتر هی چینی بۆرژوا و نۆبڵمان و وەجاخزادەکان بوو.
بەڵام ئەمڕۆ لە مامۆستایەکی مزگەوت، هەتا فرۆشگایەکی دەستگێڕ، تا نەخۆشێکی ناو قاوشەکانی خەستەخانە و باخەوانێک، ڕۆژانە لەسەر هێڵی ئەنتەرنێت بابەت ئەخوێننەوە و کومێنت ئەنووسن و ڕەخنە ئەگرن و باری سەرنجی خۆیان دەردەخەن.
هەندێک بە حەق و ناحەق کتێبی کاغەز ئەکڕن (کە خۆم یەکێکم لەوانە) ماڵەکە بووە بە ژێر کتێبی کاغەزەوە، له کاتێکدا هێندەی لەو کتێبانەدا خوێندوومەتەوە، هەزاران هێندەم لە مۆبایلەکەمدا خوێندۆتەوە و نوسیوە.بە جۆرێک لە زۆرینەی ووڵاتاندا لە ڕێگای مۆبایل و کیبۆردەوە، شۆڕش بەرپا بووە، هەر لە ڕێی نوسینی ئەلیکترۆنییەوە، ئەمڕۆ گەندەڵکاران لە هەموو دنیادا دەدرێنە دادگا، لەوەیش زیاتر لە هەموو دنیادا، دیکتاتۆرەکان ڕیسوا و مەحکوم دەکرێن و لە هەر کوێ دەربکەون، بەر تووڕەیی و ڕق و گاڵتەجاڕیی و فیکەکێشانی خەڵکەکە ئەکەون، بە جۆرێک لەو کاتەوەی قەڵەم بووە بە کیبۆرد و کاغەز بووە بە سکرین، دەسەڵاتدارە گەندەڵ و مافیاکان بە دەگمەن دەردەکەون، زاریان چووەتە کلیلە و لە دەست ڕۆژنامەنووسان هەڵدێن و بە دزییەوە گەشت ئەکەن و هیچ کەسێ نازانێ لە کوێ ئەحەوێنەوە و ئەخەون،ووتەیەک بدەن هەزاران کۆمێنتی ڕەق و زبر دێن به گژیاندا، ئەمانە هەمووی ئەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ئەمڕۆ هەموو کەسێ کەم و زۆر ئەخوێنێتەوە و ئەنوسێت و ڕەخنە ئەگرێت، به ئاگاداریی خۆی یان بە بێ ئاگاداریی خۆی، بووەتە ڕۆشنبیر.
به ڕاستی من پێکەنینم بە ڕۆشنبیرێک دێت بڵێت: (من فەیسبوکم نییە، من ناچمە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانەوە، تۆڕی کۆمەڵایەتیی بووە بە جێگای جنێو و هەڕەشە و تێکچوونی خێزان، ئەنتەرنێت تەنها پارە و کاتی مرۆڤ ئەبات، بەها مرۆڤایەتییەکان و ڕێز و ئاستی خوێندەواریی بووە بە قۆچی قوربانیی ئەنتەرنێت و مۆبایلی زیرەک ، هتد .. …)
لە کاتێکدا بێ ئاگایە یان خۆی لەوە نەبان دەکات کە لە هەموو سەردەمێکدا نووسەر و خوێنەری جنێوفرۆش و خۆفرۆش و خاکفرۆش هەبووە، ئێ ئەمڕۆ ئیڤۆلیوشنی ڕاگەیاندن وایکردووە هەموو کەسێ

ئاگای لە هەجوەکانی شێخ ڕەزا و شوکری فەزڵی بێ، بە هەمان شێوە ئەو جنێوانەی کە جاران لە ماڵ و کۆڵانەکاندا بەرگوێمان ئەکەوتن، ئەمڕۆ لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بەرچاومان ئەکەون، واتا تاوانەکە تاوانی ئەنتەرنێت و مۆبایلی زیرەک نییە، بەڵکو تاوانەکە هەر بووە، بەڵام ئەمڕۆ ئیڤۆلیوشنی ڕاگەیاندن وایکردووە هەمووان ئاگایان لە ئاکار و ڕەفتار و گوفتاری یەکتر بێ، لە هەمان کاتدا گەڕان بە دوای دەرمانێکدا لە گوگڵدا، یان چۆنێتی بەکارهێنانی ئامێرێک، سیمفۆنیایەکی بیتهۆڤن و مۆزارت، تابلۆیەکی پیکاسۆ و سیزان، فیلمێکی شین کۆنری، ووتەیەکی سپێنۆزا، لێکدانەوەی فەرموودەی پێغەمبەران، مەزهەبەکان، کتێبە ئاسمانییەکان، …دەریایەک زانیاری کە تێکڕای کۆمەڵگا لە منداڵێکەوە هەتا پیرەمێردێک ئەیخوێننەوە و تاوتوی ئەکەن و ئاڵوگۆڕی دەکەن لە نێوان خۆیاندا، ئەوە خۆی لە خۆیدا گەورەترین کتێبخانەیە بۆ خۆڕایی و بە خۆرایی گەشە بە زانیاری و بیر و هزری تێکڕای مرۆڤەکان دەدات، هەر کەسێک بە پێی حەز و تایبەتمەندیی خۆی، ئەوەیش ئەو ئیڤۆلیوشنە سەرتاسەرییەی قەڵەم و کاغەزە، کە لە ئاستێکدا ناوەستێ و پاشان داهێنان و ئیڤۆلیوشنی تریشیان تێدا ڕوو دەدات، بەڵام پڕنسیپە سەرەکییەکان هەر هەمان پڕنسیپن: پەخشی ڕۆشنبیریی و زانیارییین، تەنها تەکنیکەکانیان گۆڕاون .

کتێب\ کۆمەڵە شیعری جیهانی.. وەرگێڕانی سەلام عەبدوڵڵا

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

SalamAbdullah_SherDownload

لە یادی 37 ساڵەی تاوانی ئەنفال.. کوردۆساید ەچ-چاك کوردستان

37 ساڵ لەمەوپێش، ڕژێمی بەعس یەکێك لە گەورەترین تاوانەکانی سەدەی بیستەمی لە ئاستی جیهان بەرامبەر بە گەلی کورد ئەنجامدا بەناوی ئەنفال، بەعس لە ماوەی 8 ساڵدا 4 تاوانی جینۆسایدی بەرامبەر بە گەلەکەمان پیادە کرد" کۆمەڵکوژی فەیلی، جینۆسایدی بارزانی، کیمیابارانی هەڵەبجە و جینۆسایدی ئەنفال"، ئەنفال گەورەترین و بەرفراوانترین پرۆسەیان بوو.، لە دوای کۆمەڵکوژی رواندا گەورەترین بوو لە جیهان لە دوای جەنگی جیهانی دووەم
بە داخەوە ساڵ لە دوای ساڵ داواکارییەکانمان دووبارە دەبنەوە، وەعدو بەڵێنەکان دەسەلات ئەنجامیان نابێت، حکومەتی کوردستان کە بەرهەمی قوربانی و خەباتی ئێمە بوو، کەچی بووە حکومەتی لایەنگری تاوانبارانی جینۆساید، بۆ ئەمساڵ لیستی داواکارییەکانمان کەم دەکەینەوە بۆ :
1- دادگاییکردنی تۆمەتبارانی ئەنفال، کە لە ڕێکەوتی 20-5-2007 ەوە بڕیاری دەستگیرکردن و دادگاییکردنی بەشێکیان دەرچووە لە لایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە، داواکارین ناوەکانیان بدرێتە پۆلیستی ئەنتەرپول و دامودەزگاکانی کوردستان وەك تاوانبار بیان ناسن و حیزبەکان بە تایبەت دەسەڵاتداران لە ریزەکانیان دەریان بکەن و ئەستۆ پاکی خۆیان دەربڕن لە بوونی تاوانبارانی جینۆساید لە ریزەکانیان.
2- هێنانەوەی ڕوفاتی قوربانیان و ئەنجامدانی پرۆسەکانی شیکاری لە زووترین کاتدا بۆ ناسینەوەیان.
3- حکومەتی عێراق داوای لێبوردن لە قوربانیانی جینۆساید بکات، ئەمەش ئەرکی سەرۆك کۆماری عێراقە، بە داخەوە پۆستەکە بە دەست کوردەوەیە.
4- هەموو لیستەکانی موچەی “شەهیدان، جینۆساید، بریندارانی چەکی کیمیاوی، زیندانیانی سیاسی، پێشمەرگەی دێرین” بەڕاو بکرێنەوە و لە بوونی گەندەڵی و ناوی تاوانباران پاك بکرێنەوە.
5- سەربازگەی تەپزاوا لە فەوتان و لە ناوچوون ڕزگاربکرێت و بەپەلە بکرێت بە مۆنۆمێنتێکی شایستە بە قوربانیانی ئەنفال، چونکە سەربازگەی تەپزاوە بە هاوشێوەی سەربازگەی ئەشفیتزی هۆڵۆکۆست،

هەڵگری دەیان پەیام و چیرۆکی قوربانیانی ئەنفالە.
6- وەڵام بە داواکاری کەسوکاری قوربانیان بدرێتەوە، جیاوازی لە نێوانیان نەکرێت، ئەوانەی خانوو و زەویان بۆ دابین نەکراوە بۆیان دابین بکرێت، ژیانی شایستە بە تاقانەکانی جینۆساید، رزگاربووانی گۆڕی بە کۆمەڵ، رزگاربووانی ئەنفال، بریندارەکان و .... دابین بکرێت.
7- داواکارین لە بەرپرسان، بە رێزگرتن لە قوربانیانی ئەنفال هەموو دانیشتن و وێنە گرتن و سەردانیکردن و بەشداریکردنێکی پرسەی 423 تۆمەتباری ئەنفال و ئەوانەی ناویان لە لیستەکەدا نییە رابگرن بە تایبەتیش 258 کەسەی هاووڵاتی هەرێمی کوردستانن، جوڵەی سیاسییان رابگرن، رێز لە 182000 قوربانی ئەنفالمان بگرن .
8- هەر بەشدارییەکی سیاسی لە سەرۆك فەوجە جاشەکان، سەرۆك مەفرەزە خاسەکان، ئامر سرییەکان، رەفیق حیزبییەکان، ئەمن و ئیستخبارات و تەواری رژێمی پێشوو قەدەغە بکرێت.
9- لێکۆڵینەوە بکرێت لە هۆکاری وێرانکردنی سەربازگەی دووبز دوا مەنزڵگای هەزاران ژن و منداڵی ئەنفالکراو و نەپاراستنی.

رێکخراوەکان:
رێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید- kwg
-تۆڕی رێکخراوە کوردستانییەکان لە پێناو دادگای تاوانی نێودەوڵەتی – Koncicc
-تۆڕی ئایکان کوردستان ــ IKN
-رێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کۆکوژ لە کوردستان ــ OAWMD
-رێکخراوی هەڵمەتی دادپەروەری ــ OJC
-رێکخراوی جیهانی بۆ چەکی کیمیاوی و بایەلۆجی-www
-هەڵمەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان
-گۆڤاری تەبزاوە
-رۆژنامەی نگرە سەلمان

- رێکخراوی مانەوە بۆ پرسی شەهیدان و ئەنفالکراوان
-کوردۆساید ێچ-چاك کوردستان

مێژووی سلێمانی لەدیدی میران ئەبراهام-ەوە.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

خوێندنەوەیەک بۆ رۆمانی خانەقای میرزا

رۆمانی(خانەقای میرزا) لە نووسینی میران ئەبراهام، یەکێکە لەو رۆمانە جوانانەی لە ماوەی پێشوودا خوێندمەوە و مایەی سەرنج و تێڕامانم بوو. هەربۆیە لەپاش خوێندنەوەی حەزمکرد چەند سەرنج و تێبینییەکی خۆم بنووسم، ئامانجی سەرەکیشم ناساندنی ئەم رۆمانە جوانەیە بە خوێنەری کورد.

پانۆرامایەک بەناو مێژووی شاری سلێمانییدا

دەتوانم بڵێم ئەم رۆمانە وەکو پانۆرامایەکی مێژوویی خێرایە بەناو مێژووی شاری سلێمانیدا، لە سەرەتای ساڵانی چلەکانەوە دەستپێدەکات هەتاوەکو کۆتایی ساڵانی هەشتاکانی سەدەی پێشوو. لەرێشدا نووسەر ماڵی(میرزا کەریم) دەکاتە مەیدانی رۆمانەکەی، پاڵەوانی سەرەکیی رۆمانەکەش شاعیر و تێکۆشەری ناسراوی کۆمەنیست(جەلالی میرزا کەریم)ە.

سەرەتای رۆمانەکە لە ماڵی میرزا کەریم دەستپێدەکات، ئەم ماڵە کە نازناوی (خانەقای میرزا)ی لێنراوە، دەبێتە بنکەی سەرەکیی بۆ زۆرێک لە ئەندامان و لایەنگرانی حزبی شیوعی و ئەدیبان و نووسەرانی شاری سلێمانی. هەر لەرێشەوە تیشک دەخرێتە سەر بەشێکی زۆری کار و چالاکییە سیاسیی و ئەدەبیی و فەرهەنگییەکانی ئەم شارە. هەروەها لە رێگەی گێڕانەوەی بیرەوەرییەکانی جەلالی میرزا کەریم-ەوە، کۆشکی رۆمانەکەی دروستدەکات.

جەلالی میرزا کەریم شاعیر و ئەدیب و رۆژنامەنووس و تێکۆشەرێکی دێرینی شاری سلێمانی بووە، لەرێگەی ئەویشەوە باسی ئەدیب و شاعیر و نووسەر و سیاسیی و بەرپرسانی ئەمنی و ئیداری شاری سلێمانی دەکات. باسی نوخبەی نووسەرانی کورد دەکات، وەکو(پیرەمێرد، قانیع، فایەق بێکەس و پاشانیش شێرکۆی کۆیی، کامەران موکری، حسێن عارف، د. عیزەدین مستەفا رەسوڵ، عەلادین سەجادی و زۆری تریش). پەلیش دەهاوێت بە هەولێر و رۆژهەڵاتی کوردستان و باسی شاعیران و

نووسەرانیان دەکات، لەوانە: (عەبدوڵلا پەشێو، سەعدوڵڵا پەرۆش، جەمیل رەنجبەر و عەبدولرەحمانی زەبیحی)

ڕووداوە سیاسییەکان

نووسەر لە ڕێگەی بەشدارییکردنی ئەندامانی ماڵی میرزا کەریم -ەوە لە چالاکییە سیاسییەکاندا بەتایبەتی لەناو ڕێکخستنەکانی حزبی شیوعیدا، باسی تەواوی ڕووداوە سیاسییەکان دەکات هەر لەسەردەمی پاشایەتی، ڕژێمی قاسم و پاشان ڕژێمی بەعسەوە. هەروەها پانتاییەکی باشی بە جەنگ و ململانێکانی نێوان شیوعییەکان و پارتییەکان تەرخان کردووە.

ڕووداوە ئەدەبییەکان

بە حوکمی ئەوەی جەلالی میرزا کەریم شاعیر و ئەدیب و ڕۆژنامەنووس بووە، ئەمە ئاگاداری چالاکییە ئەدەبییەکان و بازنەی ئەدیبان دەبین. لەهەمان کاتیشدا تیشک دەخاتە سەر پەیوەندیی نێوان ئەدیب و نووسەرەکان لەو سەردەمانەی کە نووسەر باسیان دەکات، بەتایبەتی لە ساڵانی پەنجا و شەست و حەفتاکاندا. هەروەها ئاگاداری ڕەوشی ڕۆژنامەگەریی دەبین لە بەغدا بەتایبەتی ڕۆژنامەی هاوکاری. هەروەها چالاکییە ئەدەبییەکان، لەوانە: ڕوانگە و دامەزراندنی کۆڕی زانیاریی کورد، یەکێتیی نووسەران و چالاکییە ئەدەبییەکان. نووسەر توانیویەتی لە ڕێگەی بازنەی پەیوەندییەکانی جەلالی میرزا کەریمەوە، هەڵوەستی نووسەران و شاعیرانی ئەوکاتە دەربخات، بەتایبەتی لەبارەی حزبەکانەوە، هەروەها جەنگ و ململانێ توندەکان کە لەناو نووسەران و ئەدیباندا دروست بووە.

بەرکەوتەی شارستانی

جگە لە ڕووداوە سیاسیی و ئەدەبییەکان، نووسەر توانیویەتی تیشك بخاتەسەر مەسەلەی چۆنێتی مامەڵەکردنی خەڵکی لەگەڵ شارستانیی مۆدێرندا بەتایبەتی تەکنەلۆژیای نوێ، بۆ نموونە لەشوێنێکدا باسی ئەوە دەکات چۆن لە شاری کفری، دەروێشەکان و خەڵکانی ئایینی، دژی بەکارهێنانی گرامافۆن خۆپیشاندانیان کردووە و بە کارێکی شەیتانیان وەسفکردووە.

جووەکانی شاری سلێمانی

خاڵێکی گرنگی تر کە ئەم ڕۆمانە باسی دەکات، ژیانی جووەکانی ناو شاری سلێمانی و دەروبەریەتی، بەتایبەتی لەپاش بڕیاری دەرکردنی

جووەکان لە عیراق. لێرەدا نووسەر تیشکی خستۆتە سەر یەکێک لە قۆناغە ناخۆش و تراژیدییەکانی ئەم شارە، کە پەیوەندیی بە یەکێک لە پێکهاتە گرنگەکانی شارەوە هەبووە، ئەویش جووەکانە. لەم رۆمانەدا لە رێگەی چەند رووداوێکەوە ئەوەمان بۆ دەگێڕێتەوە، هەندێک چاوچنۆک و تاڵانچی چۆن هەوڵیانداوە، دەست بەسەر سامان و ماڵی جووەکاندا بگرن و سوودیان لەو رووداوە وەرگرتووە، تاوەکو دەستبکەن بە تاڵانیی و بردنی ماڵی جووەکان.

شێخ لەتیفی حەفید

هەمیشە بنەماڵەی شێخ مەحمود بەشێوەیەکی پۆزەتیف لەناو ئەدەبیاتی کوردیدا باسکراون، بەڵام ئەم بنەماڵەش وەکو هەموو دەسەڵاتدارێکی تر، لایەنی باش و خراپیان هەبووە. لەم رۆمانەدا باسی رووداوێک دەکات پەیوەندیی بە شێخ لەتیفی کوڕی شێخ مەحمود-ەوە هەیە، کە چۆن جووتیارەکانی دەڤەری عەربەتی چەوساندۆتەوە و ئاوی لێگرتوونەتەوە، ئەوانیش هاتوون بۆ سلێمانی خۆپیشاندانیان کردووە، ئەویش نەک گوێی بە داواکارییەکان نەگرتووە، بگرە لە رێگەی پیاوەکانییەوە کەوتۆتە گیانی ئەو جووتیارە هەژارانە و لێیانداون و گاڵتەیان پێکردوون.

پەلاماردان و کوشتن و ئازاردانی شیوعییەکان لە ساڵانی پێنجا و شەست و حەفتاکاندا

سلێمانی وەکو شارێکی زیندوو، هەمیشە جێگەی ململانێی سیاسیی بووە. حزبە کوردی و عیراقییەکانیش هەوڵیانداوە ئەندام و لایەنگریان لەم شارەدا هەبێت. بەداخەوە لەو ململانێیەدا زۆرجار توندوتیژیی بەکارهاتووە، بەتایبەتی لە ساڵانی پێنجا و شەست و حەفتاکاندا، لەلایەن پارتییەوە پەلاماری ئەندام و لایەنگرانی حزبی شیوعی دراوە. لەم رۆمانەشدا لە رێگەی گێڕانەوەی چەندین رووداوی دڵتەزێنەوە، باسی ئەو پەلاماردانانە دەکات بەرامبەر بە شیوعییەکان کراوە.

رۆڵی تورکیا لە کودەتای 1963 ی بەعسییەکان و مەنعەتەجەولی زەعیم سدیق دا

کودەتای شوباتی 1963 یەکێکە لە رۆژە خوێناوییەکانی مێژووی عیراق و باشووری کوردستان. نووسەر هەوڵیداوە تیشکێک بخاتە سەر ئەو رۆژە خوێناوییە، کە چۆن حەرەس قەومییەکان، خوێن و کوشتن و گرتنیان بۆ دیاریی بۆ خەڵکی شاری سلێمانی هێناوە. لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە، باسی رۆڵی تورکیا دەکات لەم کارەساتەدا. جەلالی میرزا کەریم پاش چەندین ساڵ کتێبێکی بەردەست دەکەوێت، بە تورکی نووسراوە،

بیرەوەریی چەند جەندرمەیەکی تورکییە باسی ئەو رۆژانە دەکەن و خۆیان بەشداربوون لە کۆمەڵکوژیی خەڵکی سلێمانیدا، ئەمەش لەرووی مێژووییەوە خاڵێکی گرنگە و پێشتر باس نەکراوە.

چەند سەرنجێک

لەگەڵ بوونی چەند خاڵێکی جواندا، بەڵام ئەم رۆمانەش بەدەر نییە لە کەموکورتی و رەخنە. کاتێک خوێنەر رۆمانەکە دەخوێنێتەوە، هەست دەکات زیاتر ئەمە بیرەوەرییە نەک رۆمان، هەندێ وردەکاریی تێدایە دەڵێیت بیرەوەریی جەلال میرزا کەریم-ە، چونکە ناوی کەسەکان و شوێنەکان و تەنانەت رووداوە مێژووییەکانیش، هەموویان راستەقینەن. بۆیە من کە ئەم رۆمانەم خوێندەوە وام هەستکرد ئەمە بیرەوەریی جەلالی میرزا کەریم بێت و نووسەر دووبارە دایڕشتبێتەوە، چونکە زۆرکەم رەگەزی رۆمانی تێدایە، بۆ نموونە (رەگەزی کتوپڕ، گرێی ئەدەبی، و دیالۆگ و مۆنۆلۆگ) هیچ لەمانەی تێدا نییە، ئەگەر هەشبێت زۆر کەمە.

خاڵێک کە مایەی سەرنجم بوو بەشی کۆتایی رۆمانەکەیە، ئەو کاتەی جەلالی میرزا کەریم لە ئەمریکا (شیرکۆ بێکەس) دەبینێت، ئەم بەشە زیاتر دەڵێیت دادگایەکە نووسەر بۆ لێپرسینەوە لە شێرکۆ بێکەس و عەبدوڵڵا پەشێو، دایناوە. لێرەدا رەخنەی توند لە شیرکۆ دەگرێت، هەروەها عەبدوڵڵا پەشێو-یش تاوانبار دەکات بەوەی شیعرێکی جەلالی میرزا کەریمی بردووە.

من نازانم هۆکاری چییە، نووسەر ئەم بەشەی وا داڕشتووە؟ ئایا ئەمە لە بیرەوەرییەکانی جەلالی میرزا کەریم دا هاتووە، یان هەر خۆی بەوجۆرە دایناوە؟ ئەمەش لەکاتێکدا شیرکۆ بێکەس چەند ساڵێکە کۆچی دوایی کردووە و ناتوانێت بەرگریی لەخۆی بکات. ئەم شەڕفرۆشتنە بە مردوو کارێکی جوان نییە و دوورە لە ئاکاری ئەدەبییەوە، بەڵام سەبارەت بە عەبدوڵڵا پەشێو ئاساییە، چونکە ئەو خۆی ماوە و دەتوانێت بەرگریی لەخۆی بکات و تۆمەتی دزینی شیعری جەلالی میرزا کەریم رەتبکاتەوە.

لە کۆتاییدا دەتوانم بڵێم ئەم رۆمانە یەکێکە لەو کارە ئەدەبیانەی لە ڕێگەیەوە دەتوانین بەشێک لە مێژووی شاری سلێمانی-مان دەستبکەوێت، هەروەها ئاگاداری خەبات و تێکۆشانی شاعیر و نووسەر و خەباتگێڕی ناسراو(جەلالی میرزا کەریم) بین. هیوای سەرکەوتنی زیاتر بۆ رۆماننووس(میران ئیبراهام) دەخوازم.

چۆن رۆژی ئەنفال دیاریکرا؟.. عەلی مەحمود محەمەد

بۆ یادی ئەنفالی 2024 بابەتێکم نووسی بەناوی (14-4 کێ کردی بە ڕۆژی ئەنفال ؟)، تا لە رۆژنامەی کوردستانی نوێ بڵاو بکرێتەوە،دواتر لە رۆژنامەکەوە پەیوەندیان پێمەوە کرد کە بابەتەکەت درێژە کورتی دەکەینەوە، بۆیە وتم رایگرن، کەچی کە ژمارە 9147 ی رۆژنامەکە لە رێکەوتی 14-4-2024 کە دەرچوو بابەتێکی کاك تەیب جەباری تێدا بڵاو کرابووەوە بەناوی (چۆن 14/4 کرا بەساڵڕۆژی ئەنفال؟)، زۆر لام سەیرو سەرنج راکێش بوو، چ ڕێکەوتێکە دوو کەس بە یەك ناونیشان بابەت بۆ یەك رۆژنامە بنووسن؟، بابەتە پڕ لە سەرچاوەو وردەکەی من رەتبکەنەوە، بابەتە سادەکەی خۆیان بڵاو بکەنەوە، دەبێت سیاسەت تەداخول لە هەموو شتێك بە مێژووەوە بکات؟.

بۆ رۆژێك؟

ئەنفال مەرگی خێراو لەسەرخۆی بە ئازاری گەلێك بوو، مەرگێك پرۆسەی روح کێشانەکەی 197 ڕۆژی خایاند، ڕژێم شەوی دەدایە دەم ڕۆژەوە بە قەسابیکردنی لادێنشینەکان کوردستان و سوتاندنی خاك و وێرانکردنی ئاوەدانی و وشککردنی سەوزایی و کانییەکانی و نەهێشتنی مرۆڤێك بە ناوی کوردەوە، لە سەرەتا لە دەرەوەی شارەکان جاری کۆمەڵکوژی دا، دوایی ناو شارەکانیشی گرتەوە، سوپای عێراق لە سەرباز و جاش بە خەفیفەو مەفرەزە تایبەتییەکانەوە وەك حەزییایەك لە هەر چوار لاوە پەلاماری تەواوی لادێکانی کوردستانیان دا، ئەوەی ڕزگاری نەبوو لەو ڕۆژەوە بەیای ببڕای نەیانمان بینییەوە. هەموو ڕۆژەکانی ئەو ئۆپەراسیۆنی مەرگە، مەرگەساتێکی پڕ لە وەیل بوو، ڕۆژگارەکانی دواشی ژیانی ناو مەرگەساتەکانی تۆپزاو و نگرەسەلمان، چاڵ و پەناگای گولەبارانکردنی بە کۆمەڵی ئەنفالکراوان هەموو مێژووییەکی دانەبڕاون لە یەکتر، بە ئەڵقەیەکی هەتا هەتایی پێکەوە گرێدراون،

مێژوویەك بوو پڕ لە یاداوەری مەرگ و تاوان، جێی خۆیەتی یادی هەموو ئەو تاوان و کارەسات و قوربانیانە بکرێتەوە کە لە ماوەی ئەو حەوت مانگەدا ئەنجام دران بە ناوی ئەنفال. ئەوەی لە ناوییدا نەژییا بێت، ئەوەی بە چاوی خۆی وێنە ترسناکەکانی تاوان و کارەساتە جەرگ بڕەکانی نەبینیبێت، ئەوەی ئێش و ئازارەکانی بە جەستە و روح نەچێشتبێت، ئەوەی ڕۆژی نەدابێتە دەم شەوەوە بە بینینەوەی خۆشەویستەکانی، گەڕان بە دوای پارچە جگەرەکانی، ئەوەی بە پێی خۆی ڕزگار نەبووبێت و لەو جەهەنەمە نەگەڕابێتەوە، ناتوانێت وینای چیرۆکەکانی ئەو مەرگە ساتە بکێشێت، ئەمە لە خەونی شاعیرانە زۆر دوورترە، ئەمە ئەو جیهانەیە لە وێنای جەهەنەمی ئاینەکان و دۆزەخی عاشقان گەورەترە، ئەمە جیهانێکی تایبەتە کورد ناوی ناوە ئەنفال و مرۆڤایەتیش ناوی ناوە جینۆساید.

خۆ ناشتوانرێت هەموو ڕۆژەکانی ئەنفال، بکرێت بە شین و شەیپوری یاداوەرییەکانی قوربانیان، چونکە فەزایەك بۆ ژیان، کاتێك بۆ بیرکردنەوە و هەنگاو نان بۆ ئایندە، چرکە ساتێك بۆ ژیانی دوا ڕۆژ نامێنێتەوە .

لە بیرکردنەوەی یاداوەرییەکانیش مانای لە بیرکردنی تاوان، لە یاد کردنی خیانەت، لە بیر کردنی مێژووی تاڵ و شکستەکانی ڕابردوو دێت، گەلێکیش ڕابردووی غەدر و کارەساتەکانی لە بیر بکات، مانای ڕازییە بە کوشت و بڕەکانی داهاتووش، مانای ملکەچ دەکات بە زەلالەت و قەسابییەکان کەوا چاوەڕوانین، لە بیرکردنی یاداوەرییەکان یانی دەست ئاواڵە کردنی داهاتووە بە دووبارە بوونەوەی کارەساتە ترسناکەکان. بۆ ئەوەی لە داهاتوو مەرگە سات و قەسابی کردنەکانی رابردووی خۆمان لە یاد نەچێت، بۆ ئەوەی ئێسکەکانمان لە بیابان و ناو حەوزی تێزابەکان دەرکەینەوە و تف لە حەجاج و حەجاجییەکان بکەین، پێویستمان بەوە هەیە لە ڕێگەی یاد کردنەوەی ئەنفالەوە خۆمان وەك گەلێکی بەردەوام لە پرسە و خەبات کەر بە دواڕۆژێکی ڕۆشن دانێین، گەلێك ئامادەیی ئەوەی هەیە ڕابردووەکان خۆی وەك ئەوەی هەبووە بخوێنێتەوە بۆ هەنگاوەکانی داهاتوو، ئەمە چاومان لە داهاتووە، بۆیە ڕابردوو دەخوێنینەوە بۆ ئەوەی داهاتوییەکی ڕوون و گەش دابین بکەین و هەڵەکان دووبارە نەکەینەوە، هەرچەندە بوونی تاوانبارانی کورد لە ناومان بەردەوام ئازاری دەروونیمان زیاد دەکات و یادکردنەوەکانمان تاڵە کەن، بەردەوام ئازارمان دەدەن.

یادکردنەوە بەشێکە لە قەرەبووی روحی، بەشێکە لەخۆ ئامادە کردنەوە بۆ هەنگاونان بۆ دادپەروەری، بەشێکە لە بەرەو ڕووبوونەوەی مەرگ و کەرامەت.

بۆ بەرواری 4-14

شێخ وەسانان و بادینان و شاری سەردەشت یەکەم شارو ناوچە بوون، بەر لێدانی چەکی کیمیاوی کەوتن لە کوردستان، بەڵام هەڵەبجە کرا بە ڕۆژی شەرمەزارکردنی چەکی کیمیاوی لە کوردستان وە چووە لیستی گینزەوە وەك خاوەند زۆرترین قوربانی چەکی کیمیاوی لە جیهان، چونکە قەبارەی زیانەکانی گەورەتر بوو لە هەمووان و تاوانەکە ناسراوتر تربوو لەوانی پێشوتر کە دواتر کە هاتن. بۆ بەرز راگرتنی یادگە، هەموو تاوانێك پێویستە ڕۆژێك هەبێت بۆ یادکردنەوەی، بوونی ڕۆژێکی وا گرنگە بۆ ناوەندیدان بە یادەکە لە لایەن نەتەوەوە بۆ لەبیر نەکردنەوەو سزا دانی بکەرانی، هەروەها گرنگیشە بۆ بەردەوام هێشتنەوەی لە زەینی نەوەکانی داهاتوو و باشتر کردنی باری ژیانی ئەوانەی پەیوەستن بەو تاوانەوە، ئەمە لە پاڵ ئەوەی بەرز راگرتنی یاداوەری بەشێکە لە قەرەبوو کردنەوەی مەعنەوی قوربانیان.

کام رۆژ بۆ ئەنفال؟

ئەنفالیش بەهەمان شێوە دەبێت ڕۆژێك تیایدا دیاری بکرێت بۆ یادکردنەوەی ئەو تاوانە 197 رۆژییەی کە لە جەرگەیدا نزیك بە 10% گەلەکەمانی تێدا کوشت و بڕ کرا، نە یەکەم ڕۆژی و نە دوا ڕۆژی ئەو تاوانە لە رویی مرۆییەوە ئەو زیانە گەورەیەی نەبووە تا دیاری بکرێن بە ناوەندی ڕۆژی یاداوەری، گەورەترین قەبارەی تاوانەکە لەپرۆسەکە ئەنفالی سێی گەرمیانە .
ئەنفالی گەرمیان کە لە ڕۆژی ڕەشی 7 نیسان یادی دامەزراندنی پارتی بەعس دەستی پێکرد و لە 4-20 کۆتایی پێهات، وەك بەعس ئاسا دڕندانەترین قۆناغی ئەنفالەکان بوو، هەرچەندە لەم شاڵاوەیان چەکی کیمیاوی بەکار نەهات جگە لە گوندی تازە شار وەك شیمانە دەکرێت، بە پێچەوانەی ئەنفالەکانی دیکە، کە سەرجەمیان بە لێدانی چەکی کیمیاوی دەستیان پێکرد، وەلێ پێدەشتەکانی گەرمیان ئەو جوگرافیایە نەبوو بۆ بەرەو ڕوبونەوەی سوپای بەعس بۆیە زیانەکان گەورە بوون، ئەمە لە پاڵ لە خشتەبردنی خەڵك لە لایەن جاشەکانەوە بە بوونی لێبوردنی گشتی، هەندێك جار مەلای مزگەوتەکانیش کەوتوونەتە ئەو تەڵەیەوە.
لە گوندی تازە شار کە چەکی کیمیاویش بەکار هات پێشمەرگەکانی ((یەکێتی نیشتمانی کوردستان، حیزبی شیوعی عێراقی)) قوربانی گەورەیان دا، بەڵام نەتوانرا پێش بە هێرشەکان بگیرێت، قەبارەی سوپای هێرش بەر گەورەتر بوو لە توانای بەرەنگاربوونەوەی پێشمەرگە و جەماوەر، کە پێشر لە دوو پرۆسەی ئەنفالدا تێسرەواندنی

کاریگەریان بەر کەوتبوو و تواناکانیانی لاواز کردبوو.
زیانی گەورەی ئۆپەراسیۆنەکانی ئەنفال لە پرۆسەی ئەنفالی گەرمیان و لە ڕۆژەکانی 13-14-15–4-1988دا بوو، بە تایبەتیش ڕۆژی 14-4، زیانەکانی ئەو ڕۆژانەی تاوانەکە گەورەترین و زۆرترین زیان بوون کە بە سێیەك بۆ نیوەی کۆی قوربانییەکانی هەموو تاوانی ئەنفال مەزەندە دەکرێت، شەوی 13 لەسەر 14 ی 4 بازنەی ئابلوقەدانی خەڵك تەسککرایەوە، کە رۆژی دواتر لە گوندی ملە سوورە زۆربەی خەڵکەکە لە لایەن جاشەکانەوە تەسلیمکرانەوە، لەو رۆژانە لە قادر کەرەم و سەنگاو لەیلانیش زیانەکان زۆر بوون، لە ڕۆژی 14 نیساندا لە هەردوو گوندی ملەسورەو کوڕە جەی حاجی حەمەجان زۆربەی خەڵکی ناوچەکە پاش تەنگکردنەوەی بازنەی ئابلوقە لە سەریان بە ئالای سپییەوە لەوێ کۆببونەوە، هەموویانیان کۆکردەوە و ئەنفالیانیان کردن، جاشەکان ڕۆڵی کارایان هەبوو لە ئەنفالکردنی ئەو خەڵکە، لەو ڕۆژەدا هەزاران کەس لە خەڵکی ناوچەکە کە بەشی زۆریان ژن و مناڵ و پیر و پەککەوتە بوون کۆکرانەوە و بە ئیڤای سەربازی و تراکتۆرو ئۆتۆمۆبێلی هاووڵاتییانی ئەنفالکراو گواسترانەوە بۆ سەربازگەی قۆڕەتوو (دەکەوێتە سنوری ناحیەی مەیدانی شاری خانەقینەوە، ئەم ناوچەیە لە دوای ساڵی 1974 ەوە تەعریب کراوە).
پاشماوەی شمەك و جل وبەرگەکانیان تا ناوەڕاستی نەوەدەکانیش مابوون.
بەم هۆیەوە رێکەوتی 14-4 وەك ڕۆژێك تیایدا دڕندەیی ئۆپەراسیۆنەکانی ئەنفال گەیشتە ترۆپکی تاوان هەڵبژێردرا بە ڕۆژی ڕەشی ئەنفال، ڕۆژێك دەیان هەزار هاووڵاتی پاش ئابلوقە دان و قەتیسکردنەوەیان لە ناو بازنەیەکی تەسك لە لایەن جاشەکانەوە لە پێشیانەوە فەتاح بەگی جاف و چەندینی دیکە تەسلیم بە بەعس کرانەوە، بۆیە کاتێك 14-4 دێتە پێشەوە، دەبێت ناوی ئەو جاشانە لە پێشی پێشەوە بن بۆ دادگاییکردن، ئەگەر تا ئێستاش دادگایی نەکرابێتن مخابن دوای ئەوەی دادگای باڵای تاوانەکانیش بەشێکیانی وەك تۆمەتبار بۆ دادگاییکردن ناساند.

حکومەت لە خەو هەستا

دیاریکردنی ڕۆژی 14-4 بە ڕۆژی ئەنفال هەنگاوێکی گرنگ بوو لە سەر دیاریکردنی ڕاستە ڕێگایەکی درووست بۆ بە گەلی کردنی یاداوەری تاوانی ئەنفال و جینۆسایدناسینی و بە مێژووکردنی و هەوڵدان بۆ باشتر کردنی باری ژیای بەجێماوەکانی قوربانیان.
هەموو کات زیان هەتیوەو قازانج باوکی زۆرە، کە بە یەکەم جار

داواكرا 4-14 بكرێت بە ڕۆژى ئەنفال، دەستە بژێرێكى كەم لە دەورى بانگەوازەكەى كۆبوونەوە، كەسێك خۆى ناكرد بە خاوەندى، وەلێ كە هەوڵى بێپسانەوە و بەردەوامى دەيان كەس كە ناويان هاتووە دەگات بە ئەنجام، لە هەموو لايەكەوە دەڵێن منم، هەموو كات خەڵكانى بەرژەوەند خواست لە دواى هەوڵەكانەوە ئامادەن بۆ دورينەوەى رەنجى خەڵكانى خۆنەويست .

دواى 19 سال□ ل□ تاوانى ئەنفال، دواى 16 سال□ ل□ ئازادبوونى كوردستان، دواى 12 سال□ ل□ نووسينەوەى يەكەم بەيانى فەرمى كە تيايدا داواكراوە 4-14 بە ڕۆژى ئەنفال بناسرێت لە كوردستان، هەمان بەيانامە لە ڕۆژى خۆيدا لە ڕۆژنامەو دەزگاكانى ڕاگەياندن بە بەرب□ساوى ب□ساوكراوەتەوە و ئەرشيفكراوە، دواى ئەوەى ترسى هەڕەشەى كەس و كارى ئەنفالكراوەكان و شەرمەزارى بەرپرسان لە نە هێنانەوەى ڕوفاتى ئازيزى كەس و كارەكانمان تۆقانديانى، لە بەروارى 4-4 -2007 بڕيار لەسەر ئەوە درا 4-14 بەڕۆژى ئەنفال بناسرێت:” پيشنيوەرۆى دوينى 4/4/2007، ئەنجومەنى وەزيرانى كوردستان بەسەرۆكايەتيى نيچيرڤان بارزانى سەرۆكى ئەنجومەنى وەزيران و عومەر فەتاح جيگرى سەرۆكى ئەنجومەن، لە تەلارى ئەنجومەنى وەزيراندا كۆبوونەوەى ئاسايى خۆى كرد. لەكۆبوونەوەكەدا رەزامەنديى لەسەر پرۆژەى بريارى دانانى رۆژى 14/4ى هەموو ساڵيك بەرۆژى ئەنفالكراوەكان وەرگيرا “.

بۆ نەپرسين دواى 16 سال□ ل□ ئازادبوونى كوردستان، زوو نەبوو رۆژێكتان دياريكرد بە رۆژى ئەنفال؟.

هەوڵەكان بۆ دياريكردنى رۆژى 4-14 بە رۆژى ئەنفال

ئ□و □□ژانەى دۆزى ئەنفال جێى گرنگى پێدانى لايەنەكان نەبوو، نووسەران و چالاكڤانانى ئەم بوارەش لە ژمارەى پەنجەكانى دەست كەمتر بوون، ئەنفال دۆسيەيەكى بص خاوەند بوو، كەمتر لە راگەيەنادنەكان باسى لێوە دەكرا، ئەوەى هەشبوو پەرتوبڵاو بوو، هوشيارى لە بوارى دۆزەكە زۆر لە خوار بوو، لەو ڕۆژانەدا كۆم□لك چالاكوان و □□شنبير و هونەرموند و دلسۆزى ئەم گەلە، بە سكى برسى و ماندوەيەتى سەختى ژيانەوە، لە پاڵ نەبوونى و هەژارى خەمى ئەنفالەكانيان لە كۆل نا و شەويان دايە د□م □□ژ□و□ ب□ ب□ مسژوو كردنى ئەم تاوانە و ديارى كردنى □□ژ□ك بۆ يادكردنەوەى دەستە جەمعى، تاكو لەو ڕۆژەدا قورسايى بدرێتە تاوانەكە و ساڵانە لە كات و ساتى خۆيدا ياد بكرێتەوە، ئەو ياداوەرييە نەمرێنرێت، لە بيرى تاكەكانى گەلەكەمان بە زيندويى بمێنێتەوەو ببێتە ڕچەى ناساندنى

لە ئاستی جیهانیدا .
پصویستە ئەو مرۆڤە دەسەزانەی کە هەوڵەکانیان بەری گرت بە دیاریکردنی ئەو ڕۆژە بە ڕۆژی ئەنفال، ناویان بچصتە مصژووی بەگژدا چونەوەی ئەنفال و ئەنفالچییەکان، منیش وەك ئاگادارصکی زۆرتر لە هەر کەسصکی دیکە لە بەشەکی زۆری ئەو چالاکیانە، چەند دصرصك لەم یادە دەخەمە سەر کاغەز، بە داوای لێبوردن لە هەموو ئەو ناوانەی بە بێ هیچ هەکارێك لە یادیانم کردووە، ناڕەوایە ڕەنجی کەسانێك بە بە مێژوو کردنی ئەنفال هەوڵیان داوە لە یاد بکرێن، بەری ڕەنجی کەسانی دیکە، هەوڵ و ماندوبوونی کەسانی دی ئەگەر لە گۆڕیانیشدا نەبیت لە یاد بکەیت، دەزەکە پێویستە دوور بخرێتەوە لە بازرگانی کردن بە خوێنی خەڵکەوە.

کێن ئەوانە؟

پاش گەڕانەکی وورد بە ناو ڕۆژنامەکانی دوای ڕاپەڕین، ئەوەی کەوتە بەر چاوم، یەکەم وتاری بلاوکراوە لە سەر ئەو ڕۆژە نووسرابێت بە اصز (ا خ) لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوصی ژمارە 66 نووسیویەتی، کە دوایی بە پرسیار بەم دەر کەوت ئەو کەسایەتیە ئازیزە ناوی بەاصزی کاك اڕحمان خانییە لە شاری دەربەندیخان، ئەمە وەك یەکەم ئاماژە دان بە ڕۆژی 4-14.
ڕۆژنامەکان ئەو ڕۆژانە باشترین بەڵگەنامەن بە ئەوەی بزانیین ئەم هەوڵانەی دراون بە دیاریکردنی ڕۆژی 4-14 بە ڕۆژی ئەنفال چەند کاریگەر بوونە لەو ڕۆژگارە جێگای خۆیان گرتوە و گەیشتوونە بە جێی مەبەست، توانیویانە ئەو داواکارییە بسەپێنن لە ئاستی گەل و کەناڵەکانی راگەیاندنی ئەوکات یان نا؟.
ڕۆژنامەکانی کوردستان هیچ یەکەکیان تاکو ساڵی 1995 ئەو ڕۆژەیان بە ڕۆژی ئەنفال نەناساندووە، بە ئەم مەبەستە با چاوێك بە چەپکێك ناونیشان و مانشەتی ڕۆژنامەکانی ئەو کاتانە بخشێنین لە ڕۆژی 14ی چواردا .
کوردستانی نوێی ژمارە 66ی ڕێکەوتی 1992-4-14یدا لە مانشێتەکەی هاتووە: (سەرکەوتنێك لەگەڵ ڕۆژەم بەهای ئەو کاغەزەی نابێت کە لە سەری مۆر دەکرێت).
کوردستانی نوێ ژمارە660 ی ڕێکەوتی 1994-4-14، لە مانشێتەکەیدا هاتووە: (بەیاننامەی م س ینك بە بەنەی کەچی دوایی هەڤاڵ ڕۆسوا مەمەند)، لە ئیتحادی عەرەبی ژمارە 75 ی ڕێکەوتی 1994-4-16 یش هەمان بابەتە .
الاتحادی ژمارە 127 ڕێکەوتی 1995-4-15 لە مانشێتەکەی هاتووە،

(امریکا قلقە علی حقوق الانسان خصوصا فی اقلیم الکردی بترکیا).
بەڵام کوردستانی نوێ ژمارە 962 ڕێکەوتی 14-4-1995 مانشێتەکەی بریتی بوو لە: (لە ژێر ڕۆشنایی ڕاپۆرتەکەی ئێکیوسدا بڕیاربوو دوێنێ ئەنجومەنی ئاسایش پڕۆژەی فرۆشتنی بەشێك لە نەوتی عێراق پەسەند دەکات) (هەرچەندە لەم ژمارەیەدا بابەتی زۆر لەسەر ئەنفال لە لاپەڕەکانی ناوەوە بڵاو کراوەتەوە، لە ناویشیاندا بەیاننامەی یەکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکان لەسەر 14-4 ڕۆژی ئەنفال، کە یەکەمین بەیاننامەیە بۆ بۆنەی ڕۆژی ئەنفالەوە تا ئەوکاتە دەرچووبێت، هەروەها چالاکییەکانی ڤیستیڤاڵی یەکەمی ئەنفالەکان) ی تێدا بلاوکراوەتەوە، ڕۆژانی دواتریش لەسەر هەمان ڤیستیڤاڵ هەواڵ بڵاو کراوەتەوە، هەموو ئەوانەش لەسەر داواکاری ئێمە بوو.
هەرچی کوردستانی نوێی ژمارە 1262 ی ڕۆژی یەك شەممەی ڕێکەوتی 14-4-1996ە، لە مانشێتەکەیدا هاتووە (تەنها بە دادگاییکردنی ئەنفالچییەکان ڕوحی شەهیدانمان شاد دەبێت)، ئەمەش دووای هەفتەیەك چالاکی ڤیستیڤاڵی دووەمی ئەنفالەکان لە هەولێرو شەقڵاوە، “لە وکاتە کۆمەڵەی روناکبیری کۆمەلایەتی کەرکووك ویستیان هەبوو 17-4 وەك ڕۆژی ئەنفال دیاریبکەن، بەلام هەوڵەکانیان شکستی هێنا ” .
هەرچی ڕۆژنامەی برایەتییە ژمارە 1920 ڕێکەوتی 14-4-1994 ە، لەە مانشێتەکەی هاتووە: (هێژا مسعود بارزانی لە پرسەی خوالێخۆشبوو رسول مامەند ئامادە دەبێت)، هەرچەندە پەیامی برایەتی هەمان ژمارە لەسەر تاوانی ئەنفالە، وەلێ هیچ ئاماژەیەك بە ڕێکەوتی 14-4 وەك ڕۆژی ئەنفال نەکراوە.
ڕۆژنامەی یەکگرتوو ژمارە 86 ی ڕێککەوتی 12-4- 1996 لە مانشێتەکەیدا هاتووە:(فرە زمانی و فرە ڕەگەزی نیشانەی گەورەیی خودان و دەبێ بپارێزرێن، ڕیسوا بێت سیاسەتی جینۆساید و قڕ کران)” بەهۆی بەشداری کاك عەبدالڕەحمان سدیق لە ڕێکخستنی ڤیستیڤالی یەك و دوو کاریگەری لەسەر ڕاگەیاندنی یەکگرتوو هەبوو لەو ڕۆژگارە، لەسەر پێشنیاری ئەمەش ئەو مانشێتە نووسرا”.
هەرچی ڕۆژنامەی ئاڵای ئازادی زمانحاڵی ئەوکاتی حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان بوو، لە ژمارە 68 ی ڕێکەوتی 11-4-1993 یدا لە مانشێتەکەی هاتووە: بە سەرخستنی دەست پـَێشخەری pkk، بەرنامەی هاوبەش و هاوکاری سیاسی، ئەرکەکی نەتەوایەتییە.
بەڵام لە ئاڵای ئازادی ژمارە 166 ی ڕێکەوتی 16-4-1995 دا هاتووە (ئەنفال بەڵگەی خۆڕاگری میللەتەکەمان و دڕندەیی دوژمنانە)، ئارمی ڤیستیڤاڵی یەکەمی ئەنفالەکان لە لاپەڕە یەکدا بڵاو کراوەتەوە.
لە مانشێتی ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستانی ژمارە 2ی ساڵی 48 ی ساڵی 1992 هاتووە:(پڕۆژەی بەڵگەنامەی بەرنامەی..)، بەڵام لە ژمارە 94ی

ڕێکەوتی 1993-4-12 هاتووە:(هەلومەرجی کوردستان وا دەخوازێ کە بە پەلە هەوڵی بەستنی کۆبوونەوەی سەرکردایەتی سیاسی بەرەی کوردستانی بدرێ). وەلە ڕێگای کوردستانی ژمارە 104ی ڕێکەوتی 1994-4-19دا هاتووە:(بە بۆنەی یادی شەشەمین ساڵڕۆژی شاڵاوی ئەنفالە بەدناوەکان پێویستە بایەخێکی زیاد بە 182000 ئەنفالکراوو کەس و کارەکانیان بدەین)، سەرباری ئەوەی بابەتی ڕێگامان کە سەروتاری ڕۆژنامەکەیە لەسەر ئەنفالە. بەڵام ڕێگای کوردستانی ژمارە 152 ی بەرواری 1995-4-11 لە مانشێتەکەی هاتووە: (14 ی نیسان ساڵگەردی ئەنفالە شوومەکان و ڕەمزی گەورەترین تاوانی سەدام دژ بە گەلەکەمان)(ڕۆژی 14 نیسان ڕۆژێکی هەرگیز لە یاد نەچووە لە بیرو هزری ڕۆڵەکانی گەلەکەمان. ئەم ڕۆژە هێمایەکە بۆ گەورەترین تاوان کە ڕژێمە شۆفینیستیەکەی سەدام دژ بە گەلەکەمان ئەنجامی دا).
بەم جۆرە دەبینیین لە ساڵی 1994 ەوە لە مانگی نیسان باسی ئەنفال کراوە، بەڵام لە ساڵی 1995 ەوە جەخت لەسەر دیاریکردنی ئەم ڕۆژە بە ڕۆژی ئەنفال کراوەتەوە، ئەوەش بە هەوڵی ئێمە بووە، ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە ڕۆژنامەکانەوە کراوە.
ڕۆژنامەی ووڵاتی ڕێکەوتی 1996-4-15 ژمارە 151 دا هاتووە: (یادی ئەنفالەکان هاندەرێکە بۆ سوور بوون لەسەر خەبات)، بەرنامەی ڤیستیڤاڵەکەش لە هەمان ژمارە لە دوا لاپەڕە بڵاو کراوەتەوە.
لە ڕۆژنامەی بە پێشەوەی ژمارە 18 ی ڕێکەوتی نیسانی دا، لە سەروتارەکەی هاتووە1995 :(با یەکی ئایار بکەینە ڕۆژی بەرپاکردنی بزووتنەوەی شورایی جەماوەری بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕ و برسێتی)، هاوکات لە هەمان ژمارەدا بابەتێك بڵاوکراوەتەوە بە ناوی (کارەساتی ئەنفال و وەحشیەتی ناسیۆنالیزم).
ساڵی 1996 و لە یادی ئەنفالدا ڕۆژنامەکانی وەڵات، ئاڵای ئازادی، یەکگرتوو، پاڕێ...... مانشێتەکەیان لەسەر ئەنفال بوو، ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستانیش ئەو ژمارەیەی سەرتاپای بۆ ئەمەش دەرچوو و مانشێتەکەشی لەسەر ئەنفال بوو.

هەوڵە پراتیکییە سەرەتاییەکان

بۆ یەکەمجار یادی ئەنفال لە ڕێکەوتی 1992-4-15 لە شاری سەید سادق ناو کابینەکانی شانەدەری (350 ماڵ بوونە) بە شێوەیەکی سادە و خۆرسکانە کراوەتەوە، ڕێکخەرانی بریتی بوون لە مستەفا مەلا ئەحمەد سپی سەری زەنگەنە، مامەستا حەسەن حاجی ستاری کفری، محەمەد قەیتولی، نەوزاد شوانی"خەڵکی گوندەکانی نزیک چەمچەماڵ "، عەلی کارێزێ.

لە ڕێكەوتی 1992-4-15 بە بەشداری ئەو ئاوارانەی لە شاخاوەكانی ئەنفال رزگاریان ببوو، وە خۆیان لە ناوچە جیاجیاكان ملە سورە بۆ كەلار، نەوجول بە دوز و قادر كەرەم و مەنیلە بە چەمچەماڵ .. ئاوای سپییان بەرز كردبوەوە، یادی ئالا سپییەكانی ئەنفالیان كردەوە، ڕۆژی پێشتر 4-14 باران بووە، بەیە خستویانەتە كاتژمێر 8 بەیانی ڕۆژی دواتر 1992-4-15، شانەی مەراسیمەكە عارەبانەی تراكتۆر بووە، هەموو لافیتەكان وەك ئالا سپییەكانی ڕۆژی 4-14 سپی بوونە، بە ڕەنگی ڕەش لەسەریان نوسیبوو، هەڵبژاردنی ڕۆژەكە 4-14 بە یاداوەرییەكە بە راوێژی مام خەلیفە عەلی حەمەدەمین باوكی حاجی ئاسكە بووە، لە مەراسیمەكە 50 قاتی تراكسەت دابەش كراوە بەسەر كچان و كوڕانی ناوو كابینەكان، عەلی كارێزە و مامەستا حەسەن بەی 13000 دیناریان بۆ یادەكە كۆكردەتەوە، لەو بڕە 3500 دیناری مستەفا زەنگەنە بەخشیویەتی.

لە پەرتووكی تونی مەرگ كە بەڕێز كاك زیاد عەبدولڕەحمان " نەجمەدین فەقێ عەبدوڵا" نووسیویەتی هاتووە: (((c.d.a.w.e) لە ساڵی 1993 هەمان ڕۆژی 4-14 بە ڕۆژی یادكردنەوەی هێرشەكانی ئەنفال داناوە و یادی كردەوە.

هەروەها دەنووسێت :((لە هەمان ڕۆژی ساڵی 1994 یش دا یادی ئەو ڕۆژە لە سنووری پارێزگای كەركووك لە گەرمیان كرایەوە، پەڕەچەت ئەو ڕۆژە لە داهاتوودا ببێتە یادی قەكردنی بە كۆمەڵەی گەلی كورد(پەرتووكی تونی مەرگ –ل9). لەڕەدا نووسەر وشەی پەڕەچەت بەكار دەهێنێت ئەگەرێك دادەنێت بۆ بوونی ئەم ڕۆژە بە ڕۆژی یادی قەكردنی بە كۆمەڵەی گەلی كورد، نەك بە كردنی بە ڕۆژی ئەنفال .

سەبارەت بە هەمان چالاكی ساڵی 1994، ساڵی 1994 لە ژێر درووشمی (دیاریكردنی چارەنووسی ئەنفالكراوەكان) كۆمیتەی بالای یادكردنەوەی ڕۆژانی ئەنفال لە یادی 6 ەمین ساڵەی كارەساتی ڕۆژانی ڕەشی ئەنفالە بەدناوەكانی بەعس. لە ڕۆژانی 14-15-4-1994 زنجیرە چالاكییەكی لە كەلار و سمود ئەنجامدا، لیژنەی سەرپەرشتی یادەكە لە لایەن مەڵبەندی كەركوكی ینك و هاوڕێیانی شیوعی-حشكع- محەلی كەركووك و یەكێتی هونەرمەندانی كوردستان سازدرا بوو (ك ن 1994-4-18 ژمارە 663).

لە دەڤەری گەرمیان بەرزان ڕەحمان خانی، تەها سولەیمان، سەردار عەبدوڵڵا، دڵشاد تاڵەبانی، …. ……. . چالاكانە كاریان لەسەر دۆزی ئەنفال كردووە لەو ڕۆژانە. كاك سەردار عەبدوڵڵا بۆ منی ڕاگەیاند بە ساڵی دواتر مەبەستی 1996 ە، كە بینیمان لە 1995-4-14 لە هەولێر یادی ئەنفال بە بەر فراوانی كرایەوە، ئێمەش لەوە بە دواوە سوور بوین لەسەر دیاریكردنی 4-14 وەك ڕۆژی ئەنفال.

هەروەها بەڕێز تەها سلێمان لە وتارێك بەناوی (هەشتا ماوین، چواردەی چوار؟) لە رۆژنامەی کوردستانی نوێی ژمارە 9153 ی رێکەوتی 2024-4-21 دا دەنووسێت: (هەردوو مەڵبەندو کۆمیتەی پارێزگای کەرکوکی حیزبی شیوعی بەهاوبەشی یادەکەیان گێڕا، نەك حیزبی شیوعی هاوکاربێت، پاشان (شێخ سدیق، تەها سلێمان) ئەندامی لیژنەی باڵای یادەکە بووین).

هەر سەبارەت بەو یادکردنەوەیە بەڕێز دڵشاد تاڵەبانی لە ڕۆژی 17/4/2024 لە ژمارە (9150) ی رۆژنامەی کوردستانی نوێ وتارێکی بە ناوی (راستکردنەوەیەك بۆ وتاری: چۆن 14 ی 4 کرا بە ڕۆژی ئەنفال؟) نووسیووە”

تیایدا هاتووە (لە مانگی 1ی 1994 کۆمیتەیەکمان دامەزراند بۆ سازکردنی مەراسیمی یادکردنەوەی ئەنفال لە رزگاری (سمود) و کەلار. کۆمەڵێك چالاکی ترمان لە سلێمانی، چەمچەماڵ، باوەنور و گۆپتەپە کرد، بە هاوکاری دەیان نووسەر و هونەرمەند. رۆژی 14ی 4 مان دیاریکرد وەك یەکەم رۆژی یادەکە کە لەو رۆژەدا زۆرترین قوربانی ئەنفال لە ملە سوورە کۆکرابوونەوە......

لە 14ی 4ی 1994 مەراسیمەکە بە نمایشی پرسەی ئەنفال لە رێگای ملە سوورەوە دەستی پێکرد، وەك چۆن روویدابوو وەك خۆی بە عەرەبانە و سەرباز و ئۆتۆمبیلە سەربازییەکان و تەلبەندەوە پیشاندرا، لەگەڵ کۆمەڵێك شانۆ و نمایشی تر. لایەنەکانیش وتاریان هەبوو(پارتی دیموکراتی کوردستان لە کۆمیتە و چالاکییەکان بەشدار نەبوو، بەڵام وتاری هەبوو)، چەندین کەس و کۆبوونەوە لە هۆڵەکانی کەلار لە ماوەی 3 رۆژدا بەردەوام بوو، دەیان نووسەر و رۆشنبیر و شاعیری وەك شێرکۆ بێکەس، د. حەمەی حەمە ساڵح بەشدارییان کرد.

رێپێوانی ژنانی ئەنفالمان رێکخست بۆ بەردەم بارەگای نەتەوە یەکگرتووەکان لە سلێمانی و پێدانی یاداشت بەوان، لەگەڵ رێپێوانی 182 منداڵ بە چراوە بۆ بەردەم بارەگاکەیان، بە هاوکاری خوالێخۆشبوو حوسێن مسیری، ئاری بابان و دەیان هونەرمەندی تر لە یەکێتی هونەرمەندانی کەرکوك و سلێمانی و چەندین چالاکی تریش. ......دەیان کەسی دیکەش رۆڵی هەبوو بۆ سەرکەوتنی، لەوانەی بیرم ماوەت د.عەدالەت عەبدوڵڵا، سەبوور(هەمن چاوسەوز)، رەحمان خانی، ئیبراهیم باجەلان بەرپرسی ئەو کاتەی ئێزگەی گەرمیان، جەمیل پیرەویس، رزگار حاجی حەمید، سەلام عەلی، سەربەست ئەحمەد، ئەمین ساڵح و دەیان کەسی تر لە یەکێتییەکان.” ناوی ئەوانەی دەرەوەی ینکی نەنووسیووە، مێژوو ئاوا نانووسرێتەوە”.

.(https://knwe.org/KU/ArticleDetails/4752

هەروەها دەڵێت :(دروشمیشمان کردنی 14ی 4 بە رۆژی ئەنفال و بە

جینۆدساید ناساندنی ئەو تاوانە بوو.)…. لە کاتێك من وەك نووسەری ئەم بابەتە هەموو ئەرشیفی رۆژنامەکانی ئەوکات بۆ تایبەت هەردوو رۆژنامەی رێگای کوردستان و کوردستانی نوێ کە حیزبەکانیان یادەکەیان رێکخستبوو گەڕام، نە دروشمێ َکی وام دەزییەوە، نە بەیاننامەیەك بۆ بۆنەی ئەو یادەوە، نە وێنەیەك دروشمەکەی لەسەر نووسرابێت، تا راستی دروشمەکە دەربخات، بۆیە پێی ناچێت ئەم دروشمە راست بێت، ئەو سەردەمە هوشیاریشمان لە بواری جینۆساید زۆر سادەو لاواز بوو.

ئەمە لە کاتێکدایە گردبونەوەی بەردەم نەتەوە یەکگرتووەکان خاتوو فائیزە فوئاد و تەها مامشەیی لە رێکخەرانی بوونە، فائیزە فوئاد نوێنەری خۆپیشاندەران بووە بە چوونە لای بەرپرسانی نەتەوە یەکگرتووەکان" لە هەمان چالاکیدا سورانی مامە حەمەو خوشکەکانی بەشدار بوونە وەك کەسوکاری ئەنفال و قوتابی لە قوتابخانەی حەمدی تەکیەاوی سەرەتایی بەشدار بوونە کە زۆربەیان ئاوارەی کەرکوك بوونە".

هەروەها فایزە فوئاد لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنی دەڵێت" من پێشنیارم کرد بە کۆمیتەی ئەنفالەکان (c.d.a.w.e) کە 4-14 بکرێتە رۆژی ئەنفالەکان".

“(c.d.a.w.e) یەکەم گروپی بە مۆڵەتی رێکخراوە کاری بۆ ئەنفال کردوەو زۆربەی ئەندامەکانی سەر بە ینك بوونە، لە نیوەی دووەمی 1992 لە لایەن نەجمەدین فەقێ عەبدولاو فائیزە فوئادەوە دامەزراوە، کاری پێ بەهایان کردووە، دوای بلاوکردنەوەی ناوی جاشەکان لە لایەن ی ن ك ەوە راگیراوە)".

نابێت ئەوەش لە یاد بکەین لە ئایاری ساڵی 1994 شانۆگەری وەرزێکی شووم لە شاری هەولێر پێشکەشکرا کە بەڕێزان فەخرەدین گەرمیانی، خاڵە حەمرین، لالە ڕەنجە، حەسەن گەرمیانی، فەخرەدین گەرمیانی و کۆمەڵێك دەسەزی دیکە ڕۆڵیان تێیدا هەبووە، گوزارشتی لە تاوانی ئەنفال دەکرد، وەلێ بە ئامانجی دیاریکردنی 4-14 نەبوو بە رۆژی ئەنفال، لە ڕووی پۆزەتیفی هەبوو لە ناساندن و وەبیر هێنانەوەی تاوانی ئەنفال و گرنگیدان پێی و هوشیارکردنەوە .

ڤیستیڤاڵی ئەنفالەکان بۆ دیاریکردنی 4-14 بۆ رۆژی ئەنفال

پێشتر بە پەرتەوازەیی یادی تاوانی ئەنفالمان دەکردەوە، وەلێ جێگای ناگرت بۆ دیاریکردنی رۆژێك بۆ ئەنفال، بانگەوازی ڤیستیڤالی یەکەمی ئەنفالەکان لە 1995-3-12 بۆ ئەنجام دانی یەکەم ڤیستیڤال لە هەولصر بڵاو کرایەوە، لە 4-14 ڤیستیڤاڵەکە بۆ ماوەی یەك هەفتە

لە هۆلی میدیا بەردەوام بوو، بەرفراوانترین و رێکخراوترین
یادکردنەوە بوو تاکو ئەوکات، ئەم بەاصزانە اۆلیان لە ئامادە کردن
و سەرکەوتنی گصاا جگە لە بەندە ((محمد ملا سدیق –لالۆ اەنجدەر
–سەدرەدین خۆشناو- ئەندازیار عەبداڵەحمان سدیق، فاتیح شەیدا-
کەریم غەفور” کەریمۆك” –د.کەماڵ غەمبار، قادر نادر-فریاد هیرانی-
ئاشتییە سور ” دارا و پایزە” -هاوار مستەفا خان-سۆزان مامە-
بدرالدین ساڵح-نیهاد دزەیی-کەریم سەرکەش-هەردی سەردەم –دەشتی
بەرزەواری -مامۆستا اەحیم-عوسمان عمر(عوسمانی خەتم) -ازگار مام
بۆرە- مامۆستا فرهاد خالید-نیهاد جامی –تەحسین فایەق-ئاوارە خان-
کەریم مەلا- هونەرمەند محەمەد ئیسماعیل- پارێزەر دلێر محەمەد
شەریف -سەلاح مەزن – ئازاد سلمان و گەشمردە هاوکاری رۆژنامەی
رێگا و هصمن حەساری و شەفیق حاجی خدری و کنێر جەمیل و شەوقی
دارەتوو و و عەدنان کۆچەر و خالید کاوێز و ئازاد و محەمەد مشیر و
هتد. . ...
هەروەها بەاصزان ازگار شوانی و ازگار حەساری و فواد سدیق لە
رۆژنامەی اصگای کوردستان و کاك ستران عبدللە و کاك دلشاد عبدللە
و ئیسماعیل عەبدالکەریم لە رۆژنامەی کوردستانی نوص و کاك غازی
حەسەن و ئیدریس شەیداهۆ و کاك بصکەس حەمەد قادر لە رۆژنامەی
ئاڵای ئازادی ملازم چەتۆ لە رۆژنامەی رزگاری بەشداری کاریگەریان
کرد لە ڕێگەی پشتیوانی و بەشداری و ڕۆژنامەکانیانەوە، تەنانەت
کاریگەریان لەسەر ڕۆژنامە و ڕاگەیاندنەکانیان دانا بۆ ئەوەی 14-4
وەکو ڕۆژی ئەنفال بناسن.
بۆ سالی دواتر 1996 جگە لەو بەاصزانەی ناویان لە ڤیستیڤاڵی
یەکەمدا هاتووە، بەاصزان سەرهەد تۆفیق –شوان داودی –غازی حەسەن-
گرفتار کاکەیی- هەردوو مامۆستای هصژاو تصکۆشەر خالید دلصر و
سەعید ناکام و پاڵەی خالید دلێر و هیوا ناسیح و ئەسکەندەر جەلال و
فەرحان و خالید کاوێس و ئازاد و ،،،، هتد بەشداری چالاکانەیان
کرد.
دیارە ئاماژەم بە زۆر ناو دا لە سەروە، کەسانی تێدا بوو وەك
مامۆستا خالید دلێر و مامۆستا بەدرەدین حەمەساڵەح و کاك نیهاد
دزەیی و شوان داودی و سەرهەد تۆفیق و ئەرخەوانی کچی لە ڤیستیڤاڵی
دووەم زۆر ماندوو بوون، کەسانی دیکەش بەشدارییەکی ڕەمزیان کرد
بەڵام ناکرێت ناویان لە یاد بکرێت، پشتیوانییەکی مەعنەوی بوون بۆ
یاداوەرییەکە .
ئەو ساڵە بە داواکاری ئصمەو بە هاوکاری بەاصز کاوە نادر پارت و
اصکخراوە سیاسی و اۆشنبیرییەکان دەیان بەیاننامەیان لە رێکەوتی
4-7 ەوە دەرکرد بە بۆنەی 14-4 و ناساندنی وەك ڕۆژی ئەنفال، لەوە

بە دواوە ئیتر 4-14 وەك ڕۆژی ئەنفال بوو بە ئەمری واقیع.
بەشێك لە بەشداربوونی چالاكییەكانی ڤیستیڤاڵی یەكەم جگە لە بەشداربووانی پێشانگای كاریكاتێر "كاك گرفتار كاكەیی" و بەشە هونەرییەكە: عەبدالڕەزاق سافی، سەلاح مەزن، سەدرەدین خۆشناو، فاتیح شەیدا، فریاد هیرانی، كەریم غەفور، عەلی مەحمود، عەبدالڕەحمان سدیق، ناجی حەسەن، بەهرە موفتی، ئیدریس شەیداهە، خالید عوسمان، سۆزان مامە، بەختیار مامە، سەرهەنگ ئیسماعیل، زانا خالید.

بەیاننامەكان

ساڵی 1995 یەكەم بەیاننامە بە بۆنەی 4-14 ڕۆژی ئەنفال، ڕێكخراوی ئاوارەو ئەنفالەكانی كوردستان و دواتر دەزگای ناوەندی ڕاگەیاندنی یەكگرتووی ئیسلامی كوردستان دەریان كرد، هەرچەندە لە بەیاننامەكەی یەكگرتوودا هاتووە (ئەمە لە ئاوا ڕۆژێكدا كە یادی ئەو كارەساتە بە دینی یە دەكەینەوە ،داوا لە هەموو دەزگاكانی ڕاگەیاندنمان دەكەین، كە وەك تاوانە جینۆسایدییەكانی سەدەكانی ناوەڕاست و، جەنگە جیهانییەكان و، كارە بە كۆمەڵە كوژییەكانی ستالین و هیتلەر، لە قەڵەمی بدەن و ،گەڵاوی نیازی ڕژێم لە بەكارهێنانی وشەی (ئەنفال) ڕسوا بكەن و، وشەو زاراوەیەكی بە بەكار بهێنن كە ڕێسی پیلانی هەڵوەشێنێتەوە) ئەمە بەشێك بوو لە بەیاننامەی مەكتەبی ڕاگەیاندن بە بۆنەی یادی كارەساتی بەناو ئەنفالەوە – یەكگرتوو ژمارە 37)، دیارە ئەم هەوڵەش لە لایەكەوە دەسەزییە بە پرسەكە، لە لایەكی دیكەوە بەشێك بوو لە نەخشەكانی پارت و لایەنە ئیسلامییەكان بە سڕینەوەی وشەی ئەنفال، نە چەسپینی لە كۆمەڵگای كوردەواریدا، كە لەگەڵ بەچوونەكانیان ناهاتەوە سەبارەت بە بەكارهێنانی دەستەواژەی ئەنفال.

چیتر كرا

ساڵی 1996 بەهۆی سەركەوتن و دەنگدانەوەی ڤیستیڤاڵی یەكەمی ئەنفالەكان هەوڵەكان گەورەترەوە بوون، بە هەوڵ و كۆششی ڕێكخراوی ئاوارە و ئەنفالەكان لیژنەی سەرپەرشتی لە شارەكانی هەولێر و شەقڵاوە پێكهێنرا، هەروەها داوا لە حزب و ڕێكخراوە سیاسی و جەماوەری و ڕۆشنبیرییەكان كوردستان كرا، بەیاننامە بەبۆنەی 4-14 دەربكەن و لافیتە لەو یادەدا بنووسن و لە شوێنە گشتییەكان بە تایبەتیش دەوروبەری هۆڵی میدیا لە شاری هەولێر هەڵیواسن، كە شوێنی سازدانی ڤیستیڤاڵی دووەمی ئەنفالەكان بوو، تاكو شاری هەولێر سیمای ئازیەتباری گشتی بە خۆوە بگرێت.

لە ساڵی 1996 لیژنەی کاری هاوبەشی حیزبە کوردستانیەکان لە 1-4 ەوە بەیاننامەی هاوبەشیان دەرکرد لەسەر 14-4 و ناساندنی وەکو ڕۆژی ئەنفال، کە لە 7 حیزبی کوردستانی پێك هاتبوون، سەرباری ئەم لایەنانەی خوارەوە: بزوتنەوی موسڵمانانی کوردی فەیلی –سەرکردایەتی شۆڕگێڕ --حزبی اتحادی تورکمانی–کۆمەڵەی جوڵەجی کوردستان-یەکێتی مامۆستایانی کوردستان-یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان-ڕێکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکانی کوردستان-حزبی سۆسیالستی کوردستان-یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان-دەستەیەك لە ڕابەرانی بزووتنەوەی کرێکاری-کۆمەڵەی ڕوناکبیری کۆمەڵایەتی گەرمەسەر بەیانیان دەرکرد.
سەرباری ئەوەی دەیان پارت و ڕێکخراوی سیاسی لافیتەیان بە داواکاری ئەمە لە ناو هۆڵی ڤیستیڤاڵەکەو شەقامەکانی هەولێر و بەردەم بنکەو بارەگاکانیان هەڵواسی کە تا ئەو کاتە کوردستان و شاری هەولێر دیاردەی ڕاگەیاندنی گەورەی وای بە تاوانی ئەنفال و کۆمەڵکوژی بەخۆوە نەبینیبوو، ئەو لافیتەو بایاننامانەش هەموو بە سوپاسەوە بە داواکاری ئەمە دەرکراون.
ئەم بروسکەی پشتگیریانەش گەیشتنە بەڕێوەبەرانی ڤیستیڤاڵەکە: (دەستەی ڕۆژنامەی نووسانی ئازاد-حزبی الاتحادی تورکمانی-مکتب سیاسی– تیپی شانەی نیشتمان-مەکتەبی پەیوەندییەکانی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان-حزب الاخاو تورکمانی –مکتب سیاسی- بزاڤی خوێندکارو لاوانی کوردستان-سکرتاریەتی باڵا- حیزبی ڕزگاری کوردستان-مەکتەبی سیاسی --مەڵبەندی ڕۆشنبیری میزۆپۆتامیا-یەکێتی پێشەنگانی کوردستان-کۆمەڵەی جەنگاوەرانی پێشەنگی کوردستان-کۆمەڵەی جیلەجی کوردستان-یەکێتی بێکارانی کوردستان-کۆمەڵەی ئاوارەکانی کوردستان-ڕێکخراوی جیهانی بۆ داکۆکی کردن لەمافی مرۆڤ(ئەمینداری گشتی)-بزوتنەوەی ڕۆشنبیرانی ئاشتیخواز-هەولێر–کۆمەڵەی نەتەوەیی کورد-مەڵبەندی چوار–کۆمیتەی ڕێکخستنی هەولێری حیزی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق–کۆمەڵەی فەرهەنگ و ئاوەدان کردنەوەی باڵەکێیاتی–یەکێتی ژنانی کوردستان-مەکتەبی سکرتاریەت–ئەنجومەنی پارێزەرانی کوردستان–تیپی شانەی ڕۆژی نوێ–بزووتنەوی دیموکراتی گەلی کوردستان–کۆمەڵەی زیندانیە سیاسییەکان–مەکتەبی تەنفیزی یەکێتی جوتیارانی کوردستان–خوێندکارانی یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان–کۆمیتەی پارێزگای هەولێری حیزبی شیوعی کوردستان–کۆمەڵەك لە ڕۆشنبیرانی شاری هەولێر–کۆمیتەی تایبەتی مەکتەبی سیاسی ی ن ك–خوێندکارانی پەیمانگای هونەرە جوانەکان–ڕێکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکانی کوردستان–لەشکری 16 دەشتی هەولێر ینك–تیپی شانەی حەمرین–کۆمەڵەی ئافرەتانی کوردستان–ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ

لە کوردستان (کوردستان ێچ)–ناوەندی هەولێری پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان –ڕادیۆی ڕێگای کوردستان–ڕێکخراوی تێکۆشانی ڕەنجدەرانی کوردستان–ڕێکخراوی ڕەوتی بەلشەفیك–یەكێتی گشتی قوتابیانی کوردستان).
ئەم لایەنانەی سەرەوە ناویان هاتووە، زۆربەشیان بە هەڵواسینی لافیتە لە دەرەوەی هۆڵی ڤیستیڤاڵ بەشدارییان کرد.
ئەم لایەنانەی خوارەوەش تەنها لافیتەیان لە ڤیستیڤاڵەکەدا هەبوو: (بیرەی پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستان- یەکێتی نەتەوەیی دیموکراتی کوردستان- ڕۆژنامەی ووڵات-ڕۆژنامەی شمس وەتەن-حیزبی شیوعی عێراق- پارتی کرێکارانی کوردستان-لیژنەی پارێزگای کەرکوکی حیزبی شیوعی کوردستان-یەکێتی ئافرەتانی زەحمەتکێشان-لقی هەولێری حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان-کۆمەڵەی خوێندکارانی کوردستان-ڕادیۆی نیشتمان-حیزبی شیوعی کوردستان مەکتەبی سیاسی-کۆمەڵەی ڕوناکبیری کۆمەڵایەتی کەرکووك- کۆمەڵەی ڕوناکبیری و کۆمەڵایەتی گەرمەسێر –مەکتەبی مافی مرۆڤی ی ن ك- یەکگرتووی خوشکانی ئیسلامی کوردستان).

پێشانگای کورد قەڵان

هەروەها ئەم هونەرمەندانەش بە تابلۆ بەشدارییان کرد لە پیشانگای کورد قەڵان: (جەوهەر محەمەد خدر-دارا محەمەد عەلی-دلێر محەمەد شەریف–سلێمان شاکر–سەربەست عومەر–سەران-جعفر محمد غریب-جماڵ مشیر-عبداڵلە سەراج-فیسەڵ عوسمان-کامران – ڕزگار فقێ عبداڵلە-ئازاد ئەنوەر-گرفتار کاکەیی)(چارەنووس ژمارە 2 –حوزەیرانی 1996)*.

شانۆگەری ئەنفالستان

شانۆگەری (ئەنفالستان) ئامادەکردن و دەرهێنانی: کەریمەك غەفور نواندنی: هاوار مستەفا خان، کەریم مەلا، سۆزان مامە، جەلال ئەنوەر، عەلی سیاسی، کەریمەك غەفور، بەرهەم محەمەد، هەردی حسێن، کامەران عەبدولوەهاب، شیلان سەدرەدین، عەبدولقادر محەمەد، گوڵالە عوسمان، گۆران حسێن، رزگار ئیسماعیل، ڕێوا دڵشاد وەسانی، ئازاد ئەنوەر، ئەحمەد عەدە.
لەڕێکەوتی ١٩-٤-١٩٩٥ لە چوارچێوەی چالاکییە هەفتەییەکەی ڤیستیڤاڵەی یەکەمی ئەنفالەکان نمایش کرا، لە هۆڵی میدیا-هەولێر.
ڤیستیڤاڵی یەکەم بە شانۆگەری شەقام لە ناوەندی رۆشنبیری سەردەم لە قەلاوە بە هۆڵی میدیا بەناو بازاڕدا دەستی پێکرد، هەردوو پەرلەمانتار عیدە بابا شێخ و نەهلە خان لە لیستی ینك بەشدار بوون

تیایدا.
شانۆگەرییەکە لالە ڕەنجدەر، تەحسین فایەق، نیهاد جامی، کەریمەک، ئاوارە خان ئامادەیان کرد و زۆری دیکە بەشداربوون تیایدا.

بەشداربووان بۆ بەرهەم لە ڤیستیڤاڵی دووەم: عەزیز وەهاب محەمەد، کەماڵ غەمبار، محەمەد ساڵەح ئامەدی، د.ئاسۆ عەبدوڵا، ئارام، شەفیق حاجی خدری، مامەستا ئەحمەد چاوشین، د.ڕەشاد میران، مامەستا بهائالدینی جوتیاران، حەسەن جاف، عەبدالڕەزاق مەرزنگ، غازی حەسەن، عەلی مەحمود محەمەد، جەلیل کاکە وەیس، سەرفراز نەقشبەندی، سەدرەدین خۆشناو، ئارام سەلیم، کەریم غەفور، مامەستا عەبدالڕەحمان سدیق.

هەوڵێکی دیکە

کاك تەیب جەبار لە ژمارە 9147 ی ڕۆژنامەی کوردستانی نوێی ڕێکەوتی 2024-4-14 دەرچووە بابەتێکی بلاوکردۆتەوە بەناوی (چۆن 14/4 کرا بەساڵڕۆژی ئەنفال؟)،لە وتارەکەیدا دەڵێت: (تا ساڵی 1996 هیچ کاتێك دیاری نەکرابوو بۆ بەرزڕاگرتنی یادکردنەوەی ڕوحی ئەنفالکراوان و یادی ئەو تاوانە، واتە هیچ مەراسیم و یادکردنەوەیەك نەبوو، نە لەلایەن حکومەتی هەرێم و نە لەلایەن حزبەکانەوە.) ، دەبوایە دەستەی نووسەرانی کوردستانی نوێ چاکەیەکیان لە گەڵ بەڕێزی بکردبایە و بەهۆی ئەوەی بابەتەکەی من لە بەردەستیان بوو، بۆیان بڵاو نەکردایەتەوە، بۆ ئەوەی نەکەوێتە ناو ئەو هەڵەیەوە، چونکە زۆر بە وردی و بە سەرچاوەوە هەموو ئەوانەی وترا بوون و ئەوەی کرابوو دیاریم کردبوو.
پاشان بەڕێزی دەڵێت (دەستنیشانکردنی یادی ئەنفال بە دەستپێشخەریی حکومەتی هەرێم نەبوو، هەروەها بە دەستپێشخەریی حزبەکانیش نەبوو، بەڵکو بە دەستپێشخەریی کۆنگرەی یەکەمی کۆمەڵەی رووناکبیری و کۆمەڵایەتیی کەرکوك بوو.
ئەنجامی ئەو جموجوڵ و دیدار و گفتوگۆیانە خۆی لە بەستنی کۆنگرەی یەکەمی کۆمەڵەکەدا نواند. وەك لە بیرم بێت مانگی پێنج یان شەشی ساڵی 1995کۆنگرەکە لە شاری هەولێر بەسترا، لە هۆڵێك بوو سەربە دەزگایەکی وەزارەتی تەندروستی بوو، نزیك بینای ئێستای پارێزگای هەولێر. …..
هەموو قایل بووین بە رای کۆتایی کاك عوسمانی حاجی مەحمود کە ڕۆژی 14/ 4/ 1988و ڕۆژانی دواتر سەختترین شەڕ کرا و زۆرترین خەڵك راپێچی ئۆردوگاکان کران.) . لەرەشدا باوەڕ ناکەم کاك عوسمان وتبێتی شەڕەکانی 14-4 و ڕۆژانی داتر سەختترین شەڕ کرابێت، چونکە

4-14 کۆتایی بوو، هەڵەیەکی دیکەش ئەوان باوەڕیان وابوو 4-17 بکرێتە رۆژی ئەنفال لەو کاتەدا.
پاشان بەڕێزی دەوڵەت (...... . یەکەمجار بە رەسمی یادی ئەنفالکراوان لەو ساحەیە لە رۆژی 14/4/ 1996 لە سلێمانی کرایەوە. من ئەوکاتە دەوامم لە هەولێر بوو، بەڵام لەبەر یادەکە هاتمەوە بۆ سلێمانی و کەمێك پێش وادەی دیاریکراو چووم بۆ ساحەکە، کورسییەکی زۆر دانرابوو و شانۆیەك سازکرابوو لەگەڵ مایکرۆفۆن و ئامێری دەنگ، خەڵکێکی زۆر لە ریزەکانی دواوە لەسەر کورسییەکان دانیشتبوون و برادەرانی دەستەی لقی کەرکوك بەپێوە وەستابوون، لە لێپرسراوانیش تەنیا رەحمەتی (جەبار فەرمان) لە ناوەڕاستی ریزی پێشەوە بە تەنیا دانیشتبوو. کە لە سەیارەکە دابەزیم، چاکوچۆنیم لەگەڵ برادەرانی لقدا کرد، کاك جەبار فەرمان ئیشارەتی بۆم کرد چوومە لای ئەو دانیشتم، پاشان لێپرسراوانی تر هاتن و ساحەکە پڕ بۆوە و رێوڕەسمەکە دەستیپێکرد. لەو ساڵەوە یادی ئەنفال لە 14/4ی هەموو ساڵێك دەکرێتەوە و بە یەك رۆژ هەموو رێوڕەسمی یادەکە تەواودەبێت.
(https://knwe.org/KU/Details/17082 .
لە راستیدا ئەوە یەکەم یادی ئەنفال نەبوو، بەڵکە یەکەم چالاکی کۆمەڵەی روناکبیری کۆمەڵایەتی کەرکووك بوو.

چەسپینی رۆژەکە

هەرچەندە ڤیستیڤاڵی دووەمی ئەنفالەکان یاساغکرا و ڕێگە لە ئەنجامدانی گیردرا لە شاری هەولێر بۆ فیتی کۆمەڵەی روناکبیری کۆمەڵایەتی کەرکوك، لەبەر ئەوەی بە بودجەیەکی زەبلاح و بەکارهیچنانی دەسەلات لە سەندنەوەی هۆڵ لێمان نەیانتوانی هیچ بکەن، منیش تۆمەتبار کرام بە تێکدانی لافیتەی بەدر کە هەلچی پیشانگایان بۆ ئەوان لیچ سەندینەوە، وەلێ کە مەممنوع کرا زیاتر مەرغوب بوو، گرنگ ئەوەیە پەیامەکانی چەسپی و لە کۆتاییدا ڕۆژێك دیاریکرا بۆ ڕۆژی ئەنفالکراوەکانمان، لەو ڕۆژەدا خەم و داواکارییەکانمان یەك دەخەین، خامەکانمان دابەش دەکەین، بە چاو بە ئازیزانمان دەگرێین، بە بیر ڕێگایەك دەدۆزینەوە بۆ بە یاساییکردن بۆ مێژووکردنی و بە جیهان ناساندنی وەك تاوانی جینۆساید، بە دەست و دەنگێکی بەرزیش ئازایانە دەڵێین سەرجەم تاوانکاران بەجیاوازی بۆ بەردەم دادگا.

تێکدانی ڤیستیڤاڵی دووەم

کە ڤیستیڤاڵی یەکەم دەنگ و سەدای گەورەی دایەوە لە ناو خەڵك و

کەناڵی راگەیاندنەکان، کۆمەڵەیەك لە هەولێر لقێکی هەبوو بە ناوی کۆمەڵەی روناکبیری کۆمەڵایەتی کەرکوك کە بەڕێز جەلال جەوهەر ئەو کات بەرپرسیان بوو لەو بەشە، لە لایەکەوە دەیانویست رۆژی 17-4 بسپێنن وەك رۆژی ئەنفال، لە لایەکی دیکەوە کەوتنە خۆ ئامادە کردن بۆ یادکردنەوەی ئەنفال و دەیانەویست هەوڵەکە لە ئێمە بسێننەوەو خۆیان پێی هەڵبستن، هەروەها سەردانی وەزارەتی ناوخۆیان کرد مۆڵەتی رێکخراوی ئاوارەو ئەنفالەکان وەربگرنەوە و بۆ خۆیان رێکخراوێك تۆمار بکەن بەناوی ئەنفالەکان، هەروەها داوایان لە قوربانیان و هونەرمەندان کرد بەشداری چالاکییەکانمان نەکەن.

لە کاتێك ئێمە هۆڵی میدیاشمان لە چەند مانگ زووترەوە گرتبوو، ئامادە بووین هۆڵەکە بۆ ئەوان بەجێ بهی□□ین و مەراسیمەکەی خۆمان لە 7ی نیسانەوە ئەنجام بدەین، هێشتا لە گێچەڵ کردنی خۆیان نەکەوتن، سەرەتا مۆڵەتی رۆژی 14-4 یان لیچ سەندینەوە، کە بینییان سەدان لافیتە بۆ پشتیوانی ڤیستیڤاڵەکەمان لە ناو هۆڵی میدیاو دەوروبەری هەڵواسراوە، دەیان بەیاننامە بۆ پشتیوانیمان دەرکراوەو بەشداری بەرفراوانی نووسەران و هونەرمەندان لە ڤیستیڤاڵەکەی ئێمە وە پەراوێز کەوتنەوەی ئەوان، تەنانەت مەکتەبی سیاسی ینك بە 10000 دینار پاڵپشتی ئێمەیان کرد، ئەوجا بە پشتیوانی خوالێخۆشبوو جەبار فەرمان مۆڵەتی گرتنی هۆڵی میدیا و گەلەرییەکەیان لێمان سەندەوە دایان بە سەوڵەی بەدری سەر بە مەجلس ئەعلای ئیسلامی، بۆ شەوەکەی لافیتەکانیان بە پیسایی تێکدراو تۆمەتەکەیان خستە سەر من، لە لایەکی دیکەوە کاریگەریان لەسەر یەکێك لە رزگاربووانی گۆڕە بە کۆمەڵەکان دانا لەسەر مینبەر لە کاتی سمینارردا بێدەنگی لێکرد و وەلامی پرسیاری کۆڕگێڕی نەدایەوە، وێڕای هەموو ئەو گێچەڵانە بەڵام شکستیان هێنا.

لە هەست و سۆزی ئاساییەوە بۆ کوشتن!.. د. هەژار مەعروف

ڕوداوەکانی توندوتیژی ودەست وەشاندن تا کوشتن لە چەند ساڵی ڕابوردودا هەرێمی کوردستانی ناخۆش کردوە ، کەم ڕۆژ هەیە دڵمان بە ڕوداێک خورپەی لێنەدرێت، تەنانەت ڕوداوە زۆرەکانی هاتوچۆش هۆی

قوە و پشتەوەیان هەر تووڕەیی و توندوتیژییە ، دەنا کە تۆ دەزانی ڕێگاکان و هەماکانی هاتوچۆ پڕن لە کەم و کوڕی ئیتر بۆ پێ توند دەکەیت لە بەنزین و دەکەویتە هێڵن لێدان و وەک ماری ژەهراوی پێچاوپێچ دەکەیت و بە پەلە پەل پێشی ئوتومبیلەکان دەدەیتەوە؟

شەوی ١٣ی٣ی٢٠٢٥ پزیشکێکی ناسراو لە هەولێر چوار کەسی کوشت : ژنەکەی و ژنخوشکەکەی کە پزیشک بون، هەروەها خەسو و خەزوری. بکوژ دارا و دەوڵەمەند بو، پێشینەی تاوانکردنی نەبو، کوژراوان خەڵکی بەڕێز و بێ کێشەبون. هۆی ڕوداوەکە کۆمەڵایەتی بوە، گوایە بکوژ ویستویەتی ژنی دوهەم بێنێ و هاوژینەکەی قبوڵی نەکردوە و ماڵی جێهێشتوە. پێشینەی نەخۆشیی دەرونی لە بکوژدا نەزانراوە، دیارە دوای وتووێژێکی کورت و توندوتیژ کە بەدڵی ئەو نەڕۆیشتوە بە دەمانچە لە چەند خولەکێکدا چوار کەسەکەی کوشتوە.دیارە پێشتر بیری لە کوشتنیان کردۆتەوە وەک ئەگەرێک دەنا بۆ چەک لەگەڵ خۆی دەبات؟ لە ڕوداوی ئاوادا پۆلیس و ئاسایش دەبێت هەرچی زورترە و درەنگترین لە ماوەی ٢٤ کاژێردا تاوانکار ببنە بەردەم دوکتۆر و دەروناس بۆ تێڕوانینی دەرونی و پزیشکیی گشتی کە ئەوەش دەگرێتەوە بزانن ئایا لە کاتی تاوانەکەدا بکوژ لە ژێر کارلێکی مادەی هۆشبەردا(مەی وئەوانی تر) نەبوە، ئەترسم ئەمانە هیچیان نەکرابێت !

توڕەبون، ڕق و کینە و حەزی تۆڵەسەندن، هەڕەشە و ترسی زۆر لە سەر ژیانت و شکۆ و هەستی نەرگزیت ،هەستی غەدرلێکراوی و سوکایەتی پێکردن و خیانەت لێکردن، دڵتەنگیی توند و درێژخایەن، شەکەتیی دەرونی ، دابڕان لە یا نەبونیی ژینگەیەکی کۆمەڵایەتیی دڵسۆز و پشتیوان و کارا و ڕۆشنبیر، کێشەی خێزانیی درێژخایەن و بێچارەسەر، زۆربون و کەڵەکەبون و چارەسەر نەکردنی هەمو ئەم بیروهەست وسۆزە ئاسایی و نەباشانە، دەشێت لە ڕوی چۆنایەتییەوە لە ئاساییبونەوە بگۆڕێت بۆ هەست و سۆزی نەخۆش و ترسناک و ببنە هۆی ئەوەی مرۆڤێکی ئاسایی و لاشەڕ و تەنانەت سەرکەوتو لە ژیانی مادی و کار و نان پەیداکردندا کە پێشترنەخۆشیی دەرونیی نەبوە، لە شوێن – کاتێک ی نالەباری پڕ لە گرژی و نائارامی و توندوتیژدا کەسێک یا چەند کەسێک یا خۆی بکوژێ، ئاوا زۆر ناسک و تەنک و دزەپێنەرە (permeable) دیواری نێوان دەروندروستی و دەروننەخۆشی !

بێگومان ئەم ڕاڤەکردنە بۆ ئەوە نییە لە بکوژ تێبگەین و بەهانەی بۆ بهێنینەوە بە تایبەتی کە ئەو هەرزەکارێکی بێکەس و بێ پشتیوان نەبوە بەڵکو خۆی پزیشکێکی بە تەمەن و بە ئەزمون بوە و زانیاریی دەرونیی هەبوە و نە ئەبو هەرگیز تاوانی لێبوەشێتەوە.

بۆ خۆپاراستن لە ڕوداوی ئاوا پێویستە هەوساری ئەسپی هەست و سۆز و هەڵچونەکانمان توند بە دەستەوە بگرین و نەهێڵین شل بێتەوە و لە

دەستمان دەرچێت ، دەبێت هەمیشە دوابڕیاردەر بە چارەسەری کێشە قورس و گەورەکانمان هەر ئاوەز و زیری و لۆژیک بێت نەک هەژان و هەڵچونی هەست و سۆزەکانمان. ئەگەر خۆمان نەمانتوانی ئەمە بکەین با بێ ترس و شەرم ، بۆ ڕاوێژ و پرس و ڕا پەنا بۆ کەسە نزیکەکانمان بەرین بەتایبەتی ئەوانەی هاوسەنگ و ئارام و دڵسۆز و ڕۆشنبیرن، ئەگەر کەسی وامان نەبو با بێترس لەوەی پێمان بڵێن شێتە بچین بۆ لای پزیشکی پسپۆڕی دەرونی و دڵ و دەرونمانی لا بکەینەوە بە ڕاوێژ و ئەزمون و زانیاریی بەسود، بەڵام دوا بڕیار هەردەبێت خۆت بیدەیت کە دەبێت لە سەر بناغەی خۆشەویستی و مرۆڤدۆستی و دادپەروەری بێت نەک خۆپەرستی و خۆشیدایی نێرگسیانە.
پێویستە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی لە هەمو شارە ناوەند و گەورەکان (سەنتەری ڕاوێژکاریی دەرون – کۆمەڵایەتی) ی پیشەیی و کارا بکاتەوە کە پزیشکی دەرونی و ڕاوێژکاری کۆمەڵایەتی و چارەسازی دەرونی بیبەن بە ڕێوە.
لە مێژە پێویستە و ئیتر زۆر درەنگە کە تۆڕێکی پەیوەندیی تەلەفونیی ٢٤ سەعاتیی ٧ ڕۆژ هەفتەیی ١٢ مانگ ساڵی بۆ هەمو هەرێمی کوردستان بە شار و گوندەکانەوە لە ژێر ناوی (هێڵی گەرمی قەیران) دامەزرێ و ژمارەکانی لە هەمو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن و پێگەکانی سۆشیال میدیا بەردەوام بڵاوبکرێتەوە کە ئیتر هەمو کەسێک بیانزانێ و لە کاتی تەنگانە و قەیرانی کۆمەڵایەتی و دەرونیدا پەیوەندی بە کەسی سەر تەلەفون بکەن بۆ ڕاوێژی پیشەییانە و هەنگاوی کرداری بۆ یارمەتیدانی دەمودەستی کەسەکە بۆ نمونە بە چون بەلای کەسەکە یا بردنی بۆ نەخۆشخانە.

چۆن بیرێکت لێ بکەمەوە.. نەوزاد بەندی

هەندێ شەو ،
بڕیار ئەدەم
بەیانی بیرێکت لێ بکەمەوە ،
بەفرەکەی نێوانمان چەند زۆر بێ ،
هەوڵ بدەم هەر چۆنێ بێ ،

بە تولە ڕێیەک ،
یەک دوو جێ پێ بکەمەوە ..
دوای ئەوەی بینینت بوو بە مەحاڵ ..
تێپەڕی هەفتە ..
مانگ ..ساڵ ..
ئەڵێم جارێ نا ..
با بڕۆمەوە بۆ ماڵ ..
دوای نیوەشەو لە خەو هەڵئەستم ،
ئەڵێن دەردی پیرییە ..
بەڵام من ئەزانم دەردی تۆیە ..
ئەڵێم پیریی هەمووی درۆیە ..
وەک نەخۆشێکی بێ عار ،
بە کاوەخۆ هەڵئەستم و
ڕۆژەکان ئەپشکنم ..
بە ئازارەوە خۆم کێش ئەکەم ،
بە خولەکەکانا خۆم هەڵئەواسم ،
شەڕ ئەکەم لەگەڵ کەوتنم ..
ڕێژەی شەکرەکەم ناپێوم ..
پەستانی خوێنەکەم پەڕاوێز ئەخەم ..
ئەڵێم بەرچاو ڕەشبوونەکەم هی ووشکە ساڵییە ..
بەو حاڵە چاو هەڵدێنم ..
جگەرەیەکی تریش دائەگیرسێنم ..
سەیری ئاوێنەکە ئەکەم ،
ئەڵێم پیریی درۆیە ..
خەتاکە هەمووی هی تۆیە ..
هەوڵ ئەدەم بیرێکت لێ بکەمەوە ،
ئەوەندە بەرزە ،
ناتوانم سەرکەوم ..
ئەوەندە قوڵە ،
ئەوەندە قورسە ،
ئەوەندە ووشکە ..
ئەوەندە دڕکاوییە
ناتوانم لە هیچ شوێنێکتەوە دەرکەوم ..
هەورێ دێت و ..
بارانێ شەقامەکان تەڕ ئەکا و
من بیابانترم بێ تۆ ..
ئەڵێم عەسر ،

لە پارکێک بیرێکت لێ ئەکەمەوە ..
عەسر دێت و ..
بە ڕیشی هەفتەیەکەوە ،
لە باخێکا ..
تەماشای ئاوێنە ئەکەم ..
ئەڵێم پیریی نییە ،
پیریی درۆیە ..
هەموو خەتاکە هی تۆیە ..

* * *

وەک تاوانبارێ بۆ خۆم ئەڕوانم ..
کە لە وون بوونت ناپرسم ..
کە لە وون بوونت ناترسم ..
کە بە دواتا ناگەڕێم ..
کە بە مجەورێک ناڵێم ،
جاڕێکت بۆ با ..
ماڵی باپیرت نادۆزمەوە ..
ئەڵێم لە جەژنەوە لە ئەوروپایه ..
بۆیه لە هیچ شوێنێکەوە دەنگی نایه ..
خەمساردانە ئەڵێم هاکا سەعات یانزەی شەوێ ،
نامەیەکی نارد ،
وەک جاران ئەڵێ له سۆشیاڵ میدیا بێزار بووم ، پاشاکەم !
هەتا کەی وەک فیلمێکی دووبارە ،
وەک بینەرێکی ناقۆڵا ،
هەر تەماشا کەم ؟
تاوانبار خۆم ئەبینم ،
کە دەستەوسان دانیشتووم ،
وەک ڕۆبوتێ ، چاوەڕێم ..
تۆڕی مەسنجەر بتهێنێتەوە ..
تۆڕی ڤایبەر ،
وەک چاوبازە ،
بەیانییەک له بەردەرگا
بتڕوێنێتەوە ..
ئەوان و
تێلیگرام و ئینیستگرام و
وەتس ئەپ ، خاڵین لە تۆ ..

بێ قابیلەت خۆم ئەبینم ..
بێ وەفا ..خوێڕیی ..
دەست سپی .. کەمئاوەز ،
بۆ خۆم ئەڕوانم ..
لە نێوان جگەرەیەک و
جگەرەیەکی ترا ،
ئەڵێم سەعات هەشتی ئ□وارە ،
بیرێکی لێ ئەکەمەوە ..
شیعر پێم ئەڵێ :
بۆچی شتێکی بۆ نانوسی ؟
ئەڵێم مەجالی تیا نییە ،
ئەبێ شتێکی بۆ بنووسم ..
نازانم کوێت بۆ بگەڕێم ..
بێ نمرە ..
بێ ناونیشان ..
بێ شوێن پێ ..
سەعات هەشت ئەڕوات و
بە دیار خۆمەوە دانیشتووم ..
ئەڵێم ئەرێ ناوی قوتابخانەکەی چی بوو ؟
ئەپرسم نمرەی دەرگاکەیان چەند بوو ؟
قاوەخانەی ڕەیحانە ک□و□ت□ کوێوە ؟
غەزەلنوس تۆ بڵێی باری کردبێ ؟
ئەپرسم بە تەمای کەی بیرێکی لێ بکەیتەوە ؟
ترسێک هەموو گیانم دائەگرێ ..
ئەڵێم تۆ بڵێی مردبێ ..؟
خۆڵێکی وشک ،
ئەو هەموو ئینجانە شیعرەی
لە ئامێز گرتبێ ؟
ترسێک ڕۆحم پڕ ئەکا لە خورپە ..
کابوسێ
گیانم پڕ ئەکا لە ترپە ..
ئەڵێم تۆ بڵێی نەخۆش نەکەوتبێ ؟
لە بینین و
لە بیستن و
لە کی بۆرد نەکەوتبێ ؟
لە نەخۆشخانەیەکی ئەوروپا نەخەوتبێ ؟
ئەڵێم سبەینێ زووتر نییە ،

بیرێکی لێ ئەکەمەوە ..
لە ئاوێنەکەدا خۆم ئەبینم ..
ترس یەکپارچە دایگرتووم ..
پیریی هەمووی درۆیه ..
ئەو پەیکەرە تێکشکاوە ،
هی من نییە ..
تازەترین بەرھەمی تۆیە ..
ئەڵێم تۆ بڵێی تێک نەچووبێ ؟
لە ژێر دەرمانا ،
لەو کاتەوە نەخەوێنرا بێ ؟
هەموو یادەوەری□کانم
نەشێوێنرا بێ ..؟
شیعرەکانم نەخوسا بنەوە ،
پیتەکانی هەڵنەوەریبن ؟
هەرچەند بکا ،
نەڕواتەوە سەر ڕێگا
خەمگینەکانی من ..؟
ئەڵێم ئێوارە بیرێک لە خۆم ئەکەمەوە ..
بزانم ئەو هەموو ترسە چییە دایگرتووم ؟
بزانم ئەو هەموو خورپەیە ،
چییە داگیریان کردووم ..؟
بزانم ئەو هەموو خەمە چییە ،
هەموو بیر کردنەوەیەکیان بردووم ؟ ..
ئێواره دێت و ..
ئاوێنەکە پێم ئەڵێ : خۆت مردوویت
ئەویش نە بە پرسەکەتا ڕەت بوو ..
نە جلی ڕەشی پۆشی ..
نە قاوەیەکی تاڵی نۆشی ..
نە ئاخێکی لە زار ها تە دەر ..
نە فرمێسکێ تێکەڵا بوو لەگەڵ کل و بۆیە ..
ئەڵێم وا نییە پیر نەبووم ..
پیر بوونی من درۆیه ..
ئەوەی پەڕاوێزی خستووم ،
ئامێزە داڕوخاوەکەی تۆیە ..
دیپۆرتت کردووم□ تەوە ..
ناتوانم دیسان ڕووت تێ بکەمەوە ..
ئەڵێم سبەینێ دوا وادەیە ..

ئەبێ بیرێکت لێ بکەمەوە ..

نەوزاد بەندی

گەلەری ئارام.. ١٠.. سێ کوچکەی ڤاگنەر، دیۆنیسۆس و هونەر.. بە هاوبەشی د. ئازاد حەمە.. هەرجارەو خوێندنەوەیەک بۆ فەیلەسوفێک

چەند تابلۆ شیعرێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

سەرسامم بە جەستەی ئاڵتونیی پاییز
گەرچی لاوێتیم تا هەتا نیە
سێرگی یەسێنین
(١)
لە سوچی ژورێکی
سارد و تاریکاو ڕزیوا
گەنجێکی بێهیوا
لولەی دەمانچەی ڕەش
وەک لێوی ژەهراوی کوژەری مار
نێوان هەردوو لێوی ووشک و لەرزیوا
گیرکردوە

(٢)
لە بالکۆنێکی جێهێڵراودا
ژنێک ، دڵێکی
نەخۆش و لاوازو
سیسبووی خۆی
بە دەنکە شقارتەیەک سوتاند

(٣)
لە ژێر پردێکدا
منداڵێکی برسی
دەست و پێ تەزیو، هەڵهاتوو
لە جیهانێکی ترسناک و مەترسیدارا
لە ژێر ئاسمانێکی
بێهاناو بێهودەو بێمانادا
چاوە گەشە ڕەشەکانی
بۆ ڕۆژێکی نوێی تری
پڕئازارو ئەشکەنجە لێک نا
(٤)

لە باخچەیەکی جێهێڵراوا
کۆمەڵە لاوێکی بێ لانەو
بێ نیشتمان
دووپارچە سەموونی کۆن، چنگێ
شیعری هەناسەسارد…و
چەند پەرتوکێکی
زەردی یاخیبونیان
لە نێوان خۆیانا بەش کرد

(٥)
لە ژێر چەتری فڕۆشگایەک
مۆسیقاژەنێ
کەمانچە شکاو
نۆتا دزراو
ڕۆح لەخاچدراو
جگەرەیەکی داگیرساند
قومێ دوکەڵی پڕ هەناسەی غەمگینی
ناردە نێو هەوای نائومدێدی شارێک
بە گریانی سووری هەورەکان
پرسەی مەرگی مرۆڤە نامۆکانی داناوە

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری قوبرسی
Dimitris Vetsikas
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

دەوڵـەت و دادوەری و تــاك لــە تیـۆری لیــــبرالیزم و

مارکسیزمدا.. نەجمەدین فارس حەسەن

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

[NajmadinFars_DawlatDownload](#)

چیرۆک/ نووستن لە نێو وشەدا.. عومەر سەید

دایکم بە باوکمی وت: ” پیاوەکە وا بڕوات منداڵەکان ئەم زستانە لە سەرما ڕەق دەبنەوە، یەک دوو بەتانیمان بۆ بکڕە. تا بەیانی هەڵدەلەرزن.”
باوکم وتی:” ژنەکە بۆ چی بیکەم. خۆ سکەم لێنەداوە، بە پارەی بەقاڵیی هەر هەندەم دەست دەکەوێ نان و چای پێبکەم.”
خاڵە بایزم، کە بەردەوام لە ماڵی ئێمە کەوتبوو وتی: ” ڕەحمان شەلم و توور فرۆشتن کەی کەسابەتە، بۆ ناچی کارێکی تر بدۆزیتەوە؟”
باوکم بە تەزێک توڕەییەوە وەڵامی دایەوە:” جا ئەم وڵاتە قوڕ پێوەدراوە کوا کاری پیاوانەی تێدایە تا من بیکەم.” خاڵەم دیسانەوە وتی: ” وەرە لای ئێمە دەتکەینە پێشمەرگە، پانزە ڕۆژ لە دەوامی و پانزەکەی تریشی بەقاڵەکەت بکە. تۆ لە شاخ نازناوی هەڵۆت هەبوو، ئێستا لە مریشکی نەخۆش دەچیت بۆ دیار تووڕەوە” باوکم توڕەتر وتی: ” خۆم و ماڵ و منداڵم لە برسا بمرین، پێشمەرگایەتی وەک ئەوەی تۆ بۆت نایکەم.”
ڕۆژگارێکی سەخت بوو، نە کار هەبوو نە پارە. خەڵک بە هەی گەمارۆی ئابوورییەوە بە کوڵەمەرگی ژیانیان دەگوزەراند. ئێمە چوار برا بووین، هەرە گەورەکەیان من بووم کە تەمەنم دوانزە ساڵان بوو. هەرە بچوکەکەشمان عەزیز بوو، پێنج ساڵی تەمەن بوو. لە ماڵێکی ڕەق و تەقدا دەژیاین، کەر تیایا بکەوتایە دانی دەشکا. لە ڕۆژێکدا تەنها دوو ژەم نانمان دەخوارد، ئەویش ژەمەکیان تەنها لەتە نانێک و چایەکی بێ ڕەنگ بوو. ژەمەکەی تریش بە زۆری هەر ساوەر بوو. شەو

و رێژیش لە سەرما وەک درەختی بەر رەشەبا هەڵدەلەرزین. بە نان و بە ئاگر، سەرباری ئەوەش دەبوو سەعی بکەین و وانەکانی قوتابخانە دەرخ بکەین.

نیوەڕۆیەکی ساردی بەفرانبار، کاتێ من و جەمیل و جەلیلی برام لە قوتابخانە گەڕاینەوە. سەرما تا سەر ئێسک و نێو مۆخمان رۆیشتبوو و دانە چەقەمان پێ کەوتبوو. روومەتەکانمان سوور سوور و دەست و پێمان بە ئاستێک رچیبوون، بەمان نەدەجووڵان. لە تاواندا هەر سێکمان زووڕە زووڕ دەگریاین. سەراپای جەستەمان تەڕ و رچیبوو. دایکم لە حەژمەت ئەمەدا لە پرمەی گریانی دا و خێرا بە ئەوەی منداڵەکانی بە بەر چاوەوە رەق نەبنەوە و نەمرن، پەیدایە سنوقە دارەکانی بەقاڵەکەی باوکم و لە نێو حەوشەکەدا، ئاگرێکی گەورەی کردەوە. لە ژێر بەفرەکەدا، ئەمە بە چوار دەوری ئاگرە باڵاکەدا وەستابووین و خۆمان وشک و گەرم دەکردەوە. حەلاو خان و باجی عاسی دراوسێمان بە هەڵەداوان خۆیان کرد بە حەوشەدا و رەنگ بە روویانەوە نەمابوو. وایان زانیبوو ئاگرمان تێبەر بووە.! دایکم بە گریانەوە هاواری کرد: ” جا نا شوکری نەبێ، چیمان هەیە گڕ بگرێ.”

شەوان هەر چوار برا لە سەر دۆشەکۆڵانەیەکی تەنک، دەترانجاینە نێو یەکەوە و بە ئاستێک خۆمان گرمۆڵە دەکرد هەر هێندەی جووجکەیەکمان لێ دەمایەوە. لە ژێر بەتانییەکدا تا بێدار بوونەوە هەڵدەلەرزین. زۆربەی شەوانیش برا هەرە بچوکەکەمان شەڵتەیەک میزی بە خۆیی و جێگاکەدا دەکرد و هێندەی تر وەزعەکەی ئاڵۆزتر دەکرد. وەک نان نەبوو، ئاگریش نەبوو. وەک جێوبانی گەرم نەبوو، جلیش نەبوو لەبەری کەین. رووتوڕەجاڵ تا بڕەی هەژار و نەدار.

مەغریبێک کاتێ باوکم، بە خۆیی و عارەبانە شەقوشڕەکەیەوە خۆی کرد بە حەوشەدا. بینیم پارچە قوماشێکی گەورەی پێ نوسینی رەنگاوڕەنگی داوە بە سەر رسقەکەیدا. هەموومان رژاینە سەر عارەبانەکە، پڕ بوو لە قەسپی خورما و تێی بەربووین و تا توانیمان خورمای رەقمان خوارد. دایکم دەستی دایە قوماشەکە و وتی: ” پیاوەکە ئەمە چییە!؟”

لافیتەیەکی درێژ بوو، هێندەی بۆم خوێندرایەوە و لێی تێگەیشتم. تایبەت بوو بە یادی یەکێ لە حیزبەکان و بە چەندین رەنگ و بە خەتێکی ئەستوری جوان وشەگەلی وەک.(لە یادی، سەربەرزی، ئازادی. نیشتمان، پێشڕۆ، لە پێناو.) چەندین وشەی تر کە بە هۆی چرچ و لۆچی و تەڕ بوونەوە بۆم نەئەخوێنرایەوە.

دایکم کە هەر وا لێی ورد دەبووەوە و دەستی پێدا دەهێنا. لە پڕ هاواری کرد: ” وەی کە ئەم قوماشە بۆ دۆشەکۆڵانە چ باشە!”

شەوێ دایکم وەک ئەوەی پارچە ئاوریشمی دەست کەوتبێ، بە ئاگری کزی سۆپا عەلادینەکە، کە بە ئاستەم گەرمای دەبەخشی لافیتەکەی ورد ورد و

بست بست وشک کردەوە. ئەوجا هەندێ پەڕۆ و پاتاڵ و شڕکەوپڕکەی لێرە
و لەوێ کۆکردنەوە و بە مەقەست و دەرزی و دەزوو و کەوتە کار و ئێمەش
هەر چوارمان بە دەوریدا دانیشتبووین و تەماشای دەست و پەنجەیمان
دەکرد. لافیتەکەی بە مەقەست کردە دوو لەتەوە و پاشان لێکی دوورین
وەک گونێیەک و هەرچی بەردەست بوو تێیئاخنی و کەوتە دورینەوەی.
هەر ئەو شەوە، دۆشەکەڵانەیەکی چکۆلانەی جوان و گەرمی بۆ دروست
کردین. بە سەرکەوتنی کارەکەی ئێجگار دڵخۆش بوو. ئەوجا کەوتە
دواندن و ناز فرۆشتن بە باوکم و بە نیگای چاو و نازی زۆر، داوای
لێکرد هەر چەند دەتوانێ و بۆی دەکرێت لافیتەی تری بۆ بێنێتەوە.
باوکم کە بەردەوام رادیۆیەکی بە گوێوە بوو و بە دوای هەواڵەکاندا
دەگەڕا، لە پ□ ت□و□□ و بەرز بە دایکمی وت: " ژنەکە تۆ ئەقڵت
هەیە!؟ لافیتە خۆ بەلاش نییە، ئەوە موڵکی حیزبە، خۆ پێ بزانن
ئابڕومان دەبەن." دایکم هەر بە عیشوە و نازەوە دیسانەوە وتی: "
بازاڕ بڕمێ بە سەر لافیتەدا دەڕمێ،کە دنیا تاریک دەکات. یەک
دوانێک بئاخنە ورگی عارەبانەکەتەوە، کێ پێی دەزانێ." باوکم وەک
بەتانی پێ نەدەکڕا، بۆ خۆ دزینەوە لە بەرپرسیارێتی ملی دا و
هەندێ مەغریب لافیتەیەک یان دوانی لە گەڵ خۆیدا دەهێنایەوە.
لافیتەی هەمەرەنگ و هەمەقەبارەی پڕ نووسین. جار جارە لافیتەی رەشی
تەعزێ و یادی کارەساتە زۆرەکانیشی تێدەکەوت.

شەو و رۆژ دایکم خەریکی دورمان بوو. یەک دنیا دۆشەکەڵانە و لێفەی
بۆ دروستکردین. ماڵەکەمان پڕ بوو لە رستە و وشە و پیت، لە یاد و
بۆنە و دامەزراندنی حیزب و رێکخراو و گروپی نوێ، لە ناوی شەهید و
یادی راپەڕین و وشەگەلی وەک، هەر چوار پارچەکە، دیموکراسی و مافی
مرۆڤ و لیبرالیزم و فاشیزم و سۆشیالیزم........ کە نەمدەزانی مانا و
واتایان چییە و بۆ چی باشن، یان بۆ چی بەکار دێن. هەندێ جاریش،
دایکم بە لافیتەکانی باوکم دڵی تەسکینی نە ئەهات و دەیوت: " ئەم
پیاوە، قوماشی باش و خراپ لێک جیاناکاتەوە. شتی وائەهێنێ بۆ
سیپاڵی کەر و مانگاش دەست نادات." عەبای لە سەر دەکرد و منی بە
پێش خۆیئەدا بۆ بازاڕ. بێ ئەوەی یەک شت بکڕێت، بە بازاڕەکەدا
دەگەڕا و چاوی لە سەر دیوار و موحاجەرەکان بوو. یەک یەک بە دەست
و پەنجەی لافیتەکانی تاقیدەکردەوە و لە جۆری قوماشەکەیان رادەما.
جار جار دەمبینی چاوەکانی وەک چاوانی تەوارێک کە نیگا دەبڕێتە
نێچیرێکی دوورە دەست، ئاوا دەیڕوانییە ئەو لافیتە گەورە و
پانوپۆڕانەی کە بەرز و لە شوێنی عاسی هەڵواسرابوون. قەت دەسبەتاڵ
نەدەگەڕاینەوە، هەموو جارێک، دانەیەک، یان دوو سێ دانە لافیتەی
سەر شەقامە چۆڵەکان، یا دیوارە نزم و لاتەریکەکانمان پەلە و خێرا
دەپێچایەوە و دایکم لە ژێر عەبا فشەکەیدا دەیشاردنەوە.

کاتێ مامە پێ بوو لە دەشەک و لەفە، ئەوجا نەرە هاتە سەر جلوبەرگ. بە هەر یەکەمان چەندین قات و بیجامە و کراسی دووری. زیاتر لە ڕەنگاڵە و تاوس دەچووین. جەلیل بە کراسەکی ئاودامانی شینی پێ پێڵاوی و هەڵەی چەماوەی ڕەش و سور، لەگەڵ بیجامەیەکی سپی، کە بە هەی هەڵەی خۆتی نووسینەکەیەوە لە کەرە کەوی دەچوو. هەرچی جەمیلیش بوو، بە پەچەوانەوە تەختی بیجامەکەی ڕەش بوو پێ خۆتی سپی، قەمیسەکەشی سپی بوو پێ خۆتی ڕەش. کراسەکەی من دوو گیرفانی گەورەی پێوە بوو، بە سەر یەکەکیانەوە بە ڕەنگی زەرد نوسرابوو سامانی نیش..... تەواوکەری وشەکە پێی بوو بە سەر گیرفانی لای چەپ، تمانی.
لە عەزیزی برا بچکەلەشمان مەپرسە چ تەیرەکی ناوازە و عەنتیکە دەرچوبوو. کەواکەی لە پێشەوە، ڕەک بە تەختی ناوچەوانەوە نووسرابوو، کوردس، تانەکەیشی پێی بوو بە پشتە سەری. جەلیل شەو و ڕۆژ پەنجەی لە هەوادا بوو و لاسایی جوەڵە و شەوەی پیتەکانی دەکردەوە. پەنجەی شایەتمانی بە شەوەی، وووواااااا وووو یان نووووون، یان یییییی..... ژژژژژژژ......... ێێێێێێێێێ..... چچچچچچ دەجوەڵان. جەمیلیش هەر چاومان لە بخەافانایە، هەڵەی دەکوتایە سەربان و بە بەرگی فشەڵەی ڕەنگاوڕەنگەوە رووی دەکردە مامەی مام ڕەحیم و بە دەنگی بەرز گۆرانی و بەیتی بە هەرمەی کچی دەوت: ” هەرمە بەنە ماچت کەم/ شووتی بەنە قاژت کەم/ ئەی گوەی بەهاران.........”
ئیتر مامەی ئەمە لە دەرەوە زیاتر لە بارەگای حکومی و حیزبی دەچوو. ڕۆژانی خەرەتاو سەر دیواری حەوشە و ستارەی سەربانەکەمان هەمیشە یەک دوو لەفە و دەشەکی بەسەردا هەڵخرابوو تا وشک ببنەوە. خەڵکی گەڕەک و ڕێبواران بە دەم ڕێیشتنەوە نووسینەکانیان دەخوێندەوە و قاقا پێدەکەنین.(ئەوەی لە گەڵ ئێمەدایە، لە سەر ڕێگای خودا و حەقیقەتدایە.) (تەدەکەشین لە پێناو گەلەکی ئازاد و بەختەوەردا.........) (ڕەبازی کوردایەتی زامنی هاتنەدی دەوڵەتی کوردستانی......) (ئامانجمان دیوکراسی و مافی مرۆڤ.......) (بەرز و پیرۆز بەت یادی ....) (هەر چوار پارچەی کوردستان......) (رژێمی رفتار فاشی بەعس.........) ڕۆژانی یاد و بەنەکان، جەژنەکانی نەورۆز و راپەڕین، یان ساڵیادی ئەنفال و کیمباران و کەست و نشوستییەکان بە خەزانەکەی ئەمە مانای گەورەتر و قازانجی زۆرتر بوو. لای ئەمە ئەو ڕۆژانە تەنها بەها و ماناکەی لە دەسکەوتنی لافیتەی زیاتر و باشتردا بوو. روژانی دواتر بە من و دایکم یەکسان بوو بە راوی چاکتر و دەسکەوتی زۆرتر. تەنانەت لافیتەی ڕەشی شەهیدەکانیشمان دەدزی. جارەکیان بە دایکمم وت: ” دایە با ئیتر لافیتەی شەهیدەکان نەدزین، گوناهن ئەوان لە شەڕی حیزبەکاندا بە ناهەق دەکوژرێن و

رۆحیان دەدزن، ئەمەش ناو و ناوبانگیان." کەچی دایکم زۆر سەیر وەڵامی دامەوە: " گوناه نییە، باشترە ناویشیان نەمێنێت، با چیتر لە لایەن ئەوانەی بە کوشتیان دەدەن بەکار نەبرێن.!" بەیانییەک لە پرتەوبۆڵەی دایکمان خەبەرمان بووەوە، کە عەزیزی نابووە نێو تەشتە ئاو و بە مشت خێرا خێرا ئەیکێشا بە پشتە رووتەکەیدا و هاواری دەکرد: " وابووی بە نێرەکەرێک ئەم میز بە خۆکردنت هەر نەبڕایەوە، هەرچی پێخەف و ماڵەکە هەیە بەنی بەنی میزی تۆی گرتووە، شەو نییە لە میزا نەمانخوسێنی. هەر فریای شوشتنی جەوبانی تۆ ئەکەوم، هەی خودا بتباتەوە........" عەزیز پێ بە ماڵەکە دەگریا. رێک لەو کاتەدا خاڵە بایزم خۆی کرد بە ژووردا و بە سەلام و کەلام بە سەر دایکمدا هاواری کرد: " ئەرێ بە خاتری کەعبە، ئەم بیجامە رەشە پڕە لە ئایەت و ناوی پیرۆزە، ئەوە هەموو شەوە میزی پیا دەکەن، سا وەڵامی خودا خێر و مەلایکە روو ناکەنە ئەم ماڵە....!" دایکم لە ترسانا هەن هەن گریا. ئەو رۆژە تا ئێوارە بە نێو جلوبەرگەکانمان کەوت، منی لە تەنیشت خۆیەوە دانا و وتی: " لە هەر لایەکەوە ناوی خودا، یا سەحابەیەکت بەرچاو کەوت پێم بڵێ." کەوتمە کنە و پشکنینی یەک بە یەکی بیجامە و کراسەکان، پەنجەم بخستایەتە سەر هەر وشەیەک، بە مەقەستەکەی دەستی دەیبڕی و بە پارچە لافیتەی تر پینەی دەکردەوە. بە دایکمم وت: " دایە ئەو دەشکەڵانەی زۆر عەزیزیش بگەڕێ، لەی نووسراوە ئاو سامانەکی نیشتیمانییە، بەیە هەموو شەوێ زۆر خۆی تەڕ دەکات."

پاش ئەوەی ماڵەکە پڕ بوو لە لەفە و دەشکەڵانە و جەوبانی گەرم، لە جلوبەرگی زۆری بەرمان. ئیتر دایکم بە پێی بەوا و ئیمانی خۆی لافیتەی دەهێنایەوە. هەر لافیتەیەک بە ڕەنگی سوور نوسرابوایە، لای ئەو دەست بە برودنی حەرام بوو! بایزی برای وایتێگەیاندبوو. هەموو ڕەنگەکی سوور سەر بە کۆمەنیستە کافرەکانە. تەنانەت دەست لێدانیشی بە گوناه دەزانی و هەمیشە دەیوت. ڕەق ببمەوە لە سەرما، پاتاڵی کوفر نادەم بە خۆم و منداڵەکانمدا! زیاتر حەزی لە لافیتەی ڕەنگ سەوز بوو. پێی وابو ئەولایا و پیاوچاکان، خوێنیان سەوزە نەک سوور. بە نەگبەتی، ڕۆژێک باوکم لافیتەیەکی قوماش سوری خەت سەوزی هێنایەوە. بە خەتەکی ئەستوری سەوز نوسرابوو. یا کوردستان، یان نەمان. دایکم بە دیارییەوە دەشداما بوو و نەیدەزانی چی بڕیارێک بدا! لەبەر خۆیەوە دەیوت. ئەم قووماشە زۆر ئەسڵە و باشە، بەڵام حەیف سوورە! ئەمە چ کافر باوکێک خوێنی سەوزی ئەسحابەی بەسەردا ڕشتووە!؟ بە مەقەست کەوتە بڕینی ڕەنگە سەوزەکە و سوورەکەی کردە پارچە پارچەی بچووک و ورد ورد بەدەم سەفتەکردنییەوە، چاوی نازی بڕییە باوکم و وتی. بە کوون و کەلەبەرێک هەر باشە. باوکم بزەیەکی

بە کردا! زانیم وەک پەڕەی بەنوێژی بەکاری دەهێنێ.
ڕۆژێکیش من لافیتەی قەد دیواری دووکانی لوقمەقازییەکەم دزی و پێچامە نێو جانتاکەمەوە و پەلە بۆی دەرچووم. لافیتەکە سپی بوو، بە ڕەنگی ڕەش لەسەری نووسرابوو. لە پێناو کار، نان، ئازادی تێدەکۆشین. لەمسەر و ئەوسەریشەوە، دوو ئارمی گەورەی چەکوش و داس نەخشێنرابوون. کەچی دایکم کردی بە بەرماڵ و ڕۆژ و شەو، پێنج فەرزە، سەری دەکێشا بە چەکوشەکەدا!
شەوان لە ژێر جێگەوە تا خەو دەیبردینەوە وشە و رستەی ناتەواو و نیوەچڵمان دەخوێندەوە. جەلیل بەردەوام لە گۆڕیدا و لە هەوادا وێنەی پیتەکانی دووبارە دەکردەوە. جەمیل لە وشەکان یاری دروست دەکرد. وەک پارچە میکانۆ هەڵیدەوەشاندنەوە و سەرلەنوێ وشەی تازەی لێی دروست دەکردن. چیرۆک و نوکتەی وای لێدەخوڵقاندن بەو شەوە تاریک و ساردە سەر بە قوڕی دەهێنایە پێکەنین. من بە براکانم نازانم، بەڵام خۆم لە خەویشدا هەر خەونم بە پیت و وشەوە دەبینی. زۆربەی شەو لە خەونمدا بە چیای بەرزی وشەدا هانکە هانکە سەردەکەوتم. پەلە و خێرا پێم بە پیتی(س) دا دەنا و دەستم بە چەماوەی شێوە گۆچانی(ل) دەبرد و هەڵدەکشام. پاشان بە (ب) و بە (ژ) و بە (ک) تا دەگەیشتمە لووتکە. شەوێک کەوتبوومە نێو بیابانی فراوان و بێ بنی پیتەوە، هەتا چاو بڕی دەکرد پیتی ڕەنگاوڕەنگ، بیابانێک گەردیلەکانی لە پیت بوو. پڕ لە وشەی ئاو و دەریا و رووبار، لە کانی و کارێز و چەمی بەخوڕ، لە باران و سەوزەڵان. کەچی من لە تینوانا خەریک بوو دەخنکام و هەر رامدەکرد و دەگەڕام، بەڵام دڵۆپە ئاوێکم نەدەزییەوە گەرووی پێ تەڕ کەم. تا بایەکی توند هات و من و ملیۆنان پیتی لەگەڵ خۆیدا لوول دا و بردینی بە حەوادا. لە نێو گەردەلوولەکەدا من بە دوای ئاودا دەگەڕام و هەزاران پیتیش بە دوای خاڵ و هەما حەوتەکانی خۆیاندا دەگەڕان. کەس نەیدەزانی کامە (ژ) و کامە (ڕ) یە، لە نێوان (ڤ) و (ف)، یان (ڵ) و (ل) جیاکارییەک نەمابوو، (ب) و (ت) وەک یەکیان لێ هاتبوو. منیش هەر وەک پیتەکان لە بازنەی گەردەلوولدا بە هیوا و بێ ئیرادە دەخوولامەوە. بیرمە لە خەونێکمدا، کەوتبوومە نێو کتێبەکەی ئەمین باڵدارەوە. لەگەڵ دارا و نەسرین و زەینەب و ئازاد و منداڵانی تردا پیتمان دەڕواند، میمان دەبرد بۆ مام زۆراب و مۆوژمان پێ دەکڕی. بە سەر دارێکی بەرز و گەورەوە کە گەڵاکانی هەموو (س) بوو سێوم بۆ نەسرین بەردەدایەوە. دەچووینە لای ئەو شوانەی پیت و وشەکانی دەلەوەڕاند و لە شمشاڵەکەیەوە هەزار ئاوازی دەهێنایە دەر و وشەکانی لە ریتم و جوانیدا دەکردە شیعر. هەزران (ی) چەشنی مراوی سپی و پاک لە ئاوی بەر کانیدا مەلەیان دەکرد. بە

سەر کوانووی پڕ پشکۆی ماڵانەوە، دەیان (ن) چێشنی مەنجەڵەی پڕ کفتە قوڵپی دەدا. لە خەونەکەدا، لەگەڵ کوڕان و کچانی پۆلی یەکدا، بە تەنیشت ماڵی بزنەدا تێپەڕین و بازماندایە پۆلی چوارەوە. لەگەڵ سمکەدا بە خەون چووینە نێو دارستانی پڕ درەختی باڵا بەرزی وشەوە، درەختانێک بە ملیۆنان گەڵای لە پیت. هەندێ وشەی زۆر شێوەی شەڕیان وەرگرتبوو، هەندێک ڕێوی فێڵباز و هەندێکی تر وەک مار ژەهراوی، هەبوو وەک کەروێشک دەستەمۆ و وشەگەلی تریش وەک کەر، وەک وڵاخ.
لە چلەی گەورەدا، بارانێکی ئێجگار زۆر باری. بە ئاستێک زۆربەی ماڵە هەژارەکانی خوارووی شار کەوتنە ژێر لافاوەوە و ماڵە نزمەکانیان پڕ بوو لە قوڕاو و هەرچی شەکەوپەکەیەکیان هەبوو لەوتا. ماڵی ئێمەش بەشی خۆی زیانی بەرکەوت و هەرچی پێخەف و جلوبەرگمان هەبوو لە سێڵاودا خووسا. بە بەیانی دارودیواری ماڵەکەمان بوو بە لافیتە. دایکم دەیان لەفە و پارچە جلی شۆردراوی هەڵخستبوو. دەیان پارچەی گەورە و بچووک، ڕەنگاوڕەنگ، پڕ نووسین، کە هەر یەکەیان لە ئاوازێک دەیخوێند. کەمێک لە دوورەوە خانەکەمان لە تابلۆی دەکرد. تابلۆیەکی بە فۆرمی ئەبستراکت، ئاڵۆزیەک لە ڕەنگ و قەبارەی هەندەسی بە یەکدا چوو. لە نێو تابلۆکەدا ئەوەی جێی سەرنج و داهێنان بوو. ئەو پنتە ڕەنگە پڕ دەنگە بزێوە بوو کە لە سوچی سەرەوەی تابلۆکەدا یەک بە خۆی هاواری دەکرد: ” هەرمێ بێنە ماچت کەم/ شووتی بێنە قاژت کەم/ ئەی بولبولی بەهاران/” جەمیل بە دەم لێدانی مەسینەکەی ژێر باڵیوە، بەردەوام و بە سەدەمین جار هەر ئەم بەیتانەی دەوتەوە. تا باوکم لە حەوشەوە، تاکە پێڵاوێکی تێسرەواند و گرماندی بە سەریدا: ” وەرە خوارەوە سەگی کوڕی سەگ، ئەمە قاژکردنی شووتی نەبڕایەوە.!”
هێشتا لەفەکان وشک نەببوونەوە، ئاسایش هاتن و باوکمیان بە قۆڵبەستکراوی برد. پێم وابێ موختارە قەڵەوەکەی گەڕەک ڕاپۆرتی لەسەر دابووین. لە دەزگای ئاسایش تۆمەتی دزینی کەرەستەی حیزب و حکومەتیان دابووە پاڵ و پێیان وتبوو: ” لافیتە بەشێکە لە پەیام و دیدگای حیزب و حکومەت، پیرۆزی خۆی هەیە وەک ئاڵا، تۆ خائینی و راپۆرتت لەسەر هاتووە ماڵەکەت پڕ کردووە لە لافیتەی دزی.! “
باوکیشم دلێرانە لە وەڵامدا پێی وتبوون: ” ئەو لافیتە و پەڕۆپاتاڵانەم بردووەتەوە کە وادەیان بەسەر چووە، لە ژێر پێی خەڵک و سەر شەقامەکان کۆمکردوونەتەوە. ئەوە هەموو شتێکی ئەم وڵاتەتان بۆ خۆتان بردووە و داگیر کردووە، بەوە ناڵێن دزی، بەڵام ئەمە گەر پارچە پەڕۆیەک لە زەوی هەڵگرینەوە دزین.!؟” بگرەوبەردەی زۆریان بە باوکم کردبوو، تەنانەت ویستبویان زیندانی بکەن. بەڵام یەکێ لەو برادەرانەی کە کاتی خۆی پێکەوە پێشمەرگە بوون بە فریای

کەوتبوو و وتبووی: " ئەم پیاوە هەموو گیانی جێ فیشەکی رۆژانی سەختی پێشمەرگایەتییە، کاتێ ئەو شەڕەی بە کوردایەتی دەکرد ئەوە منداڵ بوون. لێی گەڕێن بچێتەوە نێو ماڵ و منداڵەکەی، ئەگینا بیئاخننە زیندانەوە، ئابڕومان دەچێت.! " لە دوای ئەو رووداوەوە، ئیدی باوکم بە تەواوەتی خۆی گۆشەگیر کرد و هەتا ئەو رۆژەی کۆچی دوایی کرد، بڕوای بە هیچ نەبوو و لە کونجی ماڵەوە گوێی لە رادێوکەی دەگرت. لە گۆرانییەکانی ئوم کەلسوم و حەسەن زیرەک و ماملێ. هەتا مرد تاقە وەسێتی بۆ ئێمە ئەوە بوو، هەرگیز توخنی ئەم حیزبانە نەکەوین.

ئێستە کە ساڵانێکی زۆر بە سەر ئەو زستانە ساردە و ئەو رۆژگاری برسێتی و قاتوقڕییەدا تێپەڕیوە. هەشتا بازاڕ و شەقامەکان رۆژانە بە لافیتەی نوێ سواغ دەدرێن. دایکم پیر و تەنها، لە کونجی ماڵەوە بە دەست نەخۆشییەوە دەتلێتەوە. تا ئێستاش هەر کاتێ دەبمە میوانی شەوان بە لەفەی لافیتە دامدەپۆشێ. جەلیل هەندێ لاسایی پیتەکانی کردەوە، هەر زوو وازی لە خوێندن هێناو لە بازاڕەکەدا دوکانێکی خەتاتی کردەوە و ئێستە یەکێکە لە خەت خۆشە باشەکانی شار و رۆژانە بە فڵچە و بۆیەی راستی لافیتە دەنووسێتەوە و بەم کارەشی ماڵ و منداڵی وەک گوڵ بەخێو دەکات. جەمیلیش هەر شەوەی لە گەعدەیەکدا یە، ئێستە ئەو بووەتە گۆرانی بێژێکی میللی بە ناوبانگ و لە کاتی هەڵبژاردنەکاندا بەر ناکەوێت. بە سەعات دەیڵێسێت، بۆ ئەوەی بە وشەیەک دابمەنێ. بەیتی وا دەئاخنێتە گۆرانییەکانەوە هەوادارە زۆرەکانی وەک مەنجەڵی سەر ئاگر قوڵپ دەدەن. ئێستە ئەو هەم بەناوبانگە و هەم دەوڵەمەند. هەرچی برا بچووکەکەشمانە. برا رۆح سووکە میزەڵەکەمان، بە رێگەی قاچاخ خۆی گەیاندە ئەوروپا و ئێستە بۆتە کوڕێکی چوار شانەی زیت و زرنگ، زۆر جار کە بە مۆبایل قسەی لەگەڵ دەکەم، لە بیری ناچێت بڵێت" وڵاتێک نەتوانێت ئارامی و ژیانی رۆڵەکانی دەستەبەر بکات، هەر بۆ ئەوە باشە میزی پێدا بکەیت."

عومەر سەید

سودانی دەتوانێت چی بکات لە تورکیا؟.. عوسمانی حاجی مارف

ئامادەکاری محەمەد شیعە سودانی بۆئەوەی لەم ماوەیەدا سەردانێکی فەرمی بۆ تورکیا ئەنجام بدات، لەکاتێکی هەستیاردایە، چونکە ناوچەکە شایەتی گۆڕانکاریە سیاسی و ئەمنیە گەورەکانە، کە کۆمەڵێک بابەتی گرنگ نیگەرانی هەردوو تورکیا و عێراق دەخاتەڕوو. دیارترینیان پەرەسەندنی دەخالەتی ئیسرائیلە لە سوریاو ناوچەکە و بەردەوامی شەڕی غەززە، زیادبوون و هاتنەناوەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە سوریا، هێڕشەکانی ئەمریکا لە ئێران، هەروەها داواکردنی هەڵوەشاندنەوەی حەشدی شەعبی.
جگە لەوانەش بۆ ڕێکەوتنی هەردوو وڵات دەربارەی هاوکاری ئاسایشی سنوورەکان، دەستپێکردنەوەی هەناردەکردنی نەوتی کوردستان، بەهێزکردنی هاوکاریە ئابووریەکانی نێوان بەغدا و ئەنقەرە، تا کێشەی ئاوی نێوان عێراق و تورکیا کە ئاماژەی پێدەکرێت، گرنگیان دەبێت لە سەردانەکەی سودانیدا.
ئەم سەردانەی سودانی بۆ تورکیا لەکاتێکدایە کە لەلایەک فراوانبونەوەی دەخالەتی بەرچاوی ئیسرائیل لە سوریا لە پەرەسەندایە، لەلایەکی ترەوە ململانێی ئیسرائیل بەرامبەر رۆڵ و دەخالەتی تورکیا لە سوریاو ناوچەکەدا بەروونی دەبینرێ، ئەمەش گوزارشت لە بەرزبوونەوەی زیاتری ئاڵۆزی و گرژیەکانی ناوچەکە دەکات. ئەم هەڵکشانە بەخۆی نیشانەی مەترسیە بۆ سەر ناوچەکە، بەتایبەتی بۆ عێراق و تورکیا کە بەهۆی دۆخی ناجێگیری ئەمنی ناوچەکەوە کاریگەریان لەسەرە، بۆیە ئەم دۆخە دەرگای بەدواداچون و هاوکاری زیاتری نێوان هەردوو وڵات بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هێڕشەکانی ئیسرائیل بۆ پشتیوانیکردنیان لە دیمەشق دەکاتەوە.
ئیسرائیل لە شەوێکدا هێرشە ئاسمانیەکانی بۆ سەر سوریا چڕتر کردەوە و هێرشەکانی وەک هۆشداریەک بۆ فەرمانڕەوایی شەرع لە دیمەشق دا ناساند. هەروەها ئەنقەرەی بە هەوڵدان بۆ سەپاندنی هەژموونی خۆی بەسەر دیمەشق دا ئاگادارکردەوە. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئیسرائیل زۆر بەجدی کار بۆ بێکاریگەرکردنی تورکیا لە سوریا دەکات. بەڵام چۆن دەتوانێت ئەم کارە بکات بەبێ شەڕێکی سەرتاسەری، لەکاتێکدا تورکیا نەوەستاوە لە پێیڕەوکردنی ستراتیژی زاڵبون بەسەر سوریادا؟ پرسیارەکە ئاستی توانایی و پێداویستی ململانێکان وەڵامی ئەداتەوە.

ئیسرائیل لەدوای ڕووخانی بەشار ئەسەد و پاشەکشەی ئێران لە ناوچەکەدا، ترسی لە کۆنترۆڵکردنی ئەنقەرە بەسەر دیمەشقدا هەیە، بۆیە زیاتر هەوڵئەدات کار بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی لە سوریا بکات. دەستی بەسەر خاکی باشووری ڕۆژئاوای سوریا گرت و ئامادەیی خۆی بۆ پاراستنی کۆمینەی دروزەکان ڕاگەیاند. ئامادەیی پشتیوانی لە هەسەدە نیشاندا و فشاریشی خستە سەر واشنتۆن بۆئەوەی سوریا بە لاوازی بهێڵێتەوە و بەشێکی زۆری چەکی قورس و کەرەستە سەربازیەکانی سوریای لە ڕۆژانی دوای ڕووخانی ئەسەدەوە لەناوبرد.
هەوڵەکانی ئیسرائیل دژی بنکە سەربازیەکانی سوریا دوای ئەوە دێت کە باس لەوە دەکرێت تورکیا بەرنامەی هەیە بە دەستبەسەرداگرتنی بنکەی ئاسمانی T4 لە سوریا و پلانی هەیە سیستەمی بەرگری ئاسمانی لەوێ جێگیر بکات. لە ئێستاشەوە دەستیکردووە بە پلاندانان بۆ کاری بیناسازی لەم شوێنە ستراتیژیەدا. ئیسرائیل ئەوە باش دەزانێت ئەگەر تورکیا لە بنکەی T4 و شوێنە سەربازیەکانی دیکەی سوریا جێگیر بن، ئەوا لێیان ناکشێنەوە. بەڵام ئەگەر تورکیا ڕاستەوخۆ لەلایەن ئیسرائیلەوە بە ئامانج بگیرێت و بەردومانی هێزەکانی لە سوریا بکرێ، قەیرانێکی سەخت لە نێوان تەلئەبیب و ئەنقەرەدا دروست دەکات.
ماوەی چەند مانگێکە ئیسرائیل بەشێوەیەکی بەردەوام هێرشی ئاسمانی بۆ سەر سوریا ئەنجام دەدات و خەڵکی سفیل دەکوژێت و شوێنی سەربازی و ئەتەمبەل و تەقەمەنی سوریاش لەناو دەبات.
سودانی لەم دۆخەی ئێستای ململانێی نێوان تورکیاو ئیسرائیلدا بە دەخالەتیان لە سوریا، جگە لەوەی کێشەیەکی لەسەر ئامادەبونی سەربازیی تورکیا نیە لە سوریادا، لەهەمانکاتدا بەدوور نازانرێت لە بەرامبەر ڕووبەڕووبونەوەی دەخالەتەکانی ئیسرائیلدا پشتیوانی لە ئامادەبونی سەربازی تورکیا لە سوریا بکات.!؟
وەزارەتی دەرەوەی عێراق هێرشەکانی ئیسرائیلی بۆ سەر سووریا سەرکۆنەکرد، وەک پاڵپشتیەک له حکومەتی سووریا. سودانی چەندینجار داوای لە شەرع کردووە کە کار بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی دەستدرێژیەکانی ئیسرائیل بکات، وەک پێشمەرجێک بۆ بەرەوپێشبردنی هاوکاریەکان، هەر لەرەشەوە لە هەوڵی توندکردنەوەی پەیوەندیەکانە لە گەڵ تورکیادا.
لە دیارترین ئەو پرسانەی کە سودانی لەم سەردانەدا بە تورکیا و لەم دۆخە نالەبارەدا دەیەوێت باسی بکات تابتوانێ پەرە بە پەیوەندیەکانی لەگەڵ تورکیا بدات، بەرزکردنەوەی ئاستی هاوکاری نیوانیان تورکیاو عێراقە لەبەرامبەر کێشە ئەمنیەکاندا، لەوانە کۆنترۆڵکردنی سنوورەکان و بەرەنگاربونەوەی چالاکی گروپە چەکدارەکان، بەتایبەتی لە بەرامبەر پەکەکە لە ناوعێراقدا و هەسەدە

لە ناو سوریا. ئەم پرسە کە پەیوەستی بە هەماهەنگی ئەمنی ئاست بەرز هەیە، یەکێک دەبێت لە گرنگترین بابەتەکانی گفتوگۆی نێوان سودانی و ئەردۆغان، بەتایبەتی دوای بانگەوازی ئاشتی لەگەڵ ئۆجەلان.

بەغدا له ڕاگەیاندنەکەی باخچەلی و ئەردۆغان لەگەڵ ئۆجەڵان بە چەکدانان و هەڵوەشانەوەی پەکەکە، پاڵپشتی کرد و پێداگری لەسەر ئەوەکرد که ئەو هەنگاوە کاریگەری ئەرێنی له سەر باشبونی دۆخی ئاسایشی تورکیا و عێراق و ناوچەکە دەبێت، هەروەها بەغدا داوای لە سوپای تورکیا و سەرکردایەتی پەکەکە کرد، دوای جێبەجێکردنی ئەو ڕێکەوتنە، هەردوولا لە خاکی عێراق بکشێنەوە.

ئەوەی کە زۆر بەرچاوە تورکیا یەکێکە لە هاوبەشە بازرگانیە دیارەکانی عێراق، بەتایبەتی لە هەناردەکردنی نەوتدا. ئەمەش وایکردووە دەستپێکردنەوەی هەناردەکردنی نەوت لە کوردستانی عێراقەوە بۆ تورکیا گرنگیەکی زۆری هەبێت. جگە لەوەش پڕۆژەی “ڕێگای گەشەپێدان” کە یەکێکە لەو پڕۆژە گەورانەی عێراق و تورکیا بەوپێیەی چاوەڕوانیەوە پێشوازی لێدەکەن و کاری لەسەر دەکەن، وەها دەردەکەوێت کە لەم سەردانەی سودانیدا گرنگیەکی تایبەتی پێدەدرێت، بەڵام پێناچێت کە جێگایەك بۆ حکومەتی هەرێم لەو پەیوەندەدا قایل بن. ئەم پڕۆژەی گەشەپێدانە کە ئامانجی بەستنەوەی عێراق و تورکیایە لە ڕێگەی تۆڕێکی ڕێگاوبان و گواستنەوەی بازرگانی بۆ ئەوروپاوە، دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئاستی بازرگانی نێوان هەردوو وڵات و بەشداری دەکات لە باشترکردنی ژێرخانی ئابووریان.

ئەم سەردانەی سودانی بۆ تورکیا بەهەر نەخشەی عەمەل و پرتەکۆڵێکی ئامادەکراوەوە ئەنجام بدرێ، لەم دۆخە هەستیارەی ئێستادا ناتوانێ بە سادەیی بۆ عێراق تێپەڕێت و پرسەکان یەکلایی بکرێنەوە و ڕێکەوتنەکانی لەگەڵ تورکیا بەئاسانی بچنە بواری جێبەجێبونەوە، لەکاتێکدا کە هەردوو تورکیا و عێراق لە بەرامبەر بەرژەوەندی و سیاسەت و نەخشەکان و دەخالەتی ئەمریکا و ئیسرائیل لە سوریاو ناوچەکەدا ناکۆک و جیاوازن و دەورانەکی ململانەی سەخت لە بەرامبەر نەخشەو سیاسەتەکانی ئەمریکاو ئیسرائیل بەسەر دەبەن.

هەر لەم ڕۆژانەدا فشارە زیادەکانی ئەمریکا بۆ سەر عێراق و سودانی لەسەر هەڵوەشاندنەوەی هێزەکانی حەشدی شەعبی و بڕیار بۆ کۆتایهێنان بە هەژموونی ئێران بەسەر سیستمی سیاسی لە عێراقدا، ڕێگریکردن لە لایەن و فراکسیۆنە شیعەکان بۆ کۆنترۆڵکردنی حکومەتی عێراق، چ بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، ئەم هەنگاوە بە ڕاگەیاندنی ڕاستەوخۆی گۆڕانکاری لە ڕێساکانی پەیوەندی ئەمریکا لەگەڵ نفوزی ئێران لە عێراق وەسف دەکرێت، ئەم بڕیارو هەنگاوەی ئەمریکا کێشەی گەورەی لەنێو هێزەکانی چوارچێوەی هەماهەنگی

پێکهێناوە و دۆخی سیاسی عێراقی شڵەقاندووە بەجۆرێك كە بەرەنجامی سەردانەکەی سودانیش بۆ تورکیا و بڕیاردان لەسەر بەسەرەنجام گەیاندنی هەر گفتوگۆیەک لەناو ناڕۆشنیدا داهێڵێتەوە، بەتایبەتی کە سودانی ناتوانێ بەیەکجاری دەستبەرداری باڵادەستیی چوارچێوەی هەماهەنگی شیعەکان بێت لە حکومەتی عێراقدا. لەهەمانکاتدا یەکلاییکردنەوەی کەنارخستنی دەخالەت و دەوری کۆماری ئیسلامی لە حکومەتی عێراقدا، بۆسودانی و چوارچێوەی هەماهەنگی گرفتێکی گەورەیە و ناتوانن بەئاسانی دەستبەرداری ئێران بن. زەحمەتە بتوانن بەم زووانە ئەو دۆخە بەئاسانی تێپەرێنن. ئەم سەردانەی سودانی بۆ تورکیا و خۆسازانی لەگەڵ ئەردۆغان، ئایندەی ململانێ و ئەگەری ئەو پێشهاتانەی لە ناوچەکەدا روودەدات دیاری دەکات تاچەند سەرکەوتوو دەبێت، کە سودانی لە پەیوەند بەدەسەڵاتی چوارچێوەی هەمانگیەوە تا چەند دەتوانێت نەخشەکانی بگونجێنێت و پارێزەری لەدەسەلاتی خۆی و چوارچێوەی هەماهەنگی و میلیشیاکانیان بکات؟ ئەمەش سەردانەکەی بۆ تورکیا و رێکەوتنەکانی لەگەڵ ئۆردگان سنوردار دەکات.

پاشا.. شیعر\ سەلام عومەر

ئەو کەسەی درەختی ئازادی دەبڕێ
رۆژێك دێ تەورێك ورگی بدڕێنێ
باڵندەیەکیش فێرە قەفەس بێ
هیچ کەس ناتوانێ هەڵیفڕێنێ

پاشایەك رەزی خۆی پێ ئاو نەدرێ
وەك چرای بەرخۆر کز کز دەنوێنێ
نزاو لایلایەی لەلای خەڵکەکەی
وەك ئەوە وایە منداڵ بنوێنێ

کەی باڵندەکان بوونە خاوەنی
درەخت و دان و هێلانەی خۆیان
ئەوکات دڵنیام جووتیارەکانمان
بەدەستی خۆیان دان دەبەن بۆیان

شەوە شینەکانی سەرەڕۆیی..
شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

بڕوام وایە لە دۆزەخام
بۆیە لە دۆزەخام
ئارسەر ڕامبۆ (وەرزێک لە دۆزەخا)

بە خەواڵۆیی
لە ژێر ڕێژنە عیشقێکی
فێنک و قەشەنگا
تێپەڕین، هێشتا دڵۆپە
خوێنە ڕەنگینە ناسکەکانی
دڵ قەتماغەی ڕەشیان
لەسەر گابەردی بیرەوەری بوو
هەی شنەبای میهرەبانی
ئەی تراجیدیاهێنی
ڕۆژگارە ئەفسونیە ئاڵتونیەکانم
ببینە جیهان چی کەشتیەکی تێکشکاوی لێدەرچوە
تا بێ شادەماری قووڵی ژیان
ڕێگا دوورەکان خەڵتانی خوێن ئەکا
ئەزرنگێتەوە زرنگە زرنگی گوڵە گەنمی
ساتە بیرچوەکان، بە ئێواران
پیاسەی بەهەشتی وێرانەخاکی ئێستا دەکەم
و شەوانیش جەستەم دائەکشێتە
نێونیگای ئەو ئەستێرانەی لە مێرگی
شینی شەوێکی بوهەیمیا
ڕۆحیان دەرئەچێ،
بە نێو دڕک و داڵی دارستانی تاریکیدا
هێشتا تروسکەی ڕوناکیەک
دەروازەی سپێدەیەک لە دوورڕەوشەنئەکا

پێم ئەڵێ تەماشا کە ئەی گەڕێدە
ئاسۆیەک لە هیوای داڕمانی کۆشکەکانی
سەر ئێسک و پروسکی داماوانی دنیا
بێگومان، ئ□ بەدیەت
هەر لە یاخیبوندایە
لە بەردەم جادووی شەماڵی کەنارێکا
پشووی سەدان ساڵەی ئاوارەیی
ئەدەم، و کە بە ئاگادێم
حەزی سەرکێشی لە ڕۆحی منداڵیما ماوە
پرسیارە ئەزەلیەکان یەخەم بەرنادەن هێشتا
لەوەی کێم ، بۆ کوێ و تا کەی
ئازار و بەختەوەری کەم تەمەن
جیاوازی گەورەبوون و بەرائەت
پێزانینە بە لەدەستدانی بەهرەی گفتوگۆ
بە زمانی کەوو سوێسکەو
هەڵفڕین بە باڵی خەیاڵی نەورەس و
لە ئامێزگرتنی شەپۆلە بوهەیمیەکان لە ژێر
چنگە توندی بازە چاو تیژەکانی نێو هەورە سرکەکان
بە چیای ووشە هەڵئەزەنم و
بە شەپۆلی مۆسیقای مەرگ ؛
پاکژ ئەبمەوەو ،ئێستا ئەتوانم
پڕ بە گەرووم بڵێم
کە ڕازیم ب□م شێواویە جوانەی گەردوون
باشیش گوێڕائەدێرم
لە ئامۆژگاری گوڵە سەوسەنێکی
سەرخۆش بە نەسیمی
بێهودەیی وەرزێک زیویی
هەروەک چاوی کچێکی نێو جەنگێک غەمگین
پەشیمان نیم
لە بەدیهێنانی ئارەزووی بوونەوە بە سوتماک
بوون بە پروشە بەفرێکی شنەبردوو
با ئەم دیمەنە بەستوەی ئێستا
لە یادمانا تۆمار کەین
هاوڕێی وڵاتە شەختە سەختەکانی نامۆیی
بۆیە ئێرە دۆزەخە، چونکە
هەموو شوێنێک بۆنی تەنیایی منی لێدێ
هەموو بارانێکیش

بۆسوتاوێک دوای کۆچی تۆ جێدێڵێ
دەرفەتێکی ترم باتێ ڕۆژگار
کە بژیم پراو پڕ
بە کانی ڕژاوی ڕەهای ساتەکان
گەرووم تەڕ کەمەوە
بە تریاقی سەرەڕۆییە گەنجێتیە هیچیە خۆشەکان
بێهۆش و بێ ئاگاو مەست بمەوە
خۆزگە پڕ بە پەرداخی هەور
دڵ پڕ بوایەوە لە تنۆکە بارانی میهرەبانی
کام سەمفۆنیای دڕندەی ئێستا
هێندەی شەوی شینی سەرەڕۆیی ئەوسام شیرینترە
کام خەڵوەت لە گوڵبارانی ژێر
ئێوارەیەکی پڕاو بە زەمین و خۆر و زەریا ئەفسونترە
بەڵام مەرگ بە تینویەتی ئاوی عیشق
خۆشترە ئازیز، ساناتریشە گیاندەرچێ
لە بەردەم دەرگای پرسیارە قورسەکانی بوون
چی گەمژەییەکە ، ڕازی بوون
بە ئامادەبوون لە شانۆی عەدەمێکا
ئەکتەرەکانی مر□قی ئاساییین
ترسنۆکانە، لە چارەنووسی
ترسناکی تەنیایی یەکتر هەڵدێن.

شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

کێشەی هۆشیاری چینایەتی و نامۆبوون/ پارادەکس لە فەلسەفەی سیاسی مارکسدا-٢-..

ئەکرەم سەعید

بەشی دووەم..

خەڵکی هەرێمی کوردستان ناڕازی و تووڕەبوون لە نالەباری ژیانیان، بۆیە لە نێوان ساڵانی(٢٠١٢ تا ٢٠١٦)چەندجارێک بارەگای حیزبەکانی دەسەڵات و ئۆپۆسیزیۆنیان سووتاند، بەڵام لەساڵی ٢٠١٧ ز□ر□ب□ی هەر ئەو خەڵکە کەوتنە دوای دروشمی(ڕیفراندوم بۆ سەربەخۆی کوردستان)ی ئەحزابەکان. پرسیار: بۆچی ناڕەزایەتی و تووڕەیی خەڵکی کوردستان، بە درێژایی ئەو چەند ساڵە نەبووە هۆشیارێکی چینایەتی ڕۆشن و پتەو دژی دەسەڵات؟ هۆشیارێک کە ئیدی بیانپارێزێ و بە دروشم و بەڵێنەکانی ئەحزابی دەسەڵاتداران و ئۆپۆسیزیۆن فریوو نەخۆن؟.

لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکادا، ئەوە زیاد لە سەد ساڵە دوو حیزب(کۆماری و دیموکراتی)، هەر جارەی یەکێکیان بە بەڵێنەکانی کاتی هەڵبژاردن، کرێکاران و هەژارانی ئەمەریکا فریوو دەدەن. پرسیار: بۆچی لەماوەی ئەو هەموو ساڵانەدا، جگە لە دیاردەی خۆپشاندان بۆ داواکاری ئابووری و هەندێ مافی گروپەکان زیاتر، کەچی هۆشیاری چینایەتی کرێکاری و سۆسیالیستی لە ئەمەریکادا هێندە گەشەی نەکردووە؟.

مارکس لەلاێک دەیسەلمێنێ کە چینی کرێکاران بە شێوەێکی بابەتی لە سیستەمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا نامۆ دەبن-(نامۆبوون وەک خۆی دەڵێ یەکسانە بە ئاژەڵ بوون و لە دەستدانی زاتی ئینسانی)، وە لەلاێکی دی مارکس باس لە هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران دەکات لە ئەنجامی(ململانێی چینایەتی و خەباتی ئابووری و کۆمەکی سۆسیالیستەکان).

ئایا ئەم دوو دیوە دژبەیەکەی شرۆڤەکانی مارکس چۆن لە واقیعدا دەرکەوتووە، و تائێستا کام لایەنی دراسەکانی مارکس وەک کۆنکرێت دروستە و هاتۆتە دی؟!

“کارۆل جۆنسۆن” لە وتاری(کێشەی چاکسازی و تیۆری فیتیشیزمی مارکس)دا دەنووسێ:

(ئامانجی ئەم لێکۆڵینەوەیە ئەوەیە کە ناکۆکی نێوان دوو توخم کە بەڕواڵەت دژ بەیەکن لە بیری مارکسدا دەربخات؛ واتا یەکەم: ئەو باوەڕەی کە هۆشیاری شۆڕشگ□□رانەی پرۆلیتاری لە ژێر سەرمایەداریدا بە شێوەیەکی تاڕادەیەک ڕاست و دروست(خۆرسکی) گەشە دەکات، و دووەم: ئارگومێنتەکەی لە نووسینە ئابوورییەکانی دواتردا، کە سروشتی فیتیشیزەکراوی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە سەرمایەدارییان□کان

فۆرمەکانی عیرفانی ئایدیۆلۆژی لێدەکەوتەوە کە بە شێوەیەکی بەرچاو تایبەتمەندییە بنەڕەتییەکانی شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری دەشارنەوە …. بەشی یەکەمی ئەم بابەتە تەرخان دەکرێت بە سەلماندنی ئەوەی کە تێزی پێشوو لە ڕاستیدا ڕای مارکس بووە لەو بەرهەمانەی کە پێش نووسینە ئابوورییە پێگەیشتووەکانی نووسیویەتی، و بەشی دووەمیش هەڵوێستی مارکس لە دوای ئەو ماوەیە دەکۆڵێتەوە. دەوترێت کە مارکس لەبری ئەوەی پێداچوونەوە بە بۆچوونەکانی پێشوویدا بکات، ئارگیومێنتەکانی نوێکانی خۆی خستۆتە ناو دیدگاکانی پێشووی خۆیەوە سەبارەت بەو ئاسانییە ڕێژەییەی کە هۆشیاری شۆڕشگێڕی پرۆلیتاریا بە سانا گەشە دەکات و بەمجۆرە یەکدەنگییەکی جەوهەری لە نێوان بۆچوونەکانی دواتر و پێشووی مارکسدا هەیە. لە ئەنجامدا مارکس بە توندی ئەو پشتگیرییە بەربڵاوەی بە ڕیفۆرمخوازی کەم کردەوە کە لەکۆتایی ژیانی بە ئاشکرا دەهاتە بەرچاو؛ بۆیە نەیتوانی بە شێوەیەکی گونجاو مامەڵە لەگەڵ ئەو کێشەیەدا بکات کە تا ئێستاش وەک جددیترین کێشەی بەردەم شۆڕشگێڕان لە وڵاتانی پێشکەوتووی سەرمایەداریدا ماوەتەوە.

ئەم کێشانە لە نووسینەکانی مارکسدا بە شێوەیەکی جددی فەرامۆش کراون. هەندێک لە شرۆڤەکاران، ڕاستە، سەرنجیان بە شکستی مارکس ڕاکێشاوە لە پەرەپێدانی ڕەخنەیەکی گونجاو لە ڕیفۆرمخوازی بەڵام هۆکارە ڕاستەقینەکانی ئەم کێشەیە هەرگیز بە شێوەیەکی دروست لێکۆڵینەوەی لێنەکراوە. ئەوان نەیانتوانیوە درک بەوە بکەن کە، لە کاتێکدا تیۆری مارکس سەبارەت بە عیرفانی کە لە سروشتی فیتیشیزەکراوی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە سەرمایەدارییەکانەوە سەرهەڵدەدات، پێویستە بە تێگەیشتن لە ڕەخنەکانی لە ئابووری سیاسی، بەڵام مارکس کاریگەرییەکی زۆر سنووورداری فیتیشیزمی لەسەر هۆشیاری پرۆلیتاری لە فۆرمەکانی چاکسازیخوازانە یان شۆڕشگێڕانەدا دەبینی.

کێشەکانی عیرفان و پەرەسەندنی هۆشیاری شۆڕشگێڕانە، ئەو کێشانەبوون کە لە قۆناغێکی تاڕادەیەک سەرەتایی کارەکانیدا، مارکسیان نیگەران کردبوو. هەر لە ساڵی ١٨٤٢دا دەیگوت:"ئایین و فۆرمەکانی تری هۆشیاری عیرفانی لە واقیعێکی شێواوە سەریان هەڵداوە و تەنیا بە گۆڕینی ئەو واقیعە دەتوانرێت هەڵبوەشێنرێتەوە.". ئەم ئارگیومێنتانە لە ئێستاوە کێشەی ئەوە دروست دەکەن کە چۆن مرۆڤایەتی دەتوانێت هۆشیار بێت لە پێویستی گۆڕینی واقیع بە لەبەرچاوگرتنی ئەو فۆرمە عیرفانییانەی هۆشیاری کە نامۆبوونی لێدەکەوتەوە.

وەڵامی مارکس بۆ یەکەمجار لە پێشەکی کتێبی(بەشداری لە ڕەخنەی

فەلسەفەی یاسای هیگڵدا) دا دەردەکەوێت. کلیلەکە لە پرۆلیتاریای ئەڵمانیدا بوو، کە ئەو دەوڵەت لە ڕاستیدا نامۆیە نەک لە بیرکردنەوەدا، بەڵکە بەهۆی دواکەوتوویی مێژوویی ڕێژەیی ئەڵمانیا، بۆرژوازی ئەڵمانیا چانسی ئەنجامدانی شۆڕشێکی سیاسی لەدەستدابوو کە تێیدا بتوانێت وەک نوێنەری گشتی کۆمەڵگا بە گشتی دەربکەوێت. بەڵکو پرۆلیتاریا لە ئێستاوە دەستی بە خەباتکردن لە دژی دەکرد. مارکس پێی وایە پرۆلیتاریا تاکە چینە کە توانای هێنانەدی ئازادییەکی گشتی لەو شێوەیەی هەیە، چونکە ستەملێکراوترین چینە لە کۆمەڵگەی ئەڵمانیدا؛ سروشتی گەردوونی ئازارەکانی چینی کرێکاران، دژایەتییەکی بەرامبەر بنەماکانی دەوڵەتی ئەڵمانیای تێدا دروستدەکات.).

١- سەردەمی پڕوپووچیی یان سەردەمی نامۆبوون

“ئالان دەنێ” لە کتێبی(سەردەمی پڕوپووچی)دا ڕای وایە کە سیستەمی سەرمایەداری لە بەرژەوەندیایەتی کە فکر و دەروونی خەڵکی پڕوپووچ بکات، و بیرکردنەوەی لۆژیکی زەربەی خەڵک پێکبخات و گەوجیان بکات، تا بەو هەڵومەرجە سەختەی ئێستاکە هەیە، نەک تەنها ڕازامەند بن، بەڵکو بە گونجا و ئەقڵانی بزانن.

بەگومان سیاسەتی چینی بۆرژوازی لە بەرژەوەندیایەتی کە مرۆڤەکان گەوج بن، بەڵام جگە لەم سیاسەتە نەخشە بە داڕێژراوەی بۆرژوازییەکان کە لە ڕێگای(گوتارەکان، میدیاکان، ئیدیۆلۆژیاکان)مرۆڤەکان فریوودەدرێن، وە ئەمە ڕۆڵی سەرخانی کۆمەڵگەی سەرمایەدارییە(واتە ڕۆڵی لایەنی زاتی/ سوبژەکتیڤ)لە گەوجکردنی کرێکاراندا، هەر وەها سیستەمی سەرمایەداری لە ژێرخانیدا، واتە لە پرۆسەی کار و پەیوەندی کار و سەرمایەدا بە خۆی بە شێوەیەکی بابەتی، بە سیاسەتی چینی بۆرژوازی و دەستوەردانی زاتی(واتە ڕۆڵی لایەنی بابەتی/ ئۆبژەکتیڤ)، چینی کرێکاران لە سیستەمی کاری کرێگرتەی سەرمایەداریدا نامۆ و گەمژە دەکرێن.

لە نامۆبووندا مرۆڤ زیاتر و زیاتر لە ئامێرێک دەچێت، و تا دێت لە سروشتی مرۆڤایەتی دوور دەکەوێتەوە و ناتوانێت کارامەیی و کەرەکتاری ئینسانی خۆی پەرە پێبدات. مارکس زیاد لە ١٧٠ ساڵ لەمەوپێش نووسیبووی:

(کار بە دەوڵەمەندەکان شتە نایابەکان بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بە کرێکاران بێبەشی بەرهەم دەهێنێت … کار بە دەوڵەمەندەکان جوانی بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بە کرێکاران شێواوی. کار بە دەوڵەمەندەکان زیرەکی بەرهەم دەهێنێت، بەڵام بە کرێکاران گەمژەیی.).-(کرێکار تەنیا لە ئەرکە ئاژەڵییەکانیدا: کاتی خواردن و خواردنەوەو

زاوزێکردن،، هتد، هەست بە خودی خۆی دەکات وەک ئینسان، ئەما لە ئەرکە مرۆییەکانیدا (کە کارکردنە) تەنیا ئەو هەستەکی هەیە بە لایەنی ئاژەڵی: ئەوەی ئاژەڵییە دەبێتە مرۆڤی، وە ئەوەی مرۆڤییە دەبێتە ئاژەڵی.)-What is animal becomes human and what is human (becomes animal.)

لە دونیایەکی سەرمایەداری پڕ لە جەنگ و قەیراندا بووە، کە ٧٠ ملیۆن مرۆڤ کە مافی دەنگدانیان هەیە، ساڵی ٢٠٢٤ لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکادا ترامپیان هەڵبژارد، وە شتێ کەمتر لە ٧٠ ملیۆنەکەی دی دەنگیان بە بایدن دابوو کە دیوەکەی ئەو دیوی دراوەکەیە. لە ڕاستیدا پەناسەیەک بۆ ئەو نزیکەی ١٤٠ ملیۆنە مرۆڤە لە(فریوودراو، ناهۆشیار و نامۆ) زیاتر، پەناسەیەکی دی نییە. ئیدی ئاشکرایە دونیای ئەمڕۆکەی ئێمە پڕە لە مرۆڤی گرگنی نامۆی شوێنکەوتووی ئایدیۆلۆژیاکان، کە وەک پارچە قوماشێک وایە، دراوە بەسەر چاویدا و ڕاستییەکان نابینێ.

لەمپەرەکانی بەردەم هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران

سادەترین تەبینی بە هەرکەس ئەمەکە ئەوەیە کە بڵێ:(چینی کرێکاران هۆشیار نین)-(چینی کرێکاران فریوخواردووی سیاسەتەکانی بۆرژوازین)، وە هەردوو تەبینیەکەشی دروستە. ئەمە لە ساتەوەختێکدایە کە دونیای سەرمایەداری ئەمڕۆکە لە قەیرانێکی سەختی ئابووریدایە، جیهان خەریکە گلۆردەبێتەوە بە نەو ئاتوونی جەنگێکی ترسناک، و بۆرژوازی و دەسەڵاتدارانی پێشێلی مافەکان دەکەن و سەرکوت دەکەن.

ئەو پرسیارەی لێرەدا دێتە بەر هەر سۆسیالیستێک لەخۆی بکات ئەوەیە: بۆچی چینی کرێکاران هۆشیار نییە و شۆڕشی سۆسیالیستی ناکات؟!.

وجودی کۆمەڵایەتی چینی کرێکاران مەفروزە هۆشیارێکی شۆڕشگێڕی بە چینی کرێکاران ببەخشێ بەپێی ئەوەی:(بوونی کۆمەڵایەتی هۆشیاری کۆمەڵایەتی دیاری دەکات)، بەڵام ئەوە دروستەو چینی کرێکاران ئیمکانیەتی گەیشتنیان بەو هۆشە سۆسیالیستییە هەیە، بەڵام کۆمەڵگەی سەرمایەداری چەندەها لەمپەر لەبەردەم ئەم ئیمکانییەتە دادەنێ. دەتوانین لەمپەرەکانی بەردەم هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران دابەشکەین بە دوو کەتەگۆری:

١ / لەمپەرە ئەبژەکتیڤەکان – ٢ / لەمپەرە سەبژەکتیڤەکان

لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا (بە فیتشیسم بوون و بەنامۆیی بوون) لەمپەر لەبەردەم هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران دادەنێن- لەمپەرە ئەبژەکتیڤەکان، و چینی بۆرژوازی لەڕێگای گەلێ کەناڵەوە

بیروباوەڕی خۆی زاڵ دەکات بەسەر کۆمەڵگەدا-(بیروباوەڕی زاڵ لە کۆمەڵگەدا بیروباوەڕی چینی دەسەڵاتدارە)- لەمپەرە سەبژەکتیڤەکان.
بۆیە چینی کرێکاران بەبێ کۆمەکی سۆسیالیستەکان ناتوانن تەنها خۆبەخۆیی لە بەرئەنجامی ئەزموونەکانی خەباتی ئابووری خۆیان هۆشێکی چینایەتی شۆڕشگێڕیان چنگکەوێ، وەکاتێ بە درێژایی زیاد لە سەدساڵە سۆسیالیستەکان لاوازن، چەپی کۆن و چەپی نوێ چینی کرێکاریان بە هۆش و سیاسەتی بۆرژوازی ڕەنگاوڕەنگ گۆش کردووە.
“جۆرج لۆکاش”هەوڵیدا ڕۆڵی گرنگی حیزب لە هۆشیارکردنەوەی چینی کرێکاران و شۆڕشی سۆسیالیستیدا ڕوون بکاتەوەو دیفاع لەو تێزە بکات کە لە کتێبەکەی(مێژوو و هۆشیاری چینایەتی)هاتووە، لۆکاش نووسیبووی:(هەر جارێک هێرشێکی هەلپەرستانە دەکرێتە سەر دیالێکتیکی شۆڕشگێڕانە، لە ژێر ئالای”دژی سوبژەکتیڤیزم”دا بەرەو پێش دەچێت-(بێرنشتاین دژی مارکس، کاوتسکی دژی لینین.)،،، لەم ڕوونکردنەوەی خوارەوەدا دەیسەلمێنم کە لە ڕاستیدا ئەوەی لە مەترسیدایە هەمیشە پرسی ڕۆڵی حیزبە لە شۆڕشدا ،،،. کەواتە پێش هەموو شتێک زاراوەی سوبژەکتیڤ چی تێدەگەین؟. ،،، ئەرکی سوبژەکتیڤ لە پرۆسەی گۆشکردنی مێژوودا چییە؟.).- ٣.
بەڕای من کەموکورتی ڕوونکردنەوەکەی لۆکاش لەوەدایە کە ئەو بەتەنها باس لە ڕۆڵی(سوبژەکتیڤ)ی- حیزبی کۆمۆنیستی و هۆشیاری چینی کرێکاران دەکات لە هەلومەرجێکدا، و حیساب بۆ ڕۆڵی سوژەکەی دی کە ئەحزاب وئیدۆلۆژیەکان و سیاسەتەکانی بۆرژوازییەکانە ناکات، کە لەمپەر دادەنێن لەبەردەم هۆشیاربوونەوەی چینی کرێکاران و شۆڕش و گەشەی مێژوو. هەروەها ئەو پرسیارە لە خۆی ناکات کە ئایا ئەو حیزبانەی بە خۆیان دەڵێن کۆمۆنیست یان سۆسیالیست بەڕاستی هۆشیارێکی سۆسیالیستیان پێیە تا بیگەیەنن بە چینی کرێکاران؟ وە ئایا پرۆژەی ئەو حیزبانە بەڕاستی دامەزراندنی دەسەڵاتی چینی کرێکاران و کۆمەڵگەی سۆسیالیسمە؟!.

سەرچاوەکان:

١/ / The Problem of Reformism and Marx’s Theory of Fetishism
CAROL JOHNSON

٢/ – کارل مارکس/ دەستنووسە ئابووری و فەلسەفیەکانی ساڵی ١٨٤٤ – کاری نامەیی/ ئەرشیفی کارل مارکس لە ئینتەرنێت بە زمانی ئینگلیسی. – Economic and Philosophical Manuscripts of 1844.
Karl Marx – Estranged Labour.

٣/ کێشەکانی هۆشیاری چینایەتی – ١. سوبژەکتیڤیزم/ بەرگرییەک لە مێژوو و هۆشیاری چینایەتی – تایلزم و دیالێکتیک / جۆرج لۆکاش /

وەرگێڕانی ئیستەر لێسلی لەگەڵ پێشەکییەک لەلایەن جۆن ڕیس و پۆستفەیس و سلاڤۆ ژیژەک/ لاپەڕە ٥٠. Tailism and the Dialectic/Georg Lukacs – Translated by Esther Leslie

٤/ Marx and Alienation – Essays on Hegelian Themes – Sayers Sean -2011

٥/ ALIENATION, FREEDOM & COMMUNISM – RAJEEV KUMAR SEHGAL - (2016)- الاغتراب والحرية والشيوعية – راجيف كومار سيغال

بەکورتی9: نییە… سروشتی نییە چییە؟.. ئازاد حەمە

چ جوانییەک لە گوتنی نییەدا هەیە؟ هیچ جوانییەک نییە. ئەی بۆ هەیە؟ بەجۆرێک لە جۆرەکانیش هەمووو گیرۆدەی دەستی نییەن/نییەکانیین. گەر دۆزی مرۆیی مرۆڤ بەم ئاقارەی ئێستا بڕوات نییەیێکی زۆر و دووبارە بەڕێوەیە. تا لەوەشحاڵینەبیین نییە چی لە هەناوی خۆیدا هەڵگرتووە ناتوانیین نییە بکەین بە هەیە. نییە و هەیە ناکۆکن، بەپێیئەوەی نییە واتە نەبوونی شتێک، نییە لە نییەو□ د□ست، نەک لە شتەوە، ئەگەر لە شتەوە هاتبێت ئەوا ناڵێن نییە. چاوپۆشینیش لە بوونی نییە، بەرەو بۆشاییمان دەبات. کاتێک نییە دەبێتە بۆشایی، ئەی بۆشایی بەچی پڕئەکرێتەوە؟زۆرجاریش کێشەکە لە نییەکەدا نییە، بەڵکو لە هەیەکەدایە، بۆنموونە سیاسەت هەیە بۆیە زۆر شت نییە. سیاسەت نەبایە نییە هەر دەبوو، بەس ئەو نییانەی سیاسەت دروستیدەکات ئەوکات نەدەبوون.

بەگشتی بابەتەکەمان لەژێرسایەی ئەم پرسیارەوە ب□ر□پ□یی خۆی دەدۆزێتەوە: بۆ نییە بوونی هەیە؟ئەگەر نییە بوونی هەیە، جەوهەری خودی نییە چییە؟ئەی چی بۆی هەیە ببێتە نییە؟نییە هەر نییەبێت چی لەبڕی نییە هەیە؟واتە دوای ئەوەی شتێک نییە(بۆنموونە: پارە، باران، دادپەروەری)چی لەجێگای ئەو نییەیە(نییانە) دەبێت؟ئەگەر هەیە باشە، ئەی نییە چۆن هاتۆتەکایەوە؟دەستپێکی نییە چییە و سروشتی چۆنە؟کاتێک دەگوترێت نییە، ئەوە چییە، کە نییە؟ بۆ نییە؟چۆن نییە؟بۆنموونە ئازادی هەیە، کەچی گەندەڵیش هەیە.ئایا بوونی گەندەڵیی ئازادیەکە نەفیناکات،ئازادیی نا بێتە نییە؟

یـــان سێکســـیزم هەیە، خۆشەویســـتیش هەیە. ئەم هەیەیە چۆن لەگەڵ نییەکەدا لەناو هاوکێشەی سێکسیزم و خۆشەویستیدا یەکدەگرنەوە؟ بۆیە ئەو سێ پرسیارە(چی نییە؟بۆ نییە؟چۆن نییە؟)دەمانبات بەرەو ئەو شتە چییە،کە نییە؟کەوامانوت دیارە ئەو شتە پێشتر هەبووە و ئێستا نییە،ئەی بـاشە خۆ هەنـدێک شـت هەر لەبنەڕا نییە،بۆنمـوونە نەمردن.بائەوەش بزانین،کە خودی نییە هەڵماندەداتە ناو بابەتی دانپێدانانەوە.دەبێت دانیپێدانێین، ئەو شتەی مەبەستە نییە. بەس چۆن نییە؟پێشتر گوتمان دژەجەمسەری نییە هەیەیە،گەلێکجارئەم هەیەیەش بە بوونی نییەیەک کەمە.

پرسیاری گەڕینی نییە بە هەیە داوامانلێدەکات لەوە حاڵیبین،کە نییە چییە؟نییە واتە non-existence نەبوون، ئامادەنەبوون. هەرکات نەبوون هەبوو بوونی نییە ئاساییە،واتە شت هیچە و بوونی نییە. پێمانوایە،دیوار هەڵچنین لەنێوان هیچ و نەبووندا هیچە.دەبێت ئەم دیوارە بروخێنرێت تا نییە دەرکەوێت. بۆیە دەپرسین:چۆن چارەسەری نییە بکرێت؟بێگومان بە هەیە،کە بەرامبەرەکەیەتی. جاری واشە ئەوەی هەیە ئەوە نییە،کە دەبوو هەبێت.بۆنموونە ماف هەیە،بەس ئەو مافە نییە،کە خواستی لەسەرە.راستە نییە لە زۆر حاڵەتدا بە هەیە چارەسەردەکرێت،لە هەندێک نییە دەگمەنە و بە هەندێک هەیە چارەسەرناکرێت. کاتێک تۆ دەمریت ئیدی بوونی تۆ نییە، لە تۆی تر هەیە.

روونتر بدوێێن:لەگەڵ نییە یەکسەر پرسیارە دەخوازەکە دروستدەبێت،کە هەمیشە نییە حەز بە چارەی ناکات،ئەوەش ئەمەیە: بۆ نییە؟بۆ کەسێک کە مەعنی نەبێت بە نییەکە،دەپرسێت:چی نییە؟ئەو دەمەی دەگوترێت نییە، لەوحاڵەتەدا نییە وەستانە، نەبوونە، بێجوڵەییە.پاش نییە هەوڵێک دێتەگەڕێ،تا چارەسەری نییەکە بکات، ئەوەش لەسەر بناغەی بە نییە دەستپێدەکات.

بەزۆرەکیش ئەوەش هەر پرسیارە،ئەوەی نییە، هەر هەنووکە نییە یان هەردەم نییە؟ زۆر شت ئێستا هەیە دواتر نییە،بۆنموونە لەمکاتەدا فڵانە شت هەیە و پاشان و بۆ هەمیشە نییە.ئاو ئێستا نییە دواتر هەیە. ڕەنگە هەندێک جار کێشە نەبێت ئەگەر نییەکە بخایەنێت،وەک کارەبا هەنووکە نییە بەس دواتر هەیە.بەڵام کاتێک نییە قێزەوەن دەبێت،کە نییەبوونی نییە رەهادەبێت، وەک نییەی کارەبا یان ئاو. وەکیتر،رەها بوونی نییە لە هەندێک دۆخیتردا زۆر کێشاویە: بۆنموونە کاتێک ماف یان داد نییە.نەبوونی ماف یان داد بابەتی نییە دەخاتە بارێکی ناهەموار و بەدەوە.کەوابێت چییەتی نییە لەسەر ئەوە وەستاوە چی نییە/لەسەر چ بناغەیەک نییە؟

زۆرجار نییە بەرهەمی(نەماوە)یە، ئەی کاتێک نییە بەرهەمی خودی

نییە بێت؟ئەوەتا لایبنێتزی فەیلەسوف بەمجۆرە نییە دەبینێت: ئەو شتەی نییە کەواتە نییە،هۆیەکیش بۆ بوونی لەئارادا نییە. بەڵام نییەکانی ئێمە نییە نییە، هەیەیە و کراوەتە نییە،وەک نییەی ئازادی، نییەی ماف، تادەگاتە نییەی کارەبا.لێرەدا دەڵێین:بەپێیئەوەی نییە دەمانباتەوە ناو نادیار پێویستمان بەوەیە ئاگامەندانە گفتوگۆی نییە بکەین. بۆ؟کاتێک نەبوون هەبێت بوونی نییە ئاساییە.ئەمەشوادەکات بابەتی نییە بمانباتەوە ناو گفتوگۆی بوون و نەبوونەوە،ئامادەبوون و ئامادەنەبوونەوە. پێشتر گوتمان، گریمان هیچ نییەبێت و ئەوەش سەرچاوەی گەردوون بێت،کەواتە نییە یان هیچ ڕەچەڵەکی گەردوونە.باشە کێ پێیوایە هیچ،نەبوون،دەستپێکی گەردوونە!ئەگەر وایە پێویستمان بە فیزیایە ئەمە یەکلابکاتەوە.

وێڕایئەوە، هیچنەبوون و شتنەبوون واتە هیچ شتێک بوونی نییە، بۆنموونە، ئەوەی نامانەوێت بیڵێین نهێنی نییە.هەروەها ئەوەی دەترسیین بیڵێین نهێنی نییە. لێرەدا نییە بەواتای لەدایکنەبوون دێت. کێشەکە بەس ئەمە نییە،ئەوەشە، ئەوەی بۆ تۆ نهێنییە بۆ من نهێنی نییە.نهێنیی لێرەدا کۆماندەکاتەوە.ئەگەر هیچ ئەو شت□ بێت، کە نییە،واتە جەوهەر لەوێ هیچە. شتی بێجەوهەر هیچە.گشت شتێک جەوهەری هەیە، بەوە بوونیشی هەیە.جەوهەری بوون شت بێت،هیچ بوونی نییە.

دوا تەماشاکردنمان تایبەت بە نییە ئەوەیە،کە لە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی یان ئێمەدا زۆر شت نییە،زۆرێکیش لەو نییانە بۆ هەتایە نییە، یاخود هەیە بەس ئەو هەیەیە بێ بەهایە و ج□گ□ر□وەی راستەقینەی نییەکان نییە.راستە کۆمەڵگەی بی نییە بوونی نییە،بەڵام لەسەردەمی وەک ئێستا هەندێک نیییە نەدەبوو هەبێت(دادپەروەری)، هەندێک هەیەش پێویستینەدەکرد هەبێت(گەندەڵیی).وەکیتریش زۆر شت لە گەردوون دەکرا نەبن(بوومەلەرزە،زریان،لافاو)،لێ هاوکێشەکانی ناو گەردوون وەڵامی تریان بۆ هەبوونی ئەو هەیانەی ناو گەردوون هەیە.بەڵام هەیاکانیتری ژیانمان،وەک:هەژاریی، برسیەتی،جەنگ زۆری دەوێت تا ببنە نییە.

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

زمان سوبێکت نییە.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(مرۆڤ چەند زمان بزانێت، ئەوەندە کەسێکە؟)

ئەو نووسینە هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی گوتەزای (مرۆڤ چەند زمان بزانێت، ئەوەندە کەسێکە) دەدات، لە ڕێگای پێکراوی "زمان سوبێکت نییە" لەلایەك و "زانستی تەکنەلۆژی" لەلایەکی دیکەوە. زمان سوبێکت نییە.. ئەگەرچی مرۆڤ، کەس، سوبێکت لەسەر یەك هەڵ قسەی زۆریان لەبارەوە کراوە و قسەی زۆریش هەڵدەگرن. بەڵام زانستی تەکنەلۆژیا وەك خێرایی زانیاری و لۆژیکی ژیری، ئارەزووەکانی خودی مرۆڤ جێدەهێڵێت! واتە ئەوەی من لەو نووسینەدا تەخی دەکەمەوە، لەلایەك ئەو فەزا ئاسییەیە، کە مرۆڤ و کەس و سوبێکت لە ئارەزووی جێستەدا دەیبینە و بەیەك هەناسە دەیانخوێنێتەوە. لەلایەکی دیکە شێبوونەوەیە بەرەو بابەتی ژیری و خێرایی وەك زانستی تەکنەلۆژیا و جێهێشتنی ئارەزووەکانی سوبێکت..
لێرەدا بەرانبەر گوتەزای سوبێکت چەند زمان بزانێت، ئەوەندە کەسێکە.. ئاڵای سپی داهێنانی (زمان سوبێکت نییە) بەرز دەکەینەوە، بەڵام نەك بە مانای دژبوونەوە، بەڵکوو بەو مانایەی کە سوبێکت سەرگەورەی زمان نییە.. بەو مانایەی کە زمان بەندەواری قبول ناکات.. بە کورتی دەمەوێ بڵێم زمان، دانووسانی جیاوازیی و نائاگاییە. بە دیوەکەی دیکەش ئاماژە بە خێرایی بیرکردنەوە و زیرەکی دەستکرد دەدەم، چونکە داهێنانی زانستی تەکنەلۆژیا ئارەزووەکانی سوبێکت دەخاتە سەرسامییەوە.
لە ماوەی سوبێکتدا قبولکردنی جیاوازی دەبێتە ئامانجی زمان، نەك ڕەتکردنەوە، بەڵام جیاوازییەك، کە لە پێناو گۆڕانکاری و سەیرورە و داهێنانی بەردەوامدا بێت، نەك لە پێناو پێگیری و چەسپاندن. لەبەرانبەردا نائاگایی بە جیاوازی هیچ نییە، جگە لە بەدیهێنانی ئامانجی ئازادی نەبێت. کەواتە ئازادی وەك دانووسانی نائاگایی و جیاوازی بە داهێنان زەروورییە، وەك چۆن گۆڕانکاری و سەیرورە و داهێنانی بەردەوام بوونی سوبێکت بەرهەمدەهێننەوە. بەڵام لە ماوەی زیرەکی دەستکرددا خێرایی و ژیری سەرگەورەی جیاوازین.

دیالێکتیکی نائاگایی و ئەویدیکەی غەریبە

لە عەقڵانییەتی دیکارتییدا سوبێکت بکەرە. بەڵام لەو توێژینەوەیەدا

دەمەوێ سوبێكت لە دانووسانی ئازادانەی نائاگایی و زەرورەتی ئەویدیكەی غەریبەدا تەخ بكەمەوە. لێرەدا لە پرۆسێسەكردنی سوبێكتدا نائاگایی و ئەویدیكەی غەریبە، خودی خۆیان دەخەنە دەرەوەی سوبێكت، بە ئەوەی وەك خودێكی نامۆ دژ بە پێڕگیری و چەسپان ئازادی خۆیان پراكتیزە بكەن. بەخۆنامۆبوونی نائاگایی و ئەویدیكەی غەریبە نزیكایەتییەك لەگەڵ بیركردنەوەی هیگڵیدا دادەمەزرێنن.. وەك وێناكردنی مانگا سوورەكە لە شەوێكی ڕەشدا.. یان خونچە بە ئەوەی خۆی بناسێ، پێویستی بەوە هەیە ببێت بە گوڵ.. واتە هەوڵدەدەم لە ڕێگای چەمكی (نەفی نەفی هیگڵییەوە) چەمكی (سوبێكتی داماڵراو لە بكەرێتی) شیبكەمەوە، كە پاشان لە ڕێگای دیالێكتیكەوە (نائاگایی و زەرورەتی خۆرایی و ئەویدیكە غەریبە) بە ئامانجی ئازادی خۆیان دەگەن..

بە كورتی دەمەوێ بڵێم: سوبێكت ناتوانێ لە ڕێگای داگیركردنەوە، چەمكی بكەرێتی قۆرخ بكات! نەك لەبەر ئەوەی پێكهاتەی سوبێكت نائاگایی و ئەویدیكەیە، بەڵكوو لەبەر ئەوەی سوبێكت بەرجەستەكردنی دۆخێكە، كە نائاگایی و ئەویدیكەی غەریبە تێیدا بیر لە ئازادی دەكەنەوە! لێرەوە لە بەرانبەر پێكهاتەكانی (سوبێكتی داماڵراو لە بكەرێتی) كە نائاگایی و ئەویدیكەی غەریبە دەناسێنێت، قەناعەتهێنان بە تێزی (زمان لە نائاگایی رسكاوە)ی ژاك لاكان هەر قەناعەتهێنان نییە بە (مانگا سوورەكەی هیگڵ لە شەوێكی ڕەشدا.. یان خونچە بە ئەوەی خۆی بناسێ پێویستی بەوە هەیە ببێت بە گوڵ).. بەڵكوو قەناعەتهێنانە بە ئازادییەكانی زمان و ئازادییەكانی ئەویدیكەی غەریبە و خۆراییەكانی سەردەم.. بە ئەوەی (زمان) ئازادییەكانی خۆی و خۆرایی بناسێنێ، دەبێ لە نائاگاییەوە بەرەو ئاگایی و سەیرورە و گۆڕانی بەردەوام و داهێنان و نەوەستان بێتەوە. بە ئەوەی ئەویدیكەی غەریبە ئازادییەكانی بگەشێنێتەوە، پێویستە لە ویناكردنی فەنتازی و سەرگەورەیی ئیگۆیانەی خۆی بێتە دەرەوە و خۆی نەك وەك پێڕگیر، بەڵكوو وەك دالێكی (جیاواز) بناسێنێتەوە.

بنەمای خاڵی یەكەمی ئەو لێكدانەوەیە ئەوەیە، كە هەرگیز (زمان وەك نائاگایی) لە دۆخی داهێنان ناوەستێ و بەردەوام هەنگاوی خێرا بەرەو گۆڕان و سەیرورە دەنێت.. بنەمای خاڵی دووەم ئەوەیە، كاتێك ئەویدیكەی غەریبە (لای ژاك لاكان) لەگەڵ زمان هاوسەنگ دەبێت.. هەڵبەتە مەبەست لە ئەویدیكەیەكە، كە سەرگەورەیی فریودەرانەی، یان پێڕگیری و بنبەستبوونی تێپەڕاندووە و پردێكی خۆرایە بە قسەكردن لەگەڵ (ئەویدیكەی جیاواز).. بەو مانایەی كە قسەكردن سەرچاوەكەی ئیگۆ نییە، تەنانەت خودیش نییە، بەڵكو ئەویدیكەی جیاوازە. بەو

مانایەش چەمکی ئەویدیکەی غەریبە (جیاواز) وەك بنەمای سەرەکی پێکهاتەی سوبێکت هەڵگری گریمانەی نەبوونییە و نزیکایەتی لەگەڵ نائاگایی زمان تەختر دەکاتەوە..

بە پڕکردنەوەی بۆشاییەکانی ئەو دوو خاڵە لە گریمانەی نەبوونی، پشت بە قسەیەکی (فرۆید) و ئەزموونی نەبوونییەوە دەبەستم، لە بارەی پەیوەندی دایك و باوك و منداڵ، کە دەڵێت: منداڵ ئەو کاتە دایک بەبێ هێز دەبینێت، کاتێک دەبینێت چووکی نییە! دایك لەو بینینەدا وەك ئەزموونی نەبوونی دەلالەت لە نائاگایی زمان دەکات و لەلایەکی دیکە هەنگاونانی خێرای منداڵە بەرەو گرێی ئۆدیب (واتە مەیلی گەڕانەوەی کچ بە باوك و کوڕ بە دایك) بۆیە هەمیشە منداڵ لەو ئیمکانەی کە لای (دایك/ باوك) بەدەستی ناهێنێت، دەسڵەمێتەوە! لەبەرانبەر ئەوەدا نائاگایی زمان لە ئاکینجێبوونی کاتی سوبێکت لە ماڵەکەی خۆیدا (لەو ئیمکانەی کە لە ماڵ بەدەستی ناهێنێت) سە دەکاتەوە.. کەواتە ئەگەرچی نائاگایی زمان و ئەویدیکەی جیاواز پێکهاتەی ماڵی کاتی سوبێکتن. بەڵام ئەمە ناتوانین سوبێکت (لە ماڵی خۆیدا) بە ئەویدیکە غەریبە و نائاگایی زمان هەڵوەشێنینەوە؟! چونکە ئەو پێکهاتانە وەك روونمان کردەوە بەردەوام بوونی خۆیان لە ئازادیدا پراکتیزە دەکەن و بەندایەتی رەتدەکەنەوە.

بە گشتی زمان سوبێکت نییە، یان ناتوانرێت سوبێکت بێت! چونکە زمان وەك غەریبە، یان وەك نائاگایی، کردەیە.. بەڵام سوبێکت بکەرە.. سوبێکت فڕێدراوەتە نێو نائاگایی رووتی زمان و جیاوازییەوە. بەڵام نائاگایی زمان لە کار و بکەر تێدەپەڕێنێ و کردەیە.. نەك لەبەر ئەوەی زیندوویەتی خۆی بەردەوام لە بەرهەمهێنانەوەی کەلێن و بۆشاییدا دەبینێتەوە، یان لەبەر ئەوەی بەردەوام وەك کردە لە ئەزموونی نەبوونی راست دەبێتەوە.. بەڵکوو لەبەر ئەوەی بە مانا لاکانییەکەی سوبێکت ریاڵە و زمان رەمزە.

دەشێ ریاڵ بکەوێتە نێو کار و بکەرەوە، بەو مانایەی کە ژیانی تایبەتی هەیە. بەڵام رەمز دەکەوێتە نێو خەون و خەیاڵی نەزانراوەوە و خاوەنی هیچ گریمانە و پێشنیارێکی دیاریکراو نییە. بۆیە سوبێکت دەتوانێت نزیکایەتیکردنی ئەویدیکەی غەریبە (لە ماڵی خۆیدا) بێت، یان نزیك زمان بێت، لە ناوەوەی خۆیدا. بەڵام لە بنەڕەتدا غەریبە و نائاگایی وەك زمان بە سوبێکت خەون و خەیاڵی نەزانراون. چونکە بەندەواری سوبێکت نیین. لای فرۆیدیش خەون بونیادێکی رەمزی هەیە. غەریبە و نائاگایی وەك خەون و خەیاڵ هەردووکیان زمانێك لەخۆ دەگرن، کە یاسا و رەسای گەڕان و سەیرورە لە رێگای ئازادییەوە پرۆسیسە دەکەن و لەوەشەوە وەك کارفرمای رەمزی دەنەوە..

زمان غەریبەیە و سوبەکت نییە! زمان دایکە لە نائاگایی منداڵدا.. بەپێ منداڵ (لە گرۆی ئەدیبدا) بەردەوام خەون بەو ئیمکانەوە دەبینێ، کە لە واقیعدا دەستی نایگاتێ. کەواتە زمان بوونێك نییە، لە ماڵی خۆیدا، چونکە ماڵی بوون قەڵەمڕەوی سوبەکتە و سوبەکت هیچ بەشێکی لەدەرناهێنرێت. سوبەکت ڕیاڵە و هەمیشە ڕیاڵ لەناو شوێنی خۆیدایە. شوێنی ڕیاڵ ماڵی سوبەکتە، بەڵام زمان بوونێکی رووتی بێ ماڵ و کۆچەری (لە خەیاڵ و خەونی سوبەکت)دا فەراهەم دەکات.

زمان وەك بوونی بێ ماڵ و کۆچەری بەردەوام نیگەرانی ئیمکانەکانی لە دەستدانی ئەو خەون و خەیاڵەیە، بەپێ هەمیشە ژیانی مەرگی خۆی هەڵگرتووە. زمان و نائاگایی بوون (بێ بوون)ی ئەویدیکەی غەریبە لە خەون و خەیاڵی سوبەکتدایە، نەك لە ماڵی سوبەکتدا. لەبەرانبەر ئەودا سوبەکت وەك ڕیاڵ ناتوانرێت بەشێك بێ لە زمان و ئەویدیکەی جیاواز. ئەوە زمان و ئەویدیکەی جیاوازە هەمیشە وەك ڕەمز دەیانەوێ شوێنی ڕیاڵ بگرنەوە و هەرگیز ناتوانن! چونکە چەمکی ئازادی لە چەمکی چەسپان باڵاتر دەبینن. لەو حاڵەتەشدا زمان و ئەویدیکەی جیاواز بۆ سوبەکت تەنیا خەون و خەیاڵن و هیچی تر.

کاتێك جیاوازی و زمان (غەریبە- نائاگایی) لە جێگیربوونی کاتییانەی بوونی خۆیاندا وەك (دراوسێیەکی کاتی) هەنگاو بەرەو (بوون بێ) دەهاوێژن و بەردەوام لە بوونی جێگیر دەچنە دەرەوە بە بەخێرهێنانی ناسنامەی مەرگی ئازادانەی خۆیان لە خەون و خەیاڵدا، یان کاتێك لەسەر دواخستنی مەرگی ئازادانەی خۆیان بەردەوام دەکەونە نێو خەون و خەیاڵەوە.. ئەوە دەسەلمێنن کە سوبەکت بوونی خۆی لە پەناو خۆرایی خۆیدا نییە، بەڵکوو دەمەك گەڕانەوەی تەنیاییە و دەمەك گەڕانەوەی پێکەوەبوون و ئاشنابوونە بە زمان و جیاوازی.

لێرەدا سوبەکت جارێك دەبێتە خانەخوێی داهێنانی زمان و جارێك دەبێتە بارمتەی جیاوازی. یاریکەری سەرەکی لەنێوان گەڕانەوەی تەنیایی و گەڕانەوەی پێکەوەبوون (کات و ئازادیی)ە.. بەڵام سوبەکت نازانێت کات چی دەکات و ئازادی بەرەو کوێی دەبات. لەبەرانبەریشدا بەردەوام زمان و جیاوازی لە دەریای(کات و ئازادیی)دا ون دەبن و سەرئاو دەکەونەوە..

زمان و جیاوازی

کاتی بەخێرهێنانی داهێنان

زمان و جیاوازی، کاتی بەخێرهێنانی خەون و خەیاڵی سوبەکتن. کاتێك زمان و جیاوازی لە داهێنانی بەردەوام و جیاوازی خەون و خەیاڵ دەکەون، ئیتر داهێنان دەبێتە تەنیایی زمان و سەرئاو دەکەوێت.

جیاوازیش خەون و خەیاڵی داهێنان لە گێڕانەوەی پێکەوەبوون ون دەکات.. کەواتە زمان و جیاوازی لە خەون و خەیاڵی سوبێکتدا بە جیهانمان دەناسێنیت و لە هەمان کاتدا جیهانمان لە خەون و خەیاڵدا بۆ نمایش دەکاتەوە.. لەوێوە سەرئاوکەوتنی سوبێکت لە داهێنان و ونبوونی سوبێکت لە خەون و خەیاڵدا دەناسینەوە.

سوبێکت کەوتۆتە نێو نائاگایی رووتی زمان و جیاوازییەوە، هەر نائاگایی زمان و جیاوازیشە خەیاڵی داهێنان لە سوبێکتدا دەوڕوژێنێ.. کەواتە بنەمای سەرەکی خەیاڵی ئەدەبی نائاگایی زمان و جیاوازییە و هەمیشە جیاوازی و نائاگایی زمان پرۆسەی داهێنان لە پەیوەندییەکی زیندوودا بونیاد دەنێتەوە. بە دیوەکەی دیکە سوبێکت (وەك سیستەمی فەنتازی فریودەر، یان وەك سوبێکتی بچووك) دەتوانێت خۆی لە سەرئاوکەوتن و ونبوون لابدات.. دەمەوێ بڵێم ئەوەی لەو شیکردنەوەیەدا بەشدارە بە مانا لاکانییەکەی ئەو بەشەیە لە سوبێکت کە سوبێکتی بچووك نییە، بەڵکوو سوبێکتی گەورەیە!

پرسیارە بن□□تییەکەی ئەو لێکۆڵینەوەیە ئەوەیە: ئایا (جیاوازی) و (زمان) ماڵی بوون بونیاد دەنێن، یان داهێنان؟! ئەگەرچی (زمان و جیاوازی و داهێنان) یەك ئەویدیکە پڕ دەکاتەوە.. بەڵام هەمیشە زمان و جیاوازی لە گۆڕانی بەردەوام و سەیرورەدان و داهێنان جێگیربوون و چەسپانی کاتی دەنەخشێنێت.. گۆڕانی بەردەوام و سەیرورە ماڵییان نییە و کۆچەریین. بەڵام جێگیربوون و چەسپانی کاتی لە دۆخی بێ ماڵییدا بەدی نایەن.. بەو مانایەش زمان و جیاوازی گێڕانەوەی تەنیایی و گێڕانەوەی پێکەوەبوون بەیەکەوە دەگونجێنن. بەڵام داهێنان گێڕانەوەی پێکەوەبوون دەچەسپێنێ. کەواتە سوبێکت لەلایەك وەك خانەخوێی داهێنان و لەلایەکی دیکە وەك خانەخوێ و بارمتەی زمان و جیاوازی خۆی یەکلانەکردۆتەوە. دواجار زمان و جیاوازی لەلایەك کاتی بەخێرهێنانی پێکەوەبوون و مەرگی جێگیربوونە، لەلایەکی دیکە کاتی بەخێرهێنانی سەیرورە و تەنیاییە، یان روونتر لە یەك کاتدا بەخێرهێنانی داهێنان و بەخێرهێنانی سەیرورەیە..

سوبێکتی داهێنەر بە زمان بیردەکاتەوە، داهێنانی جیاواز بەرهەم دەهێنێ و پارێزگاری و پاسەوانی لە ماڵی پێکەوەبوون دەکات. بەڵام زمان و جیاوازی لە حاڵەتی گۆڕانی بەردەوام و سەیرورە و نائاگایی و غەریبی و کۆچدان. لەلایەك داهێنانی جیاواز جێگیربوونی کاتی و دڵنیایی دەبەخشێت. لەلایەکی دیکە زمان و جیاوازی بەرەو گومان و نەزانراو هەنگاو دەنێن.. بەو مانایەش ماڵی بوون لەنێوان زمان و جیاوازی، داهێنان و سەیرورە، کۆچ و جێگیربوون.. دەکەوێتە لەرزەوە.. بەڵام لەبیرمان نەچێت هەمیشە (ماڵ) جێگیربوون

دەنەخشێنێت، ئەگەرچی کاتیش بێت. هەمیشە (کەچکردن)ی بەردەوام لە هەنگاونان بەرەو نەزانراو زیندووە.
بێگومان تەنیایی داهێنان لە جیاوازی پێکەوەبووندا ئامادەیی هەیە. بەڵام کەچکردن وەك گومانکردن لە نیشتەجێبوونێکی کاتییدایە، بە ڕابردوو و بە داهاتووە! لەو ئاکنجیبوونە کاتی و کەچەدا وەنەی ماڵێك نمایان دەکرێت، کە بەردەوام سنوورەکانی کات و شوێنی لە گۆڕاندایە. بەو مانایەش زمان وەك داهێنان لە هەموو کات و شوێنێکدا بوونی تەنیایی خۆی لە پێکەوەیی جیاوازی بووندا دەنوێنێ.
بەڵام هەر کاتێك پەیوەندیی نێوان (ئایە) و (ڕەمز) نەما، هەر کاتێك (جیاوازی) لەگەڵ (زمان) پەیوەندییان تێکچوو، ئەوە بەشایی داهێنان درووست دەبێت، ئەو بەشاییە هەر تەنها هەستکردن بە ئەزموونی نەبوونی و تەنیایی و نامۆبوون و غەریبی نییە، ئەو بەشاییە هەر تەنها بەرهەمهێنانەوەی نەبوونی نییە، بەڵکووهەستکردنە بە مەرگ، مەرگیش تەنیا بە بوون بە جیاوازی و زمان پێ دەبەتەوە.

زمان و جیاوازی
ئازادی و گۆڕان

زمان و جیاوازی لە ئەویدیکە و نائاگاییەوە سوبێکت دادەهێنێتەوە، بەڵام ئازادی و گۆڕان لە تەنیایی و نامۆییەوە بەرهەمی دەهێنێتەوە. پەیوەندی زمان و جیاوازی لە داهێناندایە. پەیوەندی تەنیایی و نامۆیی لە سەیرورەدا زیندووە. کەواتە بەردەوام داهێنان دەبێتە پردی پێکینەوەی گۆڕان و سەیرورە. هەمیشە ئارەزووی داهێنان پردەکە بە ئەوەی هیچ توانایەکی نەگەتیڤیتی لەخۆدا هەڵگرتبێت، بە دیوەکەی دیکە بە ئەوەی بتوانێت خۆی لە بەشاییەکان بدزێتەوە؟!
دەمەوێ بڵێم لە نێوان ئارەزووی داهێنان و سەیرورەدا بەشاییەك (پردێك) هەیە، بەشاییەك، پردێك کە هەم زمانە و هەم گۆڕان.. بە مانایەکی دیکە پانتایی بەرفرەوانی داهێنانەکانی ئەو (پردە/ بەشاییە) لەپشتی پانتایی بەرتەسکی سەیرورەوەیە. خودی ئەو هەلکارییە جەرەکیشە لە ئیستیفزاز و ئارامیی هەڵگرتن لە سوبێکت لەو پانتاییە بەرفرەوانەی داهێنان و بەرتەسکەی سەیرورەدا. ئەو هەلکارییە سوبێکت دەخاتە نیگەرانییەوە، ئەو هەلکارییە سوبێکت بە گۆڕانێك هاندەدات، کە هەر تەنها پاراستنی سیستمی زمانی لەخۆ نەگرتووە، یان هەر تەنها رووتکردنەوەی خەیاڵی زمان نییە، بەڵکوو ویستی شیکردنەوەی پرد و بەشایشە. بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوەشدا بەشایی و پردی داهێنان و سەیرورە هیچ وزەیەکی بە خراپبوون و زیانگەیاندن بە سوبێکت نییە، راستە هەمیشە ویستی شیکردنەوەی

سوبێکت و بۆشای□کانی سوبێکت دەوڕوژێنێ. لەبەرانبەریشدا سوبێکت توانای شیکردنەوەی پرد و بۆشای□کانی سیستمی زمان وەك نێچێرێك بۆ ژیری و زیرەکی دەستکرد د□ر□خات و هەر هێندەشی لەدەست دێت، ڕووت و قووتی زمان و خەیاڵی بێبەرگری سەیرورە نیشانی ژیری و زیرەکی دەستکرد بدات! بەڵام وەك دەردەکەوێت ژیری و زیرەکی دەستکرد بەردەوام پێشوازی لە بەرهەمهێنانەوەی خەیاڵی بۆشای□کان و ڕووتیی و سەیرورە سامناکەکەی خەیاڵ دەکات! بەو مانایەی کە زمان و جیاوازی لە داهێنانی ئەدەبییدا لە هەموو پرد و بۆشای□کان، لە هەموو رووتییەکان سەرنجڕاکێشتر خۆیان دەنوێنن، بەڵام ئازادی و گۆڕان و سەیرورە لە زیرەکی و ژیری مەحاڵتر پیادە دەکرێن.

بنەمای سەرەکی داهێنانی خەیاڵی ئەدەبی نائاگایی زمان و جیاوازییە، بە دیوەکەی دیکەش ئەوە خەیاڵی زمانی ئەدەبیی و داهێنانە رووتی و گۆڕان و سەیرورەی بەردەوام لە جەنگی بۆشایی و پردی خەیاڵدا کۆ دەکاتەوە. ئەوە خێرایی و جەنگی بۆشاییە پتر لە مەحا□ ب□□او دەبێتەوە! پردی خەیاڵ و جەنگی بۆشایی خانەخوێی داهێنان و بارمتەی جیاوازیین، یان گێڕانەوەی تەنیایی و گێڕانەوەی پێکەوەبوونن.. هەمیشە لە کۆی گۆڕانکاری و پرۆسەکانی داهێناندا ئاشتەوایی دەخەنەوە، پێچەوانەوەی ڕاگەیاندنی جەنگ دژ بە پەڕگیری و چەسپان و رەتکردنەوەی ئەویدیکەی جیاواز، کە بە ناوی پاراستنی داهێنانی دادپەروەرانە، هەندێجار لە بوارەکانی زیرەکی دەستکرددا دەیانبینین..

بەڵام خانەخوێی و بارمتەیی، تەنیایی و پێکەوەیی.. بەر لەوەی بە پردی خەیاڵ و جەنگی بۆشاییەوە بەرەو گۆڕان و سەیرورە هەنگاو بنێن.. بەرلەوەی ڕوخساری داهێنان و گۆڕان لە پرد و بۆشاییدا بچەسپێن.. بەرلەوەی جیاوازی و خەیاڵی زمان وەڵامی پرسیارەکانی پردی چەسپاوی داهێنان بداتەوە و بۆشایی بکەوێتە بۆشاییەوە.. بۆشایی بکەوێتە لێسەندنەوەی گەیاندن و دواتر بۆشایی بکەوێتە لێسەندنەوەی بۆشاییەوە.. پردی خەیاڵ بەخستنە نێو جەنگێکی دیکەی بۆشاییەوە بەرەو گۆڕانکاری و داهێنانێکی دیکەی جیاواز دەبێتەوە! کەواتە تەنها لە گۆڕاندا داهێنانی جیاوازی مومکینە، تەنها لە سەیرورەدا رووتبوونەوەی زمان مومکینە.. بەڵام هەر چۆنێ بێت سەیرورە روخساری چەسپاوی داهێنان ناخاتە جەنگی بۆشاییەوە.. بەرلەوەی سەیرورە جەنگی بۆشایی ببینێت، لە پردی خەیاڵدا رووتبوونەوەی زمان (داه□نان) لە ئامێز دەگرێت و لەگەڵ یەکتریدا دانووسان دەکەن و روخساری یەکتری بەرهەم دەهێننەوە.

پردی خەیاڵ و جەنگی بۆشایی

لە رووتبوونەوەی زماندا

لە بڕگەكانی پێشوودا ڕوونمان كردەوە، كە بۆچی سوبێكت لە جەوهەردا زمان نییە، ئەگەرچی باس لە جۆرێك لە مرۆڤ بكرێت، كە پتر مەبەست لێی ئەو كەسەیە، كە نیشانەی ناسراوی ژیری و زیرەكی هەڵگرتووە! یان واپێدەچێت بۆ سوبێكتی داهێنەر پرسیارەكان جۆرێكی تر بن، ئایا ئارەزووەكانی جەستە دژ بە زیرەكی و ژیری دەستكرد، پردی خەیاڵ و جەنگی بۆشاییەكان و نائاگایی رووتی زمان بە نیشتمانی خۆیان دەزانن؟!

لە سەرەتادا با بەراوردێكی دوو مۆدێلی جیاوازی (ئارەزووی جەستە لە خەیاڵی ئەدەبیدا) و (خێرایی زانیاری لە زانستی تەكنەلۆژیدا) بكەین: یەكەمیان، وەك داهێنانی ئەدەبی و شانازییەك بە خەیاڵی نائاگایی رووتی زمان، بە هۆكاری ئەوەی كە لە بواری ئەدەبیدا مەلەی سوبێكتی داهێنەر لە دەریای نائاگایی رووتی زمان تا قووڵتر بێت، نرخی ونبوونی سوبێكت لە داهێنانی ئەدەبیدا بەرزتر دەبێت. دووەمیان، تا زانیاری بە خێراییەكی ك□□□كراوتر لە زانستی تەكنەلۆژیا دەركەوێت، زیرەكی دەستكرد، سوبێكتی دەستكرد باڵاتر دەبێت. بە مانایەكی دیكە ئەو هێزەی زیرەكی دەستكرد بانگی بۆ دەدا، هەمان وزە متبووەكانی ئارەزووی جەستە نییە، ئەگەرچی داهێنانە، بەڵام داهێنانی زیرەكی دەستكرد نەپۆشراوە، داهێنانی زیرەكی دەستكرد لەسەر خێرایی و لۆژیك رادەبێتەوە.

بە گشتی داهێنان نە سیستمێكی چەسپاوی هەیە و نە هەڵبژاردنێكی پێشنیازكراو. لە مێژووی سوبێكتدا داهێنان لە هەوڵێكی خودی وسبەلێكراو و داپۆشراوەوە بەرەو ئۆبێكتی دیار و دانەپۆشراوە دەچێت.. وەک چۆن خەیاڵی جوانی ناتوانێ لە مرۆڤدۆستی و جیاوازی دەرنەكەوێت. ئارەزووی جەستەش (لەگەڵ هەموو جیاوازییەكان) ناتوانێ لە زانستی تەكنەلۆژیا دەرنەكەوێت.. خەیاڵ بەرهەمهێنەری خەیاڵ و زانیارییە.. داهێنان داپۆشین و دانەپۆشینە و دەبێتە خەسڵەتی كۆبوونەوە و بڵاوبوونەوە. لە داهێنانی ئارەزووی خودی جەستەدا كۆبوونەوە لە رووتبوونەوەدایە. لە داهێنانی زیرەكی دەستكرد و رۆبۆتەكاندا بڵاوبوونەوە لە رووتنەبوونەوەدایە. یەكەمیان وەك فرۆید دەیگوت بنەمای ژیارییە، دووەمیان بانگی بەندگەراییە.

كەواتە ئەوە سوبێكت و ئۆبێكتە، رووتبوونەوە و رووتنەبوونەوە، ئارەزووی جەستە و زانستی تەكنەلۆژیا.. ئاراستەی جووڵە جیاوازەكانی ژیان دەنرخێنن. بەڵام ئەو دوو دیدە جیاوازەی لە خەیاڵ و خێراییدا دەبینرێت، چییە؟ بێگومان ئەوەی وا لە سوبێكتی داهێنەر دەكات، لە رێگای خەیاڵی ئەدەبییەوە خۆی لە ژانوژوارەكانی واقیع بدزێتەوە، چێژی ئەدەبییە، یان جەنگی بە سوبێكتبوونە لە

بەشاییەکانی خەیاڵی زماندا، بەو مانایەی کە سوبێکت فڕێدراوەتە نێو خەیاڵی رووتی زمانەوە. بەڵام دۆخی زیرەکی دەستکرد جیاوازە، پێگەی خێرایی دەستکرد و نەپێشینی زانیارییەکان بەو واتایە خۆی دەنوێنێ، کە هەمیشە هاوکار و هاوپەیمانی خەیاڵی داهێنان (بەگشتی) یە، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ یارمەتیی گەورە و درێژخایەن بە داهێنان دە بەخشێت.. کەواتە وەك ئاماژەمان بۆ کرد، زیرەکی دەستکرد لەو هێزە ناچێ، بە سڕ کردنەوە پردی خەیاڵ و ململانێی بەشاییەکان بە گەڕان و داهێنان و سەیرورەوە ڕابماڵێت! دەمەوێ بڵێم زیرەکی دەستکرد هێزێکی تێکدەر نییە، بەڵکوو بەشێکی گەورەی سوودگەرایی و ئاڵوگۆڕی و چێژی لە خۆدا هەڵگرتووە. بەڵام هەمیشە سوبێکت لە بەرانبەر ڕۆبۆتدا نیگەرانە و لە مەرگی خۆی هەڵدێت!

بەشاییەکانی سوبێکت

زیرەکی دەستکرد

هەرگیز بەشاییەکانی سوبێکت لە بەرانبەر زانستی تەکنەلۆژیادا بەو مانایە نییە، کە خەیاڵی زمان و سەیرورەی داهێنان لە پاشەکشەدان، بەڵکوو بەو مانایەیە کە چیتر سوبێکت لە زانینی چەند زانیاری و زمانەکەوە کەسایەتی خۆی ناپێوێ! چیدی سوبێکت وەك هێزێکی سەرووی مەعریفەی زانراو بە تەنیا کردەی ڕەمزی نانوێنێ و چێژ و خۆشی نابینێ، بەڵکوو بەردەوام لە دۆخی سەیرورەی جیاواز و خەیاڵی داهێنان و خێرایی و لۆژیك و سەرسامی بەرهەمهێنراودایە..

سوبێکت وەك داهێنان بەرهەمهێنەری زانیاری و چێژە. زانستی تەکنەلۆژیا کۆگای زانیاری لۆژیکی و چێژە. لە سوبێکتدا داهێنان بەردەوام پەیوەندی لەگەڵ بیرکردنەوە و چێژ بەرهەم دەهێنێتەوە.. لە زیرەکی دەستکرددا زانیاری لۆژیکی کۆگاکراو سوودگەرایی و چێژ بەرهەم دەهێنێتەوە. چێژی داهێنانی خودی سوبێکت هەست و خۆشی دەوەژێنێ.. چێژی زانستی تەکنەلۆژیا لە خێرایی و سەرسوهێناندایە. یەکەمیان رووی ئاواکاری لە وێرانکاری پترە. دووەمیان رووی ئاواکاری و وێرانکاری لەیەکەوە نزیکە. یەکەمیان خەسڵەتی کۆبوونەوە و جێگیربوونی چێژ پەیڕەو دەکات. دووەمیان خەسڵەتی بڵاوبوونەوە و دابەشبوونی چێژ دەنوێنێ، بەمجۆرە ئەگەر یەکەمیان پیاوسالارانە بکەوێتەوە، ئەوە دووەمیان ژنسالارانەیە..

کەواتە چێژی کۆبەوەی خەیاڵی داهێنان و چێژی بڵاوبەوەی خێرایی زانیاری، بە پلەی یەکەم لە مەرایەی ئەدەبی و مۆدێلی زانستیدایە. یان بە مانای شیکاری دەروونی لە (ڤالووس/ خەسان)دایە. لێرەدا پرسیار ئەوەیە، چەندێتیی چێژ و چۆنێتی بیرکردنەوە دەکەوێتە کوێی

پیاوسالاریی و ژنسالارییەوە ؟

وەك گوتمان سوبێکت لە دەخی (پیاوسالاریی)دا وەك خانەخوێی ژن و خانەخوێ و بارمتەی جوانی و جیاوازی خۆی یەکلانەکردۆتەوە، ئەو یەکلانەکردنەوەیە وەك گەڕانکاری بەردەوام لە دەخی (ژنسالاریی)دا بەرەو خەرایی دابەشبوونی چێژ و بڵاوبوونەوەی بیرکردنەوە دەچێت.

واتە بەردەوام پیاوسالاریی و سەیرورەی بەرەو ژنسالاریی و خەرایی و لۆژیکی زیرەکی هەنگاو دەنێت. کەواتە کەی ئەو یەکلانەکردنەوەیەی لە پیاوسالارییدا کەبەتەوە، هەر تەنها گومان لە سوبێکت ناچێنێت، بەڵکوو وەک تیغەکی دووسەرە گومان و توندوتیژی لێدەبێتەوە..

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوەشدا ژنسالارییش لە توانای بەرهەمهێنانی گومان و توندوتیژی بەدەر نییە.

بە کورتی ئەوە خەیاڵ و جیاوازییە لە رووە ئاسۆییەکەیدا بنەمای چێژ و ئاستی داهێنان لە سوبێکتدا دیاری دەکات. وەك چۆن لە رووە ستوونییەکەیدا گەڕان و سەیرورەی بەردەوامی تێدا دەوژێنێ. لە هەردوو رووی ستوونی و ئاسۆییدا سوبێکت و رەبەت سەر بە خەرایی و لۆژیك و چێژن. ئاستی خیرایی رەبەت بەرفرەوانترە لە ئاستی خەرایی سوبێکت، بەڵام لە دەخی ململانە و هێرشبردن و پارێزگاریکردندا هەمیشە سوبێکت پشت بە نائاگایی رووتی زمان و جیاوازی دەبەستێت. کەچی رەبەت بە خەرایی زانیاری بیرکردنەوەی لۆژیکی ناسراوە. کەواتە هەمیشە لەبەرانبەر چێژی خەراو بڵاوی رەبەتەکاندا، چێژی خەیاڵی داهێنانی ئەدەبی و هونەری کەمان دەکاتەوە.

گەڕان و سەیرورەی خەیاڵی داهێنان و زانستی تەکنەلۆژیا لە دوو ئاستدا ئامادەی- نائامادەن. خەیاڵی داهێنان وەك چێژی داهێنان (پارێزگاری) دەکات. زیرەکی دەستکرد وەك خەرایی زانیاری و لۆژیکی بیرکردنەوە (هێرش) دەکات. ئەوەی (خەیاڵی داهێنان) لە (زانستی تەکنەلۆژیا) جیادەکاتەوە کاتیی خەرایی و مەڕاڵی جیاوازییە! ئەوەی (خەیاڵی داهێنان) لە (زانستی تەکنەلۆژیا) جیادەکاتەوە چەمکی جێگیربوون و دابەشبوونە.. بەڵام خەیاڵی داهێنان و درێژکراوەکەی (زیرەکی دەستکرد) نە کاتی بە دەست کەسەوە هێشتۆتەوە و نە مەڕاڵە، نە جێگیربوون و نە دابەشبوون.. زیندەگی لە زەمەنی خەیاڵی داهێنانی خەرا و درێژکراوەکەی لە جەنگدایە و جەنگیش چێژ و خۆشی ناس ناکات. جەنگ نە (کات) دەناسێ و نە (ئەخلاق)ی هەیە. بە دیوەکەی دیکەش لە کەی هێرشە ئامادە و نائامادەکاندا گۆڕەپانی جەنگ سوبێکتە، رەبەت نییە! بە گشتی سوبێکت هەم هێرشکەرە و هەم بەرگریکار.. سوبێکت قوربانییە، کە ناچارە بەرگریی لە ئامادەیی و لە هەمان کاتدا هێرشی نائامادەیی بکات.

هەڵوەشانەوەی سوبەکت

لەنێوان هێرشبردن و پارێزگاریکردندا

لە جەنگی زانیاری و چێژدا، نە سوبەکت دیارە نە لۆژیک... وەک چۆن لە جەنگی داهێنان و چێژدا، نە رووتی زمان خۆی دەنوێنێ و نە ئاستی بەرجەستەی جیاوازی... یەکەمیان لەبەر خێرایی، کاتی ئاوەدانەوەی نییە.. دووەمیان لەبەر چێژی خوێنەری هەموو شتزان بیر ناکاتەوە.. هێرشی زانستی تەکنەلۆژی لەسەر گریمانەی تووندوتیژی و گومان وەستاوە. هێرش و بەرگری خەیاڵی خوێنەر لەسەر کردەی گومان و تووندوتیژی چێژ دەردەکەوێت. کەواتە دەکرێ خواستی داهێنان و ئارەزووی خێرایی لە یەککاتدا لە بەرگریکردن و هێرشکردن، لە کۆبوونەوە و بڵاوبوونەوەدا ببینین. بەو مانایەش ئەوەی بەڕێوەمان دەبات ئارەزووی خود نییە، خێرایی تەکنەلۆژیا نییە، گومان و تووندوتیژییە!

بە مانایەکی دیکە ئۆبەکتی ئارەزووی داهێنان لە رێگای سەیرورەی بەردەوامەوە بە زانستی تەکنەلۆژیای خێرایی زیرەکی و لۆژیک دەگۆڕێت. بۆیە ئەمڕۆ کەی ئەو گۆڕانکارییانە بازاڕیان لە هەموو کاتێک گەرمترە و خەڵکی سفیلیان خستۆتە گومان و لەرزەوە! بە گشتی ئارەزووی داهێنان و زانستی تەکنەلۆژیا نەک هەر کاتی بە رامان ئاوەدانەوە نەهێشتۆتەوە، بەڵکوو تووندوتیژی و دڵەڕاوکێشی لای بەشێکی زۆری خەڵکی سفیلی کۆی گۆی زەوی بڵاوکردۆتەوە.!

داهێنان هەر تەنها وەک ئۆبەکتی ئارەزوو ناچێتە نێو خێراییەوە، زانستی تەکنەلۆژی هەر تەنها وەک خێرایی بڵاوبوونەوەی داهێنان ناکات، بەڵکوو بە پاساوی گۆڕانکاری و سەیرورەی بەردەوام لە ژیاندا هەنگاو دەنێن، بەڵام ئەو هەموو هەوڵە و کۆششەی زیرەکی، ئەو هەموو داهێنانە یەک لە دوا یەکانە.. هیچ قەناعەتێک لای ئەو کەسانە دروست دەکەن، کە ئەخلاقییانە بیر دەکەنەوە؟

بێگومان لە پشت هەرهۆکارێکەوە هۆکارێکی دیکە هەیە، بۆیە وەک چۆن وزەی خەیاڵ پاساوی بە داهێنانی بەردەوام هەیە، بەمجۆرەش زانستی تەکنەلۆژیا پاساوی بە خستنە لەرزەی واقیعی باو هەیە.. بەڵام دواجار ئەو هەموو خیراییەی زیرەکی دەستکرد و خەیاڵی داهێنان، ئارامی لە ژیان هەڵگرتووە! چونکە مرۆڤ هیچ دەرفەتێکی بە رامان لە جوانی لەبەر دەستدا نەماوەتەوە. ژیان کەوتۆتە نێو گومان و تووندوتیژییەوە. بە کورتی خەیاڵی داهێنان چەشنی زانستی تەکنەلۆژی هەر تەنها بە داهێنانە یەک لەدوا یەکەکان و خێرایی زانیارییەکانی خۆی سەرسامە..

کەواتە ئەوەی بەرگری دەکات، سوبەکت نییە ئارەزووی ئۆبەکتە، بەڵام ئۆبەکت تەنیا چەمکێکە لە نێو گوتارەکانی سوبەکتدا، تەنیا لە

چوارچێوەی سوبێکتدا دەتوانێ کۆبێتەوە. ئارەزووی ئۆبێکت لە سەروەری سوبێکتدایە. چەمکی (سەروەری) جۆرێك لە سەرگەورەیی بە سوبێکتی رسکاوی نەو خەیاڵەی زمان و نائاگایی دەگۆڕێنەتەوە، بەڵام زانستی تەکنەلۆژیا و پەلهاوێژتنی بۆ پانتاییەکانی ژیان، ئارەزووی ئۆبێکتی لە کۆکردنەوە و سەپاندندا تێپەڕاندووە و لە خێرایی بڵاوبوونەوە و دابەشبوونی چێژدا گەمەی پێدەکات.. دەمەوێ بڵێم لە نائامادەیی چێژی کۆکراوەی ڤالووسیدا ت[illegible] چێژ هەژمووندارە.
زانستی تەکنەلۆژیا هەر تەنها خێرایی لە کۆکردنەوە و دابەشکردنی زانیارییەکان پرۆسیسە ناکات، وەك چۆن خەیاڵەی داهێنان هەر تەنها کۆکردنەوەی پەیوەندیی چێژی خوێنەری جیاواز و چێژی زمان نییە. بە کورتی داهێنان گوێڕایەڵیکردن بە نەناسراوەکی رووت نییە، کە ئارەزووی جەستە و ڕۆبۆتەکانن.. کەواتە ئەو گۆڕانکارییە خێرا و سەیرورانەی لە گردبوونەوە و جێگیربوونەوە بەرەو بڵاوبوونەوە و دابەشبوونمان دەبات، گۆڕانکاری رووتی تەکنیکە.. میکانیزمی گومان و تووندوتیژیش رووتی تەکنیك و ئۆبێکتی خەیاڵ بەڕێوەی دەبات..
خەیاڵ کێیە، خێراییە یان ئۆویدیکەی خوێنەر، تەکنیکە یان ئۆبێکت، پێکهاتەی زیرەکی دەستکردە یان بەشداریکەری داهێنان؟ بێگومان خەیاڵ نادیارە، خەیاڵ ئەوەیە، کە تەکنیك بەجێی دەهێنێ، تەکنیك بەرجەستەی دەکات، بۆیە هەرگیز (کێیەتی)یەکەی خەیاڵ بە تەکنیك پێناسە ناکرێت، یان لەوەدا نییە پێناسە بکرێت.. کێیەتی خەیاڵ لە نێوان خێرایی دەستکرد و چێژی ئۆویدیکەدا تەکنیکە، هەرگیز تەکنیکیش بە ئاماژەکان یان مانا دیاریکراوەکان ناگۆڕێتەوە.
کێیەتی خەیاڵ، ئۆبێکتی ئارەزوو و تەکنیکی خیرایی بەرهەمدەهێنێتەوە. دەتوانین بڵێین وێنەکانی خەیاڵ دەمامکی نائاگایی زمان و جیاوازییە. بەڵام ئەوەی وێنەی ئارەزووی جەستە و زانستی تەکنەلۆژی لێکجیا دەکاتەوە، کردەی بەرهەمهێنانەوە و کاری سەرسامکەرانەیە! کۆبوونەوە و بڵاوبوونەوەیە..
هەمیشە وزەی کۆکراوەی خەیاڵ، بوونی خۆی لە بەرهەمهێنانی ئاستە جیاوازەکانی داهێناندا هەڵگرتووە. بەڵام رووتی خێرایی بوونی خۆی لە وزە دەرپەڕیووەکاندا هەڵدەگرێتەوە، کەواتە بەکارهێنانی ماتەوزەکانی داهێنان لە ڕێگای زیرەکی دەستکرد لە پێناو بڵاوبوونەوەیە.. بەشێکی گەورەی بڵاوبوونەوە لە پێناو دابەشبوونی بازاڕی زانیارییەکانە، لە دەرکەوتنی سوود و چێژگەرایی و دووبارە دەرکەوتنە. بەڵام دەرکەوتنی داهێنانی خەیاڵ لە بەردەوامی ئاستە جیاوازەکانی بەرهەمهێنانەوەدایە.
وەك دەزانین زیرەکی دەستکرد هاوکاری داهێنان دەکات. داهێنانیش بە شێوەی جۆراوجۆر وزە متکراوەکانی دەخاتە خزمەتی زیرەکی

دەستکردەوە. بەو مانایەش کردەی داهێنان ماتە وزە پێشراوەکانی پێشکەش زیرەکی دەستکرد وەك رووتبوونەوەی دەرکەوتن دەكات. لە بەرانبەریشدا زیرەکی دەستکرد وزە دەرپەڕێنراوەکانی خێرایی وەك نەپۆشین نیشان دەدات. لێرەدا داهێنان هیچی لە دەستنەداوە، بەڵکو لەژێر نەپۆشین پۆشینی بەدەستهێناوە! بە مانایەکی دیکە ئەوەی داهێنان بەدەستیهێناوە ئاستە جیاوازەکانی داهێنانی خەیاڵی پۆشینە. ئەوەی زیرەکی دەستکرد دەجووڵێنێ، نەپۆشراوی خێراییە.. وزە دەرپەڕێنراوەکانی زیرەکی دەستکرد خەیاڵی نیین و لە زانینی پێتی دەردەکەون، بەڵام ئاستە جیاوازەکانی داهێنان جگە لە خەیاڵی داهێنان لە ئۆبێکتدا کورت دەکرێنەوە. بەو مانایەش وێنەی زیرەکی دەستکرد بەر لە دەرکەوتن لە مەحاڵی نەپۆشیندایە. تاکە ئیمکانی رووتی داهێنان لە ئاستە جیاوازەکانی بەرهەمهێنانەوەی داهێناندایە..

ماتەوزە و وزەی دەرپەڕیوو

ئارەزوو/ تەکنەلۆژیا

چەمکی (پەیوەندی)ی لەگەڵ ئەویدیکەی جیاواز و خەیاڵی داهێنان لە چەمکی ئارەزووی جەستەدا کۆدە بێتەوە. چەمکی (روو- بە-روو) بوونەوەی زانیاری و خێرایی لە چەمکی رووتی زانستی تەکنەلۆژیادا بڵاو دەبێتەوە! بەو مانایەش ئامادەیی (ئارەزوو/ رووتی) دەرفەتی بەیەکەوەبوون و بڵاوبوونەوە، دەرفەتی دەرپەڕاندنی وزە متبووەکان و وزە دەرپەڕیووەکان ئاسانتر نیشان دەدات. واتە لەلایەك خوێندنەوەی ئارەزوومەندانە بۆ گەیشتن ئاسانتر دەکەوێتەوە، لەلایەکی دیکە مەرج نییە لە هەموو پەیوەندی و رووبەڕووبوونەوە یەکدا، لە هەموو (ئارەزوو) و (رووتی)یەکدا دەرفەتی کۆبوونەوە هاوتای دەرفەتی بڵاوبوونەوە بێت! چونکە لە فرە زانیاری و فرە رووتیدا پانتایی بڵاوبوونەوە و دابەشبوونی چێژ لە پانتایی چێژی کۆبەوەی ئارەزوومەندانە فرەوانترە.. چونکە بەجێهێنانی چێژی وزە دەرپەڕیووەکانی (زانیاری- نەپۆشین) لەگەڵ پرۆسەی بەجێهێنانی چێژی وزە متبووە کۆبەوەکان جیاوازە..
چێژی زانستی تەکنەلۆژیا کە بڵاو و دابەشکراوە، لە گۆڕانکاریی بەکۆتایی هەنگاو بەرەو بانگێك لە بەرزایی نەبینراوەوە دەنێت، بە خێرایی زانیاری و خەیاڵە پڕ چێژەکانیانەوە دەبن بە دراوسێی چێژی وزە متبووە کۆبەوەکان، یان بوونە ئەخلاقییەکەی ئارەزووی جەستە، لەو لێکنزیکبوونەوەیەدا خێرایی زانیاری دەیەوێ خەیاڵەکانی ئارەزووی جەستەی (دراوسێ) بخاتە ژێر پرسیار و تاقیکردنەوەی زانستییەوە و دواتر ئارەزوو چەشنی ئۆبێکت جێبهێڵێت!.. جێهێشتنی

ئارەزووەکانی جەستەی دراوسێ وەك ئۆبێکت لە زۆربەی رووەکاندا
دەلالەت لە پێشکەوتنی خێرای زانیاری و رووتی زانستی و بڵاوبوونەوە
و دابەشبوونی سوودگەرایی و چێژ دەکات.

بەمجۆرە (پەیوەندی)ی ئارەزوومەندانە دەلالەت لە بەرپرسیارێتی
ڤالووسی و بەرھەمھێنانەوە دەکات. بەڵام (روو-بە-روو) زانیاری و
خێرایی ئاشکراکردنی ڕووتییە، لە ھەر رووتییەك رووتتر.. ھەڵبەتە
پەیوەندی ئارەزوومەندانە ھەوڵدەدات چەمکی رووبەڕووبوونەوەی
زانیاری و خێرایی بخاتە بەردەم تەحەدایەکی ئەخلاقییەوە، بەوەی یان
دەبێت میوانداری لە چێژی ئارەزووی جەستە بکات، یان مۆدیلی
تەکنۆلۆژی وەك مۆدیلێکی بێ مۆراڵی بسەلمێنێت. بێگومان بنەمای ئەو
تەحەدایە لە ململانێی رەسەنێتی و نا□س□نێتی جوانتر دەردەکەوێت..
بە دڵنیاییەوە ئەگەر چەمکی خەیاڵ لەو خوێندنەوەیەدا وەلا بنێین،
ئەوە تەحەدای مۆڕالی تاکە ھەوڵێکە بەرانبەر نەزمی داگیرکارانەی
چێژی تەکنۆلۆژیا بوەستێتەوە.

ئەگەر ئارەزووی جەستە و ئاوێزانبوون وەك سیمایەکی ژاکاوی
پەیوەندی نێرسالارانە تەماشا بکەین، ئەوە ھێشتا مۆدیلی تەکنۆلۆژیا
شتانێکی مێسالارانەی جیاوازی ل□ پێشەوەیە، کە بتوانێ دووبارە
بیبەخشێتەوە و بەشی بکات! واتە مۆدیلی تەکنۆلۆژیا (وەك پەیوەندی
و رووبەڕووبوونەوە) ھێشتا بەرپرسیارە لە پێشوازییکردنی
نێرسالارانەی ئەخلاقیی.. بەڵام پرسیار ئەوەیە، ئایا بانگی
بڵندگەرایی مێسالارانە، بانگی پێدانی ئەدرەسی رووتبوونەوەیە، بە
ئارەزووی نێرسالارانە.. تاکو لە سێنتەرگەرایی بێتە دەرەوە و بە
دابەشبوون رازی بێت؟

لەبەر ئەوەی ئەویدیکەی جیاواز چیدی لە ماڵی نێرسالارییدا نییە و
لە ژێر ئاسمانێکی بێ پەچەتر و بڵاودایە. لەبەر ئەوەی چیدی
ئارەزووی جەستە ئارەزووی خستنەناوەوەی کۆبۆوە بەرانبەر
بڵاوبوونەوە و دابەشکردن نییە، لەبەر ئەوەی ئەوە تەکنۆلۆژیایە
دەبێتە زانیاری و خێرایی، نەك ئارەزووی جەستە.. ئیتر ئەو
ململانێیە دەبێتە تووندوتیژیی بەرانبەر ئەو ئارەزووەی ماوەتەوە..
بەرانبەر ئەو سووبێکتەی بە ھۆی ت□پ□□□اندنی کاتی تێپەڕێنراو
دەکێشێتەوە و دەکەوێتە نێو ڕابردووەوە و لە ئێستا ون دەبێت.
ئەگەرچی ئەو سوبێکتەی ماوەتەوە ھەمیشە پەیڕەوی دراوسێتیەکی باش
دەکات، بەدەم بانگیانەوە دەچێت، با ئەدرەسەکە ھەڵەش بێت..
ئازاری ئەدرەسی ھەڵە لە کوێیە؟ لەوێوەیە کاتێك ئەو سوبێکتەی
ماوەتەوە، ئەو ئارەزووەی ل□ بەرانبەر فرە زانیاری و خێراییدا
ماوەتەوە، ئەو رەسەنە، ون دەبێت.. ون دەبێت بەرانبەر گوتاری
نا□س□نی دەرەوە کە لە قسەکردن بە واتا سادەکەی زیاترە، لەوێشەوە

هەر كە لە خۆى دەڕوانێت شەرم لەخۆى دەكات و ئارەزووەكانى دەكشێنێتەوە لە كشانەوەشدا پێش هەموو پرسێك داواى (ببوورە) دەكات.

پرسى (ببوورە)

لە تاقيكردنەوەى زانستيدا

تەكنۆلۆژيا لە ماوەى كاركردنيدا زانيارييەكى خێرا و زۆرى ئاشكرا كردووە.. ل□ بەرانبەردا ئارەزووى سوبێكتى رەسەن پرسى ميواندارىى (دراوسێى)ى بێمەرج بەرز دەكاتەوە.. واتە بە جۆرێك لە جۆرەكان ئارەزووى سوبێكت ل□ بەرانبەر چەمكى بڵابوونەوەى تەكنۆلۆژيدا دەستى لە چەمكى كۆبوونەوە شلكردووە.. بەڵام لاى زيرەكى دەستكرد ئەو دەست شلكردنە بەنێو تاقيكردنەوەى زانستيدا نەڕۆيشتووە.. هەر شتێ بەنێو تاقيكردنەوەى زانستيدا رەتنەبێت، زيرەكى دەستكرد نايخوێنێتەوە.. كەواتە ئەگەر بمانەوێت بە درووستى لە پرسى (ببوورە) تێبگەين، ئەوە دەبێ بە تاقيكردنەوەى تەكنۆلۆژيايى بڵاوبوونەوەدا تێپەڕين..

پرسەكە ئەوەيە ئارەزووى سوبێكتى رەسەن لە دەستى كێ داواى لێبووردن دەكات؟ ئايا تەكنۆلۆژيا داگيرى كردين.. پرسى ببوورە ڕزگارمان دەكات؟! هەڵبەتە (ببوورە) وەك نەريتێكى مرۆڤدۆستانە لە دێرزەمانەوە هەبووە و هێشتايش هەر ماوە، بەڵام هەرگيز تەكنۆلۆژيا (زيرەكى دەستكرد) فرياى دووبارەكردنەوەى ئەو پرسانە ناكەوێت، تەكنۆلۆژيا داكۆكى لە خێرايى و زانيارى دەكات وئاوڕناداتەوە..

كەواتە ئەو هاودەنگييەى لەنێوان زانياريى و خێرايى درووست بووە، لەنێوان بڵاوبوونەوە و دابەشبوون درووست بووە، بەشێك لە هۆكارەكانى هەم قەتيسكردنى مرۆڤدۆستييە لە پياوسالارى (سەركێشييەكانى ڤالووس)، هەميش پێشكەوتنە خێراكانى مێسالارى و رووتييە، هەم گۆڕينى دراوسێ بوو لە بەدەمداچوونيى بێ مەرجەوە بۆ چێژ و قازانج و قۆستنەوەى وەك بارمتە..

بەمجۆرە زانيارى و خێرايى چيدى دەرفەتى ئاوڕدانەوەى لە دراوسێ نييە، تەنها وەك بارمتەى پڕ چێژ و سوود نەبێ، نايخوێنێتەوە.. ئيتر تەكنۆلۆژيا روخسارى دراوسێى لە دەرەوە و بۆ دەرەوە دەوێت، دراوسێ وەك ئۆبێكت بەكار دەهێنێت.. كاتێك تەكنۆلۆژيا لە دەرەوە لە سيماى بارمتە، لە سيماى دراوسێ دەڕوانێت، بۆ يارمەتيدانى ئەدرەسى هەڵەى خۆى پێدەدات.. نەك ل□ بەر ئەوەى خانەخوێ كۆنترە لە بارمتە، نەك ل□ بەر ئەوەى تەكنۆلۆژيا بەردەوام گۆڕانكارى و سەيرورەيە و خانەخوێ لەبرى بارمتە جێى جياوازى گرت□وە.. نەك ل□ بەر ئەوەى تەكنۆلۆژيا ئەويديكەيەكى كۆچەرييە و ئاوڕ ناداتەوە، ئەگەرچى خێرايى و زانيارييەكانى چەوساندنەوەى جياوازيشى

لەبکەوێتەوە.. یە کورتی تەکنەلۆژیا فریا ناکەوێت لەبری زانستی تاقیکردنەوە لەگەڵ پرسی (ببوورە) ئەخلاقی بەتەوە! جگە لەوەش ئەخلاقیبوونی تاقیکردنەوە لە خێرایی کەم ناکاتەوە.. خێرایی زانیارییەکان بەرپرسیارێتیان نییە.. زیرەکی دەستکرد لە رووی ئەنتەلۆژییەوە نا-ئەخلاقییە. تەکنەلۆژیا لەو تووندوتیژییەدا، کە تووندوتیژیی تەتاڵەتییە و تووندوتیژییەکەی لە خێرایی دەرچووە.. بەردەوام گەمەی بارمتەکان و هەڵگەڕانەوە و جێگۆڕکێ دەکات. لەبەرانبەریشدا سوبێکت کە بارمتەی زمانی نائاگایی و جیاوازیی و داهێنانە لە (ببوورە)دا هاوبەشی تەکنەلۆژیا بکات، کە دیسان هەر تەکنەلۆژایە.

هەولێر 12/1/2025
عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

زیندان وەک ئامرازی سەرکوتکردنی هزری ئازاد.. ئاسۆس ساڵح

فیلمی (A Twelve-Year Night) بە نموونە

«بیری ئازادیم لە زیندانا فراوانتر ئەبێ
قوڕ بە سەر ئەو دوژمنە هیوای بە بەندیخانەیە» — قانع

فیلمی “A Twelve-Year Night” (دوازدە ساڵ تاریکی)، بەرهەمەکی سینەمایی قوڵ و کاریگەرە کە چیرۆکی ڕاستەقینەی سێ زیندانیی سیاسی تەپامارۆ لە ئوروگوای دەگێڕێتەوە. تەپامارۆ، بزوتنەوەی ڕزگاریخوازیی نیشتیمانی ـــ گروپێکی مارکسیست-لینینیست و گەریلای شاریی بوون و لە نێوان ساڵانی ١٩٦٠ تا ١٩٧٠ چاڵاکیان لەناو شارەکان ئەنجام دەدا. چەپی ڕادیکاڵ بوون. لە ساڵی ١٩٧٣دا، دوای شکستی تەپامارۆییەکان و سەرکەوتنی حوکمەتی دیکتاتۆری دوای کودەتایەکی سەربازی، لە ٧ـی مانگی ٩ـی١٩٧٣ نۆ ئەندامی ئەم گروپە دەستگیر دەکرێن و دەکرێن بە دیل. ئەم فیلمە چیرۆکی سێ لەم

دەستگیرکراوانە دەگێڕێتەوە کە بە ماوەی ١٢ ساڵ بە شێوەیەکی نامرۆڤانە لە زیندانی تاکەکەسیدا دەهێڵرێنەوە. یەکێک لەوان، “خۆسێ مۆخیکا”یە، کە دواتر لە تەمەنی ٧٥ ساڵیدا و لە ساڵی ٢٠١٠ دەبێتە سەرۆک کۆماری وڵات. یەکێکی تر ئێلوتێریۆ فێرناندێزە کە دوای ئازادبوونی بووە سیناتۆر و وەزیری بەرگری. هەروەها، ماوریسیۆ ڕۆسێنکۆف کە نووسەر بوو دوای ئازادبوونی دەست دەکاتەوە بە کایەی ئەدەبی خۆی و شاعیر و ڕۆماننووس و شانۆنامە دەنووسێت و لە مۆندێتیڤۆ دەبێتە بەڕێوبەری ڕۆشنبیری ئەم شارە. فیلمەکە پیشانی دەدات کە چۆن دەسەڵاتی سەرکوتکەر، زیندان دەکاتە ئامرازێک بۆ تێکشکاندنی کەسایەتی و هزری ئازادیخوازان، بەڵام سەرکەوتوو نابێت لە شکاندنی ئیرادەیان. کەسانی شکستخواردوو ئەوانەن کە زوو خۆیان بەدەستەوە دەدەن! کەسانی سەرکەوتوو ئەوانەن کە خۆیان بەدەستەوە نادەن و بە ئیرادە و هێزەوە ڕووبەڕووی دۆخە دژوارەکان دەوەستنەوە.

زیندان لە مێژووی خەباتی گەلاندا تەنها شوێنێکی فیزیکی نییە، بەڵکو میکانیزمێکە کە بەکاردێت بۆ نیشاندانی هەوڵی دەسەڵات بۆ کپکردنی دەنگی جیاواز و سەرکوتکردنی ناڕەزایەتی و هزری ئازاد.

زیندان وەک ئامرازی سەرکوتکردن:

لە ژێر حوکمی هەر دەسەڵاتێکی دیکتاتۆر، فاشیست، تۆتالیتار و ئۆلیگارشیدا، زیندان دەبێتە شوێنی کپ کردنی هزری ئازاد، ڕەخنە و بیروڕای جیاواز. ئەمە لە ڕواڵەتدا تەنها سزایەکی تاکەکەسییە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا نیشاندانی هێز و پەیامی سیاسی دەسەڵاتە. لێرەدا ئەم زیندانە یان سزایە، خۆی دەشارێتەوە لە پشت پەردەی یاساوە. بەڵام لە ڕاستیدا ئامرازێکی بێ-یاسایە بۆ پاراستنی هێز و دەسەڵات.

دەسەڵاتە سەرکوتکەرەکان بەردەوام لە هەوڵی دووبارە پێناسەکردنی زیندانن وەک شوێنێکی “یاسایی” بۆ سزادانی ئەوانەی دژی سیستەمەکەیان دەوەستنەوە. بەڵام زیندان لە ڕاستیدا بووەتە گۆڕەپانی ململانێیەکی ئایدیۆلۆژی و فیکری. لە فیلمی “A Twelve-Year Night”دا، دەبینین چۆن دەسەڵاتی سەربازیی ئۆرۆگوایی سێ چالاکوانی سیاسیی چەپ جیادەکەنەوە و بەردەوام دەیانگوازنەوە بۆ بنکە سەربازییەکان، دەیانهێڵنەوە لە ژێر بارودۆخێکی نائینسانیدا، بۆ ئامانجی تێکشکاندنی کەسایەتییان و وەرگرتنی زانیاری و شێتکردنیان.

هەمان میکانیزم لە لایەن ڕژێمە سەرکوتکەرەکانی ناوچەکەی ئێمەش بەکار هێنراوە، وەک بەعس لە عێراق، ڕژێمی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی لە ئێران، یان تورکیا بەرامبەر بە کورد. نموونەی ئەو شکەنجە و زیندانانەی وەک ئەبوغرێب، دیاربەکر، سیدنایا …هتد، هەموویان بەشێکن لە میکانیزمی بێدەنگکردنی دەنگی ناڕازی و سەرکوتکردنی هزری ئازاد.

زیندان و پێشڕەوانی گۆڕانکاری:

سروشتی گشت دەسەڵاتە خۆسەپێنەکان لە یەکتر نزیکە. هەر لە ساتی دەستپێکیانەوە تا کۆتاییان، زیندانەکان پڕدەکەن لەو مرۆڤانەی هزری ئازادیان ڕام ناکرێت. هەرگیز سەرناکەونەوە لە ئازار و ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونی بە ئامانجی لەناوبردنی ئەو ڕۆحیەت و ئیرادەیەی هەیانە. بەڵام وەک قانیع دەڵێت: “قوڕ بەسەر ئەو دوژمنەی هیوای بە بەندیخانەیە”، چونکە زۆرن ئەوانەی زیندانیان لە سیمبولی داگیرکردن و لەناوبردن، گۆڕیوە بە سیمبولی ئازادی و بەرخودان.

لە فیلمی “A Twelve-Year Night”دا، دەبینین چۆن خۆسێ مۆخیکا و هاوڕێکانی لە ناخی تاریکی و تەنیاییدا، سوور دەبن لەسەر پاراستنی هزر و بیروباوەڕیان. ئەوان بەرگەی ١٢ ساڵ ئەشکەنجە و ئازاری جەستەیی و دەروونی دەگرن بە ئەوەی ملکەچ بن. ئەم ئەزموونە هاوشێوەی ئەزموونی زۆرێک لە زیندانییە سیاسییەکانی جیهانە.

زۆرێک لەو کەسایەتییانەی بوونەتە ڕابەری گۆڕانکاری، زەمەنێکی درێژیان لە زیندانا بەسەر کردووە. وەک لینین، گرامشی، ماندێلا، هۆشی مینە، ئانگ سان سوکی، مارتن لوسەر کینگ، یوسف سەلمان یوسف (فەهد)، عەبدوڵڵا ئۆجەلان، خۆسێ مۆخیکا و چەندانی تر کە لە ژماردن نایەن. هەر یەک لەم کەسایەتییانە چیرۆکی تراژیدی تایبەتی خۆیان هەیە و بوونەتە سەرچاوەی ئیلهام و ئیرادە بە نەوەی دواتریان بۆ وەستانەوە دژی هەر دەسەڵاتێکی خۆسەپێن و دیکتاتۆری.

ڕەشبگیری و سەرکوتی هزری ئازاد

ئەو ڕەشبگیرییەی بەعس و هاوشێوەکانی دەیانکرد دژی هەر کەسێک کە بۆنی گوڵی ئازادیی لێ بهاتایە، نموونەیەکی بەرچاوی ئەو سیاسەتە دڕندانەیە کە مێژووی سەردەمی نوێ خۆیەوە بینیویەتی. هەزاران کوردی بێتاوانی بەهۆی بیروباوەڕ، خوێندنەوەی کتێبێک، یان تەنانەت گوێگرتن لە گۆرانییەک دەستگیرکراون و ڕەوانەی زیندانەکان کراون، تا ئێستاش بەردەوامە.

دەستگیرکردنی بەکۆمەڵی گەنجان و چاڵاکوانانی کورد، لە ئێران و تورکیا تا ئێستاش بەردەوامە. ئەمەش نموونەی ئەو تراژیدیانەن کە گەلی کورد بینیویەتی. هەموو ئەمانە بەشێکن لە هەوڵی سیستەمە سەرکوتکەرەکان دەیگرنەبەر بۆ لەناوبردنی ئیرادەی کورد و بێدەنگکردنی هزری ئازاد.

ئەم تراژیدیانەش هاوشێوەی ئەزموونی تۆپامارۆکانی ئۆرۆگوای لە فیلمی “A Twelve-Year Night”دا، سەرئەنجام نەیانتوانیوە ئیرادەی گەلی کورد بشکێنن و ویستی ئازادیخوازی و مافخوازی لەناوبەن. بەپێچەوانەوە، ئەم کارەساتانە بوونەتە سەرچاوەی بەهێزکردنی بیری نەتەوەیی و خۆڕاگری گەلی کورد.

زیندانی مۆدێرن: داگیرکردنی فیزیکی و هزری

زیندان لە مێژووی هەموو گەلێکی ژێردەستە و چەوساوەدا یادەوەرییەکی تراژیدییە. هەر ئەمەش وا دەکات ئەدەبیاتی زیندان زیاتر پەرەبسەنێت و لە ڕێگەی کاری ئەدەبی، فەرهەنگی و کەلتوورییەوە چیرۆکەکانی زیندان بگێڕدرێنەوە.

جۆرج ئۆروێڵ، لە ڕۆمانی “١٩٨٤”دا، کە باس لە دەسەڵاتێکی تۆتالیتار و دیکتاتۆر دەکات، زیندان/ژووری ژمارە ١٠١ وەک نموونەی تێکشکاندن و گۆڕینی هزری لۆژیکی مرۆڤ وێنا دەکات. لەو ڕۆمانەدا، ئۆروێڵ خەسڵەتی ترسناکی زیندانی مۆدێرن دەخاتە ڕوو کە تەنها داگیرکردنی جەستە ناکاتە ئامانج، بەڵکو دەیەوێت هزر و هۆشی مرۆڤیش داگیر بکات. دەسەڵات دەیەوێت چی بووێت ئەوە لای زیندانی بکاتە حەقیقەت و ڕاستیی ڕەها، وەک: ٢+٢=٥.

لە فیلمی “A Twelve-Year Night”یشدا دەبینین چۆن سیستەمی سەرکوتکەر سێ زیندانییەکە لە دنیای دەرەوە دادەبڕێت، هەوڵدەدات بیریان بچێتەوە، ناچاریان بکات وا بیربکەنەوە کە دۆڕاون و خەبات بێ سوودە. بەڵام سەرئەنجام، ئەوان توانیویانە پارێزگاری لە هزر و بیروباوەڕی خۆیان بکەن.

ئەدەبی زیندان لە ئەدەبیاتی کوردیدا

ئێمە وەک گەلێکی داگیرکراو، لە هەر چوار پارچەکەی کوردستان، چەندان مرۆڤی شۆڕشگێڕ و قارەمانمان لێ خراوەتە گرتووخانە، بەڵام وەک پێویست ئاوڕی لێ نەدراوەتەوە. چیرۆکە تراژیدی و کۆموێنەکانی زیندانیان تا ڕادەیەک فەرامۆش کراوە، ئەوەی بەزیندوویی

هەشتوونیەتەوە، نەمری خودی چیرۆکی داستانییەکەیانە.

تا ڕادەیەک زەمینەیەکی لەبار بە لێکۆڵینەوە و نووسین لەمەڕ ئەدەبی زیندان هەیە، بەڵام ئەدەبیاتی کورد لەو ڕوەوە لاوازە. هەرچەندە بەشێکی گرنگە لە مێژووی بەرخۆدانی گەلی کورد. لە سەر پرسە سیاسییەکان ئەوەی گیراوە زیاتر کەسایەتی سیاسی بوونە، زەمینەی زیاندان لە ژێرگوشاری دەروونی هانی داون بە نووسین. یەکێک لەوانە “مەلا عەلی” شاعیرە، کە لە “شیعری ژووری سێدارە”دا دەڵێت:

«ئەڵێن: ئەمرێ و، لە ترسی مردن پەشێوە
پێشمەرگە بم هەر ئەکەومە پێش ئەوە
بە مەرگی پێش مەرگی ئەوە ئاسوودەم
ڕووشم، زەردەی پێکەنینی هەر پێوە

گەرچی بەرەو دواماڵی ژین بەڕێوەم
یەکەم ماڵی نەمردن دیارە لێوەم
بەشم چونکە مردنی ناو جێ نییە
شادم کە تا دوا هەناسەش بە پێوەم»

لێرەدا شاعیر لەوپەڕی بەرگریی شکۆدارانەدایە و زیندان لە ڕێگەی ئەدەبەکەیەوە دەکاتە چەقی بەرخودان و پێدانی ئیرادە و بەردەوامیدان بە ڕێگەی تێکۆشان. ئەو پەیام بە هاوڕێ و هاوبیرەکانی دەنێرێت کە زیندان و مردنەکەی ئاوا نەمرییە و ئاسوودەیە کە زیندان ملکەچی نەکردووە.

کۆتایی و دەرئەنجام

زیندان وەک ئامرازی سەرکوتکردنی هزری ئازاد، هەمیشە بەشێکی تاڵ و پڕئازار بووە لە مێژووی گەلان. بەڵام وەک فیلمی “A Twelve-Year Night” و ئەزموونی زیندانییە سیاسییەکانی کورد لە هەر چوار پارچەکە پیشانیدەدەن، دەکرێت زیندان ببێتە سیمبولی خۆڕاگری و بەردەوامی. زیندان دەتوانێ سنوورێکی فیزیکی دابێت، بەڵام ناتوانێت سنوور بۆ هزر و بیر دابنێت.

ئەدەبی زیندان و گێڕانەوەی چیرۆکی زیندانییە سیاسییەکان، بەشێکی گرنگە کە پێویستە زیاتر لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت و بەشێوەیەکی فراوانتر بڵاوبکرێتەوە تا مێژووی هەموو ئەو قارەمانانە لەبیر نەکرێت کە گیانیان بەخت کردووە یان ژیانیان لە زینداندا بەسەر

بردووە بۆ داهاتوویەکی گەش و ئازادی گەلانیان.

زیندان، لە سەرەتاییترین شێوەیەوە تا مۆدێرنترین فۆرمی، هەوڵێکە بۆ داگیرکردنی جەستەیی و فکریی مرۆڤ. بەڵام هەرگیز لە داگیرکردنی بیری ئازادیی مرۆڤ سەرکەوتوو نەبووە، چونکە وەک قانیع دەڵێت، بیری ئازادی لە زینداندا فراوانتر دەبێت. لە کۆتاییدا، ئەوە هزری ئازادە کە سەرکەوتوو دەبێت، نەک سنوورە فیزیکییەکانی زیندان.

ئاسۆس ساڵح

چین چۆن وەڵامی فشارە ئابوورییەکانی ئەمەریکا دەداتەوە؟.. هەڵۆ حەسەن

گۆڕەپانی بازرگانی نێودەوڵەتی جارێکی دیکە بووەتە گۆڕەپانی شەڕ. دوایین پەرەسەندن سەپاندنی باج لەلایەن ئەمەریکاوە بە بیانووی جیاوازەوە- کە نزیکەی هەموو هاوبەشێکی بازرگانی سەرەکی دەکاتە ئامانج، لە نێویاندا چین.

پەکین بێدەنگ نەبوو

حکومەتی چین لە لێدوانێکی بوێر و پتەودا ئەو هەنگاوەی ئیدانە کرد و بە پێشێلکردنی ئاشکرای یاساکانی ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی و پێشێلکارییەکی جددی بۆ سەر ماف و بەرژەوەندییە ڕەواکانی گەلانی خاوەن سەروەری ناوبرد. بەیاننامەکە لە ناڕەزایەتی دەربڕین تێدەپەڕێت- ڕەخنەیەکی فراوانتر لە ڕێڕەوی ئێستای سیاسەتی بازرگانی ئەمریکا دەخاتە ڕوو، ڕەخنەیەک کە چین دەڵێت بەهۆی ئیستیسنائیەتی ئەمەریکی "ئەمریکا یەکەم"ەوە دەجووڵێت نەک بەدواداچوونێکی ڕاستەقینە بۆ دادپەروەری یان بەرامبەرایەتی،حکومەتی چین ڕایگەیاند: "ئەمریکا باج وەک چەکێک بەکاردەهێنێت، بەشداری لە یارییەکی سفر کۆدا دەکات کە ڕێسای بازرگانی فرەلایەنە تێکدەدات"، جەخت لەوە دەکاتەوە "ئیستیسنائیەتی

ئەمەریکی" تەنها خزمەت بە بەرژەوەندییە هەژموونییەکان دەکات و هەڕەشە لە سەقامگیری ئابووری جیهانی دەکات،وەلامی چین لەسەر بنەمای باوەڕەکی بەهێزە بە فرەلایەنی و گەشەپێدانی دادپەروەرانە و خۆشگوزەرانی هاوبەش. پەکین وەک دووەم گەورەترین ئابووری جیهان، پابەندبوونی خۆی دووپات دەکاتەوە بە کردنەوەی فراوانتر بەڕووی جیهاندا، باشترکردنی ژینگەی بازرگانی لەسەر بنەمای یاساکان، و پێشخستنی ئازادکردنی بازرگانی ئاستی بەرز، بەڵام پەیامەکە قووڵترە لە زاراوەی ئابووری- ئەمە سەبارەت بە حوکمڕانی جیهانی و ڕۆڵی زلهێزە تازە پێگەیشتووەکانە،چین ناکۆکی بازرگانی وەک هێمای پێکدادانێکی ئایدیۆلۆژی فراوانتر لە چوارچێوەیەکدا دادەنێت: تاکلایەنە لە بەرامبەر فرەلایەنی، وەدەرنانی بەرامبەر بە گشتگیری و زۆرەملێ بەرامبەر هاوکاری. بە جەختکردنەوە لەسەر ئەوەی کە “گەشەپێدان مافێکی گشتگیری هەموو وڵاتانە”، بەیاننامەکە هەوڵێکی ڕوون دەکێشێت- چین خۆی وەک پارێزەرێکی یەکسانی جیهانی دەبینێت لە سەردەمێکدا کە تادێت غەریزەی پارێزگاریخوازانە زاڵ دەبێت،وە ئەمە تەنها قسە نییە. تۆماری چین لە بازرگانی و ژێرخانی جیهانیدا- بە تایبەتی لە ڕێگەی پلاتفۆرمەکانی وەک دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا- ستراتیژییەکی درێژخایەن نیشان دەدات کە سەنتەری یەکگرتنی ئابووری و هاوکاری باشوور-باشوور. چین وەک پاڵەوانی جیهانگیری لە کاتێکدا دەمێنێتەوە کە هەندێک لە زلهێزەکانی ڕۆژئاوا بەرەو ناوەوە دەڕۆن،هێشتا لە پشت زمانی دیپلۆماسییەوە هۆشدارییەکی تیژ هەیە کە دەڵێت چین “کێشە دروست ناکات بەڵام لە کێشە ناترسێت.” چین بەم دەستەواژەیە ڕوونی دەکاتەوە فشار و هەڕەشە قبوڵ ناکات. ڕێوشوێنی بەرگری دەگیرێتە بەر، پێداگری دەکات، بە پاراستنی سەروەری و بەرژەوەندییەکانی.

ڕێگایەکی چەقبەستووی جیهانی

ئەوەی ئەم ساتەوەختە بە تایبەتی گرنگ دەکات ئەوەیە کە جیهان چاودێری دەکات- و لایەنەکان هەڵدەبژێرێت. لە کاتێکدا هەڵاوسان بەردەوامە گەڕانەوە بۆ شەڕە بازرگانییەکانی بنەمای گومرگی دەتوانێت جیهان بەرەو دابەشبوونی قووڵتر ببات،چین داوا لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دەکات کە فرەلایەنی ڕاستەقینە بپارێزێت و سەرهەڵدانەوەی ناسیۆنالیزمی ئابووری ڕەت بکاتەوە. لە ناوەڕۆکی ئەم پرسەدا پرسیارێکی جدی هەیە: ئایا داهاتووی بازرگانی جیهانی بەرەو هەژموون و دابەشبوون- یان هاوکاری و پێکەوەژیان دەڕوات؟،ئەگەر بەیاننامەکەی چین هەر ئاماژەیەک بێت، ئەوا پەکین

ڕێگای خۆی هەڵبژاردووە. ئێستا، جیهان دەبێت بڕیار بدات کە ئایا دەیانەوێت دژایەتی ئەم ڕێبازە بکەن یان پێکەوە کاربکەن لەگەڵ چین بەرەو نەزمێکی ئابووری جیهانی هاوبەش

هەڵۆ حەسەن

سەرچاوە – بەیاننامەی حکومەتی چین سەبارەت بە بەکارهێنانی باج لەلایەن ئەمریکاوە
https://www.fmprc.gov.cn/zyxw/202504/t20250405_11588935.shtml

---

ڕیشەی(١٢)تەمەنی هەزار ساڵەی نەورۆز لە ناخی بەڵگە شوێنەوارییەکانەوە.. پرۆفیسۆر دکتۆر مەولود یتبراهیم حەسەن

پێشەکی :

جەژنــی نەورۆز بەهۆی ئەو مێــژووە دوورو درێــژ و هەرە کۆن و ئەو جوگرافیا فراون و ڕەهەندە جیهانییەی کە زۆر لە پێش زایینەوە بۆی دروست بــووە ، ئەمە بــووەتە هۆی ئەوەی کە بەزۆر شیــوە مێــژووی دروستبوونی باسبکرێ و بنووسرێتەوە !

ئێمە ئەمڕۆ واز لە هەمــوو ئەو مێــژووانەی تــر دەهێنیــن و ڕوو لە بەڵگە باسکراوەکان ناکەین هەرچەندە هەریەکەیان گرنگی خۆی هەیە ، خاڵێکی هەر گرنگیان ئەوەیە کە ئەم هەموو گێڕانەوە مێژووە بۆ خۆیان نیشانەی کۆنی وبەربڵاوی و گرنگی جەژنی نەورۆزن ، هەر ئەو کۆنی و فراوانی جوگرافیایەی کە نەورۆز ساڵانە تێیدا پیرۆز دەکرێ ، ماف دەدات بە هەموو وڵات و میللەتێک کە چۆن جەژنی نەورۆز بە پیرۆز دەگرێ ، ئاواش بە خۆیان مێژووێک بۆ نەورۆزی خۆیان بەڕاست وەربگرن و بەهی خۆی بزانێ !

بەڵام .. لە نێو ئەو هەموو مێژووە کامیان ڕاسترو پڕ بەڵگە ترە !؟ خۆ ناکرێ مێژووەکان هەموویان هەر ڕاست بن ! کە هەندێ جار زۆر لێکدوور دەکەونەوە . بەڵام ، دیسان هەمووشیان بێ بەش نیــن لە

جۆرێک لە ڕاستی ، ئەو ڕاستییەی کە لەگەڵ مێژووە ڕاست و دروستەکە تێکدەکاتەوەوە ! خاڵێکی گرنگی ئەم وەک یەکیە ئەوەیە کە هەمووان لە یەک ڕۆژدا نەورۆز دەکەن ، ئەوتش ١/١ ی سەری ساڵێ کوردیە ، کە دەکەوێتە بەرامبەر ٢١/٣ ی ساڵی زایینی .
پێویستە لێرە خاڵێکی گرنگ باس بکەین ، کە ئەو هەموو مێژووە جۆراوجۆرو ساڵ و زەمەن لێک جیایەی کراوە بە مێژووی نەورۆز ، هۆی ئەوەن کە لە(دوازدە هەزارساڵ) بەرەو هێروە ، ڕوودا□ گ□ورەکان هەموویان دەخرانە ڕۆژی نەورۆزو هەر میللەت و وڵاتەش هەندێک □وداوی مێژوویان تێکەڵ بە ڕۆژی نەورۆز بووە ، ئەم تێکەڵبوونەش بووەتە هۆی ئەوەی ئەو مێژووەی وڵاتی خۆیان بە مێژووی سەرهەڵدانی یەکەمی نەورۆز بزانن ! لە گەڵ ئەوەش چەند خاڵێکی گرنگ هەر لەسەرەتاوە لە پەیدا بوونی نەورۆزدا هەبووە ، خاڵەکانیش ئەمانەن :
یەکەم : نەورۆز لە سەرەتاوە جەژنێکی گرنگی ئایینی بووە ، ئەو ڕەهەندە ئایینیەش نەورۆزی پیرۆزکردووە .
دووەم : جەژنێکی سروشتی کشت و کالی بووە ، ئەمەش سەرەتای گۆڕانی وەرزی زستانی سارد بووە ، بۆ بەهاری تەرو جوان و ڕازاوە .
سێیەم : ڕۆژی هاتنەوە سەر دنیای دەمموزی بووە ، کە دەمموزی دواجار پیرۆزیەکی خوداوەندی وەرگرتووە .
چوارەم : ڕەهەندێکی ئەفسانەیی هەبووە ، ئەفسانەش ئەو سەردەمە پیرۆز بووە و ڕێ و ڕەسم و سرووتی تایبەتی هەبووە جیانە بووە لە ئایین.
پێنجەم : بەردەوام نەورۆز جەژنێکی گەورەی هەمەلایەنەی پاشاو هەموو کۆمەڵانی خەڵک و پیاوانی ئایینی بووە،کە هەمووان تێیدا بەشداربووەنە .
شەشەم : زۆر بۆنە دەخرانە ئ□و □ۆژ□ ، بۆ نموونە تاج لەسەرنانی پاشا ، ڕاگەیاندنی دەوڵەت وڕاگەیاندنی سەرکەوتن بەسەر دوژمنان لە شەڕدا .
حەوتەم : ساڵانە دەبووایە لە جەژنی نەورۆز دیاری و خەڵات لە هەموو وڵاتەوەو وڵاتانی دورو بەروکاربەدەستانی وڵات پێشکەش بە پاشای مەزنی بکەن .
هەشتەم : ئاهەنگی جەژنی نەورۆز دوازدە ڕۆژی دەخایاندو هەموو ڕۆژەکان بەرنامەو سروتی شادی خۆی هەبووەو لە پاشاوە تا جوتیارو شوانێک هەموویان تێیدا بەشدار بوون.هەر بۆیە ئەو جەژنە هەر زوو ناوبانگێکی جیهانی وەرگرت و هەموو وڵات و میللەتانی دەورو بەر بەخۆشیەوە کردوویانە بە جەژنی خۆیان .
پێشتر گوتمان ڕوداوە گەورەکان و سەرکەوتنەکان لە شەڕو

ڕاگەیاندنەکانی سەرکەوتنەکان دەخرایە ڕۆژی نەورۆز ، ڕاگەیاندنی دەوڵەتی ماد لە سەرەتاوە ، سەرکەوتن بەسەر ئاشووریەکان لە ساڵی(٦١٢ پ.ز) دیسان لە نەورۆزی ئەم ساڵە ڕاگەیێندرا ؛ هەرئەوەشە کە (ئەفسانەی کاوەو زوحاک) کە بەڕای ئێمە هەمان سەرکەوتنی مێژوویی مادەکانە بەسەر ئاشووریەکان ، ئەویش لە گەڵ ڕۆژی جەژنی نەورۆز ، پاشا سەرکەوتنەکەی خۆی ڕادەگەیێنێ ! ئەمەو زۆر ڕووداوی گەورەی ناوچەیی و جیهانی وەک پیرۆزیەک بۆ ڕووداوەکان خراونەتە ڕۆژی نەورۆزو ئاهەنگەکانیان تێکەڵکراون . گرنگی□ک□ی تری نەورۆز لەوەدایە کە زۆر لە پێش زایینەوەو هەموو میللەت و ئایین و وڵاتە لێک جیاو لێکدوورەکان دواجار نەورۆزیان وەک جەژنی خۆیان قبووڵ کردبوو.

نەورۆز ڕۆژی هاتنەوە سەر دنیای دەمموزی :

نەورۆز لە داستانی (دەمموزو عەشتار) دا ، لە دەقە نووسراوەکانی سۆمەریەکان بەتایبەت لە داستانی دەمموزو عەشتار دا ، باسی جەژنی هاتنەوە سەر دنیای دەمووزی دەکەن ، پاش ئەوەی شەش مانگ لە (جیهانی ژێرەوە)سۆ،ەری کە دەکاتە(بن دنیا)ی نێو ئەفسانەی کوردی ئێستا ، بەند دەکرێ ! ئەو هاتنەدەرەوەیە دەکاتە ڕۆژی یەکەمی ساڵی نوێی سۆمەریەکان و هەمان ڕۆژی یەکەمی ساڵێ ئێستای ساڵنامەی کوردیمانە ، لە داستانەکەو نووسراوە سۆمەریەکان ئەو جەژنە بە ناوی (زەگموک – زەگمەک) ناو دەبەن، کە ماناکەی دەکاتە ڕۆژی نوێی و ساڵی نوێ ! تەمەنی داستانی(دەمموزو عەشتار) یش بەپێی لێکۆڵەرانی ئەفسانەو داستانی سۆمەریەکان ، دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی سەرهەڵدانی کشت و کال (١٠ هەزار) ساڵ پێش زایین ، کارەکتەری ئەو داستانەش بە شێوەیەکی سەرەکی (جوتیارو شوان) ن ، ئەوەش بە وردی لە داخوازی کردنی عەشتارو شووکردنییدا دەردەکەوێ ، کە دوو کەس وەک جوتیارو شوان هەریەکەیان بۆ بەدەست هێنانی دڵێ عەشتار بە پیشەو بەره□م□ی خۆیان دا هەڵدەڵێن ! ئەوزەمەنەش هەمان زەمەنە لەگەڵ زەمەنی دروستکردنی(پەرستگای گرێ مرازان) کە بە ترکی کراوە بە (کوبیکلی تەپە) کە ئەو پەرستگایەش بۆ(١٠هەزار ساڵ) پێش زایین دەگەڕێتەوە !

پەرستگای گرێ مرازان :

پەرستگای(گرێ مرازان)(١) کە بەکوردی(گرێ ناقوکێ) شی پێدەڵێن و بە ترکیش پێی دەڵێن □ کوبیکلی تەپە) ، ئەم پەرستگایە دەکەوێتە نزیک شاری (ڕەها) ی باکووری کوردستان و لە تەنیشت گوندی (خرابەڕەشکێ) ! ئەم پەرستگایە ساڵێ(١٩٦٣) شوانێکی کورد بە ردێکی خۆشکراو لەسەرگردی (گرێ مرازان) بە دەرەوە دەبینێ ،

بیردەکاتـەوە دەزانـێ ئـەم بـەردە ئاسایی نیـە ، بـەڕێوەبـەرایـەتی
شوێنـەواری لـێ ئاگادار دەکاتـەوە ، سالـ□ی (١٩٩٤) شوێنـەوارناسی
ئـەلمانی پرۆفیسـۆر (کلاوس شمیدس) دەچـێتـە ئـەم شوێنـەو دەس بـە
هەڵکۆڵێن دەکات ، لـە ئـەنجامدا بـۆی دەردەکـەوێ کـە ئـەمـە(پـەرستگا
)یـەو تـەمـەنی (١٢هەزار سالـ□)یـ□(٢) ، کـۆنترین پـەرستگایـە لـە هەموو
جیهان و هێندە پـڕ نهـێنیـە گوتبووی □ ئـەگـەر تـەواوی شوویـنـەکـە
پشکنینی بـۆ بکرێ ئـەوە تیوری دروستبوونی مر□ق د□گـۆڕێ!) ئـەم
پـەرستگایـە بـە ستوونی گـەورەو گران و جـۆراوجـۆر دروستکراوە ، ستوونی
وای تـێدایـە کـە (١٦ تـەن) گرانایـ□تی ، هێندە لووس و ڕاست و جوان
تراشراون مر□ق سـ□ری سوڕ دەمینـێ ؛ دوازدە هەزار سالـ□ پـ□ش ئـ□مـ□□
مر□ق لـ□م شوێنـە چـۆن توانیویـەتی کار لـەسـەر بـەردی ئاوا گران و ڕەق
بکات و هێندەش ئـەندازـەیی و هونـەری بیـڕازـێنـێتـەوە بـە وێنـەی (بـەرز
– بارز) و(ه□□ک□□□راو)(٣) کـە هەر وێنـەیـەک جـۆرە ئاژەڵێکـە، لـە
کاتـێکدا حـەو وەختـە هێشتا ئاسن نـەدۆزرابووەوە ! جگـە لـەمـەش لـە
دانان و ڕیزکردنی ستوونـەکان وەک دەردەکـەوێ پشت بـە زانستی (
ئـەستـێرەناسیی)(٤) بـەستراوە ؛ لـەوانـە دوو ستوونی شـەش مـەتر بـەرزی
لـە ناوەڕاستی پـەرستگا کـە بـەرامبـەر یـەک چـەقـێندراون ؛ پسپـۆران وای
لـێکدەدەنـەوە کـە ئـەم دوو ستوونـە بـۆ(فـەلـەکناسیی و سالـ□نامـە)(٥) بـە
کار هاتوون ،نووسینگـەی ڕاگـەیاندنی زانکـۆی ئـەدەنبـەرە ڕایگـەیاند
:(مارتن سوـێتمان ، کـۆنترین سالـ□نامـ□ی د□زیو□تـ□وە کـە لـە هەموو
مـێژووی مر□قایـەتی شـێوـەی نیـە! ئـەم سالـ□نامـەیـە لـەسـەر یـەکـێ لـە
ستوونـەکانی گرێ مرازان – کوبیکلی تـەبـە – لـە خوارووی ئـێستای ترکیا
نـەخشـێندراوە !) کـە ستوونـەکـە ستوونی (ژمار□ ٤٣)(٦)
! ئـەمـەش بیرۆکـەی بوونی سالـ□نامـە بـە ڕاست وەردەگرێ ، واشان
لـێکداوەتـەوە کـە (ئـەستـێرەی ئـۆریـۆن) ئـەگـەر بکـەوێێتـە نـێوان ئـەم
دوو ستوونـە شـەش مـەتریـە ، ئـەوا نیشانـەی سـەری سالـ□□و ئـەم سـەرە
سالـەشیان کردووە بـە جـەژن ، کلاوس شمیدت دەڵێ : (ئـەم جـەژنـە لـە
ڕۆژی ٢١/٣ کراوە) دیارە ٢١/٣ ێش دەکـەوێتـ□ بـەرامبـەر ڕۆژی ١/١سـەری
سالـ□□ کوردی و سـۆمـەری و هەمان ڕۆژی (جـەژنی نـەورۆز)ی(٧) ئـێستای
خـۆمانـە ! ئـەمـەش جارێکی تر دەری دەخات کـە جـەژنی نـەورۆز جـەژنـێکی
کـۆن و بـڵاوەو لـە هەموو ناوچـەکـە پیرۆزکراوە ، ئـێمـە پـێشتر لـە
لـێکۆڵێنـەوەیـەکدا بـە ناوی (دێرینکـۆیـۆ لـە نـێوان جیهانی ژێرەوەی
داستانی دەمموزی و بـەهه شتی ژێرزەمینی جـەمشیدا (کـە ناسراوە بـە-
وەر) ، بـە لـێکۆڵێنـەوە لـە شاری سـەڵماند مان ژێرزەمینی (
دێرینکـۆیـۆ) ی یازدە چـێن لـە ژێر چـێنی باکووری کوردستان ، کـە ئـەویش
تـەمـەنی (دوازدە هەزار سالـ□□) ئـ□مـە بـە لـێکۆڵێنـەوە سـەلماندمان کـە
ئـەم شارە هەمان شوێنی چوونـە خوارەوەی(دەمموزی و عەشتارو ئـەنلیل

)ە لە داستانی دەمموزو عەشتاردا بە (بن دنیا – جیهانی ژێرەوە) ناسراوە ، لەم شوێنەوە (دەممووزی و عەشتارو ئەنلیل) چوونەتە خوارەوە (عالم السفلی) ی سەمەری هەر لە وێش هاتوونەتەوە سەر دنیا و ئەو ڕۆژەش کراوە بەجەژن.
لەم نووسینەدا دەردەکەوێ کە لە پەرستگای گرێ مرازان(زانستی فەلەکناسیی و ئەستێرەناسی)هەبووەو(سانامە) یان هەبووەو (سەرەسالە)یان هەبووەو سەرە سالەکەش کراوە بەجەژن و ئەم جەژنەش وەک پسپۆران دەڵێن : (جەژنی نەورۆز) ە ، ئەم بەڵگەیەش کۆنترین بەڵگەیە تا ئەستا (شوێنەوارناسان بیدۆزنەوە)کە بەڵگەی هەبوونی جەژنی نەورۆز بسەلمێنن .

لەم پەرستگایەو لە دوازدە هەزار ساڵ پێش ئەمڕۆشدا ! دیارە ئەگەر بەوردی لەکۆڵینەوە لەم شوێنە بکرێ ، دەردەکەوێ پێشینەیەکی زۆر لە دوزدە هازار ساڵ کۆنتری هەیە ، چۆن ناچێتە عەقڵەوە ئەم پەرستگایە بە پێشینەیەکی کارکردنی سەدان ساڵ و هەزاران ساڵی مرۆڤەکانی ئەم وەختە یەکسەر بە ئاستەکی وا بەرز دەستیان بەکار کردبێ ؛ بەم هەموو زانست و هونەرەوە کە لە پەرستگاکەدا بە کار هاتووە ! ئەوەی لەسەرە بە ئەمەو ئەم لەکۆڵینەوەیە زۆرگرنگە ، بە بەڵگەی شووینەواری و بە لێکۆڵینەوەی زانستی و بەدانپێدانانی پسپۆران ونەوەندە زانستی و زانکۆکان باسی (مێژووی ١٢ هەزار ساڵ)ی نەورۆزمان بۆ دەکات و شوێنەکەس لە کوردستانە .

گرێ مرازان ، کوبیکلی تەپەو دۆزینەوەی هێماکان :
پاش ئەوەی ساڵی ٢٠٢١ پسپۆران پاش هەوڵ و ماندوو بوونێکی زۆر ، ئەوەیان ڕاگەیاند کە (سانامەی گرێ مرازان) کۆنترین سانامەی هەموو مرۆڤایەتیە کە تا ئەستا دۆزرابێتەوە؛ ئەم هەواڵە گرنگە بە بە هەواڵی نەوەندە زانستی و میدیاییەکان و زۆری لە بارەوە گوتراو نووسرا ! ئەوەش بە هۆی لەکۆڵینەوە وردو زانستیەکانی چەندان پسپۆربوو . یەکەمجار (پرۆفیسۆر کلاوس شمیدس)(٨) پسپۆری شوێنەوارناسیی ئەلمانی باسی ئەم سانامەو جەژنی سەری ساڵەی ئەو مرۆڤانەی ئەوسەردەمی کردوو گوتی : جەژنەکەیان دەکەوتە ٢١/٣و لەم ڕۆژە ئاهەنگیان گێڕاوە ! دواتر زاناکان کەوتنە (خوێندنەوەی وەردی نهێنی)یەکانیان و(دۆزینەوەی هێماکان) ئەو هێمایانەی لەسەر ستوونە گەورەو جەراو جۆرەکان ، بە شێوازی جیا جیا نەخشێندراون ، توێژەرانی (زانکۆی ئەدەنبەرەی ئسکۆتلەندی) لەسەر ئەو باوەڕەن کە ئەو نەخش و هەڵکۆڵینانەی سەر ستوونەکانی- گرێ مرازان – کوبیکلی تەپە – (کۆنترین سانامەی هەیقی هەتاوین) کە تا ئستا دۆزرابنەوە!

ئەوان لەسەر یەکێ لە ستوونەکان هێمای ٣٦٥ نموونەی بە بێ شێوەی (٤)یەو هەر یەک لەم نیشانانە هێمای ڕۆژێکەو بە هەمووان دەکەنە ١٢ مانگی هەیڤی و هەتاوی ، زاناکان وای بۆ دەچن ئەو ستوونانە لە ١٠ هەزارو ٨٥٠ ساڵ پێش زایین تراشراون . ئەوەش بە تۆمارکردنی ئەو ڕووداوەی کە یەکێ لە کلکدارەکان بەرزەوی کەوتووەو ئەوەش بەر لە ١٣ هەزار ساڵ پێش ئێستا ڕووی داوە . ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی سەردەمێکی شەختەبەندانی ١٢٠٠ ساڵەی بەدواوە بووەو بووەتە هۆی لە نیو چوونی گیانلەبەرە گەورەکان و گۆڕانی ژیانی ڕاوچییەتی بۆ کشت وکاڵی ونیشتەجێبوونی خەڵکەکە و پەیدا بوونی باوەڕی جۆرە ئایینێک !
مارتین سویتمان زانای زانکۆی ئەدنبەرە خاوەنی ئەم توێژینەوەیە نووسیویەتی : (واپێدەچی دانیشتوانی – کوبیکلی تەپە – گرە مرازان – چاودێرێکی بە سەلیقە ووردی ڕووداوەکانی ئاسمان بووبن .) هەر ئەو توێژەرە لە بارەی – کوبیکلی تەپە – گرە مرازان – دەڵێ : کوبیکلی تەپە کۆنترین دروستکراوی دۆزراوەی مرۆۋەو دەکەوێتە شاری شانلی ئورفە و نزیک سنووری سوریا و بۆ(٩٦٠٠ تا ٨٢٠٠) ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە . لەم دوو بازنەیە نزیکەی ٢٠٠ ستوونی تێدایە ، کە بەرزییان نزیک بە شەش مەتر دەبێت و ئەمەش بە ئەوە دەشێ کە پەرستگا بووبێت . ئەم زانیاریانە لە بڵاوکراوەی زانستی (تیم ئاند ماند) بڵاو کراوەتەوە .
ئەم شوێنە گرە مرازان دەکەوێتە باکوری کوردستان و شوێنەکە لە نێوان چەندین شوێنەواری تر کە هەموویان زەمەنەکەیان دەگەڕێتەوە بۆپێش ١٢ هەزار ساڵ و ئەمەش نیشانەی سەردەمێکی گرنگی سەرد هەڵدانی(شارستانیەتی بەرد) ە لە کوردستان، چۆن هە موو ئەو شوێنانە کارکردن و تراشینی بەردە ، هەر بۆ نموونە : (شاری حەسەن کێف و کاراهان تەپەو دەرەنکەیە و گرە مرازان) ، هەموو ئەمانەش تەمەنیان (١٢٠٠٠)ساڵەو نیشانەی بەردەوامی و ئاوەدانی کوردستان و سەر هەڵدانی شارستانیەتە کانن !

لە سایتی (دارکا مازیا) لە وتارێکدا بە ناوی (شوونوارە کو دکارە زانینا مە یادیرۆکی بگوهەرینە : گرێ مرازا) لەم وتارەدا نووسراوە ، زانیاریەکانی گرە مرازان دەبێت هۆی گۆڕینی تێڕوانینی ئێمە بۆ مێژووی کۆمەڵایەتی ، بە داخەوە زۆربەی دەشاردرێتەوە ، هەروەک (ئان موودێن) لە زانکۆی ستانفۆرد گوتوویەتی : (گرە مازان هەموو شتێک دەگۆڕێ ، بەڵام ، ئەوانەی دەیانەوێ ئەم گۆڕانکاریە بەردەوام بکەن ، زانیاریەکان دەشارنەوە !)(*) ئەم زانیاری شاردنەوەو شێواندنە دەمێکە داگیرکەرانی کوردستان دەستیان پێکردووەو نایانەوێ ڕاستیەکانی مێژوو شوێنەوارەکانی کوردستان

دەركەون !؟
هەر لەم وتارەدا هاتووە : (هەندێك لێكۆڵێنەوەى ئانثرۆپۆلۆژيك
دەڵێن ..(دى ئێن ئەى) ئێسكەكانى ئەم شوێنەوارە و ئەو خەڵكەى
ئێستا لەم ناوچەيە دەژين وەك يەكن ! كەواتە ئەو خەڵكەى لەم
شوينەى گرێ مرازان ژياون و ئەو كوردانەى ئێستا لەوێ دەژين خاوەنى
يەك (دى ئێن ئەى) نە ! واتە ئەوانەى كە گرێ مرازانيان
ئاوەدانكردووتەوە هەر لەم شوێنە ماونەتەو□ و نە چووينەتە جێگايەكى
ترو ئەو شوێنە هەر لە لايان باوك و باپيرانى(ڕەها)يێەكان و
دەورو بەرى ئاوەدانكراوەتەوە ، كەواتە ئەم لێكۆڵێنەوە زانستيە
ئەوە دەسەلمێنێ .. كە (دانيشتوانى گرێ مرازان باوك و باپيرانى
كوردن !) هەر ئەو وتارە بەردەوام دەبێت و دەنوسێ : پشكنينە (دى
ئێن ئەى) يەكان ئەوەى سەلماند كە كورد لە پەنجا هەزار ساڵى
ڕابردوو هەر لەسنوورەى ئەمڕۆى كوردستاندا ژياون ، گرێ مرازان
پەيوەندى بە مێژووى كوردانەوە هەيە ، لێكۆڵينەوە ئاركۆلۆژى و
ئانثر□پۆلۆژيەكان دەيسەلمێنن كە كورد خاوەنى مێژوو كلتورێكى لە
مێژينەن و شارستانيەتيان دروستكردووە ، بەڵى لە ڕووێكى تر گرێ
مرزان زانياريە مێژووييەكانمان دەگۆڕێ ، بەڵام ؛ لە گەڵ ئەوەش
كۆنى مێژووى كوردو شارستانيەتەكەيان دەخاتە بەرچاو .)
هەروەها لێكۆڵێنەوەكانى زانكۆى ئەستەنبۆل و شيكاگۆى ئەمريكى باس
لەوە دەكەن كە □ ساڵێ ١٩٩٥ پاشما□و□يەكى زۆر لەم ناوچەيە
دۆزرانەوە ، لە نێوياندا ستوونى بەردين كە بۆ چاخى بەردينى نوێ
دەگەڕێنەوە ، درێژيان لە نێوان ٣ تا ٦ مەتر دەبێت و گرانا ييان ٤٠
تا ٦٠ تەن دەبێت و ووينەى گيانلەبەرو باڵندەو مرۆڤيان لەسەر
كيشراوە .)(١٠) دواجار ساڵى ٢٠١٨ پەرستگاى گرێ مرازان – كوبيكلى
تەپە – خرايە نێو ليستى كلتورى جيهانى لە يۆنسكۆ دا .
هونەرو زانستەكانى گرێ مرازان :
لە لێكۆڵێنەوەى لێكۆڵەران و دەركەوتنى بەردەكان و شێوەى
دروستكردنى پەرستگاكەو نەخش و وێنەكان ،وادەكەن ئێمە جێ دەستى
زۆر هونەرو زانست ببينين كە لەم شوێنەدا بەجێماون ! ناكرێ ئەم
هونەرو زانستە بەرزانە ، بەرهەمى كتوپڕيەكى لەناكاو بن و هيچ
پێشينەيەكيان نە بووبێت ! ستوونە بەردەكان بەم تراشينە
ئەندازي□ي□و بەم بەرزى و گرانيانەوە ، چ ئامێرێكى تراشين و چ
ئامێرێكى بەرز كردنەوەيان تێدا بە كارهاتووە ؟ ئەم وێنانە
بەرهەمى چ ڕەوتێكى هونەرى پێشكەوتوون ، كە ستوونەكانيان
ڕازاندووتەوە(٩) ، كە وێنەى مرۆڤ وبەرازو ڕێوى و مارو مراوى و
زۆرى تر ، بە هونەرى جيا جياو بە شێوەى بەرزو كۆڵێن و هەندێكيان
سێ ڕەهەندين ! هەروەها زانستى فەلەكناسيى و دروستكردنى ساڵنامەو

، ساڵنامەکەش لە ڕۆژی سەری ساڵە ، کە لەم ڕۆژەدا شەوو ڕۆژ بەرامبەر دەبێت و وەرزێکی تری ساڵ دەست پێدەکات ئەویش بەهارە ، ئەوە چ زانستێکی وردی فەلەکناسییە کە توانیویەتی ، لە نەو ٣٦٥ ڕۆژی ساڵەداو بەر لە دوازدە هەزار ساڵ ، ئەم ڕۆژە بدۆزێتەوە کە تێیدا شەوو ڕۆژ وەک یەک دەبن لە کورت و درێژیدا !؟ من وای بۆ دەچم ئەم هەمووە هونەرو زانستە گرنگە ، کە پێشینەیەکی دوورو درێژیان هەبێت ؛ چاوەڕێم لە کنەو پشکنین و هەوڵی زانستییەکانی زاناکان ، بەتایبەت شوێنەوارناسەکان ، هەر لەم دەورو بەرە پێشینەو ڕەوتی پێشکەوتنی هونەرو زانستەکان لە شوێنە شوێنەوارییەکان بدۆزنەوە ،

چەند سەرنجێک :

- گرە مرازان پێش ئەوەی دەرکەوێ کە شوێنەوارێکی گرنگەو پەرستگایەکی کۆنە ، لای خەڵکی دەورو بەر کە کوردن ، وەک چاکەک و گردێکی پیرۆز ناسرابوو، خەڵک بەتایبەت ژنان بە هیوای منداڵ بوون و مراز ئادا بوون ڕوویان تێدەکردو ئەو تاکە دار تووەی کە لەسەر گردەکە بوو، دارەلی پیرۆز بوو، بە پارچەو پەڕۆی ڕەنگاوڕەنگ دەیانڕازاندەوەو مرازی خۆیان دەگرتەوە !
- ئێمە وای بۆ دەچین پیرۆزی ئەم دارو گردە ، هەر لەو پیرۆزییە هاتووە کە لەسەرەتاو ئەم شوێنە(١٢٠٠٠ساڵە) لەوە بەر پەرستگاو پیرۆز بووە ، ئەم پیرۆزییە هەر بەردەوام ماوەتەوە و خۆی لەگەڵ سەردەمەکان و گۆڕانکارییە ئایینییەکان گونجاندووەو تا دواجار وەک چاکەک وگردێکی پیرۆز بە دیدی کوردە موسڵمانەکان جێی ڕازو مرازان بووە ، هەر بۆیەش ناوەکەی بووە بە (گرە مرازان) کە ترک کردوویانە بە کوبیکلی تەپە .

-ئەوەی بۆ ئێمە زۆر گرنگە جگە لە(پەرستگای گرە مرازان) تا ئێستا لە هیچ شوێنێکی جیهان و بەتایبەت ئەم وڵاتانەی جەژنی نەورۆز لە ڕیشەوە بە هی خۆیان دەزانن؟! بەڵگەیەکی ئاوا شوێنەواری و هەنجەتبەیان نەدۆزیتەوە ، تا بیسەلمێنی کە نەورۆز لەوێ سەری هەڵداوە ، ئەوە هەر تەنیا کوردستانە خاوەنی لێکۆڵینەوەی زانستی وکۆنترین بەڵگەی شوێنەوارییە!

-دەرکەوت ئەو ساڵنامە کۆنە ١٢ هەزارساڵەییە ، سەرەتا لە گرە مرازان داهێنراوەو ڕۆژو مانگ و ساڵ دیاری کراوەو سەری ساڵەش کراوە بە جەژن ، جەژنی نەورۆز ، ئەم خەڵکانەش کە ئەم

کارەیان کردووە ، لە ئەدەبیاتی شوێنەوارناسیی دا بە (باپیرانی سەمەری)یان ناو دەبرێن ! دیارە کە سەمەریەکان دەچنە خوارەوەی عیراقی ئەمڕۆ ، تەواوی کلتورو ڕۆشنبیریی و ئایین و پیشەو زانستەکە لەگەڵ خۆیان دەبەن ؛ یەک لەو ڕۆشنبیری و کلتورانەش (زانستی فەلەکباسیی) و (ساڵنامە) بووە ، بۆیە لە هەزارەی چوارەم وسێیەمی پێش زایین ، ئەوانیش ساڵنامەکە باپیرانیان پێشدەخەن و ڕۆژ دابەش دەکەن بە (٢٤) سەعات و سەعاتیش بە (٦٠) دەقیقە و دەقیقەش بە(٦٠) چرکە !

ئەنجام :

یەکەم : هەموو لێکۆڵنەوەکان و پسپۆرانی وەک (کلاوس شمیدس) شوێنەوارناسی ئەڵمانی و (مارتین سوێتمان)ی شوێنەوارناس لە زانکۆی ئەدەنبەرە و زانکۆکانی شێکاگۆو ئەسکتلاند بڵاو کراوە زانستییەکانی وەک (جورنال ئۆف ئەرکیولۆژی) و(کۆنشن) و(ئاند مایند) و (تیم ئاند ماند) وەک پسپۆران و نێوەندی زانستی ئەوە دەسەلمێنن کە (پەرستگای گرە مرازان – کوبیکلی تەپە) تەمەنی ١٢ هەزار ساڵەو هەر لەم شوێنە کۆنترین ساڵنامەی هەموو جیهان دۆزراوەتەوە .

دووەم : هەرلەم شوێنە لێکۆڵنەوەکان دەیسەلمێنن کە مرۆڤەکانی ئەو سەردەمە جەژنێکیان هەبووە کە لە ڕۆژی ٢١/٣ ی زایینی بووە ، ئەو ڕۆژەش سەری ساڵیان بووە ، کە دەکاتە هەمان سەری ساڵی سەمەری و سەری ساڵی کوردی ئەستامان و ئەو جەژنەش ڕێک جەژنی نەورۆز بووە . کەواتە تەمەنی جەژنی نەورۆزیش ئێستا دەکاتە ١٢ هەزار ساڵ بە بەڵگەی سوێنەواریەوە .

پرۆفیسۆر دکتۆر مەولود یتبراهیم حەسەن
زانکۆی سەلاحەدین – هەولێر –
نەورۆزی – ٢٠٢٥
-————————

تێبینی و سەرچاوەکان :

من بەتەنی ئەم چەند سەرچاوەیەم بە نموونە هێنایەوە ، دەنا سەرچاوە میدیایی و زانستیەکان گرنگیەکی زۆریان بە دۆزینەوەی (گرە مرازان – کوبیکلی تەپە) داوەو بە هەموان هەواڵێکی گرنگی شوێنەواری زانستی بووە .

(١)

قدیمی‌ترین تقویم جهان در معبدی ۱۳ هزار ساله در ترکیه کشف شد

(٢)كشف قديمی‌ترين تقويم جهان در تركيه
(٣)عمره 12 ألف عام.. اكتشاف أقدم تقويم في التاريخ جنوبي تركيا
(٤)علماء الآثار يكتشفون أقدم تقويم في العالم وقد يعيد كتابة تاريخ الإنساني

(٥)اكتشاف تقويم قمري شمسي عمره 12,000 ألف عام – الأقدم في العالم – على عمود في موقع أثري بتركيا
(٦)فك رموز أقدم تقويم مكتشف في تاريخ البشرية
(٧)العثور على أقدم تقويم.. عمود حجري عمره 12 ألف عام
(٨)تعود إلى 12 ألف سنة.. نقوش في تركيا قد تكون أقدم تقويم شمسي في العالم
(٩)تعود إلى 12 ألف عام .. نقوش في تركيا قد تكون أقدم تقويم شمسي في العالم
(١٠)علماء الآثار يزعمون اكتشاف أقدم تقويم زمنى بالعالم فى تركيا
(١١)شوونوارێ کو دکارە زانینا مە یا دیرۆکی بگوهەرینە: گرێمرازا

(١) گرێ مرازان – دوو ستوونی فەلەکناسیی

**

گرێ مرازان – دووستوونی فەلەکناسیی و ساڵنامەکە .(٢)
**

گرێ مرازان – بەشێک لە خوێندنەوەی هێمای سەر ستوونەکان .(٣)
**

گرێ مرازان – ستوونی هێمای ٣٦٥ ڕۆژی ساڵ .(٤)

**

گرێ مرازان – ورد خوێندنەوەو ئاشکرا کردنی وردەکاری ساڵنامەکە. (٥)

**

(٦)گرێ مرازان – کارکردنی پسپۆران و خوێندنەوەی ساڵنامەکە.
**

گرێ مرازان – وێنەی گشتی لە ئاسمانەوە، لە چاوی باڵندەوە. (٧)

**

(٨)گرێ مرازان – وێنەی یەکێ لە گیانلەبەرەکان .
**

گرێ مرازان – وێنەی گیانلەبەرێک بە هونەری بەرز (بارز)(٩)
**

گرێ مرازان – وێنەی چەند گیانلەبەرێکی تر.(١٠)

---

2 شیعری (ئەحمەدی شاملۆ).. و : نەژاد عزیز سورمێ

(1) ئاسۆی ڕوونــاک

ڕۆژێ ئێمە دووبارە کۆترەکانمان
دەبینینەوە
میهرەبانی ،
دەستی جوانی دەگرێتەوە..
ڕۆژێ کە کەمترین سروود ماچە و
هەر مرۆڤێ،
بۆ ئەوی دی برایە،
ڕۆژێ چیتر
دەرگای ماڵکانیان داناخەن
قفڵ شتێکی ئەفسانەییە و
بەتەنیا دڵ، بەسە بۆ ژیان..
ڕۆژێ مانای هەر پەیڤێ
خۆشویستنە
تا تۆ بۆ پیتی دوایی
بۆ وشە ن□گ□□ی..
ڕۆژێ ئاهەنگی هەر پیتێ ژیانە
من بۆ دوا شیعرم
بۆ گەڕان بە دوای سەروایێ ،
ڕەنج نەکێشم
بەدوای سەروادا نەگەڕێم..

ڕۆژێ هەر لێوێ
سترانێكە
تا كەمترين سروود ماچ بێ
كە تۆ بێى ،
بە يەكجارى بێى و
ميهرەبانى ،
هاوتاى جوانى بێ
دووبارە دان بدەينەوە كۆترەكانمان..
منيش تا مردن
چاوەڕێى ئەو ڕۆژە دەكەم.

(2) وتـــى

وتى: دێم
بەيانى دا و نەهات..
نەهات و
نايەوێ بێ..
بەم شێوەيە ئەو ،
هيچ پەيمانێكى نەبەست
نەيـــشكاندبێ..
ئەو هيچ كاتێ نەسووتاوە
تا ماناى سووتان بزانێ..
هيچ وەختێ دەردى نەديوە
تا بزانێ دەرد چييە..
ئەو هەرگيز لە چاوەڕوانيدا نەبووە
تا لە تاڵيى چاوەڕوانى باخەبەر بێ.

(*) ئەحمەدى شاملۆ شاعيرى ناسراوى فارس،لە 12/12/1925 لە تاران لەدايك بووە، ساڵى 2000 كۆچى دوايى كردووە .
ئەو لە دەسپێكدا لەژێر كاريگەرى پێشەنگى شيعرى نوێى فارسى (نيــما يوشيج) بووە، پاشان توانيويەتى ڕێى خۆى ببينێــتەوە..
ئەم شيعرانەى لە (احمد شاملو – مجموعه اشعار شانزده دفتر) بڵاوكراوەى كتێبخانەى (اميد ايران) كراون بە كوردى.

وەبەرهێنان و هەرەسپێهێنان..
نەوزاد بەندی

وەبەرهێنان، پێش هەموو شتێ وەبەرهێنانی مرۆییە، واتا پێش دروستکردنی بینا بەرزەکان، بنیاتنانی مرۆڤەکانە، ئاشنابوون و ئاشتبوونەوە و برایەتیی و ڕێزلێنانە لە تاک بە تاکی کۆمەڵگا.
بۆ نمونە لە وڵاتێکی وەک ئەڵمانیا، کاتێ ڕەگەزنامە ئەدەن بە کەسێک، سڵاوێکی سەربازیی فەرمیی بۆ دەکەن و پێی دەڵێن: ئیتر تۆ ئەڵمانیت و هەموو مافێکت هەیه.
ئەوەیە وەبەرهێنانی مرۆڤ، متمانە و ڕێز و وەفا و خۆشەویستی و ئینتیمای تێدا بڕوێنیت. کاتێ سەرۆک وەزیرانی فینلەندا تەواوی خوێندنگا پریڤەیتەکان دادەخات، ئەڵێ : نامەوێ دووبەرەکیی لە نێوان هاووڵاتیەکانمدا دروست بێ، پێویستە هەمووان لە یەک جۆر خوێندن سودمەند بن، خوێندنی حکومیی. ئەمەیە دڵدانەوە و یەکێتی نیشتمانیی و ئاشتکردنەوەی دڵی ه□زار و کەمدەستانی کۆمەڵگا.
ئەمەیه چیرۆکی عەشقی نێوان دەسەڵات و گەل، ئەو عەشقەی کە ئەبێتە هەوێنی ئاشتی کۆمەڵایەتیی و گەشانەوە و پێشکەوتن و هێمنیی و ئارامیی و یەکسانیی.
واتا یەکەم بەها لە وەبەرهێناندا، بنیاتنانەوەی مرۆڤەکانە، ئەوانەی کە زریانیی بێ کاریی و بێ هیوایی و سەرهەڵگرتن و خەمۆکیی ڕایماڵیون. لێکترازان و بێ متمانەیی هاو□یونی، دڵیان بە هیچ شتێکی نیشتمان خۆش نییە و وەک دیلێک بە ڕێ و بانەکانیدا دێن و ئەچن.
چیخۆف ئەڵێ :
هیچ کاتێ نەمزانیوە تێکشکانی مرۆڤ ئەوەندە قورسە بە جۆرێک وا دەکات مرۆڤ بەزەیی بە خۆیدا بێتەوە ..
تەماشای پلیشانەوەی خۆی بکات وەک ئەوەی تەماشای شتێک بکات کە پەیوەندی بە خۆیەوە نەبێ ..
تەنانەت مافی تووڕە بوون بە خۆی نەدات لە بەرامبەر ئەو ورد و خاشبونەی خۆی و خەونەکانی .
لە هەمان کاتدا ، بە تەواوەتیی لە بەرامبەرەکەی نائۆمێد بێ ..واتا نائومێد بێ لە لاوازبوون و کۆڵدانی ئەو لە تێکشکانی ئەم ، هەروەها نائومێد بێ لەو ڕۆژەی کە تیایدا ئەو باری سەرنجی ئەگۆڕێ و واز لە تێکشکاندنی ئەم ئەهێنێ ..
ئێ تۆ هەڵئەستیت پڕۆژەی نیشتەجێی مۆدێرن بە ملیارەها دۆلار دروست ئەکەیت، مۆڵ و تاوەری سەرسوڕهێن ئەبەیت بە ئاسمانا، له خۆت

ناپرسیت ئەم شوێنە فراوانانە کەی تێدا نیشتەجێ بێ؟ سەدان هەزاری لاوی خاوەن بڕوانامەو لات و بێکار و، بەهیوا کە لە چایخانە سەفەرییەکاندا چا و جگەرەی هەرزان بەبا ئەکەن، چۆن ئەتوانن لەو پڕۆژانەی ناوت لێناون وەبەرهێنان، نزیک ببنەوە؟ ئایا ئەم جۆرە تاوەر و قەڵا و پڕۆژانە چ شتێک لە ژیانی لاوانی نیشتمان ئەگۆڕن بێجگە لە زیاد بوونی ڕق و کینە و نەفرەت بەرامبەر پڕۆژە و وەبەرهێنان و وەبەرهێنەر؟

کاتێ لاوە ڕۆشنبیرە هەناسەساردەکان ئەبینن بە پۆل کەسانی پارەداری بێگانە دێنە نیشتمانەکەیان و لەو قەڵا و تاوەر و پڕۆژانەدا نیشتەجێ ئەبن، یەکسەر هەست ئەکەن ئەمان مێش و مەگەز و تەنی زیادەن لەو خاکەدا، ئەمە دۆخەکە پێی ئەووترێت فرۆشتنی نیشتمان بە ئامادەکراویی یان لە گۆڕانی خەڵکی ڕەسەن و هۆشمەند و خاوەن بڕوانامە، به زیندوویی.

جێی باسە لەو کۆمەڵگایانەی کاڵفام و چاوچنۆکەکان دەستیان بەسەر داهات و داهاتووی خەڵکەکەدا گرتووە، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ تاوەر بەرز ئەبێتەوە و پڕۆژەی نیشتەجێبوونی شاهانە زاوزێ ئەکات، لە بەرامبەردا ڕۆژ بە ڕۆژ هاوڵاتی بچوکتر ئەبێتەوە و بەها نەتەوایەتییەکان ئەتوێنەوە، بڕوانامە و زانست و هونەر و داهێنان بێ نرخ و پشتگوێ ئەخرێن ، بێحورمەتیی و سوکایەتییان پێ دەکرێ، دەستی و ئەشکەنجە ئەدرێن، بەری ڕەنج و شەونخونیی زانا و داناکانی بە هیچ و بێ بایەخ تەماشا دەکرێن و هەر کەسێک بڕێک پارە و پلە و پۆستی هەبێ، بێ چەند و چون بڕوانامەی دکتۆرا و پڕۆفیسۆری پێ دەبەخشرێ و کام کۆلێجە پێی خۆشە، لێی مارە ئەکرێ یان لەبەر پێیدا سەرئەبڕێ، ئەمەیش دژایەتیی و دوژمنایەتیی نێوان دەسەڵات و میللەت زیاتر ئەکات، لەو کاتەدا لە جیاتی دەسەڵاتداران بگەڕێنەوە بۆ ناو حەشاماتەکی ڕۆشنبیری دڵشکاو و نائومێد و هەژار، ئاشتیان بکەنەوە و ماڵ و مافە دزراوەکانیان بدەنەوە و بە خۆیاندا بچنەوە و دەروازەکانی کار و داهێنان و گەشەسەندن لە ڕوویاندا بکەنەوە، ژمارەی پۆلیس و پاسەوانە تایبەتییەکانی خۆیان زیاد دەکەن، لە هەمان کاتدا نرخی پڕۆژە تازەکانیان بەرزتر ئەکەنەوە و ملیۆنەها دۆلار دەخەنە دەستی ئەکتەر و گۆرانیبێژ و مۆدێلە بێگانەکان هەتا ڕیکلام بۆ پڕۆژەکانیان بکەن.

لەوێدا ئیتر دوو جیهان دروست ئەبێ، جیهانێکی ڕازاوە و بێوێنە و شاهانە و پڕ لە جوڵە و بۆنە و گەشت و ڕابواردنی دەسەڵاتداران و هاوئاوازەکانیان. جیهانی دووەمیش، جیهانێکی یان زیندانێکی تاریک و نائومێد و ڕاوەستاو و بێ داهاتوو، بێ بەرنامە و بێ کار و بێ ڕێز و بێ متمانە وپڕ لە ناکۆکیی و کێشە و ناتەبایی و تێکشکاو.

لەوێدا ئیتر دەسەڵات بە تەواوەتیی هێڵێکی ڕاست و چەپی بە هاوڵاتی ڕەسەن و زانستی خۆماڵیی و هونەری خۆماڵیی و ئەدەبی خۆماڵیی و بڕوانامە و زانا و دانای خۆماڵیدا هێناوە و نایەوێت لە هیچ کات و بۆنەیەکدا ناویان بهێنێت، میللەتەکەی لێ دەبێتە کابوس و دوژمنی بابکوشتەی خۆی.

بەو جۆرە نیشتمان ئەبێتە چەند پارچە زەوی□ی□کی پاوانکراو، کە پڕ پڕ د□ب□ن لە تاوەر و پڕۆژەی مۆدێرن و گرانبەها بە هەموو خزمەتگوزاری□کانی سەردەم و سیکیوریتی و س□رقسی شاهانەوە، کە پیاوانی دەسەڵات و ماڵ و مناڵ و یار و یاوەرەکانیان و کچە مۆدێل و بێگانە و تەنانەت دوژمنانی گەلیان تێدا نیشتەجێ ئەبن و لە دەریای ملیارەها دۆلاری دزراودا، مەلە دەکەن و سامانی نیشتمانێک بە نەوەکانی داهاتوویشەوە بە هەدەر و تەخشان و پەخشان دەکەن. لە بەرامبەردا ک□م□□□انی خەڵکی بێلایەن و ڕەسەنی شارەکان، وەک کۆمەڵێ پەیکەری شکاو و قەوزە گرتبوو ،وەک تارمایی لە شەقامە کۆن و کۆڵانە داڕوخاو و بێ خزمەتگوزاری□کاندا، وەک خێو دێن و دەچن و ..دەبنە نێچیریی نەخۆشی□ دەروونییەکان و مەرگە کت و پڕەکان. بێکاریی و بێهیوایی و برسێتیی و بۆشاییەکی تۆقێنەر هەڕەشەیان لێ دەکات.هەندێکیان سەری خۆیان هەڵدەگرن و ون د□ب□ن، شاعیرە دڵناسکەکانیان خۆیان ئەکوژن.

لێرەدا ئیتر کۆمێنتی هاوڵاتیان بۆ بابەتی پڕۆژەی وبەرهێنەکان، یەکپارچە دەبێتە جنێو و دۆعای شەڕ و هەڕەشە و نەفرەتلێکردن. ئەم کۆمێنتانە ناچن بە گوێی دەسەڵاتە ڕەشۆکیی و خۆسەپێنەکاندا، زیاتر پێی لێ ڕادەکێشن، زیاتر ئەنوسێن بە ماڵ و سامانی دزراوەوە، بە ناوی و□ بەرهێناند□و□، زەوی و ئاو و ئاسمانی وڵا تەکە پاوان دەکەن.

لە ڕاستیدا ئەمە وەبەرهێنانی نیشتمانیی نییە بەڵکو ئەتونین ناوی بنێین بە نێچیرگرتنی نیشتمان و میللەت ، لە پێناوی گەشانەوەی چەند دڕندەیەکی چاوچنۆکی هەرگیز تێر نەبوو، لە دەرەوەی هەموو پڕنسیپ و یاسایەکی زەمینیی و ئاسمانیی. کۆتایی ئەم گەمە پڕ لە گەمژ□ی□ی□ش، شۆڕش و کۆدەتای لەناکاوە یان خۆیان هەر لە پڕ کۆتاییان پێ دێت، میرنشینەکان هەرەس د□ن□ن ، بە بێ هۆیەکی دیار، هەر لە خۆیانەوە قڵپ ئەبنەوە، ڕێک وەک چۆن مۆمێک کۆتایی دێت و ئەتلێسێتەوە.

•

•

•

•

دژبەیەکتـــر. شیعـــری کـــاوەی خەسرەوکاوانی

نووسینی سەردیوارەکانی
ئاودەستی نێومزگەوتێك
لافیتەیێکی بێ مانای بریقەدار…
میوەکانی گەنیوی سەر
عارەبانەی ئەسحابەسپی و شێخەڵا
خەونی خۆشی بێ دەست نوێژی
پاش عەسرانی وەرزی بەهار…

* *

فلیمێکی دورودرێژی بێ مانا
خەیالێکی دوورلەراستی
درۆی شاخداری سیاسی…
دۆستایەتی پڕوپوچی
گورگ و مەڕو
بەرژەوەندی تەڵەکبازی دیبلۆماسی…

* *

(پێك گەیشتن)چەندجیاوازە
لە ووشەو ماناکەی (فیراق)…
هەزارهێندە جیاوازترە
کاتێك دەڵێن:-
کوردستانم کەوتۆتە باکووری عێراق.

3/3/2009

kawa_kiwiny@yahoo.co.uk

یەکەمین کۆمەڵەچیرۆکی پێشەوا کاکەیی بە ناوی (ڕەش: تاڵ تاڵ، پێکەنینی بەتاڵی پاتاڵ) لە چاپ دەرچوو

یەکەمین کۆمەڵەچیرۆکی پێشەوا کاکەیی بە ناوی (ڕەش: تاڵ تاڵ، پێکەنینی بەتاڵی پاتاڵ) لە چاپ دەرچوو. کاری هەڵەچن و ڕێنووسکاری، (وشیار عەلی)یە و کاری بەرگ (ئیبراهیم ساڵح)ـە. هەروەها لە ناوەندی چاپەمەنی و ڕۆشنبیریی کارۆ چاپ کراوە.
زۆر بە سادەیی و بە کورتی: ئەم کۆمەڵەچیرۆکە، لە پێنج چیرۆک پێک دێت کە لە ماوەی ساڵانی پێشوودا نووسراون. لە دەوری ئەقڵی گاڵتەجاڕی و ڕەخنە و دژەسیستەمدا دەخولێتەوە. گێڕانەوەیە بە ناو گێڕانەوە و زمانی ڕەخنە و زمان پێکەوەژیان و زمانی گفتوگۆ. لەگەڵ ئەوەیشدا هەڵتەکاندنی نووسەری بەرتیل و گشت و مشەخۆر و خێڵحیزب دەخاتە ژێر پرسیارەوە. ئەم پێنج چیرۆکە، لە دەوری ئێران و هەولێر و سلێمانی و هەڵەبجەدا دەخولێتەوە.
کۆمەڵەچیرۆکێک نین بۆ دڵی خوێنەری عەوام نووسرا بن، لە چیرۆکدا گەڕاوم زمان و چیرۆکی نوێ چی لە من دەوێ. لەگەڵ باودا نیم و ڕەتکردنەوەیشی هەر ئەوەیە کە ئاگاداری (سینیزم/ ئەقڵی گاڵتەجاڕی) نەبیت، دەتخاتە ناو مەکینەکەوە. بە ئەوەیە پێبکەنیت و تێڕامێنیت و بتهاڕێت.

چیرۆکەکان:
١- پووڵ وەرگرتنی گوو
٢- خەم و کات (چیرۆکی نێوان گۆچان و کاتژمێرێک)
٣- نووسەرە خۆکوژەکەی وەووبە
٤- گۆبەندی پێڕاوەکە
٥- سێ نالییەکە

کورد و کوردستان.. شیعر ڕزگار شێروانی

..

خۆشم دەوێی کوردستان
هەواری دڵی منی
فیداتە دڵ، ڕۆح، گیان
جەڵتەی دڵی دوژمنی

کوردێ مافی کوردی برد
بۆ دوژمنان بوو بە پرد
یەخەی برای کوردی گرت
مەڵێن بەو ناکوردە، کورد

نا، کورد ناپاکی ناکا
پاکە، بێباکی ناکا
سامانی خاکی نابا
شەڕ لەگەڵ کاکی ناکا

کوردە، بۆ هەمووان چاکە
ڕق هەڵناگرێ، دڵپاکە
لە گەلان غەدرێ ناکا
ناکا، هەرگیز وا ناکا!

لە شەڕا قەت ڕاناکا
خوا دەکا، پاکی ڕاکا
سازە گیانی فیداکا
جا بۆ خاکی، چی ناکا؟

ئێمە دەست لەناو دەستین
هاودڵ و هاومەبەستین
بە ناتەبایی پەستین
لە ڕیزێک ڕیز دەبەستین

ئاخ رۆژێ بمدیبایە
ببن بە یەک، چوار پارچەی
ئاڵای هەڵکرابایە
ئاخۆ کەی بێ، کەی، کەی، کەی!

(ڕزگار شێروانی)

هەڵسەنگاندنی کتێبی “یانەی کتێبی CIA” لە نووسینی چارڵی ئینگلیش .. ن: لووک هاردینگ.. و: گۆران عەبدوڵڵا

لە ئەلفەوە تا یا وەک چەکی شەڕ

Luke Harding
لێکۆڵینەوەیەکی سەرنجڕاکێش دەربارەی ئۆپەراسیۆنی قاچاخی سیئایئەی بۆ گەیاندنی کتێبە قەدەغەکراوەکان بۆ پشت پەردەی ئاسنین

لە مانگی ئازاری ١٩٨٤، ئەفسەرانی گومرگی پۆڵەندا تێبینی لۆرییەکی گومانلێکراویان کرد. لۆرێکە بە کەشتییەکی شەوانە لە کۆپنهاگنەوە گواسترابووەوە و لە بەندەری بالتیکی سوینۆیستیە لەنگەری گرتبوو. ناوەوەی لۆرێکە بچووکتر دەینواند وەک لە دەرەوەی. کرێکارەکان پانێلێکی دیواری ناوەوەیان شکاند و بە شۆکەوە کۆمەڵێک کتێبیان دۆزییەوە — ٨٠٠ کتێب — لەگەڵ چاپخانەی نایاسایی و وۆکی- تۆکیە قەدەغەکراوەکان. ئەفسەرەکە بە هاوارو سەرسوڕمانەوە ئاماژەی بە شتە قەدەغەکراوەکان کرد!”

ئەم بارە بۆ بزووتنەوەی هاوپشتی ئۆپۆزسیۆنی پۆڵەندا ئامادە کرابوو. سەرۆکی کۆمۆنیستی وڵاتەکە، ژەنەراڵ وۆیچخ یاروزێلسکی- Gen Wojciech Jaruzelski ، سێ ساڵ پێشتر “هاوپشتی” قەدەغە کردبوو. کتێبە قەدەغەکراوەکان زیاتر لەم جۆرانەبوون، ڕەخنە لە

سیستەمی سۆسیالیستی و نامیلکەکانی سەبارەت بە مافەکانی مرۆڤ. کارەکانی دیکە کە بە نهێنی دەگەیەنرانە ئەو دیوی دیوارە ئاسنینەکانەوە “١٩٨٤”ی جۆرج ئۆروێڵ، تێکستە فەلسەفییەکانی ئالبێرت کامو و هانا ئارێنت و هەروەها کۆپییەکانی هەفتەنامەی”مانچێستەر گاردیان “.

ئەو ڕێکخراوەی کە پارەی ئەم خزمەتگوزارییە ڕۆشنبیرییەی دابین دەکرد کەسی تر نەبوو جگە لەCIA بە ماوەی ٣٥ ساڵ، کتێب، گۆڤار و کاسێتەکانی ڤیدیۆی بە وڵاتانی بەرەی وارشۆ لە ئەوروپای ڕۆژهەڵات و یەکێتی سۆڤیەت ناردووە. شێوازی بەکارهێنراوەکان بۆ ناردنی کتێبەکان زۆر زیرەکانە بوون، لەوانە شاردنەوەیان لەناو جانتای گەشتیاران، هەروەها لەڕێی باڵۆن، یەختەکان و دایبی منداڵان کە بە فڕۆکە دەنێردرایە وارشۆ بردرابو کە ئەم کتێبەی”ئەرخەپیلاگی گولاگ” The Gulag Archipelago Vol.1 Aleksandr Solzhenitsyn یەکێک بوو لەو کتێبانە.

وەک چارلی لە کتێبە نوێیەکەیدا، ” The CIA Book Club “، باس دەکات، ئەم پڕۆگرامە سەرکەوتوو بوو. بەشێکی گرنگی لە تێکشکاندنی کۆمۆنیزمی پۆڵەندا و خێراکردنی کۆتایی هاتنی ڕژێمە هاوشێوەکان لە ڕۆمانیا، بولگاریا، چێکۆسلۆڤاکیا و هەنگاریا گێڕا. هەرزانیش بوو، ساڵانە ٢-٤ ملیۆن دۆلاری تێدەچوو. لە هەمان سەردەمی جەنگی ساردا، سی ئای ئەی ٧٠٠ ملیۆن دۆلاری بۆ پشتگیری لە شەڕکەرانی موجاهیدین لە ئەفغانستانی داگیرکراوی سۆڤیەت خەرج کردبوو.

بە سەردەمی نازییەکانی پۆڵەندا، ئەو چاپخانانەی کە لە ڕۆژئاواوە نێردرابوون هاوتای چەک و تانک بوون. وەک یەکێکیان وتی، ئەدەبیات خۆراکی روح بوو، هەستێکی مرۆیی گەورەتری بە پۆڵەندییەکان دەبەخشی. کتێبەکان هانی ناڕەزایەتی دەدا. سەرنووسەر ئادەم میخنیک Adam Michnik کە ڕۆڵێکی سەرەکی لە خەباتی هاوپشتیدا گێڕا و زۆربەی ساڵانی ١٩٨٠ی لە زینداندا بەسەر برد – وتی: دوای خوێندنەوەی هەرکتێبێک “بڕبڕەی پشتت ڕاست دەبێتەوە.” هەروەها تێبینی کرد: “ئەوسا تۆ دەتزانی کە دەتوانی بە دەوڵەت بڵێی ’نا’.”

چالاکوانانی دیموکراسی پۆڵەندا کە لەلایەن سی ئای ئەیەوە یارمەتیدەدران، دەستنیشانکراو نەبوون. ئەوان خۆیان ناونیشانەکانیان بۆ بڵاوکردنەوە هەڵدەبژارد، کە زۆرێکیان لەلایەن کەسانێکەوە نووسرابوون کە پێشتر لە بلۆکی ڕۆژهەڵات ژیا بوون. کەسایەتییەکی سەرەکی میروسڵاو خۆیچکی Mirosław Chojecki بوو، کە

چارەس ناوی "وەزیری قاچاغچێتی هاوپشتی" لێناوە. خۆیچکی بڵاوکەرەوەیەکی بەهرەمەند بوو کە چەندین جار لەگەڵ پۆلیسی نهێنیدا کێشەی بۆ درووستببوو. زیاتر لە ٤٠ جار دەستگیر کرا، بەڵام نەیانتوانی ئۆ پەراسیۆنە نهێنییەکەی بوەستێنن.

کاتێک لە ساڵی ١٩٨٠ لە کارگەی کەشتیسازی لینین لە گدانسک مانگرتنەکان دەستیانپێکرد، دەسەڵاتداران تەلەفۆنەکانیان بڕی. خۆیچکی بڵاوکراوەیەکی تایبەتی بڵاوکردەوە بە ناوی "بۆڵەتن" بۆ پشتگیری لە کرێکارەکان. دەسەڵاتدارانی کۆمۆنیستی لەوڵات بە ناچاری `هاوپشتی" ان بە فەرمی ناساند. پازدە مانگ دواتر، لەژێر فشاری مۆسکۆدا، یاروزێلسکی یاسای سەربازی سەپاند لە وڵاتدا. بەرپرسانی "هاوپشتی" دەستگیر کران. خۆیچکی لە دەرەوەی وڵات بوو، وەبۆ دە ساڵی دواتریش لە پاریسەوە بەردەوام بوو لە بڵاوکردنەوەی ئەدەبیاتی ناڕەزایەتی،

چارەی بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش دەربارەی چالاکوانەکانی ناو پۆڵەندا و هەوڵەکانیان بۆ بەرگریکردن لە سەرکوت، دەنووسێت. ژنان ڕۆڵێکی گرنگیان گێڕا. لە ساڵی ١٩٨٢، ژوورنالیست هێلینا لووچیوو- Helena Łuczywo "هەفتەنامەی مازۆڤیا"ی دامەزراند، کە سەرچاوەیەکی گرنگی زانیاری بوو لە کاتە تاریکەکاندا. ئەو و هاوکارەکانی لە ماڵە پارێزراوەکاندا دەنووستن، ناسنامەی ساختەیان هەڵگرتبوو و پەیوەندییەکانیان بەکاردەهێنا بۆ دەستکەوتنی چاپخانە قەدەغەکراوەکان. ئاسایشی پۆڵەندا زۆر پیاوسالار بوون. ئەوان بڕوایان وابوو کە ئەو رۆژنامەنووسانە پیاون، بۆیە خاترجەم لەو بارەیەوە بە دوای ژناندا نەدەگەڕان.

بە چەند ساڵی دواتر، دۆزی "هاوپشتی" بەهیوا دیاربوو. لە هەمان کاتدا، تۆڕی دابەشکردنی خۆیچکی گەشەی کرد. تا ناوەڕاستی ساڵانی ١٩٨٠، کتێبەکان لە ڕێگای ستۆکهۆڵمەوە بۆ تورین لە پۆڵەندا دەنەردران. شوێنەکانی چاپی نایاسایی لە ژوورەکانی سەربان و ژێرزەمینەکانی چێشتخانەدا سەریانهەڵدا، لەژێرزەمینێک کە دەرگا نهێنەکەی بە ساردکەرەوە شاردرابووە. ڕژێم سەرکەوتنی بەدەستهێنا و سیخوڕەکان توانیان دزەبکەنە ناو "هاوپشتی" و دەست بەسەر بارە نەودەوڵەتییەکانیاندا بگرن، کە وەک "هاندان-پڕۆڤکاسیۆن" ناویان دەبرد.

تۆمارەکانی سی ئای ئەی لەم سەردەمە سەرسوڕهێنەرەدا هێشتا بە نهێنی ماونەتەوە. سیاسەتمەدارانی باڵای ئەمریکی بە نهێنی پشتگیرییان

دەکرد، لەوانە سەرۆک جیمی کارتەر و ڕاوێژکاری ئاسایشی نیشتمانی ئەمریکا زبیگنیو برژێزینسکی- Zbigniew Brzezinski بەڕەچەڵەک پەیوەندی. پڕۆگرامی کتێبە نهێنییەکە ناوی کۆدی QRHELPFUL بوو. ئەنجامەکانی سەرنجڕاکێش بوون. جۆرج میندن، ئەفسەری سی ئای ئەی بوو، مەزەندە دەکات کە نزیکەی ١٠ ملیۆن شت بە نهێنی بە بلۆکی ڕۆژهەڵات نێردراون، کە ٣١٦،٠٢٠ کتێب لە کۆتا ساڵی پڕۆگرامەکەدا نێردراون.

چارلی چاوپێکەوتنی لەگەڵ ئەوکەسە ناڕازییانەی کە لە ژیاندا ماوون کردووە، کە تێکۆشانی مشک و پشیلەیان لە ساڵی ١٩٨٩دا بووە هۆی ڕووخانی ڕژێمەکە. من حەزمدەکرد زیاتر دەربارەی کتێبەکان خۆیان و کاردانەوەی خوێنەرانی ژێرزەمینی بخوێنمەوە. بۆ نموونە، کە بڕیاری دا کە ڕاوێژەکانی ڤیرجینیا وولف سەبارەت بە نووسین بنێرێتە ئەوێ؟ پۆلەندییەکانی سەردەمی کۆمۆنیزم سەبارەت بە ئاگاتا کریستی چییان دەگوت؟
ئەمە چیرۆکێکی سەرنجڕاکێشە دەربارەی ساتێکی کەمزانراوی جەنگی سارد. بە پێچەوانەی سەردەمی ئێستامانەوە کە تێکەڵەیەکە لە فاشیزم، بیرۆکە لیبڕاڵەکان سەرکەوتن.

نووسەری کتێب:
چارلی ئینگلیش پێشتر لە " گاردیان"، ڕۆژنامەنووس بووە و چەندین پۆستی وەک سەرنووسەری هونەری و سەرۆکی بەشی هەواڵی نێودەوڵەتی هەبووە. نووسەر خاوەنی دوو کتێبە، "شاری پڕ لە چیرۆک- The Storied City " و "گەشتیاری بەفر- The Snow Tourist ". لە ئێستادا لە شاری لەندەن دەژی. کتێبی The CIA Book Club کە بە زمانی ئینگلیزییە بۆ یەکەمجار لە ١٥ی ئازار ی ٢٠٢٥ چاپکراوە بە قەبارەی ٣٨٢ لاپەڕە.

بۆزانیاری زیاتری خوێنەری کورد زمان

بە شێوەیەکی گشتی ئەم بەرهەمانەی لای خوارەوە بە قاچاغ ئاودیوی پەردە ئاسنینەکانی بەرەی وارشۆ دەکران:
"١٩٨٤" و "کێڵگەی ئاژەڵان" ی جۆرج ئۆروێل، و "ئەرخەبیلی گۆلاگ" ی ئەلەکساندەر سۆلجنیتسین، و "دنیایەکی نوێی ئازا" ی ئەلدۆس هەکسلی، و "دکتۆر ژیڤاگۆ" ی بۆریس پاستەرناک، و کاری دیکە بە نووسەرانی وەک نادەژدا ماندەلستام، و جۆزێف برۆدسکی، و جۆن لە

کاریە، و هانا ئارێندت، و کورت ڤۆنێگات، و ئەلبێر کامۆ، و ئاگاتا کریستی و فیلیپ ڕۆت و ڤێرجینیا وۆڵف و ڤاتسلاق هاڤێل، لەگەڵ دانەی گۆڤارگەلی وەک “مانچستەر گاردیان ویکلی” و “نیویۆرک ڕیڤیو ئۆڤ بوکس”.

سەرچاوە:
https://www.theguardian.com/books/2025/mar/03/the-cia-book-club-best-kept-secret-of-cold-war-by-charlie-english-review

---

ئادیابین، ئەزموونێك ل□ بەردەم مێژوودا.. حەید□ر ع□بدولر□حمان

زنجیرە درامای (ئادیابین) لەدەرھێنانی حەسەن عەلی خان، لەو دراما مێژووییە کاریگەرانەیە کە دەبێت لەسەری بوەستین و تاو تۆیەکی لۆژیکی و زانستی لەسەر بکەین
چونکە وێڕای هەموو لایەنە ئەرێنییەکانی، گرنگە لەسەڕ لایەنە نەرێنیی□کانیشی پاز نەدەین .
بێ شك زنجیرەیەك بیەوێت خەباتی سەدەیەکی نەتەوەیەك بەرجەستە بکات، بەهەموو □وداوو کارەساتەکانیەوە، ڕوو بەڕووی گەلێك ئاستەنگی مێژوویی، فیکری، هونەری دەیێتەوە.
من دوای چاوەڕوانیم بۆ دوماهی هاتنی دوا ئەلقەی زنجیرە دراماکە، شرۆڤەیەك بۆ هەندێ لایەنی هونەریی زنجیرەکە دەکەم.

سیناریۆ
مەترسیدارترین شتێك لەکاری درامیدا، دەست بردنە بۆ مێژوو، بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە دەست لەکاری مێژوویی هەڵگرین.
لەکاتێك کە ئێمەی کورد، لەهەموو گەلانی دنیا زێتر، پێویستیمان بەوە هەیە، مێژووی پڕ لە سەروەری خۆمان بەدراماو فیلم تۆمار بکەین.
هیچ کاتێکیش لەمڕۆ گونجاوتر نیە، بۆ ئەنجامدانی ئەو پرۆسە هونەرییە نەتەوەییە.

بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە هەلێکی بچووکمان بۆ ڕەخسا، دەست نەپارێزین و تەڕو وشك پێکەوە بسووتێنین، لەبری ئەوەی ئەو مێژووە شکۆمەندەی خۆمان بە پیرۆزی ڕابگرین، بیشێوێنین.

سیناریۆ

یەکێ لەو خاڵە بنەڕەتیانەی دەبنە بنەما بۆ هەر بەرهەمەکی درامی سیناریۆیە، کە چارەنووسی درامای بەدەستەوە لەوەوە دەست بە یەکەم هەنگاو دەکەین، بۆ دوا هەنگاو..

لە هەندێ وڵات، بۆ نووسینی دراما تەنیا سیناریۆ نووسێك بەس نیە، بۆ نووسینی زنجیرەیەکی درامی، بەڵکو چەند سیناریۆ نووسێك بەشداری لە بەرهەمەکدا دەکەن و ڕووداوەکان لە نێوان خۆیاندا دابەش دەکەن.

لای ئێمە بە پێچەوانەی ئەو کـــــارە، دەرهێنەر خۆی هەم دەبێتە دەرهێنەر، هەم سیناریۆ نووس.

ڕەنگە ئەو حاڵەتە بۆ بەرهەمەکی کۆمەڵایەتی، کۆمەدی، ڕۆمانسی بگونجێت، کە دەرهێنەر خۆی سیناریۆ بنووسێ، بەڵام ئەو حاڵەتە بۆ زنجیرە مێژووییەکان دەبێتە کارێکی سەخت، چونکە مەرج نیە دەرهێنەر نووسەریش بێت، ئەگەر دەرهێنەر نووسەریش بێت مەرج نیە شارەزا بێت لە بواری مێژوودا.

هەموو ئەو ڕەخنانەی ئادیابین لەسیزنی یەکەمدا ڕوو بەڕووی بۆوە، بەشی زۆریان لەلایەنی مێژوویی بوو.

لەزۆر شاکـاری دیکەی تەلەفزیۆنـی دیـومە، دەرهێنەرەکـان بە خۆ دوورخستنەوە لەهەڵە مێژووییەکان، لێژنەی تایبەتیان داناوە بۆ مێژوو، زمان..

ئەو لیژنانە باری دەرهێنەر سووك دەکەن، ئیدی ئەوەندەی دەرهێنەر سەرقاڵی سیناریۆو دایلۆگ دەبن، سەرقاڵی داڕشتنی تێڕوانین و پلانی جوانکاری خۆی دەبێت، بۆ بەرجەستە بوونی بەرهەمەکەی.

ئیدی پێم وایە ئەرکی دەرهێنەرێك نیە سیناریۆ بۆ نزیکەی سەدەیەکی نەتەوەیەك ئامادە بکات، بە پشت بەستن بەخۆی!

بازدان لە مێژوو

وەك لۆژیك مەعلوومە کە چەند ئەوەندەی ڕووبەری مێژوو گەورەترو فرەواتر بێت، دەسەڵاتی دەرهێنەر بۆ دەستبەر کردنی ئامانجەکان، سەختترو دژوارتر دەبێت.

ئەو زەمەنە دووروو درێـــژەی دەرهێنەر دیـــاری کـــردووە، بۆ بەرهەمهێنـــانی زنجیـــرە دراماکەی، پڕترین زەمەنێکە لە ڕووداوو کارەسات، لە ئاستی هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەگشتی و لە ئاستی کوردستان بە تایبەتی.

بۆیە هیچ دەرهێنەرێك توانای ئەوەی نیە ئیدیعای ئەوە بكا، دەسەڵاتی بەرجەستە كردنی هەموو ئەو ڕووداوانەی هەیە لەزنجیرەیەكی شەست ئەلقەییدا.
مەگەر بەبازدان نەبێت لەسەر ڕووداوەكان و بەكارهێنانی كەمێرەی فەو فێڵی هونەری، وەك دانان و لابردنی وێنەی سەرەكەكان و گێڕانەوەی ڕوداوەكان لەشەقام و چاپخانەكان.
هەندێ ڕووداو هەن لەو مێژووەی دەرهێنەر بەسەرپێیی و بەچاو قوچانێ لەدراماكەدا تێدەپەڕێن، وەك پەڕینەوە لەئاراس، دوانزە ساڵەی مانەوەی بارزانی لە ڕوسیا، زۆری تریش
ئەم بازدانە خێرانە غەدرن لەمێژوو دەكەن
خۆ ئەگەر دەرهێنەر مەودا مێژووییەكەی دیاری نەكردایە، ئەوكات نەدەكەوتە ژێر پرسیاری مێژوویی.

ئاراستە سیاسی و حزبییەكان

لەبەشی یەكەمی زنجیرەی(ئادیابین) دەرهێنەر فۆكسی خستبووە سەر لایەنی مێژوویی شاری هەولێر و ڕەهەندی فرە نەتەوەیی و پێكەوە ژیان لەو شارەدا، بە خاتری بەرهەمهێنەرەكەشی جەختی لەمێژووی پەیوەندی دێرینەی كوردو ئاشوورییەكان كردەوە، بەتایبەت لەسەردەمی شێخ عەبدولسەلام بارزانی، چیرۆكی داڵدەدانی لەلایەن قەشە (مارشەمعون)
بەڵام لەبەشی دووەمدا دەرهێنەر ئەو ئاراستەیەی گۆڕی، پتر سیمایەكی تۆخی سیاسی و حزبی فەرشی خۆیان بەسەر دراماكەدا ڕاخست.
بەتایبەت دوای ئەوەی هەموو دەرگا قفڵە دراوەكانی بەرهەمهێنانی دراماكەی بۆ كرایەوەو زامنی بەشی سێیەم و چوارەمیشی كرد.
لێرەدا ئامانجە بنەڕەتییەكانیش بەپێی ڕەوش و چارەنووسی دراماكە گۆڕانكارییان بەسەردا هات وهاوسەنگی بەرهەمەكە تێكچوو، لەپرسەیەكی نیشتمانی و نەتەوەیی گەورەوە بچووك كرانەوە بە پرسێكی سیاسی و حزبی .
بەمەش كار كردن لەسەر كاری درامی و فانتازیایی كەم كرایەوە، لە بری ئەوانە خیتاباتی سیاسی و دروشم و هیتافاتی ڕووكەش باڵی خۆیان بەسەر بەرهەمەكەدا كێشا.
بەڵام هەمیشە سەردەم پێوەری خۆی هەیە، بە لەئامێز گرتن و ڕەتكردنەوەی هەر بەرهەمێك، چونكە دیارە كە ئەزموون و فكرو تێڕوانینی بینەر گۆڕانكاری بەسەردا هاتووە, سەردەمی دروشم و هیتافات و لەدرامادا بەسەر چووە.
دەبێت دەرهێنەر توانای ئەوەی هەبێت بەدراماو كامێرا قسە لەگەڵ بینەردا بكات نەك خیتاب، چونكە كەس ئامادە نیە لەدرامادا گوێ لەخیتاب بگرێ.

بینەری ئەمڕۆ لەوانەی ناکەونە ژێر کاریگەری سۆزو بەدیمەنی تراژیدی گەمە بەعەقلو سۆزیان ناکرێ، ئەگەر هەر هەموو دیمەنەکان پڕ کەیت لەشین و واوەیلاو گریان و فیغان.

ئەمە لەدرامای نوێ دا جێگەی نابێتەوە.

بینەر دەیەوێ بە وروژاندن، دەرهێنەر دەسەڵاتی هونەری خۆی بەکار بێنێ، بیسەلمێنێ چۆن بەکامێراو موزیك و سیناریۆی کاریگەر بینەر لەخۆی ڕازی دەکات، هەر لادانێك لەو چوارچیوەیە بەدەست درێژی دەزانێ بە سەر عەقلو مەزاج و دەروونی.

ئەو درامایانەی لەژێر دەسەڵاتێکی لاوازی هونەری دا فشارێکی لەخۆیان گەورەتریان دەخرێتە سەرو ناچار بە تێپەڕاندن دەکرێن، لەبری ئەوەی ڕووداوەکان لەخۆیان جوانتر بکەن، ڕووداوەکان لەخۆیان ناشیرینتر دەکەن .

دیمەنەکانی شەڕو هاوسەنگی دراما

دەرهێنەر ک□م□□ دیمەنی شەڕو موقاوەمەی پێشمەرگەی نیشان داوە، بەسوود وەرگرتن لە ستافێکی شارەزاو پسپۆر لەبواری سەربازی و تەقینەوەو تەکنیکی دروست کردنی دیمەنی شەڕەکان، لەمەدا ڕوویەکی کارامەی جوانی نیشان داوە، بەڵام شەڕەکانیش تەنیا تەق و تەق و تەقینەوەو کوشتن و بڕین نیە، ئەوانیش پێویستیان بە سیناریۆ هەیەو لەناو ئەو شەڕانەدا دەبێت چیرۆکی جوان جوانی مرۆیی و ئازایەتی و مەردایەتی دەر بکەون.

دروست کردنی دیمەنی شەڕ لەدراما مێژوویی و سیاسیەکاندا جێگەی خۆیان دەکەنەوە، ئەگەر بە نەخشەو دیزاینێکی هونەریی و ستراتیژیەتێکی تۆکمە دا بڕێژرێت و زۆر لەسەر یەك دووبارە نەبنەوە، کە چاو لەبینینیان بێزار بێت و کوالیتی هونەریی و ئامانجە بنەڕەتیەکانی ئەو شەڕانە لەدەست بدەن.

من بەدرێژایی بەشی دووەم و لەئەلقەی 21 دیمەنی گێڕانەوەی پێشمەرگە بریندارەکانم بینی، لە تیمارخانەیەك کە ئافرەتە ئاوارەکان کاری تیمارکردنی پێشمەرگە بریندارەکانیان دەکرد، بینیم چۆن ڕەیحان دەستی برینداری (بارزان) ی ئەڤینداری خۆی دەکرد، کەچی دایکە دڵ ڕەقەکەی کاتێ ئەو دیمەنەی نێوان (ڕەیحان) و (بارزان) ی کوڕی دەبینێ، لەڕق ڕادەچێ و برین پێچەکەی هەڵدەپچڕێنێ.

یان دیمەنی (بارزان) کاتێ لەناو ئاگربارانی شەڕدا، دەسرۆکی ڕەیحانی ئەڤینداری دەردێنێ و سەبووری خۆی پێ دەداتەوەو تێنوویەتی دەی پێ دادەمرکێنێ.

ئەو دیمەنە تایبەتیانەی ناو شەڕەکان کە بینەر لەکەش و هەوای

شەڕەکان دەردەنێ و چیرۆکەکی بچووکت پیشان دەدەن کە لەو کاتەدا لەشەڕەکان گەورەتر دەردەکەون، لەو زنجیرەیەدا زۆر بە دەگمەن، یان بوونیان نیە.

ئەفسەرەکان دەبنە پاڵەوان

بەڵام لەشەڕێکی تردا، کاتێ پێشمەرگەی ناوشارو ڕێك خستنەکانی تەڵە بە کاروانی ئۆتۆمبیل و پیادەی سەربازانی ڕژێم دادەنێنەوە، کۆمەڵێ لەئافرەتان بەشداری تەڵە نانەوەکە دەکەن، ئەفسەرەکە لەدەستیان ڕادەکا، پێشمەرگەو ژنەکان بەدوایدا ڕادەکەن (ئێستاش نەمزانی ئەو کۆمەڵە ژنە بە خۆیان و دەمانچەیەك لەگەڵ پێشمەرگەکان بەئۆتۆمبیل بەدوای ئەفسەرەکە کەوتبون.
کاتێ ڕوو بەڕوو بوونەوەکە ڕوو دەدات، دەرهێنەر ئەفسەرەکە دەکاتە پاڵەوانێك و هەر هەموویان بریندارو قات و قڕ دەکات، تا لەکۆتاییدا کوێرە گوللەیەك بەر ئەفسەرەکە دەکەوێت و زۆر قارەمانانە لەناو ئەو هەموو پیشمەرگە بەزیوە دەکوژرێت.
لەشەڕێکی تریشدا کاتێ رائید (عیماد) بەئۆتۆمبیلەکەی بەسەر کەمینێکی پێشمەرگە بەخۆی و تەنیا دەمانچەیەك تێدەپەڕێ، بەچوار پێشمەرگە تەقەی لێ دەکەن، دوای شەڕێکی سەخت، هەرچی دەسەڵاتیان هەبوو بەکاریان هێنا، ئینجا توانیان ئەفسەرەکە بکوژن.
لەو دوو شەڕە دەرهێنەر پێشمەرگە زۆر بەلاوازی نیشان دەداو ئەفسەرەکانیش ئەگەرچی لەئەنجامی شەڕەکان کوژران، بەڵام وەك پاڵەوان دەرکەوتن .
ئەمەش ئەو شەڕەیە کە ئامانجە ڕاستقینەکەی لە دەست دەدات.
ململانێ ی درامی و دروست بوونی گرێ چنی لەئادیابین دا
بەدرێژایی بەشی دووەم هەستم بەبوونی هیچ گرێ چنیەکی درامی نەکرد بموەستێنێ و خەیاڵم لەگەڵ خۆیدا بەرێت بۆ چاوەڕوانی لەئاکامەکەی، تا لەئەلقەی 21 بۆ یەکەم جار ڕوو بەڕووی ئەو گرێ چنیە درامیە بوومەوە.
گرێ چنی لەدرامادا چوار کاریگەری سەرەکی هەیە، کە پەیوەستە بەگەشە سەندنی ڕۆحی دراماکە لە ڕووی:
1.ریتمی دراما بەرز دەکاتەوە و گەشە بەململانێ ی نێو دراماکە دەدا.
2.توخمی چێژ لەدرامادا دروست دەکات و بینەر ناچار بەوروژاندن دەکات.
3.زۆتر ئاشنا بەکاراکتەرەکانت دەکات، بەتایبەت لەلایەنە سایکۆلۆژییەکەوە.
4.تێکەڵاو بوون و خۆ بەستنەوەی بینەرو هۆگر بوونی بەڕوداوەکانی

نەو دراما پتر دەکات.
لە ئەڵقەکانی بیست بەرەو سەر، هەستم کرد ریتمی دراماکە و ئاراستەکانی گۆڕانکاری بەسەردا هات، وای کرد هەست بە تام و چێژێکی تر بکەم.
بینیم کێشە کۆمەڵایەتییەکان ئاوێزانی کێشە سیاسییەکان دەکرێن، یان هەردوکیان بە یەکەوە بەڕێوە دەچن.
تەنانەت دیالۆگ و زمانی کاراکتەرەکانیش هەمان گۆڕانکاریان بەسەردا دێت و بینەر گوێ بیستی کۆمەڵێ بابەتی واقیعی دەبێتەوە، کە ڕاستگۆیانە لە دەمی کاراکتەرەکانەوە گوێ بیستیان دەبێت.
ئەم کورتە چیرۆکانەی ئەشق لەناو جەرگی ڕووداوە سیاسییەکاندا، جوانییەك بە بابەتی گشتی دراماکە دەبەخشی، وێڕای دەرچوونی بینەر لە ئەتمۆسفیری شەڕو هەواڵەکانی شەڕ لەکۆش و هەوای چیاکان و ئەشکەنجەو ئازاری ئاوارەیی، هەناسەیەکی ئارامی بە بینەر دەبەخشی.
لەهەمان کاتدا ریتمی دراماکە بەرز دەکاتەوە و بینەر ڕوو بەڕووی ئەو گرێ چنینە دەکاتەوە کە لەدراماکەدا چاوەڕوانی دەکرد.
گرنگترین ئەو گرێ چنیانە:

1. گرێ چنی پەیداگری دایکی بارزان و سووڕ بوونی بارزان لەسەر بەیەك بوونیان لەگەڵ ڕەیحان
2. گرێ چنی ململانێی بارزان و ئومەد کە گەیشتە تۆپ، لەسەر ڕەیحان و چاوەڕوانی تەقینەوەی ئەو ململانێیە.

لەگەڵ ئەو گۆڕانکاریانەی لەو ئەڵقەوە دروست بوون، هەستت بەگۆڕینی فۆرمی دراماکەش دەکرد، بەشێوەیەك ئاواتی ئەوە بخوازی، بۆی ڕووبەری ئەو فۆرمە تێکەڵاوەی نێوان سیاسەت و کۆمەڵایەتی زۆتر بووایە، لە فۆرمی تەنیا سیاسەت و کۆبوونەوە سواوەکانی سیاسەت و خیتابی سیاسی، کە زۆرێك لە پانتایی دراماکەی داگیر کردبوو.
لە پەراوێزی ئەو ڕووداوانەی دوایی، کۆمەڵێ گرێ ی دیکەی لاوەکی دروست بوو، لەوانە زێدە کردنی دیمەنەکانی خۆشەویستی و سۆزداری نێو کاراکتەرەکاندا لەوانە
ئەڤینداری ساڵح و ئەفسانە ــ کە سەرەتاکانی لەمنداڵییەوە دەستی پێکردبوو، بەڵام دواتر خۆشەویستی تاك لایەنانەی سەلواش بوو بەپارچەیەکی دیکەی ململانەی نێوان ئەفسانەو سەلوا، بەڵام بەریتمێکی لەسەرخۆ.
تراژیدیاکانی ئادیابین
ڕاستە کە ژیانی کورد بەگشتی زنجیرەیەك مەرگەساتی جەرگ بڕە،

ئازارەکانیان لە بن نایە، بەڵام ئەرکی دراما ئەوە نیە برینەکان قووڵتر بکاتەوە، بینەر نغرۆی خەم و خەفەت و چەک شکان بکاتەوە، بەڵکو لە سەختترین حاڵەتەکانی بە ئومێدی، پانتاییەک بە هیواو گەڕانەوەی ورە بەجێ بێڵێ.

بۆیە ڕەفتار کردن لەگەڵ تراژیدیا پێویستی بەهوشیارییەکی زۆر هەیە، ناکرێن بینەر لە ئەنجامدا دووچاری ڕمان و ڕوخانی دەروونی بێتەوە، بەڵکو نیشاندانی دیمەنە تراژیدیەکان بکات بەفاکتەرێک بە تێگەیشتنی بینەر لە خەبات و قوربانی دانی گەلێک لە پێناو ئازادی دا.

بۆیە گرنگە دەرهێنەر لەتراژیدیادا هاوسەنگیەک دروست بکات لەنێوان ئازارەکانی گەلێک و ئیرادەو هێز، نەک ئەوەندە بەڕووتی نمایش بکرێت چ چێژو عیبرەتێکی تێدا بێت لەگەڵ خۆیدا ڕایماڵێ .

لە ئەلقەی کۆتـــایی دا کۆمەڵێ ڕووداوی تراژیـــدی بەیەکەوە کە دەبینەوە، لەوانە:

(لەیلا) کە لەزیندانەکانی ڕژێم لەژێر تەعزیب ئەقڵی لەدەست دەدا.

سەرنانەوەی عەزیز لە ئاوارەیی و ناشتنی.

هاواری (ئادەم) بە دایکە لەسێدارە دراوەکەی.

ماڵئاوایی (شێخ فەتاح) لەکۆڕەوەکەدا.

شەهید بوونی دوو کوڕی ئایشە بەیەکەوە.

دەرهێنەر لەگەڵ نمایشی هەموو ئەو دیمەنە تراژیدِیانە کاتێ ریتمـــی دراماکەی بەرز کـــردەوە کە (بـــارزان) ئـــازارە دەروونیەکانی لەشکستی گەورەی نسکۆ دەخاتە ڕوو، تفەنگەکەی بەشاخێک دەشکێنێ و هاواردەکا:

دەتانەوێ کەڕامەتمان ببەن ؟

هەموو تشتەکان ئا، بەس کەڕامەتمان نا.

(بە دەنگی بەرز بەسەر (ئادەم)ی هاوڕێ ی هاوار دەکا : پێم برە ئەوە درۆیە ڕاستی نیە،

بەخەبەرم بینەوە برە خەونە.

ئەم دیمەنە لەتراژیدیای کەسەکانە دەرچوو، بوو بەکارەساتی هەمووان، ڕمانی شۆڕشێک بوو هەموو کورد ئومێدی پێ بەستبوو، جگە لەچەمکە نەتەوەییەکەی، فریاد رەسی هەموو ئەو تراژیدیا تاڵانە بوو کە لە دوا دیمەنەکانی دراماکە بەسەر یەکدا کەڵەکە ببوون.

حەیدەر عەبدولڕەحمان

جەنگی بازرگانی،چین و ئەمریکا.. هەڵۆ حەسەن

لەسەر تەختەی شەترەنجی جیۆپۆلەتیکی کە هەمیشە لە گۆشەکردندایە، بازرگانی وەك یەکێك لە بەهێزترین چەکەکان سەریهەڵداوە. بڕیاری ئەم دواییەی کۆماری گەلی چین بە سەپاندنی باجی 34% لەسەر هەموو هاوردەکردنی ئەمریکا، خاڵی وەرچەرخانە لە ململانێیەکی ئابووریی لەمێژینەدا. بەڵام ئەم هەنگاوە کردەوەیەکی ئیستفزازی نییە – بەرگرییەکی پێویستە لە بەرامبەر هەڵمەتێکی بەردەوامی فشار و خۆگرتن و ئیستفزازی لە واشنتۆنەوە،ساڵانێکە ئەمریکا هێزی ئابووری خۆی بەکاردەهێنێت، نەك تەنها بۆ زاڵبوون بەسەر بازاڕە جیهانییەکان بەڵکو بۆ ناچارکردنی گەلانی سەربەخۆ بۆ پابەندبوون بە ئەجێندای سیاسی خۆیەوە. باج و سزا و قەدەغەکردنی بازرگانی نەك وەك ئامرازی کێبڕکێی دادپەروەرانە، بەڵکو وەکو ئامرازی سیاسی بەکارهێنراوە، پەکین بە سەپاندنی ئەم باجە 34% پەیامێك دەنێرێت کە چیتر بەرگەی مامەڵەی نادادپەروەرانە لەگەل ئەمریکادا ناکات. ئابووری چین – خێراگەر و هەمەچەشنە – لە مێژە خۆی بۆ ئەم جۆرە سیناریۆیانە ئامادە کردووە. سیاسەتەکانی وەك وەبەرهێنانی “دوو سووڕانەوە” لە خۆبژێوی تەکنەلۆژی، و هاوبەشی لە ڕێگەی دەستپێشخەری پشتێن و ڕێگا، وابەستەیی چینیان بە بازاڕەکانی ڕۆژئاوا کەمکردووەتەوە،چین گۆشەگیر نییە. بەیەکەوە گرێدراوە و کاریگەرە و ئامادەکراوە. لەبەرامبەردا ئەمریکا ئێستا خۆی لە دۆخێکی ناجێگیردا دەبینێتەوە. لەگەڵ بەرزبوونەوەی هەڵاوسان و ناسەقامگیری سیاسی و بچووکبوونەوەی متمانەی جیهانی، سیاسەتی شەڕی بازرگانی واشنتۆن کاردانەوەی دەبێت. بەکارهێنەرانی کاڵای ئەمریکی کە لە ئێستاوە بارگرانییان لەسەرە بەهۆی تێچووی زۆرەوە، ئێستا ڕووبەڕووی نرخێکی بەرزتر دەبنەوە. کۆمپانیا ئەمریکییەکان کە پشت بە بازاڕی چین دەبەستن – لە کۆمپانیا زەبەلاحەکانی تەکنەلۆژیاوە تا کشتوکاڵ – هەست بە تیژی ئەو چەقۆیەی چین دەکەن،لە ئاستی جیهانیدا وڵاتان دەست دەکەن بە گەڕان بۆ دوای

هاوبەشەکی متمانەپێکراوی ئابووری جگە لە ئەمەریکا. پسپۆرانی چینی پێیانوایە: “بڵێسەی ئەم شەڕە بازرگانییە لە کۆتاییدا دەستی دەستدرێژکارەکە دەسوتێنێ”، چین دەستپێشخەری ئەم ململانێیە نییە، بەڵکو بە ئیرادە و ڕوونی بەرگری لە سەروەری و داهاتووی ئابووری خۆی دەکات. چین پابەندە بە بازرگانی دادپەروەرانە و هاوکاری نێودەوڵەتی و گەشەپێدانی دوولایەنە، بەڵام ڕێگە نادات بەرژەوەندییەکانی لە قوربانگای سیاسەتی ناوخۆیی ئەمریکا یان تەماحی هەژموونی ئەمریکادا بکرێتە قوربانی. لەم شەرە ئابوورییەدا، تەنیا پەیوەندی بە باج و بازرگانییەوە نییە – پەیوەندی بە بەهاکان، دیدگا و داهاتووی سەرکردایەتی جیهانییەوە هەیە. سەردەمی باڵادەستی تاکلایەنە لە کاڵبوونەوەدایە. ئەوەی جێگەی دەگرێتەوە دەبێت لەسەر ڕێزگرتنی یەکتر بنیات بنرێت نەك زۆرەملێ.

پاش 18 ساڵ لە دەرچوونی بڕیارەکان هێشتا تۆمەتبارانی ئەنفال هیچ لێکۆڵینەوەیەکیان لەگەڵ نەکراوە

لە رێکەوتی 2007-5-20 ەوە بە فەرمی بڕیاری دەستگیرکردنی 423 تۆمەتباری ئەنفال لە لایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە دەرچوو، هاوکات پاش ئەوەی دادگای باڵای تاوانەکانی عێراقی بە کیتابێکی فەرمی بە مێژوو و ژمارە ((رس/10/83) لە بەرواری 11/8/2010) ئاراستەی وزارەتی شەهیدان و کاروباری ئەنفالکراوانی سەر بە حکومەتی هەرێمی کوردستانی کردووە، داوای دەستگیرکردنی تۆمەتبارانی ئەنفال دەکات کە نیشتەجێی هەرێمی کوردستانن، هەمان نامە ئاراستەی سەرۆکایەتی هەرێم و سەرۆکایەتی حکومەتی هەرێم و وزارەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستانیش کراوە، پێشتریش پارلەمانی کوردستان بە پێی بڕیاری ژمارە 2ی ساڵی 2008 ی پارلەمانی کوردستان کە داوا کراوە تاوانبارانی ئەنفال لە لایەن وزارەتی ناوخۆی هەرێمی

کوردستانەوە دەستگیر بکرێن .
تا ئێستا هیچ کام لەم تۆمەتبارانە کە لە لایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە ناویان دیاریکراوە نە چوونەتە بەردەم دادگا، نە هەوڵیش دراوە ناویان لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بدرێتە پۆلیسی ئینتەرپۆل کە چەندین جار داواکراوە، هەرچەندە ئەم داواکراوانە ژمارەیەکی زۆریان مردوونە، نەك هەر لایەنە دادوەرییەکە زیانی بەرکەوتووە، بگرە ئەوانیش بەشێکن لەو مێژووەو زۆر لایەنی شاراوەیان لەگەڵ خۆیانا برد.
چونکە ئەم تۆمەتبارانە بە هاوتای قوربانیان لە روی دیاریکردنی حەقیقەتی تاوانەکە بگرە زیاتریش مانەوەیان بە دۆسیەکە گرنگە بۆ دەرخستنی ئەو بەشەی راستییەکان لای ئەوانە، لاپەڕەی گرنگی تاوانەکان لە باخەڵی ئەماندایەو لایەنێکی گرنگی دەرخستنی حەقیقەتەکانن.
لە یادی 37 ساڵەی تاوانی ئەنفال داواکارین :
1- ئەو تۆمەتبارانەی ناویان لە دادگای باڵای تاوانەکان وەك تۆمەتبار هاتەتەوە بدرێنە دادگا، بەمەش تاوانباران سزای خۆیان وەربگرن و بێتاوانیش لەو ناوانە مافەکانیان بۆ دەگەڕێتەوە ئیتر وەك تاوانباری ئەنفال کە گەورەترین سزایە نامێنن.
2- لیستی تۆمەتبارای جینۆسایدی گەلی کورد بدرێتە پۆلیسی نێودەوڵەتی ئینتەرپول.
3- سەرلەنوێ پێداچونەوەی ورد بە دۆسیەی دادگایی ئەنفالدا بکرێتەوە و هۆکاری نەبوونی ناوی هەندێك لە تاوانباری گەورەی وەك نزار خەزرەجی لە لیستەکە رونبکرێتەوە.
4- پێویستە تۆمەتبارانی ئەنفال لە دامودەزگاکانی حکومەتی هەرێم وەك تۆمەتبار سەیر بکرێن بە تایبەت لە وەزارەتی داد و ئەنجومەنی دادوەری و وەزارەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان.
5- پارتە سیاسییەکان ئەستۆپاکی خۆیان لە بوونی تۆمەتباران لە ریزەکانیان رابگەیەنن.
لیستی ناوی سەرجەم تۆمەتبارانی راگەیەنراو لە عێراق و هەرێمی کوردستان.
1- وفیق عجیل السامرائی معاون مدیر الستخبارات العامة
2- ولید نایف شبیب مدیر شعبة الشمال
3- حامد یوسف حمادی سکرتیر رئیس الجمهوریة
4- ابراهیم نصرالله
5- احمد بیجو
6- احمد جبار جباری
7- ارشد احمد زیباری

8- اسعد جانگیر هرکی
9- اسماعیل عزیز ئاغا زنگنە
10- اسماعیل محمود رسول ئاغا بشدری
11-الرائد (درع) (محسن کرجی رجی) ك د ب / 51
12-الرائد (صباح نازم رقیب السورجی) امر ف2 دفاع وتنی
13-الرائد (عبدالستار عتاالکبیسی) امین سر قیادة شعبة اربیل العسکریة
14-الرائد (ق خ) (عبدالحمزة اسماعیل حمزة) امر بتخ / 64امغ 2 فل 6
15-الرائد (محمد سالم حسین) امین سر قیادة شعبة التامیم العسکریة
16-الرائد (مدم) (زیدان خلیفة لفتة) امر ك مدم /957
17-الرائد (مدم) (علی کرمش حسن) امر ك م/79
18-الرائد (مدم) (نوری حامد احمد) امر ك م/956
19-الرائد الرکن (صادق صوب الله محمد) لمخ 2 فل /4
20-الرائد التیار (ادریس ابراهیم محمد) =
21-الرائد التیار (انور حمدامین) السرب/4
22-الرائد التیار (عبدالحمید فرحان عبدالحمید) =
23-الرائد التیار (عمران کازم هندی) السرب/2
24-الرائد التیار (فریق محمد علوان) =
25-الرائد التیار (مهدی علی حسن) =
26-الرائد التیار (یونس صالح سلمان) السرب/30
27-الرائد (ت ن) (غازی مجبل خلف) ت ن فل /1
28-الرفیق الرائد (انور رحیم تەها) امین سر قیادة الحارس العسکریة
29-العقید (احمد سالم جاسم السامرائی) امین سر قیادة شعبة قوات نصر العسکریة
30-العقید (بدیوی حسن صالح) امین سر قیادة فرع الرشید العسکری
31-العقید (حاتم عبدالکریم خماس) مدیر امن السلیمانیة
32-العقید (خلف عبدالله عمیرة) امین سر قیادة شعبة الفارس العسکریة
33-العقید (درع) (فاروق محمد حسن) لمغ/2 فل 4
34-العقید (رشید احمد سدخان) امین سر قیادة شعبة المعتصم
35-العقید (عبدالحکیم توفیق حسون) امین سر قیادة شعبة الشیبانی العسکریة
36-العقید (عبدالرزاق حمید محمد) م ا م ق ق جج د و /1

37-العقيد (عبدالقادر عبدالرحمن قدو) امر كتيبة مدفعية ميدان /78
38-العقيد (على عبد غزال) امر مدفعية ميدان /فق 23
39-العقيد (مدم) (حسين محمد حسن) مقر مدم ق ق جح د و /1
40-العقيد (مدم) (فخرى احمد محمد على) مقدم لوائ مدم فق /4
41-العقيد (مش) (شهاب احمد على) امر لمغ /2 فل 4
42-العقيد (مش) (فوزى جواد هادى) امر ل /19
43-العقيد (مش) (قيس ابراهيم مدحت) امر ل /445
44-العقيد (مشاة) (محمد يعقوب يوسف) امر ل / 438
45-العقيد (مشاة) (نزار احمد شهاب) امر ل /39
46-العقيد الركن (ق خ) (خالد بهلول العيبى) امر لمغ 1فل 1خ
47-العقيد الركن (مش) (على حسين على) رئيس اركان فق /4
48-العقيد التيار (رياز محمد عبدالسعدى) =
49-العقيد التيار (نجم عبدالرزا عبدالواحد) =
50-العقيد التيار الركن (اسماعيل سعيد فارس) امر ج ت ج /1
51-العقيد مشاة (صلاح داود عبدالله)
52-العميد الركن (على حسين الصفار) ر ا ق جح د و /1
53-العميد (ا س) محمد مصتفى اسماعيل شعبة الامن الداخلى فل /5
54-العميد (خلف نجم جاسم) امين سر قيادة شعبة ابى زرالغفارى العسكرية
55-العميد (درع) (كامل زيدان خلف) م1م فق /33
56-العميد (رافع حمدون زنون) امر القوات الاولى
57-العميد (سمير توفيق فتحى) امر ت ن ق ق جح د و /1
58-العميد (على لفتة حسين العقابى) امير سر شعبة خالد العسكرية
59-العميد (غانم خالد سليمان الجماس) امين سر قيادة شعبة القعقاع العسكرية
60-العميد (ق خ) (على حسين مزعل) امر لمش /72
61-العميد (ق خ) (نصيف جاسم حمادى) امر لمغ 2 فل /6
62-العميد (محمد خيرى محمد سعيد) امير سر قيادة شعبة شرحبيل العسكرية
63-العميد (مدم) (حبيب خزر ابراهيم) امر مدم فق /4
64-العميد (مدم) (متر محمد صالح) امر مدم فق /33
65-العميد (مش) (تلعت سليمان ولى) امر قاتع دوكان
66-العميد (مش) (عارف حميد حاتم) امر جح د و /4
67-العميد الركن (ابراهيم خليل ابراهيم) قائد فق /37
68-العميد الركن (امير جاسم حمو) قائد فق /7
69-العميد الركن (زهير يونس على) قائد قوات /50
70-العميد الركن (صباح اسماعيل) قائد قوات /45

71-العميد الركن (صباح نورى علوان) قائد فق /27
72-العميد الركن (عبدالالة حامد العناز) قائد فق /21
73-العميد الركن (عبدالامير علوان حسين) قائد قوات /38
74-العميد الركن (عبدالجليل عبدالحميد محسن) قائد فق /29
75-العميد الركن (عبدالمجيد عباس وهيب) قائد فق /2
76-العميد الركن (على احمد محمد صالح) قائد فق /46
77-العميد الركن (على عزيز الفدعم) شعبة الامن الداخلى فل /1
78-العميد الركن (غانم صالح حسن) قائد قوات جحفل الدفاع الوتنى /5
79-العميد الركن (مدم) (عتاالة ايوب خلف) رئيس اركان فق /33
80-العميد الركن (مزهر عبد مهدى) ر ا ق جح د و /1
81-العميد الركن (ناصر سعيد توفيق) قائد قوات /50
82-العميد الركن ق خ (دريد مصتفى شاكر) قائد فق /40
83-العميد الركن مشاة (عبد عون نعمة نصور) قائد فق /24
84-العميد الركن (على صالح حمودى الدورى) امين سر قيادة شعبة موسى بن نصير العسكرية
85-الفريق (الحكم حسن على) مدير تيران الجيش (عزو القيادة العامة للقوات المسلحة)
86-الفريق الركن (نعمة فارس حسين) معاون رئيس اركان الجيش للتدريب
87-اللوائ (حسن حسين) مدير منزومة استخبارات المنتقة الشمالية
88-اللوائ (عبد سلمان حمندى) امير سر فرع عمورية العسكرية
89-اللوائ الركن (اياد خليل زكى) قائد ق ق جح /د و /1
90-اللوائ الركن (حميد شاكر محمود) قائد فق /41
91-اللوائ الركن (خالد محمد عباس الجبورى) مدير منزومة استخبارات المنتقة الشرقية
92-اللوائ الركن (رمزى محمود عبدالة) قائد فق مش /33
93-اللوائ الركن (سعد شمس الدين خالص) قائد ق جح د و /1
94-اللوائ الركن (عصمت صابر عمر) قائد فق /4
95-اللوائ الركن (على محمد شلال) قائد فق /39
96-اللوائ الركن (غائب حسون غائب) قائد القوة البحرية (عزو القيادة العامة للقوات المسلحة)
97-اللوائ الركن (محمد تاهر توفيق) قائد فق /35
98-اللوائ ق خ (اياد شعبان رمزى) قائد قوات /42
99-المستشار (بابكر وسو محمد) فوج الدفاع الوتنى /112

100-المستشار (جمال خزر خالد الدوبردانى) فوج الدفاع الوتنى/110
101-المستشار (جمال فقى حسين) ف د و /97
102-المستشار (خليل عبدالله ابراهيم الشرفانى) ف د و /109
103-المستشار (سليم مهند رسول ئاغا) فوج الدفاع الوتنى /98
104-المستشار (سوارة فتاج مزح الجاف) ف د و /239
105-المستشار (شريف محمود معروف) ف د و /136
106-المستشار (شيخ مجيد بايز حسن) كف د و /61
107-المستشار (صابر احمد رقيب محمد السورجى) ف د و /2
108-المستشار (عباس بايز بالواغا) فوج الدفاع الوتنى /91
109-المستشار (عباس حاجى اغاسرسيان) فوج الدفاع الوتنى /66
110-المستشار (عسمان عبدالرحمن فتح الله) ف د و /165
111-المستشار (عمر احمد على) ف د و /171
112-المستشار (عمر بابكر سليم) فوج الدفاع الوتنى /114
113-المستشار (فخرى اسماعيل عبد القادر) ف د و /133
114-المستشار (قادر شفيق نعمان) ف د و /63
115-المستشار (قاسم فارس تاهر مصتفى اغا) ف د و /85
116-المستشار (لتيف احمد محمد الزيبارى) فوج الدفاع الوتنى/1
117-المستشار (مامند حمد مولود) ف د و /51
118-المستشار (محمد تاهر يونس محمد (رينكاوى) ف د و /107
119-المستشار (محمد على رسول) فوج الدفاع الوتنى/148
120-المستشار (محمود حمه رسول اغا) فوج الدفاع الوتنى/26
121-المستشار (نوزاد انور بتواته) فوج الدفاع الوتنى /4
122-المستشار مام يحيى (كويه) فوج 86 دفاع وتنى
123-المستشار ميرزا اسماعيل شرف رزا مستشار فوج 207 دفاع وتنى
124-المستشار (حسين محمد عسمان) فوج الدفاع الوتنى /175
125-المقاتل (محمد كامبنى بانواغا) معاون مستشار ف و /147
126-المقدم (ادريس سعيد محمد) امين سر قيادة شعبة زاخوش العسكرية
127-المقدم (اسماعيل محمود عبد خلف) امين سر قيادة شعبة المنصور العسكرية
128-المقدم (حاتم متنى العواد) امين سر قيادة شعبة السليمانية العسكرية الاولى
129-المقدم (حسن احمد عبدالله) امر د ج ق ق جح د و /1
130-المقدم (درع) (عبدالكريم عبدالهادى سالم) امر ك د ب /41
131-المقدم (صلاح صبرى محمود) امين سر قيادة شعبة السليمانية العسكرية السانية
132-المقدم (زارى عبدالكريم هادى) ز امن ق ق جح د و /1

133-المقدم (عبدالستار جواد حمزة الحديسى) مدير ادارة فرع عمورية العسكرية
134-المقدم (مدم) (حسين فزل الدين عبدالقادر) امر ك م م /22
135-المقدم (مدم) (صحاب جدوع زياب) امر ك م م /10
136-المقدم (مدم) (صلاح الدين محمد عبدالكريم) امر ك مدم /662
137-المقدم الركن (حسين على حميد) امر ل /36
138-المقدم التيار (محمد فوزى حسن محمود) =
139-المقدم التيار (احمد رشيد فتنة المعازيدى) =
140-المقدم التيار (خزير عيسى جواد) =
141-المقدم التيار (عبدالرزاق ابراهيم عبدالرزاق) ج ت ج /1
142-الملازم (فرهاد مامند حمد) ف د و /51
143-الملازم التيار (حسام ابراهيم حمود) السرب/107
144-الملازم التيار (خالد مال الله مردان) السرب /2
145-الملازم التيار (رزوان غازى احمد) السرب /4
146-الملازم التيار (عماد شلبى محمد) السرب/2
147-الملازم التيار (عماد عباس محسن) السرب /2
148-الملازم التيار (فازل عباس محسن) السرب /2
149-النقيب (اسلحة) (وعد محمد على) السرب /2
150-النقيب (عبدالكريم صالح جواد) ممسل من منزومة الاستخبارات العسكرية
151-النقيب (ق خ) (حمزة خزر حمزة) امر بت خ /17
152-النقيب (ق ف) (عبدللة حسن صالح) مستشار ف د و /151
153-النقيب التيار (صباح على حسن) السرب /2
154-النقيب التيار (غالب شايع زيارة) السرب /2
155-انور محمد رەزا محمود الجاف
156-برهان شوانى
157-بكر على حاج مشير
158-بكر كريم غفور
159-توفيق جبار قارمان
160-سامر نصيف جاسم محافز كركوك
161-جاسم محمد زيبارى
162-جبار شيخ هادى
163-جبار موسى قەر هنجيرى (جيهاد)
164-جعفر عبدالكريم البرزنجى محافز السليمانية
165-جمال حسين دووزى
166-جوهر محى جانگير هەركى
167-جيا سورجى

168-حجاج عبدالغفور خالد دوب□ ردانى
169-حسن محمود بك امين ه□ورامى
170-حسيب محمد نجم جبارى
171-حمدامين حم□ شاسوار مختار قري□ (كانى ميل)
172-حمز□ عباس مامند ئاكو
173-حم□ى حاجى حسين
174-خالد محمود احمد على غوار□
175-خزير فتاح حسين كاميش
176-خيرالل□ دوزى استخبارات
177-رسول مامند قيردولى
178-زيد سورجى
179-سعيد عدنان جبارى
180-سعيد محى الدين احمد زنكن□
181-مستشار سيد ر□زا س□يد ت□ها (سيد مانكا)
182-سيد مجنون
183-شامل درويش
184-شريف حم□ شريف (ش□ف□ى خاتون)
185-شريف محمد كرداوى
186-شهاب احمد وايرمن
187-شيخ احمد برزنجى
188-شيخ برهان مدير ناحي□ (زراين)
189-شيخ جلال صالىى
190-شيخ روناك
191-شيخ سعاد تالبنى
192-شيخ صلاح نقشبندى
193-شيخ كريم شيخ شهاب
194-شيرزاد على ب□ل□ك□
195-تارق شفيع كافروش
196-تارق عزيز ر□زا ئاغا
197-تاهر عسمان روستم امر سري□ –فوج 53/
198-عاصف احمد زيبارى
199-عاصى حم□ ديز□ استخبارات
200-عبدالجبار محسن مدير التوجي□ السياسى يحزر اجتماعات القياد□ العام□ للقوات المسلح□
201-عبدالكريم محمد سليم شوشى زيبارى
202-عبدالل□ كاك امير (ع□ب□ ك□ركوكى)
203-عبد محمد عبدالل□ مدير امن شقلاو□

204-عبداللە حسن صالح بابان
205-عبدالمجيد حسين اسماعيل شيخكى
206-عدنان عبداللە نجم الجاف
207-عزيز حسن فتاح
208-على حسن عزيز قائمقام جمجمال و عزو فرع
209-على لوت ماسى
210-عمر حاجى بادينان
211-عمر حاجى صالح
212-عمر حمە رستم
213-عمر خزر حمد سورجى
214-فواد كريم بايز هموند
215-فارس محمد قادر عزيز سورجى
216-قاسم رشيد درەيى
217-كامران احمد (كامران سور) خارج القتر فى ايران-بير انشار
218-كامل شيخ هادى
219-كمال حمە مام سورانى
220-كمال محمد حيدر (كمال شصە)
221-محمد جوهر كوران
222-محمد شيخ عبدالكريم برزنجى
223-محمد قادر ئاغا سورجى
224-محمد كريم شوشى زيبارى
225-محمد كلحى ريكانى
226-محى الدين حمە رحيم
227-مدحت توفيق داودى
228-ملا حسين روغزايى استخبارات
229-ملا عوزير
230-ملازم اول تيار (احمد ابراهيم احمد) ج ت ج /1
231-ملازم اول تيار (احمد سلمان زناد) السرب /2
232-ملازم اول تيار (احمد عابد داود) =
233-ملازم اول تيار (اسكندر ابراهيم جمعە) =
234-ملازم اول تيار (الهام عون الرفيق يونس) ج ت ج /1
235-ملازم اول تيار (امانج منازل خزر) السرب /21
236-ملازم اول تيار (انمار محمد احمد) ج ت ج /1
237-ملازم اول تيار (حسين على عبداللە) السرب /106
238-ملازم اول تيار (حميد منصور خليل) السرب /4
239-ملازم اول تيار (خالد عبدالعزيز عبداللە) ج ت ج /1
240-ملازم اول تيار (خلف حسين علاوى) ج ت ج /1

241-ملازم اول تيار (رمزان متلك احمد) =
242-ملازم اول تيار (سالم فتحى حسن) ج ت ج /1
243-ملازم اول تيار (سعد احمد قاسم) السرب /30
244-ملازم اول تيار (سعد عبدالرحمن سعيد) السرب /4
245-ملازم اول تيار (شجاع ياس روحى) ج ت ج /1
246-ملازم اول تيار (شلال رشيد عتيە) =
247-ملازم اول تيار (زيائ جعفر رازى) السرب /4
248-ملازم اول تيار (تەها فتحى صالح) السرب /2
249-ملازم اول تيار (تەها محمد احمد) السرب /2
250-ملازم اول تيار (عبدالكريم جدعان على) =
251-ملازم اول تيار (عدى حاتم لفتە) السرب /2
252-ملازم اول تيار (على حسين سلمان) السرب /41
253-ملازم اول تيار (فارس ابراهيم رشيد) السرب /41
254-ملازم اول تيار (قيس حبيب مصتفى) =
255-ملازم اول تيار (كريم ياسين زيدان) السرب /41
256-ملازم اول تيار (ليس عبدالعزيز عبداللە) السرب /106
257-ملازم اول تيار (محمد خزعل فيصل) =
258-نامق رقيب السورجى
259-نامق عبدالكريم مختار قريە (بى باز)
260-عبدالرحمن عبدالكريم
261-يحيى الجاف محافز اربيل
262-يعرب الربيعى مدير امن الموصل
263-اسود النعيمى امين سر فرع السليمانيە
264-تارق كافى امين سر فرع دهوك
265-صايل العبدلى امين سر فرع الموصل
266-نزار يونس امين سر فرع نينوى
267-خزر الدورى امين سر فرع كركوك
268-تاهر جليل الحبوش
269-عميد فتاح بك جاف مستشار فوج (35)
270-زاهر اغا كويە مستشار
271-عدنان ديسكو مستشار
272-تارق كاكەيى مستشار
273-سعيد غيدان (حمە سعيد) مستشار
274-مجيد غيدان معاون مستشار
275-شمال رفعت كلى امر سريە
276-حمە كريم حمە فرج مختار قريە سيتلان
277-مصتفى سليمان وزە امر سريە

278-عمر حمە على جرمكا مستشار
279-جبار دريز مفرزە خاصە
280-صابر سورجى مستشار
281-مامند قشقە مستشار
282-على سلمە جوارتايى مفرزە خاصە
283-حاج على نبياوا مفرزە خاصە
284-عقيد حميد عسمان مستشار فوج 300
285-انور حسو مفرزە خاصە
286-سيد قدرت مقاتل
287-محمد كاوانى مفرزە خاصە
288-حمە بوخجى مستشار
289-ابراهيم بالول اغا مستشار
290-عمر صوفى مفرزە خاصە
291-عمر حسين (عمر عرب) مفرزە خاصە
292-قالە ى عە زە نالبند
293-صلاح شينە مفرزە خاصە
294-ميرزا حسن مستشار
295-محمد حسين نورى مفرزە خاصە
296-عمر اغا مستشار
297-حسين حمە سور اغا مستشار
298-ئاوات احمد حسن رش مستشار فوج 266
299-احمد جميل امين مستشار فوج 240
300-احمد صوفى اسماعيل صالح مستشار فوج 356
301-احمد كويخا رجب مستشار فوج 90
302-اسعد سليم حاجى ئاغا مستشار فوج 302
303-انور رشيد خزر ميران مستشار فوج 52
304-انور ميرزا ابراهيم كلى مستشار فوج 209
305-ابراهيم احمد ابراهيم منتك مستشار فوج 22
306-ابوبكر فقى الصالحى مستشار
307-بايز عزيز رشيد باوجان مستشار فوج 213 و منح نوت الشجاعە
308-بهرام محمد عبدالرحمن محمد مستشار فوج 11
309-برهان توفيق بابكر هاورامى مستشار فوج 238
310-توفيق حمە فرج حمە رستم ناورولى مستشار فوج 70
311-توفيق سليمان ياسين بروارى مستشار فوج 113
312-تارق سعيد براهيم مزورى مستشار فوج 19021-الرائد التيار (انور حمدامين) السرب/4
313-تەيب محمد عسمان (شيخ تەيب) مستشار فوج 203

314-جاسم محمد فارس محمد مستشار فوج 225
315-كركيس حميد حيدر مستشار فوج 156
316-جلال اسعد رەزا جرمكايى مستشار فوج 79
317-جلال شيخ نجم الدين كريم مستشار فوج 135
318-جلال محمد عبدالرحمن هلالى مستشار فوج 198
319-جلال محمود صالح برادوستى مستشار فوج 232
320-جمال نصرالدين عزيز مستشار فوج 357
321-جميل كريم مجيد اغا كورى مستشار فوج 29
322-جعفر انور سليمان مستشار فوج 305
323-حسين جهانكير جادر مزورى مستشار فوج 9
324-حسين حمە فتاح قادر مستشار فوج 120
325-حسين خزر حمد مستشار فوج 6
326-حلمى سعيد قادر محمد جاف مستشار فوج 199
327-حمود عمر صالح تاجالدين ميرنى مستشار فوج 71
328-خالد قاسم محمد امين مستشار فوج 270
329-خالد شيخو مراد مستشار فوج 226
330-خزر عبداللە حسين مستشار فوج 210
331-خورشيد اسعد رسول مستشار فوج 253
332-رحيم كريم قادر مستشار فوج 244
333-دلسوز خزر مينە بلباس مستشار فوج 235
334-رشيد صالح رشيد ئتروشى مستشار فوج 227
335-زاهر تاهر توفيق مستشار فوج 150
336-سمكو عبدى حسن زدكى مستشار فوج 54
337-شكر جندى عنتر مزورى مستشار فوج 272
338-صادق زيرو امين مستشار فوج 36
339-صالح احمد اسماعيل الروفى مستشار فوج 255
340-صباح اسماعيل خزر مستشار فوج 351
341-صديق على محمد امين هارونى مستشار فوج 245
342-صلاح الدين خزر رسول مستشار فوج 241
343-عادل توفيق رشيد مستشار فوج 206
344-عبدالرحمن عاصى عزالدين مستشار فوج 322
345-عبدالقادر مستەفا محمد مستشار فوج 182
346-عبدالكريم حسين خالد مستشار فوج 346
347-عبداللە فيصل عبداللە ماوانى مستشار فوج 333
348-عبدالكريم سعدى سليمان سعدى مستشار فوج 285
349-عدنان عبداللە احمد جبارە مستشار فوج 231
350-عرب صالح عمر قادر مستشار فوج 218

351-علائ محمد امین عیسی مستشار فوج 306
352-علی احمد حاجی شعبان مستشار فوج 93
353-علی سلیمان حسین مستشار فوج 224
354-علی عبوش عبدی غزال مستشار فوج 59
355-عونی حاجی مستفا جبرائیل مستشار فوج 103
356-علی احمد محمد هارونی مستشار فوج 197
357-علی اورحمان حسن مستشار فوج 168
358-عمر مردخان جلیل مستشار فوج 116
359-عمر مجمد حیدر مستشار فوج 246
360-عمر بشار صالح مستشار فوج 152
361-عمر حسن رسول کردی مستشار فوج 28
362-عصمت دینو بیری مستشار فوج 157
363-غیاس توفیق سلیمان یاسین مستشار فوج 113
364-فاتح تاهر مستفا عبدالقادر مستشار فوج 354
365-فاروق رشید علی محمد نورولی مستشار فوج 196
366-فازل مستفا حسن برواری مستشار فوج 208
367-فرهاد مامند حمد مولود مستشار فوج 35
368-قادر محمود خلیف عبدالصمد مستشار فوج 31
369-قادر محمد رشید عبدالقادر مستشار فوج 252
370-قاسم کریم احمد محمود مستشار فوج 237
371-کریم خان محمود خلیف مستشار فوج 40
372-مجید سلیمان احمد جاف مستشار فوج 364
373-مجید شیخ بایز حسن مستشار فوج 61
374-محمد جوهر اسماعیل صالح مستشار فوج 108
375-محمد شیخ معروف بیر داود مستشار فوج 49
376-محسن محمد یاسین مستشار فوج 155
377-محمد تاهر رشید حم امین مستشار فوج 254
378-مجمد حم امین حسین زراری مستشار فوج 216
379-محمد سعید محمود شمیرانی مستشار فوج 118
380-محمد عمر امین جمیل (باساکی) مستشار فوج 81
381-محمد نجیب صادق بهائ الدین مستشار فوج 119
382-محمد حمز زازلیی مستشار فوج 204
383-محمود احمد شریف غوار مستشار فوج 122
384-محمود حسین محمود علی مستشار فوج 356
385-محی الدین عزیز محمد بابا علی مستشار فوج 242
386-مشیر ابراهیم احمد مستشار فوج 46
387-مشیر هادی حمد اغا مستشار فوج 48

388-نجم الدين صالح محمد برزنجى مستشار فوج 174
389-نورى حسن مراد برزنجى مستشار فوج 111
390-هلكورد عبدالكريم الكنزانى مستشار فوج 83
391-هوشيار سليم احمد باشا مستشار فوج 215
392-وهاب رحمان حمد امين مستشار فوج 153
393-يونس رمزان غوارە مستشار فوج 243
394-حمە خان دارە رشيد منح نوت الشجاعە بموجب المرسوم الجمهورى رقم (808)
395-حمە رشيد عبدالرحمن عبدالرحيم =
396-خزير رشيد بحرى =
397-سالار نصراللە قادر =
398-سعيد احمد شيشە =
399-سعيد قادر محمد الجاف =
400-شيخ محمود سيد كول =
401-صالح احمد حسين =
402-عباس حاجى اغا رسول =
403-فتاح كريم فتاح =
404-كريم عبداللە محمد =
405-كسرى محمد سعيد محمد فتاح =
406-محمد حسن على ميرزا =
407-محمود حمە امين حمە صالح =
408-ابراهيم على ملو الزورى =
409-تحسين شاويس سعيد =
410-رشيد حمد امين عزيز =
411-رەزا تەها محى الدين =
412-رفعت محمد على =
413-زيرك تاهر سعيد =
414-سعاد فيزاللە محمد =
415-تاهر على عبدالرحمن =
416-محمد سليم قادر عوسمان =
417-مدحت توفيق منصور =
418-معتصم عبدالكريم حسين =
419-محمد صادق محمد شوانى منح نوت الشجاعە بموجب المرسوم الجمهورى رقم (809)
420-عمر محمود محمد ماموى =
421-ابراهيم نصرالدين عزيز البرزنجى منح نوت الشجاعە بموجب المرسوم الجمهورى رقم (1014)

422-محمد عیسی بیرویس عیسی الجاف =
423-محمد سعید احمد محمد الهارونی =

ئەمەی خوارەوەش ناوی 258 تەمەتباری ئەنفالی دانیشتووی هەرێمی کوردستانە، کە حکومەتی هەرێمی کوردستان هێزی گرتن و دادگاییکردنیانی نییە .

1. محمد کریم شوش زێباری
2. خورشید اسعد رسول
3. خدر عبدالله حسین
4. خالد شیخە مراد
5. خالد قاسم محمدامین
6. حمود عمر صالح تاج الدین میرنی
7. حلمی سعید قادر محمد جاف
8. حسین خدر حمد
9. حسین حمە فتاح قادر
10. نامق رقیب سورچی
11. عاصف احمد زیباری
12. عبدالکریم محمد سلیم شوش زیباری
13. عبدالله کاك امیر(عەبە کەرکوکی)
14. عبدالله حسن صالح بابان
15. عدنان عبدالله نجم الجاف
16. اسماعیل محمود رسول ئاغە پشدری
17. اسماعیل عزیز ئاغە زنگەنە
18. احمد بیجە
19. احمد جبار جباری
20. محمد جوهر گەران
21. کمال محمد حیدر(کمال شمە)
22. کمال حمە مام سورانی
23. کامران احمد(کامران سور)
24. محمد شێخ عبدالکریم برزنجی
25. عمر حاجی بادینان
26. علی لوت ماسی
27. عمر خدر حمد سورچی
28. فۆاد کریم بایز هموند
29. فارس محمد قادر عزیز سورچی
30. عادل توفیق رشید

31. عبدالله حسن صالح
32. جلال محمد عبدالرحمن هلالی
33. جلال شیخ نجم الدین کریم
34. جلال اسعد ره زا چ□ره□گایی
35. گرکیس حمید حیدر
36. جاسم محمد فارس محمد
37. ته یب محمد عوسمان (شێخ ته یب)
38. عمر محمود محمد ماموبی
39. محمد صادق محمد شوانی
40. عمر محمد حیدر
41. عمر مردخان جلیلە
42. علی اورحمان اسعد
43. علی احمد محمد هارونی
44. عونی حاجی مصگفی جبرائیل
45. علی عبوش عبدی غزالە
46. علی سلیمان حسین
47. علی احمد حاجی شعبان
48. شیخ برهان
49. شیخ جلال صالەیی
50. شیخ سعاد تالنی
51. شیخ روناك
52. عمر حمە رستم
53. کامل شیخ هادی
54. عمر حاجی صالح
55. عبدالمجید حسین اسماعیل شیخکی
56. ملا حسن روغزایی
57. شیخ کریم شیخ شهاب
58. سید مجنون
59. شامل درویش
60. حمەی حاجی حسین
61. جبار موسی قرەهەنجیری(جیهاد)
62. جعفر عبدالکریم برزنجی
63. جمال حسین دوزیی
64. چیا سورچی
65. حجاج عبدالغفور خالد دوبەردانی
66. حسن محمود بگ امین هواری
67. حسیب محمد نجم جباری

68. مامند حمد مولود
69. محمد علی رسول
70. محمود حمە رسول ا ًغا
71. نوزاد انور بیتواتە
72. مام یحی(کویە)
73. اسعد سلیم حاجی ئاغا
74. احمد کویخا رجب
75. احمد صوفی اسماعیل صالح
76. حمە بوخجی
77. میرزا حسن
78. انور حسو
79. محمد کاوانی
80. عمر حسن(عمر عرب)
81. سید قدرت
82. عمر صوفی
83. صلاح شینە
84. عمر اغا
85. هوشیار سلیم احمد پاشا
86. هلگورد عبدالکریم الکسنزانی
87. نوری حسن مراد برزنجی
88. نجم الدین صالح محمد برزنجی
89. مشیر هادی حمد اغا
90. مشیر ابراهیم احمد
91. محی الدین عزیز محمد باباعلی
92. محمود حسین محمود علی
93. محمود احمد شریف غوارە
94. محمد حمزە زازلەیی
95. محمد نجیب صادق بهاوالدین
96. محمد عمر امین جمیل(باساکی)
97. تاهر علی عبدالرحمن
98. محمد سلیم قادر عپمان
99. ابراهیم بالول اغا
100. عقید حمید عپمان
101. محمد شیخ معروف بیرداود
102. مجید سلیمان احمد جاف
103. کریم خان محمود خلیفە
104. قاسم کریم احمد محمود

105. قادر محمود خليف□ عبدالصمد
106. قادر محمد رشيد عبدالقادر
107. فرهاد مامند حمد مولود
108. فاتح گاهر مصگفى عبدالقادر
109. وهاب رحمان حمدامين
110. ميرزا اسماعيل شرف رچا
111. خدر فتاح حسين گاميش
112. رسول مامند قيردولى
113. زيد سورچى
114. سعيد عدنان جبارى
115. سعيد محى الدين احمد زنكنه
116. سيد ره زا سيد ته ها(سيد مانكا)
117. جبار دريز
118. حاج على نبياو□
119. على سلم□ چوارتايى
120. اسعد جانكيز هركى
121. محمد جوهر اسماعيل صالح
122. جوهر محى جانكيز هركى
123. ارشد احمد الزيبارى
124. محمد سعيد محمود شميرانى
125. محمد حم□امين حسين زرارى
126. محمد تاهر رشيد حم□امين
127. محسن محمد ياسين
128. محمد كانبى بانو اغا
129. حسين محمد عپمان
130. حم□خان دار□ رشيد
131. يونس رمچان غوار□
132. كيسرى محمد سعيد محمد فتاح
133. محمد حسن على ميرزا
134. تحسين شاويس سعيد
135. ابراهيم على ملو الزورى
136. محمود حم□امين حم□ صالح
137. رشيد حم□ امين عزيز
138. ر□زا ته ها محى الدين
139. رفعت محمد على
140. زيرك گاهر سعيد
141. سعاد فيچ الله محمد

142. عاصی حمە دیزە
143. دلسوز خدر مینە بلباس
144. فازل مصته فی حسن برواری
145. فاروق رشید علی محمد نورولی
146. کریم عبدالله محمد
147. فتاح کریم فتاح
148. عباس حاجی اغا رسول
149. صالح احمد حسین
150. جبار شیخ هادی
151. خیرالله دوزی
152. خالد محمود احمد علی غوارە
153. شیخ محمود سید گول
154. سعید قادر محمد الجاف
155. سعید احمد شیشە
156. سالار نصرالله قادر
157. خچیر رشید بحری
158. سعید غیدان (حمە سعید)
159. زاهر اغا کویە
160. عدنان دیسکو
161. مجید غیدان
162. گارق کاکەیی
163. صباح سورچی
164. عبدالکریم سعدی سلیمان سعدی
165. عبدالله فیصل عبدالله ماوانی
166. عبدالکریم حسین خالد
167. عبدالقادر مصته فا محمد
168. عبدالرحمن عاصی عزالدین
169. حمدامین حمە شاسوار
170. حمزە عباس مامند ئاکو
171. قالەی عەزە نالبند
172. مدحت توفیق داودی
173. ملا عوزیر
174. محسن کرچی رحی
175. صباح نازم رقیب السورچی
176. محمد کلحی ریکان
177. محمد قادر اغا سورجی
178. فرهاد مامند حمد

179. شیرزاد علی ب□ل□ک□
180. تارق شفیع کافروش
181. تارق عزیز ره زا اغا
182. شیخ صلاح نقشبندی
183. انور محمد رچا محمود الجاف
184. برهان شوانی
185. بکر علی حاج مشیر
186. بکر کریم غفور
187. جاسم محمد زیباری
188. محی الدین حم□ رحیم
189. نامق عبدالکریم
190. حم□ رشید عبدالرحمان عبدالرحیم
191. شمال رفعت کلی
192. مامند قشق□
193. عمر حم□ علی چ□رم□گا
194. مصته فا سلیمان وز□
195. حم□ کریم حم□ فرج
196. عمید فتاح بك جاف
197. یحیی جاف
198. گاهر عپمان روستم
199. بابکر وسو محمد
200. جمال خچر خالد
201. جمال فقی حسین
202. خلیل عبالله ابراهیم
203. توفیق سلیمان یاسین برواری
204. احمد جمیل امین
205. حسین حم□ سور اغا
206. ئاوات احمد حسن رش
207. توفیق حم□ فرج حم□ روسم نورولی
208. بهرام محمد عبدالرحمن محمد
209. باییز عزیز رشید باو□جانی
210. ابوبکر فقی صالحی
211. ابراهیم احمد ابراهیم منتك
212. انور میرزا ابراهیم گلی
213. انور رشید خچیر میران
214. علاو محمد امین عیسی
215. عرب صالح عمر قادر

216. عدنان عبدالله احمد جبارە
217. قاسم رشید دزەیی
218. غیاپ توفیق سلیمان یاسین
219. عصمت دینو بیری
220. عمر حسن رسول کردی
221. عمر بشار صالح
222. شریف حمە شریف(شەفەی خاتون)
223. شریف حمد کرداوی
224. شیخ احمد برزنجی
225. شهاب احمد وایرمن
226. صدیق علی محمد امین هارونی
227. صباح اسماعیل خچر
228. صالح احمد اسماعیل الرفعی
229. صادق زید وایرمن
230. شکر جندی عنتر مزوری
231. رشید صالح رشید اتروشی
232. زاهر تاهر توفیق
233. سمکو عبدی حسن زدکی
234. تارق سعید ابراهیم مزوری
235. حسین جیهانکیر جادر مزوری
236. جعفر انور سلیمان
237. جمیل کریم مجید اغا کوری
238. محمد عیسی بیرویس عیسی الجاف
239. ابراهیم نصرالدین عزیز البرزنجی
240. جمال نصالدین عزیز
241. جلال محمود صالح دوستی
242. صابر احمد رقیب
243. عباس بایز بالو اغا
244. عباس حاجی اخاسر سیان
245. عپمان عبدالرحمن فتح الله
246. عمر احمد علی
247. عمر بابکر سلیم
248. فخری اسماعیل عبدالقادر
249. قادر شفیق نعمان
250. رحیم کریم قادر
251. قاسم فاوس تاهر مسته فا اغا
252. له تیف احمد محمد الزیباری

253. سلیم مهند رسول
254. محمد تاهر یونس محمد(رینکاوی)
255. سوارە فتاح فرج الجاف
256. شریف محمود معروف
257. شیخ مجید باییز حسن
258. صلاح الدین خدر رسول

ڕێکخراوەکان:

ڕێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید- kwg

-تۆڕی ڕێکخراوە کوردستانییەکان لە پێناو دادگای تاوانی نێودەوڵەتی – Koncicc

-تۆڕی ئایکان کوردستان ـــ IKN

-ڕێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کۆکوژ لە کوردستان ـــ OAWMD

- هەڵمەتی دادپەروەری ـــ OJC
-ڕێکخراوی جیهانی بۆ چەکی کیمیاوی و بایەلۆجی-www
-هەڵمەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان

بە مەحمود دەرویش: دەنگێک لە کوردستانەوە.. نەوزاد مدحەت

لە سێبەری ئەو چیایانەی هیچ شتێک لە یاد ناکەن،
وشەکانت دەخوێنمەوە
ئەها ئەوەی بۆمانت نووسی:
(ليس للكوردي إلا الريح)
من دەزانم ئیتر تۆ
نە گوێت لە هاواری خەڵکەکەتە
نە نامەکەی من دەگات بە تۆ
تۆ بە حەسرەتێکی زۆرەوە
دونیایەک شیعر و هەڵوەستت جێهێشت و
خەت ڕەشتی

بەڵام،
لە قوڵای دێڕ بە دێڕی دێڕەکانتدا
ڕەنگدانەوەی خۆمی تێدا دەبینم
هەمان قورسایی ئاوارەبوون و مەرگ
وەک بارێکی قورس
لەسەر شانی منیش نیشتووە

شاعیری خەڵک، شاعیری فەلەستین
من لەگەڵت دەدوێم
لە دڵی پەرتەوازەی کوردستانەوە،
واق وڕماو و تاساو
دەڕوانمە سەردێڕی ئەو هەواڵانەی
باس لە کڕین و فرۆشتنی نیشتمانە
لە بازاڕەکانی عەقارا
ئەی دەبێت چی لە نیشتمانی من
ئاسانتربێت ب□ فرۆشتن!
کاتێک دەست□ پلاستیکەکانی ئەوانی تر،
بەڕوکەش خۆمان
هەر رێک وەک جرجەکانی ئێوە
دەشت و شارمان پارچە پارچە دەکەن
بۆ پڕکردنی زیاتری گیرفانیان
بێشەرمانە وەک نانێکی چەور
دەمانخەنە سەر مێزی دەسەڵاتدارە برسییەکان
شەقامەکانمان وەک کاڵا دەفرۆشن،
نرخ بۆ یادەوەرییەکانمان دادەنێن وەک موڵک،

دار زەیتوونەکانتان، دار گوێزەکانمان،
گەڵای جیاواز، هەمان ڕەگی بڕاو
شاعیر دەبێت چەندە گۆرانی بۆ ماڵ بڵێن
پێش ئەوەی دیوارەکان
جارێکی تر بمانگرنەوە ناو دڵی خۆیان؟

لە خەونەکانمدا، بە عەفریندا تێدەپەڕم
وەک چۆن تۆ بە بەیروتدا دەڕۆیشتی،
هەنگاوەکانی ژیان دەژمێرین
لە نێوانی مینە چێنراوەکانی مەرگدا

برای شاعیر، وشەکانت هەڵدەگرم

وەک تەزبیح بە ناو سنوورەکاندا،
هیوا لە نێوان پەنجەکانمدا دەچێنم
ئاوارەیی لە خەمدا دەکوژم
هەرچەندە دەزانم
ئەوەی لە غوربەتدا زیندوبێت رابردووە

بامەر لە سەودای کڕینی خاکمان بدەن
لە پەنای هێز و زوڵمدا
بەڵام خۆ گۆرانییەکانمان وەک هەوای چیا ئازادن،
لە خاڵی پشکنین و بەربەستەکان تێدەپەڕن،
بە دۆزینەوەی یەکتر لە بەرەبەیاندا.

ئازادی تەنها وشەیەک نییە کە دەیڵێین
بەڵکو ڕێگایەکە بە پێی خوێناوی دەیبڕین
بەو چیایانەدا
کە گۆرانییەکانمانی لە بیرە
بە دۆڵەکاندا کە دەنگدانەوەی هەڵۆکانمانە

هەڵیان بە دەماندا کێشا
وایان زانی سنوور دەتوانێ لێکمان جیاکاتەوە
بەڵام کوردستان لە هەر هەناسەیەکدا دەژی
لە هەر چیرۆکێکدا کە پاراستوومانە

خەبات بۆ ئەوانی تر ئازادییە
ئەم ڕاستییە قووڵە وەک دەریا
کاتێک دەنگمان بەئەوی تر بەرز دەکەینەوە
هیچ هێزێک ناتوانێ ڕۆحمان بشکێنێ

خاکیان دابەش کرد
بەڵام نەیانتوانی دابەشمان بکەن
ئەو هێز و هیوایەی لە ناخماندا دەژی
پەیامە دەساو دەستەکانمانە
بە منداڵانی ئەم نیشتمانە
تا ڕێگاکانمان ون نەکەن

لە هەر خەباتێکدا بۆ ڕووناکی
لە هەر خەباتێکی ئاشتیخوازانەی گەلاندا
دەمان بە ئاوازێکی هاوبەش لێدەدات:
ئازادی دەبێت وەک رۆژێکی نوێ هەڵبێت

برای هاوخەم
ساڵەکان تێدەپەڕن و برینەکان ساڕێژنابن
ئێستا لێرە لە بازاڕەکان یادەوەری و خاک
بەزەبری شەلاق لێکدادەبڕێنن
ئەمڕۆ بە بەڵگەنامە و دۆکیۆمێنت
شێوەی زەوی دەگۆڕن
ئەو زەوییەی
کە شوێن پێی باوباپیرانی ئێمەی هەڵگرتووە

منیش قورسایی سەر بە گەلێک بوون دەزانم
نیشتمانێک کە سنوورەکانی بە هەناسە کێشراون
خەڵکەکەم لە لێدانی دڵدا دەژی
نەک لە هێڵی سنووردا

ئێستا خاکەکەمان بە مەتری چوارگۆشە دەپێون
بە کۆنکرێت و پۆڵا بەهای دەخەمڵێنن
بەڵام چۆن نرخی ئەو باخە زەیتوون و دارگوێزانە دادەنێن
کە داپیرانمان لەوێ فێری ڕۆیشتن بوون؟

وشەکانت لە گوێی کورددا دەزرنگێنەوە
چونکە دەزانین مانای چییە
کاتێک مێژوو پارچە پارچە دەکرێ و دەفرۆشرێ
نیشتمان دەخرێتە بازاڕی عەقارەوە

لە بازاڕی نەتەوەکاندا
میراتی ئێمە وەک پارچە قوماشێکی ئاسایی دەگۆڕنەوە
بەڵام ڕەگی ئێمە لە دەفتەرەکانیان قووڵترە
گۆرانییەکانمان لە گرێبەستەکانیان درێژخایەنترن

دەروێش، شاعیری ئازادی و خاک
شاعیری ئاوارە و ژیان
ئازارەکانت بە زمانی ئێمەش دەدوێن
ئێمە منداڵ□انی هەمان برینین
نەخشەی گەڕانەوە لە خەونەکانماندا هەڵدەگرین

دەڵێی هەستن!
خۆ ئێمە هەرگیز نەنووستووین
لەگەڵ تۆدا پاسەوانی دەکەین برا
چیرۆکەکانمان تێکەڵی یەکتر بوون

لەم خاکە کۆن و ئازار چێشتووەدا.

نەوزاد مدحەت
2025

ئەم شیعرە لە بانێژەی ئەدەب و کلتوور ی رۆژنامەی رەوت ژمارە ٣٥ی ئازاری ٢٠٢٥ بڵاوبۆتەوە

فیکر و کێشە فیکرییەکان لە فەزای دەقی ئەدەبیدا.. بڵند باجەلان

چەمکی دەق و دۆزینەوەی پێناسەیەکی گشتی بۆ دەق بەر لە نووسینی دەق، پێویستی نییە و دەکرێ بەبێ ئەوەی لە خۆمانمان پرسیبێ دەق چییە، قسە لەبارەی دەقەوە بکەین و چەندین دەق لە ئاست و بواری جیاجیادا بنووسین. کردەی نووسین خۆی گوزارشتکردنە لە مانا و پێناسەی دەق. (پۆل ڕیکۆر) پێی وایە دەق گوتارێکە لە ڕێگای نووسینەوە نەبێت، ناچەسپێت. لەو ڕوانگەیەوە قسە لەبارەی چیرۆکێکەوە دەکەم کە (منارەی ئاوەدانی)یە، بەبێ ئەوەی پێناسەی چیرۆکم کردبێت. ئیشی چیرۆک کردنەوەی نیشتمانێک نییە بە ڕووی دنیادا. ڕۆشنبیران لە (یابان) هاوڕان لەسەر ئەوەی بنەماڵەی (میچی) فاکتەری کرانەوەی یابان بوون بە ڕووی شارستانیەت و ڕۆشنبیریی ڕۆژئاوادا نەک هونەر و چیرۆک و نووسین بەگشتی. (منارەی ئاوەدانی) بە وێستگە و ئایدیا و میتۆدێکی دیاریکراوەوە نابەستمەوە، هاوکات دژی ئەو ترادسیۆنە دۆگمایانەم کە ئەدەب پۆلێن دەکەن.

میتۆدەکان لە ڕێگای ئەو مەعریفەیەی هەڵیان گرتووە، لەسەر گرفت و کەلێنی میتۆدی بەر لە خۆیان ئیش دەکەن. میتۆدخوازی خانەبەندکرنی ئەدەبە، ئەمەش زوڵمکردنە لە دەق. بەرهەمەکانی (ساموێل بێکت) دەدرانە پاڵ مۆدێرنیزم و پۆست مۆدێرنیزم، بەڵام مۆدێرنیزم و

پێستەکەی لە گۆڕان، کەچی هێشتا دەقەکانی ئەو نووسەرە خوێنەری خۆیانیان هەیە و جێگیرن. (دیستۆیفسکی) دەقەکانی بە نەیاری ڕەوتێکی ئەدەبی دادەنران و (لینین) لە بیستەکاندا گوتبووی ڕقی لە خاوەنی ڕۆمانی (برایانی کارامازۆف)ە. (لینین) کۆتایی هات و (ستالین)یش بەدوایدا، بەڵام دەقەکانی (دیستۆیفسکی) ئێستاش دەخوێندرێنەوە و لای هەندێک بە سیمبوڵ و سوپەر ناودەبرێن.

بەشێک لە کلاسیکیاتی چیرۆکنووس و ڕەخنەگر ئەو کاتە خۆی مانیفێست دەکا کە ئیش لەسەر سۆز دەکرێ. نزیکبوونەوە لە سۆز بە مانای دوور کەوتنەوەیە لە شوناس (مەبەست لە سۆزێکی نائەقڵانییە، چونکە زۆربەی سۆزەکان لە بۆشاییدا دروست نابن و بۆ فیکرێوە دەبەسترێنەوە). شتە چەسپاوەکانیش سوود لە سۆز وەردەگرن. مەرج نییە قووڵبوونەوە لە هەموو بابەتە هزرییەکان و گەڕانەوە بۆ لقە ئاڵۆزەکانی فەلسەفە و گەڕان بەدوای یاساکان بەبێ ڕەچاوکردنی پرەنسیپی یاسایی بۆ قسەکردن لەبارەی چیرۆکەوە بەتایبەتی ئەو چیرۆکانەی (کاروان کاکەسوور) دەیاننووسێ، پێویست بن (لێرانەدا باسی یاسا دەکەم و باسی فیکر ناکەم، چونکە یاساکان بەرهەمی سۆز و فیکرن و سۆزیش وەکو بەشێکی دانەبڕاو لە فیکر باسی کراوە).

چیرۆکنووس بەبێ بوونی خوێنەری جدییش دەتوانێ زۆرجار داهێنان بکا. دژی ئەو بۆچوونەی (عەبدولموتەلیب عەبدولا)م کە پێی وایە داهێنان ئەو کاتە دەردەکەوێ کە ئامادەگیی هۆشیارانەی خوێنەر و بیرکردنەوە و چێژی خوێندنەوە بوونیان هەبێت و داهێنان بۆ بەشداریی خوێنەر لەنگە. (عەبدولموتەلیب) ئاستی داهێنانی بەستۆتەوە بە ڕێژەی خوێنەرەوە. ئەو بۆچوونە کوشتنی داهێنانە وەکو چەمکێک و سەندنەوەی ئازادییشە لێی وەکو کردەیەک. داهێنان پێویستی بە ئامۆژگاری و سنوور نییە. ئەمە بەتاڵ کردنەوەی وزەی داهێنانی پێ دەڵێن.

چیرۆک وەکو ژانرێکی ئەدەبی، زۆرجار لقی زانستی و فیکری و کەڵکەڵەی هزری مۆدێرنی لێ دەبێتەوە. بۆ لێدوان لەبارەی چیرۆکگەلێکی لەو شێوەیەوە، ئەوەندەی پێویستیمان بە دۆزینەوەی توخمە چیرۆکییەکان و لێکۆڵینەوە و خوێندنەوە و ڕاڤەکردنی دەقە ئەدەبییە جۆراوجۆرەکان هەیە، دوو ئەوەندە پێویستیمان بە گەڕانەوە هەیە بۆ ڕووتێکردنی زەینی و سەرچاوە فەلسەفی و ئایینی و ئایدیۆلۆژی و کۆمەڵناسی و زانستییەکان بەگشتی. بە خوێندنەوەی هەندێک چیرۆک، دەگەڕێینەوە بۆ گەردون و نهێنییە گەردونییەکان، ئەمە بۆ ئەو چیرۆکانەی گرنگی بە ڕووداوە بینراوەکان دەدەن و کەمتر ئیش لەسەر ئەفسانە و خەیاڵ دەکەن، ئەو چیرۆکانە سەردێری نزیک لە زەینیان هەیە. ئەو چیرۆکانەشی لە دەرەوەی گەردونەوە سەرچاوە دەگرن و وەکو چیرۆکی ناواقیعی پێناس دەکرێن و جێگیرمان

دەکەن لەناو ئەو فەزایەی چیرۆکەکەی تێدا دەخوێنرێتەوە.
جێگیرکردنەکە زادەی گەڕان و ئاشکراکردنێکی بەردەوام بووە لە سەرەتادا، فێرە جۆرێک لە هۆگریمان دەکەن بە بابەتە سەیر و نامۆکان و تەسک کردنەوەی بازنەکانی واقیع، بۆ ئەوەی لەو ڕێگەیەوە بەرەو کامڵبوونی ئەدەبیاتمان ببەن, چیرۆکنووسەکەش هەوڵ دەدا وەکو بۆهیمی یان پێشەنگ دەربکەوێ. (ڕۆبەرت مۆزیل)ی چیرۆکنووس لە چاوپێکەوتنێکدا دەڵێ: ددان بەوەدا دەنێم کە ئەوەی دیرێکی نییە، من لە بەردەمی ڕووداوە واقیعییەکاندا نیم، دەتوانین لەبری ئەوان ڕووداوی تر بگۆڕینەوە.
(مارکیز)ی ڕۆمانووس لە ڕۆمانێکیدا پەنای بۆ سەرچاوەی شێوەکاری بردووە. مارکیز لە تەمەنی 9 ساڵیدا گەشتێک بەنێو ڕووباری (مەجدێنیا)دا دەکات و لە ڕۆمانی (خۆشەویستی لە سەردەمی کۆلێرا)دا دووبارە بۆ ئەو گەشتە و دیمەنەکانی ئەو ڕووبارە دەگەڕێتەوە.
(مارکیز) پێی وابوو شێوەکارەکان وێنەی ڕووباری (مەجدێنیا)یان جوان کێشاوە. (کاروان)یش لەم چیرۆکەدا دیمەنە جوانەکانی ئەوروپا بەلاوە دەنێت و بۆ وێنەیەک دەگەڕێتەوە ڕۆژهەڵات کە وێنە منارەی چۆلییە. سەرەتای چیرۆکەکە ئاوایە:
لە کاتێکدا دەستت لەناو قوڕەکەدایە و دەتەوێت ئەسپێک بۆ (ئالان)ی خوشکەزات دروست بکەیت، خۆشت نازانی بۆ بیر لەوە دەکەیتەوە، کە تۆ ئەوەتا وا تەمەنت لە چل تێدەپەڕێت و هێشتا منارەی چۆلیت لە نزیکەوە نەبینیوە.
چیرۆکی (منارەی ئاوەدانی)ی (کاروان کاکەسوور) ڕاڤەیەکی دیکەی جیاوازی داهێناوە بە پشت بەستن بە زمانی ئۆرگیناڵ. لە ڕێگای چیرۆکەکەوە جیاوازی لە نێوان چیرۆکی مەعریفی و ئیبداعی و چیرۆکی پەرپوتدا دەبینین. دەقەکە ورد نووسراوە و ڕەچاوی وردبینیی مەعریفی کراوە و پێمان دەڵێ کەڵەکەبوونی شتە دووبارەکان ئاماژەن بۆ فیکرێکی تەسک و نووتەک و سەرچاوەیەکی شێواو و تەسلیمبوو بە هیچ. (سەلامە موسا) کە نووسەرێکی مسرییە و بەرهەمی دیاری هەن، وای داناوە کە نابێ نووسەر لە دەربڕینەکانیدا وردبینی مەعریفی لە بوارەکانی فەلسەفە، ئەدەب، ئەخلاق ڕەچاو نەکا.
چیرۆکەکە پێشکێش بەو کەسە کراوە کە وای لێ چیرۆکنووس کردووە بۆ ناچاری واز لێ یاریی تۆپی پێ بهێنێت. وازهێنان لە تۆپی پێ بەبێ مردنی ئەو حەزە لە ناخدا، وازهێنانە لە کردەیەک بە قسەی جێناوی سەربەخۆی کەسی سێیەمی تاک، قسەیەک هێندە کاریگەریی دەبێت، تۆپ دەبێتە بۆمبێکی دانراوە، بەڵام فوتباڵ وەکو هونەرێکی نزیک لە چیرۆک و ئەدەب و فیکر و جوانی، لە ناخیدا ڕەگی خۆی قایمتر دەکا:
پێشکەشە بەو هاوڕێ یاریکەرەم، کە لە بەهاری 1982 لە ستادیۆمی

هەولێر لە بەرچاوی دەیان کەس گاڵتەی پێ کردم و پێی وتم: (بڕۆ واز لە تۆپ بێنە، چونکە تۆ نە لە تۆپ تێدەگەی و نەدەزانی شووتی لێ بدەی)… هەر بە ڕاستی لەو کاتەوە من نەمتوانی یەک شەقی تر لە تۆپ هەڵبدەم و وازم لە تیمەکەمان هێنا، بەڵام ئەوە وای لێ نەکردم لە خەیاڵی خۆمدا دەست لە یاریی فوتباڵ هەڵگرم.

ئەو چیرۆکە قسەکردنە بۆ ئەویتر، بەڵام هەست بە خودئاگایی و بێزاریی نووسەرەکەی دەکەی لە قەیرانەکان، ئەمەش هاوتەریبە لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ئەدەبیات کە دەرەنجامی قەیرانەکانن. دوای شکستی شۆڕش، ئەدەبیاتی کلاسیک لە دەقەکانی (شارل بۆدلێر) و (گۆستاف فلۆبیر) چۆ بڕوە کە پێ بوون لە کێشە و قەیران. (سارتەر) باوەڕی بە کاریگەریی بیۆگرافی هەبوو لەسەر دەق و پێی وابوو ئەو نووسەرەی خودئاگایانە دەنووسێ بەرەو جۆرێک لە عەفەویەت دەچێت. من لەگەڵ ئەو بۆچوونەی سارتەر ناکۆکم، بەتایبەتی کە ئێستا خەریکم قسە لەبارەی چیرۆکی منارەی ئاوەدانییەوە دەکەم و هیچ عەفەویەتێک نابینم.

(کاروان) باسی قەیرانی مەملەکەتێک دەکا لە دەرەوەی ئەو مەملەکەتە. کاتێ ئەو چیرۆکە دەخوێنینەوە و دواتریش دەبیستین نووسەرەکەی لە (دانیمارک) دەژیێ, تووشی شڵەژان دەبین، ئەمەش جیاکەرەوەی چیرۆکی (کاروان)ە لە چیرۆکی (شێرزاد حەسەن، عەتا نەهایی، عەتا موحەمەد، یوسف عیزەدین و… هتد)

ئەگەر بەراوردێک لە نێوان (کاروان کاکەسوور) و (شێرزاد حەسەن)دا بکەین، دەبینین (شێرزاد) کێشەی بەردەوامی هەیە و نەیتوانیوە بە هەمان هەناسەی (حەسار و سەگەکانی باوکم) درێژە بە ئەزموونی نووسینی خۆی بدا، کاتێکیش دەگەینە سەر (خەونی جاڕجاڕۆکان و ژنێکی منگن), تووشی نائومێدی دەبین. بەردەوامی نەبووەتە کێشە لە بەردەم ئەزموونی نووسینی (کاروان)دا. (بەختیار عەلی) لە شوێنێکدا لەمەڕ بەرهەمێکی (کاروان)دا پێی وایە ئەگەر ئەو بەرهەمەی (کاروان) باشترین کۆمەڵە چیرۆکیش نەبێت کە لەو چەند ساڵەی دوایی خوێندوویەتییەوە، ئەوا بێگومان یەکێکە لە باشترینەکان.

ئێستا کە من هاتووم قسە لەبارەی منارەی ئاوەدانییەوە دەکەم، ماوەیەکی زۆر بەسەر وتەکەی (بەختیار)دا تێپەڕیوە، بەڵام هەمان بۆچوون دووبارە دەکرێتەوە.

ناڵێم ئەو بۆچوونەی من تەواو عەقڵانییە، بەڵام دڵنیام لەوەی پێچەوانەکەی نییە. عەقڵانیەت لە پێناسە کۆنەکەیدا بریتییە لە پشتبەستنێکی قایم بە عەقڵ و نەگەڕانەوە بۆ واقیع و ئەزموون بە مەبەستی شی کردنەوە و گەیشتنە ئەنجام. مەبەستی من لە عەقڵانیەت ئەو بۆچوونە تەقلیدییە نییە، من باوەڕم بە گەڕانەوە بۆ واقیع

هەیە. عەقڵانیەت (rationalism) لەلای (فاروق ڕەفیق)، ئەو قوتابخانە فەلسەفیەیە کە لە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی فەلسەفەی مۆدێرنیتە و پێگەیشتنی شانبەشانی ئەزمموونگەرایی(empiricism) هاتە کایەوە. (فاروق) پێی وایە عەقڵانیەت ناوێکە بۆ کۆمەڵێک تیۆری جیاواز کە خاڵی هاوبەشی نێوانیان باوەڕە بە عەقڵی مر□ۆ کە دەتوانێ وەڵامی پرسیارە بنەڕەتییەکانی ناو کایەی فەلسەفی بداتەوە، بەڵام من عەقڵانیەتم بۆ (منارەی ئاوەدانی) بە مانای گەڕانەوەیەکی هێواش بۆ عەقڵ بە کار هێناوە و ئەو ڕۆڵە گەورەیەم نەبەخشیوەتە عەقڵی مر□ۆ.

مر□ۆ کە تاوەکو ئێستا نەیتوانیوە لە چلۆنایەتیی ناخ و نهێنییەکانی خۆی بگات، مەحاڵە بتوانێ وەڵامی ئەو پرسیارە گەورانە بداتەوە کە فەلسەفە دەیانکات، مەبەستم لە گەورەیی پرسیارەکان لە ڕووی قەبارەوەیە نەک لە ڕووی بەهاوە. عەقڵ لای من چیتر ئەو ئەرکە قورسەی لەسەر نییە کە (فاروق) و بەشێکی زۆری فەلسەفەکارەکانی ڕۆژئاوا بۆیان دیاری کردووە، بەتایبەتی لە مەسەلەی پەیوەست بەو بەشەی ئەدەبەوە. هەڵبەتە ئەوان ئەو ئەرکە بە ئەرکێکی قورس دانانێن، بەڵکو بە فاکتەری جووڵانەوەی عەقڵی دادەنێن, بە پێچەوانەوە من بە ماندووکردنێکی بێمانای عەقڵی دادەنێم و هیچی تر. دیسانەوە وتە بەناوبانگەکەی (کارل مارکس) دەهێنمەوە: بیرکردنەوە لێ ناگەڕێ بژیم.

بۆ قسەکردن لەبارەی ئەو دەقەی (کاروان)ەوە عەقڵم نەکردۆتە سەنتەر. ئەرکی عەقڵ لە چیرۆکدا ئاشکراکردنی شتە پەنهان و نادیارەکان نییە بە پشتبەست بە کەرەستەی بەرجەستە. گەر وامان کرد ناچار دەگەڕێینەوە بۆ ئەو غەریزانەی قاچێکیان لە نادیارە و قاچێکی تریان لە دنیادایە، بە مەبەستی فەراهەمکردنی ژیان و گەیشتن بە حەقیقەتی پێویستبوونی بوونی چیرۆک و غەریزەی مانەوە.

ئەو بۆچوونەی (شۆپنهاوەر) کە پێی وایە دەبێ لە بەرامبەر بوونی جیهان شیوەن بگێڕین نەک پێبکەنین، ڕەت دەکەمەوە. شیوەن گێڕان بۆ بوونی جیهان بە شێوەیەک لە شێوەکان کەم کردنەوەی بەهای ئەدەب و چیرۆکە، بەتایبەتیش کە ئەو ئەرگۆمێنتانەی شۆپنهاوەر پشتی پێ بەستوون، لەگەڵ ئەو ئەرگۆمێنتانە تێک ناگرنەوە کە من بۆچوونەکانی خۆمم پێ سەلماندوون لە باسەکانی پێشترمدا. پێشم وایە بۆچوونەکانی شۆپنهاوەر ئەنجامی نەبوونی هەندێ گوتاری سەرەکییە.

بیرکردنەوە وەکو یەکێک لە جدیترین کایەکانی مەعریفە ناکوژێنمەوە و بەهای کەم ناکەمەوە، بەڵام دەبێت پرسیارە ئەدەبییەکان لە دەرەنجامی تێگەیشتنی تەواو لە دنیای ئەدەب سەرچاوە بگرن.

مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو چیرۆکە تووشی وەسوەسەی بڕیاردانمان دەکا.

بۆچوونەکانمان لە دێرێکیەوە بۆ دێرێکی تری دەگ□□ن، کاریگەریی چیرۆکەکەش لەسەر خوێنەرێک بۆ خوێنەرێکی تر جیاوازە. لەلای (رۆلان بارت) تێکستی نووسراو زیاتر لە واتایەک هەڵدەگرێ و فرەدیو و فرەناوەرۆکە. واتاکەی لە خوێنەرێکەوە تا خوێنەرێکی تر جیاوازی هەیە. (دێریدا) پشت بەست بە هەڵوەشاندنەوە و شۆڕبوونەوە بۆ نێو هەیکەلیەتی زمان و گوتاری سەنتەریزمی لۆگۆسی خود سەنتەریدا، بە گومان بوو لەوەی دەق یەک واتا هەڵبگرێ، بەڵکو ڕەچاوی خوێندنەوەی جیاوازی بۆ دەق دەکرد. ئەمەش بناغەی فەلسەفەکەی (دێریدا) و ئەو گۆڕانانە بوو کە لە هزری فەلسەفیدا ڕوویاندا. بەمەش زەبرێکی کوشندەی لە بونیادی گوتاری هزری و ئەپستمی ڕۆژئاوا دا.

من هەستم بە سادەبوونەوە و ژیان کرد لە دنیای نێو چیرۆکەکە، بە پێچەوانەی چیرۆکەکانی (کافکا) و (جیمز) کە دنیا لە چیرۆکەکانیان وەکو شتێکی ئاڵۆز و بێمانا دەردەکەوێ. جیاوازیی کافکا لەگەڵ جێمز لەوە دابوو، کافکا بە دوای مانایەک بۆ دنیا دەگەڕا، بەڵام جێمز باوەڕی بە هیچ نەبوو. جیاوازیی دنیای (کاروان) لەگەڵ هەردووک نووسەر لە بوونی مانایەکە بۆ دنیا، تەنانەت ئەگەر ئەو مانایە سەرچاوەکەی بێمانایش بێت. کوژرانی (ست ساماڵ) بە دەستی (ساماڵ)ی کوڕی و کوژرانی (ڤیان) لەسەر قسەی باوکی, مانا و دەلالەتە شاراوەکانی دنیایان لە پشتە، لەناو کوشتنیشدا هێشتا دنیا هەناسە دەدا. نامەوێ (کاروان) لەگەڵ (کافکا) و (جێمز)دا بەراورد بکەم، بەڵکو دەمەوێ دەقەکانیان بەیەکدا بدەم، بۆ ئەوەی لە ڕێگای ئەو بەیەکدادانەوە مانا مانیفێست بکەم. ئەو بەراوردکردنانە ئەگەر دەرەنجامیان نەبێت، ئەوەندەی زیانیان بۆ دەق هەیە سوودیان پێ نەگەیاندووە.

چیرۆکەکە بە‌ دروستکردنی ئەسپێکی قوڕینەوە دەست پێ دەکا. ئەسپی قوڕین دەکرێ وەکو دیاریکەری ژینگەی کۆمەڵایەتی و ناکۆمەڵایەتی و کاتی چیرۆکەکە چاوی لێ بکرێ. ڕاستەوخۆ بۆ دیاریکردنی کاتی ڕووداوەکە ئیش نەکراوە و بایەخ دراوە بە لێکتەنراوی. بۆ ئاشکراکردنی ناوی کارەکتەری سەرەکیش کە (زێرەڤان)ە، هونەرێکی دیکە بە کار هاتووە و چیرۆکنووس ڕاستەوخۆ نەیگوتووە کارەکتەرەکەمان (زێرەڤان)ی ناوە:

ئەگەرچی تۆ تاکە ڕیزێرڤ نەبوویت، بەڵام ئەو ناوە تەنها بەسەر تۆدا بڕا و هەر ئاوا بانگ دەکرایت… سەرەتا وات دەزانی وشەکە هەندێک لە ناوی خۆتەوە نزیکە، یان با بڵێین لەنێوان (ریزێرف) و (زێرەڤان)دا زۆربەی پیتەکان هاوبەشن….

گرنگترین ئەو چەمکانەی پەیوەستن بە دەقەکەوە:

ئەو کاتەی چەمکەکان جگە لە مانا بنەڕەتیەکانیان مانایەکی دیکەی دوور لە مانا ڕاستەقینەکەی خۆیانیان پێ دەدرێ، جۆرە گەمەیەکی زمانەوانی دێتە پێشەوە و چێژێکی ئەدەبی دەبەخشێ. وشەی (mach) کە بە مانای یاریی نێوان دوو تیم دێت، نزیک کراوەتەوە لە وشەی (ماچ)ی کوردییەوە. وشەی (coach) کە بەمانای ڕاهێنەر دێت، پەیوەندییەکی ئەدەبی بۆ دروستکراوە لەگەڵ وشەی (کۆچ)ی کوردی. کۆمەڵە چەمکێکیش زەق کراونەتەوە:

- **ترس و چێژ:**

لە دەقەکەدا پەیوەندییەک لە نێوان ترس و چێژدا هەیە. لە ترسان لەو چیرۆکانەی باسی منارەی چۆلی دەکەن تا ترسان لە (ست سامە) کە مامۆستایە لە یەکێ لە قوتابخانەکانی کچان و بەهۆی لە سێدارەدرانی مێردەکەیەوە بە بەردەوامی جلی ڕەش دەپۆشێ، هاوکات چێژ وەرگرتن لە لایەنێکی چیرۆکەکان و جوانیی (ست سامە). نەترسان نیشاندانی ئادگاری مرۆڤی ڕاستەقینە نییە.

لای من شتێک نییە بە ناوی مرۆڤی ڕاستەقینە و مرۆڤی وەهمی. (میشێل فۆکۆ) بەهۆی ئەو ڕەخنە بەهێزانەی ئاڕاستەی کران، خەڵکی لە فەلسەفە ڕادیکالییەکان دوور خستەوە، پێی وابوو شێتەکان مرۆڤی ڕاستەقینەن، چونکە شێت دەرک بەو مەعریفەیە دەکا کە گەیشتن پێی ئەستەمە و شێتیی لە دیاردەیەکی پزیشکییەوە کرد بە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی.

بۆچوونی من زیاتر لە وتەکەی (پاسکال)ەوە نزیکە کە پێی وابوو شێتەکان تا ئەندازەیەک شێتن، نکۆڵیکردن لەو شێتییە بۆ خۆی جۆرێکی ترە لە شێتی. (فۆکۆ) دەڵێ: شێتیی هونەرمەند و ئەدیب لەودیو خەیاڵدانیەوە خۆی مەڵاس داوە. (زۆرەڤان) شێت نییە و چیرۆکەکەش شێتانە شێتیی نەگێڕاوەتەوە. بوونی هەر ڕەفتارێکی شێتانەش لە چیرۆکەکەدا پەیوەندیی بەو ترس و چێژەوە هەیە کە پێشتر باسمان کرد، نەک بە ڕادەی ژیری و پیاوبوونەوە.

- **بوون:**

فیکری (هایدگەر) بە ڕەت کردنەوەی ئایدیاکانی (دیکارت) دەست پێ دەکا. کاریگەریی لەسەر فەلسەفە و میتافیزیکی ڕۆژئاوایدا هەبوو. بە بەردەوامی دەیپرسی: بوون چییە؟ ئەو پرسیارەی لە سەردەمی (سوکرات)ەوە تا سەردەمی (دیکارت) بە لاوە نرابوو. (هایدگەر) ئامادەگیی تێدا نەبوو دەست لەو

پرسیارە هەڵگرێت و دەیگوت ئەو کەسە فەیلەسوف نییە پرسیاری زۆر و زەبەند دەورووژێنێ و بەبێ وەڵام دەیانهێڵێتەوە، ئەو کەسە فەیلەسوفە کە هەموو ژیانی بۆ تاکە پرسیارێک تەرخان دەکا.

ئەنتۆلۆجیا لە فەلسەفەی هاوچەرخدا بەهای بۆ گەڕایەوە. باسی بوون باسێکی قووڵە و گێڕانەوەی مەحاڵە، بەبێ بوونی پێناسەیەکی گشتیی بوون (وجود) و عەدەممان کردبێت بە دژی یەکترمان داناون. مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو چەمکە لە چیرۆکەکەدا مامەڵەیەکی تایبەتییە. (ئەرستۆ) پێی وایە بوون گشتگیرترین و هەمەکیترینە و دەکرێ بە فەلسەفەی یەکەم ناوی ببەین وەکو جیاکارییەک لەگەڵ فەلسەفەی دووەم کە زانستی سرووشتە. لە چیرۆکەکەدا باسی بوون و پەیوەندیی مردووەکان بەم دنیایەی ئێمەوە و هێنانەوەی مردووەکان لە منارەی چۆڵی هاتووە.

- **کۆمەڵایەتیبوون:**

ئەگەر چیرۆکنووس بکەوێتە نێو نەستی کۆوە، مانای وا نییە کەوتبێتە ژێر کاریگەریی فیکری مێگەل و کۆنەپارێزانێوە. نزیکبوون لە کەسێک یان کەشێک مانای تێگەیشتن نییە لێی. (فوئاد ڕفقە)ی شاعیری لوبنانی کە وەرگری خەڵاتی گۆتەیە دەڵێ من زۆر لە گۆتەوە نزیک بوومە، بەڵام لێی تێنەگەیشتم، چونکە دەتوانم لە فەیلەسوف، شاعیر، زانا، پیاوی یاسایی تێبگەم، بەڵام تێگەیشتن لە کەسێک کە هەموو ئەوانەی لە خۆ گرتووە، ئەستەمە. منارەی ئاوەدانی پەیوەندیی بەو کەشوهەوا کۆمەڵایەتییەوە هەیە کە نووسەر تێیدا ژیاوە، پێچەوانە لەگەڵ بەشێک لە فەیلەسوفەکان کە پێیان وایە پەیوەندیکردنی بەها ڕۆحییەکان بە ئەدەبیشەوە بە ڕووداوە کۆمەڵایەتییەکان، مانای تێگەیشتی لاوەکیی ئەو بەهایە دەگەیەنێ.

- **ئەوین:**

ستوونێکی ئامادەیە لە دەقەکەدا، ئەوە ئەوین بۆ منارەی چۆڵییە وا لە (زۆرەڤان) دەکا، دەست لە دروستکردن هەڵبگرێ و بەرەو دروستکراوێک کە منارەکەیە بچێت. ئەوین پەنهانە لە تێکستەکە، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ بوونی نەبێت. دیاریکردنی جۆری ئەو ئەوینە تۆزێک زەحمەتە. (ستاندال) عیشق پۆلێن دەکا بۆ جۆرەکانی: عیشقی پەرۆشی, عیشقی جوانیناسانە (aesthetic love), عیشقی فیزیکی (عاشقبوون بە جەستە).

ئەوینی (زۆرەڤان) لە جۆری یەکەمەوە نزیکە. دوای چل ساڵ ئەوینی بینینی منارەی چۆڵی لە نزیکەوە لەلای سەرهەڵدەدا،

ئەمەش کۆکە لەگەڵ (سپینۆزا) کە پێی وابوو ئەوین دەبێت ئاسوودەییەکی پشت بەستوو بە مەعریفە و هۆکارەکانی بێت. جوانی وەکو هۆکارێکی مەعریفە، بە شێوەیەکی سەربەست بوونی نییە، بەڵکو بینینی بەستراوەتەوە بە شتە وەهمی و بەرجەستەکان بە دەقیشەوە کە لە نێوان وەهم و بەرجەستەکاندایە. مەرج نییە لەناو هەموو جوانییەکدا ویست لەناو بچێت.

- **خۆکوشتن:**

ئایا خۆکوشتن لەنێو چیرۆکدا تاوانە یان هەڵەیە؟ تازەگەریی ڕۆژئاوایی لەسەر فەردانیەت وەستاوە و ئەو فەردانیەتە ژنیشی گرتۆتەوە, فەردانیەت کە زۆرجار وێستگەی گەیشتنە بە خۆکوشتن. ڕەخنەی (شۆپنهاوەر) لە یەهودگەرایی و زانا یەهودییەکان لەوەدایە، خۆکوشتنیان حەرام کردووە بەبێ ئەوەی لە کتێبەکانیاندا حەرام یان حەڵاڵ کرابێ.

بەڵای (شۆپنهاوەر) خۆکوشتن ڕێگرە لە بەردەم زاڵبوونی مرۆڤ بەسەر ویستدا، بەڵام هەمان بۆچوونی (ئەرستۆ) و (ژان ژاک ڕۆسۆ) و (زەینۆن)ی هەیە کە هەر کاتێ مرۆڤ لە هەموو لایەکەوە پاڵی پێوە بنرێت بۆ خۆکوشتن و ئیتر ژیان بۆ ئەو قەفەسێکی داخراو بێت، دەکرێ خۆی بکوژێ. (شۆپنهاوەر) خۆکوشتنی بە تاوان دانەناوە و بە هەڵەی داناوە.

(ئەمیل دۆرکهایم) بۆچوونێکی تا ڕاددەیەک نزیکی هەیە لە (شۆپنهاوەر). ئەو لە کتێبی (خۆکوژی)دا خۆکوشتن بە کێشە کۆمەڵایەتییەکانێوە دەیبەستێتەوە. (فرۆید) دەیگوت خۆکوشتن سەرەتای لە دایک بوونە. بە بۆچوونی من بۆی هەیە ئەو تێزەی (شۆپنهاوەر) بۆ دەقە ڕۆژئاواییەکان قسە هەڵبگرێ، بەڵام بۆ چیرۆکە ڕۆژهەڵاتییەکان بەتایبەتی ئەو چیرۆکانەی (کاروان کاکەسوور و سادقی هیدایەت و مەحمود دەوڵەت ئابادی و عەزیز نەسین و…. هتد) دەیاننووسن بایەخی نابێت، مەگەر نووسەر بیەوێ لە ڕێگای خۆکوشتنەوە بەهای خۆکوژەکە دیاری بکا، بیەوێ لە ڕێگای کوژرانی ژیانەوە جوانیی ژیان پێشان بدات (ماناکەی).

ژن:

ژن لە چیرۆکەکەدا یەکسانە بە (ڕۆح و جەستە). لە دەقەکەدا تەنیایی وەرسکەرە، بەڵام تەنیایی ژن کوشندەیە. تەنیایی کوشندە بە مانای مانەوەی تەنها لەگەڵ خود نایەت، بە مانای سڕبوون و متبوونی ئەبەدی دێت. ژنی سڕبوو تەنیایە، بەبێ ئەوەی حەز لەو تەنیاییە بکا یان بیری لێ کردبێتەوە. (ست

ساماڵ و ڤیان) دیارترین نموونەن. بیرکردنەوە لە ژن بەرهەمی مەعریفەیە، واتە ئەوە مەعریفەیە ئەو ڕۆڵە دەگێڕێ کە ژن وەکو کێشە سەیر بکرێ.

ژن وەکو کێشە لە بەردەم ئاراستەکردنە ناڕەواکانی پیاودا هاتووە. دەقەکە پێمان دەڵێ: بەهۆی بوونی ناکۆکییە فیکری و جیاوازییە میتۆدییەکانی نێوان ژن و پیاو، کارەکتەری ژن لەلای بەشێکی گەورەی پیاوانی دنیا، خەسڵەتی عیشقە مۆدێل و خودی پێ دراوە و زۆرجاریش لەو ڕوانگەیەوە پەراوێز خراوە.

تاقی کردنەوە و تەفسیرکردنی ڕەوتی ئایدیاکانی ژن، لە ڕێگای دنیابینی و مەرام و نیازی لۆژیکناسە پیاوەکانەوە، زوڵمێکە بەرامبەر ژن ئەنجام دەدرێ. پیاو قەت لە ژن و چلێنایەتیی ناخ و کێشە و مەعریفەی ژن تێ ناگا، ئەگەر لەو بازنە کۆنەی هەیەتی دەرنەچێت و بڕیارەکانی باکگراوندێکی ژنانە لەخۆ نەگرن. لە کۆمەڵگەی پیاوسالاری، فلتەرێک نییە بەشێک لە حەقیقەتی ژنبوونی لەخۆ گرتبێت، بۆیە بۆچوونە دروستەکان دەبنە دۆگما. لەو وڵاتانەی نەتەوە جیاوازەکان تێکەڵبوونە و وڵات بەرەو پلورالیزمێکی کۆمەڵایەتی چووە، مەودای نێوان ژن و پیاوی هاونەژادی و هاونیشتیمانی لە کشاندایە. هۆی تر کە ڕۆڵیان هەبووە لە دروستبوونی ئەو مەودایە، لاوازبوونی ئینتیمایە بۆ ڕابردوو و تڕادسیۆن و هۆشیاریی مێژوویی.

بەگشتی لە دیدی تاکەکانەوە، جیاوازییەکی زۆر هەیە لە نێوان ئەو ژنانەی بوونە بە دایک لەگەڵ ئەو ژنانەی هێشتا نەبوونەتە دایک. ئەو جیاوازییە لە چیرۆکەکەدا هاوار دەکا. زۆرن ئەو شاعیر و نووسەرانەی ئافرەتیان بە شەیتان داناوە و باسی دایکی خۆیانیان وەکو فریشتەیەک کردووە کە هیچ وزەیەکی ئەهریمەنی تێدا نییە. ئەمە لە وتاری (دایکانێکم هەن، میهرەبانترن لە گەڵای درەخت…)ی (ڕێبوار سیوەیلی) لە پەرتووکی (نەتەوە و حیکایەتدا) بە ڕوونی دەردەکەوێ.

-حەقیقەت:

چیرۆکەکە فەزا و زەمینەی ئازاد و فرەڕەنگ لە ناخی بونیاد و ستراکچەرەکان ڕەنگڕێژ دەکا و ڕووگە جیاوازەکان کەشف دەکا لە خەیاڵگە و ژێرخانی ئەدەبیدا. گەرەکیەتی دیدگا و ڕوانینێکی ترمان پێ ببەخشێ بۆ چیرۆک. دەقەکە بۆتە ئەو فەزا ڕوونەی تێیدا حەقیقەت بۆ نێو بیری وەهم شۆڕ دەبێتەوە، تاوەکو حەقیقەتی گەورە لە گۆشێیەکدا بەرجەستە ببێت. زۆربەی کەناڵەکانی گەرەکیانە خۆیان بە جیاوازگەری و ئیستێتیکا و

زەخرەفە و سحر بارگاوی و لێوڕێژ بکەن.
دواجار هەموو ئەمانە دەبنە پاشکۆی شتێکی گرنگ کە داهێنانە.
دەقەکە سێ قاچی هەیە، قاچی یەکەمی لە ڕێگای ئاشکراکردنی بچمی ڕاستەقینەی حەقیقەتەوە بەردەوامی بە خۆی دەدا، واقیع بە ژیرییەوە ڕاقە دەکاتەوە، ئەو قاچە دەکەوێتە نێو فەزایەکی یۆتۆپی و وەهمییەوە. قاچی دووەمی لە عەقڵدا ڕەگی خۆی داکوتاوە و پەردە لەسەر واتا ئابڵووبەرەکان و کۆد و مەرجە کۆنکرێتییەکان و مۆرالییەت و ئاکاری خەسێنەر و سکۆچە تەماوییەکان و ئەو بیمارستانەی تێیدا نامرین، لادەدا. نەمردن جیایە لە ژیان، نەمردن جۆرێکە لە ژیانکردنی خاڵی لە جوانی. قاچی سێیەمی نادیارە و نازانرێ دەکەوێتە کوێ, بەڵام ئاماژەکان پێمان دەڵێن بوونی هەیە.
زۆربەی ڕۆشنبیرانی کورد هەرکە گوێیان لێ ناوی (سادقی هیدایەت) دەبێت، وێنەی کەسێکی ڕەشبین لە ژیانیان دێتە بەرچاو کە خۆی و کارەکتەری سەرەکیی نێو یەکێک لە چیرۆکەکانی بە غاز دەخنکێنێ، بەڵام لەو چیرۆکەی (کاروان)دا حەقیقەت هێشتا گەشە و تا ئەو شوێنە بۆ دەکا کە درۆکان دەست پێدەکەن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ لە مامەڵەکردن لەگەڵ چەمکی حەقیقەتدا، (کاروان) سەرکەوتنی بەدەستهێناوە.

ئەفسانە (fable):
جیاوازی لە نێوان ئەفسانە و حەقیقەتدا ئەوەیە، ئەمیان حەقیقەت دەبینێ و ئەویان ئەفسانە. ئەفسانە جیاوازە لە درۆ, چلۆنایەتیی حەقیقەت ڕێژەی ئەو جیاوازییە دیاری دەکات. یۆتۆپیا نزیکترە لە ئەفسانە وەک لە درۆ، بەڵام یەکسان نییە پێی. ئەفسانەکان هۆکار بوون بۆ مانەوەی حەقیقەتەکان لەناویشیان حەقیقەتی جەنگەڵستان (خورانی بێهێز لەلایەن بەهێزەکانەوە). ڕاستەقینەکان ئەفسانەکانیان داهێناوە نەک بە پێچەوانەوە، مرۆڤ (human) وەکو ڕاستەقینەیەک لە ئەفسانەوە نەخوڵقاوە.
(کەمبڵ) پێناسەی ئەفسانەی گۆڕی لە گەڕان بەدوای مانا بۆ ئەزموونکردنی مانا. (کەمبڵ) داوا دەکا ئەفسانەی گەلانی دنیا بخوێنینەوە نەک ئەفسانەی ئایینەکانی خۆمان، گوایە فێرمان دەکەن چۆن بۆ ناخ بگەڕێینەوە. چیرۆکی (مەسیح) لە ئینجیلدا داوای قەبوڵکردنی مەرگمان لێ دەکا، مەرگی مەسیحی کوڕی خودا. (جۆزیف کەمبڵ) لە چاوپێکەوتنێکیدا لەگەڵ (بیڵ مویز)، مەرگی (مەسیح) بە سەرەتای گەیشتن بە ئازادی ناودەبا، بەڵام

ئەو مەرگە سەرەتای سەفەری ئازادییە بە کەشتیی ژیان بۆ وڵاتی ونبوون.

دابەشکردنی ئایین (religion) بەسەر جومگەکانی (بیروڕا و ڕێچوون و ئەفسانە) یەکانگیر نییە لەگەڵ بۆچوونی من. ئەفسانەکان بچووکترین پنتیان لەناو هەر ئایینێکدا هەبێت خۆی زاڵ دەکا بەسەر بیرورا و ڕێچوون و کۆی هەیکەلیەتی ئایین، دواجار ئایین دەبێتە هاوواتای ئەفسانە. ئەگەر لە دیدێکی ئەدەبی سادەوە ئەفسانە پۆلێن بکەین، ئاوای لێ دێت:

1: ئەفسانەی نێو دەقەکان (چیرۆک، شیعر، ڕۆمان و هتد)، بۆ نموونە لە (دۆن کیشۆت)ی (سێرڤانس)دا ئەفسانەیەک هاتووە: خودا لەسەرەخۆ وازی لە عەرشەکەی هێنا و بووە فەرمانڕەوای گەردوون، خێر و شەڕی جیا کردەوە، شتەکانی مانادار کرد. (دۆن کیشۆت) لە ماڵەکەی هاتە دەرەوە و جیهانێکی بینی کە نەیدەتوانی بیناسێتەوە. جیهان لە ونیی دەسەڵاتی باڵادا، سەرلەنوێ دەستی پێکردەوە. تاقە حەقیقەتی ڕەها تەقییەوە بۆ چەندین حەقیقەتی ڕێژەیی و خەڵکی لە نێوان خۆیاندا دەستیان بە دابەشکردنی کرد.

لێرەوە جیهانی نوێ و لەگەڵیشیدا ڕۆمان پەیدا بوو کە وێنەی ئەو جیهانەیە. ڕەخنەگران وەکو ئەفسانەی دەرەوی دەق کە جۆری دووەمی ئەفسانەیە و دواتر قسەی لێوە دەکەین، مامەڵەیان لەگەڵ ئەو ئەفسانەیە کردووە. هەندێکیان بە ڕەخنەیەکی عەقڵانی لە ئایدیالیزمی شێواوەکەی (دۆن کیشۆت)ی دادەنێن، کەچی هەندێکی تر بە ستایشکردنی ئەو ئایدیالیزمە ناوی دەبەن. هەردوو بۆچوونەکە هەڵەن، چونکە وەکو شتێکی ئاکاری مامەڵەیان لەگەڵ ئەفسانەکەدا کردووە نەک لە چوارچێوەی دەقدا.

بۆچوونەکانی (ئەدمۆند هۆسرل) گرنگیی خۆیان هەیە کە فەیلەسوفێکی ئەڵمانی سەدەی بیستەمە و دامەزرێنەری فینۆمینۆلۆجیایە و دوای ئەوەی (هایدگەر) دەبێتە سەرۆکی زانکۆی فرایبۆرگ لەژێر ترسی نازییەکان ناوی (هۆسرل) لە لیستی مامۆستایانی زانکۆکە لا دەدا.

2: ئەفسانەی دەرەوەی دەق، ئەمیشیان دوو لقی لێ دەبێتەوە: (ئەو ئەفسانانەی لە دەرەوەی دەقن، بەڵام لە ڕێگایەکەوە دەچنەوە سەری) و (ئەو ئەفسانانەی سەر بە سەدەیەکی تر و گەلێکی تر و دنیایەکی ترن)

لەناو دەقی (منارەی ئاوەدانی)دا ئەفسانە ڕووە و حەقیقەت مل دەنێ و هێندەی نەماوە بگاتە لای، لە دەرەوەشی ئەفسانە کۆنە

کوردییەکان بەتایبەتی ئەوانەی مۆرکی شەڕ و ئاوارەبوونیان پێوەیە خۆیان لێی نزیک دەکەنەوە و گەرەکیانە دەستی تەوقەی بۆ درێژ بکەن.

حاڵەتەکان:

لە فەزای چیرۆکەکەدا حاڵەتە هەستییەکان، حاڵەتە نەستییەکان، سەلماندنی ترسناک و جدیەتی ڕێساکان و شتی تریش لەسەر خوانی ئەدەبدا کۆ بوونەتەوە.
دژەکان بەیەکەوە لکاون و وەکو تەواوکەر و ئاسایی دەبینرێن.
نووسەر خودی خۆی پیرۆز و ئەوی تری کافر نەکردووە، لە هەندێ شوێنی دەقەکە خود و بەرانبەرەکەیت بۆ جیا ناکرێتەوە.
نووسەر لە دنیای چیرۆکەکەدا کە جیایە لە دنیای ڕاستەقینە، خودێکە باوەڕی بە بەیەکەوە ژیان و ڕای بەرامبەر هەیە.
(تۆماس هۆبز)ی فەیلەسوفی ئینگلیزی کە ململانێ گرێ دەدا بە چاکسازیی خود و باوەڕی وایە ژیان بریتییە لە ململانێ بۆ بەدەستهێنانی زۆرترین دەسەڵات و ئەوە مردنە کۆتایی بەو ململانێیە دەهێنێ. قسەکردن لەبارەی بەیەکەوە ژیانەوە بۆ خۆی فەلسەفەیەکی فرە ڕەهەندە. (دۆن کیشۆت) توانای دروستکردنی پەیوەندیی نەبوو لەگەڵ خەڵکیدا، بۆیە تەنها لە خەیاڵی خۆیدا پاڵەوان بوو. (دۆن کیشۆت دالامچا) هەڵناکا لەگەڵ بۆچوونی جیاواز و ئەو دنیا قازانجخواز و بێڕەحمە مۆدێرنەدا. (فۆکۆ) پێی وایە (دۆن کیشۆت) دابڕانێکی ئەپسمۆلۆژیی تازەیە.
نموونە: ئێوە لەودیو دەرگای ژوورەکەم دانیشتون و خەریکی قاوە خواردنەوەن. یەکێک لە ئێوە بانگم دەکا: خەریکی چی؟ لە وەڵامدا دەڵێم: چایە دەخۆمەوە. بەبێ ئەوەی منتان لێ دیار بێت و پەرداخە چایەکەمتان بینیبێت، هەر یەکەتان وێنەیەکی لا دروست دەبێت. یەکێکتان چایەکە لە نێو ئیستیکانێک دەبینێت، دووەمتان لەنێو ژێرپیاڵە، سێیەمتان لە نێو قۆریی چا، ئیتر بەو جۆرانە. پەیوەندی هەیە لە نێوان چایەی بەردەمی من و ئەوەی نێو خەیاڵدانی ئێوە. لە بازنەی ئەو ڕێساگلانە و دەقەکەی (کاروان)دا بە ڕەوای دەبینم ئەگەر لەسەر هەندێک حاڵەت ڕێکبکەوین کە پێشتر هەموومان نەمانبینیبێ تەنها یەک دووانێکمان بینیبێتیان.

زمان (language):

لە کتێبی (ویستی هێز- The will to power)دا کە ڕاقە لەپاڵ

میتافۆڕە، (نیتشە) نووسیویەتی: تاقە شوێنی بیرکردنەوە فۆڕمی زمانە، ئەگەر ڕازی نەبین، چیتر بیرناکەینەوە.

زمان ئەو کاتە ئەو ڕۆڵە دەبینێ کە پەیوەندییەکی سازگار تەرخان بکرێت لە نێوان تێکست و ڕاڤەکاردا. (گادامێر) چەمکی پێکەوەبوونی بۆ مانیفێستکردنی هەمبەرێتیی نێوان ڕاڤەکار و دەق بەکار هێنا. (ریکۆر) ئەو زاراوەیەی بە شێوەیەکی بەرفراوانتر دەربڕی. زمانی چیرۆکەکە سەرکەوتوو بووە و بووەتە شوێنی بیرکردنەوە بەهۆی ئەو پەیوەستبوونە زۆرە بە ڕووداوەکانەوە. لە کتێبی (حەقیقەت و میتۆد)ی (گادامێر)دا هاتووە کە باسەکەی (شلایر ماخێر) لەمەر هێرمێنۆتیک و هونەری ڕاڤە ناسینی تێگەیشتنی باش (good) و خراپ (bad)، ڕاڤەکردنی دەق بەرەو باشتر تێگەیشتنمان دەبات. (کاروان) خولیایەکی زۆری هەیە و زمانی دەقەکەی نەکردووە بە سیمبولێکی خەیاڵاوی.

(فرۆید) لە (راڤەی خولیاکان)دا جیاوازی کردووە لەنێوان زمانی خولیا و زمانی سیمبولێکی خەیاڵپەروەری، پێی وایە ئەوەی دووەمیان زمانێکی ناکارایە.

(لامارتین) لەوە نارەحەت بوو کە زمان لە توانایدا نییە گوزارشت لە هەڵچوونەکانی بکا. دەقی ئەدەبی لە یەکە زمانییەکان پێکهاتووە. ڕاستە شیکردنەوەی هونەری بەرهەمە ئەدەبییەکان لەسەر بنەمای تیۆر و میتۆدەکانی زمانناسی ڕێگایەکی ئاسانە، وەلێ جوان نییە. فۆرمالیستەکان و پێکهاتەگەرایەکان شیکاری دەقە ئەدەبییەکانیان متمانەی تێدا نەبوو، مامەڵەیەکی ڕەمزییان لەگەڵ هونەرەکانی دیکە دەکرد، ئەوەی لە بوارەکانی (سینەما و وێنە و مۆسیقا و بیناسازی و کایە جیاوازەکانی تر) بۆمان ماوەتەوە شتێکی ڕەمزییە. من نەگەڕاومەتەوە بۆ ئەو بیردۆز و میتۆدانە لەکاتی قسەکردن لەبارەی ئەو دەقەوە کە پەنجەمان لەسەر شل کردووە.

پۆلێنکردنی ئەدەبیات لە ئامانجەکانی نووسەرە. نها ئەگەر ئێمە ئەدەبیاتی کوردی پۆلێن بکەین بەم جۆرەی لێ دێ:

1/ ئەو ئەدەبانەی مرۆڤێک لە خۆیاندا هەڵدەگرن، لە کۆتاییشدا دەیخنکێنن, مرۆڤەکە تەکنیکە.

2/ ئەو ئەدەبانەی سیحربازێک لە خۆیان هەڵدەگرن، سەرەنجام دەیسووتێنن, سیحربازەکە زمانە.

3/ ئەو ئەدەبانەی پێنگێک لەخۆ دەگرن، دواجار کەوڵی دەکەن, پێنگێک ناوی ڕۆشنبیرییە.

کەم دەقی ئەدەبی هەیە (زمان و تەکنیک و ڕۆشنبیریی ئەدەبی)

بەیەکەوە گرێ بدا. زاراوەی ئەدەب بە کردار پێناسە نەکراوە. ئەدیبەکانمان بە ئەدەبێک دەڵێن داهێنان کە هێشتا باڵق نەبوە (خۆی نەناسیوە). (کاروان) لەم دەقەدا کاری بۆ ئەو گرێدانە کردووە.

▪ **کورتبڕی:**

درێژدادڕی ئەنفلەوەنزای ئەدەبە. وشە ڕیزکردن بە مەبەستی دروستکردنی ڕستە، ڕستە ڕیزکردن بە مەبەستی دروستکردنی بابەت، لایەنی خراپی نووسین پێشان دەدەن. (خوان ڕۆڵفۆ)ی نووسەری بەناوبانگی مەکسیکی، بە ڕۆمانی (پیدرۆ پارامۆ) کە لە 150 لاپەرە زیاتر نەبوو، بوو بە یەکێک لە گەورەترین ڕۆماننووسەکانی دنیا و دوای ئەو ڕۆمانەش بۆ ئەبەد دەستی لە نووسین هەڵگرت.

ڕۆمانەکە لە جەوهەردا (300) لاپەڕە بووە و لە(150) لاپەڕەدا چڕ کراوەتەوە. (ئۆکتاڤیۆ پاز) کە نزیکترین هاوڕێی (ڕۆڵفۆ)یە وەها باسی دەکا: بۆ (ڕۆڵفۆ) بێدەنگی کوشندە بوو، هاوڕێکانی داوای ڕۆمانی تازەیان لێ دەکرد، بەڵام ئەو وا هەستی دەکرد هەموو شتێکی لە (پیدرۆ پارامۆ)دا گوتووە.

(مالارمێ) نەیگوتووە ئەدەب ماندووکردنی پیتەکانە، بەڵکو ئەو دەیگوت "ئەدەب پەرەپێدانی پیتەکانە". ئەو کاتەشی (بلانشۆ) دەڵی: گرنگ نییە چی دەنووسی؟ دووبارەکردنەوە گرنگە وەک ئەوەی یەکەمین جار بێت نووسیبێتت، پرەنسیپێکی دیاریکراو هەیە تەواو جیاوازە لەو پرەنسیپەی درێژدادڕەکان ئیشیان لەسەر کردووە. درێژدادڕی جیایە لە زۆرنووسین. باسی زۆرنووسینی (نیتشە) دەکرێ. نووسین بۆ ئەو گوزارشت نەبووە لە فەلسەفەیەکی ئەبستراکت، ئیشی لەسەر دامەزراندن نەکردووە، بەڵکو کاری ئەو سەرەولێژکردنەوەی ماناکان بوو، بۆیە وەکو داهێنەری میتۆلۆجی چاوی لێ دەکرا، تا ئەو کاتەی (هایدگەر) هات و وەکو دوا فەیلەسوفی ڕۆژئاوا خستییە نێو خۆزانی میتافیزیکی.

نموونە لەسەر کورتبڕیی نێو چیرۆکەکە:

▪ دایکت وەک بۆڕی مار پێوەی دابێت…

-هیچ لەوە تێنەدەگەیشتی ئەوانە چۆن و کەی و لەکوێ بە یەکتر گەیشتوون…

ئەگەرچی سوور دەزانی (ڤیان) ناتوانێت قسەت لەگەڵ بکات، چونکە ماوەکەی تەواو بووە…

بێگومان تۆ لە دەرفەتێکدا هەموو ئەمانەی لێ دەپرسی…

یاخیبوون:

یاخیبوون لای (کامۆ) بۆ یاخیبوونی میتافیزیکی و یاخیبوونی مێژوویی دابەش دەبێ. یەکەمیان سێ لقی لێ دەبێتەوە:

(ڕەتکردنەوەی ڕەها – مارکیز دیساد)

(ڕەتکردنەوەی نەجاتبوون – ئیڤان کارامازۆف)

- **(شیکاری ڕەها –نیتشە).**

(کامۆ) دوای وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵ لە ساڵی 1957دا لەلایەن ئەکادیمیای سویدی، نامەیەک بە سادەییەوە بۆ خۆزانی (نیکۆس کازانتزاکیس) دەنووسێت و تێیدا دەڵێ: (کازانتزاکیس) شایستەتر بوو لە من بۆ ئەو خەڵاتە. سادەیی (کامۆ) ئاوێتەی سادەیی (کازانتزاکیس) دەبێت و درێژ دەبێتەوە تا دەگاتە (نیتشە)، لەوێدا (کازانتزاکیس) بە ئاشکرا و بە سادەییەوە پێیەوە دیارە چۆن سوودی لە (نیتشە) وەرگرتووە. ئەو سوود وەرگرتنە ئاساییە، (ئەفلاتون) کە زۆرجار بە باوکی فەلسەفە دادەنرێ, لە سەرەتادا لەژێر کاریگەریی (هیراکلیتس / 544-483 پ ز) و (فیساگۆرس / 580 – 500 پ. ز) و (سۆکراتدا) بوو. لەناو هەندێ لە دێرەکانی چیرۆکەکەدا هەستم بە سادەیی نووسەرەکەی کرد، وێنەی نووسەر لەناو فەزای بیرکردنەوەی کارەکتەرەکانی وێنەیەکی تەماوییە، ئەوە فەزای گشتیی چیرۆکەکەیە وێنەی نووسەرمان پێشان دەدا کە وێنەیەکی یاخییە بەڵام خۆشی جیا ناکاتەوە لە کۆمەڵگا. لە چیرۆکەکەدا هاتووە:

– بۆنی عەترەکانی تەفرەیان دەدای.

– وات دەزانی کەنارییەک لەناو قوڵگیدایە.

– ئەگەرچی ئەوان وایان دەزانی تۆ لە داخی ئەو نازناوە وازت هێنا…

– کەواتە ئەو چەند جارەی یەکتریتان دەبینی، ئەو مردبوو لە گۆڕستان گەڕا بۆوە.

– هیچ لەوە تێنەدەگەیشتی ئەوانە چۆن و کەی و لە کوێ بە یەکتر گەیشتوون؟…

- **داهێنان و پاسۆلۆژی:**

لای دەروونناسی نەمساوی (سیگمۆن فرۆید) دامەزرێنەری قوتابخانەی دەروونشیکاری، داهێنان پەیوەست نییە بە حەدەسەوە و حاڵەتێکی پاسۆلۆژییە. (فرۆید) لە ڕێگای بیردۆزی دەروونشیکارییەوە، شیکردنەوەی بۆ هونەری (داڤینشی) و (دیستۆڤسکی) و (شێکسپیر) دەکرد، پێی وابوو هونەر هیچ نییە

جگە لە فاکتەرێک بۆ پڕ کردنەوەی کەلێنە سێکسییەکانی مرۆڤ و حاڵەتێکی سێکسیی پاسۆلۆژییە. دابونەریتی کۆنی کۆمەڵایەتی کە مامەڵەیەکی لاواز لەگەڵ سێکساندندا دەکا، هۆکارە لەپشت هونەرەوە. بە بۆچوونی من ئەو بۆچوونەی (فرۆید) بەرهەمی نەخوێندنەوەی داهاتووی ئەوروپا و پێگەی سێکس (sex) لە داهاتووی ڕۆژئاوایە، ئەو کاتەی سێکس زۆربەی سنوورەکان دەبەزێنێ.

بۆی هەیە جوانترین هونەر هونەری ئەو هونەرمەندە بێت کە بێشایی سێکسیی نییە ئەمە بۆ جڤاتی ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژئاوایی دروستە. داهێنانی چیرۆکەکەمان، بەرهەمی فیکرێکی نزیک لە منارە و دار و بەرد و چەک و سێکسێکی تەماوی و خوێنە، نەک نزیک لە مەمک و باسک و پشت و بنهەنگڵ و داوێنی ژنی ئەوروپی.

(فیلیپ ڕۆس) لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ (میلان کۆندێرا) ویستی بۆچوونی ئەو بزانێ بۆ سێکس وەکو ڕۆمانووسێک. (کۆندێرا) وەها وەڵامی دایەوە: باسی سێکس چیتر قەدەغە نییە. ڕاوەستان بە وێناکردنی گشتی یان ددانپێدانانی سێکسەوە، سەرنجڕاکێش نییە، بەڵکو وەرسکەرە.

لەم دەقەدا کار بۆ جیاکاری و تێکشاندنی فۆڕمە دووبارەکان و بەخشینی مانایەکی تازە بە دێرەکان کراوە. (بلۆم) مکوڕ بوو لەسەر ئەوەی شاعیر بەر لە هەر شت لە خۆی دەپرسێ: چۆن ئەدەبێکی جیاواز بنووسم؟ شیعرێک بە خەیاڵی کەسدا نەهاتبێت. چۆن چۆنی جیاکاری دروست بکەم؟ لە باسی (فۆڕمشکاندن)دا ئەم باسە زیاتر کەوتە سەر پای خۆی و پێڵێن کرا لە تیۆرییەک لەمەڕ (میتۆدی خوێندنەوە یان هەڵوەشاندنەوەی دەق). (بلۆم) نووسی: ئەدەب فۆرمان دەکا لەپێناوی داهێنان و واتای تازەدا، فۆڕم تێکبشکێنین.

(دێریدا) بە پێچەوانەی (ئەفلاتون)ەوە پێی وابوو هەموو وشە و نیشانەیەک پەیوەستە بە جیاکارییەکی واتادار. لە چیرۆکەکەدا جیاوازیی فیکریی کارەکتەرەکان ڕێگر نەبووە لە بەردەم کۆکبوون لەسەر مەسەلەگەلێک کە تەنها لە ساتی خوێندنەوەی چیرۆکەکە هەستیان پێ دەکەین نەک لەکاتی قسەکردن لێبارەیەوە. جیاوازییەکان ڕێگر نین لە بەردەم گەیشتن بە هاوبەشەکان، جیاوازیی بزوێنەری هاوبەشی و هاوبەشی فەزای بە زیندوو هێشتنەوەی جیاوازییە. قەشە (ئۆگەستین 354-430ز) کە بیرۆکەکانی ڕەنگدانەوەی ململانێی نێوان بیری مەسیحی و یۆنانی کۆن بوون، لە باسی کۆمەڵگادا کەمتر باسی

جیاوازییەکان دەکا تا هاوبەشەکان، لای ئەو کۆمەڵگا بریتییە لە کۆمەڵێک خەڵک کە بیروباوەڕی هاوبەش کۆیان دەکاتەوە.

فەلسەفە:

ڕەنگە یەکێك لە کارەکانی چیرۆک ورووژاندنی پرسیاری قووڵ بێت. بە نموونە: “بناغەی دروستبوونی گەردون چییە؟”

ئەم پرسیارە گرفتێکی بنەڕەتی بووە لە بەردەمی فەلسەفە و فەلسەفەکار و فەزای فەلسەفی لە ڕۆژئاوا و ڕاڤەی بۆ کراوە. کێشەیەکی بنەڕەتیی هەر سێ قۆناغەکەی فەلسەفەی یۆنانی بوو کە هۆکاری ڕاستەقینەی بوونیان بۆ هۆکاری ماددی دەگەڕاندەوە. مەبەستم لە:

قۆناغی فەلسەفەی بەر لە (سۆکرات).

قۆناغی (سۆکرات) تاوەکو (ئەرستۆ).

قۆناغی دوای (ئەفلاتون) (ئەو قۆناغە تاوەکو سەرەتای چەرخەکانی ناوەڕاست درێژەی کێشا). هەر بۆ نموونە:

_ تاڵیس (560-548پ. ز) بناغەی دروستبوونی بوونی بۆ ئاو دەگەڕاندەوە.

_ ئەنکسمندریس (610 – 545پ. ز) بۆ هەوای گەڕاندۆتەوە.

_ هیراکلیس بۆ ئاگر و پارمەندیس بۆ هەبوونی دەگەڕێنێتەوە.

_ ئەنبادوکلیس دەیگەڕێنێتەوە بۆ پێنج توخمی (ئاگر، هەوا، ئاو، خۆڵ و کاریگەری). ئەو توخمانەش وەکو خودای ئەفسانەیی باسیان لێوە کراوە.

فیکر لەم چیرۆکەدا بۆ چەند بەشی جیاواز دابەش دەبێتەوە. دابەشبوون بە مانای پەرتەوازەبوون و شەقبوون نایەت، بەڵکو گەڕانەوەی فیکرە بۆ بەشەکانی. ئەو دابەشبوونەی خەیاڵی خوێنەر پەیوەندییەکی ڕاستەوانە و دانەبڕاوی لەگەڵ کۆبونەوەی فیکری نووسەر و یەکگرتنەوەی پارچەکانی خەیاڵی هەیە، بۆ ئەوەی بکێشن بە یەکتردا و وەکو بروسکە بگرمێنن و دەقێکی ئەدەبی بەرهەم بهێنن. بەرهەمەکە وەکو شتێکی دەستەمۆ لەسەر لاپەڕەکان خۆی ئاشکرا دەکا، خوێنەر پێویستی بەوە نییە بگەڕێتەوە بۆ خەیاڵدانی (کاروان) و شرۆڤەی فیکری و مەعریفی بۆ بکا. خوێندنەوەی چیرۆکەکە ڕێگاکەمان بۆ کورت دەکاتەوە، وشەکان دەبنە ماسی و کۆی دەقەکەش دەبێتە دەریا نەک کۆمەڵە ماسی، چونکە وشەکان لە خەیاڵدا نوقم بوونە و مامەڵەی ئێمە بە تەنها لەگەڵ وشەکاندا نییە، بەڵکو لەگەڵ ئەو خەیاڵەشە کە لە پشتی وشەکاندا خۆی مەڵاس داوە و وشەکان لە ناویدا مەلە دەکەن.

لە یادمان نەچێت خەیاڵی پشت وشەکان یەکسان نییە بە خەیاڵی

نێو خەیاڵدانی چیرۆکنووس. وشەکان گرینگ نین، ماناکان گرینگن. زۆربەی ئەو وشانەی لە چیرۆکەکەدا هاتوون لە ژیانی ڕۆژانەماندا بە کاریان دەهێنین، بەڵام ئەوە ماناکانن جیاوازییەکان دروست دەکەن.

دەق بەردەوام فیکر بەرهەم دێنێ و کاڵی دەکاتەوە. دەکرێ دەقی ئەدەبی ببێتە مەڵبەندی بەرهەمهێنانی بیرۆکەی فەلسەفی و پ□سەی بەرهەمهێنانی ئایدیا و جیهانبینییەکان. (فۆکۆ) لە کتێبێکی ئەدەبی سەدەی شازدەهەمەوە چەندین تێزی فەلسەفی هەڵهێنا، کە (دۆنکیشۆت)ی (سێرڤانس) بوو. دەقی ئەدەبی بە تەنها گوزارشت نییە لە ئەدیببوونی نووسەر, زۆرجار هەوڵێکە بۆ بەرهەمهێنانی فیکری فەلسەفی، هەندێجار بارودۆخەکە دەگۆڕێ. فیکری فەلسەفی و ژیانی فەیلەسوفەکان ئاراستەمان دەکەن بۆ نووسینی دەقی ئەدەبی.

بەردبارانکردنی (ژان ژاک ڕۆسۆ)، دادگاییکردنی (سۆکرات)، شێتبوونی (نیتشە)، دەکرێ ببنە بیرۆکەی نووسینی چەندین ڕۆمان و چیرۆک و شیعر و بابەتی ئەدەبیی تر. خۆکوشتنی (گۆگۆل) و ژیانی (ئەکاکی ئەکاکیفیجی) نێو (پاڵتۆ)، زیندانیکردنی (مەرسۆ)ی نێو (نامۆ)ی (ئەلبێر کامۆ)، (راسکۆڵنیکۆف)ی (دیستۆڤسکی)، ئەمانە فیکر بەدوای خۆیاندا دەهێنن.

گرنگترین ئەو پرسیارە فیکریانەی چیرۆکەکە دروستیان دەکا:

- مردووەکان لە کوێی زیندووەکاندان؟
- خۆکوشتن سەرەتای ئەبەدیەتە یان ئەبەدیەت سەرەتای خۆکوشتنە؟
- دایکانمان چی ئێمە بوونە لە سەرەتادا؟ (بەر لە بوونی ئێمە).
- منداڵی یانی چی؟

بڵند باجەلان

سەرچاوەکان:

- بیری پۆستمۆدێرنیزم ، ئازاد حەمە، هەولێر، 2002
- لێبووردەیی و فەلسەفە, رێبوار سیوەیلی، هیوا حاجی، نەوزاد جەمال، هەولێر ، 2009
- فەلسەفە بۆ ئەو کەسەی دەیەوێت, د : نبیل عبدولحەمید

عبدالجبار، هەولێر، 2010

- سۆران ئازاد، کاردانەوەی هزر (فکر) لە ڕۆمانی کوردیدا، دەنگەکان، 2012
- منارەی ئاوەدانی، کاروان کاکەسوور، گۆڤاری ئایندە، ژمارە نەوەد و یەک.
- مدرنیته و مدرنیسم, مجموعه مقالاتی در سیاست، فرهنگ و نظریه های اجتماعی, ترجمه و تدوین: حسین علی ، تهران 1378
- أزدواجیه العقل, دراسه تحلیلیه نفسیه, کتابات حسن حنفی, جورج طرابیشی.

بورجێکی ڕۆشنایی، کۆمۆنیزمێکی شۆڕشگێڕ لە حزبێکی ئینتەرناسیۆنالدا باڵا دەکات.. جەمال کۆشش

(لە ڕوانگەی پێویستی شارەزابوون و ئەزموون و پەیوەندی گروپ و پارتە کۆمۆنستەکان، ئەم نوسینە پەرەگرتنی خێرایی ڕەوتێک بەناوی "ئینتەرناسیۆنالی کۆمۆنستی شۆڕشگێڕ" بەخوێنەران دەناسێنێ. هەوڵمداوە دیدگا و سیاسەت و مەیدانەکانی تێکۆشانیان بەچڕی و لە جوڵەدا بخەمەڕوو، ئەمە ناساندنە و پاڵپشتی هەر ڕەوتێکە کە بەرگری لە مارکسیزم و خەباتی چینایەتی کرێکاران بکات و ناچێتە سەرهەڵسەنگاندنی پلاتفۆرم و بەرنامەکەیان).

پاش ئەوەی (تێد گراند-Ted Grant) و هاوڕێکانی خۆیان لە [کۆمیتە بۆ نێونەتەوەیی کرێکاران-Committee for a Workers’ International (CWI)] جیادەکەنەوە، لەگەڵ (ئالان ودز-Alan Woods) لە ساڵی (١٩٩٢)دا (ڕەوتی مارکسیستی ئینتەرناسیۆنال-International Marxist Tendency) دادەمەزرێنن. لە بەریتانیاش وەک ڕێکخراوی "بانگەوازی سوشیالیستی-Socialist Appeal" جیادەبنەوە لە [ڕەوتی ملیتانت-Militant tendency]. (دواتر دەمەوێ سەری).

بەکارھێنانی مێتۆدی مەتریالیستی و ئەرسەدۆکسی مارکسیستی و گەڕانەوە بۆ نوسراوەکانی مارکس و ئەنگلس و لینین و ترۆتسکی و پەرەدان بەڕەھەندی تێۆری لە خەباتی چینایەتی و ئابوری سیاسی و لە زانست و گەردووناسی و کەلتوور و ئاییناسیدا، ڕێبازی بەرجەستەی ئەم دەستپێشکەری□ی□ بوو. بەشداری کاریگەرانە و بەردەوامانەیان لەنێو ڕێکخستنە کرێکاری□□کان و نەقابە و ئەنجومەن و کۆمیتەی مانگرتنەکان و بەتایبەت لەنێو لاوانی سۆشیالیست و گەنجاندا، پێگەی چینایەتی ئەم ڕەوتەی پتەودەکرد و بە گرێدانی بە شۆڕشی سۆشیالیستی و دکتاتۆری پرۆلیتاریا و تێکشکاندنی سیستەمی سەرمایەوە ڕاستەوخۆ بەرەو پراتیکی ڕاستەوخۆی سروشتی چینایەتی لۆکاڵی بە ئەوروپایی و بە نێونەتەوەیی دەبەستەوە و تاقانەی دەکرد.

دامەزراندنی ئۆرگانی ڕاگەیاندنی حزبی بەلشەویکی و پێگەیاندنی کادری پیشەیی و کارا و بە دسپلین، خۆڕۆشەنبیرکردنی ھەمەلایەنە و کۆرس و زانکۆی ئال□ت□رناتیق و چوونە نێو پرۆسە کۆمەڵایەتی□□ ئاڵۆزەکانەوە، دابینکردنی مالی سەربەخۆ و پشتبەستن بە کۆمەک و ھاوپشتی ئەندامان و لایەنگرانی و فرۆشتنی بڵاوکراوەکانی، ئەم جوڵانەوەیەی لە ماوەیەکی کورتدا گۆڕی بە یەکێک لە بەھێزترین ھێڵە سۆشیالیستەکانی نێو بزووتنەوەی کرێکاری.

بەدرێژایی ئەم ساڵانە، خەباتی نێونەتەوەییان پەرەپێدا، سەرەڕای توندوتیژی و زیندانی و ڕاوەدونان لەلایەن دەسەڵاتداران و گروپە فاشیستەکانەوە، لە ھەمانکاتدا جیابونەوە و دابەش بوون و کەرتبوون ڕوویدەدا، بەڵام پەیگیرانە و باوەڕبەخۆ و سوربوون لەسەر لۆجیکی مەتریالیستی بۆ خوێندنەوەی دونیا توانیان ئەم ئۆرگانە بچووکە جارێ تر و لە سەردەمێکی تردا بێتەوە سەر شانۆی سیاسی و لەنێو وڵاتانێک کە بۆ سەدە وا دەردەکەوتن کە ئارام و ھەموو شت لە جێگای خۆیدایە، بومە لەرزەیەکی سیاسیان لەسویسرا، دانمارک، سوید، فنلەند، ئەڵمانیا، ئەمەریکا، نایەوە و یەکسەرە پەرچەمی شۆڕشی سۆشیالیستیان بەرزکردەوە و دەنگدانەوەی لە میدیا گەورەکاندا، بۆرژوازی شڵەژاند.

هیچ بزوتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانە ناتوانێت بەبێ تێۆری شۆڕشگێڕانە بێت

ماڵپەڕێکی زیندوویان بەناوی “بەرگری لە مارکسیزم-In Defence of Marxism” دامەزراند، وەک ئۆرگانی فەرمی لەسەر ئاستی نێونەتەوەیی، جدالاتێکی گرنگی تیۆری و سیاسیان بە مەبەستی پشتیوانی و ئاسۆدارکردنی بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنستی لەنێو دڵی

ئاڵوگۆڕەکاندا لە گەشەی جیاوازەکان و نەبەردی جیاجیاکان و هەرێمەکاندا. لەم یەکدوو ساڵەی کۆتاییدا، کۆمپێکی فراوانی ئەندامگیری و سازمانداریيان لە زۆربەی ناوچەکانی دونیا بەناوی (ئایە تۆ کۆمۆنیستی؟ دەی کۆواتە خۆت ڕێکخراو بکە- Are you a communist? Then get organised!)، بەڕێخست. لەهەندێک لەوڵاتان ڕێژەی لە سەدا سەد و لە هەندێ جێگا لە سەدا سەد و پەنجا ئەندامگیرییان چووە سەرێ (سویسرا و نەمسا و سوید و دانمارک)، بەمجۆرە پێداویستییەکان بە هەنگاوێکی گرنگی ئاڵوگۆڕ بەخش هاتنە بوون.

پرسنگدارترین گەشە و ئاڵوگۆڕی چەنایەتی لە ڕێکخستنە کۆمۆنیستییەکان لە ساڵی ڕابردوودا، دامەزراندنی (ئەنتەرناسیۆنالی کۆمۆنستی شۆڕشگێڕ- Revolutionary Communist International) بوو. لە ڕۆژانی (١٠) تا (١٥)ی (حوزەیرانی ٢٠٢٤) لە ئیتالیا بە ئامادەبونی ڕاستەوخۆی (٥٠٠) کەس و لە ڕێگای (زووم)یشەوە (٧٧٠٠) کەس لە (١٢٠) دەوڵەتەوە بەشداری دامەزراندنی حزبی کۆمۆنستی شۆڕشگێڕی نێونەتەوەییيان کرد. یەکێک لە کۆنفرەنسە جیهانییە گەورەکانی کە لەماوەی ئەو (٦) ڕۆژەدا، گفتوگۆی جددی بەرنامەیی و ستراتیژی و حزبی و پەروەردەیی بە (٢٥) زمان بەڕێوە چوو. هەر لەوێدا نزیک بە نیو ملیۆن (٤٨٨.٢٨٥) ئیرۆ کۆمەگ کۆکرایەوە. ئەم کۆنگرەیە بەتێکڕایی بەشداربوان لەسەر بەرنامە و سیاسەتی کۆمۆنستی و ڕووخاندنی دەسەڵاتی بورژوازی و ڕێکخستنی حزبی و دامەزراندنی (ئەنتەناسیۆنالی کۆمۆنستی شۆرشگێر) بڕیاریاندا.

ماڵپەڕە سەرەکییەکەیان (بەرگری لە مارکسیزم) بە (٤٩) زمان بەرهەمی تێدا بڵاودەکەنەوە. بەشێک لە بەرهەمەکانیان بەزمانی کوردی، عەرەبی، فارسی، تورکی لەوێدا هەن. گۆڤارێکی وەرزی تیۆری سەراسەرییان هەیە بەناوی (بەرگری لە مارکسیزم). زۆربەی لقەکانیان بەتایبەت ئەوانەی کە حزبیان دامەزراندووە، ڕۆژنامەیەکی مانگانەیان هەیە.

نزیکردنەوەی کامێرا بۆ وێنەگرتنی دوو جوگرافیا

لقی پاکستان: پاکستان یەکێک لەناوچە هەرە گەرمەکانی خەباتی چینایەتییە. بە (کەراچی)ی دەوترێت (پترۆگرادی پاکستان). (٣٢٠) هەڵسوڕاوی کۆمۆنست لە ژنان و پیاوان لە ڕۆژانی (٧ و ٨)ی مانگی

(١٢)ی (٢٠٢٤) لەسەرانسەری شار و هەرێمەکانەوە لە لاهور کۆبونەوە، تیایدا نوێنەرانی سریلانکا، ئەمەریکا، ئیتالیا، کەنەدا و نوێنەرایەتی (سکرتاریەتی کۆمۆنستی شۆڕشگێری نیونەتەوەیی) بەشدار بوون. لە ماوەی ئەم دوو ڕۆژەدا لەسەر بەرنامە، لەسەر چۆنیەتی دامەزراندنی حزبی بەلشەویکی لە پاکستان، خەباتی کرێکاران، مافەکانی ژنان، چۆنیەتی بڵاوکردنەوەی گۆڤاری مانگانەی کۆمۆنست (شیعاری نان، جلوبەرگ، نیشتەجێبوون)، وە هەڵبژاردنی ئۆرگانەکان بەڕێوەچوون. پاکستان لەناو تۆڕێکی گرنگی پەیوەندیدایە، لەگەڵ سریلانکا، بەنگلادش و هیندستان، کە بەهۆیەوە کەسانێک لە مانگرتنە گشتیەکانی کرێکاران و خەباتی جەماوەریی ئەو وڵاتانەوە بەشداربوون، هەروەها بەیاننامە و ڕاگەیاندنیان دەرکرد لەسەر شۆڕش لە بەنگلادیش. لقی پاکستانی لە بارەی مێژوویی و جوگرافیا و زمان و کلتوورەوە، یەکێک لە گرنگترین وهەستیارترینیانە.

لقی بەریتانیا: ئەم بەشە بە گرنگترین بەش و بەمێشکی ناوەندەکە دادەنرێت و مەڵبەندی سەرەکی ئێنتەرناسیۆنالەکەش هەر لە لەندەنە. ڕەوتی ملیتانت، سەرەتای دامەزراندنی بۆ (١٩٦٤) دەگەڕێتەوە، مەیلێکی ترۆتسکی ناو [پارتی کرێکارانی بەریتانیا-Labour Party UK))] بوو، لە دەوری گۆڤاری ملیتانت کۆببونەوە. سکرتێری سیاسییەکەی (تێد گرانت-Ted Grant)، سکرتێری نیشتمانی (پیتەر تاف-Peter Taaffe) بوو. ئەم ڕەوتە بەتایبەت لە شاری لیڤەرپوول، پێگەیەکی جەماوەری فراوان و (٣) ئەندام پەرلەمانی هەبوو، وە ئامانجدارانە لەناو گەنجانی حزبی کرێکاراندا خەریکی ڕێکخستنی حزبی بوون، لەناو حزبی سۆشیالیستی لاوانی حزبی کاردا، تەواو دەسەڵاتی ئاراستەکردنی سیاسەتیان پەیداکرد. حزبی نێو حزب بوون، لە ماوەی ساڵانی هەشتاکاندا، سەنگەرێکی یەکجار بەهێزبوون لەبەرامبەر تاتچەر، و پشتیوانی مانگرتنە گەورەکانی کرێکارانی کانە خەڵوزەکان بوون، بەڵام بەردەوام ئەم ڕەوتە لەژێر گوشاری دەوڵەت و بەتایبەت (پارتی کرێکاران)دا بوو، تا دەرکردنی ئەندامان و لەوانەش تێد گرانت. ملیتانت بەهۆی ئاڵوگۆڕەکانی جیهان و بەهۆی ئەوەی ئایا هەربمێننەوە لەناو (پارتی کرێکاران)دا، بوون بەدوو کەرتەوە، کەرتێکیان حزبی کاری ملیتانتیان دامەزراند کە زۆرینەبوون، هاوڕێیانی تێدگراند و ئالان ودز، ڕێکخراوی (بانگەوازی سۆشیالیستی-Socialist Appeal)یان دامەزراند و بڵاوکراوەیەکی نیومانگانەیان بەو ناوەوە دەردەکرد تا نۆڤەمبەری ساڵی پار (٢٠٢٤) کە ناوی خۆیان گۆڕی بۆ (پارتی کۆمۆنستی شۆرشگێر) کە لەسەرانسەری بەریتانیا (١٢٠٠) ئەندامی چالاکیان هەیە و لقی بەریتانیای

(کۆمۆنستی ئەنتەرناسیۆنالی شۆڕشگێڕ)ن.

لقی سویسرا: گفتوگۆیەکی کورت لەگەڵ (مادلینا یەت، کادرێکی سەرەتایی پارتی کۆمۆنستی شۆڕشگێڕ لە سویسرا

چۆن ڕێکخراوەکەتان/ حزبەکەتان لە سویسرا بەم شێوەیە گەشەی سەند؟

مادلینا: ساڵی (٢٠٠٨) ڕێکخراوی (دەر فونکە سویسرا)مان دامەزراند. گروپێکی بچوکی لە لاوان کە سیاسەت بەلایانەوە گرنگی هەبوو لە بەشی ڕۆژئاوای سویسرا لەگەڵ خەڵکانی نەمسا پەیوەندیان پەیدا کرد، کە ئەوان پێشتر لەقێک بوون لە (ڕەوتی مارکسیستی ئەنتەرناسیۆنال-International Marxist Tendency). لە ساڵە یەکەمەکانی کارماندا ئێمە خۆمان خزاندە نێو ڕیزەکانی ڕێکخراوی (لاوانی سۆشیالیست)ەوە، توانیمان هەندێک لە ئەندامانیان بەلای خۆمان ڕابکێشین و ناوکی ڕێکخراوێکی جێگیر دابمەزرێنین. ووردە وردە توانیمان لە بەشەکانی تری سویسرا (بەشە فەرەنسیەکەی “ڕۆماندی”، بەرن، بازل، زوریخ) گروپی تر دابمەزرێنین و ژمارەمان زۆر گەشەی سەند کە لە سەرووی (٢٠٠) ئەندامی چالاک لە ساڵی (٢٠٢٣)دا، تا لە ئەنجامدا بەهۆی گەشەیەکی خێرایی ئەندامگیرییەوە لە مانگی ئایاری (٢٠٢٤)دا، (حزبی کۆمۆنستی شۆڕشگێڕ)مان پێکهێنا، بەمجۆرە زەمینەسازییەکی زۆرترمان بۆ ئایدیای کۆمۆنیزم ڕەخساند.

ئایا هەر لەسەرەتاوە پەیوەندیتان بە (ڕەوتی مارکسیستی نێونەتەوەیی)ەوە هەبوو، وە ئەوان چ ڕۆڵ و کاریگەرییەکیان لەسەرتان هەیە؟

مادلینا: بەڵێ، ئێمە هەر لەسەرەتاوە پەیوەندیمان هەبوو لەگەڵ (ڕەوتی مارکسیستی نێونەتەوەیی)، بەڵام پێویست بوو لەپێشدا ئێمە ئۆرگانی خۆمان بەستراکتووری دیمۆکراتیەوە (بۆ نموونە وەک کۆنفرەنس) هەبێت و جێگیر بین و بە ئەوەی بەشیوەیەکی فەرمی ببینە بەشێکی ئەو ڕەوتە . ڕەوتی مارکسیستی ئەنتەرناسیۆنال، بەشێوەیەکی زۆر باڵا و کاریگەر مەتریاڵی پەروەردەکردن بەرهەمدەهێنێت، کە زۆر یارمەتی ئێمە دەدات تا بەشێوەیەکی ڕاست ئایدیای مارکسیزم تێبگەین و فێربین. هەروەها ئێمە لە پەیوەندییەکی بەردەوام داین لەگەڵ ڕابەری ئەو ڕەوتە، وەڵامی پرسیارەکانمان دەدەنەوە و لە دامەزراندنی ڕێکخراوەییماندا پشتیوانیمان دەکەن. ئێمە و هەروەها گرنگترینیش ئەوەیە شۆڕشی کۆمۆنستی تەنها دەتوانێت سەرکەوتوو بێت کە ئەنتەرناسیۆنال بێت. هەر بۆیە پێویستی بەڕێکخراوەیەکی

نێونەتەوەیی هەیە.

بۆچی لەم ساڵانەی دوایدا هەندێ گەشەتان کردووە و سەرکەوتوبون، لە بەرچی بەتایبەت لە ئەوروپا و کەنەدا؟

مادالینا: قەیرانی سەرمایەداری چەند دەیەیە ناڕەزایەتی و توڕەیی بەرهەمدەهێنێ. ئەزمەی کۆرۆنا، بەشوێنەدا هەڵئاوسان، فراوانبونەوەی مەیدانی جەنگەکان، ئەمانە هەمویان ئاماژەیەکی ڕوونن بۆ سیستەمێک کە باشترین ڕۆژەکانی خۆی ژیاوە. ئەمانە خەڵکانێکی یەکجار زۆر لە سەرانسەری دونیا هەستی پێدەکەن و بەشوێن ڕێگای دەرچوندا دەگەڕێن. لێرەدایە مارکسیزم و حزبەکەی ئێمە، گونجاوترین وەڵامی هەیە و هەربۆیە وەها سەرکەوتوبوین. وە ئێمە بەشێوەیەکی گشتی دروستە هەروەک بۆ ئەوروپا و کەنەداش.

تۆ چۆن بیری لێدەکەیتەوە، کەسێک مارکسیست بێت پیویستە لە مەڕدا چی بکات؟

خۆت پەروەردە بکە و چالاکانە لە پەروەردەکردنی هاوڕێیانت یارمەتیدەربە، ئەم حزبە و ئەنتەرناسیۆنالی کۆمۆنستی شۆرشگێڕ دابمەزرێنە. هەروەها پێویستە ئێمە هێندە زۆر بین و هێندە وشیار بین کە بەواقعی بتوانین ئەم دونیایە بگۆڕین.

تێبینی: لە ماڵپەڕی “بەرگری لە مارکسیزم-In Defence of Marxism” لەلایەن (کامەران ئەحمەد، کاوە ئاسنگەر، کارزان عەزیز، حسەن حسەنی) بەشێک لە وتار و بابەتەکان وەرگێڕدراون بەسەر زمانی کوردی-سۆرانی.

جەنگەکان درێژەپێدەری سیاسەتی چەوسانەوەی ئابووری چینایەتین!!.. نەجمەدین فارس

ئەوەی کەلە ڕابردوودا گوزەراوەو ،لەئێستادا دەگوزەرێت، جەنگەکان هەمووکات هۆکاری دەمەزەردکردنەوەی دەسەڵات و بەرژەوەندی تایبەتی

کۆمەڵێکی کەمی باڵادەست بوون،لە فۆڕمە جیاوازەکانی دەوڵەت و دەسەڵاتی خێڵەکی و ئاینی وئەرستۆکراتی ودێموکراسی وئۆلیگارشی ودیکتاتۆریەت و ئیمپراتۆرەکان بووە.
سەرەتای دابەش بوونی کۆمەڵگای سەرەتایی بێچین و توێژ بۆ دووچین و دووبەرژەوەندی جیاواز لەمێژوودا،سەرەتای دەستپێکردنی جەنگە جیاوازو جۆراوجۆرەکان بووە، بەشێواز وتەکنیکی جیاواز ،لەپێناوی هەژمونگەرایی وبەرژەوەندپەرستی باڵادەستانی خێڵ وفۆڕمە جیاوازەکانی دەسەڵاتدارێتی و دەوڵەت. دروستکردن وبەرپاکردنی جەنگەکان لە مێژوودا بۆ شاردنەوەو پەردەپۆشکردن ودوورخستنەوەی لەدەستدانی دەسەڵات و بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی دەسەڵاتداران بووە،کە لە ئەنجامی جیاوازی چینایەتی و هەڵاوێردنی چینەکانی خوارەوە سروشتێکی ململانێی لەنیوانیاندادروستکردووە، وبەبەردەوامی لەململانێدا بوون.

بەپێی سەردەمەکان جۆری چەک و تێچووی جەنگەکانی گۆڕانکاریان بەسەرداهاتووە. دواکەووتویی و پێشکەوتووی چەکەکان گۆڕانکاری بەسەر ڕێژەی کوشتاروو کاولکاریدا هێناووە.لەئەنجامدا جەنگەکان هۆکاری مال□ و□رانی وخوێن ڕشتن وقات وقڕی بووەو دەبێت، بەهەرشێوەیەک بێت ئەوجەنگانە جەنگێکی نا□دادوەرانەو ناڕەوایە بۆ ژیانی مر□قایەتی،لەبەرئەوەی درێژەپێدەری هەمان هەلومەرجی ژیانە بەشێوەیەکی خراپتر. جەنگەکان ل□□□□گ□ی بڕیادانی دەسەڵاتدارانی خێڵ ودەوڵەتەوە بەرپا بوون و هیچ لایەنێکی خوارەوەی کۆمەڵگاکان ڕەزامەندیان لەسەری نەبووەو دەرنەبڕیووە. بەرژەوەند پەرستانی دەسەڵات ، بەبەرژەوەندی خۆیان جەنگەکانیان هەڵگیرساندووە. ئەگەر دەسەڵاتدارانی دەوڵەت بۆ قازانجی خۆیان و هێشتنەوەی دەسەڵاتیان و کۆیلەکردنی دانیشتوانی کریگرتەی کارو سەرمایە نەبێت، ئەیانتوانی بە تێچووی جەنگەکانیان دڕیان ب□ه□زاری بدایە و قاتووقڕی وبرسێتی وکێشەناوخۆیەکانیان بنج بڕوو کۆتاییان پێ بهانیایە. دەرئەنجام جەنگ بۆ دەسەڵاتداران لە جیهاندا هۆکارە بۆ کۆیلەکردن و چەوساندنەوەی زیاتری بەشەکانی خوارەوەی کۆمەڵگایەو □ بەدەستهینانی زیاتری دەسەڵات و بەرژەوەندیە بۆ دەسەڵاتداران.

جەنگەکان بەشێکی گەورەی بازرگانی وقازانجە بۆ کۆمپانیاکانی بەرهەم ه□□نانی چەک لەجیهاندا. بەپێی ڕاپۆرتێکی ماڵپەڕیDW ی ئەڵمانی لەساڵی ٢٠٢١ز یدا،بڕی چەکی سەربازی فرۆشراو لەبازاڕی جیهانیدا ٥٩٢ پێنج سەدو نەوەت ودوو ملیار دۆلار بووە ،لەو بڕەش بەشی شێر بە کۆمپانیا ئەمریکیەکان بڕاوە کە زیاتر لە نیوەی ئەو

بڕەی سەرەوەیە کە بایی ٢٩٩ دووسەد ونەوەت نۆ ملیار دۆلار بووەو بە ووڵاتانی فرۆشتووە. ڕێژەی فرۆشتنەکانی چەک لەلایەن ووڵاتانی بەرهەمهێنەوە بەم شێوەیە ٣،٢% دەوڵەتانی ئەوروپا ٢،%ئیسرائیل، ١،٦% ئەڵمانیا ٦،٨% بەریتانیا، ١،٢% کۆریای باشوور، ٣% روسیا، ١،٥% یابان، ٤،٩% فەڕەنسا ٢،٨% ئیتالیا ١٨،% چین،٤% دەوڵەتانی تر، ٥١% ئەمریکا.(١) ئەم دەسکەوتە بێشوومارەی بەدەستهێنانی دۆلار چەکی جەنگی پێویستیان بە جەنگ وبەکارهێنانیانە ، تا لەبازاڕەکانی جیهاندا ساغیان بکەنەوە. بازرگانی چەک پڕ قازانجترین بازرگانیە لەجیهاندا. لە بەرئەوە ڕوودانی جەنگەکان هۆکار دەبن بۆ بازاڕ گەرمی چەک. ڕوودانی جەنگە کان سروشتی سیستەمی بازاڕی سەرمایەداین.

سیستەمی سەرمایەداری و بۆرژوازی لیبراڵی لەوکاتەوەی کە سەری لە ناو پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسی دەرەبەگایەتیدا دەرهێناوە، لە پێناو سەقامگیرکردن و هێشتنەوەی دەسەڵات و فۆڕم وشێوازی بەرهەمهێنان وبەڕێوەبردن و چاودێری کردنی کۆڵەکەی سەرمایەو قازانج، لەمێژووی خۆیدا زۆرترین جەنگ و کوشتارگەی بەرپاکردووە لەچاوو جەنگەکانی کە لەهەردوو سەردەمی فرماسیۆنی ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆیلایەتی و دەرەبەگایەتیدا ڕویانداوە.

جەنگە دوورودرێژە داگیرکاریەکانی ئەوروپا وجەنگە ناوخۆییەکان و ،دروستکردنی هاوپەیمانیە جیاوازەکان و هەردوو جەنگی جیهانی یەکەم ودووەم و جەنگەکانی ناو قاڕەجیاوازەکان ،هۆکاربوون بۆ کوژرانی سەدەهاملیۆن مرۆق،هەروەکو ئەو جەنگانەی کە یۆنانیەکان و ڕۆمانیەکان ،پارسەکان ،ئیسلام وخاچپەرستەکان بەرپایان کردووەو خەڵکیان بەناهەق کۆمەڵ کوژ کردووە، لە پێناوی دەسەڵاتی پاوانخوازانەی دەسەڵاتداران و بەرژەوەندیدا ئەنجامیانداوە. هیچ جەنگێکی ناڕەوای دەوڵەتان و دەسەڵاتداران لەمێژوودا نەبووەتە هۆی باشترکردنی ژیانی ئابووری وکۆمەڵایەتی وسیاسی ،بێجگە لەوەی کە هۆکاربووە بۆ کوشتارو بێ ماف کردن و زیاتر هەژارکردن وبرسی کردنی زۆرترینی دانیشتوانەکەی و بەتایبەتتر کۆیلەی فرۆشیارانی هێزی کار پشکی شێری ئەوبرسێتی و قاتووقڕیەی بەرکەوتووەو بەردەکەوێت.

ئەوجەنگانەی ئێستا لەناوچەکەو جیهاندا ڕوودەدەن، جەنگی تورکیا دژی کوردی دانیشتوی سوریا و تورکیا و جەنگی ڕوسیا دژی ئۆکرانیا و جەنگی نێوان دەوڵەتی ئیسرائیل و فەلەستینیەکان وبەتایبەت تر دژی غەزەییەکان ،جەنگێکی نەگریسی خوێناویەو بەرەکی بە دانیشتوانەکانیان گرتووە، ناڕەوایەو مرۆڤکی زۆری تیادا دەبێت بەقوربانی وسوتەمەنی،وە هیچ ئەندامێکی خێزانی دەسەڵاتداران و خۆیان تیاناچێت ، بەڵکو دەبێتە زیاتری بەدەستهێنانی قازانج بۆ

بازرگانانی جەنگ ،وفرۆشتنی زیاتری چەک لەلایەن ووڵاتانی بەرهەمهێنیەوە. هەروەکو لەپێشتردا باسمان کرد ،بە تەچووی ئەوجەنگانە ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و برسیتی ونەداری وئاوارەیی لە ناوخەی ووڵاتەکانیاندا بکردایە کە بەربینگی دانیشتوانەکەی گرتووە. بەشداری کردنی ووڵاتانی جیهان و ناوچەکە بەشەوەی ڕاستەوخەو ناڕاستەوخە و درێژدان بەجەنگی ڕێپێشکراو بە بیروبەوای جیاوازی ئاینی و مەزهەبی و نەتەوەیی، بە درێژدانە بەهەمان سیاسەتی خەسەپێنانەی سەرمایەداری و لیبرالیزمە ودرەژکردنەوەی سیستەمی ئابووریانە. بە پێزشی هەڵگرانی و ڕوپێشکراوی سیاسەتی جیاوازی ئاینی و مەزهەبی ونەتەوەیی جیاواز بەرەو بەجەنگەکانیان دەدەن ،لەگەڵ ئەوەی مەزهەب و ئاینەکانیان لەمێژوو لە ساتەوەختی نوسرانیاندا و هەتائێستاش هەکاری چەندین جەری کەیلەیەتی وجیاوازی جنسی و ڕەگەزی بەشەکی دیاری هەڵاوەردنی مرۆڤەکان بووەو بەرجەستەکردووەو بەرەوی پەداوەو هەڵینەوەشاندووەتەوە ،لەڕەگەی دووبارەکردنەوەیەوە بەرەوی پەداوە لەئێستادا، لەڕەگەی گەوجاندنیانەوە مرۆڤگەلەکی بەدوای خەیاندا هەڵخراندووەو وەکو کەیلە خزمەتیبەرژەوەندی و سیاسەتەکانی خەیانیان پەدەکەن ،چ جای ئەوەی ئاسودەیان بکات.

لەجیاتی ئەوەی هەردوولایەنی بەیاردەری جەنگی ئیسرائیل و فەلەستینیەکانی غەزە ،چارەسەری هەژاری و ڕەشەوەتی دانیشتوانەکانیان بکەن بە تەچووی جەنگەکانیان ،جەنگیان بە قازانجی ماددی و هەشتنەوەیان لە دەسەڵاتدا بەکار دەهەنن و هەناوە. ئاماری ترسناکی هەژاری بەرەکی بە دانیشتوانی جیهان گرتووە هیچ هەوڵەکیش بە چارەسەری نیە ، بەجگە لە درەوو دەلەسەی دەسەڵاتداران و ڕاکخراوە جیهانەکان نەبەت ،کە خەیان و سیستەمە ئابووری کەمەڵایەتی سیاسیەکەیان سەرچاوەی هەژاری وجەنگە خوێناویەکانن. هەکار چیە جەنگ بەرپادەکەن و هەوەنادەن هەژاری لەووڵاتەکانیاندا چارەسەربکەن؟؟ لە دەوڵەتی ئیسرائیلدا ڕێژەیەکی ترسناکی هەژاری و ڕەشووتی بەرەکی بە زیاتر لە ٦٥٠٠٠٠ شەس سەدووپەنجا هەزار خەزانی گرتووە(٢) هەروەها دانیشتوانی غەزە ڕێژەی هەژاریەکی ڕێهای هەیە کە بە لە ٧٠% لەسەدا هەقتای دانیشتوانەکەی مەزەندە دەکرەت.(٣) لەگەڵ ئەوەشدا کەیلە و بەکرەگیراوەکانی هەردوو دەسەڵات هەتکی کچ و کوڕانی یەکتر دەکەن، دەسەڵاتدارانیش زیاتر ئاگری جەنگەکەیانی پەخەش دەکەن.
ئەمەش بە لایەنەکانی هاوکاری کەری ووڵاتان بە هەزەکانی جەنگی ئیسرائیلیەکان و فەلەستینیەکان ،کە خەی لەهەردوو دەووڵەتی

ئەمریکاو چەند دەوڵەتێکی ئەوروپا و ئێراندا دەبینرێتەوە. ئەمانیش ئەیان توانی چارەسەری هەژاری و کۆیلایەتی دانیشتوانەکەی خۆیان بکردایە . کە ڕێژەی هەژاری و کۆیلایەتی بەپێی ڕاپۆرتی بڕیاردەرێکی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، تیایدا هاتووە کە لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا کە هەژاری و کۆیلایەتی بەرێکی بە ٤١ چل ویەک ملیۆن مرۆڤ گرتووەوە لەژێر هێڵی هەژاریەوە دەژین و وە لەهەر سێ کەس لەوانەش یەک دانەیان منداڵە.(٤) ئەمەش لە پەناوی باڵادەستی و هەژموونکردنە بەسەر جیهاندا. هەروەها دانیشتوانی ئێرانیش بە بەش نین لەو هەژاری و کۆیلەکردنە جیاوازجیاوازانە، لەم ووڵاتەدا ڕێژەی هەژاری ١/٣ یەک لەسەر سێی دانیشتوانەکەی پێکدەهێنێت کە دەکاتە نزیکەی ٢٦،٦٠٠٠٠٠ بیست وشەش ملیۆن و شەش سەد هەزار کەس.(٥) لە پەناوی مانەوەی دەسەڵاتی تۆتالیتاریانەی جیاخوازی ئاینی و مەزهەبی و ڕەگەزی فاشیانەی بە هەوساری تیرۆریستیانە.

لەلایەکی تر دەوڵەتی تورکیاش وەکو سەگی هار بەچواردەوری خۆیدا ئەنەڕێنێت و پەلاماردەدات ،بە ناوخۆی خۆیەوە ناوەستێت ووڵاتانی دەوروبەری دەکاتە مەیدانی جەنگ وتیرۆرکردنی کەسانی سیاسی و نەیارانی . حاڵی ناوخۆی خۆی زۆر خراپ و پێشێلکاری زۆری دەوڵەتی هەیە دژ بە ئازادیەکان و زۆرێک لە ڕۆژنامەوان و نووسەر و چالاکوانی سیاسی و مەدەنی سیخناخ و ڕاپێچی زیندانەکانی کردووە.
ئەوە ئەگەر باسی هەژاری و کۆیلەکردنی بەشێک لە دانیشتوانەکانی بکەین ئەوا بەپێی پەیمانگای سەرژمێری حکومەتی تورکیا ١٤،٤% لەسەدا چواردە کەما چواری دانیشتوانەکەی لەژێر هێڵی هەژاری و کۆیلایەتیدان.(٦) بەو حاڵەشەوە دادەی تیرۆرو ڕەشەکوژی دەدات و پێشێلی هەموو مافەکی سەرەتایی مرۆڤ دەکات. لەجیاتی ئەوانە و تەچووی جەنگەکانی ناوخۆیی خۆی و دەرەوەکانی چارەسەری ژیانی هەژارەکانییان بکەن باشترنیە ، ئەگەر جەنگەکانییان سەرچاوەی قازانجی ماددی سەرمایەو دەسەڵاتداریان نەبێت؟؟
دەرئەنجامی ئەوانەی سەرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت ،ئەو هێزگەلانەی دەوڵەت و حیزبەکانی کەلەدەسەڵاتدان، جەنگ بووەتە سەرچاوەی قازانج و درێژدان بەدەسەڵاتدارێتیان ،چ ئەو وڵاتانەی چەک دەفرۆشن و چ ئەوانەشی کە جەنگ دەکەن،لەسەر لاشەو خوێن و ئێسقانی هەژاران و نەدارانیان،بازرگانی و قازانج دەکەن و دەسەڵاتیان بەرقەرار دەکەنەوەو هەژموونی خۆیان زیاتر دەکەن و درێژە بە تەمەنی سیاسی وئابووری خویان دەدەن . کەواتە جەنگەکان درێژە پێدەری سیاسەت لیبراڵ و ئابووری چەوسانەوەی چینایەتین.

نەجمەدين فارس

سەرچاوەكان:

1- حرب-أوكرانيا-ليست-كل- الأبناء-سارة-لشركات-صناعة-الأسلحة www.dw.com/ar/a-63988700

2- تقرير-نسبة-الإسرائيليين- الذين-يعيشون www.ar.timesofisrael.com

3- عام- الحصار-وتفاقم- الفقر-في-غزة www.alaraby.com.uk/economy/2022

4- خبير الأمم المتحدة: فقراء أمريكا أصبحوا أكثر عوزا في عهد ترامب www.reuters.com

5www.iranintl.com/ar/202305316297.

6-معهد-الإحصاء-معدل-الفقر-في-تركيا-لم-يتغ /www.zamanarabic.com/2023/05/08

بەكورتی8: پاساوهێنانەوە… لۆجيكيی نەبێت بێمانایە.. ئازاد حەمە

ئەگەر پاساوهێنانەوە Justification ماف بێت، مخابن ئێمە ئەم مافەمان گەندەڵكردووە و هيچ ڕێزێكيش لە لۆجيكی بنەماكانی پاساو ناگرين، وادەزانين پاساوهێنانەوە بۆئەوەيە بەئارەزوی خۆمان چەنەڵيدەين و زۆربڵێيبكەين (قەوچەقەوچ، چەنەبازيكردن). كردەی پاساوهێنانەوە ئاساي□. بەڵام ئەمە كاتێك قێزەو□ ندەبێت ئاساييبوونەكە تێپەڕێنێت و ببێتە پيشە لە قسەكردندا. ئەمەش لەسەر ئەو بناغەيەی، كە تا پاساوهێنانەوە پشتبەستوونەبێت بە بەڵگە ناگ□يێنێتە دەرئەنجامی بەبنەما و تۆكمە.

پاساو دەكرێت پەسەندكراوبێت و دەشكرێت ناپەسەندكراوبێت. پاساوی پەسەندكراو بنەمایەكی لۆجيكيی و بابەتيی هەيە، بۆيە دەپرسين: پاساوهێنانەوە بۆ كێ و بۆ چی؟ پێويستە كردەی پاساو كردەيەكی ئاوەزيی بێت؟ كەمترخەمييەك يان توندوتيژييەك

پاساودەکرێت؟کاتێک درۆکان پاساودەکرێن دەبنە راستی؟چۆن پاساوی بێبنەماو بێمانا بناسینەوە؟پاساوهێنانەوە بۆ تووڕه بوون لۆجیکی تێدایە؟ئەی بۆ کوشتن،غەدر یان بۆچوون وەک یەک وان؟پاساوهێنانەوە جیاوازە لە رووونکردنەوە یان هەمانن؟پاساوهێنانەوە لە پەیوەندیدایە بە لۆجیک و شایەتحاڵییەوە؟ئەوەی پاساودەهێنێتەوە لەژێرفشاری دەروونیدا نییە؟

پاساو چییە؟پاساو کردەیەکی بەرگرییە لەخودی خۆ،هەڵوێستێکی دەروونی کەسەکەشە، پەرچەکردارییەتی تایبەت بە شتێک،کە رووویداوە.ئەوانەی پاساودەهێننەوە پێش پاساوەکە بەدۆزێکی دەروونی نادروستیان ت□پەریوون،کە پێویستیان بەم پەرچەکرداریی□ یە.پەرچەکردارییەکە مەرجنییە دروستبێت،زۆرجاریش پاساوکار ئەوەی دەیڵێت ڕەنگە دەقاودەق ئەوەنەبێت،کە دەبێت بگوترێت.

پاساو هەنگاوێکە بۆ خۆدورخستنەوە لە خراپبوونێک(هەڵەیەک، شکستیەک، بێهیوایەک)،لەوەی کە کراوە، گوتراوە و رووویداوە، کە خەتای کەسەکەی تیانەبووە.ئەمە ئەوەمان پێدەبێژێت، پاساو ب□ ئەوە دەهێنرێتەوە، کە کەسەکە ئامادەنییە خراپبکرێیت، ل□ بەرئەوە دەڵێیت:هەڵەمکرد چونکە مامەڵەیان لەگەڵم باش نەبوو.

لێکۆڵەران لە لۆجیک وایبۆدەچن،پاساو پێویستە گونجاو و شیاو بێت.ئەمەش نەبێت پاساوەکە دروستنییە و باوەڕی ئەوی دیکە ناگۆرێت. ل□ بەرئەوە زانایانی لۆجیک پێیانوایە،پاساوهێنانەوە هەوڵێکە بۆ داهێنانی هۆکار، گوتنی ئەو هۆکارەش تەنیا بۆئەوەیە پاساوکار لە دانپێدانان نزدیکبکاتەوە.ئەمە واتا□ چی؟واتا□ پاساوهێنانەوە دەشێت بۆ پەردەپۆشکردنی ئەو بەدییەیە بێت، کە پێشتر کراوە. بۆنموونە:پاساوهێنانەوە بۆ درۆکانی کاتی بانگەشەکان، بۆ بێدادیی، بۆ شاردنەوەی راستیی دزیینەکان، یان پاساوهێنانەوە بۆئەوەی کە تۆ بۆ نامیهرەبانیت، کە بۆ منت خۆشناوێت، بۆ هەڵەبجەنەکرا بە پارێزگا، بۆ... .

بەمجۆرە،لەناو پرۆسەی پاساوهێنانەوەدا(تەبریر)دۆزێک ئامادەیە،کە هەمیشە هەوڵ بۆ دۆزینەوەی هۆکار دەدات. بەواتایەکی دیکە،بەکاربردنی پاساو واتا□ ب□کاربردنی هۆکار و کۆکردنەوەی هۆکاریش بۆ پاڵپشتی ئەو کردارە خراپە بەکاردێت،کە ئەنجامدراوە، جا درۆبێت یان توندوتیژی و...تاد. ئەوەی کراوە پاڵنەری دیکە لەپشتیەوەیە، کە شاراوەن و لەژێر فشاری دەروونیشدا کراون،ئەمەش وادەکات کەسەکە پەنا بۆ پاساوهێنانەو□ ببات.زۆرجاریش پاساوەکان پێماناڵێن چی لەپشت ئەو جۆرە کردارانەو□ بوونە.

پاساو ئەو بیانووەیەexcuse کەسێک دەیهێنێتەوە بۆ

رەفتارێکی،گەلێکجار لۆجیکیبوونێک بە بیانووەکانەوە دیارە،لێ ئەوی دەگوترێت ئەوە نییە،کە مەبەستە. بۆنموونە مامۆستایەک لە پۆل بەدەنگێکی بەرز لە خوێندکارەکان توڕەدەبێت،دواتر پاساو بۆ ئەو رەفتارە نابج□ییەی خۆی بەوەدێنێتەوە،کە سەریژانیکردووە بۆیە وارەفتاریکردووە.

و□ا یئەوە، پاساوهێنانەوە بۆئەوەیە کەسەکە پاڵپشتی دروستبکات بۆ راستی شتێک. ئەمە داوای لۆجیکیبووندەکات. پاساوهێنانەوە لۆجیکیی نەبێت بێمانایە.لەبەرئەوەی پاساوهێنانەوەی لۆجیکیی کۆششێکە تا راستییەکان دەرکەون و بە بنەماشبن. هەر ئەم جۆرە پاساوە پشتگیریی لە بەڵگەی لۆجیکیی دەکات و دەمانگەیێنێتە دەرئەنجامیش. ئەو ئاکامەی بەهۆی پاساوهێنانەوەی لۆجیکییەوە پێیدەگەین پەسەند و رەوایە.

پاساو کاتێک لۆجیکییند□بێت، کە هاوتەریبند□بێت لەگەڵ ستاندارد و بەهاکاندا.مەبەست، پاساو بۆ کردەیەک دەهێنرێتەوە تا دروستی ئەو کردارە نیشانبدرێت بەو مەرجەی دژەپرینسیپ نەبێت. وەکیتر، پاساو تەقەلایە بۆ روونکردنەوە تا ئەوە روونبکرێتەوە، کە ئەوەی گوتراوە یان کراوە هەڵەنەبووە.

ئەی دوای پاساوهێنانەوە چیدێت؟پەسەندکردن یان پەسەندنەکردنی پاساوەکە دێت. پاساوهێنانەوە بۆ خێرا لێخورین:دەزانم خێرام، ویستم لەکاتی خۆیدا بگەم. یان وازهینان لەکارێک بەپاساوی ئەوەی لە مالەکەمەوە دوورە. ئەوەمان بیرنەچێت، کە زۆرجار هەندێک فۆرم لە پاساوهێنانەوە کەسەکە بەرەو خۆخەڵەتاندن Self-deceptionدەبات.ئەوانەی ئەمەدەکەن دەخوازن بەشێوازێک بێنەگۆ ئەوەی فاکتە و بەڵگەی لۆجیکییە ڕەتیکەنەوە و بێمانایکەن. ئەم جۆرە کەسانە فێڵ لەخۆیاندەکەن تا ئەوەی راستە ناراستیکەن. ئەوانەی باری دەروونیان ماندووە،ناتوانن پاساوی لۆجیکیی بهێننەوە. بۆیە دەروونناسەکان کارێکی زۆریان لەسەر پاڵنەرە نائاگاکانی پاساوهێنانەوە کردووە.

پاساوهێنانەوە و روونکردنەوە جیاوازن. ناکرێت کوشتنی کەسێک پاساوی بۆبهێنریتەوە لەو حاڵەتەدا نەبێت بۆ داکۆکیکردنبووە لە خودیخۆ. ئەمەش وردەکاریی پاسایی خۆی هەیە،بەڵام روونکردوە هەوڵە بۆ باسکردنی ئەو لایەنانەی هۆکاربوون ئەو شتە بەوجۆرە بکرێت.بۆنموونە،کردنەوەی ماکدۆناڵدز لە هەولێر و نەکردنەوەی لە سلێمانی پێویستی بە روونکردنەوەیە نەک پاساوهێنانەوە.بەڵام نەبوونی ئاو لە هەولێر و بوونی لە سلێمانی پێویستی بە پاساوهێنانەوەیە. روونکردنەوە رووبەڕووی پرسیاری بۆ؟چۆن؟ دەبێتەوە، هەرچی پاساوە بە پەسەندکردن یان پەسەندنەکردنی

پاساوەکەوە گرێدراوە. پاساوهێنانەوەی تاوانبارەکان لە دادگا هەردەم بەرگریکردنی تاوانکارە لەو تاوانەی دراوەتە پاڵی. بەڵام پاساوهێنانەوە بۆ ئەو تاوانەی بە بەرگریکردن بووە لە خودیخۆ جیایە.
کەتا سەیرکردنمان سەبارەت بە پاساوهێنانەوە و لۆجیکی پاساوهێنانەوە ئەوەیە، کە پاساوکاریی فەربوونی لۆجیکی دەوێت. بۆیە خوێندنی لۆجیک لە دایەنگەوە بەرەو زانکۆ پەروەردەیەکی لۆجیکی لەگەڵ خۆی دێنێت، کە دواتر تاکەکانی کۆمەڵگە دەزانن چۆن بەڵگە و پاساو، بیانوو و پاساو، لێکدانەوە و پاساو لەیەکترجیابکەنەوە. کۆمەڵگەی بە لۆجیکیش کۆمەڵگەی بیرەسا و بەپرینسیپ و بەستاندارتە، کە ئەمانەش لە کۆمەڵگەدا ونبوون هەڕەمەکیی،خواروخێچی لە گوتن و لێکدانەوە جێگایاندەگرێتەوە. وەکیتر، بەردەوام پاساو گوزارشت نییە لە دزێوی لە قسەکردن و کردار، بەڵام پاساو لە کۆمەڵگەی نوێدا بەچەشنێک تەشەنەی سەندووە، کە لێکەوتەی جۆراوجۆری یاسایی، کۆمەڵایەتیی و سیاسیی هەیە. ئەمەو پاساوهێنانەوە دەتوانێت بارگرانی کەسەکان کەمبکاتەوە، بەڵام کەتا شیکاری یان چارەسەر نییە.

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

ترسی جێگرتنەوە.. نەوزاد بەندی

ئەم ترسە، لە کومەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی تر ئەگۆڕێ هەروەها لە سەردەمێکەوە بۆ سەردەمێک، لە عەقڵێکەوە بۆ عەقڵێک، دواجار پەیوەندی بە ئاستی ڕۆشنبیری و دانایی و زانایی و ڕەسەنایەتییەوە هەیە.
ترسی جێگرتنەوە چییە ؟ کاتێک سەرکردەیەک ئەبینێ کەسێکی لە خۆی سەرکردەتر پەیدا ئەبێ، یەکسەر ئەو ترسە دروست ئەبێ، ترسەکە گەورە ئەبێ، ئەبێ بە شاخێک، ئەوەیش وا دەکات جەنگێ نهێنیی و تیرۆرە دراماتیکییەکان سەر هەڵبدەن، بۆ نمونە کاتێ سەدام حسێن ئاو دەکاتە ژێر ئەحمەد حەسەن بەکر و خۆی دەبێتە فەرمانڕەوایەکی تۆتالیتار، یەکسەر ترسی جێگرتنەوەی بەرامبەر هاوڕێکانی بە دروست

ئەبێ و لە درامایەکی سیاسیدا هەموویان بە خائین لە قەڵەم دەدا و خۆی دەبێتە دادوەر و بڕیاری کوشتنیان بۆ دەردەکات. پاشان هەمان ترس بەرامبەر ئەفسەرێکی نزیکی وەک عەدنان خەیروڵای ژنبرای بۆ دروست ئەبێ، کاتێ ئەبینێ ڕۆژ بە ڕۆژ جەماوەر و پێگەی زیاد ئەبێ، لێرەدا ئیتر ترسی جێگرتنەوە هەموو ناخی سەدام داگیر ئەکا و لەناکاو لە درامایەکی تیرۆریستیدا، عەدنان فڕۆکەکەی ئەکەوێتە خوارەوە و کوتایی دێت..
وەهمی جێگرتنەوە نەخۆشییەکی دەروونییە، تەڕ و وشک ئەسوتێنێ، عەقڵ و داهێنان ڕادەگرێت، هەستێکی کاڵ و پێنەگەیوی منداڵانەیە، وەک چۆن منداڵێک یارییەکی بە دەستەوەیە و منداڵێکی تر ئەبینێ، یارییەکەی ئەشارێتەوە یان باوەش ئەکا بە یارییەکەیدا و کاتێ منداڵەکەی تر لێی نزیک ئەکەوێتەوە، هەڵمەتی بۆ دێنێ و شەڕی لەگەڵدا ئەکات، بە بێ هیچ هۆکارێک بۆ شەڕکردن تەنها لەبەرئەوەی یارییەکەی لێ نەسەنێت، یان وەهمی لێسەندنی یارییەکەی و جێگرتنەوەی، وای لێدەکات شەڕی لەگەڵدا بکات، لەوەدا ئیتر یارییەکە ئەبێتە هۆی شەڕ .
ئەم وەهمەی منداڵیی، وەهمێکی ئاساییە و پێویستە هەموو منداڵێک هەیبێ، بەڵام ئەگەر درێژە بکێشێ بۆ تەمەنەکانی تر، ئاسایی نییە، کاتێ سەرۆک ئەو وەهمەی هەبێ و هەر کەسێکی لە خۆی زیرەکتر و داناتر ببینێ، باوەش بکات بە کورسییەکەیدا و لەگەڵیدا بەشەڕ بێت و لەناوی ببات، کارەسات ئەمەیە، چونکە ئەو جێگایە لە ڕێکەوتێکی مێژووییدا، لە میراتێکدا، لە غەدر و کودەتایەکدا دەستی کەوتووە و ئامادە نییە بە هیچ نرخێ دەستبەرداری ببێ، ئەو جێگایە لەو کۆمەڵگا دواکەوتووانەدا واتا هەموو شتێ، واتا خاوەندارییەتیی بە قەید و شەرتی هەموو نیشتمان بە هاووڵاتییەکانیشیەوە، ئیتر چۆن وەهمی جێگرتنەوە، شێت و دەهریی ناکات؟ ئەوەتا قەزافی سەرۆکی لیبیا کاتێ وەهمی جێگرەوەی کورسییەکەی ئەبێ بە ڕاست، داوا لە دار و دەستە بەڵتەجییەکەی ئەکا کە ماڵ بە ماڵ و کۆڵان بە کۆڵان بگەڕێن و کۆمەڵکوژیی بکەن، هەتا سارکوزی سەرۆکی ئەو کاتەی فەڕەنسا ئەوەی پێ قبوڵ ناکرێ و فڕۆکە میراجەکانی هەڵدەستێنێ و دار و دەستەکەی قەزافی تەفر و تونا ئەکا، دوای ئەوە ئیتر ئەم عاشقەی کورسی دەسەڵات، دوا پەیامی بۆ بەڵتەجییەکانی (دار دار زەنگە زەنگە الی الامام) ئەکرێتە گۆرانییەکی گاڵتەجاڕ و بە دونیادا بڵاو ئەبێتەوە، وەک چۆن چارلی چاپلن، دەسەڵاتپەرستییەکەی ئەدۆڵف هیتلەر ئەکاتە فیلمێکی گاڵتەجاڕ.

مەکیاڤیللی لە کتێبی میردا، ئامۆژگاریی سەرۆکەکان ئەکات هەر

کەسێک دڵەڕاوکێی جێگرتنەوە و لێسەندنەوەی کورسی□کەی لەلا دروست بکات، پێویستە لەناوی ببەن. ئەم دڵەڕاوکێیەی سەدام حسێن بۆ نمونە لە هاوڕێکانی و له سیاسەتمەدار و فەرماندە سەربازییەکانی، وایکرد دەیان و سەدان کەسی زانا و بلیمەت و دڵسۆز لە بواری دەوڵەتداریدا بە سیناریۆی جیا جیا لەناو بچن.

شایانی باسە ئەڵێن جۆزێف ستالینی دیکتاتۆری ڕوسیای بەناو بەڵشەفیک و ئەدۆڵف هیتلەر و تەنانەت سەدام حسێنیش، کتێبی میری مەکیاڤیللی تاکە کتێبی دڵخوازیان بووە و تەنانەت ئەڵێن ستالین ئەو کتێبەی لە ژێر سەرینی جێخەوەکەیدا داناوە، بۆ ئەوەی هەمیشە پێش خەوتن، ڕاڤە و پڕۆڤەی لەسەر بکات.

ئەم پەتای جێگرتنەوەیە، کارێک دەکات کۆمەڵگای سەرۆک ببنە کۆمەڵگایەکی درۆزن و دوو ڕوو و کۆیلە و کاسەلێس و دەست سپی، تاکە بازرگانیی تیایدا مەرایی و کلکە لەقێ بێ بۆ سەرۆک، هەر سەرۆکیان بینی بکەونە گۆرانی ووتن بە قەد و باڵایدا، وەسفکردنی و خۆ بچووککردنەوە لە ئاستیدا و دەست و پێڵاو ماچکردنی بۆ ئەوەی ئەو وەهمی جێگرتنەوەی بۆ دروست نەبێ و لەناویان نەبات. ئیتر کۆمەڵگا ئەبێ بە پەرستگایەکی گەورە و هەمووان ئەکەونە سەر چۆک بۆ سەرۆک، سەد و یەک ناوی بەرز و دەگمەنی بۆ دادەتاشن و وڵات پڕ دەکەن لە پەیکەر و تابلۆی سەرۆک و پێی دەڵێن زێڕ و باوک و دیاردەی دەگمەن و بێ وێنە، لە هەڵبژاردنەکاندا لە سەدا سەد دەنگی هاووڵاتیان بە دەست دێنێ، ئەگەر نەیارێک بە ڕێکەوت پەیدا بێ، هەزاران ڕاپۆرتی سیخۆڕیی پەلکێشی دادگا نیشتمانییە کارتۆنییەکانی ئەکەن و قیڕەی ئەبڕن. ئەم نیفاقە هەمە لایەنەیە، کۆمەڵگا ئەکات بە مەزرای مریشک، بیر و باوەڕ و ئایین و نەتەوایەتیی و نیشتمانپەروەریی و پێشکەوتن و گەشانەوەی تێدا ئەپوکێتەوە، ئەدەب و هونەر ووشک ئەبن، ڕۆژنامە ئەبێ بەمینبەری دۆعا و نزا و پاڵەوانێتییەکانی سەرۆک، نوسەری سەفسەتە کون و کەلەبەری ووڵات پڕ دەکەن، هەمووی بە خاتری ئەوەی سەرۆک لە شێرپەنجەی جێگرتنەوە چاک بێتەوە و وەک سەگی هار بەر نەبێتە لاشەی خەڵکەکە، لەگەڵ ئەوەیشدا ئەم وەهمه کۆتایی نایەت، ئەگۆڕێ بۆ شتی جیاواز، بۆ نمونە سەرۆک بڕیار دەرئەکات هەر کەسێک دۆلاری پێ بگیرێت، ئەبێ لە سێدارە بدرێت، وەهمی پارەی بیگانە!! بۆ نمونە سەرۆک لە پڕ ئەدا بەسەر فەرمانگەیەکدا کۆمەڵێک جنێو باران ئەکا و بەناوی نیشتمانپەروەرییەوە کۆمەڵێک ئەکوژێ و کۆمەڵێ نانبڕاو و کۆمەڵێکی تریش زیندان ئەکا، بۆ ئەوەی وەهمەکەی چارەسەر بکات کە بە هیچ شتێ چارەسەر ناکرێ.

نزار قەبانیی لەو بارەیەوە لە شیعری شمشێروش□نی عەرەبیدا ئەڵێ:

خودە لەسەرێک وەکو خوای ئاسمان،

هەموو شتێک بە کۆیلەکان ئەکات،
هەڵیانئەپەڕێنێ، سەریان ئەپەڕێنێ، ئەیانهاڕێ …
ئەمانە هەمووی لە ڕاستیدا لە ژێر کاریگەریی وەهمی جێگرتنەوەدا ئەنجام دەدرێن. دۆزینەوەی ڕێگای نوێ بۆ کوشتن، بۆ نمونە سەدام حسێن مەکینەیەکی قیمەکردنی گەورەی هێنابوو، دوژمنە وەهمیی□کانی ئەخستە ناوی و قیمەی دەکردن و گۆشتەکەیانی ئەخستە ناو ئاوی دیجلەوە بۆ ماسییەکان، تی ئێن تی لە قوربانییەکانی ئەبەست، بۆ ئەوەی ببن بە تەپ و تۆز، یان توانەوەیان لە حەوزی تێزابدا، وەهمەکە وای لێدەکات لە گۆڕی نەیارە وەهمییەکانی بترسێ و گۆڕ بزریان بکات، دەیان هەزار قوربانیی لە ووڵاتە دیکتاتۆرەکاندا گۆڕ بزرن، کوژراون و لاشەکانیان بزر کراون، هەزاران دایک و باوک تا دوا هەناسەیان بە دوای لاشەی جگەر گۆشەکانیاندا گەڕاون بێ ئەوەی بیدۆزنەوە.
ئینجا بزانن، وەهمی جێگرتنەوە چ کارەساتێکی مرۆیی و مۆڕاڵیی دروست ئەکات، کۆمەڵگا ئەکات بە مەیدانی پێشبڕکێی سەرشۆڕیی و کۆیلایەتیی، بۆ ئەوەی بەر بومەلەرزەی ئەو دڵەڕاوکێیەی سەرۆک نەکەون، لێرەدا ئیتر هەموو شتێکی سەرۆک جیاوازن و ئەوەی بەخەویش بیر لە لاساییکردنەوەیان بکاتەوە، خراپترین سزا دەدرێت، ئیتر ئۆتۆمبیلەکانی سەرۆک تایبەتن، ڕەنگی ئۆتۆمبیلەکانی، ئەو کانزایەی ئۆتۆمبیلەکانی لێ دروست ئەکرێن، ئەبێ گوللە و ڕۆکێت نەیانبڕێت، کۆشکەکانی،سەعاتەکانی مەچەکی، گۆرەوییەکانی،ئەو کلێنکسانەی چڵمیان پێدا ئەسڕێت، وەک موفەڕک هەڵدەگیرێنەوە و نرخەکانیان لە زێڕ و گەوهەر گرانتر ئەبن، ئەو کچانەی کە لاقەیان دەکات، چاویلکەکەی، جگەرەکەی، تەنانەت دەستشۆر و جێگای پیساییکردنەکەی لە ئاڵتون و ئەڵماس بۆ دروست ئەکرێ بۆ ئەوەی لە هەموو شتێکدا ئەو تاک و تەنها وبێ وێنە و جیاواز و بێجێگرەوە بێ.ئەم وەهمە وای لێدەکات بڵێ من نامرم، سەدام حسێن ئەیووت: باپیرم لە تەمەنی سەدوبیست ساڵیدا ئەسپی تاوداوە، بۆ ئەوەی قوربانییەکانی لەوە حاڵی بکات، ئەم لە دەرەوەی بازنەی فەوتان و مردن و پیربووندایە.
ئەوەی لەو دۆخەی سەرۆک کارەساتبارترە، داچۆڕانی ئەم وەهمی جێگرتنەوەیەیە بۆ ناو تەواوی کۆمەڵگا، بە تایبەت لەبەر ئەوەی هەموو بەرپرس و کاربەدەستەکانی ئەو کۆمەڵگایە دەستب□ژ□ری ئەو سەرۆکە نەخۆشەن و بە فلتەرەکانی ئەودا ڕۆیشتوون، هەر بۆیە لە بازنەی کاربەدەستیی خۆیاندا هەمان وەهمی جێگرتنەوەی سەرۆک دەچێتە وێزەیان و هەر کەسێک لێی بە شک بن، ئەیخەنە بەر زەبری کاریگەری سزا و دوورخستنەوە و جۆرەها هەڵوێستی نامر□فانەی ترەوە، بە جۆرێک زانایەکی وەک ئەحمەد زوێل کە بێ ئاگایە لەم دەردە کوشندەیەی

وەهمی جێگرتنەوە ، ئەڵێ : (لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتدا هەر کەسێ سەرکەوتنێ بە دەست بهێنێت، هەمووان لە هەوڵی ئەوەدا ئەبن شکستی پێبهێنن، بەڵام لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا هەر کەسێ بکەوێ و شکست بهێنێ، هەمووان یارمەتی دەدەن و هەڵیدەسێننەوە)
ئەحمەد زوێل لەبەر ئەوەی زانایەکی کیمیا بووە و زۆر ئاگای لە سیاسەت و کۆمەڵناسیی نەبووە، ئاگای لەوە نییە لە ڕۆژهەڵاتدا شتێک نییە بەناوی سەرکەوتن و پێشکەوتن، ئەوەی کە به ناوی سەرکەوتن و پێشکەوتنەوە لە هەندێ کەسدا ئەبینرێ، هەمووی سەرۆک بڕیاری لەسەر داون و ئیمزای بۆ کردوون، بە قبوڵی خاس و بڕیاری تایبەت فەراهەم کراون، تەنانەت پلە بەرزەکانی خوێندن، بەخششی سەرۆکن، لەبەرئەوە هەمووان لە ناخەوە ڕقیان لەوانەیە سەرکەوتنە درۆزنەکانیان بە دەستهێناوە و حەز ئەکەن شکستیان پێبهێنن، ئەم حاڵەتە تراژیدییە، شێوەیەکی ترسنۆکانە و نهێنییە بەسەر سەبەرەکانی دیکتاتۆردا، کاتێ کەسێکی تەمەڵ و تەوەزەل لە ڕێی سەرۆکەوە بڕوانامەی دکتۆرا بە دەست دەهێنێت یان چەندین پڕۆژە و زەوی و داهاتی بۆ تەرخان دەکرێت و لە ناکاو دەوڵەمەند ئەبێ و هەڵئەئاوسێت، ئەمە ئەبێتە هۆی تووڕە بوونی نهێنیی خەڵک، چونکە ئەزانن ئەمانە هیچ سوودێکیان بە میللەت نییە و ئەوەی سەرەک دەستی پێنەگەیشتووە دایەزێنێت، ئەمان دایدەزێنن. بەڵام لە ئەوروپا و سیستمە تەکنۆکراتەکاندا، مەرجە بە پێی زانست و کارامەیی خۆی پلە و پۆست و داهات بەدەست ئەهێنێت، هەر بۆیە ئەوروپییەکان بە نموونە ڕقیان لە ستیف جۆبس نییە، لەبەر ئەوەی ستیڤ جۆبز داهێنەرە و کۆمپانیای ئەپڵی داناوە و ئایفۆن و ئایپادی و ئایپۆدی بۆ خەڵکەکە دابینکردووە. بێگومان خەڵکی زانا و دانا و خاوەن ماڵ و سامان، کە بە شێوەیەکی تەندروست و سروشتیی ئەو زانست وماڵەی دەستدەکەوێت، خەڵکێکی بەخشندە و بەبەزەیین و ئامادەن دەستی یارمەتی بە هەژاران و کەسانی شکستخواردوو درێژ بکەن، شتێکی ئاساییە خاوەنی کۆمپانیای مایکرۆسۆفت، بل گیتس زۆرینەی سامانەکەی بە پڕۆژەی ئاو و کارەبا لە کیشوەری ئەفەریقیادا تەرخانبکات.
واتا فەلسەفەی یارمەتی و کۆمەک لەگەڵ فەلسەفەی ئیرەیی و ملی یەکترشکاندن، لە بنچینەی مرۆڤەکانەوە سەرچاوە دەگرن، کاتێک خەڵکێکی کاسە لێس و خۆپەرست و گەمژە و نەزان، دەوڵەمەند دەکرێن و دەکرێنە پڕۆفیسۆری کارتۆنیی، ئەمانە دینارێک ناخەنە سەر گۆڕی باوکیشیان، چ جای یارمەتیی ڕەش و ڕووت بدەن هەر بۆیە ئەبنە جێی ئیرەیی و تووڕەیی خەڵکەکە، بەڵام خەڵکێک کە بە داهێنان و زیرەکیی و دانایی خۆیان ببنە خاوەن سامان و پلە و پۆست، بێگومان خەڵکێکی بەخشندە دەردەچن و جێی ڕێز و متمانەی خەڵکیشن.

ئەگەر تەماشایەکی چوار دەوری خۆمان بکەین، دیاردەی ترسی جێگرتنەوە لە هەموو کایەکاندا دیارە ، لە سەری سەرەوە هەتا خواری خوارەوە .. برا و برا، برا و ئامۆز لە ترس و وەهمی جێگرتنەوەی کورسی دەسەڵات، یەکتری شار بە دەر ئەکەن، یان ژێر بە ژێر، شیر و تیر لە یەکتر ئەسوون و هەوڵی حەیابردن و پەڕاوێزخستنی یەکتر دەدەن. دیاردەی جیابوونەوە و حیزبی تازە دروستکردن، دەرهاویشتەیەکی ترسی جێگرتنەوەیە، یەکێکی بە توانا لە حیزبێکدا پەیدا ئەبێ، پێگە و جەماوەری هەیە و بواری کوشتن و گۆڕبزرکردنی نییە، ئەو خۆ کورسییەکەیش بقۆڕێ و نابێ لێی نزیک بێتەوە، هەر بۆیە جیا دەبێتەوە و ئەژمارەی حیزبێکی تازە هەڵدەدات و کوێخایەکی تری هەتا هەتایی دێتە مەیدانەوە. زیاد بوونی لیست و حیزب و دەستە و ڕێکخراو، کاردانەوەی ئەو وەهمەیە کە ئەبێتە هۆی پارچە پارچە بوونی میللەت، وای لێ دێ ئەوەندە حیزب و کۆمەڵە و دەستە و کەناڵ و ڕۆژنامە دێنە ئاراوە، کەس ئاگای لە کەس نامێنێ و هەر یەکەی خەریکی ئاواز و هەرا و سروود و پەیڕەوی ناوخۆ و کار و چالاکییە دەنکیشەتییەکانی خۆی دەبێ، هەر یەکەی پڕۆڤەی دەوڵەتداریی تایبەتی خۆی دەکا و هەزاران حوکمەتی خۆیاپێاوی ناو قات و بەینباخ و فڕۆکەی تایبەت و قەڵای دوورە دەست و ئوتومبیل و جلی گوللەنەبڕ و بودجە و بازگە و ئەندام سەرکردایەتیی دێنە ئاراوە، کە وەک خۆیاپێاوەکانی دەنکیشەت، پەلاماری پێکەکەی ئاش و سەر و گوێلاکی یەکتری دەدەن و ئیشیان شکاندن و عەیبدارکردن و لە قوڕا گەوزاندنی یەکترییە.

ئیتر ئەم دەردە لەسەرەوە بۆ خوارەوە دادەچۆڕێ، لەو ماوەیەدا داوەتکرام بۆ کۆڕی پیاوێکی نیشتمانپەروەر، منیش هەندێ قسەم کرد، پیاوە نیشتمانپەروەرەکە ئارامیی لێ هەڵگیرا، ووتی ئەو قسانەی تۆ بێ ئەرزشن!

تەنانەت لەناو هونەرمەندانەدا، لەناو شاعیران و نووسەران و وەرزشکاراندا، لە بازاڕی سپی و ڕەشدا، ئەم وەهمی جێگرتنەوەیە زۆر بە ئاشکرا دیارە، لەم شارەی خۆماندا چەند هونەرمەندێک دەرمانێک (کە ناوی ناهێنم) لەگەڵ خواردندا دەرخواردی هونەرمەندێکی تازە و بەتوانا دەدەن بۆ ئەوەی ژێکانی دەنگی تێک بچن و جارێکی تر نەوێرێ توخنی گورانی ووتن بکەوێ ببێتە جێگرەوەی ئەوان.

دوو وتار ئەنێریت بە ڕۆژنامەیەک، یەکسەر ترسی جێگرتنەوە هەراسانیان دەکات، ووتاری سێیەمت پشتگوێ دەخەن، هەمان کات بە فەیلەسوفێکی خزمیان یان بە بیریارێکی عەشرەتەکەیان ئەڵێن : ئادەی بە زنجیرە ووتارێک قوڕمچەی بکە!

ئەویش ئەڵێ خەمتان نەبێ، واتان بۆ لێدەکەم، جارێکی تر لە ڕووی

نەیەت دەست بداتەوە قەڵەم!
نووسەری بەناوبانگمان هەیە، لە ترسی پێگە و کورسییەکەی، هەر دەم ئەکاتەوە میللەت سوک و ڕیسوا ئەکا و جنێوگەلێکی دیپلۆماسیی وایان پێ ئەدا، مەگەر هەرخەڵکی ئەمە قبوڵی بکەن.
پزیشک هەبووە هەتا مردووە قسەی لەگەڵ پزیشکەکەی هاوتایبەتمەندیی نەکردووە، نەک زانیارییەکی لێ ببات و پێگە و ئاستی زانستییەکەی لەق بێ و ببێتە جێگرەوە یان برابەشی.
تەنانەت لە نێوان هاوسەرەکاندا ئەم کێبڕکێ و وەهمی جێگرتنەوەیە هەیە و کورسەکە لە نێوانیاندا دێت و دەچێت، هەتا خێزانەکە تیا ئەچێت، کۆمەڵێ منداڵی نەخۆش و خەمۆکیی و دژ بە یەک و ناڕازییان لەوە سەرچاوە ئەگرێت.
ئەمە حاڵ و ئەمە مەسەلە، ئیتر بە ڕاستی ئەم دەردی وەهم و ترسی جێگرتنەوەیە نازانم چارەسەرەکەی چۆنە و چەندی تێ ئەچێ و کێ پێی هەڵئەسێ، ئەوەیش هیمەتێکی بۆ بکەن …

نەوزاد بەندی

لە دەروازەی پەیــــامەکەی ئۆجەلانەوە.. نادر عەبدولحەمید

پێشەکی

پەیــامەکەی (عەبـــدوڵا ئۆجەلان) کە (٢٠٢٥-٢-٢٧) لە مـــیدیاکان و دەزگاکانی ڕاگەیاندنی جیهاندا بڵاوکرایەوە، چوار مانگ بەدوای دەستپێشکەرییەکەی (دەوڵەت باخچەلی)دا دێـت، کە سـەرۆکی (حزبـی بزووتنەوەی نەتەوەیی -مەهەپە) یە لە تورکیا و لە مانگی ئۆکتۆبەری (٢٠٢٤)دا ڕایگەیانـد بـا (عەبـدوڵا ئۆجەلان) "بێتە پەرلەمـان و هەڵوەشاندنەوەی پەکەکە ڕابگەیەنێت".
دیارە لەم چوار مانگەدا ژێربەژێر گفتوگۆ و دانوسان لەئارادا بووە و ئەم پەیامەی (ئۆجەلان) ئەنجامی ئەوەیە لە چوارچێوە گشتییەکەیدا هاوڕاییەک هاتەتەدی لەنێوان دەوڵەتێکی دەسەڵاتدار لە تورکیا؛ پێکهاتوو لە دوو حزبی (ئاک پارتی ئەردوگان و مەهەپەی باخچەلی) لەگەڵ ڕەوتی ئۆپۆزسیۆنی نەتەوەیی کورد لە تورکیا؛ (دەم پارتی) بە

ڕاستەوخۆیی کە حزبێکی ناو پەرلەمانی تورکیایە و بە ناڕاستەوخۆییش لەگەڵ (پەکەکە)دا.

ئەم پڕۆسەیە لە دانوسان و گفتوگۆ لەنێوان ئەم دوو لایەنەدا، دەشێ تەمەنی لە چوار مانگ زیاتر بێت و خودی لێدوانەکەی (باخچەلی)یش، وەک دەستپێشکەری بۆ ڕاگەیاندنی پڕۆسەکە بە ڕای گشتی، ئاکامی لێک تێگەیشتنێکی ژێربەژێری پێشووتر بێت.

کۆمەڵگەی دیموکراتی ئۆجەلان و پەرەپێدانی سەرکوتی ئەردوگانی

ئایە ئەم دانوسان و گفتوگۆیە ئاکامی گرتنەبەری سیاسەت و ستڕاتیژی پەرەپێدانی ئازادی و دیموکراسیە لە لایەن دەسەڵاتی سیاسی هەردوو حزبی فەرمانڕەوا (ئاک پارتی و مەهەپە)؟ ئایە ئاکامی پەرەسەندنی هەرچی زیاتری دیموکراسیە لە ناوخۆی تورکیا؟

بۆ زانینی ئەوەی کە ئایە ئەم پڕۆسەی دانوسان و گفتوگۆیە بەشێکە لە پڕۆسەیەکی گشتی تری دیموکراتیزە بوونی دەسەڵات و دامەزراوە فەرمانڕەواییەکانی تورکیا، وەیا ئایە بەشێکە لە سیاسەت و ستڕاتیژێک بۆ پەرەپێدانی دیموکراسی؟ پێویست ناکات بگەڕێینەوە سەر مێژووی زیاتر لە دوو دەیەی ڕابردووی دەسەڵاتی ئەردوگان و ڕەوتەکەی کە چۆن تا هاتووە سەرکوت و کۆنەپەرستیی سیاسی و ناوەندییەتی دەسەڵات و هەتا تیرۆری دەوڵەتی و میلیتاریزەکردنی پەرەپێداوە، بەڵکو هەر لە ئێستاشدا دەبینین کە چۆن لە کاتی ئەم دانوسانەدا ڕۆژانە خەریکە شارەوانییە هەڵبژێردراوەکانی سەر بەخودی (دەم پارتی)ش لادەخات و (قەییوم) لە شوێنیان دادەنێت، تا ئەوەی لەم ڕۆژانەدا (٢٠٢٥-٣-١٩) دەسیسەی گەندەڵی و تیرۆر سازکرا بۆ سەرۆکی شارەوانی ئەستەنبوڵ (ئیمام ئۆغلۆ) کە کاندیدێکی بەهێزی (حزبی جمهوری)یە بۆ ڕکەبەرایەتی ئەردوگان لە هەڵبژاردنی داهاتوو، بەو تۆمەتانەوە گرتیان و خستیانە کونجی زیندانەوە، هەروەک پێشووتریش لە (٢٠١٦)ەوە (سەلاح دەمیرتاش)یان خستەتە زیندانەوە. ئەمە جگە لەوەی ڕۆژانەش بەردوومانی کوردستانی عێراق دژ بە (پەکەکە) و سوریا دژ بە (پەیەدە) دەکات و پاڵپشتی سەربازی زەمینی و هەوایی گرووپە تیرۆریستە ئیسلامییەکان دەکات بۆ هێرشکردن بەسەر ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی (پەیەدە).

بەم شێوەیە زۆر سادە و ڕوون و ئاشکرا دیارە ئەم گفتوگۆ و دانوسانە نەک هەر هیچ پەیوەندییەکی بە دیموکراتیزەکردنی ئەم وڵاتە و دامودەزگا فەرمانڕەوایەتییەکەیەوە نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە، کێشکردن و بەشداری پێ کردنی ناڕاستەوخۆی بەشێک لە ئۆپۆزسیۆنی تورکیایە کە بۆرژوا ناسیونالیستی کوردە لە فۆڕمی ڕەوتی ئۆجەلانیزمدا بۆ ناو پڕۆسەی قایمکردنی جێ پێی ئەردوگانیزم، تا بتوانێت ئۆپۆزسیۆنی سەراسەری پاشەکشە پێ بکات، قەیرانەکانی

ناوخۆ سنوردار بکاتەوە و سەرکەوتن لە هەڵبژاردنی داهاتوو بۆ ئەردوگان و ڕەوتە سیاسییەکەی مسۆگەر بکاتەوە.

گەشە و پەرەسەندنی سەرمایەداری لە تورکیا وەک هی تەواوی وڵاتان؛ لەوانە لە ئەوروپا و لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش پێویستی نەک هەر بە دیموکراسی نەماوە کە بالەرەی پێوە لە بدات، بەڵکو پێویستی بە مەیدانداركردنی ڕەوتە نیو-نازییەکانی وڵاتانی ئەوروپی و فاشیزمی ترامپ و ئەردوگان-باخچەلی هەیە، کە ڕەوەندێکی جیهانییە لە گەندیدەگی سیستمی سەرمایەداری و بەڕێبەڕێیەتی دەسەڵاتی بورژوازی.

ڕەوتی ئۆجەلانیزمی ناوخۆی تورکیا، بە (دەم پارتی) و هەموو ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و کلتووری سەر بەو ڕەوتەوە، وە هەموو ئینسانێکی سادەی کۆمەڵگە لە کوردستانی تورکیا، بە ئەسک و پێستی خۆیانەوە، ڕۆژانە هەست بە تەنگەبەرکردنەوەی ئازادییەکان و سەرکوت و شۆفێنیزمی نەتەوەپەرستیی تورکی و ڕەفتاری فاشیستانەی سوپا و پۆلیس دەکەن، ئەمە لە لایەک، لە لایەکی تریشەوە تیۆری و تێزەکانی (ئۆجەلان) پێدادەگرێت لەسەر خەبات بۆ هێنانەدی “کۆمەڵگەی دیموکراتی” کە تیایدا مافە نەتەوەییەکانی میللەتان و ئایینەکان و ...هتد دابین دەبن و یەکێتی و برایەتی گەلان و ئایین و مەزهەبەکان دێتەدی. نە (ئۆجەلان) و نە هیچ کەسێکی سەر بە ڕەوتی ئۆجەلانیزم ئەم ملهوڕییەی دەسەڵاتی سیاسی ئەردوگان-باخچەلی بە دەسەڵاتێکی دیموکراسی دانانێن، هەتا پەیامەکەی (ئۆجەلان) جۆرێک ڕووبە ناسیونالیزمی تورک و بە دەسەڵاتی سیاسی ئێستای تورکیا، دەڵێت:

کۆماری تورکیا دوای سەد ساڵ، ئەگەر بیەوێت لە سەدەی دووەمیدا ببێتە خاوەن یەکێتییەکی بەردەوام و هەمیشەیی، ئەوا تەنها لە ڕێگەی تاجدارکردنی دیموکراسییەوە دێتەدی. جا پرسیارەکە ئەوەیە ئایە (ئۆجەلان) و ڕەوتەکەی ئەم دانوسان و گفتوگۆیە دادەنێن بە پڕۆسەیەک بۆ هێنانەدی ئەگەر نەشڵێین ئەو دیموکراسییەی کە جێگە مەبەست و ئامانجیانە، ئەوا لانی کەم دیموکراسییەک بێت کە تورکیا بە یەکگرتووی بهێڵێتەوە لەبەرامبەر دووژمنەکانیدا کە هێزە هیژموونگەراکانی “مۆدێرنیتەی سەرمایەداری”ن و لە سەد ساڵی ڕابردوودا یەکێتی نێوان کورد و تورک و میللەتانی تری ناو کۆماری تورکیایان تێکداوە؟

(ئۆجەلان)، بە پێچەوانەی سۆشیالیزمی دەوڵەتی و نەخشمەندی ئابووری لەسەرەوە بۆ خوارەوە، ئەو تیۆریزەی بۆ دیموکراتیکردنی کۆمەڵگە و ڕێکخراوکردنی ئابووری و سیاسی لە خوارەوە دەکات، بەبێ ئەوەی بانگەوازی شۆڕشێک بکات لەسەرەوە دژ بە دەسەڵاتی سیاسی کۆنەپەرست و دژە ئازادی و دژە دیموکراسی فەرمانڕەوا لەناو دەوڵەتی تورکیا

(ئەڵبەتە هەمان شتیش بۆ جمهوری ئیسلامی ئێران و دەوڵەتی عێڕاق و سوریا و وڵاتانی تری جیهانیش …)، دەکرێ ئەمە وەک بنەمای فکری ئەم سازانە لەگەڵ دەسەڵاتی فەرمانڕەوای ئۆردوگان- باخچەلی و سازانی (پ□ ی□ دە) لەگەڵ دەوڵەتی تازە دەستبەکاربووی (دەستەی ڕزگاری شام) و دوو ڕۆژی تریش سازانی (پژاک) لەگەڵ (جمهوری ئیسلامی ئێران) دابنرێت.

دیارە بیرکردنەوەیەکی زۆر قوڵی ناوێت تا بزانرێت لەژێر سایەی ڕژێمە بورژوا قەومی و ئیسلامییەکانی تورکیا و جمهوری ئیسلامی ئێران و دەوڵەتی تازە دەست بەکار بووی (دەستەی ڕزگاری شام) لە سوریا، ناتوانرێت لە ژێرەوە کۆمەڵگای ئەو وڵاتانە دیموکراتیزە بکرێن. پێش مەرجی هاتنەدی وەها ئاڵوگۆڕێک، ڕووخان و وەلاتانی ئەم ڕژێمە سیاسی و دەسەڵاتی□ چینایەتییانەی بورژوازییە لە میانەی خەباتی□کی چینایەتی شۆڕشگێرانەوە، یا لانی کەم لاچوونی کاتی دەسەڵاتیانە لە گۆشەیەکی وڵا تەکەدا، وەک کوردستانی سوریای دوای (٢٠١١)، یان پێشووتری هەرێمی کوردستانی عێراق لە (١٩٩١)، کە بۆشای□کی سیاسی دەسەڵاتدارەتی دێتەدی و بوار دەڕەخسێنێت تا بزووتنەوە و هێزە کۆمەڵایەتییە سیاسییەکان لەو گۆشە لەوڵا تەکەدا ئەجیندای خۆیان پیادە بکەن.

دەشێ لای (ئۆجەلان) و ڕەوتەک□ یەوە بەڵگە و ئارگومێنت بهێندرێتەوە بۆ سەلماندنی ئەوەی کە ئەم دانوسان و گفتوگۆیە کێشمەکێشێکە و تیایدا بوار هەیە ڕێکخراوکردنی دیموکراسیانەی کۆمەڵگە لە خوارەوە بەسەر ئەم دەسەڵاتانەدا و بەدژی ئیرادەیان بسەپێندرێت، بەڵام نهێنی ئەم پڕۆسەی گفتوگۆ و دانوسان و دەست تێکەڵاو کردنە لەگەڵ دەسەڵاتدا لە ئێستای تورکیا و سوریا و دوو ڕۆژی تر لە ئێراندا، لە لێکدانەوە و شیکاری فکری و ئایدیۆلۆژیدا نییە، بەڵکو لە جەوهەرێکی واقعی عەمەلیدایە کە ئەویش ناو□□کی چینایەتی و ناسیونالیست بوونی ئەم ڕەوتەیە کە بۆ بەدەستهێنانی ئازادی نەتەوەیی لە شکڵ و فۆڕمی مافی فەرھەنگی و کلتووریدا ئامادەیە ببێت بە بەشێک لە پڕۆسەی بەهێزکردن و پارسەنگ ڕاگرتن بۆ ڕەوتی ئۆردوگان- باخچەلی کە ڕۆژانە خەریکی هەڵپێچانی دیموکراسی و داسەپاندنی سەرکوتی سیاسی و چەوسانەوەی چینایەتین لە سەراسەری تورکیادا. ئەڵبەتە بۆ سەقامگیرکردنی دەسەڵاتی ئیسلامی سیاسی (ئەحمەد ئەلشەرع) لە سوریا و (جمهوری ئیسلامی ئێران)یش ئامادەن.

گفتوگۆ و دانوسانێک کە دەریچەیەک دەکاتەوە بۆ بەدەستهێنانی مافە دیموکراتییە نەتەوەییەکان، لای خەڵکانێک لە کوردستانی تورکیا کە لە سەد ساڵی ڕابردوودا نەوە لەدوای نەوە لەژێر نکۆڵیکردن لە بوون و زمان و فەرھەنگ و لەژێر زەبروزەنگ و چەوسانەوەیەکی

ڕەگەزپەرستانەی نەتەوەیدا بوون، دیارە مایەی خۆشحاڵی و مایەی هەستکردنیانە بە ئازادی، و لەم ڕۆژانەدا و بە بۆنەی ئاهەنگەکانی نەورۆزەوە، ئەم هەستکردنە بە سەرفرازی و ئاسۆیەک بە ڕزگاربوون لە زوڵـم تەواو دەبینرێـت، بەڵـام لە درێژماوەدا، بە قـایمکردنی پایەکانی ئیستیبداد و کۆنەپەرستیی دەوڵەتی بۆرژوا ناسیونالیستی تورکیا، باجی ئەم خۆشحاڵی و هەستکردن بە ئازادییە کاتییەی ئێستا دەبێتە کۆت و بەندێکی سەختتر بە سەر ژیان و چارەنوسی زووربەی هەرەزۆری خەڵکی زەحمەتکێش و ڕەنجدەرەکەی لە ئایندەدا، هەروەک لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا ئەزموونی دەکەین.

واوەتر لە ئاڵوگۆڕی جیهانی و قەیرانی فەرمانڕەوایەتی

پرسیارە سەرەکییەکە ئەوەیە کە چ شتێک هۆکاری بابەتی هاتنەئارا و سەرهەڵدانی ئەم پڕۆسەیەیە لە گفتوگۆ و دانوسان و ڕاگەیاندنی بە ڕای گشتی لە ئێستادا؟

زۆرێک لە نوسەران لە لێکۆڵینەوە و شیکاریدا، باس لەو دوو هۆکاری ئاڵوگۆڕی جیهانی و بنبەست و قەیرانی فەرمانڕەوایەتی دەکەن، وەک بنەمای ئەم دانوسان و گفتەیە. بەدڵنیاییەوە ئەم هۆکارانە ڕۆڵیان هەبووە و هەیە کە دواتر ئاماژەیان پێدەدەم، بەڵام پڕۆسەیەکی مێژوویی و ڕیشەیی تر لە ژێرەوە ئەمەی کردۆتە پێویستییەکی لەچار نەهاتوو، بەر لەم ئاڵوگۆڕە و قەیرانانە، کە ڕۆڵی خۆیانی تێدا دەبینن.

ئەم پڕۆسەیەی گفتوگۆ و دانوسانە بەر لەوەی ئاکامی ترس و نیگەرانی دەوڵەتی تورکیا بێت لە ئاڵوگۆڕە جیهانی و ناوچەییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەر لەوەی ئاکامی قەیرانی فەرمانڕەوایەتی و مانەوەی دەسەڵاتی ئەردوگان و هەوڵ و تەقەلا بێت بۆ دەربازبوون لێیان، بەرهەمی پەرەسەندنی سەرمایەداری تورکیایە بۆ ئاستێک کە کردوویەتییە زلهێزێکی ئابووری سەربازی ناوچەیی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و دەرفەتی بۆ ڕەخساندووە تا سیاسەتی فراوانخوازی و میلیتاریستی و داگیرکاری پیادە بکات.

ڕیفۆڕمە ئابوورییەکانی تورکیا لە دەیەی حەفتا و هەشتاکانی سەدەی بیست، بە ڕووهێنان بە سیاسەتی ئابووری نیولیبرالیزم، بنەمایەکی ڕەخساند بۆ پەرەسەندنی ئابووری و هاتنەئارای بورژوازییەک کە وەڵی پەیداکردنی بازاڕی دەرەکی بێت؛ بە ساغ کردنەوەی بەرهەمەکان و دابینکردنی سەرچاوەکانی کەرەستەی خاو و هەناردەکردنی سەرمایە واتا وەبەرهێنان لە دەرەوەی وڵاتدا. دامەزراندنی چەندین بنکەی سەربازی لە دەرەوەی تورکیا لە وڵاتانی ئەفریقیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەوڵدان بۆ ئەندامەتی (یەکێتی ئەوروپا) و پێکهێنانی

جۆرەها پەیوەندی و دامەزراوەی ئابووری و فەرهەنگی و سیاسی نێوان وڵاتانی تورکی-زمان بە دەستپێشکەری دەوڵەتی تورکیا، وەبەرهێنانی کۆمپانیاکانی تورکیا لە هەرێمی کوردستان و لە عێراق و پڕکردنی بازاڕەکانیان بە کاڵای بەرهەمهاتووی تورکیا، … بەشێک لە دیاردە و ڕواڵەتەکانی ئەو واقعە مێژووییەن.

ئەم پڕۆسەیە دەبوو لە ئاستی فکری و ئایدیۆلۆژیشەوە ناسیونالیزمی تورکی عەلمانی لە قاڵب و لە چوارچێوەی بەرتەسکی سنورەکانی دەوڵەتی تورکیا دەرباز بکات و پشت ئەستووری بکات بە ئایدیۆلۆژیایەک کە لە سنورەکانی تورکیا واوەتر بڕوات. بەم پێیە زیندووکردنەوەی کەلەپوری ئیمپراتۆریی عوسمانی و گەشەی ئیسلامی سیاسی و بە دەسەڵات گەیشتنی ئەو ڕەوتە، زەرورەتێکی ئەو پەرەسەندنە ئابوورییە بوو، وە ئەگەر ناسیونالیزمی تورکی ئەم نوێبوونەوە و وەرچەرخان (شیفت)ەی لەخۆیدا ڕوونەدابا نەیدەتوانی نوێنەری بەرژەوەندییەکانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی و دەسەڵاتی بورژوازی بێت، بەمانایەک ڤێرژنی تازەی ناسیونالیزمی تورکی، واتا ناسیونالیزمی (نیو-عوسمانیزم) زەرورەتێکی پەرەسەندنی سەرمایەداری تورکیا و پەلهاویشتنییەتی بۆ دەرەوەی سنورەکانی خۆی، نەک گەڕانەوە بۆ دواوە بۆ سەردەمی عوسمانی.

جا پێ بە پێی ئەو پەرەسەندنە ئابوورییە، کێشمەکێشی فکری و سیاسی و حکومی لەنێوان ڕەوتە ناسیونالیستە جۆراوجۆرەکانی تورکی ناو تورکیا و دامەزراوەی سەربازی و سیخوڕی ئەو وڵاتە پەرەی سەند و لە دوا ئاکامدا ئیسلامی سیاسی توانی وەک ڤێرژنی تازەی ناسیونالیزمی تورکی و نوێنەری ئەو گرایش و مەیل (ترێند)ەی سەرمایەداری و نیولیبرالیزم باڵادەست بێت، وە لە پڕۆسەیەک لە کێشمەکێشی جۆرەها گرایش و مەیلی ناکۆک و دژ بەیەکی ناوخۆی ڕەوتی ئیسلامی سیاسی و هەتا ناوخۆی حزبی (ئاک پارتی)ش، ئەردوگانیزم توانی سەرکەوتوو بێت و ببێتە ڕەوتی زاڵ و نوێنەری ستراتیژی ئابووری و سیاسی و میلیتاریزمی دەوڵەتی تورکیا.

لە بارودۆخێکی جیهانیدا کە باڵادەستی لیبرالیزمی بورژوازی جیهانی و پاشەکشەی کرێکار و چەپ و سۆشیالیزم بوو، ئەم پەرەسەندنی سەرمایەدارییە لە تورکیا، لە بەشی کوردستانەکەیدا؛ هاوڕای پەرەپێدانی شارنشینی و فراوانبوون و بەهێزبوونی بنکەی ئابووری سەرمایەدارانی کوردی، نەوەیەکی نوێی خوێندەوار و دەستڕاگەیشتووش بە میدیا و سەرچاوەی ڕۆشنیری جیهانی هاتەئاراوە، کە بوونە پایە و بنکەی کۆمەڵایەتی هێزگرتنی ناسیونالیزمی کورد، وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی سیاسی بەرفراوان و بەهێز لەناوخۆی شارە گەورەکانی تورکیادا، نەک هەر لە بەشی کوردنشینەکەیدا، بەڵکو لە شارەکی

سەروو پانزە ملیۆنی وەک ئستەنبوڵیشدا.
بزووتنەوەی چەکداری (پەکەکە) سی چل ساڵ لەمەوپێش خۆی چەقی قورسایی و نوێنەری ناسیونالیزمی کورد بوو لە تورکیا، بەڵام بەو ئەندازەیەی کە توانی میکانیزمێک بێت بۆ گەشەپێدانی ئەو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە ناسیونالیستییەی کورد لەناو شارە گەورەکانی تورکیادا و وەک (ڕووی دووەمی دراو)ی خۆی لێ بکات، ئیتر خۆی ئەو ڕۆڵەی جارانی نەماوە و بگرە دەستوپێگیری بزووتنەوە ناوخۆییەکەی شارە گەورەکانیشە. ئەمەش بەدروستی لە پەیامەکەی (ئۆجەلان)دا هاتووە کە (پەکەکە) سەردەمی بەسەرچووە و پەیامە مێژووییەکەی خۆی هێناوەتەدی و پێویستە خۆی هەڵوەشێنێتەوە.
کێشەی ئەسڵی دەسەڵاتی دەوڵەت و ڕژێمە سیاسییەکەی تورکیا، (پەکەکە) نییە، بەڵکو (پەکەکە) بەکاردەهێنێت تا لەژێر پەردەی بەرەنگاربوونەوەی تیرۆردا هەوڵبدات لەمپەر بخاتە بەردەم ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستییە کوردییە بەهێزەی ناوخۆی شارە گەورەکانی تورکیا و لە پەرەسەندنی بخات، لە قاڵبی بدات و پاشەکشەی بەسەردا بسەپێنێت و بیکاتە پاشکۆی ستراتیژی خۆی.
پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری لە تورکیا، وەک پرۆسەیەکی مێژوویی و ناکۆک لە هەناوی خۆیدا، خوڵقێنەری ئەم ناکۆکییە کۆمەڵایەتییە سیاسییەی نێوان ئەم دوو ڕەوتە بورژوا ناسیونالیستەی تورکی و کوردییە. دیارە کێشمەکێش و ململانێی ئەو دوو ڕەوتە دەگەڕێتەوە بۆ کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیست، بەڵام لە کۆتایی سەدەی بیست و سەرەتای سەدەی بیست و یەکدا ڕووبەڕووی ئاستێکی تر و حاڵەتێکی جۆرایەتی تر لەو کێشمەکێش و ناکۆکییەین، کە پەرەسەندنی سەرمایەداری نیولیبرالیزم لەو وڵاتە هێناویەتە ئاراوە، وە دیسان هەر ئەم پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەدارییەشە کە ئەم دوو ڕەوتە کێش دەکات بۆ یەکلاکردنەوەی ئەم ناکۆکییە بە گفتوگۆ و دانوسان، بە هێنانەدی ئاسایشی کۆمەڵایەتی سیاسی ناوخۆ و سەقامگیریی ڕژێمی سیاسی تا هەرچی زیاتر بردنەپێشەوەی ئەم ڕەوەندە لە پەلهاویشتن و فراوانخوازی سەرمایەداری تورکیا پەرە پێ بدات.
بەمانایەک بەرەوپێشچوونی هەرچی زیاتری سەرمایەداری تورکیا و پەلهاویشتنی بۆ دەرەوەی وڵات و فراوانخوازییەکەی، بە هەموو قەیرانەکانییەوە، بنچینەیی ترین خاڵ و زەرورەتی دانوسان و گفتوگۆی نێوان ئەم دوو ڕەوتە ناسیونالیستەیە لەناو دەوڵەتی تورکیادا. هەردوو لا لە پرۆسەیەکی مێژوویی کێشمەکێش و بەئامادەبوونی زەمینە مادییەکانی گفتوگۆ، لە ئێستادا ئامادەیان هەیە بۆ دانوسان، و پاکانەی فکری و ئایدیۆلۆژی خۆشیان هەیە بۆی.
(ئۆجەلان) باس لە هاوپەیمانەتی و (پەیوەندی نێوان کورد و تورک؛ به

درێژایی زیاتر لە هەزار ساڵ) دەکات کە هێزە هیژموونگەراکانی “مۆدێرنیتەی سەرمایەداری” وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژاوا بەدرێژایی دوو سەد ساڵەی ڕابردوو ئامانجیان تێکدانی ئەم هاوپەیمانێتییە بووە. وەباس لەو گۆڕانکارییە جیهانیانە دەکات دوای ڕووخانی (بلۆکی ڕۆژهەڵات- سۆڤیەت) کە ئەویش پەرەسەندنی ئازادی بیروڕایە لەناو تورکیا و کاڵبوونەوە و چوونەدواوەی نکۆڵی کردنە لە شوناسی نەتەوەیی کورد لە تورکیا، بۆیە زەمینە لەبار بووە و ئێستا کاتی ئەوەیە کە یەکێتی میللەتانی ناو کۆماری تورکیا لە دژی هێزەکانی هیژمونگەرای “مۆدێرنیتەی سەرمایەداری”، بە زیندووکردنەوەی هاوپەیمانێتی و پەیوەندی هەزار ساڵەی تورک و کورد پتەو بکرێت.

واوەتر لە تاکتیکی سیاسی

لە دەیەکانی ڕابردوودا هاوکات لەگەڵ ئاڵوگۆڕی جیهانی و ناوچەییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەوڵدانی دەوڵەتی تورکیا لە ئارادا بووە بۆ گفتوگۆ و دانوسان لەگەڵ ئەپۆزسیۆنی نەتەوەیی کورد لە تورکیا لە ژێرناوی کۆتاییهێنان بە تیرۆر و بە کێشەی چەکداری (پەکەکە).

بەدرێژایی ساڵانی نەوەتەکانی سەدەی بیست ژێربەژێر گفتوگۆ لەئارادا بووە و (پەکەکە) چەند جارێک یەک-لایەنە شەڕی ڕاگرتووە، تا ئەوەی بەدوای شەڕەکانی باکوری ئەفریقیا، گفتوگۆیەک لە (٢٠١٣)دا هاتەئاراوە و ڕای گشتی لێ ئاگادارکرایەوە، بەڵام ڕژێمە سیاسییە یەک لەدوای یەکەکانی تورکیا، لەوانەش ڕژێمی (ئاک پارتی)ی ئەردۆگان لە چوارچێوەیەکی تاکتیکی سیاسیدا مامەڵەیان لەگەڵدا کردووە بۆ کەمکردنەوەی کاریگەری ئاڵوگۆڕە دەرەکییەکان لەسەر تورکیا و وەڵامدانەوە بە قەیران و کێشە ناوخۆییەکانی دەسەڵات.

بەڵام لە ئێستادا، وێڕای ئەو بنەمایە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری بە هێنانەئارای ناکۆکییەکە و بە فشاردانان لەسەر هەردوو ڕەوتی ناسیونالیستی کوردی و تورکی بۆ چارەسەرکردنی کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێداوە، بەڵام وێڕای ئەم بنەمایە، ئاڵوگۆڕە جیهانی و ناوچەییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش زۆر ڕیشەییتر، قوڵتر و بەرفراوانترن لەوەی کە لە دەیەکانی ڕابردوودا لە ئارادا بوون، وە چوارچێوەیەکی گشتی جیۆپۆلەتیکی تازەیان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هێناوەتە ئاراوە کە لە ئێستادا ئەم پرۆسەی دانوسان و گفتوگۆیەی ناوخۆی تورکیا لەناویدا لە ئارادایە، ئەمەش دەبێتە پاڵپشتی ئەو پرۆسە ئابوورییەی کە زەرورەتی چارەسەرکردنی ناکۆکییەکەی پێویست کردووە، بۆیە لە ئێستادا ئەم ئاڵوگۆڕانە وادەکات کە دانوسان و

گفتوگۆ بەتەسەر مامەڵەکردنێکی جدی تری کێشەکە و واوەتر بەوات لە مەسەلەیەکی تەنها تاکتیکی، بەتایبەت دوای ڕووخانی ڕژێمی ئەسەد لە سوریا، کە نەک هەر بووە پێشەوەی هیژموونی تورکیا لە ناوچەکە، بەڵکو سنووری هیژموونییەکەشی نزیک کردەوە لە سنووری هیژموونی دەوڵەتێکی فراوانخوازی ڕەگەزپەرست و فاشیستی ئایینی وەک (ئیسڕائیل)، کە مایەی بەریەککەوتنی هەرچی زیاتری بەرژەوەندییەکان و ستڕاتیژی سیاسی و سەربازی ئەو دوو زلهێزەیە لە ئایندەدا؛ نەک هەر لەناوخۆی سوریادا، بەڵکو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشدا، کە تیایدا (ئیسڕائیل) دەتوانێت کارتی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد بەکاربهێنێت لە کێشمەکێشدا دژی ڕکابەرە ناوچەییەکانی وەک تورکیا، کە دیارە ئەمەش هەستیاری و نیگەرانی بە دەسەڵاتی شۆفێنیستی لە تورکیا دەنێتەئاراوە.

یەکانگیربوونی دوو فاکتەر

لایەک ئەوە پەرەسەندنی سەرمایەداری تورکیایە کە زەمینەی مادی هێناوەتەئاراوە بۆ فراوانخوازی و پەلهاویشتن و ڕۆڵبینینێکی چالاکانەی سیاسی و سەربازی لە ئاڵوگۆڕە ناوچەییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لایەکیش ئاڵوگۆڕەکان چۆن لەناوخۆی ئەم وڵاتەدا ڕەنگدانەوەیان دەبێت و پێویستە چ بکرێت تا بەربەستێک بهێندرێتەئاراوە لەبەردەم نیگەرانی و مەترسییەکاندا. لێرەوە هەردوو بزووتنەوە بۆرژوا ناسیونالیستە تورکیی و کوردییەکە، وە حزب و ڕەوتە سیاسییەکانیان، (ئاک پارتی و مەهەپە) لە لایەک و (دەم پارتی و پەکەکە)ش لەلایەکی ترەوە دەکەونە پڕۆسەیەکی دانوسان بۆ پاشەکشەکردن بەیەکتری بە جێگە و شوێنێک کە بتوانن سازش لەگەڵ یەکتر بکەن و بەیەک بگەن، پاشان پێکەوە ئەم پڕۆسەی گەشەی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و سیاسەتی ئیمپریالیستانەی دەوڵەتی تورکیا و فراوانخوازییەکەی بەرنەپێشەوە و ناسیونالیزمی کوردیش پشک و بەشی خۆی لێ وەرگرێت.

بەدڵنیاییەوە لە حاڵەتی بەیەک گەیشتن و لێک تێ گەیشین و بەمانایەک سەرکەوتنی ئەوەی پێی دەڵێن "پڕۆسەی ئاشتی" کێشمەکێشی ئەو دوو ڕەوتە ناسیونالیستە هەر بەردەوام دەبێت، بەڵام لە چوارچێوەیەکی سیاسی مێژوویی تر و لە ئاستێکی تردا، هەروەک چۆن لە عێڕاقدا هەردوو ڕەوتی بۆرژوا ناسیونالیستی کوردی و عەرەبی؛ بە سوونی و شیعیەکەیەوە، بەیەک گەیشتوون و لە دەسەڵاتدا هاوپشکن و پرۆسەیەکی هاوبەش بەدژی کرێکار و زەحمەتکێشی سەراسەری عێڕاق بەڕێوە دەبەن، بەڵام هەموو ڕۆژێکیش لە کێشمەکێش و دانوساندان لەسەر پچڕینی بەش و پشکی ئابووری و سیاسی زیاتر بۆ هەر لایەکیان،

وە کرێکار و زەحمەتکێشی کورد و عەرەب و شیعە و سوننەش دەکەنەوە بەگژیەکدا بە ئەو مەبەستە. بەهەمان شێوەش لەوانەیە لە تورکیا (وە دوو ڕێژی تریش لە سوریا و لە ئێران) ئەم سیناریۆیە بەڕێوە بچێت.
بەڵام لە ئێستادا ناسیونالیزمی تورکی زۆر لە دەسەڵاتی ناوەندی بەغدای دوای ڕووخانی ڕژێمی بەعس (٢٠٠٣) و ئێستای دەسەڵاتی ناوەند لە (دیمەشق)، بەهێزترە و چاوەڕوانی پێدانی ئیمتیازی بەشداری دەوڵەت بە ناسیونالیزمی کورد لە تورکیا لە شوێنی خۆیدا نییە، چوونکە لە لایەنی هەردوو حزبی دەسەڵاتەوە بە فەرمی شتێک لە ئارادا نییە بەناوی گفتوگۆ و دانوسان، بەڵکو داوایەکی ئەوان لە ئارادایە بە کۆتاییهێنان بە تیرۆر و چالاکی سەربازی (پەکەکە) و هەڵوەشاندنەوەی. دیارە ژێربەژێر لە دانیشت و یەکتربینینەکانی شاندی (دەم پارتی) لەگەڵ هەردوو حزبی دەسەڵات (ئاک پارتی و مەهەپە) وادە و پەیمانێک لە ئارادایە، بەڵام لانی کەم لە هەنگاوی یەکەمیدا ئەم وادە و بەڵێنانە لە کرانەوە بە ڕووی هەندێ مافی فەرهەنگی و کلتووری نەتەوەیی، و ئازادکردنی (ئۆجەلان) لە زیندان زیاتر تێ ناپەڕێت، کە پێ دەچێت ڕەوتی بۆرژوا ناسیونالیستی کورد لە کوردستانی تورکیا وەک هەنگاوی یەکەم پێی ڕازی بێت و لە پێناویدا ببێتە بەشێک لە پڕۆسەیەکی درێژەدان بە دەسەڵاتی ڕەوتی ئەردوگانیزم بە پاراستن و پێشخستنی سەرمایەداری نیولیبرالیزمی تورکیا بە سیاسەتی فراوانخوازی ئیمپریالیستانەیەوە. … ماویەتی …
کۆتایی مارسی ٢٠٢٥

کتێب\ لە کۆتایی چاوەڕوانیدا.. نووسینی عومەر سەید

بابەت\ چیرۆک..

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

OmarSaeid- ChirokDownload

نووسین کائینێکی کۆمەڵایەتییە.. بەختیار محەمەد

نووسین کارێکە بۆ بەدیهێنانی خودیشە (خودی نووسەر)، هەر تەنها بۆ چێژ و مەعریفەی ئەوی دیکەی خوێنەر (وەرگر) نییە. ئەم کاری خۆبەدیهێنانە میکانیزمێکی کۆمەڵایەتیشە لە نێوان دەق (نووسەر) و ئەوی دیکەی خوێنەردا. واتە نووسەر لەڕێی ئەم میکانیزمەوە پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی مەعریفی – ڕۆشنبیریی لە نێوان خۆی (دەق) و خوێنەردا دادەمەزرێنێ. لێرەوە هەموو دەقێك (چ ئەدەبی بێ، چ سیاسی بێ، چ فەلسەفی بێ، چ هونەری بێ…) خەسڵەتێکی کۆمەڵایەتی هەیە. هیچ نووسەرێك نییە تەنها بۆ خۆی بنووسێ، ئەگەر وایە با بڵاوی نەکاتەوە؛ هەر کە دەق بڵاو کرایەوە، ئەوا دەبێتە خاوەنی خەسڵەتێکی کۆمەڵایەتی.

دەق، ئەگەر خەسڵەتێکی (مەبەستێکی) کۆمەڵایەتی نەبێ، ناخوێنرێتەوە. لێرەوە دەق ناوەندێکی کۆمەڵایەتییە لە نێوان نووسەر و خوێنەردا. هەر بۆیەشە منی خوێنەر، نووسەر دەناسم. واتە خوێنەر لەڕێی پێوەندی کۆمەڵایەتی دەقەوە نووسەر دەناسێ. واتە ئێمە لەڕێی دەقەوە پێوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ نووسەر دادەمەزرێنین. لەمەوە هەموو خوێنەرێك هاوڕێ و دۆستی نووسەرە.(1)

ئەوەی سیفەتی کۆمەڵایەتیش بە دەق دەبەخشێ، هەڵبەت کردەی خوێندنەوەیە. لێرەوە خوێنەر لەڕێی پرۆسەی خوێندنەوەوە، هەم پێوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ نووسەر دەبەستێ، هەم لەگەڵ دەقیش. دیارە هەموو پێوەندییەکیش لە دەرەوەی خود، پێوەندییەکی کۆمەڵایەتییە. لێرەشەوە پێوەندی لەگەڵ (دەق = نووسەر)دا پێوەندییەکی کۆمەڵایەتییە. ئەدی ئێمە نزیکترین و بەهێزترین پێوەندی کۆمەڵایەتیمان لەگەڵ کتێبەکانمان و لەگەڵ کتێبخانەکانمان نییە؟ ئەدی هەر وەك دۆست و هاوڕێیەکی گیانی بە گیانیش ڕەفتار و هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا ناکەین؟ تەنانەت ئەوەندەش خۆشمان دەوێن، کە وەك بەشێك لە بوونی خۆمان سەیریان دەکەین. ئا هەر ئەمەشە، کە لووتکەی پێوەندی کۆمەڵایەتی نێوان خود و ئەوی دیکە دیار دەکا و بەرجەستە دەکات؛ ئەو پێوەندییەی، کە لە نێوان خود و کەسێکی دیکە، یانیش لە نێوان خود و شتێکی دەرەوەی خود سەر هەڵ دەدا و پەیدا

دەبێ. لێرەوە دەق پێوەندییە خودییەکەی دەگۆڕێ بۆ پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی بابەتەکیی (مەوزوعی).

لەمەوە، هەموو دەقێکی زیندوو، کارەکتەرێکی کۆمەڵایەتی زیندوو و چالاکیشە: باشترین و زۆرترین پێوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەوی دیکەی خوێنەردا دروست دەکا و دادەمەزرێنێ. هەڵبەت پردی دامەزراندنی ئەم پێوەندییەش، پرۆسەی خوێندنەوەیە. ڕاستییەکەی خوێندنەوە ئەو جیهانەیە، کە دوو کارەکتەر دەخوڵقێنێ و بە یەکتریان دەناسێنێ؛ ئەوانیش نووسەر و خوێنەرن. لێرەوە هیچ دەقێك نییە، کە کارەکتەرێکی چالاکی کۆمەڵایەتیش نەبێ؛ ئەم چالاکبوونەش پرۆسەی خوێندنەوە پێی دەبەخشێ.

دەق پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی مێژوویی نەمریش لەگەڵ خوێنەر دادەمەزرێنێ. واتە لە ناو هەموو سەردەمەکاندا کارەکتەرێکی مێژوویی زیندوو و چالاکیشە. ئەمە خەسڵەتی هەموو دەقە داهێنراوە زیندووە نەمرەکانە. بەنموونە: ئێمە سەدان و هەزاران ساڵە، سەدە لە دوای سەدە و نەوە لە دوای نەوە، داستانی گەلگامێش و ئەلیادە و ئۆدیسە و شیرین و فەرهاد و قورئان وتەورات وئینجیل… دەخوێنینەوە و پێوەندی کۆمەڵایەتی گەرمیان لەگەڵ دەبەستین و دادەمەزرێنین. هەڵبەت دەق هەرچەند زمانیشی پاراو و ڕەوان بێ، هێندەش باشتر دەتوانێ پێوەندی کۆمەڵایەتی سەرکەوتوو لەگەڵ خوێنەری هەموو سەردەمە جیاوازەکاندا دامەزرێنێ. دیارە پێوەندی کۆمەڵایەتی دەقیش لەگەڵ کارەکتەری خوێنەرە، لەگەڵ هیچ کەسێکی دیکە نییە. ئێ خۆ هەموومان دەزانین، کە پێوەندی کۆمەڵایەتی نێوان خوا و مرۆڤیش هەر لەڕێی خوێندنەوەی (یا گوێگرتنی) دەقەوەیە: ئینجیل، تەورات، قورئان، ئاڤێستا… تاد. لێرەوە پێوەندی نێوان نووسەر (پەروەردگار) و خوێنەر (پەرستگار)، لەڕێی دەقی پیرۆزەوە، پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی پیرۆزیشە؛ کەواتە هیچ دەقێك نییە لە دەرەوەی پێوەندی کۆمەڵایەتی بێ، مادەم دەخوێندرێتەوە ؛(2) مادەم دەشخوێندرێتەوە، کەواتە دەق خەسڵەتی کۆمەڵایەتی هەیە. ئەم خەسڵەتەش – وەك گوتمان – پرۆسەی خوێندنەوە دروستی دەکا و بەرهەمی دەهێنێ؛ کەواتە هاوکێشەی پێوەندی نێوان: نووسەر – دەق – خوێنەر، سەد لە سەد خەسڵەتی کۆمەڵایەتی بە دەق دەبەخشێ. لەم ڕوانگەیەوە دەمەوێ بڵێم: من پتر لە دوو هەزار ساڵە هاوڕێی ئەلیادە و ئۆدیسە و ئینجیل و تەورات و ئاڤێستام؛ پتر لە هەزار ساڵیشە هاوڕێی قورئانم (هەموو نووسەرەکانیشیان دەناسم). چەند سەد ساڵێکیشە هاوڕێی خانی و شکسپیرم (دەزانم کە ئەوانیش کێن)… تاد.

لێرەوە بەدەردەکەوێ، کە نووسین لە هەر ژانر و لە هەر بوارێکدا بێ، خەسڵەتی کۆمەڵایەتی هەیە. واتە دەق هەم ناوەندێکی

کۆمەڵایەتییە بۆ بەستنی پێوەندی کۆمەڵایەتی نێوان نووسەر و خوێنەر، هەم خۆیشی کارەکتەرێکی کۆمەڵایەتییە، کە زۆرترین پێوەندی لەگەڵ خوێنەری هەمەجۆردا دەبەستێ و دادەمەزرێنێ؛ کەواتە هەموو دەقێك، دەقێکی کۆمەڵایەتیشە. ئەم خەسڵەتەش، وەك گوتمان، کاری خوێندنەوە پێی دەبەخشێ. واتە دەقێك هەرچەند بخوێندرێتەوە، هێندەش دەقێکی کۆمەڵایەتییە و زۆرترین پێوەندی کۆمەڵایەتی (مەعریفی – ئەدەبی – ڕۆشنبیریی) هەیە.

ئاشکرایە دەقە پیرۆزەکان زۆرترین پێوەندی کۆمەڵایەتییان لەگەڵ خوێنەردا هەیە (خوێنەری ئیماندار). ئەوان کە خاوەنەکانیان خوایە، پێوەندییەکی دۆستایەتی ڕاستەخۆ لە نێوان هەردوولایاندا هەیە. واتە هەم خوا هەموو خوێنەرەکانی خۆی دەناسێ، هەم خوێنەرەکانیشی ئەو دەناسن. ئەمە پێوەندی بەوە هەیە، کە دەقی پیرۆز ڕەهەندێکی میتافیزیکیی هەیە. واتە دەقێکی گەردوونییە، بۆ هەموو مرۆڤێکە بە خوێندەوار و نەخوێندەواریەوە. ئەم دەقانە پەرستگایان هەیە، وەك دەقی ئاسایی نین؛ بۆیە زۆرترین خوێنەر و گوێگریان هەیە. ئەم دەقانە دوو جۆر پێوەندی لەگەڵ خوێنەر دەبەستن: پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی واقیعی و پێوەندییەکی میتافیزیکی ڕۆحانیش. دەبێ بزانین، پێوەندی خوا لەگەڵ خوێنەرەکانی، وەکو هەر هەموو نووسەرانی دیکەی ئاسایی، ڕاستەوخۆ نییە، بەڵکو لەڕێی دەقەکانیەتی. واتە دەق ناوەندی پێوەندی کۆمەڵایەتی (ڕۆحانی و میتافیزیکی) نێوان خوا و هەموو خوێنەرەکانیەتی (یاخود گوێگرەکانیەتی). ئێستا تێدەگەین، کە دەق پردی پەڕینەوەی خودە (خودی نووسەر و دانەرە) بۆ لای خودی ئەوی دیکە (خودی ئەوی دیکەی خوێنەر و گوێگر). واتە دەق دوو جۆرە خود بە یەکتر دەناسێنێ: خودی نووسەر و خودی خوێنەر. دەشێ بڵێین: دەق وەك ((پلکە پێناوی)) ناو حەیرانی عەشقی کوردییە، کە ئاشقە و ماشقە، نووسەر و خوێنەر بە یەکتر دەناسێنێ و دەبێتە پردی پەڕینەوەی نێوان هەردوو خود: خودێك گوتاری پێیە و قسە دەکا، خودێکیش ئەم گوتارە وەردەگرێ و گوێ دەگرێ و دەخوێنێتەوە. هەردوو خودەکەش لەڕێی عەشقێکەوە یەکتر دەناسن: عەشقی نووسین و عەشقی خوێندنەوە. لێرە دەق وەك ((پلکە پێناو)) ئەو دوو عاشقە بە یەکتر دەگەیەنێ: عاشقی نووسەر و عاشقی خوێنەر. ئایا هیچ ئیماندارێك هەیە، کە عەشقی خوا و عاشقی دەقەکانی نەبێ؟ ئەی چەند خوێنەر هەیە، کەڵ عاشقی فڵانە نووسەر و فڵانە دەقە؟ هەروەها نووسەریش، ئەگەر عاشقی خوێنەر نەبێ، نانووسێ. لەمەوە وەك بڵێی دەق جێژوانێکە بۆ ژوانی نێوان نووسەر (خوا) و خوێنەر: نووسەر لەڕێی دەقەکانیەوە (واتە دەق دەبێتە ڕەمز و نوێنەری ئامادەبوونی ئەو) دەچێتە لای خوێنەر و هەردوولا لە

جێژوانی دەقدا یەکتر دەناسن و پرۆسەی خوێندنەوەش دەبێتە تاکە بەردی بناغەی پتەوی پێوەندی نێوان هەردوولایان. بەم شێوەیە دەق (نووسین) کائینێکی زمانەوانیی کۆمەڵایەتییە لە نێوان نووسەر و خوێنەردا.

پەراوێزەکان:

1- ڕاستە نووسەر ڕاستەخۆ زۆربەی خوێنەرەکانی ناناسێ، بەڵام دەقەکەی – کە پاژێکە لە خۆی – ڕاستەوخۆ دەیانناسێ. هەڵبەت ئەمە دەقە پیرۆزەکان ناگرێتەوە، کە خودا خاوەنیانە و هەموو خوێنەرەکانیان دەناسێ.
2- واتە خوێندنەوەش هەرچەند پرۆسەیەکی خودییە، هێندەش پرۆسەیەکی کۆمەڵایەتییە.
3- پلکە پێناو = پێناو: واتە نێوەندگیری (وسیط) ی نێوان دوو ئەڤیندار.

بەختیار محەمەد

پەیامەکەی عەبدوڵڵا ئۆجەلان و ئایندەی مەسەلەی ستەمی نەتەوەیی لە کوردستان.. موئەیەد ئەحمەد

گفتوگۆی شەماڵ عەلی لەگەڵ موئەیەد ئەحمەد لە کەناڵی هیوا

ڕوونکردنەوەی ڕۆژنامەی ڕێوت:
لە بەرنامەی (کەناڵی هیوا)ی یوتیوب تی ڤی، ئێوارەی (٣) مارسی (٢٠٢٥) گفتوگۆیەکی هاوڕێی شەماڵ عەلی لە گەڵ هاوڕێی موئەیەد ئەحمەد پێشکەشکرا بە ناونیشانی: پەیامەکەی عەبدوڵڵا ئۆجەلان و ئایندەی مەسەلەی ستەمی نەتەوەیی لە کوردستان.
لەبەر گرنگی باسەکان ڕۆژنامەی (ڕێوت) هەمان ناوەرۆکی ئەم

گفتووگۆیەی بەکەمە ئیدیتەوە ئامادەکردووە و هەر ڕستەیەکەشمان زیادکردبێ بۆ ڕوونکردنەوەی باسەکە لە نیوان دوو کەوانەی گەورەدا دامان ناوون.

شەماڵ عەلی: هۆکارەکانی پەیامەکەی ئۆجەلان و ئەو فاکتەر و پاڵپێوەنەرانەی بوونە هۆی ڕاگەیاندنی بە تایبەت لەم کاتەدا (٢٧ -٢-٢٠٢٥) چین؟

موئەیەد ئەحمەد: لە هەردوو لایەنی ڕژێمی ئەردوگان و ئۆجەلانەوە چەند هۆکار و فاکتەرێکی تازە لە ئارادان، بەڵام سەرجەم ئەم جۆرە دەستپێشخەرییە بۆ ئاشتەوایی (صلح)ی نیوانیان شتیکی تازە نییە چونکە لە چەند ساڵی ڕابردووشدا لە فۆرم و شیوازی تردا ڕوویانداوە.

بە دەوڵەتی تورکیا و ڕژێمەکەی ئەردوگان بەشیکی هۆکارەکان پەیوەندیان بە کێشمەکێشی سیاسی ناوخۆی تورکیاوە هەیە و بەشیکی تریان پەیوەندی بە ئاڵوگۆڕ و پێشهاتەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستەوە کە پاش (١٦) مانگ لە جینوسایدی ئیسرائیل لە (کەرتی غەززە) و کەوتنی ڕژێمی سوریا و پاشکەشەی ڕژێمی ئێران لە ناوچەکە بە تایبەت پاش چوونە دواوەی (حزبوڵا)ی لوبنان، فەراهەم هاتووە.

"بەڵام هۆکاری پایەییتر لەهەر هەموو ئەمانە مەسەلە و کێشەکانی کەپیتالیزمە لە تورکیادا، مەسەلەی سیاسەت و نەخشە و ستراتیژە بۆ بەڕێوەبردنی و ئیدارەکردنی بەرژەوەندییە نەتەوەیی و ناوچەیی و نیودەوڵەتییەکانی خودی (سەرمایەی نەتەوەیی تورکیا) و ئەم سیستەمە سەرمایەدارییە و ئەم ڕەوەندە ئابوری و سیاسییانەی کە لە ناو تورکیادا لە ئارادان"

ئەمە جگە لە بەرژەوەندییەکانی ئەردوگان بە مانەوەی خۆی و ڕژێمەکەی و ئامادەکاری بۆ هەڵبژاردنەکانی (٢٠٢٨) و پیوسیتی بە دەنگدەرانی ناوچەکانی کوردستانی تورکیا کە هەمووی فاکتەری سیاسیین و ڕۆڵیان هەیە بۆ ئەم دەستپێشخەرییە.

بەڵام لە هەمووی گرنگتر و لە دڵی هەموو ئەم ئاڵوگۆڕیانەدا؛ "تورکیا وەک دەوڵەتێکی کەپیتالیستی ناوچەیی بەهێز و تەنانەت وەک هیزیکی نیودەوڵەتی، و دەوڵەتیکی میلیتاریستی ئیمپریالیستی، ئەیەوێت نەخشی خۆی بگێڕێت لە ناوچەکەدا، و هەر سیاسەتێکیش کە لەم فەترەیەدا ئەیگرێتەبەر، لەدواشیکردنەوەدا، پەیوەندی بەم مەسەلەیەوە هەیە؛ بە بەرژەوەندییە ئیمپریالیستییە ناوچەییەکانییەوە ..."

شەماڵ عەلی: سەبارەت بە فاکتەری ئاڵوگۆڕییەکانی ئەمڕۆی جیهان لەم ڕێکەوتنەدا چی دەڵێت؟

موئەیەد ئەحمەد: سەرهەڵدانی ترامپیزم و نیو فاشیزم و ڕەگەزپەرستی

و گرتنەبەری ئەم سیاسەت و ستراتیژە بوەتە واقعی سیاسی لە زۆربەی وڵاتانی ڕۆژئاوادا، بەڵام ڕژێمی ئەردوگان ناتەبا نییە لەگەڵ ئەم پێشهاتانە و هەڵکشانی کۆنەپەرستی سیاسی جیهانی ئێمەدا، ئەویش لەبەرئەوەی کە ڕەوتی ئەردوگان، ئیستیبدادی و ئیسلامیستە، و لە هەوڵی بەهێزکردنی هەرچی زیاتری دەوڵەتی بورژوازی تورکیایە و لە بواری جۆراوجۆردا سیاسەتی نیوفاشیزم پەیڕەو دەکات و باس لە زیادکردنی دانیشتوانی تورکیا و بەهێزکردنی "ئیمپراتۆرییەکەی" دەکات.

دیارە لە هەمان کاتدا ڕژیمی ئەردوگان ڕووبەڕووی قەیرانی ئابووری تورکیا و قەیرانی (سیاسی دەسەڵات و ڕژێمەکەیەتی)، بەڵام هەموو وڵاتان بە پلەی جۆراوجۆر قەیرانیان هەیە و لە هەماکاتدا ستراتیژیان هەیە، باسەکەمان لێرەدا لەسەر ئەم ستراتیژەیە. ئەم ستراتیژەیە کە بەخەی توخمەکانی، قەیران و تەماحکاری ئیمپریالیستی و جیۆپۆلیتیکسی بە هیژمۆنی ناوچەیی تێدایە بە دەوڵەتێک کە هێزێکی سەربازی گەورەیە و فرەشیاری درێنز و چەکی ترە و سوپاکەی لە جەنگێکی بەردەوامدا مەشقی پێکراوە.

بە تورکیا هەم سیاسەتی ئاشتییەوایەکەی و هەم سیاسەتی ناوچەییەکەی، بردنە پێشەوەی تورکیایە وەک دەوڵەتیکی یەکەم و بەهێز لە ناوچەکەدا لە هەولومەرجێکدا کە ڕژێمی ئیران پاشەکشەی کردووە و لە ژێر فشاری ناخۆیی و فشاریکی زۆری ئەمریکادایە، و سوریاش ئاڵوگۆڕی تیا فەراهەم هاتووە بە قازنجی تورکیا. هەر بۆیە زیاتر لە جاران ڕژێمی ئەردوگان لە هەوڵدایە دریژکراوەیی ناوچەیی هەبێت نەک هەر تەنها وەک فیکری ئیخوانی و ئیسلامیزم، بەڵکو وەک هێزێکی ناوچەیی و دەسەڵات. دیارە هەموو ئەمانە لە پشتی دەستپێشخەرییەکەی ئەردۆگان و ڕژێمەکەیەتی بە ئەوەی کە ئەم بوارە بە ئۆجەلان بدەن تەنانەت بە ئەگەری گەیشتن بە ڕێکەوتن لەگەڵ (پ ک ک)ش، بەڵام لە هەمان کاتدا ئەم ستراتیژ و سیاسەتە پڕە لە ناکۆکی و کارێکی ئاسایی و سادە نییە.

شەماڵ عەلی: بۆچی ئیستا ئەم پەیامە دەنێردرێت؟ دیارە ئەوەی لە نامەکەی ئۆجەلاندا هاتووە شتێکی تازە نییە و دەستپێشکەرییەکەی هی تورکیایە بەڵام بۆچی لە ئیستادا ئەم دەستپێشکەرییە ئەکات؟

موئەیەد ئەحمەد: ئەوە ڕوونە کە بەرژەوەندیی سیاسی و ستراتیژی ئیستای تورکیایە کە ئەم مەسەلەیەی هێناوەتە پێشەوە (و ئەم دەستپێشکەرییە ئەکات). بۆ ئۆجەلانیش (ئەم پرۆژەیە) شتیکی تازە نییە و ڕەنگە تەنها هەڵوەشاندنەوەی پ ک ک تازە بێت لە پەیامەکەیدا.

هەروەها، [پ ک ک] لە ژێر فشاریکی گەورەدایە و ئەم پەیامەی ئۆجەلان لە پێگەیەکی بەهێزەوە نییە هەم لەبەرئەوەی کە تورکیا زۆر

بەهێزترە لە جاران و فشارێکی گەوەرەی سەربازی دروستکردووە بۆ (پ ک ک) و کادرگەلێکی زۆر لە [پ ک ک] کوژراوە. بەڵام لە لایەکی ترێشەوە [پ ک ک] بەهێزە هەم لە باری ئابوورییەوە و هەم لە باری نفوزی سیاسی و فیکری و کەلتوری لە ناو بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد، بە تایبەت لە تورکیا و سوریا و کاریگەری بەجێهێشتووە و پایەیەکی کۆمەڵایەتی هەیە. ئەم فاکتۆران□ یارمەتیدەرن کە گەر واز بهێنێ لە هێزی چەکداری ئەتوانی دریژە بدات بە کاری سیاسی خۆی بە شیوازی تر.

بەڵام ئەو نامەیەی ئۆجەلان بەدەر لە ناوەرۆکێکی فیکری و سیاسی و مەسەلە و پلانیک کە تیایدایە لەبەراورد بەو واقعەی کە لە دەرەوە هەیە، دوو شتی جیاوازن. مەرج نییە ئەم پەیامە ببێت بە کردار و تەنانەت [پ ک ک]ش پێی ڕازی بێت لەگەڵ هەموو نفوزێکی فیکری و سیاسی کە ئۆجەلان هەیەتی.

شەماڵ عەلی: ئەگەرەکانی شکستی زیاترە یا جێبەجێکردنی؟

موئەیەد ئەحمەد: توخمەکانی شکستی زۆر تیایە، بە ڕای من، چونکە دوو لایەنی زۆر نا بەرامبەر و نایەکسان لەم ڕیکەوتنەدا هەن، مەرج فەرزکراوە بە سەر لایەکیاندا، نەک ئەوەی ئوردوگان هاتبێتە پای ئەوەی کە ئاشتەواییەکی جیدی بکات. و لەلایەن [پ ک ک]شەوە بواری ئەوەی تیایە کە گەر ئەم پرۆسەیە سەر نەگرێت، ئەو دریژە بە کاری خۆی بدات و ڕژێمی ئیران هەیە کە دەتوان□ یارمەتیدەری بێت و لە هەماکاتیشدا هێزی هەیە و هێزەکانی [هەسەدە] هەیە بۆیە من باوەر ناکەم کە ئەم پرۆسەیە بە سادەیی بچێتە پێشەوە.

هەروەها ڕژێمی ئەردوگان لە ژێر فشارێکی ناوخۆیی ئازادیخوازانەی ئەوتۆدا نییە تا ئەم مەسەلەیە چارەسەر بکات دیارە ئەمەش بە هۆی شەر و پێکدادان و درز و قەڵشت لە نیو چینی کرێکار لە ناخۆی تورکیا و بەشی کوردستانەکەیدا، کە نفوزی فیکری ناسیۆنالیستی لە هەر دوو تەرەفەوە دروستی کردووە.

شەماڵ عەلی: بەڵام لە ژیر فشارێکی ئابوری گەورەدایە تورکیا و ئەبێ ئەو ڕاستییە بزانین و فشاری ئابووری هەیە لەسەر ڕژێمەکەی.

موئەیەد ئەحمەد: ئەم پرۆژەیەی ئەردوگان مەرج نییە وەک سیاسەت و ڕێگە چارەی ئابووری هاتبێتە ئاراوە، چونکە چارەسەری قەیرانی ئابوری سیاسەتی موشەخەستری ئابوری دەوێت و تەنانەت هەر ئیستا توانیویەتی کەمێک، بە گۆڕینی سیاسەتی لەو بوارەدا، گرانی بهێنێتە خوارەوە. بروام وا نییە کە ڕیگە چارەی ئابوری لە پشتی ئەم دەستپێشکەریەی تورکیاوە بێت، بەڵکو زیاتر ئەوەیە کە سیاسەتێکی هەیە ڕژیمی تورکیا و ستراتیژیکی هەیە بۆ ئیدارەی کەپیتالیزم و بەرژوەندە ناوچەییەکانی و تەماحکارییە ئیمپریالیستییەکانی وە

ئم ل پشتی ئم پرژی ئاشتوایوی.
ئوردوگان پش باخچلی ئاماژی دا ک بارودخی ناوچک گدراو و ئبی تورکیا جگ و شینی خی و ستراتیژی لم هلومرجدا دیاری بکات، نک هر ئمش بلکو ئم ئاوگیان فرستک ک ئردوگان و ژمکی ئو برژوندیی ستاتیژیان برو پش ببن و ئم دست پشخریش هر لم استایدای.
شما علی: ت باسی ئیمراتریتت کرد، ئردوگان دیوت خی پناس بکاتو، و یان چ؟
موئید ئحمد: ئوردوگان خی باسی ئو مسلی ئکات و بام هر دربرین و کونسیپتکی سیاسی ل سر زمینی ئمری سرمایداری وواقعی جیوپلیتیکسی ئتوانی مانای هبت. تورکیا ئیوت ببی ب هزیکی ناوچیی گور و ئیستا ئو دور ئبنت وکنسپتی ئیمپراتوری ئو ئم مانایی هی.
شما علی: بشک ل چپکان بوایان وای ک ئجلان و تورکیا ناتوانن چارسری مسلی نتویی بکن ل کوردستانی تورکیادا؟ ت ئلی چی؟
موئید ئحمد: مسلی نتویی، مسلیکی سشیالیستی نیی تا نتوانری ل چوار چیوی کمگی بورژوازییدا چارسر بکرت.
هر بی بو شیو ها (مطلق)ی نیی، کشی نتویی مسل و پرسیک و ل رچکی خیدا و نگ ل وندی پرسندنی ناککییکانی کمگای سرمایداری و خباتی چینایتی ناو ئم واتدا ئم مسلی چارسر بب.
شما علی: کاریگری ئم پرسیی ئردوگان لسر جوانوی ناسیونالیستی چی دب؟ و ل سر جوانوی سشیالیستی چن دب؟
موئید ئحمد: ئم پرسی کاریگری هی ل سر کوردستانی تورکیا وعراق و زر شینی تر، و ل سر با جیا جیاکانی بزوتنوی ناسیونالیستی ب نمون، ئوی ک هتا ئیستاش پابند ب شری چکدارییو، ئم سیاست و ستراتیژ و ئم پرسی کاریگری نرینی ل سر دائن.
ناسیونال ادیکاکانی ناو بزووتنوی نتویی هر ئیستا تشی نائومدی بوون ک هموو مسلیکی ئو بوو ک چند ب دژی (پارتی)ی، بام ئیستا سیر دکات ک (پارتی) و (پ ک ک) پکو پرژیک دبن پشو.
کاریگری ل سر بزوتنوی سشیالیستی و کرکاری ل کوردستانی سوریا و تورکیا و شونکانی تر جیاوازه. چینی کرکار لم ناوچاندا درگیری کتی فکر و (ئاسی سیاسی) ناسینالیستیی و هر پاشکشیک ل کنترلی سیاسی و هیژمنی فکری و سیاسی

ناسیۆنالیزم، فەزایەک دەکاتەوە لە بەردەمیان و لە بەردەم خەباتی چینایەتییان. بەم مانایە ئەوە ئەرێنییە گەر شەڕ و پێکدادان نەبێت و لە پرۆسەیەکی سیاسیی و فەزایەکی ئاوەهای سیاسی و ئارامدا کێشمەکێشەکانیان بەرەوپێش بەرن.

شەمامە عەلی: با بچینە سەر شیکردنەوەی ناوەڕۆکی نامەکەی ئۆجەلان.

موئەیەد ئەحمەد: پەیامەکەی ئۆجەلان هەر هەمان ئەو سیستمەیە کە ئۆجەلان هەیەتی کە پاش ڕووخانی [یەکەتی سۆڤیەت] دەریبڕیوە و کە بڕوای بە دەوڵەت نەتەوە و فیدەڕالیەت و حوکمی زاتی نەماوە. هەروەها ئەوە سنووربەندی کردووە لەگەڵ سۆشیالیزمی ڕەسمی و ستالینیزمدا.

یەکێک لە کێشە بناغەییەکانی ئۆجەلان ئەوەیە کە ناچیتە سەر چین و سۆشیالیزم، و ئەو دوو مەسەلەیەی بەجێهێشتووە. ئەو سنووربەندییەی لەگەڵ سۆشیالیزمی دامەزراودا (الاشتراكية المشيدة)دا، مانای هەیە بە ئۆجەلان و سنووربەندییە لەگەڵ هەر جۆرە سۆشیالیزمێکدا ڕەنگە ئەمەی خۆی بە سۆسیالیزم دابنی، بەڵام وەکو سیاسەت و ئەجیندە لە سیستمی فیکری ئۆجەلاندا سۆشیالیزم بەو مانا چینایەتییەی نەماوە و ئەمە لە نامەکەیدا ڕوونە.

شەمامە عەلی: بەڵام ڕیبازی ئۆجەلان کە پێ ئەوترێت بەڕێوەبەریی دیمکراسی تەڕزی (بوکچین)ە کە مانیسیپاڵیەتییە کە لەم ڕێگەیەوە سۆشیالیزم ئەنجام دەدات بەڵام وایە باسی چین و خەباتی چینایەتی لە فیکری ئۆجەلاندا نەماوە.

موئەیەد ئەحمەد: جگە لە وەش ئۆجەلان باسی کەپیتاڵە ناکات، باسی کەپیتالیزم وەکو سیستم ناکات، بەڵام ڕەخنەی لە دەولەت نەتەوە هەیە. سۆشیالیزم یانی ڕزگاربوون لە سەرمایە، لە خاونداریەتی تایبەت بە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و ئەم کۆنسێپتە نەماوە لە لای ئۆجەلان.

هەر خودی ئەم سیستمە فیکری و سیاسییەی ئۆجەلان گەر سەیری بکەیت لە دیدگای سۆشیالیستییەوە، دەبینی کە ئەمە ئەڵقەیەکی میانەیی [وسطی] و ڕێگوزەرە بە چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی، بەڵام ئەم ئەلقەیە ماناکەی ئەوە نییە کە دەگاتە شێوە چارەسەری سۆشیالیستی بە کێشەکە، بەڵکو ئەڵقەیەکی میانەییە کە ئەوی تریان واتە ئەو چارەسەر سۆشیالیستییە لەبار دەبات و ئیحتوای دەکات.

ناسیونالیزمی تەقلیدی کورد وەک ئەوەی [بەرزانی و پارتی] کە باسی دەوڵەتی کوردستان و تەنانت ڕیفراندومیان بەرپاکرد بەی و [مەسعود بەرزانی] دەیویست کاتێک کە خۆی سەرۆکە ئەو مەسەلەیە ئەنجام بدات، ئەو ستراتیژەیان هەیە، بەڵام ئۆجەلان هاتووە لە شوێنێکی ترەوە باس لە مەسەلەکە دەکات. ئەم لە پایەوە و لە کۆمینەتییەکان کە شوناسی

جیاوازیان هەیە دەست پێ دەکات. ئەجەلان پرسی چینەکان و ڕووخاندنی سەرمایە و دامەزراندنی کۆمەڵگای سۆشیالسیتی و بەرقەرارکردنی یەکسانی نیوان ئینسانەکان لەسەر بنەمای دامەزراندنی سیستمیکی ئابوری -کۆمەڵایەتی بەرزتر کە (کۆمەنیزمە) لە دەستوری کاری خۆی وەلا ناوە، و لە سیستمی فیکری [پ ک ک] و هیچ لایەنێک لەو لایانەنەی بەرگریکار لە ئەجەلانیشدا نییە.
ئەو سنوربەندییەی کە ئەجەلان کردوویەتی لە بەرامبەر "سۆشیالیزمی واقعیدا" هەر سنوربەندی نییە لەگەڵ ئەو جۆرە شۆشیالیزمەدا، بەڵکو سنوربەندییە لەگەڵ خودی سۆشیالیزمی شۆرشگێڕانە و مارکسیزمدا.
ئەگەر لە ڕوانگەی میژوویییەوە سەیری بکەین ئەبینین کە ئەم تەڕحەی ئەجەلان تەڕحەکی میانەیی و ڕێگوزەرە بۆ چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی و هی هێز و لایەنێکی ناسیۆنالیستیتە، و هەر بەو پێیەش بە لە باربردنی ڕێگەچارەی سۆشیالیستییە بۆ مەسەلەی نەتەوەیی.
شەماڵ عەلی: ئەوەی کە ئەجەلان ئەیەوێت بیهێنی هەر ئەوەیە کە ئیستا لە ڕۆژئاوای کوردستاندا هەیە. من ناتوانم ئەجەلان ئیتهام بکەم بەوەی کە لە هەولیردا هەیە چونکە ئەجەلان بە هەموو تیزەکانیەوە بە دژی ئەو پرۆسەیەیە.
موئەیەد ئەحمەد: من وتم تەرحەکانی ئەجەلان مەسەلەیەکی ڕێگوزەرە [انتقالی]ە، و ئەوەی بەجیهیشتووە کە لە هەولێرە، بەڵام من باسی شتیکی واوەتر دەکەم. تۆ خۆشت باست لە هەندە ناکۆکی کرد تەنانەت مەسەلەی پێشلکاری ئازادی سیاسی و دەوری هێزەکانی [هەسەدە]. ئەمانە هەمووی کێشەدارن، و ئاوا نییە بە سادەیی بڕوات و کۆمەڵگە زۆر لەوە ئالۆزترە کە بتوانی کۆنسێپتی چینایەتی لە سیستمی بیرکردنەوەتدا دەر بکەیت و بۆیە من شتیکی جیاواز دەهێنمە دەرە لە (بەرژەوەندی جەماوەری نەدار)، و ئەوە ئەزمونی هەموو دنیایە.
ئەمەی ئەجەلان کەمێک شتی باشی تیایە هەم لە سەر مەسەلای ئازادییەکانی ژنان و تیپەڕاندنی سنووری نەتەوە و چاکسازی بواری ژینگە و هەموو ئەمانە جێگەی [تەئییدن]، بەڵام باسەکە لەوە واوەترە.
شەماڵ عەلی: دیموکراتیزمی کۆنفیدرالی وئەم ستراتیژاە چۆن لە بەرامبەر تەرحی سۆشیالیستیدا وەستاوە؟ ئەوانە چین کە ڕیگە چارەی سۆشیالیستی بۆ مەسەلەی نەتەوەیی کارسازتر ئەکەن؟
موئەیەد ئەحمەد: کێشەیەک هەیە کە ستەمی نەتەوەییە وە ئەمەش بە پلەی سەرەکی لە سەری خەڵکی کریکار و زەحمەتکێش و ژنان و لاوانی ستەملێکراودا دەشکێتەوە، و خەبات و بەرەنگاری هەیە بەرامبەری، بەڵام کە دێتە سەر سیاسەتی ئەم بەرنگاربوونەوەیە لە لایەن ڕەوتی بورژوا ناسیونالیستی کوردەوە، دیارە بورژوا ناسیونالیستی عەرەب و

فارس و ئەوانی تریش هەر وەهایە، لەبار دەبڕێت و فۆڕمێکی دەداتێ و شیواز و شێوەکارەکیشی بۆ دەهێنێ و بە میکانیزمێک ئامانجەکانی خۆی دەباتە پێشەوە و ڕێگە بە بەرەوپێشچوونی (بزوتنەوەی چیانیەتی سەربەخۆی کرێکاران) دەگریت.

لە بری ئەوەی سیاسەتی دژی ستەمی نەتەوەیی لە پەیوەند بە کۆمەڵگەکەوە و بە خۆدی ئەو چینەوە کە بەدەست ئەو ستەمە نەتەوەییەوە دەناڵێنێ بەرجەستە بکرێتەوە و بە ئەنجام بگات، ڕەوتی ناسیونالیست یەکسەر دەیباتەوە ناو کێشمەکێشی ناوچەیی و جیۆ سیاسییەوە، و ئەم فۆرمەی دەداتێ، و دیارە لە هەمانکاتدا بە هێزی چەکداریەوە ئەم کارە دەکات و بەجارێک پرسەکە کۆتایی پێ دەهێنێ و ئەمەش دەبێتە بەشیک لە کۆنترۆڵی بورژوا ناسیونالیست بە سەر بزوتنەوەی سۆشیالیستی لە هەموو ناوچەکانی کوردستاندا و هەردەم دووبارە دەبێتەوە وە (پ ک ک)ش هەمان کار دەکات.

بەشیک لە ناسیونالیزمی چەپ و تەنانەت هەندی لە سۆشیالیستەکان کە چەپی ناسیونالیستن دەڵێن بە هەمان شیوە ئەم کلتوور و ترادسیەنە و شیوە کارە ئەنجام دەدەن، و لەدوا شیکردنەوەدا وەکو باڵێکی تری ناسیۆنالیزم دەور دەبینن و ڕێگری بە بزوتنەوەی کرێکاری و کۆمەنیستی دادەنێن کە (بەهێز ببیت وەک بزوتنەوەیەکی سەربەخۆی چینایەتی) و سیاسەتی سەربەخۆی خۆی لە بواری وڵاتانی ستەمی نەتەوەیی بەئەنجام بگەیەنێ، و ڕیگە چارەی سۆشیالیستی بە مەسەلەی نەتەوەیی خۆی بەرجەستە بکاتەوە. بەم پێیە هەر زوو چینی کرێکار و بزوتنەوەی کۆمەنیستی سەرکوت دەکەن و (ناهێڵن ئینتیرناسیۆنالیزم و هاوخەباتی چینایەتی نیوان کرێکارانی نەتەوە جۆراوجۆرەکان) گەشە بکات.

خۆمان لە هەموو ئەم کێشمەکێشەدا ژیاوین و دیومانە. لە ساڵی (١٩٨٤) و لە کاتی ناکۆکییەکانی ناو ڕێکخراوی "یەکێتی تیکۆشانی کارگەران" و سەرەتای دروستبوونی ڕێکخراوی "ڕەوتی کۆمەنیست"، بەیاننامەیەکمان دەرکرد لەبەرامبەر دانوسانەکەی [مفاوەزاتەکەی] [یەکێتی نیشتمانی کوردستان] لەگەڵ ڕژێمی [بەعس]دا، و بەیاننامەکەمان هەر بەناوی "کۆمەنیست" ەوە دەرکرد. لەوەدا وتمان کە بە ئیمەی کۆمەنیست ئەوە فەرق ناکات [یەکێتی] دانوسان دەکات یان شەڕ دەکات، چونکە هەردووکی یەک سیاسەتە و کاری یەک ڕەوتە کە ئیمە لە دەرەوەی ئەوین و لە بەرامبەریداین. ئیستاش بە ئەم پەیامەی ئەجەلان و (پ ک ک) هەمان شتە گەر شەڕ بکات یان ئاشتی هەر هەمان سیاسەتە و هەمان ڕەوتە.

تەرحی ناسیونالیستی کلاسیک ئەوەیە کە دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان دروست ببێ، وە دروستبوونی ئەم دەوڵەتە [لە دیدگای بەشیک لە

چەپەکان] هەقی نییە بەسەر ئەوەی کە بوژروازی ئیدارەی دەکات، یا [پارتی]، وەیا هەر لایەنیکی تر. تەنانات لە ڕیفراندۆمەکەی (٢٠١٧)دا زۆر ڕوون بوو کە بەشیکی زۆری چەپەکان و سۆشیالیستەکان کەوتنە شۆینی ئەو مەسەلەیە. تیوریەکەیان ئەوە بوو کە کێشە نییە [بارازنی] باسی ڕیفراندۆم دەکات و"گرنگ ئەوەیە" کە ئەو ڕیفراندۆمە سەربەخۆیی کوردستان ئەنجام دەدات و ئیمە ئەبێ بڕۆین لە گەڵیدا لەبەرئەوەی مەسەلەی نەتەوەیی چارەسەر دەکات، و ئەمە تیۆری□کەیان بوو و دیارە ئەم باس و تیورییە نا سۆشیالیستیە. وەک کۆمۆنیستیک زەرورە بە موش□خ□سی باسی مەسەلەی نەتەوەیی بکەیت و (بەرژەوەندی خەباتی ڕزگاریخوازانەی کرێکاران و زەحمەتکێشان لە ستراتیژتدا بێت).
مافی دیاریکردنی چارەنوس و تا ئاستی دەوڵەتی سەربەخو، وەک کۆمۆنیستیک پەیرەوی دەکەیت، بەڵام ئەم مەبدەئە گشتییە لە واقعی ئەمرۆی سەرمایەداری و پارسەنگی هێزە چینایەتییەکانی دەروونی و لەم هەلومەرجەی پۆلاریزەبوونەوەی چینایەتی ئەمرۆدا کە جیهان تا داو پلە چینایەتی بووەتەوە، مانی خۆی هەیە، و ناتوانی بە ئاسانی بڵیی ئەگەر [پارتی] بچێت ڕیفراندۆم بکات یانی مەسەلی نەتەوەیی چارەسەر دەکات و ئیتر تەواو [وەک ئەوەی کە ئەم مەسەلەیە سەربەخۆ بێت و هیچ لایەنێکی چینایەتی و مۆرکی کێشمە کێشی چینایەتی پیوە نەبێت]. پارتی مەسەلەی میللی بە فۆرمێک چارەسەر دەکات کە بۆ بورژوای و ناسیۆنالیزمە، بەڵام بۆ چینی کرێکار هەمان کێشە هەر ماوە بە شێوەیکی تر و گواستنەوەی (چەوسینەرایەتی لە بورژوازی دەروەی کوردستانەوە بۆ بۆرژوازی ناوخۆی کوردستان).
لە بەینی (لە دەرەوەی) ئەم تەرحە کلاسیکە و ئەوەی ئۆجەلاندا بۆ چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی تەرحی سۆشیالیستی هەیە کە جیاوازە لە هەردوکیان. تەرحی سۆشیالسیتی وەک وتم، یەکەم، چینایەتییە و لەسەر بنەمای چینەکەوە دەست پێ دەکات و بەرژوەندی خەباتی چینایەتی لەبەرچاو دەگرێت، و دووهەم سۆشیالیزم و خەبات بۆ سۆشیالیزم پر□س□کە و شتیک نییە و بڵێیت کاتیک بەئەنجام دەگات کە هەر دەبێ تۆ داینێیت بە سەربەخۆیی نەتەوەییدا تێپەڕێت و بروات، گوایا ئینجا دەگەیتە سۆشیالیزم. زۆر کەس لە چەپەکان وسۆشیالیستەکان ئەوە دەخەڕوو و ئەلێن با سەربخۆییەکە ئەنجام بدەین ئینجا سۆشیالیزم لە کوردستاندا بەئەنجام دەگات، لە وەڵامدا دەڵیم بەڵام سۆشیالیزم پر□س□ و خەباتێکی چینایەتییە، و ئەگەری ئەوە هەیە لەم پ□□س□دا کرێکارانی تورک و عەرەب و فارس و کورد زمان کە بەرژەوەندییەکی هاوبەشی چینایەتیان هەیە سۆشیالیزم ئەنجام بدەن پێش هەر سەربەخۆییەک و (خۆیان فۆڕمێکی دیارکراو بۆ چارەسەری

هەمان کێشەی نەتەوەیی ئەنجام بدەن). دیارە ئەم تەرحە زۆر زۆری فەرقە لەگەڵ ئەو تەرحەی تریاندا و دوو تەرحی چینایەتی جیاواز و دوو مەنهەج و تیوری جیاوازن.
ئەمەی ئەجەلان بە ڕای من و بەدەر لە ووردە کاری خاڵەکانی ئەڵقەی میانڕەوییە لە نیوان تەرحی کلاسیک و تەرحی سۆشیالیستی، بەڵام ئەم ئەڵقە میانڕەوییە ئیحتوای تەرحی سۆشیالسیتی دەکات و ڕەنگگرتنە لێی نەک گەشەسەندنی تەرحی ئەجەلان بۆ تەرحی سۆشیالیستی.
٢٠٢٥-٣-٣١

ئێران.. بەرەنگاربوونەوە نەک دانوستان لەگەڵ دیکتاتۆرییەت!.. عەبەدوڕەحمان گۆرکی

پێشەکی

ڕژێمی ویلایەتی فەقیهی کە زیاتر لە چل ساڵە دەسەڵتدارە لە ئێران، بناغەکانی خۆی لەسەر سەرکوتکردن، توندوتیژی، تۆقاندن و سیاسەتی فێڵبازانە لە ناوخۆ و دەرەوەدا بنیات ناوە کە ئەمەش درێژەی ڕژێمە دیکتاتۆرییەکانی پێشووە و خەڵکی ئێران نایانەوێت. ئەم دەسەڵاتە دیکتاتۆرە نەک هەر ئازادییە سەرەتاییەکانی خەڵکی سەرکوت کردووە، بەڵکو بە سیاسەتی فراوانخوازی و پشتیوانیکردن لە گروپە نیابەتییەکانی لە ناوچەکەدا، هەڕەشە لە ئاشتی و ئاسایشی جیهانی دەکات. ئەزموونەکان دەریانخستووە کە ئەم ڕژێمە چاکسازی هەڵناگرێت و تاکە ڕێگە بۆ کۆتاییهێنانی، گرتنەبەری سیاسەتیکی قاتع و بەهێز و توندە کە ئەمەش بە خەڵک و موقاوەمەتی ئێران دەکرێت و پشتیوانیکردنی لە لایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە.

سەرکوتی ناوخۆیی، بەردی بناغەی مانەوەی دیکتاتۆرییەت

لە یەکەم ڕۆژەکانی دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهیەوە، سەرکوتکردنی دەندانەی هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن، ژنان، کەمینە نەتەوەیی و

ئایینییەکان و ڕۆشنبیران لە بەرنامەی کاری ئەم ڕژێمەدا بووە. زیندانە پڕ لە زیندانییە سیاسییەکان و ئێعدامی بەکۆمەڵ و سنووردارکردنی توندی ئازادیی قسەکردن و گردبوونەوە، هەموویان ڕەنگدانەوەی پێکهاتەی سەرکوتکەرانەی دەسەڵاتی ئێستای ئێرانە کە بە تیرۆر و تۆقینەوە و هەناردەکردنی کۆنەپەرستی بۆ دەرەوەی سنوورەکانی ئێران تەواوکراوە.

بەهۆی سەرکوتکردنی خەڵک لە ناوخۆی ئێران تەنیا بەشێک لە ئامرازەکانی مانەوەی ئەم دیکتاتۆرییەتە. ڕژێمی ویلایەتی فەقیهی هەمیشە بە فێڵ و بەڵێنی درۆ، هەوڵی سەرکوتکردنی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکانی داوە. خەڵکی ئێران زۆر جار نیشانیان داوە کە بەو تاکتیکانە فریو نادرێن. خەڵک نەک هەر دەستیان بە ڕاپەڕین کردووە لە دژی ئەم دەسەڵاتە و قوربانییەکی زۆریان داوە، بەڵکو دەستیان لەسەر دەست دانەناوە و بەردەوامن لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەت. چونکە نایانەوێت دیکتاتۆرییەت لە وڵاتەکەیاندا حوکم بکات. ئەوان خوازیاری ئێرانێکی ئازاد، دیموکراتیک و سەربەخۆن کە لە ئاشتی و پێکەوە ژیان و ئاسایشدا بێت لەگەڵ وڵاتانیتر و بەتایبەت لەگەڵ دراوسێکانی.

سیاسەتی ناوچەیی و هەڕەشە جیهانییەکان!

ڕژێمی ئێران جگە لە سەرکوتی ناوخۆیی، سیاسەتی دەستێوەردانگەرانەی لە ناوچەکەدا پەیڕەو کردووە. پشتیوانیکردنی لە تاقمە تیرۆریستییەکان، پارەدارکردن و پڕچەککردنی هێزی بە وەکالەت لە وڵاتانی دراوسێ و هەوڵدان بۆ تێکدانی سەقامگیری ناوچەکە، لەو سیاسەتانەن کە ئەم ڕژێمە بۆ فراوانکردنی نفوزی خۆی بەکاری هێناوە. ئەم ڕێوشوێنانە نەک هەر وڵاتانی ناوچەکەی خستووەتە مەترسییەوە، بەڵکو بەرژەوەندییە نێودەوڵەتییەکانیشی خستووەتە ژێر هەڕەشەوە.

هەڵوێستێکی توند و قاتع، وەک پێویستییەک لە بەرامبەر ڕژێمی ئێراندا

ئەزموونەکان دەریانخستووە کە سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهی تەنیا یارمەتیدەر بووە بۆ بەردەوامبوونی سەرکوتکردن و تاوانەکانی ئەم دەسەڵاتە لە دژی خەڵکی ئێران. هەر هەوڵێک بۆ چاکسازیی لەم دەسەڵاتەدا مەحکومە بە شکست. چونکە دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی هەر لە بنەڕەتدا دژە دیموکراسییە و دیکتاتۆری. بۆیە تاکە ڕێگای کاریگەر بۆ کۆتاییهێنان بەم دیکتاتۆرییەتە، گرتنەبەری سیاسەتێکی چارەنووسساز و توندە لەلایەن خەڵکی ئێران و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە. سیاسەتێکی ڕاست و

درووست، پێویستە پشتیوانیکەری کردەیی بێت لە هێزە دێموکراتیکەکان و بەرخۆدانی ڕێکخراو.

جیاوازیی نێوان سیاسەتی دانوستان لەگەڵ دەسەڵاتی دیکتاتۆری

یەکێک لەو هەڵە ستراتیژیانەی هەندێک کەس و لایەن دەیکەن، بەراوردکردنی دانوستانی هێزێکی ئێرانییە لەگەڵ رژێم یان دانوستانی وڵاتێکی دەرەکی لەگەڵ ئەم رژێمە. ئەم دوو دانوستانە تەواو جیاوازن و نابێت وەک یەک دابنرێن. ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر روونە کە دانوستانی هێزێکی ئێرانی لەگەڵ رژێمی ویلایەتی فەقیهی (هێڵی سوور)ە. چونکە میتۆدێکی لەو شێوەیە، شەرعیەتدانە بە دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی. لە کاتێکدا دانوستاندنی وڵاتان و دەوڵەتان لەگەڵ دیکتاتۆریی ویلایەتی فەقیهی دەتوانێ هۆکاری جیاوازی هەبێت. هەر هێز و لایەنێکی ئێرانی ئەم بەراوردکردنە بکات یان لاسایی بکاتەوە، زۆر هەڵەیە. ئەمەش هۆکارێکە بۆ ئەوەی لەبەر چی (عەلی خامنەیی) نەک هەر لە بارودۆخی ئێستادا پێشوازیی لە دانوستان لەگەڵ وڵاتێکی وەک ئەمریکای نەکردووە و نایکات، بەڵکو هەمیشە خۆی لێ دوور خستووەتەوە!

ئامانجی دانوستانی رژێمی ویلایەتی فەقیهی، ئەوەندە کاری دانوستاندنی بۆ دانوستانخوازانی ناوخۆی ئێران قورس کردووە کە ناتوانن ئەم شێوازە بکەنە "هێڵی سوور"ی خۆیان و رەخنە لە رابردووی خۆیان بگرن! لەکاتێکدا رژێمی ویلایەتی فەقیهی نەک هەر "دانوستان" وەک ئامرازێک بۆ کڕینی "کات" لە بەرژەوەندی و سەروەری خۆیدا بەکاردەهێنێت، بەڵکو بۆ فریودانی نەیاران و بۆ لاڕێدابردنی بیروڕای گشتی بەکار هێناوە بۆ سەپاندنی دووبەرەکی و پەرشوبڵاوی بەسەر ریزەکانی ئۆپۆزیسیۆن و دوورکەوتنەوە لە گرتنەبەری سیاسەتێکی توند و بڕەر. کە ئەمەش زۆر کوشندە بووە. ئەو لایەنانە بۆ ئەوەی رووبەڕووی لێپرسینەوەی خەڵک نەبنەوە کە لەمەڕ دانوستان لەگەڵ رژێم، دانوستانەکانی حکومەتێکی دەرەکی لەگەڵ رژێمی ویلایەتی فەقیهی وەک پاساو بەکار دەهێنن کە خۆی هەڵەیەکی سیاسی گەورەیە.

دەرەئەنجام!

رژێمی ویلایەتی فەقیهی تەنیا بە "سیاسەتی توند و بڕەڕ" دەڕوخێنرێت. هێشتنەوەی زەمینەی دانوستان لەگەڵ دیکتاتۆریەت، یارمەتیدەر بووە بۆ مانەوەی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێراندا. خەڵکی ئێران زۆر جار بە راپەڕین و دەربڕینی ناڕەزایەتی، ئازایەتیی خۆیان لە دژی دیکتاتۆری نیشانداوە و ئامادەن ئەم دەسەڵاتە فڕێ بدەنە زبڵدانی مێژووەوە. هەربۆیە پێویستە کۆمەڵگەی

نێودەوڵەتی سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆریی ویلایەتی فەقیهی رابگرێت و پشتیوانی بکات لە ئازادیخوازانی ئێران. ئازادی و دێموکراسی لە ئێران، نەک بە دانوستان لەگەڵ دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری، بەڵکو بە خۆڕاگری و خەبات و تێکۆشانی توند و بڕەر لە دژی دیکتاتۆرییەتی ئایینی بەر دەگرێت و بە ئامانج دەگات، کە ئەوەش بە دانپێدانانی مافی رەوای بەرخۆدان بۆ خەڵکی ئێران دەگاتە لوتکە!

عەبەدوڵڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

شتێک هەیە.. شیعری شەهلا نوری

چ ئاوازێکە
بێ نۆتە ڕوو لە دەرگای ژەنگاوی
سینە وێرانم دەکا
زەمزەمەی سەبام لێ نەوی دەکا
بەنەرم و ناسک پەروازە دەدەن
لەخۆڕا بە لەرەی ژێی کەمان
ڕوحم یاری دەکا
لە گوڵاڵە سوورەی دەشتی دڵمدا هەڵاژیان ئاوازی نێرگزی چاومەستی
شیعرم
شەمزان
لەسەر شۆستەی وەهم،
بەیانە
بە خڕخاشەی دڵم
ئاوازی ئاواتەکانم دەکڕۆشن…
مینا کتێبی بەرگ جوانە،
چاو ڕاکێشە، گورج دەفرۆشا…
بەردی ڕۆشەن تەنگی گۆی چەم
جەم بکەن
گۆزە بشکێنن ، ئاو بڕژێنن .

دارێ تووم بتەکێنن
مەزەی شۆخیم، لالەزارم بۆچ دەوەرێن
یادەوەریم بقرتێنن
بیرۆکەم ماندوو مەکەن !
لەسەر یادەوەری□کانم
ڕامەکشێن
شتێک هەیە ماندووم دەکات
لایە لایەی خەمکانم
نوێ دەکاتەوە
بێزارم دەکا
لەم هەوار بۆ ئەو هەوار
لەم گرد بۆ ئەو چاڵم دەبا
شتێک هەیە ئازارم
دەدەات
شتیک هەیە

شەهلا نوری

ئازیز. شیعری نەوزاد بەندی

کە لێم ونبوویت ،
ئەوەندە بە دواتا گەڕام ،
هەموو ئەو شتانەی
ساڵەها ونم کردبوون ،
دۆزیمنەوە ..
بەس تەنها تۆم نەدۆزی□وە ..
وەک ئەو پاشایەی
نقێمی موستیلەکەی ئەکەوێت و ..
دەست و پێوەندەکەی
لەگەڕاندا ،
هەزاران نقێم و تاج و
مەدالیای ئازایەتیی و
بزمار و فیشەک و تیر و

ملوانکە و ئەڵقە و موستیلە ئەدۆزنەوە ،
بێجگە لە نقێمی پاشا ..
زانیم چەند کەس
ناوی تۆیان هەڵگرتووە و ..
چەند کەس
پیشەکەی تۆ ئەکەن ..
چەند کەس تۆیۆتا کرۆلای
هایبردیان هەیه و
چەندیشیان
حەزیان لە قاوەی سادەیە و
لای پەنجەرەکەدا نەبێ،
دانیشن ..
سەفەر ناکەن ..
بۆم دەرکەوت چەندیان دووشەممان ،
وون ئەبن و ..
لە کۆشکێکی داڕوخاوی باپیرەدا ،
تەماشای تەنیایی و
گەڵای کەڕ ولاڵی
درەختەکان ئەکەن و ..
چاوەڕێن ، بەڵکو ..
ڕابوردوو ،
بە قاتێکی ڕەش و
کراسێکی سپی و
بۆینباخێکی تاریکی
کونج کونجەوە ،
لە دەرگا بات و بێتە ژوور□ ..
شەوکەوت ڕەشید بە کلارنێتێکەوە ،
بە ئازاد مەولود بڵێ ئای هاوڕێ
چۆن خزمەکەی دڵی دێ ڕێگات پێ بگرێ ..
ئەویش بڵێ
دڵ پارچە قوڕێکی سوورە ،
چیت بوێ لێی دروست ئەکرێ ..

دڵم پێگەی عەشقی تۆیە.. کاوە خەسرەو کاوانی

دڵم هەردەم پێگەی ئازادیخوازان بوو
کەچی ئێستا کۆیلەیەو بن دەستی تۆیە
تۆکەخۆت ڤینۆسی جوانیت، چۆن دڵی من
دەسوتێنی، کە دەزانی مەستی تۆیە
* * *
هەرچی هەمە دەیدەم بەتۆ، بێگومان بە
ئەم دڵەی من بۆعیشقی تۆ دەستەمۆیە
نەك تەنیا خەندەی سەرلێوان، ئەشکەکانیش
سەرچاوەکەی کانیاوەکەی عیشقی تۆیە
* * *
رقم لەداگیرکاری یە، بەڵام خۆزگە
هەتا ماوم بەدەستت داگیرکراوبم
کە تۆنەبیت، وجودی من شەوەزەنگە
سودی چیە ل□ بەرتیشکی خۆرەتاوبم

20/12/2009
kawa_kiwiny@yahoo.co.uk